SÜDDÎ TEFSİRİ

Tefsîrü's-Süddî el-Kebîr

تفسير السدي الكبير

للإمام أبي محمد إسماعيل بن عبد الرحمن السدي الكبير

2

SÜDDÎ

Ebû Muhammed İsmâîl b. Abdirrahmân

beka

بسم الله الرحمن الرحيم

SÜDDÎ TEFSİRİ

TEFSÎRÜ'S-SÜDDÎ EL-KEBÎR

2. CİLT

NİSÂ - TEVBE

KİTABIN ADI & YAZARI
SÜDDÎ TEFSİRİ
TEFSÎRÜ'S-SÜDDÎ EL-KEBÎR
EBÛ MUHAMMED İSMÂİL B. ABDİRRAHMÂN B. EBÎ KERÎME
EL-A'VER ES-SÜDDÎ EL-KEBÎR EL-KÛFÎ

TAHKİK VE TA'LİK
Dr. Muhammed Atâ YÛSUF

TERCÜME
Murat KARAÇİZMELİ

EDİTÖR
Doç. Dr. Avnullah Enes ATEŞ

HADİSLERİN ARAPÇA METİNLERİ
Prof. Dr. Muhittin DÜZENLİ

TASHİH
Hale MENAL

SON OKUMA
Vahit METİN

İÇ & KAPAK TASARIM
A. Azzam ÖZEL

ISBN
978-625-6145-80-1 (Tk) 978-625-6145-82-5 (2.c)

MATBAA
Step Ajans Matbaa Ltd. Şti.
Göztepe Mahallesi Bosna Caddesi No.11
Bağcılar/İstanbul Telefon: 0212 446 88 46
Matbaa Sertifika No: 45522

ŞABAN - 1446 / ŞUBAT - 2025
1. BASKI

beka

Ziya Gökalp Mahallesi, Abdullah Paşa Caddesi, No:28
Başakşehir/İstanbul
Telefon/Faks: 0212 512 45 43 - 512 51 66 - 512 90 40
WhatsApp Hattı: 0212 909 80 86
Web: www.bekakitap.com Eposta: bekayay@hotmail.com
Yayıncılık Sertifika No: 50128

SÜDDÎ EL-KEBÎR

SÜDDÎ TEFSİRİ

TEFSÎRÜ'S-SÜDDÎ EL-KEBÎR

TERCÜME
Murat KARAÇİZMELİ

HADİSLERİN ARAPÇALARI
Prof. Dr. Muhittin DÜZENLİ

beka

4. NİSÂ SÛRESİ

Nisâ 1:

يَاأَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ
مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي
تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا ﴿١﴾

"Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan sonra ondan da eşini yaratan; ikisinden birçok erkek ve kadın (meydana getirip) yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının. Kendisi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'a karşı gelmekten ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının. Şüphesiz Allah, üzerinizde bir gözetleyicidir." (1)

1. Tek Nefisle Kastedilen

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: أَمَّا {خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ} [النساء: ١] «فَمِنْ آدَمَ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ»

474- Süddî Allah Teâlâ'nın, ﴿خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ﴾ ***"sizi tek bir nefisten yarattı"*** sözüyle ilgili şöyle demiştir: "Hz. Âdem'den (a.s.) yarattı, anlamındadır."[1]

---

1 Taberî, 7/514.

2. Hz. Âdem'in Eşinin Yaratılışı

[حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ هَارُونَ، قَالَ: أَخْبَرَنَا عَمْرُو بْنُ حَمَّادٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ، قَالَ: «أُسْكِنَ آدَمُ الْجَنَّةَ، فَكَانَ يَمْشِي فِيهَا وَحْشًا لَيْسَ لَهُ زَوْجٌ يَسْكُنُ إِلَيْهَا؛ فَنَامَ نَوْمَةً، فَاسْتَيْقَظَ فَإِذَا عِنْدَ رَأْسِهِ امْرَأَةٌ قَاعِدَةٌ خَلَقَهَا اللَّهُ مِنْ ضِلْعِهِ، فَسَأَلَهَا مَا أَنْتَ؟ قَالَتِ امْرَأَةٌ، قَالَ: وَلِمَ خُلِقْتِ؟ قَالَتْ: لِتَسْكُنَ إِلَيَّ»

475- Süddî şunları söylemiştir: "Hz. Âdem cennette kalıyor ve orada tek başına yürüyordu. Bir ara uyudu, uyandığında aniden başının yanında bir kadının oturduğunu gördü. Allah onu Âdem'in kaburgasından yaratmıştı. Âdem:

'Sen nesin?' dedi. Kadın:

'Ben bir kadınım" dedi. Âdem:

'Niçin yaratıldın?' dedi. Kadın:

'Benimle huzur bulman için' dedi."[2]

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا} [النساء: ١] «جَعَلَ مِنْ آدَمَ حَوَّاءَ»

476- Süddî Allah Teâlâ'nın, ﴿وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا﴾ ***"ondan eşini yarattı"*** sözü hakkında: "Havvâ'yı Âdem'den yarattı" demiştir.[3]

3. ﴿بَثَّ﴾ "besse" İfadesi

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عُثْمَانَ بْنِ حَكِيمٍ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، ثنا أَسْبَاطٌ عَنِ السُّدِّيِّ قَوْلُهُ عز وجل: وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ قَالَ: بَثَّ: خَلَقَ

477- Yine âyette geçen ﴿بَثَّ﴾ ***"besse"*** kelimesini "yarattı" olarak tefsir etmiştir.[4]

---

2 Taberî, 7/515.
3 Taberî, 7/516.
4 Taberî, 7/517.

4. Allah'tan ve Akrabalık Bağlarından Korkmanın Anlamı

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ، فِي قَوْلِهِ: {وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ} [النساء: ١] يَقُولُ: «اتَّقُوا اللَّهَ، وَاتَّقُوا الْأَرْحَامَ لَا تَقْطَعُوهَا»

478- Allah Teâlâ'nın, ﴿وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ﴾ ***"aranızda kendisiyle istekte bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık bağlarından korkun"*** sözünü: "Rabbinize karşı gelmekten ve kendisi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz akrabalık bağlarını koparmaktan sakının." şeklinde tefsir etmiştir.[5]

Nisâ 2:

وَآتُوا الْيَتَامَى أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَتَبَدَّلُوا الْخَبِيثَ بِالطَّيِّبِ وَلَا تَأْكُلُوا
أَمْوَالَهُمْ إِلَى أَمْوَالِكُمْ إِنَّهُ كَانَ حُوبًا كَبِيرًا ﴿٢﴾

"Yetimlere mallarını verin. Temizi pis olanla (helâli haramla) değiştirmeyin. Onların mallarını kendi mallarınıza katıp yemeyin. Çünkü bu, büyük bir günahtır." (2)

1. Yetim Malı Konusunda Titiz Olunması Gerektiği

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَلَا تَتَبَدَّلُوا الْخَبِيثَ بِالطَّيِّبِ} [النساء: ٢] «كَانَ أَحَدُهُمْ يَأْخُذُ الشَّاةَ السَّمِينَةَ مِنْ غَنَمِ الْيَتِيمِ، وَيَجْعَلُ مَكَانَهَا الشَّاةَ الْمَهْزُولَةَ، وَيَقُولُ: شَاةٌ بِشَاةٍ، وَيَأْخُذُ الدِّرْهَمَ الْجَيِّدَ، وَيَطْرَحُ مَكَانَهُ الزَّيْفَ، وَيَقُولُ: دِرْهَمٌ بِدِرْهَمٍ»

479- Süddî bu âyetin tefsiri ile ilgili şöyle demiştir: "Önceleri yetime bakanlar onun semiz koyununu alıp yerine cılız bir koyun bırakırlardı.

5 Taberî, 7/521.

Sonra; 'koyuna karşılık koyun diyerek' işi bitirirlerdi. Bazen parasından dirhem alıp yerine sahte dirhem koyarlardı."

2. ﴿حُوبًا﴾ "hûben" İsminin Anlamı

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {كَانَ حُوبًا} [النساء: ٢] «أَمَّا حُوبًا: فَإِثْمًا»

480- Süddî, âyette geçen; ﴿حُوبًا﴾ ***"hûben"*** ifadesini "günah" olarak tefsir etmiştir.

Nisâ 3:

وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَى فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَى وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ أَدْنَى أَلَّا تَعُولُوا ﴿٣﴾

"Eğer, (velisi olduğunuz) yetim kızlar (ile evlenip onlar) hakkında adaletsizlik etmekten korkarsanız, (onları değil), size helâl olan (başka) kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâhlayın. Eğer (o kadınlar arasında da) adaletli davranmayacağınızdan korkarsanız, o takdirde bir tane alın veya sahip olduğunuz (cariyeler) ile yetinin. Bu, adaletten ayrılmamanız için daha uygundur." (3)

1. Âyetin Verdiği Mesaj

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَى} [النساء: ٣] إِلَى: {أَيْمَانُكُمْ} [النساء: ٣] «كَانُوا يُشَدِّدُونَ فِي الْيَتَامَى، وَلَا يُشَدِّدُونَ فِي النِّسَاءِ، يَنْكِحُ أَحَدُهُمُ النِّسْوَةَ، فَلَا يَعْدِلُ بَيْنَهُنَّ؛ فَقَالَ اللَّهُ تبارك وتعالى: كَمَا تَخَافُونَ أَنْ لَا تَعْدِلُوا بَيْنَ الْيَتَامَى فَخَافُوا فِي النِّسَاءِ، فَانْكِحُوا وَاحِدَةً إِلَى الْأَرْبَعِ «{فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ} [النساء: ٣]

481- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "Sahâbe yetimler hususunda hassasiyet gösteriyordu fakat aynı hassasiyeti diğer kadınlar hususunda göstermiyordu. Bu yüzden yetim olmayan kızlarla evlenip aralarında adaletli davranmıyorlardı. Allah onları uyarıp: 'Yetimler arasında adaletsizlikten korktuğunuz gibi kadınlar hakkında da korkun. Birden dörde kadar evlenebilirsiniz ama adaletsizlikten korkarsanız bir tane ile evlenin' demiş oldu."[6]

2. ﴿اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ﴾ "ev mâ meleket eymânüküm" İfadesi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ} [النساء: ٣] «السَّرَارِيُّ»

482- Süddî âyetin; ﴿اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ﴾ ***"ev mâ meleket eymânüküm"*** kesitinden kastedilen şeyin "cariyeler" olduğunu söylemiştir.[7]

3. ﴿ذٰلِكَ اَدْنٰى اَلَّا تَعُولُوا﴾ "zâlike ednâ ellâ te'ûlû" İfadesi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {ذَلِكَ أَدْنَى أَلَّا تَعُولُوا} [النساء: ٣] يَقُولُ: «تَمِيلُوا»

483- Yine âyetin; ﴿ذٰلِكَ اَدْنٰى اَلَّا تَعُولُوا﴾ ***"zâlike ednâ ellâ te'ûlû"*** kesitini: "Bu, adaletten meyletmemeniz hususunda en uygun olandır" şeklinde tefsir etmiştir.[8]

Nisâ 4:

وَآتُوا النِّسَاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً فَإِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِيئًا مَرِيئًا ﴿٤﴾

"Kadınlara mehirlerini (bir görev olarak) gönül hoşluğuyla verin. Eğer kendi istekleriyle o mehrin bir kısmını size bağışlarlarsa, onu da afiyetle yiyin." (4)

---

6 Taberî, 7/536.
7 Taberî, 7/548; Süyutî, 2/119; Şevkânî, 1/224.
8 Taberî, 7/551; İbn Kesîr, 1/451.

Nisâ 5:

وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَامًا وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا ﴿٥﴾

"Allah'ın geçiminize dayanak kıldığı mallarınızı sefihlere vermeyin; o mallarla onları besleyin, giydirin ve onlara güzel söz söyleyin." (5)

1. Malların Sefihlere Verilmemesiyle Kastedilen

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ} [النساء: ٥] أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَامًا وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا يَقُولُ: «لَا تُعْطِ امْرَأَتَكَ وَوَلَدَكَ مَالَكَ فَيَكُونُوا هُمُ الَّذِينَ يَقُومُونَ عَلَيْكَ، وَأَطْعِمْهُمْ مِنْ مَالِكَ وَاكْسُهُمْ»

484- Süddî Allah Teâlâ'nın, ﴿اَلسُّفَهَاءَ﴾ ***"es-süfehâe"*** sözü hakkında şöyle demiştir: "Bu, eşine ve çocuğuna malını verme, yoksa onlar seni yönetir duruma geçerler, sen onları doyur ve giydir, demektir."[9]

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَامًا} [النساء: ٥] «فَإِنَّ الْمَالَ هُوَ قِيَامُ النَّاسِ قِوَامُ مَعَايِشِهِمْ، يَقُولُ: كُنْتَ أَنْتَ قَيِّمَ أَهْلِكَ، فَلَا تُعْطِ امْرَأَتَكَ وَوَلَدَكَ مَالَكَ، فَيَكُونُوا هُمُ الَّذِينَ يَقُومُونَ عَلَيْكَ»

485- Süddî âyetteki ﴿قِيَامًا﴾ ***"kıyâmen"*** sözüne dair şunları zikretmiştir: "Malların bu kelimeyle anılması, insanların ayakta durabilmelerinin maişetlerinin kıvamına bağlı olması sebebiyledir. O halde sen ailenin yöneticisi ol, karına ve çocuğuna bu yetkiyi verme."[10]

---

9 Taberî, 7/567.

10 Taberî, 7/568, 571.

Nisâ 6:

وَابْتَلُوا الْيَتَامَى حَتَّى إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَأْكُلُوهَا إِسْرَافًا وَبِدَارًا أَنْ يَكْبَرُوا وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ فَإِذَا دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ فَأَشْهِدُوا عَلَيْهِمْ وَكَفَى بِاللَّهِ حَسِيبًا ﴿٦﴾

"Yetimleri deneyin. Evlenme çağına (büluğa) erdiklerinde, eğer reşid olduklarını görürseniz, mallarını kendilerine verin. Büyüyecekler (ve mallarını geri alacaklar) diye israf ederek ve aceleye getirerek mallarını yemeyin. (Velilerden) kim zengin ise (yetim malından yemeğe) tenezzül etmesin. Kim de fakir ise, aklın ve dinin gereklerine uygun bir biçimde (hizmetinin karşılığı kadar) yesin. Mallarını kendilerine geri verdiğiniz zaman buna dair şahit bulundurun. Hesap görücü olarak Allah yeter." (6)

1. Yetimlerin Sınanmasının Anlamı

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: «أَمَّا ابْتَلُوا الْيَتَامَى: فَجَرِّبُوا عُقُولَهُمْ»

486- Süddî Allah Teâlâ'nın, ﴿وَابْتَلُوا الْيَتَامَى﴾ ***"yetimleri sınayın"*** sözünü, "Yetimleri akıl yönünden olgun olup olmadıkları hususunda tercübe edin, anlamındadır" şeklinde tefsir etmiştir.[11]

2. ﴿رُشْدًا﴾ "ruşden" İfadesi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا} [النساء: ٦] «عُقُولًا وَصَلَاحًا»

487- Yine âyette geçen; ﴿رُشْدًا﴾ ***"ruşden"*** kelimesini; "sağlıklı akıllar" şeklinde tefsir etmiştir.[12]

11 Taberî, 7/574; İbn Kesîr, 1/452.
12 Taberî, 7/576; Kurtubî, 2/1607.

3. Yetim Mallarının İsraf ve Aceleyle Yenilmesinin Yasaklanması

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَلَا تَأْكُلُوهَا إِسْرَافًا} [النساء: ٦] قَالَ: «يُسْرِفُ فِي الْأَكْلِ»

488- Yine Allah Teâlâ'nın; ﴿وَلَا تَأْكُلُوهَآ اِسْرَافًا وَبِدَارًا اَنْ يَكْبَرُوا﴾ ***"büyüyecekler diye israf ederek ve aceleyle o malları yemeyin"*** sözü hakkında şöyle demiştir: "İsraf ile yeme konusundaki israf kastedilmişitir.[13]

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَبِدَارًا} [النساء: ٦] «تَبَادُرًا أَنْ يَكْبَرُوا، فَيَأْخُذُوا أَمْوَالَهُمْ»

489- Aceleyle kastedilen de yetimlerin büyüyüp mallarını alacaklar diye aceleyle malın tüketilmesidir."[14]

4. Yetimin Malı Konusunda İffet

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ} [النساء: ٦] يَقُولُ: {وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا} [النساء: ٦] «مَنْ وَلِيَ مَالَ الْيَتِيمِ فَلْيَسْتَعْفِفْ عَنْ مَالِهِ» {وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا} [النساء: ٦] «مَنْ وَلِيَ مَالَ الْيَتِيمِ فَلْيَأْكُلْ مَعَهُ بِأَصَابِعِهِ، لَا يُسْرِفْ فِي الْأَكْلِ، وَلَا يَلْبَسْ»

490- Âyette geçen; ﴿وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ﴾ ***"zengin olan iffetli davransın"*** kesitini: "Yetimin malına bakmakla sorumlu olan kişi zengin ise iffetli davranıp yetimin malından yemeye tenezzül etmesin" şeklinde tefsir etmiştir.

13 Taberî, 7/578.
14 Taberî, 7/578.

[5. Yetimin Malının Maruf ile Yenilmesi]

491- Âyetin; ﴿وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ﴾ ***"fakir olan ise maruf ile yesin"*** kesitini: "Yetimin malına bakan kimse fakir ise gerek yeme ve gerekse giyim hususunda israfa kaçmadan (emeğinin karşılığını) örfe uygun olarak alsın" şeklinde tefsir etmiştir.[15]

6. Allah'ın Hesap Sorucu Olarak Yetmesinin Anlamı

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَكَفَى بِاللَّهِ حَسِيبًا} [النساء: ٦] يَقُولُ: «شَهِيدًا»

492- Süddî, ﴿وَكَفَى بِاللَّهِ حَسِيبًا﴾ ***"hesap sorucu olarak Allah yeter"*** sözünü; "Allah şahit olarak yeterlidir" şeklinde tefsir etmiştir.[16]

Nisâ 7:

لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ نَصِيبًا مَفْرُوضًا ﴿٧﴾

"Ana, baba ve akrabaların (miras olarak) bıraktıklarından erkeklere bir pay vardır. Ana, baba ve akrabaların bıraktıklarından kadınlara da bir pay vardır. Allah, bırakılanın azından da çoğundan da bunları farz kılınmış birer hisse olarak belirlemiştir." (7)

Nisâ 8:

وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُو الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينُ فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا ﴿٨﴾

"Miras taksiminde (kendilerine pay düşmeyen) akrabalar, yetimler ve fakirler hazır bulunurlarsa, onlara da maldan bir şeyler verin ve onlara (gönüllerini alacak) güzel sözler söyleyin." (8)

---

15 Taberî, 7/586.

16 Taberî, 7/586; Süyutî, 2/122; Âlûsî, 2/26. Taberî, 8/15. Âyetle ilgili; İbn Beşşâr, Abdurrahman, Süfyân, Süddî, Saîd b. Cübeyir kanalı ile bir eser nakletmiştir. Bkz. Taberî, 8/15.

1. Payı Olmadığı Halde Miras Taksimine Katılan Yakınlara Maruf Söz Söyleme

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُو الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينُ فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا} «هَذِهِ تَكُونُ عَلَى ثَلَاثَةِ أَوْجُهٍ: أَمَّا الْأَوَّلُ: فَيُوصِي لَهُمْ وَصِيَّةً فَيَحْضُرُونَ وَيَأْخُذُونَ وَصِيَّتَهُمْ، وَأَمَّا الثَّانِي: فَإِنَّهُمْ يَحْضُرُونَ فَيَقْتَسِمُونَ إِذَا كَانُوا رِجَالًا فَيَنْبَغِي لَهُمْ أَنْ يُعْطُوهُمْ، وَأَمَّا الثَّالِثُ: فَتَكُونُ الْوَرَثَةُ صِغَارًا، فَيَقُومُ وَلِيُّهُمْ إِذَا قَسَمَ بَيْنَهُمْ، فَيَقُولُ لِلَّذِينَ حَضَرُوا: حَقُّكُمْ حَقٌّ وَقَرَابَتُكُمْ قَرَابَةٌ وَلَوْ كَانَ لِي فِي الْمِيرَاثِ نَصِيبٌ لَأَعْطَيْتُكُمْ، وَلَكِنَّهُمْ صِغَارٌ، فَإِنْ يَكْبَرُوا فَسَيَعْرِفُونَ حَقَّكُمْ «فَهَذَا الْقَوْلُ الْمَعْرُوفُ

493- Süddî bu âyetin tefsiri ile ilgili şunları söylemiştir: "Bu taksimat üç şekilde olur:

Birincisi: Onlara vasiyet yapılmıştır. Bu durumda taksimat anında gelip vasiyette geçen haklarını alırlar.

İkincisi: Yaşları büyükse gelip taksimata iştirak ederler. Bu kimselerin pay düşmeyen akrabalara bir şeyler vermesi gerekir.

Üçüncüsü: Vârislerin küçük olması durumunda taksimata onların velileri katılır. Bu veliler orada bulunan fakat kendilerine pay düşmeyen yetim ve akrabalara şöyle derler: 'Akrabalık durumunuz inkâr edilemez ve hakkınız neyse size tastamam verilecektir. Eğer benim mirastan hakkım olsaydı onu size verirdim. Şu an vârislerin yaşları küçüktür eğer bu çocuklar büyürlerse ileride size hakkınızı verirler.' İşte âyette geçen maruf söz söylemeden maksat budur."[17]

Nisâ 9:

وَلْيَخْشَ الَّذِينَ لَوْ تَرَكُوا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعَافًا خَافُوا
عَلَيْهِمْ فَلْيَتَّقُوا اللَّهَ وَلْيَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٩﴾

17 Taberî, 8/16.

"Kendileri, geriye zayıf çocuklar bıraktıkları takdirde, onlar hakkında endişeye kapılanlar, (yetimler hakkında da) ürperip korksunlar. Allah'a karşı gelmekten sakınsınlar ve doğru söz söylesinler." (9)

1. Ölüm Döşeğinde Vasiyet Edene Karşı Tutunulması Gereken Tavır

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَلْيَخْشَ الَّذِينَ لَوْ تَرَكُوا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعَافًا خَافُوا عَلَيْهِمْ فَلْيَتَّقُوا اللَّهَ وَلْيَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا} [النساء: ٩] «الرَّجُلُ يَحْضُرُهُ الْمَوْتُ، فَيَحْضُرُهُ الْقَوْمُ عِنْدَ الْوَصِيَّةِ، فَلَا يَنْبَغِي لَهُمْ أَنْ يَقُولُوا لَهُ: أَوْصِ بِمَالِكَ كُلِّهِ وَقَدِّمْ لِنَفْسِكَ، فَإِنَّ اللَّهَ سَيَرْزُقُ عِيَالَكَ، وَلَا يَتْرُكُوهُ يُوصِي بِمَالِهِ كُلِّهِ، يَقُولُ لِلَّذِينَ حَضَرُوا: {وَلْيَخْشَ الَّذِينَ لَوْ تَرَكُوا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعَافًا خَافُوا عَلَيْهِمْ} [النساء: ٩] فَيَقُولُ كَمَا يَخَافُ أَحَدُكُمْ عَلَى عِيَالِهِ لَوْ مَاتَ إِذْ يَتْرُكَهُمْ صِغَارًا ضِعَافًا لَا شَيْءَ لَهُمْ الضَّيْعَةَ بَعْدَهُ، فَلْيَخَفْ ذَلِكَ عَلَى عِيَالِ أَخِيهِ الْمُسْلِمِ، فَيَقُولُ لَهُ الْقَوْلَ السَّدِيدَ»

494- Süddî şöyle demiştir: "Birine ölüm hastalığı gelir ve vasiyet esnasında yanına insanlar gelir. Bu durumda o insanların, 'Malının tamamını vasiyet et ve kendin için hazırlık yap, Allah senin aileni rızıklandırır' demesinler. Aynı şekilde onu, malının tamamını vasiyet ederken de bırakmasınlar. İşte Allah o meclise gelenlere, ﴿وَلْيَخْشَ الَّذِينَ لَوْ تَرَكُوا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعَافًا خَافُوا عَلَيْهِمْ﴾ ***'Kendileri, geriye zayıf çocuklar bıraktıkları takdirde, onlar hakkında endişeye kapılanlar, (yetimler hakkında da) ürperip korksunlar'*** demektedir. Burada aslında, 'Sizden biriniz ölecek olduğunda, kendilerini küçük, zayıf ve herhangi bir şeyleri olmaksızın bıraktığında nasıl ki ailesinin zayi olmasından endişe ediyorsa aynı şekilde Müslüman kardeşinin de ailesi için endişe etsin, onun için yerinde söz söylesin' demektedir."[18]

18 Taberî, 7/20; Kurtubî, 2/1621.

Nisâ 10:

إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَى ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا ﴿١٠﴾

"Haksızlıkla yetimlerin mallarını yiyenler şüphesiz karınlarına ancak ateş tıkınmış olurlar; zaten onlar alevlenmiş ateşe gireceklerdir." (10)

1. Yetim Malı Yiyenlerin Âkıbeti

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَى ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا} [النساء: ١٠] قَالَ: «إِذَا قَامَ الرَّجُلُ يَأْكُلُ مَالَ الْيَتِيمِ ظُلْمًا، يُبْعَثُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَهَبُ النَّارِ يَخْرُجُ مِنْ فِيهِ وَمِنْ مَسَامِعِهِ وَمِنْ أُذُنَيْهِ وَأَنْفِهِ وَعَيْنَيْهِ، يَعْرِفُهُ مَنْ رَآهُ يَأْكُلُ مَالَ الْيَتِيمِ»

495- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "Bir kimse haksız olarak yetim malı yerse kıyamet günü dirildiğinde ağzından, gözünden, kulaklarından ve burnundan ateş çıkıyor şekilde dirilecektir. Onu görenler yetim malı yediğini bilecekler."[19]

Nisâ 11:

يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنْثَيَيْنِ فَإِنْ كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ وَإِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ أَبَوَاهُ فَلِأُمِّهِ الثُّلُثُ فَإِنْ كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ فَلِأُمِّهِ السُّدُسُ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًا فَرِيضَةً مِنَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١١﴾

"Allah size, çocuklarınız hakkında, erkeğe, kadının payının iki misli (miras vermenizi) emreder. (Çocuklar) ikiden fazla kadın iseler,

19 Taberî, 8/26; İbn Kesîr, 1/456; Süyutî, 2/124.

ölünün bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer yalnız bir kadınsa yarısı onundur. Ölenin çocuğu varsa, ana-babasından her birinin mirastan altıda bir hissesi vardır. Eğer çocuğu yok da ana-babası ona vâris olmuş ise, anasına üçte bir (düşer). Eğer ölenin kardeşleri varsa, anasına altıda bir (düşer). Bütün bu paylar ölenin yapacağı vasiyetten ve borçtan sonradır. Babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin size, fayda bakımından daha yakın olduğunu bilemezsiniz. Bunlar Allah tarafından konmuş farzlardır (paylardır). Şüphesiz Allah ilim ve hikmet sahibidir." (11)

1. Nüzûl Sebebi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنْثَيَيْنِ} [النساء: ١١] «كَانَ أَهْلُ الْجَاهِلِيَّةُ لَا يُوَرِّثُونَ الْجَوَارِيَ، وَلَا الصِّغَارَ مِنَ الْغِلْمَانِ، لَا يَرِثُ الرَّجُلَ مِنْ وَلَدِهِ إِلَّا مَنْ أَطَاقَ الْقِتَالَ. فَمَاتَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ أَخُو حَسَّانَ الشَّاعِرِ، وَتَرَكَ امْرَأَةً يُقَالُ لَهَا أُمُّ كَحَّةَ وَتَرَكَ خَمْسَ أَخَوَاتٍ، فَجَاءَتِ الْوَرَثَةُ يَأْخُذُونَ مَالَهُ، فَشَكَتْ أُمُّ كَحَّةَ ذَلِكَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ تبارك وتعالى هَذِهِ الْآيَةَ: {فَإِنْ كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ وَإِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ} [النساء: ١١] ثُمَّ قَالَ فِي أُمِّ كَحَّةَ: {وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْتُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ} [النساء: ١٢]»

496- Süddî bu âyetin tefsiri ile ilgili şunları söylemiştir: "Cahiliyede kızlara ve yaşı küçük olan erkeklere mirastan pay verilmezdi. Sadece savaşa gücü yeten erkek çocuklarına miras bırakırdı. Hassân b. Sâbit'in kardeşi Abdurrahman vefât etmiş ve geriye eşi Ümmü Kucce ve beş kız kardeş bırakmıştı. Vârisleri gelip bıraktığı mirasın hepsini aldılar. Ümmü Kucce bu durumu Allah Rasûlü'ne şikâyet etti. Bunun üzerine Allah, ﴿فَإِنْ كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ وَإِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ﴾ ***'Çocuklar ikiden fazla iseler onlar için bıraktığının üçte ikisi vardır. Eğer bir kız ise onun için yarısı vardır'*** âyetini indirdi. Sonra Ümmü Kucce hakkında, ﴿وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْتُمْ إِنْ

لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكْتُمْ﴾ ***'Çocuğunuz yoksa bıraktığınızın dörtte biri onlarındır. Çocuğunuz varsa, bıraktığınızın sekizde biri onlarındır'*** âyetini indirdi."[20]

2. Miras Taksiminde Gözetilen Faydayla Kastedilen

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَإِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَالَةً أَوِ امْرَأَةٌ وَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتٌ} [النساء: ١٢] «فَهَؤُلَاءِ الْإِخْوَةُ مِنَ الْأُمِّ، فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي الثُّلُثِ، سَوَاءٌ الذَّكَرُ وَالْأُنْثَى»

497- "Allah Teâlâ'nın, ﴿لَا تَدْرُونَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًا﴾ ***'Hangisinin size fayda bakımından daha yakın olduğunu bilemezsiniz'*** kesiti için bazıları bu faydanın ahiretle ilgili olduğunu söylerken, bazıları da dünyalık yönden olduğunu söylemiştir."[21]

Nisâ 12:

وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمُ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْنَ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِينَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ وَلَهُنَّ الرُّبُعُ مِمَّا تَرَكْتُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكْتُمْ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ وَإِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَالَةً أَوِ امْرَأَةٌ وَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتٌ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ فَإِنْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي الثُّلُثِ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصَى بِهَا أَوْ دَيْنٍ غَيْرَ مُضَارٍّ وَصِيَّةً مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿١٢﴾

"Eğer çocukları yoksa, karılarınızın geriye bıraktıklarının yarısı sizindir. Eğer çocukları varsa, bıraktıklarının dörtte biri sizindir. (Bu paylaştırma, ölen karılarınızın) yaptıkları vasiyetlerin yerine getirilmesi yahut borçlarının ödenmesinden sonradır. Eğer sizin çocuğunuz yoksa, bıraktığınızın dörtte biri onlarındır. Eğer çocuğunuz varsa, bıraktığınızın

20 Taberî, 8/31; Suyûtî, 2/125; Şevkânî, 1/436. Abdurrahman, meşhur şair Hassân'ın kardeşidir. Bkz. Taberî, 8/31.

21 Taberî, 8/49; Suyûtî, 2/126; Âlûsî, 2/40.

sekizde biri onlarındır. (Yine bu paylaştırma) yaptığınız vasiyetin yerine getirilmesinden yahut borçlarınızın ödenmesinden sonradır. Eğer kendisine vâris olunan bir erkek veya bir kadının evladı ve babası olmaz ve bir erkek veya bir kız kardeşi bulunursa, ona altıda bir düşer. Eğer (kardeşler) birden fazla olurlarsa, üçte birde ortaktırlar. (Bu paylaştırma vârislere) zarar vermeksizin yapılan vasiyetin yerine getirilmesinden yahut borcun ödenmesinden sonra yapılır. (Bütün bunlar) Allah'ın emridir. Allah, hakkıyla bilendir, halîmdir." (12)

1. ﴿كَلَالَةً﴾ "kelâle" İfadesi

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ، قَوْلُهُ فِي «الْكَلَالَةِ، قَالَ: الَّذِي لَا يَدَعُ وَالِدًا وَلَا وَلَدًا»

498- Süddî Allah Teâlâ'nın, ﴿كَلَالَةً﴾ ***"kelâle"*** sözü hakkında şöyle demiştir: "Bu kimse, geride baba ve çocuk bırakmayan kimsedir."[22]

2. Birden Fazla Olan Anne Bir Kardeşlerin Mirası

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ: {وَإِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَالَةً أَوِ امْرَأَةٌ وَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتٌ} [النساء: ١٢] «فَهَؤُلَاءِ الْإِخْوَةُ مِنَ الْأُمِّ، فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي الثُّلُثِ، سَوَاءٌ الذَّكَرُ وَالْأُنْثَى» وَقَوْلُهُ: {فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدُسُ} [النساء: ١٢] إِذَا انْفَرَدَ الْأَخُ وَحْدَهُ أَوِ الْأُخْتُ وَحْدَهَا، وَلَمْ يَكُنْ أَخٌ غَيْرُهُ أَوْ غَيْرُهَا مِنْ أُمِّهِ فَلَهُ السُّدُسُ مِنْ مِيرَاثِ أَخِيهِ لِأُمِّهِ، فَإِنِ اجْتَمَعَ أَخٌ وَأُخْتٌ أَوْ أَخَوَانِ لَا ثَالِثَ مَعَهُمَا لِأُمِّهِمَا، أَوْ أُخْتَانِ كَذَلِكَ، أَوْ أَخٌ وَأُخْتٌ لَيْسَ مَعَهُمَا غَيْرُهُمَا مِنْ أُمِّهِمَا، فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِنْ مِيرَاثِ أَخِيهِمَا لِأُمِّهِمَا السُّدُسُ

499- Süddî Allah'ın; ﴿فَإِنْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي الثُّلُثِ﴾ ***"Eğer onlar birden fazla iseler hepsi üçte birde ortaktırlar"*** sözü ile ilgili şunu söylemiştir: "Eğer (kardeşler) birden fazla olurlarsa, terekenin üçte birinde

22 Taberî, 8/58; Kurtubî, 2/1647.

ortaktırlar. Burada bahsi geçen kardeşler anne bir kardeşlerdir. Kız veya erkek olmaları fark etmez hepsi terekenin üçte birlik miktarına ortaktırlar."[23]

Nisâ 13:

تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٣﴾

"İşte bu (hükümler) Allah'ın koyduğu sınırlarıdır. Kim Allah'a ve Peygamberine itaat ederse, Allah onu, içinden ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetlere sokar. İşte bu büyük başarıdır." (13)

1. Allah'ın Sınırları Ne Demektir?

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ} [النساء: ١٣] يَقُولُ: «شُرُوطُ اللَّهِ»

500- Süddî şöyle demiştir: "Allah'ın şartları demektir."[24]

Nisâ 14:

وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيهَا وَلَهُ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿١٤﴾

"Kim de Allah'a ve Peygamberine isyan eder ve O'nun koyduğu sınırları aşarsa, Allah onu ebedî kalacağı cehennem ateşine sokar. Onun için alçaltıcı bir azap vardır." (14)

Nisâ 15:

وَاللَّاتِي يَأْتِينَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِنْكُمْ فَإِنْ شَهِدُوا فَأَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتَّى يَتَوَفَّاهُنَّ الْمَوْتُ أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا ﴿١٥﴾

23 Taberî, 8/62.
24 Taberî, 8/68; Suyûtî, 2/128.

"Kadınlarınızdan fuhuş (zina) yapanlara karşı içinizden dört şahit getirin. Eğer onlar şahitlik ederlerse, o kadınları ölüm alıp götürünceye veya Allah onlar hakkında bir yol açıncaya kadar kendilerini evlerde tutun." (15)

1. Âyette Bahsi Geçenler

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَاللَّاتِي يَأْتِينَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِنْكُمْ} [النساء: ١٥] إِلَى: {أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا} [النساء: ١٥] «هَؤُلَاءِ اللَّاتِي قَدْ نَكَحْنَ وَأُحْصِنَّ، إِذَا زَنَتِ الْمَرْأَةُ فَإِنَّهَا كَانَتْ تُحْبَسُ فِي الْبَيْتِ وَيَأْخُذُ زَوْجُهَا مَهْرَهَا فَهُوَ لَهُ» فَذَلِكَ قَوْلُهُ: {لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرْهًا وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَا آتَيْتُمُوهُنَّ إِلَّا أَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ} [النساء: ١٩] «حَتَّى جَاءَتِ الْحُدُودُ فَنَسَخَتْهَا، فَجُلِدَتْ وَرُجِمَتْ، وَكَانَ مَهْرُهَا مِيرَاثًا، فَكَانَ السَّبِيلُ هُوَ الْجِلْدَ»

501- Süddî bu âyetle ilgili şunları söylemiştir: "Burada bahsi geçen kadınlar evlenmiş olanlardır. Önceleri bir kadın zina ettiğinde evinde hapsedilip dışarı çıkmasına izin verilmezdi. Kocası ona verdiği mihri geri alır mülkiyetine geçirirdi. İşte Allah Teâlâ'nın, ﴿وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ﴾ ***'Onlarla iyi geçinin'***[25] sözü bu söylediklerimizi ifade etmektedir. Ancak daha sonraki dönemde inen had âyetleri bu uygulamaları nesh etti. Zina yapan kadınlara kırbaç ve recim cezası uygulandı. Mihri de miras oldu. Böylece âyetteki yol kırbaç cezası oldu."[26]

Nisâ 16:

وَاللَّذَانِ يَأْتِيَانِهَا مِنْكُمْ فَآذُوهُمَا فَإِنْ تَابَا وَأَصْلَحَا فَأَعْرِضُوا عَنْهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ تَوَّابًا رَحِيمًا ﴿١٦﴾

"İçinizden fuhuş yapan her iki tarafa ceza verin; eğer tevbe eder, uslanırlarsa artık onlara ceza verip eziyet etmekten vazgeçin; çünkü Allah tevbeleri çok kabul eden ve çok esirgeyendir." (16)

25 Nisâ, 4/19.

26 Taberî, 8/75; Suyûtî, 2/129. Metinde geçen (الجَلدُ) ifadesi Şevkânî'de (1/439) ve Âlûsî'de (2/46,47) (الحَدُ) şeklinde geçmektedir.

1. Bekâr Erkek ve Kadınların İlk Zina Cezası

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: ذَكَرَ الْجَوَارِيَ وَالْفِتْيَانَ الَّذِينَ لَمْ يَنْكِحُوا، فَقَالَ: {وَاللَّذَانِ يَأْتِيَانِهَا مِنْكُمْ فَآذُوهُمَا} [النساء: ١٦]

502- Süddî bu âyetin tefsirinde şunları söylemiştir: "Allah evlenmeyen kız ve erkekleri zikretmiş ve ﴿وَالَّذَانِ يَأْتِيَانِهَا مِنْكُمْ فَآذُوهُمَا﴾ ***'Sizden o kötülüğü yapan iki tarafa ceza verin'*** demiştir.

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {فَآذُوهُمَا فَإِنْ تَابَا وَأَصْلَحَا فَأَعْرِضُوا عَنْهُمَا} [النساء: ١٦] «فَكَانَتِ الْجَارِيَةُ وَالْفَتَى إِذَا زَنَيَا يُعَنَّفَانِ وَيُعَيَّرَانِ حَتَّى يَتْرُكَا ذَلِكَ.

503- İlk başta bekâr kadınlar ile bekâr erkeklere zina ettiklerinde bu işi bırakmaları için sert davranılır ve kendileri ayıplanırdı."[27]

2. Nesh

504- Allah'ın, ﴿فَإِنْ تَابَا وَأَصْلَحَا فَأَعْرِضُوا عَنْهُمَا﴾ ***"Eğer tevbe eder, uslanırlarsa artık onlara ceza verip eziyet etmekten vazgeçin"*** sözü Nûr sûresinde geçen ve farz hükmünde olan had âyetlerinin inmesi ile mensûh (uygulamadan kalkmış) oldu."[28]

Nisâ 17:

إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ
فَأُولَئِكَ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٧﴾

"Allah'ın kabul edeceği tevbe, ancak bilmeden kötülük edip de sonra tez elden tevbe edenlerin tevbesidir; işte Allah bunların tevbesini kabul eder, Allah her şeyi bilendir, hikmet sahibidir." (17)

---

27 Taberî, 8/89; Kurtubî, 2/1656; Âlûsî, 2/47.
28 Âlûsî, 2/47.

1. Bilgisizlik ve Tez Elden İfadelerinden Maksat

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ: {إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ} [النساء: ١٧] «مَا دَامَ يَعْصِي اللَّهَ فَهُوَ جَاهِلٌ»

505- Süddî şunları söylemiştir: "Bir kimse Allah'a isyan ettiği sürece cahildir.[29] Tez elden ifadesi, ölmeden önce, sağlıklı olduğu zaman içerisinde anlamındadır."[30]

Nisâ 18:

وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتَّى إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ الْآنَ وَلَا الَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارٌ أُولَئِكَ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٨﴾

"Yoksa (makbul) tövbe, kötülükleri (günahları) yapıp yapıp da kendisine ölüm gelip çatınca, "İşte ben şimdi tövbe ettim" diyen kimseler ile kâfir olarak ölenlerinki değildir. Bunlar için ahirette elem dolu bir azap hazırlamışızdır." (18)

Nisâ 19:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرْهًا وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَا آتَيْتُمُوهُنَّ إِلَّا أَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا ﴿١٩﴾

"Ey iman edenler! Kadınlara zorla mirasçı olmanız size helâl değildir. Açık bir hayâsızlık yapmış olmaları dışında, kendilerine verdiklerinizin bir kısmını geri almak için onları sıkıştırmayın. Onlarla iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmadıysanız, olabilir ki, siz bir şeyden hoşlanmazsınız da Allah onda pek çok hayır yaratmış olur." (19)

---

29 Taberî, 8/89.

30 Taberî, 8/93; Kurtubî, 2/1662; İbn Kesîr, 1/463.

1. Cahiliye Döneminde Eşi Ölen Kadına Uygulanan Âdet

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: أَمَّا قَوْلُهُ: {لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرْهًا} [النساء: ١٩] ، «فَإِنَّ الرَّجُلَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ كَانَ يَمُوتُ أَبُوهُ أَوْ أَخُوهُ أَوِ ابْنُهُ، فَإِذَا مَاتَ وَتَرَكَ امْرَأَتَهُ، فَإِنْ سَبَقَ وَارِثُ الْمَيِّتِ فَأَلْقَى عَلَيْهَا ثَوْبَهُ فَهُوَ أَحَقُّ بِهَا أَنْ يَنْكِحَهَا بِمَهْرِ صَاحِبِهِ أَوْ يُنْكِحَهَا فَيَأْخُذَ مَهْرَهَا، وَإِنْ سَبَقَتْهُ فَذَهَبَتْ إِلَى أَهْلِهَا فَهُمْ أَحَقُّ بِنَفْسِهَا»

506- Süddî bu âyetin tefsirinde şunları söylemiştir: "Cahiliye döneminde bir kimsenin çocuğu, kardeşi veya babası ölürse vâris erken davranır ve ölen kimsenin eşinin üzerine elbisesini atarsa artık o, kadınla evlenmede en öncelikli hak sahibi olurdu. Ayrıca kadına mihir vermezdi çünkü ölen kimsenin mihri devam ederdi. Bununla birlikte (kendisi onunla evlenmezse) kadını başka birisi ile evlendirip mihrini de alabilirdi. Eğer kadın erken davranıp akraba ve velilerine sığınırsa karar vermede söz hakkı kadına ait olurdu."[31]

2. ﴿وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ﴾ "ve lâ ta'dulûhünne" İfadesi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَا آتَيْتُمُوهُنَّ} [النساء: ١٩] «أَمَّا تَعْضُلُوهُنَّ، فَيَقُولُ: تُضَارُّوهُنَّ لِيَفْتَدِينَ مِنْكُمْ»

507- Âyette; ﴿وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ﴾ ***"ve lâ ta'dulûhünne"*** kısmını; "Kendilerine verdiklerinizin bir kısmını geri almak için onları sıkıştırmayın" şeklinde tefsir etmiştir.[32]

3. ﴿فَاحِشَةٍ﴾ "fâhişetin" İfadesi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {إِلَّا أَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ} [النساء: ١٩] «وَهُوَ الزِّنَا، فَإِذَا فَعَلْنَ ذَلِكَ فَخُذُوا مُهُورَهُنَّ»

31 Taberî, 8/107; Kurtubî, 2/1664.
32 Taberî, 8/122.

508- Süddî, âyette geçen; ﴿فَاحِشَةٍ﴾ ***"fâhişetin"*** ifadesine dair "Bu zinadır. Böyle yaparlarsa mihirlerini alınız" demiştir.[33]

4. ﴿عَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ﴾ "âşirûhünne bi'l-ma'rûfi" İfadesi

[حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عُثْمَانَ بْنِ حَكِيمٍ الأَوْدِيُّ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ قَوْلَهُ: وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ أَمَّا عَاشِرُوهُنَّ فَيَقُولُ: خَالِطُوهُنَّ

509- Âyette geçen; ﴿عَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ﴾ ***"âşirûhünne bi'l-ma'rûfi"*** kesitini: "Onlara karışın (birlikte/iç içe olun)" şeklinde tefsir etmiştir.[34]

5. ﴿خَيْرًا كَثِيرًا﴾ "hayran kesîran" İfadesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثني أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ، فِي قَوْلِهِ: {وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا} [النساء: ١٩] قَالَ: «الْوَلَدُ»

510- Âyette geçen; ﴿خَيْرًا كَثِيرًا﴾ ***"hayran kesîran"*** ifadesinden maksadın "çocuk" olduğunu söylemiştir.[35]

Nisâ 20:

وَإِنْ أَرَدْتُمُ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَكَانَ زَوْجٍ وَآتَيْتُمْ إِحْدَاهُنَّ قِنْطَارًا فَلَا تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْئًا أَتَأْخُذُونَهُ بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُبِينًا ﴿٢٠﴾

"Eğer bir eşin yerine başka bir eş almak isterseniz, öbürüne (mehir olarak) yüklerle mal vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın. İftira ederek ve açık günaha girerek mi verdiğinizi geri alacaksınız?" (20)

33 Taberî, 8/116; Kurtubî, 2/1665; İbn Kesîr, 1/466; Şevkânî, 1/442.
34 Taberî, 8/121; Suyûtî, 2/132; Şevkânî, 1/442.
35 Taberî, 8/121; Şevkânî, 1/442.

Nisâ 21:

وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ أَفْضَى بَعْضُكُمْ إِلَى بَعْضٍ وَأَخَذْنَ مِنْكُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا ﴿٢١﴾

"Hem, siz eşlerinizle birleşmiş (cinsel ilişkiye girmiş) ve onlar da sizden sağlam bir söz almış iken, onu nasıl (geri) alırsınız?" (21)

1. Birleşme ile Kastedilen

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ أَفْضَى بَعْضُكُمْ إِلَى بَعْضٍ} [النساء: ٢١] «يَعْنِي الْمُجَامَعَةَ»

511- Süddî Allah Teâlâ'nın; ﴿وَقَدْ اَفْضٰى بَعْضُكُمْ اِلٰى بَعْضٍ﴾ ***"birbirinizle birleşmiş iken"*** sözüyle ilgili "Allah burada cinsel ilişkiyi kastetmektedir" demiştir.[36]

2. Sağlam Sözle Kastedilen

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: أَمَّا {وَأَخَذْنَ مِنْكُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا} [النساء: ٢١] «فَهُوَ أَنْ يَنْكِحَ الْمَرْأَةَ فَيَقُولَ وَلِيُّهَا: أَنْكَحْنَاكَهَا بِأَمَانَةِ اللَّهِ، عَلَى أَنْ تُمْسِكَهَا بِالْمَعْرُوفِ أَوْ تُسَرِّحَهَا بِإِحْسَانٍ»

512- Âyette geçen; ﴿مِيثَاقًا غَلِيظًا﴾ ***"sağlam söz"*** ifadesine dair şöyle demiştir: "Kadının nikahının kıyılması ve velisinin ardından, 'Seni Allah'ın emaneti olarak, kendisini iyilikte tutman ya da güzellikle salıvermen üzere o kadınla nikahladık' demesidir."[37]

Nisâ 22:

وَلَا تَنْكِحُوا مَا نَكَحَ آبَاؤُكُمْ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ
إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَمَقْتًا وَسَاءَ سَبِيلًا ﴿٢٢﴾

36 Taberî, 8/126; İbn Kesîr, 1/467; Şevkânî, 1/444; Âlûsî, 2/53.
37 Taberî, 8/128; Kurtubî, 2/1672; İbn Kesîr, 1/467.

"Geçmişte olanlar hariç, artık babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin. Çünkü bu bir hayâsızlık, öfke ve nefret gerektiren bir iştir. Bu, ne kötü bir yoldur." (22)

Nisâ 23:

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَأَخَوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْأَخِ وَبَنَاتُ الْأُخْتِ وَأُمَّهَاتُكُمُ اللَّاتِي أَرْضَعْنَكُمْ وَأَخَوَاتُكُمْ مِنَ الرَّضَاعَةِ وَأُمَّهَاتُ نِسَائِكُمْ وَرَبَائِبُكُمُ اللَّاتِي فِي حُجُورِكُمْ مِنْ نِسَائِكُمُ اللَّاتِي دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَإِنْ لَمْ تَكُونُوا دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ وَحَلَائِلُ أَبْنَائِكُمُ الَّذِينَ مِنْ أَصْلَابِكُمْ وَأَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٢٣﴾

"Analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, kardeş kızları, kız kardeş kızları, sizi emziren analarınız, süt bacılarınız, eşlerinizin anaları, kendileriyle birleştiğiniz eşlerinizden olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız size haram kılındı. Eğer onlarla (nikâhlanıp da) henüz birleşmemişseniz kızlarını almanızda size bir mahzur yoktur. Kendi sülbünüzden olan oğullarınızın eşleri ve iki kız kardeşi birden almak da size haram kılındı; ancak geçen geçmiştir. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir." (23)

1. Geçen Geçmiştir İfadesiyle Kastedilen

وَإِسْمَاعِيلَ السُّدِّيِّ فِي قَوْلِهِ: {إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ}: إِلاّ مَا كَانَ مِنْ يَعْقُوبٍ عَلَيْهِ السَّلاَمُ؛ فَإِنَّهُ جَمَعَ بَيْنَ لَيَّا أُمِّ يَهُوذَا وَرَاحِيلَ أُمِّ يُوسُفَ، وَكَانَتَا أُخْتَيْنِ

513- Âlûsî ﴿إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ﴾ ***"ancak geçen geçmiştir"*** sözüyle ilgili Süddî'den şöyle dediğini nakletmiştir: "Ancak Ya'kûb'un durumu bundan müstesnadır. Çünkü o iki kız kardeşi, Liyâ veya Yehûzâ ile Yûsuf'un annesi Râhîl'i aynı nikah altında toplamıştı."[38]

38 Âlûsî, 2/97.

Nisâ 24:

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ كِتَابَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَأُحِلَّ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذَلِكُمْ أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٢٤﴾

"(Harp esiri olarak) sahip olduğunuz cariyeler müstesna, evli kadınlarla (evlenmek de) size haram kılındı. Allah'ın size emri budur. Bunlardan başkasını, namuslu olmak ve zina etmemek üzere mallarınızla (mehirlerini vererek) isteyip (evlenmeniz) size helâl kılındı. Onlardan faydalanmanıza karşılık kararlaştırılmış olan mehirlerini verin. Mehir kesiminden sonra (süre bitmeden hemen önce ikinci kez) karşılıklı anlaşmanızda size günah yoktur. Şüphesiz Allah ilim ve hikmet sahibidir." (24)

1. ﴿وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ﴾ "ve'l-muhsanâtü mine'n-nisâi" İfadesi

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ، عَنِ السُّدِّيِّ: {وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ} [النساء: ٢٤] قَالَ: «الْخَامِسَةُ حَرَامٌ كَحُرْمَةِ الْأُمَّهَاتِ وَالْأَخَوَاتِ»

514- Taberî; Mûsâ b. Hârûn → Amr b. Hammâd → Esbât kanalı ile yaptığı rivâyette Süddî'den Allah Teâlâ'nın; ﴿وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ﴾ ***"ve'l-muhsanâtü mine'n-nisâi"*** sözü ile ilgili olarak şöyle dediğini nakleder: "Beşinci kadınla evlenmesi kişinin annesi veya kız kardeşleri ile evlenmesi gibi haramdır."

2. Allah'ın Emriyle Kastedilen

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {كِتَابَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ} [النساء: ٢٤] الْأَرْبَعُ»

515- Süddî Allah'ın; ﴿كِتَابَ اللهِ عَلَيْكُمْ﴾ ***"Allah'ın size emri budur"*** kesitini "Dört kadınla evlenmenin sınır oluşundan bahsetmektedir" şeklinde tefsir etmiştir.[39]

3. Bunların Dışındakiler İfadesiyle Kastedilen

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَأُحِلَّ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذَلِكُمْ} [النساء: ٢٤] «مَا دُونَ الْأَرْبَعِ أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ»

516- Allah'ın, ﴿أُحِلَّ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذَٰلِكُمْ﴾ ***"bunların dışındakiler size helal kılındı"*** sözünü Süddî şöyle yorumlamıştır: "Dördü geçmemek şartı ile bunun dışındaki (iffetli ve zina etmeyen) kadınlarla mallarınızla (mehirlerini vererek) isteyip (evlenmeniz) size helâl kılındı."

4. ﴿غَيْرَ مُسَافِحِينَ﴾ "ğayra müsâfihîne" İfadesi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ} [النساء: ٢٤] يَقُولُ: «مُحْصِنِينَ غَيْرَ زُنَاةٍ»

517- Yine âyetin, ﴿غَيْرَ مُسَافِحِينَ﴾ ***"ğayra müsâfihîne"*** kesitini: "Zina etmemeleri halinde" şeklinde tefsir etmiştir.[40]

5. Mut'a Nikahı

518- Âyetin; ﴿فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً﴾ ***"Kendilerinden faydalandıklarınıza mehirlerini farz olarak verin"*** kesitini şöyle tefsir etmiştir:

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ ، فَهَذِهِ الْمُتْعَةُ؛ الرَّجُلُ يَنْكِحُ الْمَرْأَةَ بِشَرْطٍ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى ، وَيَشْهَدُ شَاهِدَيْنِ ، وَيَنْكِحُ بِإِذْنِ وَلِيِّهَا ، وَإِذَا انْقَضَتِ الْمُدَّةُ فَلَيْسَ لَهُ عَلَيْهَا سَبِيلٌ وَهِيَ

39 Taberî, 8/160.

40 Taberî, 8/171-175; İbn Kesîr, 1/474; Suyûtî, 2/139; Âlûsî, 2/68.

مِنْهُ بَرِيَّةٌ ، وَعَلَيْهَا أَنْ تَسْتَبْرِئَ مَا فِي رَحِمِهَا ، وَلَيْسَ بَيْنَهُمَا مِيرَاثٌ ، لَيْسَ يَرِثُ وَاحِدٌ مِنْهُمَا صَاحِبَهُ»

519- "Burada geçen mut'a; kişinin velisinin izni ve iki şahidin huzurunda kadını belli bir süreye kadar nikâhına almasıdır. Belirlenen müddet dolduktan sonra erkeğin kadın üzerinde bir hakkı kalmaz ve kadın kendisi adına karar vermede özgürdür. Yalnız rahminde bu adamdan bir çocuk olmadığını ispatlaması gerekir. Bu tür evlilikler eşler arasında miras hukuku oluşturmaz."[41]

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ} [النساء: ٢٤] إِنْ شَاءَ أَرْضَاهَا مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ الْأُولَى ، يَعْنِي: الْأَجْرَةَ الَّتِي أَعْطَاهَا عَلَى تَمَتُّعِهِ بِهَا قَبْلَ انْقِضَاءِ الْأَجَلِ بَيْنَهُمَا ، فَقَالَ: أَتَمَتَّعُ مِنْكِ أَيْضًا بِكَذَا وَكَذَا ، فَازْدَادَ قَبْلَ أَنْ يَسْتَبْرِئَ رَحِمَهَا ، ثُمَّ تَنْقَضِي الْمُدَّةُ

520- Âyetin; ﴿وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ﴾ ***"Farz olanı belirledikten sonra aranızda rızaya dayalı anlaşmalarınızda size bir günah olmaz"*** kesitini şu şekil tefsir etmiştir: "Erkek isterse sürenin bitimine yakın yeniden karşılıklı rızaya dayalı anlaşma yapıp süreyi uzatabilir. Bunun için şöyle bir teklifte bulunur:

'Şu miktar karşılığında mut'a süresini uzatmak istiyorum.' Aynı şeyi müddet bittiği fakat kadının rahminin henüz temizlenmediği sürede de yapabilir."[42]

Nisâ 25:

وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا أَنْ يَنْكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ فَمِنْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِنْ فَتَيَاتِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِكُمْ بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ فَانْكِحُوهُنَّ بِإِذْنِ أَهْلِهِنَّ وَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ مُحْصَنَاتٍ غَيْرَ مُسَافِحَاتٍ وَلَا مُتَّخِذَاتِ أَخْدَانٍ

41 Taberî, 8/176; Suyûtî, 2/140; Şevkânî, 1/445; Âlûsî, 2/68.
42 Taberî, 8/180; Suyûtî, 2/141.

فَإِذَا أُحْصِنَّ فَإِنْ أَتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ وَأَنْ تَصْبِرُوا خَيْرٌ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٥﴾

"İçinizden, imanlı hür kadınlarla evlenmeye gücü yetmeyen kimse, ellerinizin altında bulunan imanlı genç kızlarınız (sayılan) cariyelerinizden alsın. Allah sizin imanınızı daha iyi bilmektedir. Hep aynı köktensiniz (insanlık bakımından aranızda fark yoktur). Öyle ise iffetli yaşamaları, zina etmemeleri ve gizli dost da tutmamaları şartı ve sahiplerinin izni ile onları (cariyeleri) nikâhlayıp alın, mehirlerini de normal miktarda verin. Evlendikten sonra bir fuhuş yaparlarsa onlara, hür kadınların cezasının yarısı (uygulanır). Bu (cariye ile evlenme izni), içinizden günaha düşmekten korkanlar içindir. Sabretmeniz ise sizin için daha hayırlıdır. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir." (25)

1. ﴿طَوْلًا﴾ "tavlen" İfadesi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا} [النساء: ٢٥] أَمَّا قَوْلُهُ طَوْلًا: فَسَعَةٌ مِنَ الْمَالِ»

521- Süddî Allah Teâlâ'nın, ﴿طَوْلًا﴾ ***"tavlen"*** sözünü "maddi imkân" olarak tefsir etmiştir.[43]

2. ﴿فَتَيَاتِكُمْ﴾ "feteyâtiküm" İfadesi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: «أَمَّا فَتَيَاتُكُمْ فَإِمَاؤُكُمْ»

522- Yine ﴿فَتَيَاتِكُمْ﴾ ***"feteyâtiküm"*** kelimesini "cariyeler" olarak tefsir etmiştir.[44]

43 Taberî, 8/183; Kurtubî, 2/1706; Şevkânî, 1/450.
44 Taberî, 8/186; İbn Kesîr, 1/475; Suyûtî, 2/142.

3. ﴿مُحْصَنَاتٍ﴾ "muhsanâtin" İfadesi

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ، عَنِ السُّدِّيِّ: أَمَّا الْمُحْصَنَاتُ: فَالْعَفَائِفُ ، فَلْتُنْكَحِ الْأَمَةُ بِإِذْنِ أَهْلِهَا مُحْصَنَةً ، وَالْمُحْصَنَاتُ: الْعَفَائِفُ ، غَيْرُ مُسَافِحَةٍ ، وَالْمُسَافِحَةُ: الْمُعَالِنَةُ بِالزِّنَا ، وَلَا مُتَّخِذَةً صَدِيقًا»

523- ﴿مُحْصَنَاتٍ﴾ ***"muhsanâtin"*** kelimesiyle ilgili de Süddî, "İffetli kadınlar, demektir. Cariye efendisinin izniyle, iffetli bir şekilde nikahlansın, anlamındadır" demiştir.

4. ﴿غَيْرَ مُسَافِحَاتٍ﴾ "ğayra müsâfihâtin" İfadesi

524- Âyetin; ﴿غَيْرَ مُسَافِحَاتٍ﴾ ***"ğayra müsâfihâtin"*** kesitini: "alenî olarak zina yapmayan" şeklinde tefsir etmiştir.[45]

5. ﴿مُتَّخِذَاتِ اَخْدَانٍ﴾ "müttehizâti ahdânin" İfadesi

525- Âyette geçen; ﴿مُتَّخِذَاتِ اَخْدَانٍ﴾ ***"müttehizâti ahdânin"*** ifadesini; "kendisine dost ve arkadaş edinmeyen cariye" şeklinde tefsir etmiştir.[46]

6. ﴿فَإِذَآ أُحْصِنَّ﴾ "fe izâ uhsınne" İfadesi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {فَإِذَا أُحْصِنَّ} [النساء: ٢٥] يَقُولُ: «إِذَا أَسْلَمْنَ»

526- Yine âyette geçen ﴿فَإِذَآ أُحْصِنَّ﴾ ***"fe izâ uhsınne"*** kesiti hakkında: "Müslüman olursa, anlamındadır" demiştir.[47]

---

45 Burada gizli zina yapıyorsa sorun yoktur anlamı çıkarılmamalıdır. Maksat ne gizli ne de açık olarak zina yapmayan cariyelerle evlenebilirsiniz demektir. [Çeviren].

46 Taberî, 8/194; Kurtubî, 2/1709; İbn Kesîr, 1/475; Şevkânî, 1/451.

47 Taberî, 8/201; İbn Kesîr, 1/476; Şevkânî, 1/456. Kanaatimizce başka müfessirlerin de dediği gibi burada geçen kelime evlenmek anlamındadır. [Çeviren].

7. Sabretmekle Kastedilen

[حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عُثْمَانَ بْنِ حَكِيمٍ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ قَوْلَهُ: وَأَنْ تَصْبِرُوا خَيْرٌ لَكُمْ قَالَ: إِنْ تَصْبِرُوا، فَلا يَنْكِحُ أَمَةً

527- Süddî âyetin, ﴿وَأَنْ تَصْبِرُوا خَيْرٌ لَكُمْ﴾ ***"sabretmeniz sizin için daha hayırlıdır"*** kesitini: "Cariyelerle evlenmeyip sabrederseniz bu sizin için daha hayırlıdır" şeklinde tefsir etmiştir.[48]

Nisâ 26:

يُرِيدُ اللَّهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ
وَيَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٦﴾

"Allah, size (hükümlerini) açıklamak, size, sizden öncekilerin yollarını göstermek ve tövbelerinizi kabul etmek istiyor. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir." (26)

Nisâ 27:

وَاللَّهُ يُرِيدُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَيُرِيدُ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ
الشَّهَوَاتِ أَنْ تَمِيلُوا مَيْلًا عَظِيمًا ﴿٢٧﴾

"Allah sizin tevbenizi kabul etmek ister; şehvetlerine uyanlar (kötü arzuların esiri olanlar) ise büsbütün yoldan çıkmanızı isterler." (27)

1. Âyette Bahsedilenler Kimlerdir?

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَيُرِيدُ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الشَّهَوَاتِ} [النساء: ٢٧] قَالَ: «هُمُ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى

528- Süddî şöyle demiştir: "Bunlar Yahudi ve Hristiyanlardır."[49]

48 Taberî, 8/208; Suyûtî, 2/143.
49 Taberî, 8/123; Kurtubî, 2/1719; Şevkânî, 1/456; Âlûsî, 2/76.

Nisâ 28:

يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخُلِقَ الْإِنْسَانُ ضَعِيفًا ﴿٢٨﴾

"Allah, sizden (yükümlülükleri) hafifletmek istiyor. Çünkü insan zayıf yaratılmıştır." (28)

Nisâ 29:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ﴿٢٩﴾

"Ey iman edenler! Karşılıklı rızaya dayanan ticaret olması hali müstesna, mallarınızı, bâtıl (haksız ve haram yollar) ile aranızda (alıp vererek) yemeyin. Ve kendinizi öldürmeyin. Şüphesiz Allah size karşı çok merhametlidir." (29)

1. Bâtıl Yollarla Mal Yemek

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ} [النساء: ٢٩] نَهَى عَنْ أَكْلِهِمْ أَمْوَالَهُمْ بَيْنَهُمْ بِالْبَاطِلِ وَبِالرِّبَا وَالْقِمَارِ وَالْبَخْسِ وَالظُّلْمِ ، إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً ، لِيَرْبَحَ فِي الدِّرْهَمِ أَلْفًا إِنِ اسْتَطَاعَ»

529- Süddî şöyle demiştir: "Aralarında mallarını bâtıl bir şekilde yemeleri, faiz, kumar, düşük (ölü) fiyat ve zulüm gibi şeylerle olmaktadır." Allah'ın, ﴿إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً﴾ ***"ticaret olması hali müstesna"*** sözü ise "Mümkünse ticaret yolu ile bir dirhemden bin katını kazanabilir" anlamına gelmektedir.[50]

50 Taberî, 8/216; Suyûtî, 2/143.

2. "Kendinizi öldürmeyin" İfadesiyle Kastedilen

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ} [النساء: ٢٩] يَقُولُ: «أَهْلَ مِلَّتِكُمْ»

530- Âyetin; ﴿وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ﴾ ***"kendinizi öldürmeyin"*** kesitini: "Kendi dininizin mensuplarını öldürmeyin" şeklinde tefsir etmiştir.[51]

Nisâ 30:

وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ عُدْوَانًا وَظُلْمًا فَسَوْفَ نُصْلِيهِ نَارًا وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴿٣٠﴾

"Kim haddi aşarak ve zulmederek bunu yaparsa, onu cehennem ateşine atacağız. Bu, Allah'a pek kolaydır." (30)

Nisâ 31:

إِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَنُدْخِلْكُمْ مُدْخَلًا كَرِيمًا ﴿٣١﴾

"Eğer yasaklandığınız büyük günahlardan kaçınırsanız, sizin küçük günahlarınızı örteriz ve sizi şerefli bir yere girdiririz." (31)

1. Kötülüklerle Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ} [النساء: ٣١] الصَّغَائِرُ»

531- Süddî Allah Teâlâ'nın, ﴿نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ﴾ ***"kötülüklerinizi örteriz"*** sözü hakkında şöyle demiştir: "Bunlar küçük günahlardır."[52]

51 Taberî, 8/229; Suyûtî, 2/144; Şevkânî; 1/458; Âlûsî, 2/28.
52 Taberî, 8/254; Âlûsî, 2/79.

2. ﴿كَرِيمًا﴾ "kerîmen" İfadesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،[عَنِ السُّدِّيِّ: {وَنُدْخِلْكُمْ مُدْخَلًا كَرِيمًا} [النساء: ٣١] قَالَ: «الْكَرِيمُ: هُوَ الْحَسَنُ فِي الْجَنَّةِ»

532- Yine âyette geçen; ﴿كَرِيمًا﴾ ***"kerîmen"*** ifadesinin "cennette güzellik" olduğunu söylemiştir.[53]

Nisâ 32:

وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا اكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِمَّا اكْتَسَبْنَ وَاسْأَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٣٢﴾

"Allah'ın, kiminizi kiminize üstün kılmaya vesile yaptığı şeyleri (haset ederek) arzu edip istemeyin. Erkeklere kazandıklarından bir pay vardır. Kadınlara da kazandıklarından bir pay vardır. Allah'tan, O'nun lütfunu isteyin. Şüphesiz Allah, her şeyi hakkıyla bilendir." (32)

1. Nüzûl Sebebi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،[عَنِ السُّدِّيِّ ، قَوْلُهُ: {وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ} [النساء: ٣٢] فَإِنَّ الرِّجَالَ قَالُوا: نُرِيدُ أَنْ يَكُونَ لَنَا مِنَ الْأَجْرِ الضِّعْفُ عَلَى أَجْرِ النِّسَاءِ ، كَمَا لَنَا فِي السِّهَامِ سَهْمَانِ ، فَنُرِيدُ أَنْ يَكُونَ لَنَا فِي الْأَجْرِ أَجْرَانِ ، وَقَالَتِ النِّسَاءُ: نُرِيدُ أَنْ يَكُونَ لَنَا أَجْرٌ مِثْلُ الرِّجَالِ ، فَإِنَّا لَا نَسْتَطِيعُ أَنْ نُقَاتِلَ ، وَلَوْ كُتِبَ عَلَيْنَا الْقِتَالُ لَقَاتَلْنَا. فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى الْآيَةَ ، وَقَالَ لَهُمْ: سَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ ، يَرْزُقْكُمُ الْأَعْمَالَ ، وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ»

533- Süddî bu âyetin tefsirinde şöyle demiştir: "Erkekler, 'Savaşta bize iki hisse verildiği gibi diğer hususlarda da kadınlardan iki kat daha fazla mükâfat verilmesini istiyoruz' dediler. Kadınlar da, 'Erkeklere verilen mükâfatın aynısını biz de istiyoruz. Evet savaşmıyoruz fakat üzerimize

53 Taberî, 8/259; Suyûtî, 2/148.

farz olarak yazılsa biz de savaşırız' dediler. Bunun üzerine Allah yukarıdaki âyeti indirdi ve onlara 'Allah'ın fazlından isteyin' demiş oldu."[54]

Nisâ 33:

وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَالَّذِينَ عَقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ فَآتُوهُمْ نَصِيبَهُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا ﴿٣٣﴾

"(Erkek ve kadından) her biri için, ana, baba ve akrabanın bıraktığından (hisselerini alacak olan) vârisler kıldık. Yeminlerinizin bağladığı kimselere de paylarını verin. Çünkü Allah her şeyi görmektedir." (33)

1. Âzatlı ve Anlaşmalı Kimselerin Miras Durumu

[حَدَّثَنَا أَبِي، ثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عِمْرَانَ، ثنا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى، أَنْبَأَ إِسْرَائِيلُ، عَنِ السُّدِّيِّ، عَنْ أَبِي مَالِكٍ فِي قَوْلِهِ: وَالَّذِينَ عَقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ الآيَةَ. قَالَ: كَانَ الرَّجُلُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ يَأْتِي الْقَوْمَ، فَيَعْقِدُونَ لَهُ أَنَّهُ رَجُلٌ مِنْهُمْ إِنْ كَانَ ضَرّاً أَوْ نَفْعاً أَوْ دَماً، فَإِنَّهُ فِيهِمْ مِثْلُهُمْ، وَيَأْخُذُوا لَهُ مِنْ أَنْفُسِهِمْ مِثْلَ الَّذِي يَأْخُذُونَ مِنْهُ، قَالَ: فَكَانُوا إِذَا كَانَ قِتَالٌ قَالُوا: يَا فُلانُ: أَنْتَ مِنَّا فَانْصُرْنَا، قَالُوا: وَإِنْ كَانَتْ مَنْفَعَةٌ قَالُوا: أَعْطِنَا أَنْتَ مِنَّا، وَلَمْ يَنْصُرُوهُ كَنُصْرَةِ بَعْضِهِمْ بَعْضاً إِنِ اسْتَنْصَرُوهُ، وَإِنْ نَزَلَ بِهِ أَمْرٌ أَعْطَاهُ بَعْضُهُمْ وَمَنَعَهُ بَعْضُهُمْ، وَلَمْ يُعْطُوهُ مِثْلَ الَّذِي يَأْخُذُونَ مِنْهُ، قَالَ: فَأَتَوُا النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَأَلُوهُ وَتَحَرَّجُوا مِنْ ذَلِكَ، وَقَالُوا: قَدْ عَاقَدْنَاهُمْ فِي الْجَاهِلِيَّةِ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: وَالَّذِينَ عَقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ فَآتُوهُمْ نَصِيبَهُمْ قَالَ: أَعْطَوْهُمْ مِثْلَ الَّذِي تَأْخُذُونَ مِنْهُمْ

534- Süddî şöyle demiştir: "Mevâlî vârislerdendir. Âyette geçen; ﴿وَالَّذِينَ عَقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ﴾ ***'yeminlerinizin bağladığı kimselere'*** ifadesi ise antlaşmadır. Cahiliye döneminde bir kavmin arasına giren kimse onlarla anlaşma yapardı. Anlaşmaya göre kavim onu kendinden sayar, savaşmaları veya bir haklarını elde etme hususunda bu kişi onlardan birisiymiş gibi sorumluluk alırdı. Ancak adamın bir hakkı olsa veya yardıma ihtiyacı

54 Taberî, 8/264; İbn Kesîr, 1/488; Âlûsî, 2/81.

olsa onu yalnız bırakırlardı. İslâm geldikten sonra cahiliye döneminde yaptıkları bu anlaşmanın hükmünü Hz. Peygamber'e sordular. Allah bu anlaşmayı daha da sağlamlaştırdı ve Allah Rasûlü, لَمْ يَزِدِ الْإِسْلَامُ الْحُلَفَاءَ إِلَّا شِدَّةً ***'İslâm, müttefikler için sorumluluğu artırmaktan başka bir şey getirmedi'*** buyurdu."[55]

Nisâ 34:

الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ وَاللَّاتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيًّا كَبِيرًا ﴿٣٤﴾

"Allah'ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle ve mallarından harcama yaptıkları için erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur. Onun için sâliha kadınlar itaatkârdır. Allah'ın kendilerini korumasına karşılık gizliyi (kimse görmese de namuslarını) koruyucudurlar. Baş kaldırmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve (bunlarla yola gelmezlerse) dövün. Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın; şüphesiz Allah yücedir, büyüktür." (34)

1. Erkeğin Karısı Üzerindeki Konumu

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: أَمَّا: {الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ} [النساء: ٣٤] فَإِنَّ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ كَانَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ امْرَأَتِهِ كَلَامٌ ، فَلَطَمَهَا ، فَانْطَلَقَ أَهْلُهَا ، فَذَكَرُوا ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، فَأَخْبَرَهُمْ: {الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ} [النساء: ٣٤] الْآيَةُ»

535- Süddî Allah Teâlâ'nın, ﴿اَلرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ﴾ ***"erkekler kadınların üzerinde yöneticidirler"*** sözü ile ilgili şunları söylemiştir: "Erkekler

55 Taberî, 8/280; İbn Kesîr, 1/489.

kadınların ellerinden tutar ve onları edeplendirirler.[56] Ensar'dan birisi ile hanımı arasında söz dalaşı olunca kocası ona bir tokat attı. Bunun üzerine kadının ailesi Peygamber'in yanına gidip bu durumu şikâyet ettiler. Peygamber de onlara bu âyetin indiğini söyledi."[57]

2. ﴿قَانِتَاتٌ﴾ "kānitâtün" İfadesi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: «الْقَانِتَاتُ: الْمُطِيعَاتُ»

536- Süddî âyette geçen; ﴿قَانِتَاتٌ﴾ ***"kānitâtün"*** ifadesinin "itaatkâr" anlamında olduğunu söylemiştir.[58]

3. Gaybı Korumanın Anlamı

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {حَافِظَاتٌ لِلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ} [النساء: ٣٤] يَقُولُ: «تَحْفَظُ عَلَى زَوْجِهَا مَالَهُ وَفَرْجَهَا ، حَتَّى يَرْجِعَ كَمَا أَمَرَهَا اللَّهُ»

537- Âyetin; ﴿حَافِظَاتٌ لِلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ﴾ ***"Allah'ın kendilerini koruması-na karşılık gizliyi koruyucudurlar"*** kesitini; "Kocası dönünceye kadar malını ve namusunu Allah'ın emrettiği gibi korurlar" şeklinde tefsir etmiştir.[59]

4. Nüşûz ile Kastedilen

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: «أَمَا {تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ} [النساء: ٣٤] فَإِنَّ عَلَى زَوْجِهَا أَنْ يَعِظَهَا ، فَإِنْ لَمْ تَقْبَلْ فَلْيَهْجُرْهَا فِي الْمَضْجَعِ. يَقُولُ: يَرْقُدُ عِنْدَهَا وَيُوَلِّيهَا ظَهْرَهُ ، وَيَطَؤُهَا وَلَا يُكَلِّمُهَا ». هَكَذَا فِي كِتَابِي: «وَيَطَؤُهَا وَلَا يُكَلِّمُهَا»

56 Taberî, 8/290; Suyûtî, 2/151.
57 Taberî, 8/292; İbn Kesîr, 1/491; Suyûtî, 2/151.
58 Taberî, 8/294.
59 Taberî, 8/295; Suyûtî, 2/152; Şevkânî, 1/462.

538- Âyetin; ﴿وَالّٰتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ﴾ ***"nüşûzundan korktuğunuz kadınlar"*** kesitini: "Nefretinden korktuğunuz kadınlar" şeklinde tefsir etmiştir.[60]

5. Nasihat Etmekle Kastedilen

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ} [النساء: ٣٤] فَأَحْسِنُوا إِلَيْهِنَّ»

539- Âyetin; ﴿فَعِظُوهُنَّ﴾ ***"onlara nasihat edin"*** kesiti: "Onlara iyi davranın, anlamındadır.[61] Bu tür kadınlara kocalarının iyi davranmaları, kabul etmezlerse yatakta birlikte ama sırtını ona dönerek uyuması, cinsel ilişkiye girmesi ancak onunla konuşmaması gerekir."

6. Kadına Vurma

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَاضْرِبُوهُنَّ} [النساء: ٣٤] قَالَ: «إِنْ أَقْبَلَتْ فِي الْهِجْرَانِ ، وَإِلَّا ضَرَبَهَا ضَرْبًا غَيْرَ مُبَرِّحٍ»

540- Âyette geçen; ﴿وَاضْرِبُوهُنَّ﴾ ***"onlara vurun"*** ifadesini; "Yatakta ayrı durması ve nasihat etmesi kadına fayda vermezse ona acı vermeyecek şekilde vurur" şeklinde tefsir etmiştir.[62]

Nisâ 35:

وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُوا حَكَمًا مِنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِنْ أَهْلِهَا إِنْ يُرِيدَا إِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللَّهُ بَيْنَهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا ﴿٣٥﴾

"Eğer karı-kocanın aralarının açılmasından korkarsanız, erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin. Bunlar barıştırmak isterlerse Allah aralarını bulur; şüphesiz Allah her şeyi bilen, her şeyden haberdar olandır." (35)

60 Taberî, 8/297; İbn Kesîr, 1/491.
61 Taberî, 8/300; Suyûtî, 2/155.
62 Taberî, 8/302; İbn Kesîr, 1/492; Suyûtî, 2/155.

1. Karı-Koca Arasını Bulmak İçin Hakem Tayini

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ ، قَالَ: إِذَا هَجَرَهَا فِي الْمَضْجَعِ وَضَرَبَهَا ، فَأَبَتْ أَنْ تَرْجِعَ وَشَاقَّتْهُ ، فَلْيَبْعَثْ حَكَمًا مِنْ أَهْلِهِ وَتَبْعَثُ حَكَمًا مِنْ أَهْلِهَا؛ تَقُولُ الْمَرْأَةُ لِحَكَمِهَا: قَدْ وَلَّيْتُكَ أَمْرِي ، فَإِنْ أَمَرْتَنِي أَنْ أَرْجِعَ رَجَعْتُ ، وَإِنْ فَرَّقْتَ تَفَرَّقْنَا. وتُخْبِرُهُ بِأَمْرِهَا إِنْ كَانَتْ تُرِيدُ نَفَقَةً أَوْ كَرِهَتْ شَيْئًا مِنَ الْأَشْيَاءِ ، وَتَأْمُرُهُ أَنْ يَرْفَعَ ذَلِكَ عَنْهَا وَتَرْجِعَ ، أَوْ تُخْبِرَهُ أَنَّهَا لَا تُرِيدُ الطَّلَاقَ. ويَبْعَثُ الرَّجُلُ حَكَمًا مِنْ أَهْلِهِ يُوَلِّيهِ أَمْرَهُ ، وَيُخْبِرَهُ يَقُولُ لَهُ حَاجَتَهُ إِنْ كَانَ يُرِيدُهَا أَوْ لَا يُرِيدُ أَنْ يُطَلِّقَهَا ، أَعْطَاهَا مَا سَأَلَتْ وَزَادَهَا فِي النَّفَقَةِ ، وَإِلَّا قَالَ لَهُ: خُذْ لِي مِنْهَا مَا لَهَا عَلَيَّ وَطَلِّقْهَا. فيُوَلِّيهِ أَمْرَهُ ، فَإِنْ شَاءَ طَلَّقَ ، وَإِنْ شَاءَ أَمْسَكَ. ثُمَّ يَجْتَمِعُ الْحَكَمَانِ فَيُخْبِرُ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مَا يُرِيدُ لِصَاحِبِهِ ، وَيَجْهَدُ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مَا يُرِيدُ لِصَاحِبِهِ ، فَإِنِ اتَّفَقَ الْحَكَمَانِ عَلَى شَيْءٍ فَهُوَ جَائِزٌ ، إِنْ طَلَّقَا وَإِنْ أَمْسَكَا ، فَهُوَ قَوْلُ اللَّهِ: {فَابْعَثُوا حَكَمًا مِنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِنْ أَهْلِهَا إِنْ يُرِيدَا إِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللَّهُ بَيْنَهُمَا} [النساء: ٣٥] فَإِنْ بَعَثَتِ الْمَرْأَةُ حَكَمًا وَأَبَى الرَّجُلُ أَنْ يَبْعَثَ ، فَإِنَّهُ لَا يَقْرَبُهَا حَتَّى يَبْعَثَ حَكَمًا»

541- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "Yatakta onu yalnız bırakma ve dövme sonucunda kadın normale dönerse kocası artık ona karşı ek bir şey yapamaz. Eğer kocasına dönmez ve ona karşı yumuşamaz ise her iki tarafın akrabalarından birer kişi hakem vasfı ile bir araya gelir. Kadın gönderdiği hakeme şöyle der: 'Seni benim adıma hakem tayin ettim. Yaptığın görüşme ve istişareler neticesinde eğer gel dersen kocama dönerim, yok bizi ayırırsan ondan ayrılırım.' Bu hakem kadının nafaka isteyip istemediğini, hoşlanmadığı şeyleri, boşanmak (isteyip) istemediği gibi durumları karşı tarafa bildirir. İşini görsün ve kendi adına konuşsun diye erkekte kendi akrabalarından birisini hakem olarak gönderir. Kadını isteyip istemediğini, boşanma ile ilgili kararını, kadının istemiş olduğu şartları kabul edip etmediğini, nafakanın artırılıp artırılmaması gibi hususları karşı tarafa bildirir. Artık duruma göre yeniden yuvanın kurulması veya boşanmanın gerçekleşmesini onaylar. Sonra iki hakem bir

araya gelir ve iki tarafın taleplerini iletip kabul ettikleri hususları birbirlerine söylerler. Yapılan değerlendirme sonucunda ya boşanmaya ya da evliliğin devamına karar verirler.[63] Kadın bir hakem gönderir fakat erkek göndermeyi kabul etmezse hakem gönderinceye kadar (hakem) kadını ona yaklaştıramaz."[64]

Nisâ 36:

وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَى وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنْبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا ﴿٣٦﴾

"Allah'a ibadet edin ve O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana-babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaşa, yolcuya, ellerinizin altında bulunanlara (köle, cariye, hizmetçi ve benzerlerine) iyi davranın; Allah kendini beğenen ve daima böbürlenip duran kimseyi sevmez." (36)

1. ﴿وَالْجَارِ الْجُنُبِ﴾ "ve'l-câri'l-cünübi" İfadesi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَالْجَارِ الْجُنُبِ} [النساء: ٣٦] الْجَارُ الْغَرِيبُ يَكُونُ مِنَ الْقَوْمِ»

542- Süddî Allah Teâlâ'nın, ﴿وَالْجَارِ الْجُنُبِ﴾ ***"ve'l-câri'l-cünübi"*** sözünü: "bir kavmin içinde bulunan yabancı komşu" olarak tefsir etmiştir.[65]

2. ﴿وَالصَّاحِبِ بِالْجَنْبِ﴾ "ve's-sâhibi bi'l-cenbi" İfadesi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَالصَّاحِبِ بِالْجَنْبِ} [النساء: ٣٦] الصَّاحِبُ فِي السَّفَرِ»

63 Taberî, 8/330, 331; Âlûsî, 2/85.
64 Taberî, 8/331, 332.
65 Taberî, 8/338.

543- Yine; ﴿وَالصَّاحِبِ بِالْجَنْبِ﴾ ***"ve's-sâhibi bi'l-cenbi"*** ifadesini "yolculuk esnasındaki arkadaş" şeklinde tefsir etmiştir.[66]

Nisâ 37:

الَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَيَكْتُمُونَ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ
مِنْ فَضْلِهِ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا ﴿٣٧﴾

"Bunlar cimrilik eden ve insanlara da cimriliği tavsiye eden, Allah'ın kendilerine lütfundan verdiğini gizleyen kimselerdir. Biz, kâfirler için alçaltıcı bir azap hazırladık." (37)

1. Âyette Bahsedilenler Kimlerdir ve Bunların Cimriliğiyle Ne Kastedilir?

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ ، أَمَّا: {الَّذِينَ يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ} [النساء: ٣٧] فَهُمُ الْيَهُودُ {وَيَكْتُمُونَ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ} [النساء: ٣٧] اسْمَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. اوْ {يَبْخَلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ} [النساء: ٣٧] يَبْخَلُونَ بِاسْمِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، وَيَأْمُرُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا بِكِتْمَانِهِ»

544- Süddî şöyle demiştir: "Bu âyette bahsi geçenler Yahudilerdir. Onlar Muhammed (s.a.v.) ismini gizliyorlar, onun ismi hususunda cimrilik yapıyorlar ve birbirlerine bu ismi gizlemeyi tavsiye ediyorlar."[67]

Nisâ 38:

وَالَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ رِئَاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ
الْآخِرِ وَمَنْ يَكُنِ الشَّيْطَانُ لَهُ قَرِينًا فَسَاءَ قَرِينًا ﴿٣٨﴾

66 Taberî, 8/342.
67 Taberî, 8/352.

"Bunlar, mallarını insanlara gösteriş için harcayan, Allah'a ve ahiret gününe de inanmayan kimselerdir. Şeytan kimin arkadaşı olursa, o ne kötü arkadaştır." (38)

Nisâ 39:

وَمَاذَا عَلَيْهِمْ لَوْ آمَنُوا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَنْفَقُوا مِمَّا
رَزَقَهُمُ اللَّهُ وَكَانَ اللَّهُ بِهِمْ عَلِيمًا ﴿٣٩﴾

"Bunlar, Allah'a ve ahiret gününe iman etselerdi ve Allah'ın verdiği rızıktan (gösterişsiz olarak) harcasalardı, kendilerine ne zarar gelirdi? Allah, onları en iyi bilendir." (39)

Nisâ 40:

إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ وَإِنْ تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا
وَيُؤْتِ مِنْ لَدُنْهُ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٤٠﴾

"Şüphesiz Allah (hiç kimseye) zerre kadar zulmetmez. (Yapılan) çok küçük bir iyilik de olsa onun sevabını kat kat arttırır ve kendi katından büyük bir mükâfat verir." (40)

1. ﴿مِثْقَالَ ذَرَّةٍ﴾ "miskāle zerratin" İfadesi

حَدَّثَنَا زكريا، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْحَاق، قَالَ: أَخْبَرَنَا عمرو، قَالَ: أَخْبَرَنَا أسباط، عَنْ السدي، فِي قوله عز وجل «{إِنَّ اللهَ لا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ} قَالَ: وزن ذرة»

545- İbn Münzir ve İbn Ebî Hâtim Süddî'den yaptıkları tahriçte onun ﴿مِثْقَالَ ذَرَّةٍ﴾ ***"miskāle zerratin"*** ifadesini: "miskal ağırlığında" şeklinde tefsir ettiğini söylemişlerdir.[68]

68 Suyûtî, 2/162.

Nisâ 41:

فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا ﴿٤١﴾

"Her ümmetten bir şahit getirdiğimiz ve seni de onların üzerine bir şahit yaptığımız zaman, bakalım onların hali ne olacak!" (41)

1. Her Ümmetten Şahitlerin Getirilmesi ve Hz. Nebî'nin (s.a.v.) Şahitliği

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا} [النساء: ٤١] قَالَ: «إِنَّ النَّبِيِّينَ يَأْتُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ، مِنْهُمْ مَنْ أَسْلَمَ مَعَهُ مِنْ قَوْمِهِ الْوَاحِدُ وَالِاثْنَانِ وَالْعَشَرَةُ وَأَقَلُّ وَأَكْثَرُ مِنْ ذَلِكَ ، حَتَّى يُؤْتَى بِقَوْمِ لُوطٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمْ يُؤْمِنْ مَعَهُ إِلَّا ابْنَتَاهُ ، فَيُقَالُ لَهُمْ: هَلْ بَلَّغْتُمْ مَا أَرْسَلْتُمْ بِهِ؟ فَيَقُولُونَ: نَعَمْ ، فَيُقَالُ: مَنْ يَشْهَدُ؟ فَيَقُولُونَ أُمَّةُ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيُقَالُ لَهُمْ: أَتَشْهَدُونَ أَنَّ الرُّسُلَ أَوْدَعُوا عِنْدَكُمْ شَهَادَةً ، فَبِمَ تَشْهَدُونَ؟ فَيَقُولُونَ: رَبَّنَا نَشْهَدُ أَنَّهُمْ قَدْ بَلَّغُوا كَمَا شَهِدُوا فِي الدُّنْيَا بِالتَّبْلِيغِ. فَيُقَالُ: مَنْ يَشْهَدُ عَلَى ذَلِكَ؟ فَيَقُولُونَ: مُحَمَّدٌ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فيُدْعَى مُحَمَّدٌ عليه الصلاة والسلام ، فَيَشْهَدُ أَنَّ أُمَّتَهُ قَدْ صَدَّقُوا ، وَأَنَّ الرُّسُلَ قَدْ بَلَّغُوا.

546- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "Kıyamet günü peygamberler (hesap için mahşer meydanına) gelecekler. Kimisi, kavminden Müslüman olmuş olan bir, iki, on, daha az veya daha fazla kimseyle gelecek. Sonra Lût Peygamber kendisine inanan sadece iki oğlu ile gelecek. Peygamberlere; kavminize tebliğ ettiniz mi diye sorulacak. Peygamberler:

'Evet, tebliğ ettik' diyecekler. Onlara sorulacak:

'Tebliğ ettiğinize dair şahidiniz var mı?' denilecek. Peygamberler:

'Evet, Muhammed ümmeti bizim şahidimizdir' diyecekler. Muhammed ümmetine şöyle denecek:

'Peygamberler şahitliği size bıraktı. Siz neye şahitlik edeceksiniz?' Muhammed ümmeti:

'Ey Rabbimiz! Kendileri dünyada tebliğe şahit oldukları gibi biz de onların tebliğ ettiklerine şahidiz' diyecek. Onlara sorulacak:

'Bunun şahidi var mı?' denilecek. Muhammed ümmeti:

'Hz. Muhammed (sav)" diyecek. Sonra Hz. Muhammed (sav), ümmetinin doğru söylediğine ve peygamberlerin ümmetlerine tebliğ yaptığına şahitlik edecek."[69]

Nisâ 42:

يَوْمَئِذٍ يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَعَصَوُا الرَّسُولَ لَوْ تُسَوَّى بِهِمُ
الْأَرْضُ وَلَا يَكْتُمُونَ اللَّهَ حَدِيثًا ﴿٤٢﴾

"O kıyamet günü, Allah'ı inkâr edip Peygamber'e isyan edenler, yer yarılıp içine girmiş olmayı isterler ve Allah'tan hiçbir söz gizleyemezler." (42)

Nisâ 43:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى حَتَّى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ
وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّى تَغْتَسِلُوا وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ
جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا
طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٤٣﴾

"Ey iman edenler! Sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar, bir de (yolcu olmanız durumu müstesna) cünüp iken yıkanıncaya kadar namaza yaklaşmayın. Eğer hasta olur veya yolculukta bulunursanız, veyahut biriniz abdest bozmaktan gelince ya da eşlerinizle cinsel ilişkide bulunup, su da bulamazsanız o zaman temiz bir toprağa yönelip, (niyet ederek onunla) yüzlerinizi ve ellerinizi meshedin. Şüphesiz Allah, çok affedicidir, çok bağışlayıcıdır." (43)

69 Taberî, 8/369.

1. Teyemmüm Sebebi Olan Hastalıkla Kastedilen

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَى وَالْمَرَضُ: هُوَ الْجِرَاحُ وَالْجِرَاحَةُ الَّتِي يُتَخَوَّفُ عَلَيْهَا مِنَ الْمَاءِ إِنْ أَصَابَهُ ضَرَّ صَاحِبَهُ ، فَذَلِكَ يَتَيَمَّمُ صَعِيدًا طَيِّبًا»

547- Süddî şöyle demiştir: "Hastalık, yaralanmadır. Eğer yaralı kimse (abdest veya gusül aldığında) suyun kendisine zarar vereceğinden korkuyorsa bu kimse temiz bir toprakla teyemmüm alabilir."[70]

Nisâ 44:

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ يَشْتَرُونَ الضَّلَالَةَ وَيُرِيدُونَ أَنْ تَضِلُّوا السَّبِيلَ ﴿٤٤﴾

"Kendilerine Kitap'tan bir nasip verilmiş olanları görmüyor musun? Onlar sapıklığı satın alıyorlar ve sizin de yoldan sapmanızı istiyorlar." (44)

Nisâ 45:

وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِأَعْدَائِكُمْ وَكَفَى بِاللَّهِ وَلِيًّا وَكَفَى بِاللَّهِ نَصِيرًا ﴿٤٥﴾

"Allah, sizin düşmanlarınızı çok daha iyi bilir. Allah, dost olarak yeter. Allah, yardımcı olarak da yeter." (45)

Nisâ 46:

مِنَ الَّذِينَ هَادُوا يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ وَيَقُولُونَ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَاسْمَعْ غَيْرَ مُسْمَعٍ وَرَاعِنَا لَيًّا بِأَلْسِنَتِهِمْ وَطَعْنًا فِي الدِّينِ وَلَوْ أَنَّهُمْ قَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَاسْمَعْ وَانْظُرْنَا لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَأَقْوَمَ وَلَكِنْ لَعَنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٤٦﴾

70 Taberî, 8/386.

"Yahudilerden bir kısmı kelimeleri yerlerinden değiştirirler, dillerini eğerek, bükerek ve dine saldırarak (Peygamber'e karşı) 'İşittik ve karşı geldik', 'dinle, dinlemez olası', 'râinâ' derler. Eğer onlar 'İşittik, itaat ettik, dinle ve bizi gözet' deselerdi şüphesiz kendileri için daha hayırlı ve daha doğru olacaktı; fakat küfürleri (gerçeği kabul etmemeleri) sebebiyle Allah onları lânetlemiştir. Artık pek az inanırlar." (46)

1. ﴿اسْمَعْ غَيْرَ مُسْمَعٍ﴾ "isma' ğayra müsme'in" İfadesi

[حَدَّثَنَا أَبُو زُرْعَةَ، ثنا عَمْرُو بْنُ حَمَّادِ بْنِ طَلْحَةَ، ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ] اسْمَعْ غَيْرَ مُسْمَعٍ: كَقَوْلِكَ اسْمَعْ غَيْرَ صَاغِرٍ

548- Süddî Allah'ın, ﴿اسْمَعْ غَيْرَ مُسْمَعٍ﴾ ***"isma' ğayra müsme'in"*** sözünü: "Küçülmeksizin dinle" şeklinde tefsir etmiştir.[71]

2. ﴿لَيًّا بِأَلْسِنَتِهِمْ﴾ "leyyen bi elsinetihim" İfadesi

[حَدَّثَنَا زكريا، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْحَاق، قَالَ: أَخْبَرَنَا عمرو، قَالَ: حَدَّثَنَا أسباط،] عَنْ السدي، قوله عز وجل «{لَيًّا بِأَلْسِنَتِهِمْ} قَالَ: الكلام شبه الاستهزاء {وَطَعْنًا فِي الدِّينِ} ، قَالَ: فِي دين مُحَمَّد عليه السلام»

549- İbn Münzir ve İbn Ebî Hâtim Süddî'den, Allah'ın, ﴿لَيًّا بِأَلْسِنَتِهِمْ﴾ ***"leyyen bi elsinetihim"*** sözü hakkında "Alaya benzer söz, anlamındadır" dediğini nakletmişlerdir.

[3. Dine Saldırmakla Kastedilen]

550- Yine âyetin; ﴿وَطَعْنًا فِي الدِّينِ﴾ ***"ve ta'nen fi'd-dîni"*** kesitini: "Muhammed'in (s.a.v.) dinine saldırarak, anlamındadır" şeklinde tefsir etmiştir.[72]

---

71 Taberî, 8/435; Suyûtî, 2/168.
72 Suyûtî, 2/168.

Nisâ 47:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ آمِنُوا بِمَا نَزَّلْنَا مُصَدِّقًا لِمَا مَعَكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَطْمِسَ وُجُوهًا فَنَرُدَّهَا عَلَى أَدْبَارِهَا أَوْ نَلْعَنَهُمْ كَمَا لَعَنَّا أَصْحَابَ السَّبْتِ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا ﴿٤٧﴾

"Ey kendilerine kitap verilenler! Birtakım yüzleri silip de tersine çevirmeden, yahut cumartesi halkını lânetlediğimiz gibi onları lânetlemeden, yanınızda bulunanı (Tevrat'ı) doğrulayıcı olarak indirdiğimiz bu kitaba (Kur'ân'a) iman edin. Allah'ın emri mutlaka yerine gelecektir." (47)

Nisâ 48:

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدِ افْتَرَى إِثْمًا عَظِيمًا ﴿٤٨﴾

"Şüphesiz Allah, kendisine ortak koşulmasını asla bağışlamaz. Bunun dışında kalan (günah)ları ise dilediği kimseler için bağışlar. Allah'a şirk koşan kimse, şüphesiz büyük bir günah işleyerek iftira etmiş olur." (48)

Nisâ 49:

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يُزَكُّونَ أَنْفُسَهُمْ بَلِ اللَّهُ يُزَكِّي مَنْ يَشَاءُ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٤٩﴾

"Kendilerini temize çıkaranları görmedin mi? Hayır! Allah, dilediğini temize çıkarır ve kendilerine kıl kadar zulmedilmez." (49)

1. Nüzûl Sebebi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يُزَكُّونَ أَنْفُسَهُمْ بَلِ اللَّهُ يُزَكِّي مَنْ يَشَاءُ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا} [النساء: ٤٩] نَزَلَتْ فِي الْيَهُودِ ، قَالُوا: إِنَّا نُعَلِّمُ أَبْنَاءَنَا التَّوْرَاةَ صِغَارًا فَلَا تَكُونُ لَهُمْ ذُنُوبٌ ، وَذُنُوبُنَا مِثْلُ ذُنُوبِ أَبْنَائِنَا ، مَا عَمِلْنَا بِالنَّهَارِ كُفِّرَ عَنَّا بِاللَّيْلِ»

551- Süddî şöyle demiştir: "Bu âyet Yahudiler hakkında inmiştir. Yahudiler, 'Biz daha küçük yaşta ve günahsız iken çocuklarımıza Tevrat'ı öğretiyoruz. Gündüz işlediğimiz günahları Allah geceleyin örtüp affettiği için bizler de çocuklarımız gibi günahsız kimseleriz' demişlerdi."[73]

2. ﴿فَتِيلًا﴾ "fetîlen" İfadesi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ ، قَالَ: الْفَتِيلُ: مَا فَتَلْتَ بِهِ يَدَيْكَ فَخَرَجَ وَسَخٌ»

552- Âyette geçen; ﴿فَتِيلًا﴾ ***"fetîlen"*** ifadesini: "Elini (veya iki parmağını) birbirine sürttüğünde ortaya çıkan "kir" şeklinde tefsir etmiştir.[74]

Nisâ 50:

انْظُرْ كَيْفَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَكَفَى بِهِ إِثْمًا مُبِينًا ﴿٥٠﴾

"Bak, Allah'a karşı nasıl yalan uyduruyorlar. Apaçık bir günah olarak bu yeter." (50)

Nisâ 51:

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا هَؤُلَاءِ أَهْدَى مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا سَبِيلًا ﴿٥١﴾

"Kendilerine Kitap'tan bir nasip verilmiş olanları görmüyor musun? Onlar cibte ve tâğûta inanıyorlar. İnkâr edenler için de, 'Bunlar, iman edenlerden daha doğru yoldadır' diyorlar." (51)

---

73 Taberî, 8/453; Kurtubî, 2/1818; İbn Kesîr, 1/411.

74 Taberî, 8/458; Kurtubî, 2/1818; Âlûsî, 2/107.

1. Cibt ve Tâğût Nedir?

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطُ ،] عَنِ السُّدِّيِّ ، قَالَ: الْجِبْتُ: الشَّيْطَانُ ، وَالطَّاغُوتُ: الْكَاهِنُ»

553- Süddî Allah Teâlâ'nın ﴿اَلْجِبْتِ﴾ ***"el-cibti"*** sözünü "şeytan"; ﴿اَلطَّاغُوتِ﴾ ***"et-tâğûti"*** sözünü ise "kâhin" olarak tefsir etmiştir.[75]

2. Nüzûl Sebebi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ ، قَالَ: لَمَّا كَانَ مِنْ أَمْرِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَيَهُودِ بَنِي النَّضِيرِ مَا كَانَ حِينَ أَتَاهُمْ يَسْتَعِينُهُمْ فِي دِيَةِ الْعَامِرِيَّيْنِ ، فَهَمُّوا بِهِ وَبِأَصْحَابِهِ ، فَأَطْلَعَ اللَّهُ رَسُولَهُ عَلَى مَا هَمُّوا بِهِ مِنْ ذَلِكَ ، وَرَجَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْمَدِينَةِ ، فَهَرَبَ كَعْبُ بْنُ الْأَشْرَفِ حَتَّى أَتَى مَكَّةَ ، فَعَاهَدَهُمْ عَلَى مُحَمَّدٍ ، فَقَالَ لَهُ أَبُو سُفْيَانَ: يَا أَبَا سَعْدٍ ، إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَقْرَءُونَ الْكِتَابَ وَتَعْلَمُونَ ، وَنَحْنُ قَوْمٌ لَا نَعْلَمُ ، فَأَخْبِرْنَا: دِينُنَا خَيْرٌ أَمْ دِينُ مُحَمَّدٍ؟ قَالَ كَعْبٌ: اعْرِضُوا عَلَيَّ دِينَكُمْ. فَقَالَ أَبُو سُفْيَانَ: نَحْنُ قَوْمٌ نَنْحَرُ الْكَوْمَاءَ ، وَنَسْقِي الْحَجِيجَ الْمَاءَ ، وَنُقْرِي الضَّيْفَ ، وَنَعْمُرُ بَيْتَ رَبِّنَا ، وَنَعْبُدُ آلِهَتَنَا الَّتِي كَانَ يَعْبُدُ آبَاؤُنَا ، وَمُحَمَّدٌ يَأْمُرُنَا أَنْ نَتْرُكَ هَذَا وَنَتَّبِعَهُ. قَالَ: دِينُكُمْ خَيْرٌ مِنْ دِينِ مُحَمَّدٍ ، فَاثْبُتُوا عَلَيْهِ. أَلَا تَرَوْنَ أَنَّ مُحَمَّدًا يَزْعُمُ أَنَّهُ بُعِثَ بِالتَّوَاضُعِ ، وَهُوَ يَنْكِحُ مِنَ النِّسَاءِ مَا شَاءَ؟ وَمَا نَعْلَمُ مُلْكًا أَعْظَمَ مِنْ مُلْكِ النِّسَاءِ

554- Süddî şöyle demiştir: "Allah Rasûlü ve Yahudilerden Nadîroğulları arasında olanlar olunca, Allah Rasûlü daha önce yapılmış bir anlaşmanın gereği olarak diyet parası almak için Nadîroğullarının mıntıkasına geldi. Ancak onlar hem onu hem de beraberinde bulunan arkadaşlarını ortadan kaldırmak için bir plan kurdular. Allah onların planlarını Peygamberi'ne haber verince Allah Rasûlü Medine'ye döndü. Sonra Nadîroğullarının lideri Ka'b b. Eşref Mekke'ye kaçtı ve orada Mekkelilerle Hz. Peygamber aleyhine anlaşma yaptı. Ebû Süfyân ona şöyle dedi:

75 Taberî, 8/464; İbn Kesîr, 1/512.

'Ey Ebû Sa'd! Sizler kitap okuyan ve bilgi sahibi bir toplumsunuz. Bizler ise bilgisi olmayan bir toplumuz. Şimdi bize söyle bizim dinimiz mi yoksa Muhammed'in dini mi daha hayırlı?' Ka'b:

'Bana biraz dininizden bahset.' Ebû Süfyân:

'Bizler deve kesen, hacıları sulayan ve misafir ağırlayan ve Rabbimizin evini tamir eden, babalarımızın ve atalarımızın taptığı ilahlara tapan bir toplumuz. Muhammed bizden bunları bırakıp kendisinin peşine takılmamızı istiyor!' dedi. Ka'b:

'Sizin dininiz onun dininden daha hayırlıdır. Bu nedenle dininiz üzere kalmada ısrarcı olun. Ayrıca Muhammed tevazu ve alçakgönüllülükten bahsediyor fakat dilediği (bir sürü) kadınla evleniyor. Biz bu kadar kadına sahip olan (ondan başka) bir kral bilmiyoruz' dedi."[76]

Nisâ 52:

أُولَئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ وَمَنْ يَلْعَنِ اللَّهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ نَصِيرًا ﴿٥٢﴾

"Onlar, Allah'ın lânet ettiği kimselerdir. Allah, kime lânet ederse, artık ona asla bir yardımcı bulamazsın." (52)

Nisâ 53:

أَمْ لَهُمْ نَصِيبٌ مِنَ الْمُلْكِ فَإِذًا لَا يُؤْتُونَ النَّاسَ نَقِيرًا ﴿٥٣﴾

"Yoksa onların hükümranlıkta bir payı mı var? Öyle olsa, insanlara bir zerre bile vermezler." (53)

1. "İnsanlara bir zerre vermezler" İfadesinin Anlamı

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ ، قَوْلُهُ: {أَمْ لَهُمْ نَصِيبٌ مِنَ الْمُلْكِ فَإِذًا لَا يُؤْتُونَ النَّاسَ نَقِيرًا} [النساء:

76 Taberî, 8/468.

٥٣] يَقُولُ: «لَوْ كَانَ لَهُمْ نَصِيبٌ مِنَ الْمُلْكِ إِذًا لَمْ يُؤْتُوا مُحَمَّدًا نَقِيرًا ، وَالنَّقِيرُ: النُّكْتَةُ الَّتِي فِي وَسَطِ النَّوَاةِ»

555- Süddî bu âyeti şöyle tefsir etmiştir: "Eğer bu adamlara mülkten bir şey verilseydi Muhammed'e (s.a.v.) bir zırnık bile vermezlerdi, anlamındadır.[77] Âyette geçen; ﴿نَقِيرًا﴾ ***'nakîran'*** ifadesi hurma çekirdeğinin ortasında bulunan ince bir liftir."[78]

Nisâ 54:

أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَى مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ فَقَدْ آتَيْنَا آلَ
إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَآتَيْنَاهُمْ مُلْكًا عَظِيمًا ﴿٥٤﴾

"Yoksa onlar, Allah'ın lütfundan verdiği şeyler için insanlara hased mi ediyorlar? Oysa İbrâhim soyuna Kitab'ı ve hikmeti verdik ve onlara büyük bir hükümranlık bahşettik." (54)

1. Allah'ın Fazlından Dilediğine Verdikleriyle Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَى مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ} [النساء: ٥٤] يَعْنِي مُحَمَّدًا أَنْ يَنْكِحَ مَا شَاءَ مِنَ النِّسَاءِ»

556- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "Âyette bahsi geçen kişi Hz. Muhammed'dir (sav). Yani o dilediği kadar kadınla evlenebilir."[79]

2. Kendilerine Saltanat Verilen İbrâhim Ailesiyle Kastedilen

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {فَقَدْ آتَيْنَا آلَ إِبْرَاهِيمَ} [النساء: ٥٤] سُلَيْمَانَ وَدَاوُدَ {الْحِكْمَةَ} [النساء: ٥٤] يَعْنِي: «النُّبُوَّةَ

77 Taberî, 8/472; Suyûtî, 2/172.
78 Taberî, 8/472.
79 Taberî, 8/476.

557- Süddî Allah Teâlâ'nın, ﴿فَقَدْ آتَيْنَا آلَ إِبْرَاهِيمَ﴾ ***"şüphesiz ki İbrâhim ailesine verdik"*** sözünden maksadın "Süleyman ve Dâvûd" olduğunu söylemiştir.

[3. Hikmetle Kastedilen]

558- Yine âyette geçen; ﴿الْحِكْمَةَ﴾ ***"el-hikmete"*** ifadesinden maksadın "peygamberlik" olduğunu söylemiştir.

4. Verilen Büyük Saltanatla Kastedilen

[وأَخْرَجَ ابْنُ جرير وَابْن أبي حَاتِم] عَنِ السُّدِّيِّ فِفِي قَوْلِهِ {فقد آتَيْنَا آل إِبْرَاهِيم} سُلَيْمَان وَدَاوُد {الْكتاب وَالْحكمَة} يَعْنِي النُّبُوَّة {وآتيناهم ملكا عَظِيما} فِي النِّسَاء فَمَا باله حل لأولئك الْأَنْبِيَاء وهم أَنْبِيَاء أَن ينْكح دَاوُد تسعا وَتِسْعين امْرَأَة وينكح سُلَيْمَان مائَة امْرَأَة لَا يحل لمُحَمد أَن ينْكح كَمَا نكحوا

559- Âyetin; ﴿آتَيْنَاهُمْ مُلْكًا عَظِيمًا﴾ ***onlara büyük bir saltanat verdik"*** kesitinden maksadın ise kadın olduğunu söylemiştir. Süddî sözlerine şu şekil devam etmiştir: "Peygamber olan Dâvûd doksan dokuz ve (oğlu) Süleyman yüz kadınla evlenmeleri helal oluyor da niye Muhammed'e (s.a.v.) onlar gibi (çok sayıda kadınla) evlenmesi helâl olmuyormuş!?"[80]

Nisâ 55:

فَمِنْهُمْ مَنْ آمَنَ بِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ صَدَّ عَنْهُ وَكَفَى بِجَهَنَّمَ سَعِيرًا ﴿٥٥﴾

"Böylece onlardan kimi ona iman etti, kimi de sırt çevirdi. (O iman etmeyenlere) çılgın ateş olarak cehennem yeter." (55)

80 Taberî, 8/481; Suyûtî, 2/173.

Nisâ 56:

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بَدَّلْنَاهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿٥٦﴾

"Şüphesiz âyetlerimizi inkâr edenleri biz ateşe atacağız. Derileri yanıp döküldükçe, azabı tatmaları için onların derilerini yenileyeceğiz. Şüphesiz Allah, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir." (56)

Nisâ 57:

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا لَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَنُدْخِلُهُمْ ظِلًّا ظَلِيلًا ﴿٥٧﴾

"İman edip sâlih ameller işleyenleri ise, içinden ırmaklar akan, orada ebedî kalacakları cennetlere koyacağız. Onlara orada tertemiz eşler vardır. Onları, koyu gölgeler altında bulunduracağız." (57)

1. Tertemiz Eşlerle Kastedilen

أَخْرَجَهُ ابْنُ كَثِيرٍ، عَنِ السُّدِّيِّ قَالَ: {وَلَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ} مُطَهَّرَةٌ مِنَ الْقَذَرِ وَالأَذَى

560- İbn Kesîr Süddî'den şöyle dediğini nakletmiştir: "Eza ve pislikten, dışkıdan temiz kılınan eşlerden bahsedilmektedir."[81]

Nisâ 58:

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَى أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿٥٨﴾

"Allah, size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emrediyor. Doğrusu

81 İbn Kesîr, 1/514.

Allah, bununla size ne güzel öğüt veriyor! Şüphesiz ki Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir." (58)

Nisâ 59:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ
فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ
بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴿٥٩﴾

"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin. Peygamber'e ve sizden olan ulülemre (idarecilere) de itaat edin. Eğer bir hususta anlaşmazlığa düşerseniz (Allah'a ve ahirete gerçekten inanıyorsanız) onu Allah'a ve Rasûl'e götürün (onların talimatına göre halledin); bu hem hayırlı hem de netice bakımından daha güzeldir." (59)

1. Müm'minlerin Çekişmemesi Gerektiği

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ} [النساء: ٥٩] قَالَ: «بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَرِيَّةً عَلَيْهَا خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ ، وَفِيهَا عَمَّارُ بْنُ يَاسِرٍ ، فَسَارُوا قِبَلَ الْقَوْمِ الَّذِينَ يُرِيدُونَ ، فَلَمَّا بَلَغُوا قَرِيبًا مِنْهُمْ عَرَّسُوا ، وَأَتَاهُمْ ذُو الْعُيَيْنَتَيْنِ ، فَأَخْبَرَهُمْ فَأَصْبَحُوا وَقَدْ هَرَبُوا غَيْرَ رَجُلٍ أَمَرَ أَهْلَهُ ، فَجَمَعُوا مَتَاعَهُمْ. ثُمَّ أَقْبَلَ يَمْشِي فِي ظُلْمَةِ اللَّيْلِ ، حَتَّى أَتَى عَسْكَرَ خَالِدٍ ، فَسَأَلَ عَنْ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ فَأَتَاهُ ، فَقَالَ: يَا أَبَا الْيَقْظَانِ ، إِنِّي قَدْ أَسْلَمْتُ وَشَهِدْتُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ ، وَإِنَّ قَوْمِي لَمَّا سَمِعُوا بِكُمْ هَرَبُوا ، وَإِنِّي بَقِيتُ فَهَلْ إِسْلَامِي نَافِعِي غَدًا وَإِلَّا هَرَبْتُ؟ قَالَ عَمَّارٌ: بَلْ هُوَ يَنْفَعُكَ فَأَقِمْ. فَأَقَامَ ، فَلَمَّا أَصْبَحُوا أَغَارَ خَالِدٌ ، فَلَمْ يَجِدْ أَحَدًا غَيْرَ الرَّجُلِ ، فَأَخَذَهُ وَأَخَذَ مَالَهُ ، فَبَلَغَ عَمَّارًا الْخَبَرُ ، فَأَتَى خَالِدًا فَقَالَ: خَلِّ عَنِ الرَّجُلِ فَإِنَّهُ قَدْ أَسْلَمَ ، وَهُوَ فِي أَمَانٍ مِنِّي. فَقَالَ خَالِدٌ: وَفِيمَ أَنْتَ تُجِيرُ؟ فَاسْتَبَّا وَارْتَفَعَا إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، فَأَجَازَ أَمَانَ عَمَّارٍ وَنَهَاهُ أَنْ يُجِيرَ الثَّانِيَةَ عَلَى أَمِيرٍ. فَاسْتَبَّا عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى

اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، فَقَالَ خَالِدٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَتَتْرُكُ هَذَا الْعَبْدَ الْأَجْدَعَ يَسُبُّنِي؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَا خَالِدُ لَا تَسُبَّ عَمَّارًا ، فَإِنَّهُ مَنْ سَبَّ عَمَّارًا سَبَّهُ اللَّهُ ، وَمَنْ أَبْغَضَ عَمَّارًا أَبْغَضَهُ اللَّهُ ، وَمَنْ لَعَنَ عَمَّارًا لَعَنَهُ اللَّهُ» . فَغَضِبَ عَمَّارٌ ، فَقَامَ فَتَبِعَهُ خَالِدٌ حَتَّى أَخَذَ بِثَوْبِهِ فَاعْتَذَرَ إِلَيْهِ ، فَرَضِيَ عَنْهُ ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى قَوْلَهُ: {أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ} [النساء: ٥٩]

561- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "Allah Rasûlü başlarında Hâlid b. Velîd'in olduğu bir müfrezeyi bir kavme gönderdi. Müfrezenin içinde Ammâr b. Yasir de vardı. Müfreze kavmin topraklarına girmeden son kez konaklayıp hafifçe uyudu. Bu arada kavmin casusları ordunun geldiğini öğrendi ve onlara haber verdi. Haberi duyan herkes kaçtı. Sadece bir adam kaçmadı. Adam ailesine yanlarındaki yiyecekleri toplamasını emretti. Sonra gecenin karanlığında yürüyerek Müslümanların kampının yanına geldi. Hâlid b. Velîd'e Ammâr'ı sordu, yerini öğrenip yanına giderek ona şöyle dedi:

'Ey Ebû Yakzân! Ben Allah'ın tek ilah olduğuna ve Muhammed'in O'nun kulu ve peygamberi olduğuna şahitlik edip Müslüman oldum. Kavmim sizin geldiğinizi duyunca kaçtılar fakat ben kaçmadım. Şimdi bana söyle (eğer yarın geldiğinizde) Müslümanlığım bana fayda vermeyecekse ben de kaçayım' dedi. Ammâr:

'Tabii ki sana fayda verecek bu yüzden sen kaçma, olduğun yerde (evinde) dur' dedi. Sonra sabahleyin Hâlid b. Velîd oraya hücum düzenledi. Bu adamdan başka kimseyi bulamadı. Hem adamı aldı hem de malına el koydu. Haber Ammâr'a ulaşınca hemen Hâlid'in yanına geldi. Ammâr:

'Bu adam Müslümandır derhal onu bırak. Ayrıca benim emanım (korumam) da' dedi. Hâlid:

'Sen kimsin ki başkasını korumana alıyorsun!' dedi. Karşılıklı küfürleştiler ve olay Allah Rasûlü'ne intikal etti. Allah Rasûlü Ammâr'ın emanını geçerli kıldı fakat bir dahaki sefer komutandan habersiz böyle bir şey yapmasını yasakladı. Bu arada tekrar karşılıklı küfürleştiler. Bunun üzerine Hâlid b. Velîd, Allah Rasûlü'ne şöyle dedi:

'Bu kötürümün bana sövmesine müsaade edecek misin?' dedi. Allah Rasûlü buyurdu ki:

يَا خَالِدُ لَا تَسُبَّ عَمَّارًا فَإِنَّهُ مَنْ سَبَّ عَمَّارًا سَبَّهُ اللهُ وَمَنْ أَبْغَضَ عَمَّارًا أَبْغَضَهُ اللهُ وَمَنْ لَعَنَ عَمَّارًا لَعَنَهُ اللهُ *'Ey Hâlid, Ammâr'a sövme! Çünkü ona söven, buğzeden ve lânet eden kimse gerçekte Allah'a sövmüş Allah'a buğzetmiş ve yine Allah'a lânet etmiş olur.'* Ammâr sinirlenip oradan ayrıldı. Bunun üzerine Hâlid b. Velîd peşine takıldı arkasından elbisesini çekip ondan özür diledi. Ammâr onun özrünü kabul etti."[82]

2. Çekişmeyi Allah ve Rasûlüne Götürmenin Anlamı

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ} [النساء: ٥٩] إِنْ كَانَ الرَّسُولُ حَيًّا وَ {إِلَى اللَّهِ} [النساء: ٥٩] قَالَ: «إِلَى كِتَابِهِ»

562- Süddî Allah'ın, ﴿فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللهِ وَالرَّسُولِ﴾ ***"Şayet bir konuda çekişirseniz onu Allah'a ve resûlüne iletin"*** sözünü: "Peygamber hayatta ise anlaşmazlığa düştüğünüz meseleyi ona götürün" şeklinde tefsir etmiştir. Allah'a iletmeyi de O'nun kitabına iletmek olarak yorumlamıştır.

3. ﴿أَحْسَنُ تَأْوِيلًا﴾ "ahsenü te'vîlen" İfadesi

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ، عَنِ السُّدِّيِّ: {وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا} [النساء: ٥٩] قَالَ: «عَاقِبَةً»

563- Süddî âyetteki, ﴿أَحْسَنُ تَأْوِيلًا﴾ ***"ahsenü te'vîlen"*** ifadesine de "Sonuç olarak daha iyidir, anlamındadır" demiştir.[83]

---

82 Taberî, 8/498; İbn Kesîr, 1/518; Suyûtî, 2/176. İbn Kesîr bu rivâyetle ilgili şunları söylemiştir: "İbn Ebî Hâtim bu rivâyeti mürsel olarak rivâyet etmiştir. Aynı zamanda İbn Merdûye; Hakem b. Züheyr → Süddî → İbn Abbas kanalı ile bahsini yaptığımız rivâyete yakın lafızlarla nakletmiştir. Doğrusunu Allah bilir."

83 Taberî, 8/505; Suyûtî, 2/177; Şevkânî, 1/482. İbn Kesîr bu rivâyetle ilgili şunu söylemiştir: "İbn Ebî Hâtim bu şekilde mürsel olanları Süddî'den nakletmiştir. Aynı zamanda İbn Merdûye; Hakem b. Züheyr → Süddî → Ebû Salih → İbn Abbas kanalı ile bahsini yaptığımız rivâyete yakın lafızlarla nakletmiştir. Doğrusunu Allah bilir. Ancak Ebû Sâlih ve Hakem b. Züheyr kanalı ile gelen rivâyetlerin hepsi za-

Nisâ 60:

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿٦٠﴾

"(Ey Muhammed!) Sana indirilen Kur'ân'a ve senden önce indirilene inandıklarını iddia edenleri görmüyor musun? Tâğût'u tanımamaları kendilerine emrolunduğu halde, onun önünde muhakeme olmak istiyorlar. Şeytan da onları derin bir sapıklığa düşürmek istiyor." (60)

1. Nüzûl Sebebi

[حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عُثْمَانَ بْنِ حَكِيمٍ الأَوْدِيُّ ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ثنا أَسْبَاطٌ] عَنِ السُّدِّيِّ قَوْلَهُ: أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يريدون أن يتحاكموا إلى الطاغوت قَالَ: كَانَ نَاسٌ مِنَ الْيَهُودِ قَدْ أَسْلَمُوا وَنَافَقَ بَعْضُهُمْ، وَكَانَتْ قُرَيْظَةُ وَالنَّضِيرُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ إِذَا قُتِلَ الرَّجُلُ مِنْ بَنِي النَّضِيرِ قَتَلَتْهُ بَنُو قُرَيْظَةَ، قَتَلُوا بِهِ مِنْهُمْ، فَإِذَا قُتِلَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي قُرَيْظَةَ قَتَلَتْهُ بَنُو النَّضِيرِ أَعْطَوْا دِيَةً سِتِّينَ وَسْقاً مِنْ تَمْرٍ، فَلَمَّا أَسْلَمَ نَاسٌ مِنْ قُرَيْظَةَ وَالنَّضِيرِ، قَتَلَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي النَّضِيرِ رَجُلا مِنْ بَنِي قُرَيْظَةَ، فَتَحَاكَمُوا إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ النَّضِيرِيُّ: يَا رَسُولَ اللهِ. إِنَّا كُنَّا نُعْطِيهِمْ فِي الْجَاهِلِيَّةِ الدِّيَةَ، فَنَحْنُ نُعْطِيهُمُ الْيَوْمَ الدِّيَةَ، فَقَالَتْ قُرَيْظَةُ: لَا، وَلَكِنَّا إِخْوَانُكُمْ فِي النسب والدين، دمائنا مِثْلُ دِمَاءِكُمْ، وَلَكِنَّكُمْ كُنْتُمْ تَغْلِبُونَا فِي الْجَاهِلِيَّةِ، فَقَدْ جَاءَ الإِسْلامُ فَأَنْزَلَ اللهُ تَعَالَى يُعَيِّرُهُمْ بِمَا فَعَلُوا فَقَالَ وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ يُعَيِّرُهُمْ ثُمَّ ذَكَرَ قَوْلَ النَّضِيرِيِّ: كُنَّا نُعْطِيهُمْ فِي الْجَاهِلِيَّةِ سِتِّينَ وَسْقاً وَنَقْتُلُ مِنْهُمْ وَلا يَقْتُلُونَا، فَقَالَ: أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ.

---

yıftır. Bu kıssayı Hâkîm, *el-Müstedrek* isimli eserinde (3/390-391); Eşter → Hâlid b. Velîd kanalı ile nakletmiştir. Hâkim aynı zamanda rivâyetin sahih olduğunu söylemiştir. Rivayetin sahihliği hususunda Zehebî de ona katılmıştır.

فَأَخَذَ النَّضِيرِيَّ وقتله بِصَاحِبِهِ، فَتَفَاخَرَتِ النَّضِيرُ وَقُرَيْظَةُ، فَقَالَتِ النَّضِيرُ: نَحْنُ أَكْرَمُ مِنْكُمْ. وَقَالَتْ قُرَيْظَةُ: نَحْنُ أَكْرَمُ مِنْكُمْ، فَدَخَلُوا الْمَدِينَةَ إِلَى أَبِي بُرْدَةَ الْكَاهِنِ الأَسْلَمِيِّ. قَالَ الْمُنَافِقُونَ مِنْ قُرَيْظَةَ وَالنَّضِيرِ: انْطَلِقُوا بِنَا إِلَى أَبِي بُرْدَةَ يَنْفُرُ بَيْنَنَا قَالَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ قُرَيْظَةَ وَالنَّضِيرِ: لَا، بَلْ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنْفُرُ بَيْنَنَا فَتَعَالَوْا إِلَيْهِ، فَأَبَى الْمُنَافِقُونَ وَانْطَلَقُوا إِلَى أَبِي بُرْدَةَ فَسَأَلُوا، فَقَالَ: اعْظِمُوا اللُّقْمَةَ يَقُولُ: اعْظِمُوا الْخَطَرَ

564- Süddî bu âyetin tefsiri ile ilgili şunları söylemiştir: "Yahudilerden bazıları Müslüman olmuştu ve Müslüman olanlardan bazıları münafıklık yapıyorlardı. Cahiliye döneminde Kurayzaoğullarından birisi Nadîroğullarından birisini öldürdüğünde Nadîroğulları da onu (katili) öldürürdü. Kendileri Kurayzaoğullarından birisini öldürdüklerinde karşı tarafa diyet olarak altmış vesak[84] hurma veriyorlardı."[85] Nadîroğulları ve Kurayzaoğullarından bazıları Müslüman olduktan sonra Nadîroğullarından birisi Kurayzaoğullarından birisini öldürdü. Olayı çözmesi için mesele Allah Rasûlü'ne götürüldü. Nadîroğulları:

'Ey Allah'ın Peygamberi! Biz cahiliyede böyle bir durum olduğunda onlara diyet veriyorduk bugün de aynısını yaparız' dedi. Kurayzaoğulları:

'Hayır biz kabul etmiyoruz. Çünkü din ve nesep bakımından ikimiz de eşitiz, kanımız sizin kanınız gibidir. Siz cahiliye döneminde bize üstün gelip meseleyi diyet ile kapatıyordunuz fakat artık Allah İslâm dinini getirdi. Dolayısı ile diyet değil cana can olmalıdır' dedi. Yaşanan bu olay üzerine Allah onları ayıplayıp şu âyeti indirdi:

﴿وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنْفَ بِالْأَنْفِ وَالْأُذُنَ بِالْأُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ﴾

'Tevrat'ta Yahudiler için şu hükmü yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş (karşılık ve cezadır). Yaralar da kısastır (Her yaralama misli ile cezalandırılır). Kim bunu (kısası) bağışlarsa

84 Vesak; bir deve yüküne denk gelen miktardır.

85 Güçlü oldukları için kısasa müsaade etmeyip olayı sadece diyetle kapatıyorlardı. [Çeviren].

kendisi için o kefaret olur. Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlar zalimlerdir.'[86]

Süddî daha sonra Nadîroğullarının şu sözünü nakleder: "Biz cahiliye döneminde onlara altmış vesak hurma verir, onlardan birisini öldürür ama onlar bizden birisini öldüremezdi."

Bunun üzerine Allah şu âyeti indirdi: ﴿اَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ اَحْسَنُ مِنَ اللهِ حُكْمًا لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ﴾ ***"Onlar hâlâ cahiliye devrinin hükmünü mü istiyorlar? Kesin olarak inanacak bir toplum için, kimin hükmü Allah'ınkinden daha güzeldir?"***[87]

"Daha sonra Allah Rasûlü Nadîroğullarından katil olanı tutuklatıp kısas olarak öldürdü. Bunun üzerine Nadîr ve Kurayzaoğulları birbirlerine karşı övünmeye başladılar. Nadîroğulları:

'Biz sizden daha üstünüz!' dedi. Kurayzaoğulları:

'Hayır, biz sizden daha üstünüz!' dedi. Sonra Medine'ye gelip Eslem kabilesine mensup ve aynı zamanda kâhin olan Ebû Bürde'nin[88] yanına gittiler. Çünkü Kurayza ve Nadîroğullarına mensup (Müslüman görünümlü) münafıklar hüküm vermesi için Ebû Bürde'nin yanına gidip onun hakemliğine başvurulmasını teklif ettiler. Ancak her iki gruptan (samimi) Müslüman olanlar bunu kabul etmeyip Allah Rasûlü'nün hakemliğine gidilmesini istediler. Ancak münafıklar bu teklifi kabul etmeyip Ebû Bürde'ye gittiler. Konuyu ona açtılar. Ebû Büreyde:

'Malı artırın' dedi. Yahudiler:

'Senin için (diyet parası olarak) on vesak veririz' dediler. Ebû Bürde:

'Hayır diyet parası yüz vesak olsun. Çünkü ben Nadîroğullarını galip çıkartırsam Kurayzalıların, Kurayzaoğullarını galip çıkartırsam Nadîroğullarının beni öldürmesinden korkarım' dedi. Ancak Yahudiler on vesaktan fazla bir miktar vermeyi kabul etmedikleri[89] için Ebû Bürde de aralarında hüküm vermeyi kabul etmedi. Bunun üzerine Allah, ﴿يُرِيدُونَ اَنْ

86 Mâide, 5/45.
87 Mâide, 5/50.
88 Bu adam kâhindi ve Yahudiler arasındaki anlaşmazlıkları çözerdi. Bkz. Taberî, 8/509.
89 Taberî, 8/509; İbn Kesîr, 1/520; Suyûtî, 2/179.

﴿يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ *'Tâğût'a muhakeme olmayı istiyorlar'* âyetini indirdi. Burada kastedilen kişi Ebû Bürde'dir."[90]

Nisâ 61:

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَى مَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَإِلَى الرَّسُولِ رَأَيْتَ
الْمُنَافِقِينَ يَصُدُّونَ عَنْكَ صُدُودًا ﴿٦١﴾

"Münafıklara, 'Allah'ın indirdiğine (Kur'ân'a) ve Peygamber'e gelin' dendiği zaman, onların senden büsbütün uzaklaştıklarını görürsün." (61)

Nisâ 62:

فَكَيْفَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ ثُمَّ جَاءُوكَ
يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا إِحْسَانًا وَتَوْفِيقًا ﴿٦٢﴾

"Kendi işledikleri yüzünden başlarına bir musibet geldiği, sonra da 'Biz iyilik etmek ve uzlaştırmaktan başka bir şey istememiştik' diye Allah'a yemin ederek sana geldikleri zaman halleri nasıl olur?" (62)

Nisâ 63:

أُولَئِكَ الَّذِينَ يَعْلَمُ اللَّهُ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ
وَعِظْهُمْ وَقُلْ لَهُمْ فِي أَنْفُسِهِمْ قَوْلًا بَلِيغًا ﴿٦٣﴾

"Onlar, Allah'ın kalplerindekini bildiği kimselerdir. Öyleyse onlara aldırma. Onlara öğüt ver ve onlara, kendileri hakkında etkili ve güzel söz söyle." (63)

90 Taberî, 8/509; Suyûtî, 2/179; Âlûsî, 2/117.

Nisâ 64:

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللَّهِ وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاءُوكَ
فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا ﴿٦٤﴾

"Biz her peygamberi sırf, Allah'ın izni ile itaat edilmek üzere gönderdik. Eğer onlar kendilerine zulmettikleri zaman sana gelseler de Allah'tan günahlarının bağışlamasını dileseler ve Peygamber de onlara bağışlama dileseydi, elbette Allah'ı tövbeleri çok kabul edici ve çok merhametli bulacaklardı." (64)

Nisâ 65:

فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا
فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿٦٥﴾

"Hayır! Rabbine andolsun ki onlar, aralarında çıkan çekişmeli işlerde seni hakem yapıp, sonra da verdiğin hükme, içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın, tam bir teslimiyetle boyun eğmedikçe iman etmiş olmazlar." (65)

Nisâ 66:

وَلَوْ أَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ أَنِ اقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ أَوِ اخْرُجُوا مِنْ دِيَارِكُمْ مَا فَعَلُوهُ إِلَّا قَلِيلٌ
مِنْهُمْ وَلَوْ أَنَّهُمْ فَعَلُوا مَا يُوعَظُونَ بِهِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَأَشَدَّ تَثْبِيتًا ﴿٦٦﴾

"Eğer onlara, kendinizi öldürün yahut yurtlarınızdan çıkın, diye emretmiş olsaydık, içlerinden pek azı müstesna, bunu yapmazlardı. Eğer kendilerine verilen öğüdü yerine getirselerdi, onlar için hem daha hayırlı hem de (imanlarını) daha pekiştirici olurdu." (66)

1. Nüzûl Sebebi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَلَوْ أَنَّا كَتَبْنَا ، عَلَيْهِمْ أَنِ اقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ أَوِ اخْرُجُوا مِنْ دِيَارِكُمْ مَا فَعَلُوهُ إِلَّا قَلِيلٌ مِنْهُمْ} [النساء: ٦٦] افْتَخَرَ ثَابِتُ بْنُ قَيْسِ بْنِ شَمَّاسٍ وَرَجُلٌ مِنْ يَهُودَ ، فَقَالَ الْيَهُودِيُّ: وَاللَّهِ لَقَدْ كَتَبَ اللَّهُ عَلَيْنَا أَنِ اقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ ، فَقَتَلْنَا أَنْفُسَنَا. فَقَالَ ثَابِتٌ: وَاللَّهِ لَوْ كَتَبَ عَلَيْنَا أَنِ اقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ لَقَتَلْنَا أَنْفُسَنَا. فَأَنْزَلَ اللَّهُ فِي هَذَا: {وَلَوْ أَنَّهُمْ فَعَلُوا مَا يُوعَظُونَ بِهِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَأَشَدَّ تَثْبِيتًا} [النساء: ٦٦]»

565- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şöyle bir olay anlatır: "Sâbit b. Kays b. Şemmâs ile Yahudilerden birisi arasında övünme yaşanır. Yahudi:

'Eğer bize kendimizi öldürmemiz emredilmiş olsaydı biz kendimizi öldürürdük' dedi. Bunun üzerine konuya dair, ﴿وَلَوْ اَنَّهُمْ فَعَلُوا مَا يُوعَظُونَ بِهِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَاَشَدَّ تَثْبِيتًا﴾ ***'Şayet onlar kendilerine öğütlenen şeyleri yapmış olsalardı bu onlar için daha hayırlı ve daha pekiştirici olurdu'*** âyetini indirdi."

2. ﴿تَثْبِيتًا﴾ "tesbîten" İfadesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَأَشَدَّ تَثْبِيتًا} [النساء: ٦٦] قَالَ: «تَصْدِيقًا

566- Süddî âyetin; ﴿تَثْبِيتًا﴾ ***"tesbîten"*** kesitini: "tasdik" olarak tefsir etmiştir.[91]

Nisâ 67:

وَإِذًا لَآتَيْنَاهُمْ مِنْ لَدُنَّا أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٦٧﴾

"O zaman kendilerine elbette katımızdan büyük bir mükâfat verirdik." (67)

---

91 Taberî, 8/526; İbn Kesîr, 1/522; Suyûtî, 2/181.

Nisâ 68:

وَلَهَدَيْنَاهُمْ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ﴿٦٨﴾

"Onları elbette doğru yola iletirdik." (68)

Nisâ 69:

وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَئِكَ رَفِيقًا ﴿٦٩﴾

"Kim Allah'a ve Peygamber'e itaat ederse, işte onlar, Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberlerle, sıddîklarla, şehidlerle ve iyi kimselerle birliktedirler. Bunlar ne güzel arkadaştır." (69)

1. Nüzûl Sebebi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ} [النساء: ٦٩] الْآيَةُ قَالَ: قَالَ نَاسٌ مِنَ الْأَنْصَارِ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ، إِذَا أَدْخَلَكَ اللَّهُ الْجَنَّةَ فَكُنْتَ فِي أَعْلَاهَا وَنَحْنُ نَشْتَاقُ إِلَيْكَ ، فَكَيْفَ نَصْنَعُ؟ فَأَنْزَلَ اللَّهُ: {وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ} [النساء: ٦٩]»

567- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "Ensar'dan bazıları Allah Rasûlü'ne şöyle dediler: 'Ey Allah'ın Peygamberi! Allah seni cennete kor sen de oranın en üst makamında olursan bizler seni özlediğimiz zaman ne yaparız?' Bunun üzerine Allah, ﴿وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ﴾ ***'Her kim Allah'a ve Peygamber'e itaat ederse...'*** âyetini indirdi."[92]

92 Taberî, 8/534; Suyûtî, 2/182.

Nisâ 70:

ذَٰلِكَ الْفَضْلُ مِنَ اللَّهِ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ عَلِيمًا ﴿٧٠﴾

"Bu lütuf Allah'tandır. Hakkıyla bilen olarak Allah yeter." (70)

Nisâ 71:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا خُذُوا حِذْرَكُمْ فَانْفِرُوا ثُبَاتٍ أَوِ انْفِرُوا جَمِيعًا ﴿٧١﴾

"Ey iman edenler! (Düşmana karşı) tedbirinizi alıp, küçük birlikler halinde yahut topluca savaşa gidin." (71)

1. ﴿ثُبَاتٍ﴾ "sübâtin" İfadesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {فَانْفِرُوا ثُبَاتٍ} [النساء: ٧١] فَهِيَ الْعُصْبَةُ ، وَهِيَ الثُّبَةُ. {أَوِ انْفِرُوا جَمِيعًا} [النساء: ٧١] مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ»

568- Süddî şöyle demiştir: "Âyette geçen ﴿ثُبَاتٍ﴾ ***'sübâtin'*** kelimesi topluluk anlamındadır."

[2. Hep Beraber Seferberliğe Çıkmakla Kastedilen]

569- Yine Allah'ın, ﴿انْفِرُوا جَمِيعًا﴾ ***"Hep beraber seferber olun"*** sözüyle ilgili Süddî, "Peygamber ile birlikte çıkmayı ifade etmektedir" demiştir.[93]

Nisâ 72:

وَإِنَّ مِنْكُمْ لَمَنْ لَيُبَطِّئَنَّ فَإِنْ أَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةٌ قَالَ قَدْ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيَّ إِذْ لَمْ أَكُنْ مَعَهُمْ شَهِيدًا ﴿٧٢﴾

93 Taberî, 8/537; Suyûtî, 2/183; Şevkânî, 1/487.

"Şüphesiz, aranızda öyle kimseler var ki, (onların her biri savaşa gitme konusunda) hakikaten pek ağır davranır. Eğer başınıza bir musibet gelirse, 'Allah, bana lütfetti de onlarla beraber bulunmadım' der." (72)

Nisâ 73:

وَلَئِنْ أَصَابَكُمْ فَضْلٌ مِنَ اللَّهِ لَيَقُولَنَّ كَأَنْ لَمْ تَكُنْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ
مَوَدَّةٌ يَالَيْتَنِي كُنْتُ مَعَهُمْ فَأَفُوزَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٧٣﴾

"Eğer Allah'tan size bir lütuf (zafer) erişse, bu sefer de; sizinle kendisi arasında hiç tanışıklık yokmuş gibi şöyle der: 'Keşke ben de onlarla beraber olsaydım da büyük bir başarıya (ganimete) ulaşsaydım.'" (73)

Nisâ 74:

فَلْيُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَشْرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ وَمَنْ يُقَاتِلْ
فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيُقْتَلْ أَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٧٤﴾

"O halde, dünya hayatını ahiret hayatı karşılığında satanlar, Allah yolunda savaşsınlar. Kim Allah yolunda savaşır da öldürülür veya galip gelirse, biz ona büyük bir mükâfat vereceğiz." (74)

1. Ahirete Karşılık Dünyayı Satanlar

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {فَلْيُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَشْرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ} [النساء: ٧٤] يَقُولُ: «يَبِيعُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ»

570- Süddî şöyle demiştir: "Ahirete karşılık dünya hayatını satanlar, anlamındadır."[94]

94 Taberî, 8/542; İbn Kesîr, 1/524; Suyûtî, 2/183.

Nisâ 75:

وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيرًا ﴿٧٥﴾

"Size ne oldu da Allah yolunda ve (Rabbimiz! Bizi, halkı zalim olan bu şehirden çıkar, bize tarafından bir sahip gönder, bize katından bir yardımcı yolla!) diyen zavallı erkekler, kadınlar ve çocuklar uğrunda savaşmıyorsunuz!" (75)

1. Âyette Kastedilen Anlam

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا} [النساء: ٧٥] يَقُولُ: «وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَفِي الْمُسْتَضْعَفِينَ ، وَأَمَّا الْقَرْيَةُ: فَمَكَّةُ»

571- Süddî şöyle demiştir: "Size ne oldu da Allah yolunda ve zavallı durumundakiler uğrunda savaşmıyorsunuz, anlamındadır."

2. Âyette Kastedilen Şehir

572- "Âyetteki şehir ise Mekke'dir."[95]

Nisâ 76:

الَّذِينَ آمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ فَقَاتِلُوا أَوْلِيَاءَ الشَّيْطَانِ إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا ﴿٧٦﴾

95 Taberî, 8/544; Âlûsî, 2/129.

"İman edenler, Allah yolunda savaşırlar. İnkâr edenler de tâğût yolunda savaşırlar. O halde, siz şeytanın dostlarına karşı savaşın. Şüphesiz şeytanın hilesi zayıftır." (76)

Nisâ 77:

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَخْشَوْنَ النَّاسَ كَخَشْيَةِ اللَّهِ أَوْ أَشَدَّ خَشْيَةً وَقَالُوا رَبَّنَا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ لَوْلَا أَخَّرْتَنَا إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍ قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ لِمَنِ اتَّقَى وَلَا تُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٧٧﴾

"Kendilerine: 'Elinizi savaştan çekin, namaz kılın, zekât verin' denenleri görmedin mi? Onlara savaş farz kılındığında, içlerinden birtakımı hemen, insanlardan, Allah'tan korkar gibi, hatta daha çok korkarlar ve 'Rabbimiz! Bize savaşı niçin farz kıldın, bizi yakın bir zamana kadar tehir edemez miydin?' derler. De ki: Dünya geçimliği azdır, ahiret, Allah'a karşı gelmekten sakınan için hayırlıdır, size zerre kadar zulmedilmez." (77)

1. Âyette Bahsedilenler Kimlerdir?

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ} [النساء: ٧٧] قَالَ: «هُمْ قَوْمٌ أَسْلَمُوا قَبْلَ أَنْ يُفْرَضَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ ، وَلَمْ يَكُنْ عَلَيْهِمْ إِلَّا الصَّلَاةُ وَالزَّكَاةُ ، فَسَأَلُوا اللَّهَ أَنْ يَفْرِضَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ {فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَخْشَوْنَ النَّاسَ كَخَشْيَةِ اللَّهِ أَوْ أَشَدَّ خَشْيَةً} [النساء: ٧٧] الْآيَةُ إِلَى: {إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍ} [النساء: ٧٧] وَهُوَ الْمَوْتُ قَالَ اللَّهُ: {قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ لِمَنِ اتَّقَى} [النساء: ٧٧]

573- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "Bahsi geçenler, üzerlerine savaş henüz farz kılınmamış sadece namaz ve zekâtla emrolunmuş ve İslâm'a henüz yeni girmiş kimselerdir. Buna rağmen

Allah'tan savaşmayı kendilerine farz kılmasını istemişlerdir."[96] "Yakın zamanla kastedilen ölümdür. Allah Teâlâ bununla ilgili olarak, ﴿قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ﴾ ***'Onlara şunu söyle: Ahirete nazaran dünya menfaati az ve önemsizdir'*** buyurdu."[97]

Nisâ 78:

أَيْنَمَا تَكُونُوا يُدْرِكْكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِي بُرُوجٍ مُشَيَّدَةٍ وَإِنْ تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِكَ قُلْ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ فَمَالِ هَؤُلَاءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا ﴿٧٨﴾

"Nerede olursanız olun, sağlam ve tahkim edilmiş kaleler içinde bulunsanız bile ölüm size ulaşacaktır. Onlara bir iyilik gelirse, 'Bu, Allah'tandır' derler. Onlara bir kötülük gelirse, 'Bu, senin yüzündendir' derler. (Ey Muhammed!) De ki: 'Hepsi Allah'tandır.' Bu topluma ne oluyor ki, neredeyse hiçbir sözü anlamıyorlar!" (78)

1. ﴿بُرُوجٍ مُشَيَّدَةٍ﴾ "bürûcin müşeyyedetin" İfadesi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {أَيْنَ مَا تَكُونُوا يُدْرِكْكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِي بُرُوجٍ مُشَيَّدَةٍ} وَهِيَ قُصُورٌ بِيضٌ فِي سَمَاءِ الدُّنْيَا مَبْنِيَّةٌ»

574- Süddî Allah Teâlâ'nın, ﴿بُرُوجٍ مُشَيَّدَةٍ﴾ ***"bürûcin müşeyyedetin"*** sözünü: "Bunlar, dünya semasındaki beyaz saraylardır" şeklinde tefsir etmiştir.[98]

96 Taberî, 8/550; Kurtubî, 3/851; İbn Kesîr, 1/526; Suyûtî, 2/184.
97 Taberî, 8/550; Şevkânî, 1/490.
98 Taberî, 8/553; Kurtubî, 3/853; İbn Kesîr, 1/526; Suyûtî, 2/184; Âlûsî, 2/133.

Nisâ 79:

مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ
وَأَرْسَلْنَاكَ لِلنَّاسِ رَسُولًا وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا ﴿٧٩﴾

"Sana ne iyilik gelirse Allah'tandır. Sana ne kötülük gelirse kendindendir. (Ey Muhammed!) Seni insanlara bir peygamber olarak gönderdik. Şahit olarak Allah yeter." (79)

1. İyilikle Kastedilen

عَنِ السُّدِّيِّ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى {وَإِن تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ} أَيْ خِصْبٌ وَرِزْقٌ مِنْ ثِمَارٍ وَزُرُوعٍ

575- Süddî Allah Teâlâ'nın, ﴿مِنْ حَسَنَةٍ﴾ ***"ne iyilik"*** sözünü: "bolluk, rızık, meyve ve ekin" olarak tefsir etmiştir.

2. "Kendindendir" İfadesiyle Kastedilen

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ} [النساء: ٧٩] أَمَّا مِنْ نَفْسِكَ ، فَيَقُولُ: مِنْ ذَنْبِكَ»

576- Yine Allah'ın, ﴿فَمِنْ نَفْسِكَ﴾ ***"kendindendir"*** sözünü: "Başına gelen her türlü kötülük günahların nedeni iledir" şeklinde tefsir etmiştir.[99]

Nisâ 80:

مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ تَوَلَّى فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا ﴿٨٠﴾

"Kim peygambere itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur. Kim yüz çevirirse, (bilsin ki) biz seni onlara bekçi göndermedik." (80)

99 Taberî, 8/558; Kurtubî, 3/1855; İbn Kesîr, 1/527.

Nisâ 81:

وَيَقُولُونَ طَاعَةٌ فَإِذَا بَرَزُوا مِنْ عِنْدِكَ بَيَّتَ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ غَيْرَ الَّذِي تَقُولُ وَاللَّهُ يَكْتُبُ مَا يُبَيِّتُونَ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿٨١﴾

"Baş üstüne derler, ama yanından ayrılınca onlardan bir kısmı, senin dediğinden başkasını gizlice kurar. Allah da onların gizlice kurduklarını yazar. Sen onlara aldırma ve Allah'a dayan; sana vekil olarak Allah yeter." (81)

1. Âyette Bahsedilenler Kimlerdir?

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَيَقُولُونَ طَاعَةٌ فَإِذَا بَرَزُوا مِنْ عِنْدِكَ بَيَّتَ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ غَيْرَ الَّذِي تَقُولُ وَاللَّهُ يَكْتُبُ مَا يُبَيِّتُونَ} [النساء: ٨١] قَالَ: «هَؤُلَاءِ الْمُنَافِقُونَ الَّذِينَ يَقُولُونَ إِذَا حَضَرُوا النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَمَرَهُمْ بِأَمْرٍ قَالُوا: طَاعَةٌ ، فَإِذَا خَرَجُوا مِنْ عِنْدِهِ غَيَّرَتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ مَا يَقُولُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. {وَاللَّهُ يَكْتُبُ مَا يُبَيِّتُونَ} [النساء: ٨١] يَقُولُ: «مَا يَقُولُونَ

577- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "Bahsi geçen kimseler münafık olup Allah Rasûlü'nün yanına geldiklerinde ve Allah Rasûlü kendilerine bir emir verdiğinde; baş üstüne derler. Yanından çıktıklarında bazıları Hz. Nebî'nin (s.a.v.) söylediklerini değiştirirler."[100]

[2. ﴿وَاللَّهُ يَكْتُبُ مَا يُبَيِّتُونَ﴾ "vallâhu yektübü mâ yübeyyitûne" İfadesi]

578- Süddî âyetin; ﴿وَاللَّهُ يَكْتُبُ مَا يُبَيِّتُونَ﴾ ***"vallâhu yektübü mâ yübeyyitûne"*** kesitini: "Allah onların ne dediğini bilir" şeklinde tefsir etmiştir.[101]

100 Taberî, 8/563; Suyûtî, 2/186; Âlûsî, 2/136.
101 Taberî, 8/564; Suyûtî, 2/186.

Nisâ 82:

أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا ﴿٨٢﴾

"Hâlâ Kur'ân'ı düşünüp anlamaya çalışmıyorlar mı? Eğer o, Allah'tan başkası tarafından (indirilmiş) olsaydı, mutlaka onda birçok çelişki bulurlardı." (82)

Nisâ 83:

وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ أَوِ الْخَوْفِ أَذَاعُوا بِهِ وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى
الرَّسُولِ وَإِلَى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ وَلَوْلَا
فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَاتَّبَعْتُمُ الشَّيْطَانَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٨٣﴾

"Kendilerine güvenlik (barış) veya korku (savaş) ile ilgili bir haber geldiğinde onu yayarlar. Hâlbuki onu Peygamber'e ve içlerinden yetki sahibi kimselere götürselerdi, elbette bunlardan, onu değerlendirip sonuç (hüküm) çıkarabilecek nitelikte olanları onu anlayıp bilirlerdi. Allah'ın size lütfu ve merhameti olmasaydı, pek azınız hariç, muhakkak şeytana uyardınız." (83)

1. Haberi Ehline Teslim Etme Gerekliliği

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ} [النساء: ٨٣] يَقُولُ: «وَلَوْ سَكَتُوا وَرَدُّوا الْحَدِيثَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَإِلَى أُولِي أَمْرِهِمْ حَتَّى يَتَكَلَّمَ هُوَ بِهِ {لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ} [النساء: ٨٣] يَعْنِي عَنِ الْأَخْبَارِ ، وَهُمُ الَّذِينَ يُنَقِّرُونَ عَنِ الْأَخْبَارِ»

579- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "Düşmandan güvende (emin) olduklarına dair bir haber gelse onu hemen yayarlar fakat bu durum düşmanın kulağına kadar gider. Oysaki öncelikle duydukları

bu şeyi (başkasına söylemeden) Peygamber ve bu işten anlayanlara söyleseydiler onlar da bu haberi inceler gerekli hükmü çıkarırlardı."[102]

2. Allah'ın Lütfu ve Merhametiyle Kastedilen

أَخْرَجَ الْآلُوسِي عَنِ السُّدِّيِّ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى {وَلَوْلا فَضْلُ الله عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ} قَالَ: فَضْلُ اللَّهِ: الرَّسُولُ فِي قَوْلِهِ: {قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذَلِكَ فَلْيَفْرَحُوا} وَرَحْمَتُهُ الْقُرْآنُ

580- Âlûsî, Süddî'den yaptığı tahriçte onun Allah Teâlâ'nın ﴿فَضْلُ اللهِ﴾ ***"Allah'ın lütfu"*** sözünü "Peygamber" ﴿رَحْمَتُهُ﴾ ***"merhameti"*** sözünü ise "Kur'ân" olarak tefsir ettiğini söylemiştir.[103]

Nisâ 84:

فَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا تُكَلَّفُ إِلَّا نَفْسَكَ وَحَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَكُفَّ بَأْسَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَاللَّهُ أَشَدُّ بَأْسًا وَأَشَدُّ تَنْكِيلًا ﴿٨٤﴾

"(Ey Muhammed!) Artık Allah yolunda savaş! Sen ancak kendinden sorumlusun! Mü'minleri de savaşa teşvik et. Umulur ki Allah inkâr edenlerin gücünü kırar. Allah'ın gücü daha üstündür, cezası daha şiddetlidir." (84)

Nisâ 85:

مَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَكُنْ لَهُ نَصِيبٌ مِنْهَا وَمَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَكُنْ لَهُ كِفْلٌ مِنْهَا وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ مُقِيتًا ﴿٨٥﴾

"Kim güzel bir (işte) aracılık ederse, ona o işin sevabından bir pay vardır. Kim de kötü bir (işte) aracılık ederse, ona da o kötülükten bir pay vardır. Allah'ın her şeye gücü yeter." (85)

---

102 Taberî, 8/569; Kurtubî, 3/1861; Âlûsî, 2/138.
103 Âlûsî, 2/133.

1. ﴿كِفْلٌ مِنْهَا﴾ "kiflün minhâ" İfadesi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ ، قَوْلُهُ: {يَكُنْ لَهُ كِفْلٌ مِنْهَا} [النساء: ٨٥] أَمَّا الْكِفْلُ: فَالْحَظُّ»

581- Süddî Allah Teâlâ'nın, ﴿كِفْلٌ مِنْهَا﴾ ***"kiflün minhâ"*** sözünü, "pay ve nasip" olarak tefsir etmiştir.[104]

2. ﴿مُقِيتًا﴾ "mukîten" İfadesi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ مُقِيتًا} [النساء: ٨٥] أَمَّا الْمُقِيتُ: فَالْقَدِيرُ»

582- Yine âyette geçen, ﴿مُقِيتًا﴾ ***"mukîten"*** ifadesini: "gücü yeten" şeklinde tefsir etmiştir.[105]

Nisâ 86:

وَإِذَا حُيِّيتُم بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا إِنَّ
اللَّهَ كَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ حَسِيبًا ﴿٨٦﴾

"Size bir selâm verildiği zaman, ondan daha güzeliyle veya aynı selâmla karşılık verin. Şüphesiz Allah, her şeyin hesabını gereği gibi yapandır." (86)

1. Selamlaşma Adabı

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَإِذَا حُيِّيتُم بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا} [النساء: ٨٦] يَقُولُ:

104 Taberî, 8/752; Kurtubî, 3/1865; Suyûtî, 2/187; Şevkânî, 1/494; Âlûsî, 2/141.
105 Taberî, 8/584; İbn Kesîr, 1/531; Suyûtî, 2/187; Şevkânî, 1/494.

«إِذَا سَلَّمَ عَلَيْكَ أَحَدٌ ، فَقُلْ أَنْتَ: وَعَلَيْكَ السَّلَامُ وَرَحْمَةُ اللهِ ، أَوْ تَقْطَعُ إِلَى السَّلَامُ عَلَيْكَ ، كَمَا قَالَ لَكَ»

583- Süddî şöyle demiştir: "Biri sana selam verdiğinde sen de ona, 've aleyke's-selâmü ve rahmetullâhi' de veya sana dediği gibi sadece 'es-selâmü aleyküm' de."[106]

Nisâ 87:

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَيَجْمَعَنَّكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ حَدِيثًا ﴿٨٧﴾

"Allah, kendisinden başka hiçbir ilâh olmayandır. Andolsun, sizi kıyamet gününde mutlaka bir araya toplayacaktır. Bunda asla şüphe yoktur. Kimdir sözü Allah'ınkinden daha doğru olan?" (87)

Nisâ 88:

فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِئَتَيْنِ وَاللَّهُ أَرْكَسَهُمْ بِمَا كَسَبُوا أَتُرِيدُونَ أَنْ تَهْدُوا مَنْ أَضَلَّ اللَّهُ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا ﴿٨٨﴾

"Size ne oluyor da münafıklar hakkında iki gruba ayrıldınız? Allah, onları yaptıkları işlerden dolayı baş aşağı ederek eski konumlarına (küfre) döndürmüştür. Allah'ın saptırdığını yola getirmek mi istiyorsunuz? Allah kimi saptırırsa, sen onun için asla bir çıkış yolu bulamazsın." (88)

1. Nüzûl Sebebi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِئَتَيْنِ وَاللَّهُ أَرْكَسَهُمْ بِمَا كَسَبُوا} [النساء: ٨٨] قَالَ: «كَانَ نَاسٌ مِنَ الْمُنَافِقِينَ أَرَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا مِنَ الْمَدِينَةِ ، فَقَالُوا لِلْمُؤْمِنِينَ: إِنَّا قَدْ أَصَابَنَا

106 Taberî, 8/586; Suyûtî, 2/188.

أَوْجَاعٌ فِي الْمَدِينَةِ وَاتَّخَمْنَاهَا ، فَلَعَلَّنَا أَنْ نَخْرُجَ إِلَى الظَّهْرِ حَتَّى نَتَمَاثَلَ ثُمَّ نَرْجِعَ ، فَإِنَّا كُنَّا أَصْحَابَ بَرِيَّةٍ. فَانْطَلَقُوا؛ وَاخْتَلَفَ فِيهِمْ أَصْحَابُ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، فَقَالَتْ طَائِفَةٌ: أَعْدَاءُ اللَّهِ الْمُنَافِقُونَ ، وَدِدْنَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَذِنَ لَنَا فَقَاتَلْنَاهُمْ. وَقَالَتْ طَائِفَةٌ: لَا ، بَلْ إِخْوَانُنَا تَخِمَتْهُمُ الْمَدِينَةُ فَاتَّخَمُوهَا. فَخَرَجُوا إِلَى الظَّهْرِ يَتَنَزَّهُونَ ، فَإِذَا بَرَءُوا رَجَعُوا. فَقَالَ اللَّهُ: {فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِئَتَيْنِ} [النساء: ٨٨] يَقُولُ: «مَا لَكُمْ تَكُونُونَ فِيهِمْ فِئَتَيْنِ {وَاللَّهُ أَرْكَسَهُمْ بِمَا كَسَبُوا} [النساء: ٨٨]»

584- Süddî bu âyetin tefsiri ile ilgili şöyle bir olay anlatmıştır: "Münafıklardan bir kısmı Medine'den çıkmak istediler. Müslümanlara: 'Buranın havası bize gelmiyor ve bedenimizde ağrılar oluşuyor bizim daha yüksek yerlere gitmemiz gerekiyor, çöl ehli olduğumuz için iyileşince tekrar geri döneriz' diyorlardı. Adamlar Medine'den çıktıktan sonra sahâbe onlarla ilgili kendi arasında farklı şeyler söylediler. Bazıları şöyle dedi:

'Bunlar Allah düşmanı olan münafıklardır; keşke Allah Rasûlü onlarla savaşmamız için bize izin verseydi.' Bir diğer grup şöyle dedi:

'Hayır bunlar bizim kardeşlerimiz; Medine'nin havası kendilerine iyi gelmedi dolayısı ile şifa bulmak için yüksek yerlere gittiler. İyileştiklerinde tekrar Medine'ye geri dönecekler.' Bunun üzerine Allah, ﴿فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِئَتَيْنِ﴾ ***'Size ne oluyor da münafıklar hakkında iki gruba ayrıldınız?'*** buyurdu. Sonra onlarla ilgili, ﴿وَاللهُ اَرْكَسَهُمْ بِمَا كَسَبُوا﴾ ***'Allah, onları yaptıkları işlerden dolayı baş aşağı ederek saptırıp helâk etmiştir'*** dedi."[107]

Nisâ 89:

وَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ كَمَا كَفَرُوا فَتَكُونُونَ سَوَاءً فَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ أَوْلِيَاءَ
حَتَّى يُهَاجِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ
وَجَدْتُمُوهُمْ وَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٨٩﴾

107 Taberî, 9/13; İbn Kesîr, 1/533; Suyûtî, 2/191; Âlûsî, 2/148.

"Sizin de kendileri gibi inkâr etmenizi istediler ki onlarla eşit olasınız. O halde Allah yolunda göç edinceye kadar onlardan hiçbirini dost edinmeyin. Eğer yüz çevirirlerse onları yakalayın, bulduğunuz yerde öldürün ve hiçbirini dost ve yardımcı edinmeyin." (89)

1. Küfürlerini İzhar Edenlere Yapılacaklar

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {فَإِنْ تَوَلَّوْا فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ} [النساء: ٨٩] يَقُولُ: «إِذَا أَظْهَرُوا كُفْرَهُمْ فَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ»

585- Süddî şöyle demiştir: "Küfürlerini açıktan izhar ederlerse onları bulduğunuz yerde öldürün."[108]

Nisâ 90:

إِلَّا الَّذِينَ يَصِلُونَ إِلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ أَوْ جَاءُوكُمْ حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ أَنْ يُقَاتِلُوكُمْ أَوْ يُقَاتِلُوا قَوْمَهُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَسَلَّطَهُمْ عَلَيْكُمْ فَلَقَاتَلُوكُمْ فَإِنِ اعْتَزَلُوكُمْ فَلَمْ يُقَاتِلُوكُمْ وَأَلْقَوْا إِلَيْكُمُ السَّلَمَ فَمَا جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبِيلًا ﴿٩٠﴾

"Ancak sizinle aralarında anlaşma olan bir topluma sığınmış bulunanlar yahut ne sizinle ne de kendi kavimleriyle savaşmayı içlerine sığdıramayıp (tarafsız olarak) size gelenler başka. Eğer Allah dileseydi, onları size musallat kılardı da sizinle savaşırlardı. Eğer onlar sizden uzak durur, sizinle savaşmayıp size barış teklif ederlerse; Allah, onlara saldırmak için size bir yol (yetki) vermemiştir." (90)

1. Müslümanlarla Antlaşmalı Olanlara Katılanların Durumu

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {إِلَّا الَّذِينَ يَصِلُونَ إِلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ} [النساء: ٩٠] يَقُولُ: «إِذَا أَظْهَرُوا

108 Taberî, 9/18; İbn Kesîr, 1/533.

كُفْرَهُمْ فَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ ، فَإِنْ أَحَدٌ مِنْهُمْ دَخَلَ فِي قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ ، فَأَجْرُوا عَلَيْهِ مِثْلَ مَا تُجْرُونَ عَلَى أَهْلِ الذِّمَّةِ»

586- Süddî şöyle demiştir: "Onlardan biri sizinle aralarında antlaşma olan bir kavmin içerisine girerse ona, antlaşmalı kimselere uyguladığınız kanunu uygulayın."[109]

2. ﴿أَوْ جَاؤُوكُمْ حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ﴾ "ev câûküm hasırat sudûruhüm" İfadesi

[حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عُثْمَانَ بْنِ حَكِيمٍ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، ثنا أَسْبَاطٌ] عَنِ السُّدِّيِّ قَوْلَهُ: أو جاؤكم يَقُولُ: رَجَعُوا فَدَخَلُوا فِيكُمْ

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {أَوْ جَاءُوكُمْ حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ} يَقُولُ: «ضَاقَتْ صُدُورُهُمْ أَنْ يُقَاتِلُوكُمْ أَوْ يُقَاتِلُوا قَوْمَهُمْ»

587- Süddî Allah'ın, ﴿أَوْ جَاؤُوكُمْ﴾ ***"ev câûküm"*** sözünü, "size gelip aranıza girerlerse" şeklinde, ﴿حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ﴾ ***"hasırat sudûruhüm"*** sözünü, "göğüsleri sizinle de kendi kavimleriyle de savaşma konusunda daralan" şeklinde tefsir etmiştir.[110]

Nisâ 91:

سَتَجِدُونَ آخَرِينَ يُرِيدُونَ أَنْ يَأْمَنُوكُمْ وَيَأْمَنُوا قَوْمَهُمْ كُلَّ مَا رُدُّوا إِلَى الْفِتْنَةِ أُرْكِسُوا فِيهَا فَإِنْ لَمْ يَعْتَزِلُوكُمْ وَيُلْقُوا إِلَيْكُمُ السَّلَمَ وَيَكُفُّوا أَيْدِيَهُمْ فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ وَأُولَئِكُمْ جَعَلْنَا لَكُمْ عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا مُبِينًا ﴿٩١﴾

"Bunlardan başka hem sizin hem de kendi topluluklarının karşısında güvende olmak isteyen kimseleri de bulacaksınız. Bunlar ne zaman

109 Taberî, 9/19; İbn Kesîr 1/533.
110 Taberî, 9/21; Suyûtî, 2/191.

fitneye yönlendirilseler hemen dönüp ona dalarlar; bu sebeple sizden uzak durmaz, size barışçı davranmaz ve yakanızdan ellerini çekmezlerse onları hemen yakalayın, ele geçirdiğiniz yerde öldürün. İşte onlar hakkında size apaçık bir yetki vermiş olduk." (91)

1. Nüzûl Sebebi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ ، قَالَ: ثُمَّ ذَكَرَ نُعَيْمَ بْنَ مَسْعُودٍ الْأَشْجَعِيَّ ، وَكَانَ يَأْمَنُ فِي الْمُسْلِمِينَ وَالْمُشْرِكِينَ ، يَنْقُلُ الْحَدِيثَ بَيْنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَقَالَ: {سَتَجِدُونَ آخَرِينَ يُرِيدُونَ أَنْ يَأْمَنُوكُمْ وَيَأْمَنُوا قَوْمَهُمْ كُلَّمَا رُدُّوا إِلَى الْفِتْنَةِ} يَقُولُ: «إِلَى الشِّرْكِ»

588- Süddî şöyle demiştir: "Sonra Allah Nu'aym b. Mes'ûd el-Eşca'î'yi zikretti. Müslümanların da müşriklerin de içerisinde güvende oluyordu. Hz. Nebî (s.a.v.) ile müşriklerin arasındaki konuşmaları naklediyordu. Bunun üzerine Allah Teâlâ, ﴿سَتَجِدُونَ آخَرِينَ يُرِيدُونَ أَنْ يَأْمَنُوكُمْ وَيَأْمَنُوا قَوْمَهُمْ كُلَّ مَا رُدُّوا إِلَى الْفِتْنَةِ أُرْكِسُوا فِيهَا﴾ ***'Bunlardan başka hem sizin hem de kendi topluluklarının karşısında güvende olmak isteyen kimseleri de bulacaksınız. Bunlar ne zaman fitneye yönlendirilseler hemen dönüp ona dalarlar'*** buyurdu. Buradaki fitne şirktir."[111]

2. ﴿سُلْطَانًا مُبِينًا﴾ "sultânen mübînen" İfadesi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: قَوْلُهُ: {سُلْطَانًا مُبِينًا} [النساء: ٩١] أَمَّا السُّلْطَانُ الْمُبِينُ: فَهُوَ الْحُجَّةُ»

589- Allah'ın, ﴿سُلْطَانًا مُبِينًا﴾ ***"sultânen mübînen"*** sözüne dair Süddî, "açık kanıt, delil" demiştir.[112]

111 Taberî, 9/28; Suyûtî, 2/192; Âlûsî, 2/151.
112 Taberî, 9/30; Kurtubî, 3/1881.

Nisâ 92:

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا إِلَّا خَطَأً وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَأً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ إِلَّا أَنْ يَصَّدَّقُوا فَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ فَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِنَ اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٩٢﴾

"Yanlışlıkla olması dışında, bir mü'minin bir mü'mini öldürmeye hakkı olamaz. Yanlışlıkla bir mü'mini öldüren kimsenin mü'min bir köle âzat etmesi ve ölenin ailesine teslim edilecek bir diyet vermesi gereklidir; ancak ölünün ailesi diyeti bağışlarsa o başka. Öldürülen, mü'min olmakla birlikte size düşman olan bir topluluktan ise mü'min bir köle âzat etmek lâzımdır. Eğer kendileriyle aranızda antlaşma bulunan bir topluluktan ise ailesine teslim edilecek bir diyet vermek ve mü'min bir köleyi âzat etmek gerekir. Bunları bulamayan kimsenin Allah tarafından tevbesinin kabulü için iki ay peş peşe oruç tutması lâzımdır. Allah her şeyi bilmektedir, hikmet sahibidir." (92)

1. Nüzûl Sebebi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا إِلَّا خَطَأً} قَالَ: «نَزَلَتْ فِي عَيَّاشِ بْنِ أَبِي رَبِيعَةَ الْمَخْزُومِيِّ ، فَكَانَ أَخًا لِأَبِي جَهْلِ بْنِ هِشَامٍ لِأُمِّهِ. وَإِنَّهُ أَسْلَمَ وَهَاجَرَ فِي الْمُهَاجِرِينَ الْأَوَّلِينَ قَبْلَ قُدُومِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، فَطَلَبَهُ أَبُو جَهْلٍ وَالْحَارِثُ بْنُ هِشَامٍ وَمَعَهُمَا رَجُلٌ مِنْ بَنِي عَامِرِ بْنِ لُؤَيٍّ ، فَأَتَوْهُ بِالْمَدِينَةِ ، وَكَانَ عَيَّاشٌ أَحَبَّ إِخْوَتِهِ إِلَى أُمِّهِ ، فَكَلَّمُوهُ وَقَالُوا: إِنَّ أُمَّكَ قَدْ حَلَفَتْ أَنْ لَا يُظِلَّهَا بَيْتٌ حَتَّى تَرَاكَ وَهِيَ مُضْطَجِعَةٌ فِي الشَّمْسِ ، فَأْتِهَا لِتَنْظُرَ إِلَيْكَ ثُمَّ ارْجِعْ. وأَعْطَوْهُ مَوْثِقًا مِنَ اللَّهِ لَا يَحْجِزُونَهُ حَتَّى يَرْجِعَ إِلَى الْمَدِينَةِ. فأَعْطَاهُ بَعْضُ أَصْحَابِهِ بَعِيرًا لَهُ نَجِيبًا ، وَقَالَ: إِنْ خِفْتَ مِنْهُمْ شَيْئًا فَاقْعُدْ عَلَى النَّجِيبِ. فَلَمَّا أَخْرَجُوهُ مِنَ الْمَدِينَةِ أَخَذُوهُ فَأَوْثَقُوهُ ، وَجَلَدَهُ الْعَامِرِيُّ ، فَحَلَفَ

لَيَقْتُلَنَّ الْعَامِرِيَّ. فَلَمْ يَزَلْ مَحْبُوسًا بِمَكَّةَ حَتَّى خَرَجَ يَوْمَ الْفَتْحِ ، فَاسْتَقْبَلَهُ الْعَامِرِيُّ وَقَدْ أَسْلَمَ وَلَا يَعْلَمُ عَيَّاشٌ بِإِسْلَامِهِ ، فَضَرَبَهُ فَقَتَلَهُ ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ: {وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا إِلَّا خَطَأً} يَقُولُ: «وَهُوَ لَا يَعْلَمُ أَنَّهُ مُؤْمِنٌ {وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَأً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ إِلَّا أَنْ يَصَّدَّقُوا} فَيَتْرُكُوا الدِّيَةَ»

590- Süddî şöyle demiştir: "Bu âyet, Mahzumoğulları'ndan Ayyâş b. Ebî Rebîa hakkında inmiştir. Kendisi anne tarafından Ebû Cehil ile kardeşti. Müslüman olup ilk Muhacirlerle birlikte Allah Rasûlü'nden önce (Medine'ye) hicret etmişti. Yanlarında Amr b. Lüheyoğullarından birisi ile beraber Ebû Cehil ve Hâris b. Hişam onu almak için Medine'ye geldiler. Ayyâş, kardeşleri arasında annesinin en çok sevdiği oğluydu. Kendisine şunu söylediler:

'Annen seni görmeden evine girmeyip hep güneşin altında yatacağına dair yemin etti. Gel Mekke'ye annen seni görsün sonra tekrar buraya (Medine'ye) dönersin.' İşkence dâhil hiçbir zorluk çıkarmayacaklarına dair Allah adına kendisine söz verdiler. Arkadaşları ona asil bir deve verip şunu söylediler:

'Sana bir şey yapmalarından korkarsan (yere inme) devenin üzerinde kal.' Ancak Medine'den çıktıktan sonra onu yakalayıp elini bağladılar. Sonra Amr b. Lüheyoğulları'na mensup olan adam onu kırbaçladı. Ayyâş yemin edip kendisini kırbaçlayan adamı öldüreceğini söyledi. Götürüp onu Mekke'de hapsettiler. Mekke'nin fethine kadar gözetim altında tutuldu. Kendisini kırbaçlayan adam Müslüman olmuş ve Mekke'nin fethine katılmıştı. Ayyâş onun Müslüman olduğundan habersizdi ve karşılaştıklarında onu öldürdü. Bunun üzerine Allah Teâlâ, ﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا﴾ ***'Bir mü'min başka bir mü'mini öldüremez'*** âyetini indirdi. Ayyâş onun mü'min olduğunu bilmiyordu."[113]

[2. Tasadduk ile Kastedilen]

591- Allah'ın, ﴿إِلَّا أَنْ يَصَّدَّقُوا﴾ ***"tasadduk etmeleri müstesna"*** sözü hakkında Süddî, "Yani diyet almayı bırakırlarsa, anlamındadır" demiştir.

113 Taberî, 9/33; Suyûtî, 2/192.

3. Mü'min Olduğu Halde Düşman Bir Topluluktan Olan Maktülün Durumu

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {فَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ} [النساء: ٩٢] فِي دَارِ الْكُفْرِ ، يَقُولُ: {فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ} [النساء: ٩٢] وَلَيْسَ لَهُ دِيَةٌ»

592- Allah Teâlâ'nın, ﴿فَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ﴾ ***"şayet kendisi mü'min olduğu halde size düşman bir topluluktan ise"*** sözünü Süddî şu şekil tefsir etmiştir: "Size düşman olan bir topluma mensup ancak kendisi mü'min olan birisini dârulküfürde öldürürseniz diyet vermeyip mü'min bir köle azat etmeniz gerekir."

4. ﴿مِيثَاقٌ﴾ "mîsâkun" İfadesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ ، فِي قَوْلِهِ: {وَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ} [النساء: ٩٢] يَقُولُ: «عَهْدٌ»

593- Allah'ın, ﴿مِيثَاقٌ﴾ ***"mîsâkun"*** sözüyle ilgili de "Maksat anlaşmadır" demiştir."[114]

Nisâ 93:

وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ
اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا ﴿٩٣﴾

"Kim bir mü'mini kasten öldürürse, cezası, içinde ebedî kalacağı cehennemdir. Allah, ona gazap etmiş, lânet etmiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır." (93)

114 Taberî, 9/39; Kurtubî, 3/1893, 1/533; Şevkânî, 1/499.

Nisâ 94:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْقَى إِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا تَبْتَغُونَ عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللَّهِ مَغَانِمُ كَثِيرَةٌ كَذَلِكَ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلُ فَمَنَّ اللَّهُ عَلَيْكُمْ فَتَبَيَّنُوا إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿٩٤﴾

"Ey iman edenler! Allah yolunda sefere çıktığınız zaman, gerekli araştırmayı yapın. Size selâm veren kimseye, dünya hayatının geçici menfaatine (ganimete) göz dikerek, 'Sen mü'min değilsin' demeyin. Allah katında pek çok ganimetler vardır. Daha önce siz de öyle idiniz de Allah size lütufta bulundu (Müslüman oldunuz). Onun için iyice araştırın. Çünkü Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır." (94)

1. Nüzûl Sebebi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْقَى إِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا تَبْتَغُونَ عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا} [النساء: ٩٤] الْآيَةُ. قَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَرِيَّةً عَلَيْهَا أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ إِلَى بَنِي ضَمْرَةَ ، فَلَقُوا رَجُلًا مِنْهُمْ يُدْعَى مِرْدَاسَ بْنَ نَهِيكٍ مَعَهُ غُنَيْمَةٌ لَهُ وَجَمَلٌ أَحْمَرُ ، فَلَمَّا رَآهُمْ أَوَى إِلَى كَهْفِ جَبَلٍ ، وَاتَّبَعَهُ أُسَامَةُ ، فَلَمَّا بَلَغَ مِرْدَاسٌ الْكَهْفَ وَضَعَ فِيهِ غَنَمَهُ ، ثُمَّ أَقْبَلَ إِلَيْهِمْ فَقَالَ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ. فَشَدَّ عَلَيْهِ أُسَامَةُ فَقَتَلَهُ مِنْ أَجْلِ جَمَلِهِ وَغُنَيْمَتِهِ. وَكَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا بَعَثَ أُسَامَةَ أَحَبَّ أَنْ يُثْنِيَ عَلَيْهِ خَيْرًا ، وَيَسْأَلُ عَنْهُ أَصْحَابَهُ ، فَلَمَّا رَجَعُوا لَمْ يَسْأَلْهُمْ عَنْهُ ، فَجَعَلَ الْقَوْمُ يُحَدِّثُونَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَيَقُولُونَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ، لَوْ رَأَيْتَ أُسَامَةَ وَلَقِيَهُ رَجُلٌ فَقَالَ الرَّجُلُ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ ، فَشَدَّ عَلَيْهِ فَقَتَلَهُ. وَهُوَ مُعْرِضٌ عَنْهُمْ. فَلَمَّا أَكْثَرُوا عَلَيْهِ ، رَفَعَ رَأْسَهُ إِلَى أُسَامَةَ فَقَالَ: «كَيْفَ أَنْتَ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» ؟ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّمَا قَالَهَا مُتَعَوِّذًا ، تَعَوَّذَ بِهَا. فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «هَلَّا شَقَقْتَ عَنْ قَلْبِهِ

فَنَظَرْتَ إِلَيْهِ؟» قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ، إِنَّمَا قَلْبُهُ بَضْعَةٌ مِنْ جَسَدِهِ. فَأَنْزَلَ اللَّهُ عز وجل خَبَرَ هَذَا ، وَأَخْبَرَهُ إِنَّمَا قَتَلَهُ مِنْ أَجْلِ جَمَلِهِ وَغَنَمِهِ ، فَذَلِكَ حِينَ يَقُولُ: {تَبْتَغُونَ عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا} [النساء: ٩٤] فَلَمَّا بَلَغَ: {فَمَنَّ اللَّهُ عَلَيْكُمْ} [النساء: ٩٤] يَقُولُ: «فَتَابَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ ، فَحَلَفَ أُسَامَةُ أَنْ لَا يُقَاتِلَ رَجُلًا يَقُولُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ بَعْدَ ذَلِكَ الرَّجُلِ وَمَا لَقِيَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيهِ»

594- Süddî bu âyetin tefsiri ile ilgili şunları söylemiştir: "Allah Rasûlü Damreoğullarına bir müfreze gönderdi. Müfrezenin başında Üsâme b. Zeyd vardı. Yolda, gittikleri kabileye mensup Mirdâs b. Nehîk isminde birisine denk geldiler. Adamın yanında kendisine ait eşyaları ve bir de kırmızı devesi vardı. Müslümanları görünce bunları götürüp bir mağaraya koydu. Sonra müfrezenin yanına gelip selâm verdi ve kelime-i şehâdet getirmeye başladı. Üsâme devesini ve eşyasını almak için hücum edip adamı öldürdü. Allah Rasûlü Üsâme'yi bir yere (komutan olarak) gönderip geri döndüğünde onun hakkında övgü dolu şeyler duymayı severdi. Bunun için beraberindekilere Üsâme ile ilgili sorular sorardı. Bu sefer kendisi, arkadaşlarına onunla ilgili sorular sormadı. Fakat beraberindekiler konuyu Peygamber'e açıp şöyle dediler:

'Ey Allah'ın Peygamberi! Keşke Üsâme ve karşılaştığı adamı görseydin. Adam kelime-i şehâdet getirmesine rağmen Üsâme, üzerine hücum edip onu öldürdü.' Allah Rasûlü onlardan yüzünü çevirmişti fakat ısrarla gelişmeleri ona anlattıklarında Peygamber, Üsâme'ye dönüp şöyle dedi:

كَيْفَ أَنْتَ وَلَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ ***'Sen nasıl olur da La ilâhe illallah diyen birisini öldürürsün!'*** Üsâme,

'Ey Allah'ın Rasûlü adam canını kurtarmak için kelime-i şehâdet getirdi' dedi. Allah Rasûlü:

هَلَّا شَقَقْتَ عَنْ قَلْبِهِ فَنَظَرْتَ إِلَيْهِ ***'Kalbini yarıp da mı baktın?'*** dedi. Üsâme:

'Ey Allah'ın Peygamberi, kalbi bedenine ait bir et parçasıdır' dedi. Sonra Allah Teâlâ bu olayla ilgili bir âyet indirdi ve Üsâme de Hz. Nebî'ye (s.a.v.) 'Ben adamı devesi ve malı için öldürdüm' diyerek durumu haber verdi. İşte bu, Allah'ın âyette buyurduğu, ﴿تَبْتَغُونَ عَرَضَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا﴾ ***'dünya hayatının geçici nimetini arzulayarak'*** ifadesiyle anlatılandır. Hz. Nebî

(s.a.v.) âyetin, ﴿فَمَنَّ اللهُ عَلَيْكُمْ﴾ ***'Allah sizin tevbenizi kabul etti'*** kesitine gelince Üsâme, bu adamdan sonra ve Allah Rasûlü'nden (s.a.v.) almış olduğu tepki sebebiyle bir daha Lâ ilâhe illallâh diyen hiç kimseyle savaşmayacağına yemin etti."[115]

Nisâ 95:

لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةً وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَى وَفَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٩٥﴾

"Mü'minlerden (özür sahibi olanlar dışında) oturanlarla malları ve canlarıyla Allah yolunda cihad edenler bir olmaz. Allah, malları ve canları ile cihad edenleri, derece bakımından oturanlardan üstün kıldı. Gerçi Allah hepsine de güzellik (cennet) vadetmiştir; ama mücahidleri, oturanlardan çok büyük bir ecirle üstün kılmıştır." (95)

1. Nüzûl Sebebi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ} [النساء: ٩٥] إِلَى قَوْلِهِ: {وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَى} [النساء: ٩٥] لَمَّا ذَكَرَ فَضْلَ الْجِهَادِ

115 Taberî, 9/78; Suyûtî, 2/201; Âlûsî, 2/157. Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve* (4/297) isimli eserinde, Yine Hatîb el-Bağdâdî, *el-Esmâul-Mübheme* (s. 457, 458) isimli eserinde Muhammed b. İshâk → Muhammed b. Üsâme → babasından → dedesi Üsâme b. Zeyd kanalı ile bu kıssayı rivâyet etmiştir. İbn İshak, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, (s.1039-1040) isimli eserinde aynı kıssayı senedsiz olarak Galib b. Abdullah el-Kelbî gazvesi ile ilgili olarak anlatmıştır. Bezzâz aynı kıssayı, Saîd b. Cübeyr → İbn Abbas kanalı ile rivâyet etmiştir. Ancak bu rivâyette öldüren kişinin Mikdad b. Esved olduğu ve öldürülen kişinin isminden bahsetmemiştir. (*Keşfu'l-Estâr*, 3/45.) Bezzâz şunu da söylemiştir: "Bu rivâyetin İbn Abbas kanalı dışında başka birisinden rivâyet edildiğini bilmiyoruz." Bezzâz'ın bahsi geçen rivâyetle ilgili bu tarik dışında ayrı bir kanalı yoktur. Heysemî, *Mecma'u'z-Zevâ'id* (7/8) isimli eserinde rivâyetle ilgili (اسناده جيد) rivâyetin "isnadı ceyyiddir" ifadesini kullanmıştır.

قَالَ ابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ، إِنِّي أَعْمَى وَلَا أُطِيقُ الْجِهَادَ. فَأَنْزَلَ اللَّهُ فِيهِ: {غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ} [النساء: ٩٥] »

595- Süddî bu âyetin tefsiri ile ilgili şunları söylemiştir: "Cihadın faziletinden bahsedilince İbn Ümmü Mektûm şöyle dedi: 'Ey Allah'ın Peygamberi, bildiğiniz gibi ben gözü görmeyen birisiyim ve bu yüzden cihada katılamıyorum.' Bunun üzerine Allah onun hakkında, ﴿غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ﴾ ***'özür sahipleri müstesna'*** kesiti indirdi."[116]

2. Güzellikle Kastedilen

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: قَالَ: الْحُسْنَى: الْجَنَّةُ »

596- Âyette geçen ﴿الْحُسْنَى﴾ ***"güzellik"*** ifadesi hakkında Süddî, "Maksat cennettir" demiştir.[117]

3. Cihad Edenlerin Üstünlüğü

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: قَالَ: الْحُسْنَى: الْجَنَّةُ « وَأَمَّا قَوْلُهُ: {وَفَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا} [النساء: ٩٥] فَإِنَّهُ يَعْنِي: وَفَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقَاعِدِينَ مِنْ غَيْرِ أُولِي الضَّرَرِ أَجْرًا عَظِيمًا

597- Kurtubî, Süddî'den yaptığı tahriçte onun şöyle dediğini söylemiştir: "Allah kendi yolunda cihad edenleri, oturan ama özür sahibi kimselerden (sadece) bir derece üstün kılarken, özür sahibi olmadığı halde oturanlardan derece derece üstün kılmıştır."[118]

116 Taberî, 9/94; Suyûtî, 2/204.
117 Taberî, 9/49.
118 Taberî, 1/1914; Şevkânî, 1/503.

Nisâ 96:

دَرَجَاتٍ مِنْهُ وَمَغْفِرَةً وَرَحْمَةً وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٩٦﴾

"Kendinden dereceler, bağışlama ve rahmet vermiştir. Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir." (96)

Nisâ 97-98:

إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الْأَرْضِ قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا فَأُولَئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ﴿٩٧﴾ إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا ﴿٩٨﴾

"Kendilerine zulmetmekteler iken meleklerin canlarını aldığı kimselere şöyle derler: 'Ne durumdaydınız? (Niçin hicret etmediniz?)' Onlar da 'Biz yeryüzünde zayıf ve güçsüz kimselerdik' derler. Melekler, 'Allah'ın arzı geniş değil miydi, orada hicret etseydiniz ya!' derler. İşte bunların gidecekleri yer cehennemdir. O ne kötü varış yeridir. Ancak gerçekten zayıf ve güçsüz olan, çaresiz kalan ve hicret etmeye yol bulamayan erkekler, kadınlar ve çocuklar bundan müstesnadır." (97-98)

1. İman Edip Hicret Etmeyenlerin Vebali

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ، عَنِ السُّدِّيِّ: {إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ} [النساء: ٩٧] إِلَى قَوْلِهِ: {وَسَاءَتْ مَصِيرًا} [النساء: ٩٧] قَالَ: « لَمَّا أُسِرَ الْعَبَّاسُ وَعُقَيْلٌ وَنَوْفَلٌ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلْعَبَّاسِ: «افْدِ نَفْسَكَ وَابْنَ أَخِيكَ» قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ، أَلَمْ نُصَلِّ إِلَى قِبْلَتِكَ ، وَنَشْهَدْ شَهَادَتَكَ؟ قَالَ: «يَا عَبَّاسُ ، إِنَّكُمْ خَاصَمْتُمْ فَخُصِمْتُمْ» ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآيَةَ: {أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا فَأُولَئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَسَاءَتْ مَصِيرًا} [النساء: ٩٧] فَيَوْمَ نَزَلَتْ

هَذِهِ الْآيَةُ كَانَ مَنْ أَسْلَمَ وَلَمْ يُهَاجِرْ فَهُوَ كَافِرٌ حَتَّى يُهَاجِرَ ، إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ الَّذِينَ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا ، حِيلَةً فِي الْمَالِ ، وَالسَّبِيلُ: الطَّرِيقُ »

598- Taberî, Mûsâ b. Hârûn → Amr b. Hammâd → Esbât kanalı ile yaptığı rivâyette Süddî'nin şöyle dediğini nakleder: "Bedir Savaşı'nda Abbâs, Akîl ve Nevfel esir alınmıştı. Allah Rasûlü, Abbâs'a:

اِفْدِ نَفْسَكَ وَابْنَ أَخِيكَ ***'Kendin ve kardeşin oğulları için fidye ver'*** dedi. Abbâs:

'Ey Allah'ın Peygamberi, senin kıblene dönüp, belirttiğin kelime-i şehâdeti getirmedik mi?' dedi. Allah Rasûlü:

يَا عَبَّاسُ إِنَّكُمْ خَاصَمْتُمْ فَخُصِمْتُمْ ***'Ey Abbâs! Savaştınız ve yenildiniz***" dedi. Sonra şu âyeti okudu: ﴿أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا﴾ ***'Yeryüzü geniş değil miydi ki orada hicret yapaydınız.'*** Bu âyet nâzil olduğunda Müslüman olup (Medine'ye) hicret etmeyenler, hicret edene kadar kâfir sayılıyordu. Ancak çare ve yol bulamayan zayıflar müstesnadır. Çare mal, yol da Medine'ye giden yoldur."[119]

Nisâ 99:

فَأُولَئِكَ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَعْفُوَ عَنْهُمْ وَكَانَ اللَّهُ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٩٩﴾

"Umulur ki, Allah bu kimseleri affeder. Çünkü Allah çok affedicidir, çok bağışlayıcıdır." (99)

Nisâ 100:

وَمَنْ يُهَاجِرْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَجِدْ فِي الْأَرْضِ مُرَاغَمًا كَثِيرًا وَسَعَةً
وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ
فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٠٠﴾

"Kim Allah yolunda hicret ederse, yeryüzünde gidecek çok yer de bulur, genişlik de. Kim Allah'a ve Peygamberine hicret etmek amacıyla

119 Taberî, 1/106; Âlûsî, 1/162.

evinden çıkar da sonra kendisine ölüm yetişirse, şüphesiz onun mükâfatı Allah'a düşer. Allah, çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir." (100)

1. Nüzûl Sebebi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،[عَنِ السُّدِّيِّ ، قَالَ: لَمَّا سَمِعَ بِهَذِهِ ، يَعْنِي بِقَوْلِهِ: {إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ} [النساء: ٩٧] إِلَى قَوْلِهِ: {وَكَانَ اللَّهُ عَفُوًّا غَفُورًا} [النساء: ٩٩] ، ضَمْرَةُ بْنُ جُنْدُبٍ الضَّمْرِيُّ قَالَ لِأَهْلِهِ وَكَانَ وَجِعًا: أَرْحِلُوا رَاحِلَتِي ، فَإِنَّ الْأَخْشَبَيْنِ قَدْ غَمَّانِي ، يَعْنِي: جَبَلَيْ مَكَّةَ ، لَعَلِّي أَنْ أَخْرُجَ فَيُصِيبَنِي رَوْحٌ. فقَعَدَ عَلَى رَاحِلَتِهِ ثُمَّ تَوَجَّهَ نَحْوَ الْمَدِينَةِ فَمَاتَ بِالطَّرِيقِ ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ: {وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ} [النساء: ١٠٠]

599- Süddî şöyle demiştir: "Bu âyet, Damra b. Cündüb ed-Damrî hakkında indi. Kendisi rahatsızlıklarından dolayı acı çekiyordu. Ailesine: 'Bineğimi hazırlayın ben çıkıyorum, çünkü Mekke'nin iki dağı beni kendimden geçirdi. Belki de yola çıkarım ve Ruh (ölüm meleği) beni bulur' diyerek bineğine binip Medine'ye doğru yola koyuldu. Ancak yolda eceli geldi ve vefât etti. Bu olay üzerine Allah onun hakkında, ﴿وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللهِ وَرَسُولِهِ﴾ ***'Her kim evinden Allah'a ve Rasûlü'ne hicret ederek çıkarsa...'*** âyetini indirdi."[120]

Nisâ 101:

وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُوا لَكُمْ عَدُوًّا مُبِينًا ﴿١٠١﴾

"Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman kâfirlerin size kötülük etmelerinden endişe ederseniz, namazı kısaltmanızda size bir günah yoktur. Şüphesiz kâfirler, sizin apaçık düşmanınızdır." (101)

120 Taberî, 9/116; Kurtubî, 3/191.

1. Namazların Kısaltılması

[حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عُثْمَانَ بْنِ حَكِيمٍ الأَوْدِيُّ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ قَوْلَهُ: إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تقصروا مِنَ الصَّلاةِ إِنْ خِفْتُمْ الآيَةَ. إِنَّ الصَّلاةَ إِذَا صَلَّيْتَ رَكْعَتَيْنِ فِي السَّفَرِ فَهِيَ تَمَامُ التَّقْصِيرِ لَا يَحِلُّ، إِلا أَنْ تَخَافَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ يَفْتِنُوكَ عَنِ الصَّلاةِ، فَالتَّقْصِيرُ رَكْعَةٌ

600- Süddî bu âyetin tefsiri ile ilgili şunları söylemiştir: "Yolculukta namazlar iki rekât olarak kılınırsa tamam kılınmış gibidir. Namazı kısaltmak helâl değildir. Ancak kâfirlerin namazda iken sana bir kötülük etmesinden korkarsan bu durumda kısaltmak helâldir."[121]

Nisâ 102:

وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ فَلْتَقُمْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا أَسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ وَرَائِكُمْ وَلْتَأْتِ طَائِفَةٌ أُخْرَى لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ وَدَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَيْلَةً وَاحِدَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ كَانَ بِكُمْ أَذًى مِنْ مَطَرٍ أَوْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَنْ تَضَعُوا أَسْلِحَتَكُمْ وَخُذُوا حِذْرَكُمْ إِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا ﴿١٠٢﴾

"Sen de içlerinde bulunup onlara namaz kıldırdığın zaman, onlardan bir kısmı seninle beraber namaza dursunlar, silahlarını (yanlarına) alsınlar, böylece (namazı kılıp) secde ettiklerinde (diğerleri) arkanızda olsunlar. Sonra henüz namazını kılmamış olan (bu) diğer grup gelip seninle beraber namazlarını kılsınlar ve onlar da ihtiyat tedbirlerini ve silahlarını alsınlar. O kâfirler arzu ederler ki siz silahlarınızdan ve eşyanızdan gafil olsanız da üstünüze birden baskın yapsalar. Eğer size yağmurdan bir eziyet olur yahut hasta bulunursanız silahlarınızı bırakmanızda size günah yoktur. Yine de tedbirinizi alın. Şüphesiz Allah, kâfirler için alçaltıcı bir azap hazırlamıştır." (102)

121 Taberî, 9/133; İbn Kesîr, 1/546; Kurtubî, 3/193.

1. Korku Namazı

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ ، قَالَ ، ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا} [النساء: ١٠١] إِلَى قَوْلِهِ: {عَدُوًّا مُبِينًا} [النساء: ١٠١] إِنَّ الصَّلَاةَ إِذَا صُلِّيَتْ رَكْعَتَيْنِ فِي السَّفَرِ فَهِيَ تَمَامٌ ، وَالتَّقْصِيرُ لَا يَحِلُّ إِلَّا أَنْ تَخَافَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ يَفْتِنُوكَ عَنِ الصَّلَاةِ وَالتَّقْصِيرُ رَكْعَةٌ ، يَقُومُ الْإِمَامُ ، وَيَقُومُ جُنْدُهُ جُنْدَيْنِ ، طَائِفَةٌ خَلْفَهُ ، وَطَائِفَةٌ يُوَازُونَ الْعَدُوَّ ، فَيُصَلِّي بِمَنْ مَعَهُ رَكْعَةً وَيَمْشُونَ إِلَيْهِمْ عَلَى أَدْبَارِهِمْ حَتَّى يَقُومُوا فِي مَقَامِ أَصْحَابِهِمْ ، وَتِلْكَ الْمِشْيَةُ الْقَهْقَرَى ، ثُمَّ تَأْتِي الطَّائِفَةُ الْأُخْرَى ، فَتُصَلِّي مَعَ الْإِمَامِ رَكْعَةً أُخْرَى ، ثُمَّ يَجْلِسُ الْإِمَامُ فَيُسَلِّمُ ، فَيَقُومُونَ فَيُصَلُّونَ لِأَنْفُسِهِمْ رَكْعَةً ثُمَّ يَرْجِعُونَ إِلَى صَفِّهِمْ ، وَيَقُومُ الْآخَرُونَ فَيُضِيفُونَ إِلَى رَكْعَتِهِمْ رَكْعَةً ، وَالنَّاسُ يَقُولُونَ: لَا ، بَلْ هِيَ رَكْعَةٌ وَاحِدَةٌ ، لَا يُصَلِّي أَحَدٌ مِنْهُمْ إِلَى رَكْعَتِهِ شَيْئًا ، تُجْزِئُهُ رَكْعَةُ الْإِمَامِ ، فَيَكُونُ لِلْإِمَامِ رَكْعَتَانِ ، وَلَهُمْ رَكْعَةٌ ، فَذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ: {وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ} [النساء: ١٠٢] إِلَى قَوْلِهِ: {وَخُذُوا حِذْرَكُمْ} [النساء: ١٠٢] »

601- Süddî şöyle demiştir: "İmam kalkar ve askerler iki saf olurlar. Bir grup, imamın arkasında, diğer grup düşmana karşı durur. İmamla birlikte olanlar bir rekât namaz kılar ve geri geri giderek diğer grubun yerine geçerler. Sonra kılmayan grup onların yerine gelir ve imamla bir rekât namaz kılarlar. İmam ikinci rekâtı bitirince selâm verir. Ancak arkasındaki cemaat selâm vermez ve kalkıp (imamsız) ikinci rekâtı kılarlar. Sonra eski yerlerine geçer ve önceki grup gelip kılmadığı ikinci rekâtı kılarlar. Ancak bazıları bu namazda ikinci rekâtın olmadığını cemaatin bir rekâtlık namazının yeterli olduğunu, çünkü imamın diğer rekâtı (onlar adına) kıldığını söylemiştir. Sonuç itibariyle kendileri bir, imam ise iki rekât kılmış olmaktadır."[122]

122 Taberî, 9/133; Suyûtî, 2/210.

Nisâ 103:

فَإِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلَاةَ فَاذْكُرُوا اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَى جُنُوبِكُمْ فَإِذَا اطْمَأْنَنْتُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا ﴿١٠٣﴾

"Namazı bitirince de ayakta, otururken ve yanınız üzerinde yatarken (daima) Allah'ı anın. Huzura kavuşunca da namazı dosdoğru kılın; çünkü namaz mü'minler üzerine vakitleri belli bir farzdır." (103)

1. Huzura Kavuşmayla Kastedilen

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ ، {فَإِذَا اطْمَأْنَنْتُمْ} [النساء: ١٠٣] قَالَ: «فَإِذَا اطْمَأْنَنْتُمْ بَعْدَ الْخَوْفِ»

602- Süddî şöyle demiştir: "Korku geçip güven içinde olduğunuzda namazını (normal olarak) kılınız, anlamındadır."[123]

2. ﴿مَوْقُوتًا﴾ "mevkûten" İfadesi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ ، قَالَ: أَمَّا كِتَابًا مَوْقُوتًا: فَمَفْرُوضًا»

603- Âyette geçen ﴿مَوْقُوتًا﴾ ***"mevkûten"*** kelimesini "farz kılınan" şeklinde tefsir etmiştir."[124]

Nisâ 104:

وَلَا تَهِنُوا فِي ابْتِغَاءِ الْقَوْمِ إِنْ تَكُونُوا تَأْلَمُونَ فَإِنَّهُمْ يَأْلَمُونَ كَمَا تَأْلَمُونَ وَتَرْجُونَ مِنَ اللَّهِ مَا لَا يَرْجُونَ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٠٤﴾

"Düşman topluluğunu takip hususunda gevşeklik göstermeyin. Eğer siz acı duyuyorsanız, kuşkusuz onlar da sizin acı duyduğunuz gibi

123 Taberî, 9/165; Suyûtî, 2/215.
124 Taberî, 9/168; İbn Kesîr, 1/550.

acı duyuyorlar. Üstelik siz Allah'tan onların ümit edemeyecekleri şeyleri umuyorsunuz. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir." (104)

1. Âyette Kastedilen Mâna

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،[عَنِ السُّدِّيِّ: {وَلَا تَهِنُوا فِي ابْتِغَاءِ الْقَوْمِ إِنْ تَكُونُوا تَأْلَمُونَ فَإِنَّهُمْ يَأْلَمُونَ كَمَا تَأْلَمُونَ} [النساء: ١٠٤] قَالَ: « يَقُولُ: لَا تَضْعُفُوا فِي طَلَبِ الْقَوْمِ ، فَإِنْ تَكُونُوا تَيْجَعُونَ مِنَ الْجِرَاحَاتِ ، فَإِنَّهُمْ يَيْجَعُونَ كَمَا تَيْجَعُونَ »

604- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "Düşman topluluğunu takip hususunda gevşeklik göstermeyin. Eğer siz yarınızdan dolayı acı çekiyorsanız biliniz ki onlar da sizin acı çektiğiniz gibi acı çekiyorlar."

2. Mü'minlerin Allah'tan Umdukları

[وأَخْرَجَ ابْنُ جرير وَابْن الْمُنْذر وَابْن أبي حَاتِم[عَن السّديّ فِي الْآيَة قَالَ: لَا تضعفوا فِي طلب الْقَوْم إِن تَكُونُوا تتوجعون من الْجِرَاحَات فَإِنَّهُم يتوجعون كَمَا تتوجعون {وترجون من الله} يَعْنِي الْحَيَاة والرزق وَالشَّهَادَة وَالظفر فِي الدِّينَا

605- Âyetin; ﴿وَتَرْجُونَ مِنَ اللهِ﴾ ***"ve üstelik siz Allah'tan umuyorsunuz"*** kesitini Süddî: "Siz Allah'tan yaşam, rızık, şehitlik ve dünyada zafer umuyorsunuz. Fakat onların Allah'tan böyle bir beklentileri yok" diye tefsir etti.[125]

Nisâ 105-106:

إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ وَلَا تَكُنْ لِلْخَائِنِينَ خَصِيمًا ﴿١٠٥﴾ وَاسْتَغْفِرِ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٠٦﴾

125 Taberî, 9/172; Suyûtî, 2/215.

"Allah'ın sana gösterdiği şekilde insanlar arasında hükmedesin diye sana Kitab'ı hak ile indirdik; hainlerden taraf olma! Allah'tan bağışlanma dile! Şüphesiz ki Allah çok bağışlayan ve merhamet edendir." (105-106)

1. Allah'ın Göstermesiyle Kastedilen

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ وَلَا تَكُنْ لِلْخَائِنِينَ خَصِيمًا} [النساء: ١٠٥] قَالَ: « أَمَّا {مَا أَرَاكَ اللَّهُ} : فَمَا أَوْحَى اللَّهُ إِلَيْكَ

606- Süddî Allah Teâlâ'nın, ﴿بِمَا اَرٰيكَ اللّٰهُ﴾ ***"Allah'ın sana gösterdiği ile"*** sözü hakkında "sana yaptığı vahiyle" demiştir.

2. Nüzûl Sebebi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ وَلَا تَكُنْ لِلْخَائِنِينَ خَصِيمًا} [النساء: ١٠٥] قَالَ: « أَمَّا {مَا أَرَاكَ اللَّهُ} : فَمَا أَوْحَى اللَّهُ إِلَيْكَ؛ قَالَ: نَزَلَتْ فِي طُعْمَةَ بْنِ أُبَيْرِقٍ ، وَاسْتَوْدَعَهُ رَجُلٌ مِنَ الْيَهُودِ دِرْعًا ، فَانْطَلَقَ بِهَا إِلَى دَارِهِ ، فَحَفَرَ لَهَا الْيَهُودِيُّ ثُمَّ دَفَنَهَا ، فَخَالَفَ إِلَيْهَا طُعْمَةُ فَاحْتَفَرَ عَنْهَا ، فَأَخَذَهَا. فَلَمَّا جَاءَ الْيَهُودِيُّ يَطْلُبُ دِرْعَهُ كَافَرَهُ عَنْهَا ، فَانْطَلَقَ إِلَى نَاسٍ مِنَ الْيَهُودِ مِنْ عَشِيرَتِهِ ، فَقَالَ: انْطَلِقُوا مَعِي ، فَإِنِّي أَعْرِفُ وَضْعَ الدِّرْعِ. فَلَمَّا عَلِمَ بِهِمْ طُعْمَةُ أَخَذَ الدِّرْعَ فَأَلْقَاهَا فِي دَارِ أَبِي مُلَيْلٍ الْأَنْصَارِيِّ ، فَلَمَّا جَاءَتِ الْيَهُودُ تَطْلُبُ الدِّرْعَ فَلَمَّا تَقْدِرْ عَلَيْهَا ، وَقَعَ بِهِ طُعْمَةُ وَأُنَاسٌ مِنْ قَوْمِهِ ، فَسَبُّوهُ ، وَقَالَ أَتُخَوِّنُونَنِي؟ فَانْطَلَقُوا يَطْلُبُونَهَا فِي دَارِهِ ، فَأَشْرَفُوا عَلَى بَيْتِ أَبِي مُلَيْلٍ ، فَإِذَا هُمْ بِالدِّرْعِ ، وَقَالَ طُعْمَةُ: أَخَذَهَا أَبُو مُلَيْلٍ. وجَادَلَتِ الْأَنْصَارُ دُونَ طُعْمَةَ وَقَالَ لَهُمْ: انْطَلِقُوا مَعِي إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُولُوا لَهُ يَنْضَحُ عَنِّي وَيُكَذِّبُ حُجَّةَ الْيَهُودِيِّ ، فَإِنِّي إِنْ أُكَذِّبْ كَذَبَ عَلَى أَهْلِ الْمَدِينَةِ الْيَهُودِيُّ. فَأَتَاهُ

أُنَاسٌ مِنَ الْأَنْصَارِ فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ ، جَادِلْ عَنْ طُعْمَةَ وَأَكْذِبِ الْيَهُودِيَّ. فَهَمَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَفْعَلَ ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ: {وَلَا تَكُنْ لِلْخَائِنِينَ خَصِيمًا وَاسْتَغْفِرِ اللَّهَ} [النساء: ١٠٦] مِمَّا أَرَدْتَ {إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا وَلَا تُجَادِلْ عَنِ الَّذِينَ يَخْتَانُونَ أَنْفُسَهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ خَوَّانًا أَثِيمًا} [النساء: ١٠٦] »

607- Süddî ayrıca şöyle demiştir: "Bu âyet, Tu'me b. Übeyrik hakkında indi. Yahudilerden birisi kendisinden emanet olarak bir zırh almıştı. Adam bu zırhı evine götürdü. Sonra bir çukur kazdı ve zırhı oraya gömdü. Ancak Tu'me gelip orayı kazdı ve zırhı alıp gitti. Yahudi yanına gelip ondan zırhını istedi fakat o inkâr etti. Sonra Yahudi gidip akrabalarını yanına alarak:

"Benimle gelin çünkü zırhın nerede olduğunu biliyorum' dedi. Tu'me adamın aşireti ile geldiğini öğrenince zırhı Ensar'dan Ebû Melil'in arazisine attı. Yahudiler geldiler fakat zırhı elde edemediler. Çıkan tartışmada Tu'me ve kavminden bazıları Yahudiye sövdüler ve Tu'me onlara şöyle dedi:

'Siz beni hainlikle mi suçluyorsunuz?' Sonra Tu'me'nin arazisine gidip zırhı aramaya başladılar. Bu sırada Ebû Melil'in evine bakınca zırhın orda olduğunu gördüler. Tu'me, zırhı (kendisinin vermediğini) Ebû Melil'in aldığını söyledi.[126] Bu arada Ensar, Tu'me'yi savunmaya başladı. Tu'me onlara kendisi ile birlikte Allah Rasûlü'nün yanına gelmelerini, Peygamber'den kendisini savunup Yahudiyi yalanlamasını istemelerini söyledi. Sonra Ensar'dan bazıları gelip Allah Rasûlü'ne şöyle dediler:

'Ey Allah'ın Peygamberi, Tu'me'yi savun ve Yahudiyi yalanla!' Allah Rasûlü onların dediği gibi yapmayı arzuladığı sırada Allah Teâlâ, ﴿وَلَا تَكُنْ لِلْخَائِنِينَ خَصِيمًا﴾ ***'Hainlerden taraf olup onları savunma'*** âyetini indirdi. Devamında da ﴿وَاسْتَغْفِرِ اللَّهَ﴾ ***'Allah'tan bağışlanma dile'*** buyurdu ve murat ettiğin düşünce konusunda Allah'a istiğfar et, ﴿إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا﴾ ***'Çünkü Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir'*** dedi."

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ وَلَا تَكُنْ لِلْخَائِنِينَ

126 Taberî, 9/185; Suyûtî, 2/218.

خَصِيمًا} [النساء: ١٠٥] قَالَ: « أَمَّا {مَا أَرَاكَ اللَّهُ} : فَمَا أَوْحَى اللَّهُ إِلَيْكَ؛ قَالَ: نَزَلَتْ فِي طُعْمَةَ بْنِ أُبَيْرِقٍ ، وَاسْتَوْدَعَهُ رَجُلٌ مِنَ الْيَهُودِ دِرْعًا ، فَانْطَلَقَ بِهَا إِلَى دَارِهِ ، فَحَفَرَ لَهَا الْيَهُودِيُّ ثُمَّ دَفَنَهَا ، فَخَالَفَ إِلَيْهَا طُعْمَةُ فَاحْتَفَرَ عَنْهَا ، فَأَخَذَهَا. فَلَمَّا جَاءَ الْيَهُودِيُّ يَطْلُبُ دِرْعَهُ كَافَرَهُ عَنْهَا ، فَانْطَلَقَ إِلَى نَاسٍ مِنَ الْيَهُودِ مِنْ عَشِيرَتِهِ ، فَقَالَ: انْطَلِقُوا مَعِي ، فَإِنِّي أَعْرِفُ وَضْعَ الدِّرْعِ. فَلَمَّا عَلِمَ بِهِمْ طُعْمَةُ أَخَذَ الدِّرْعَ فَأَلْقَاهَا فِي دَارِ أَبِي مُلَيْلٍ الْأَنْصَارِيِّ ، فَلَمَّا جَاءَتِ الْيَهُودُ تَطْلُبُ الدِّرْعَ فَلَمَّا تَقْدِرْ عَلَيْهَا ، وَقَعَ بِهِ طُعْمَةُ وَأُنَاسٌ مِنْ قَوْمِهِ ، فَسَبُّوهُ ، وَقَالَ أَتُخَوِّنُونَنِي؟ فَانْطَلَقُوا يَطْلُبُونَهَا فِي دَارِهِ ، فَأَشْرَفُوا عَلَى بَيْتِ أَبِي مُلَيْلٍ ، فَإِذَا هُمْ بِالدِّرْعِ ، وَقَالَ طُعْمَةُ: أَخَذَهَا أَبُو مُلَيْلٍ. وجَادَلَتِ الْأَنْصَارُ دُونَ طُعْمَةَ وَقَالَ لَهُمُ: انْطَلِقُوا مَعِي إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُولُوا لَهُ يَنْضَحُ عَنِّي وَيُكَذِّبُ حُجَّةَ الْيَهُودِيِّ ، فَإِنِّي إِنْ أُكَذَّبْ كَذَبَ عَلَى أَهْلِ الْمَدِينَةِ الْيَهُودِيُّ. فأَتَاهُ أُنَاسٌ مِنَ الْأَنْصَارِ فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ ، جَادِلْ عَنْ طُعْمَةَ وَأَكْذِبِ الْيَهُودِيَّ. فهَمَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَفْعَلَ ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ: {وَلَا تَكُنْ لِلْخَائِنِينَ خَصِيمًا وَاسْتَغْفِرِ اللَّهَ} [النساء: ١٠٦] مِمَّا أَرَدْتَ {إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا وَلَا تُجَادِلْ عَنِ الَّذِينَ يَخْتَانُونَ أَنْفُسَهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ خَوَّانًا أَثِيمًا} [النساء: ١٠٦] ثُمَّ ذَكَرَ الْأَنْصَارَ وَمُجَادَلَتَهُمْ عَنْهُ ، فَقَالَ: {يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ مِنَ اللَّهِ وَهُوَ مَعَهُمْ إِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرْضَى مِنَ الْقَوْلِ} [النساء: ١٠٨] يَقُولُ: « يَقُولُونَ مَا لَا يَرْضَى مِنَ الْقَوْلِ {هَا أَنْتُمْ هَؤُلَاءِ جَادَلْتُمْ عَنْهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَمَنْ يُجَادِلُ اللَّهَ عَنْهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ} ثُمَّ دَعَا إِلَى التَّوْبَةِ ، فَقَالَ: {وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُورًا رَحِيمًا} [النساء: ١١٠] ثُمَّ ذَكَرَ قَوْلَهُ حِينَ قَالَ: أَخَذَهَا أَبُو مُلَيْلٍ ، فَقَالَ: {وَمَنْ يَكْسِبْ إِثْمًا فَإِنَّمَا يَكْسِبُهُ عَلَى نَفْسِهِ} [النساء: ١١١] « {وَمَنْ يَكْسِبْ خَطِيئَةً أَوْ إِثْمًا ثُمَّ يَرْمِ بِهِ بَرِيئًا فَقَدِ احْتَمَلَ بُهْتَانًا} [النساء: ١١٢] وَإِثْمًا مُبِينًا ثُمَّ ذَكَرَ الْأَنْصَارَ وَإِتْيَانَهُمْ إِيَّاهُ أَنْ

يَنْضَحَ عَنْ صَاحِبِهِمْ وَيُجَادِلَ عَنْهُ فَقَوْلُهُ: {لَهَمَّتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ أَنْ يُضِلُّوكَ وَمَا يُضِلُّونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَضُرُّونَكَ مِنْ شَيْءٍ وَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ} [النساء: ١١٣] يَقُولُ: « النُّبُوَّةَ. ثُمَّ ذَكَرَ مُنَاجَاتِهِمْ فِيمَا يُرِيدُونَ أَنْ يكْذِبُوا عَنْ طُعْمَةَ ، فَقَالَ: {لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِنْ نَجْوَاهُمْ} [النساء: ١١٤] إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ فَلَمَّا فَضَحَ اللَّهُ طُعْمَةَ بِالْمَدِينَةِ بِالْقُرْآنِ ، هَرَبَ حَتَّى أَتَى مَكَّةَ ، فَكَفَرَ بَعْدَ إِسْلَامِهِ. ونَزَلَ عَلَى الْحَجَّاجِ بْنِ عِلَاطٍ السُّلَمِيِّ ، فَنَقَبَ بَيْتَ الْحَجَّاجِ فَأَرَادَ أَنْ يَسْرِقَهُ ، فَسَمِعَ الْحَجَّاجُ خَشْخَشَةً فِي بَيْتِهِ وَقَعْقَعَةَ جُلُودٍ كَانَتْ عِنْدَهُ ، فَنَظَرَ فَإِذَا هُوَ بِطُعْمَةَ ، فَقَالَ: ضَيْفِي وَابْنُ عَمِّي وَأَرَدْتَ أَنْ تَسْرِقَنِي؟ . فَأَخْرَجَهُ فَمَاتَ بِحَرَّةِ بَنِي سُلَيْمٍ كَافِرًا ، وَأَنْزَلَ اللَّهُ فِيهِ: {وَمَنْ يُشَاقِقِ} [النساء: ١١٥] الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّى إِلَى: {وَسَاءَتْ مَصِيرًا} [النساء: ٩٧] »

Nisâ 107:

وَلَا تُجَادِلْ عَنِ الَّذِينَ يَخْتَانُونَ أَنْفُسَهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ خَوَّانًا أَثِيمًا ﴿١٠٧﴾

"Hainleri savunma. Zira Allah, hiçbir hain ve günahkârı sevmez." (107)

ثُمَّ ذَكَرَ الْأَنْصَارَ وَمُجَادَلَتَهُمْ عَنْهُ ، فَقَالَ: {يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ مِنَ اللَّهِ وَهُوَ مَعَهُمْ إِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرْضَى مِنَ الْقَوْلِ} [النساء: ١٠٨]

608- "Hz. Nebî'yi (s.a.v.) bu âyetle uyardı. Sonrasında da Ensar'ın, Tu'me'yi savunmasını ele alıp şöyle dedi:

Nisâ 108:

يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ مِنَ اللَّهِ وَهُوَ مَعَهُمْ إِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرْضَى مِنَ الْقَوْلِ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطًا ﴿١٠٨﴾

"Bunlar, insanlardan gizlenmeye çalışırlar da Allah'tan gizlenmezler. Hâlbuki Allah, geceleyin, razı olmayacağı sözleri kurarlarken onlarla beraberdir. Allah, onların yaptıklarını (ilmiyle) kuşatmıştır." (108)

609- Bu âyette, "senin hoşuna gitmeyecek şeyler söylerler" anlamı kastedilmektedir. Bunun ardından Allah Ensar ile ilgili şöyle demiştir:

Nisâ 109:

هَاأَنْتُمْ هَؤُلَاءِ جَادَلْتُمْ عَنْهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَمَنْ يُجَادِلُ اللَّهَ عَنْهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَمْ مَنْ يَكُونُ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا ﴿١٠٩﴾

"Tamam, siz dünya hayatında onlara taraf çıkıp savundunuz, ya kıyamet günü Allah'a karşı onları kim savunacak yahut onlara kim vekil olacak?" (109)

610- Bu âyetin ardından da tevbe etmeye davet edip şöyle dedi:

Nisâ 110:

وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١١٠﴾

"Kim bir kötülük yapar yahut kendine zulmeder, sonra da Allah'tan bağışlama dilerse, Allah'ı çok bağışlayıcı ve çok merhamet edici bulur." (110)

611- Sonrasında ise Tu'me'nin, "Zırhı Ebû Melîl aldı" dediği esnadaki sözünü zikretti ve Allah Teâlâ şöyle buyurdu:

Nisâ 111-112:

وَمَنْ يَكْسِبْ إِثْمًا فَإِنَّمَا يَكْسِبُهُ عَلَى نَفْسِهِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١١١﴾ وَمَنْ يَكْسِبْ خَطِيئَةً أَوْ إِثْمًا ثُمَّ يَرْمِ بِهِ بَرِيئًا فَقَدِ احْتَمَلَ بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُبِينًا ﴿١١٢﴾

"Kim bir günah kazanırsa, onu ancak kendi aleyhine kazanmış olur. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. Kim bir

hata işler veya bir günah kazanır da sonra onu bir suçsuzun üzerine atarsa, şüphesiz iftira etmiş, apaçık bir günah yüklenmiş olur." (111-112)

612- Sonra Ensar'ı, arkadaşlarını savunmak için Hz. Nebî'nin (s.a.v.) yanına gelmelerini zikretti ve şunu söyledi:

Nisâ 113:

وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهُ لَهَمَّتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ أَنْ يُضِلُّوكَ وَمَا يُضِلُّونَ
إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَضُرُّونَكَ مِنْ شَيْءٍ وَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ
وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ وَكَانَ فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا ﴿١١٣﴾

"Eğer Allah'ın sana lütuf ve merhameti olmasaydı, onlardan bir grup seni saptırmaya çalışırdı. Hâlbuki onlar, ancak kendilerini saptırırlar, sana hiçbir zarar veremezler. Allah, sana Kitab'ı (Kur'ân'ı) ve hikmeti indirmiş ve sana bilmediğin şeyleri öğretmiştir. Allah'ın sana lütfu çok büyüktür." (113)

613- Bu âyetin sonrasında da Tu'me hakkında gizli konuşmalarına ve onu savunmak için karşı tarafı yalanlamalarına değindi ve şöyle buyurdu:[127]

Nisâ 114:

لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِنْ نَجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ
النَّاسِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١١٤﴾

"Bir sadaka vermeyi yahut iyilik yapmayı, yahut da insanların arasını düzeltmeyi emredenleri hariç, onların aralarındaki gizli konuşmaların çoğunda hiçbir hayır yoktur. Kim bunları sırf Allah'ın rızasını kazanmak için yaparsa, biz ona büyük bir mükâfat vereceğiz." (114)

614- Allah Medine'de Kur'ân âyetleri ile Tu'me'yi rezil edince Tu'me Mekke'ye kaçtı ve Müslüman olduktan sonra kâfir oldu. Haccâc b. İlât es-Sülemî'nin evine misafir oldu. Sonra Haccâc'ın evini deldi ve orayı soymak istedi. Haccâc evinde birtakım garip sesler duyunca gelip kontrol

127 Taberî, 9/256.

etti ve bunun bizzat Tu'me tarafından yapıldığını gördü. Şaşırıp sonra şöyle dedi: 'Hem misafirim hem de amcam oğlusun ama beni soymak istedin, öyle mi?!" Hemen onu evinden çıkardı. Tu'me daha sonraki dönemde kâfir olarak Süleymoğullarının mıntıkasında öldü.[128] Daha sonra hakkında aşağıdaki âyet indi:

Nisâ 115:

وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ
الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّى وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ﴿١١٥﴾

"Kim, kendisine hidâyet (doğru yol) besbelli olduktan sonra Peygamber'e karşı çıkar, mü'minlerin yolundan başkasına uyarsa, onu yöneldiği yolda bırakırız ve cehenneme sokarız. Orası ne kötü bir varış yeridir." (115)[129]

Nisâ 116:

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ
وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿١١٦﴾

"Şüphesiz Allah, kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz. Bunun dışındaki günahları, dilediği kimseler için bağışlar. Allah'a ortak koşan, kuşkusuz, derin bir sapıklığa düşmüştür." (116)

1. Allah'ın Mağfireti Kimleri Kapsar?

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ} [النساء: ٤٨] يَقُولُ: «مَنْ يَجْتَنِبِ الْكَبَائِرَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ»

128 Necd bölgesinin yüksek kesimlerini oluşturan mıntıka.
129 Taberî, 9/203; İbn Kesîr, 1/552; Suyûtî, 2/218.

615- Süddî şöyle demiştir: "Bu, büyük günahlardan kaçınan Müslümanlar için geçerlidir."[130]

Nisâ 117:

إِنْ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا إِنَاثًا وَإِنْ يَدْعُونَ إِلَّا شَيْطَانًا مَرِيدًا ﴿١١٧﴾

"Onlar, Allah'ı bırakıp ancak dişilere tapıyorlar. Hâlbuki (aslında) azgın bir şeytana tapmaktadırlar." (117)

1. Müşriklerin Putlara Dişil İsimler Vermeleri

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {إِنْ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا إِنَاثًا} [النساء: ١١٧] يَقُولُ: « يُسَمُّونَهُمْ إِنَاثًا: لَاتُ ، وَمَنَاةُ ، وَعُزَّى »

616- Süddî şunu söylemiştir: "Müşrikler dişi olarak, Lât, Menât, Uzzâ gibi putlarına isim veriyorlardı."[131]

Nisâ 118:

لَعَنَهُ اللَّهُ وَقَالَ لَأَتَّخِذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ نَصِيبًا مَفْرُوضًا ﴿١١٨﴾

"Allah, o şeytana lânet etti ve o da, 'Andolsun ki senin kullarından elbette belirli bir pay alacağım' dedi." (118)

Nisâ 119:

وَلَأُضِلَّنَّهُمْ وَلَأُمَنِّيَنَّهُمْ وَلَآمُرَنَّهُمْ فَلَيُبَتِّكُنَّ آذَانَ الْأَنْعَامِ وَلَآمُرَنَّهُمْ فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلْقَ اللَّهِ وَمَنْ يَتَّخِذِ الشَّيْطَانَ وَلِيًّا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا مُبِينًا ﴿١١٩﴾

130 Taberî, 9/206.
131 Taberî, 9/207; İbn Kesîr, 1/555; Suyûtî, 2/223.

"Onları mutlaka saptıracağım, mutlaka onları kuruntulara sokacağım ve onlara emredeceğim de (putlara adak için) hayvanların kulaklarını yaracaklar. Yine onlara emredeceğim de Allah'ın yarattığını değiştirecekler. Kim Allah'ı bırakıp da şeytanı dost edinirse, şüphesiz o apaçık bir hüsrana düşmüştür." (119)

1. Hayvanların Kulaklarının Kesilmesi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ ، قَوْلُهُ: {وَلَآمُرَنَّهُمْ فَلَيُبَتِّكُنَّ آذَانَ الْأَنْعَامِ} [النساء: ١١٩] أَمَّا يُبَتِّكُنَّ آذَانَ الْأَنْعَامِ: فَيَشُقُّونَهَا فَيَجْعَلُونَهَا بَحِيرَةً »

617- Süddî şöyle demiştir: "Hayvanların kulaklarını kesiyorlar ve kestikleri bu hayvanları Bahîre[132] olarak anıyorlardı."[133]

2. Allah'ın Yarattığının Değiştirilmesi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَلَآمُرَنَّهُمْ فَلَيُغَيِّرُنَّ خَلْقَ اللَّهِ} [النساء: ١١٩] قَالَ: « أَمَّا خَلْقُ اللَّهِ: فَدِينُ اللَّهِ »

618- "Allah'ın yarattığının değiştirilmesiyle kastedilen Allah'ın dininin değiştirilmesidir.[134]

Nisâ 120:

يَعِدُهُمْ وَيُمَنِّيهِمْ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا ﴿١٢٠﴾

"Şeytan onlara (birçok) vaadde bulunur ve onları kuruntulara sürükler. Oysa şeytan, ancak aldatmak için onlara vaadde bulunuyor." (120)

---

132 Hz. Peygamber'den nakledilen bazı rivâyetlerde bahîrenin, cahiliye Arapları tarafından kulakları yarılarak sütünün içilmesi, sırtına binilmesi ve yük yüklenmesi haram sayılan dişi deve olduğu belirtilmektedir. Bkz. DİA, mad. Bahîre.

133 Taberî, 9/214; Suyûtî, 2/223.

134 Taberî, 9/220; İbn Kesîr, 1/556.

Nisâ 121:

أُولَئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَلَا يَجِدُونَ عَنْهَا مَحِيصًا ﴿١٢١﴾

"İşte onların barınağı cehennemdir. Ondan bir kaçış yolu bulamazlar." (121)

Nisâ 122:

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا وَعْدَ اللَّهِ حَقًّا وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ قِيلًا ﴿١٢٢﴾

"İman edip sâlih ameller işleyenleri de ebedî olarak kalacakları, içlerinden ırmaklar akan cennetlere koyacağız. Allah, gerçek bir vaadde bulunmuştur. Kimdir sözü Allah'ınkinden daha doğru olan?" (122)

Nisâ 123:

لَيْسَ بِأَمَانِيِّكُمْ وَلَا أَمَانِيِّ أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ وَلَا يَجِدْ لَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٢٣﴾

"Hakikat ne sizin kuruntunuza ne de kitap ehlinin kuruntusuna göre değildir. Kim kötü bir iş yaparsa, onunla cezalandırılır. O, kendisine Allah'tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı bulabilir." (123)

1. Nüzûl Sebebi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {لَيْسَ بِأَمَانِيِّكُمْ وَلَا أَمَانِيِّ أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ} [النساء: ١٢٣] قَالَ: « الْتَقَى نَاسٌ مِنَ الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى ، فَقَالَتِ الْيَهُودُ لِلْمُسْلِمِينَ: نَحْنُ خَيْرٌ مِنْكُمْ ، دِينُنَا قَبْلَ دِينِكُمْ ، وَكِتَابُنَا قَبْلَ كِتَابِكُمْ ، وَنَبِيُّنَا قَبْلَ نَبِيِّكُمْ ، وَنَحْنُ عَلَى دِينِ إِبْرَاهِيمَ ، وَلَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَنْ كَانَ هُودًا. وَقَالَتِ النَّصَارَى مِثْلَ ذَلِكَ.

فَقَالَ الْمُسْلِمُونَ: كِتَابُنَا بَعْدَ كِتَابِكُمْ ، وَنَبِيُّنَا بَعْدَ نَبِيِّكُمْ ، وَقَدْ أُمِرْتُمْ أَنْ تَتَّبِعُونَا وَتَتْرُكُوا أَمْرَكُمْ ، فَنَحْنُ خَيْرٌ مِنْكُمْ ، نَحْنُ عَلَى دِينِ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ ، وَلَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَنْ كَانَ عَلَى دِينِنَا. فرَدَّ اللَّهُ عَلَيْهِمْ قَوْلَهُمْ ، فَقَالَ: {لَيْسَ بِأَمَانِيِّكُمْ وَلَا أَمَانِيِّ أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ} [النساء: ١٢٣] ثُمَّ فَضَّلَ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِمْ ، فَقَالَ: {وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا} [النساء: ١٢٥]»

619- Süddî bu âyetin tefsiri ile ilgili şunu anlatmıştır: "Yahudi, Hristiyan ve Müslümanlardan bir kısım insanlar bir araya gelmişlerdi. Müslümanlara Yahudiler şöyle dedi: 'Allah katında biz sizden daha hayırlıyız, çünkü dinimiz sizin dininizden önce geldi, kitabımız sizin kitabınızdan önce indi ve peygamberimiz sizin peygamberinizden önce gönderildi. Ayrıca bizler İbrâhim'in dini üzereyiz. Bundan dolayı Yahudi olmayanlar cennete giremeyecekler.' Sonra oradaki Hristiyanlar da buna benzer şeyler söylediler. Sonra Müslümanlar şöyle dediler: 'Kitabımız sizin kitabınızdan sonra indirildi, peygamberimiz sizin peygamberden sonra gönderildi, bize tâbi olup kendi dininizi bırakmanız emredildi. Bundan dolayı biz sizden daha hayırlıyız. Ayrıca bizler İbrâhim, İsmâil ve İshak'ın dinine tâbiyiz. Bu yönü ile cennete ancak bizim dinimiz üzere olanlar girecektir.' Allah yukarıdaki âyeti indirerek hepsine cevap verdi. Daha sonra Allah mü'minleri onlardan üstün tuttuğunu haber verip şöyle dedi:[135]

Nisâ 124:

وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ
فَأُولَئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيرًا ﴿١٢٤﴾

"Erkek yahut kadın her kim mü'min olarak sâlih ameller işlerse işte onlar cennete girerler ve kendilerine hurma çekirdeğinin çukuru kadar dahi zulmedilmez." (124)

135 Taberî, 9/229; Kurtubî, 3/1966; Muhtasar İbn Kesîr, 1/557; Suyûtî, 2/230.

1. İmanın Sâlih Amelle, İslâm'ın da İhsan ile Kabul Edileceği

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،[عَنِ السُّدِّيِّ قَوْلَهُ: {وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ} [النساء: ١٢٤] قَالَ: «أَبَى أَنْ يَقْبَلَ الْإِيمَانَ إِلَّا بِالْعَمَلِ الصَّالِحِ ، وَأَبَى أَنْ يَقْبَلَ الْإِسْلَامَ إِلَّا بِالْإِحْسَانِ.»

620- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "Allah sâlih amel olmadan imanı, ihsan olmadan da İslâm'ı kabul etmemiştir."[136]

Nisâ 125:

وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا ﴿١٢٥﴾

"Kimin dini, iyilik yaparak kendini Allah'a teslim eden ve hakka yönelen İbrâhim'in dinine tâbi olan kimsenin dininden daha güzeldir? Allah, İbrâhim'i dost edindi." (125)

Nisâ 126:

وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُحِيطًا ﴿١٢٦﴾

"Göklerdeki her şey, yerdeki her şey Allah'ındır. Allah, her şeyi kuşatıcıdır." (126)

---

136 Taberî, 9/248; Suyûtî, 2/223. Suyûtî, tefsirinde (2/230), aynı şekilde Âlûsî, (2/118) çirkin ifadesini kullanmıştır. Büyük ihtimalle doğru olan da budur çünkü rivâyet bu söylediğimizi desteklemektedir.

Nisâ 127:

وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ وَمَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ فِي يَتَامَى النِّسَاءِ اللَّاتِي لَا تُؤْتُونَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَتَرْغَبُونَ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الْوِلْدَانِ وَأَنْ تَقُومُوا لِلْيَتَامَى بِالْقِسْطِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِهِ عَلِيمًا ﴿١٢٧﴾

"Kadınlar hakkında senden fetva istiyorlar. De ki: 'Onlar hakkındaki hükmü Allah veriyor.' Kitap'ta, kendilerine (verilmesi) farz kılınan (miras)ı vermediğiniz ve evlenmek istediğiniz (veya istemediğiniz) yetim kızlara, zavallı çocuklara ve yetimlere âdil davranmanıza dair, size okunmakta olan âyetler de bunu açıklıyor. Ne hayır yaparsanız, şüphesiz Allah onu bilir." (127)

1. Nüzûl Sebebi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ ، قَوْلُهُ: {وَمَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ فِي يَتَامَى النِّسَاءِ اللَّاتِي لَا تُؤْتُونَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَتَرْغَبُونَ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ} [النساء: ١٢٧] إِلَى قَوْلِهِ: بِالْقِسْطِ قَالَ: «كَانَ جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيُّ ثُمَّ السُّلَمِيُّ لَهُ ابْنَةُ عَمٍّ عَمْيَاءُ ، وَكَانَتْ دَمِيمَةً ، وَكَانَتْ قَدْ وَرِثَتْ عَنْ أَبِيهَا مَالًا ، فَكَانَ جَابِرٌ يَرْغَبُ عَنْ نِكَاحِهَا وَلَا يُنْكِحُهَا رَهْبَةً أَنْ يَذْهَبَ الزَّوْجُ بِمَالِهَا ، فَسَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ذَلِكَ ، وَكَانَ نَاسٌ فِي حُجُورِهِمْ جَوَارٍ أَيْضًا مِثْلُ ذَلِكَ ، فَجَعَلَ جَابِرٌ يَسْأَلُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، أَتَرِثُ الْجَارِيَةُ إِذَا كَانَتْ قَبِيحَةً عَمْيَاءَ؟ فَجَعَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ» نَعَمْ «، فَأَنْزَلَ اللَّهُ فِيهِنَّ هَذَا»

621- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "Ensar'dan Câbir b. Abdullah'ın bir amcası vardı. Aynı zamanda gözleri kör ama güzel olan bir kızı vardı. Babasından kendisine miras olarak (epeyce) mal kalmıştı. Câbir bir yandan onunla evlenmeyi istemiyor diğer taraftan malını alıp götürür endişesi ile başka kocaya vermiyordu. Aynı durumda olup yetim kızlara velilik yapan başkaları da vardı. Meseleyi Allah Rasûlü'ne açıp şöyle dedi:

'Hem kör hem çirkin olan bir kız vâris olur mu?' Allah Rasûlü:

نَعَمْ ***'Evet, olur'*** demeye başladı ki onlar hakkında Allah bu âyeti indirdi."

2. Çocukların Miras Hakkı

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ، عَنِ السُّدِّيِّ ، قَوْلُهُ: {وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الْوِلْدَانِ} [النساء: ١٢٧] كَانُوا لَا يُوَرِّثُونَ جَارِيَةً وَلَا غُلَامًا صَغِيرًا ، فَأَمَرَهُمُ اللَّهُ أَنْ يَقُومُوا لِلْيَتَامَى بِالْقِسْطِ. وَالْقِسْطُ: أَنْ يُعْطَى كُلُّ ذِي حَقٍّ مِنْهُمْ حَقَّهُ ، ذَكَرًا كَانَ أَوْ أُنْثَى ، الصَّغِيرُ مِنْهُمْ بِمَنْزِلَةِ الْكَبِيرِ »

622- Allah Teâlâ'nın, ﴿وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الْوِلْدَانِ﴾ ***"zavallı çocuklara"*** sözüyle ilgili Süddî şöyle demiştir: "Cahiliye Dönemi'nde kızlara ve küçük çocuklara miras verilmezdi. Allah bu âyet ile kızlara ve yetim küçük çocukların velilerine onlara adil davranıp mirastan haklarını vermelerini emretti. Belirtilen miktarda mirastan pay almada kız ile erkek veya büyük ile küçük arasında bir fark yoktur."

3. ﴿بِالْقِسْطِ﴾ "bi'l-kıstı" İfadesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: {قُلْ أَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ} [الأعراف: ٢٩] « وَالْقُسْطُ: الْعَدْلُ »

623- Süddî, âyette geçen ﴿بِالْقِسْطِ﴾ ***"bi'l-kıstı"*** ifadesinden maksadın "adalet" olduğunu söylemiştir.[137]

Nisâ 128:

وَإِنِ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ وَأُحْضِرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّحَّ وَإِنْ تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١٢٨﴾

137 Taberî, 9/265; Suyûtî, 2/230.

"Eğer bir kadın kocasının, kendisine kötü davranmasından yahut yüz çevirmesinden endişe ederse, uzlaşarak aralarını düzeltmelerinde ikisine de bir günah yoktur. Uzlaşmak daha hayırlıdır. Nefisler ise kıskançlığa ve bencil tutkulara hazır (elverişli) kılınmıştır. Eğer iyilik eder ve Allah'a karşı gelmekten sakınırsanız, şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan haberdardır." (128)

1. Kadın ile Kocasının Sulh Yapması

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،[عَنِ السُّدِّيِّ: {وَإِنِ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ} [النساء: ١٢٨] قَالَ: « الْمَرْأَةُ تَرَى مِنْ زَوْجِهَا بَعْضَ الْجَفَاءِ وَتَكُونُ قَدْ كَبِرَتْ ، أَوْ لَا تَلِدُ ، فَيُرِيدُ زَوْجُهَا أَنْ يَنْكِحَ غَيْرَهَا فَيَأْتِيهَا ، فَيَقُولُ: إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَنْكِحَ امْرَأَةً شَابَّةً أَنْسَبُ مِنْكِ ، لَعَلَّهَا أَنْ تَلِدَ لِي وَأُوثِرَهَا فِي الْأَيَّامِ وَالنَّفَقَةِ. فَإِنْ رَضِيَتْ بِذَلِكَ وَإِلَّا طَلَّقَهَا ، فَيَصْطَلِحَانِ عَلَى مَا أَحَبَّا «حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ، عَنِ السُّدِّيِّ: {وَإِنِ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ} [النساء: ١٢٨] قَالَ: « الْمَرْأَةُ تَرَى مِنْ زَوْجِهَا بَعْضَ الْجَفَاءِ وَتَكُونُ قَدْ كَبِرَتْ ، أَوْ لَا تَلِدُ ، فَيُرِيدُ زَوْجُهَا أَنْ يَنْكِحَ غَيْرَهَا فَيَأْتِيهَا ، فَيَقُولُ: إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَنْكِحَ امْرَأَةً شَابَّةً أَنْسَبُ مِنْكِ ، لَعَلَّهَا أَنْ تَلِدَ لِي وَأُوثِرَهَا فِي الْأَيَّامِ وَالنَّفَقَةِ. فَإِنْ رَضِيَتْ بِذَلِكَ وَإِلَّا طَلَّقَهَا ، فَيَصْطَلِحَانِ عَلَى مَا أَحَبَّا »

624- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "Kadın bazen yaşı büyük veya çocuk doğurmuyor diye kocasının gözünde değeri düşer. Kocası başka bir kadınla evlenmeyi düşünür. Bundan dolayı gelir ve eşine şöyle der: 'Ben çocuk doğuracak ve senden daha genç birisi ile evlenmek istiyorum. Böyle bir şey olursa vaktimi ona ayırıp nafakasını vereceğim.' Eğer kadın bunu kabul ederse adamın eşi olarak kalır. Kabul etmezse kendi aralarında anlaşırlar ve adam onu boşar."[138]

138 Taberî, 9/276.

2. Nefislerin Kıskanç ve Bencilliğe Meyilli Oluşu

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَأُحْضِرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّحَّ} [النساء: ١٢٨] قَالَ: « تَطَّلِّعُ نَفْسُهَا إِلَى زَوْجِهَا وَإِلَى نَفَقَتِهِ. قَالَ: وَزَعَمَ أَنَّهَا نَزَلَتْ فِي رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، وَفِي سَوْدَةَ بِنْتِ زَمْعَةَ كَانَتْ قَدْ كَبِرَتْ ، فَأَرَادَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُطَلِّقَهَا ، فَاصْطَلَحَا عَلَى أَنْ يُمْسِكَهَا وَيَجْعَلَ يَوْمَهَا لِعَائِشَةَ ، فَشَحَّتْ بِمَكَانِهَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ »

625- Süddî Allah Teâlâ'nın, ﴿وَأُحْضِرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّحَّ﴾ ***"Nefisler ise kıskançlığa ve bencil tutkulara hazır (elverişli) kılınmıştır"*** kesitini: "Kadın kocasını ve onun vereceği nafakayı arzular" şeklinde tefsir etmiştir.

[3. Nüzûl Sebebi]

626- Süddî âyetin Allah Rasûlü ve eşi Sevde bint Zem'a hakkında indiğini iddia etmiştir. Sevde (radıyallahu anha) yaşlı olduğu için Allah Rasûlü onu boşamak istedi. Ancak aralarında anlaşıp gününü Âişe'ye (radıyallahu anhâ) verdiği için Allah Rasûlü onu boşamadı.[139]

Nisâ 129:

وَلَنْ تَسْتَطِيعُوا أَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ فَلَا تَمِيلُوا كُلَّ الْمَيْلِ
فَتَذَرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ وَإِنْ تُصْلِحُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٢٩﴾

"Ne kadar uğraşırsanız uğraşın, kadınlar arasında adaleti yerine getiremezsiniz. Öyle ise (birine) büsbütün gönül verip ötekini (kocası hem var hem yok) askıda kalmış kadın gibi bırakmayın. Eğer arayı düzeltir ve Allah'a karşı gelmekten sakınırsanız, şüphesiz Allah çok bağışlayıcı ve çok merhamet edicidir." (129)

139 Taberî, 9/189; Suyûtî, 2/233. Suyûtî sadece şu kısmı nakletmiştir: "Bu âyet Allah Rasûlü ve Sevde bt. Zem'a hakkında inmiştir."

1. Adamın Bütünüyle Meyletmesinin Anlamı

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {فَلَا تَمِيلُوا كُلَّ الْمَيْلِ} [النساء: ١٢٩] يَقُولُ: «يَمِيلُ عَلَيْهَا فَلَا يُنْفِقُ عَلَيْهَا ، وَلَا يَقْسِمُ لَهَا يَوْمًا»

627- Süddî şöyle diyor: "Bu, adamın bütün ilgi ve alakasını birisine yoğunlaştırıp diğerine infak ve gün ayırmamasıdır."[140]

2. Kadının Askıda Kalmasının Anlamı

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {فَتَذَرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ} [النساء: ١٢٩] قَالَ: «لَا أَيِّمًا ، وَلَا ذَاتَ بَعْلٍ»

628- Yine Allah Teâlâ'nın, ﴿كَالْمُعَلَّقَةِ﴾ ***"askıda kalmış kadın"*** ifadesini: "Kocası ne var ne yok gibi (Ne dul ne evli)" şeklinde tefsir etmiştir.[141]

Nisâ 130:

وَإِنْ يَتَفَرَّقَا يُغْنِ اللَّهُ كُلًّا مِنْ سَعَتِهِ وَكَانَ اللَّهُ وَاسِعًا حَكِيمًا ﴿١٣٠﴾

"Eğer ayrılırlarsa, Allah bol lütuf ve nimetiyle onların her birini zengin kılar (başkalarına muhtaç bırakmaz). Allah, lütfu geniş olandır. O, hüküm ve hikmet sahibidir." (130)

Nisâ 131:

وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَلَقَدْ وَصَّيْنَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَإِيَّاكُمْ أَنِ اتَّقُوا اللَّهَ وَإِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ غَنِيًّا حَمِيدًا ﴿١٣١﴾

140 Taberî, 9/189; Suyûtî, 2/233.
141 Taberî, 9/292; İbn Kesîr, 1/564.

"Göklerdeki her şey, yerdeki her şey Allah'ındır. Sizden önce kendilerine kitap verilenlere de, size de 'Allah'a karşı gelmekten sakının' diye tavsiye ettik. Eğer inkâr ederseniz, (bilin ki) göklerdeki her şey, yerdeki her şey Allah'ındır. Allah, zengindir, övülmeye lâyıktır." (131)

Nisâ 132:

وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿١٣٢﴾

"Göklerdeki her şey, yerdeki her şey Allah'ındır. Vekil olarak Allah yeter." (132)

Nisâ 133:

إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ أَيُّهَا النَّاسُ وَيَأْتِ بِآخَرِينَ وَكَانَ اللَّهُ عَلَى ذَلِكَ قَدِيرًا ﴿١٣٣﴾

"Ey insanlar! Allah dilerse sizi yok eder ve başkalarını getirir. Allah, buna hakkıyla gücü yetendir." (133)

Nisâ 134:

مَنْ كَانَ يُرِيدُ ثَوَابَ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللَّهِ ثَوَابُ الدُّنْيَا
وَالْآخِرَةِ وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿١٣٤﴾

"Kim dünya sevabı (nimeti) istiyorsa (bilsin ki), dünya sevabı da, ahiret sevabı da Allah katındadır. Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla görendir." (134)

Nisâ 135:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ وَلَوْ عَلَى أَنْفُسِكُمْ أَوِ
الْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ إِنْ يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقِيرًا فَاللَّهُ أَوْلَى بِهِمَا فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوَى
أَنْ تَعْدِلُوا وَإِنْ تَلْوُوا أَوْ تُعْرِضُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١٣٥﴾

"Ey iman edenler! Adaleti titizlikle ayakta tutan, kendiniz, ana-babanız ve akrabanız aleyhinde de olsa Allah için şahitlik eden kimseler olun. (Haklarında şahitlik ettikleriniz) zengin olsunlar, fakir olsunlar Allah onlara (sizden) daha yakındır. Hislerinize uyup adaletten sapmayın, (şahitliği) eğer, büker (doğru şahitlik etmez), yahut şahidlik etmekten kaçınırsanız (biliniz ki) Allah yaptıklarınızdan haberdardır." (135)

1. Nüzûl Sebebi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حُسَيْنٍ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ ، فِي قَوْلِهِ: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ} [النساء: ١٣٥] قَالَ: « نَزَلَتْ فِي النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، وَاخْتَصَمَ إِلَيْهِ رَجُلَانِ غَنِيٌّ وَفَقِيرٌ ، وَكَانَ ضِلْعُهُ مَعَ الْفَقِيرِ ، يَرَى أَنَّ الْفَقِيرَ لَا يَظْلِمُ الْغَنِيَّ ، فَأَبَى اللَّهُ إِلَّا أَنْ يَقُومَ بِالْقِسْطِ فِي الْغَنِيِّ وَالْفَقِيرِ ، فَقَالَ: {إِنْ يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقِيرًا فَاللَّهُ أَوْلَى بِهِمَا فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوَى أَنْ تَعْدِلُوا} [النساء: ١٣٥] الْآيَةُ »

629- Süddî şöyle demiştir: "Bu âyet Allah Rasûlü hakkında indi. Hüküm vermesi için yanına biri fakir diğeri zengin iki hasım geldi. Fakirin zengine zulmetmeyeceğini bildiği için fakirden yana olmaya çalıştı fakat Allah bunu kabul etmeyip her ikisine eşit durmasını emretti.[142]

2. ﴿تَلْوُۥا﴾ "telvû" İfadesi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَإِنْ تَلْوُوا أَوْ تُعْرِضُوا} [النساء: ١٣٥] أَمَّا تَلْوُوا: فَتَلْوِي لِلشَّهَادَةِ فَتُحَرِّفُهَا حَتَّى لَا تُقِيمَهَا؛ وَأَمَّا {تُعْرِضُوا} [النساء: ١٣٥] : فَتُعْرِضُ عَنْهَا فَتَكْتُمُهَا وَتَقُولُ: لَيْسَ عِنْدِي شَهَادَةٌ »

630- Âyette geçen ﴿تَلْوُۥا﴾ ***"telvû"*** ifadesini şahitliği yerine getirmemek için onu eğip bükme olarak tefsir etmiştir.

142 Taberî, 9/303; Kurtubî, 3/1983, 1984; Suyûtî, 2/234; Âlûsî, 2/194.

[3. Yüz Çevirmekle Kastedilen]

631- Yine ﴿تُعْرِضُوا﴾ ***"yüz çevirirseniz"*** ifadesini; "şahitlik yapacağım dedikten sonra onu gizlemen veya şahitlikten kaçman" olarak tefsir etmiştir.[143]

Nisâ 136:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَى
رَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي أَنْزَلَ مِنْ قَبْلُ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ
وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿١٣٦﴾

"Ey iman edenler! Allah'a, Peygamberine, Peygamberine indirdiği Kitab'a ve daha önce indirdiği Kitab'a iman edin. Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve ahiret gününü inkâr ederse, derin bir sapıklığa düşmüş olur." (136)

Nisâ 137:

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ ازْدَادُوا كُفْرًا
لَمْ يَكُنِ اللَّهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ سَبِيلًا ﴿١٣٧﴾

"İman edip sonra inkâr eden, sonra inanıp tekrar inkâr eden, sonra da inkârlarında ileri gidenler var ya; Allah, onları bağışlayacak da değildir, doğru yola iletecek de değildir." (137)

Nisâ 138:

بَشِّرِ الْمُنَافِقِينَ بِأَنَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٣٨﴾

"Münafıklara, kendileri için elem dolu bir azap olduğunu müjdele." (138)

143 Taberî, 9/308.

Nisâ 139:

الَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ أَيَبْتَغُونَ
عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ فَإِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا ﴿١٣٩﴾

"Onlar, mü'minleri bırakıp kâfirleri dost edinen kimselerdir. Onların yanında izzet ve şeref mi arıyorlar? Hâlbuki bütün izzet ve şeref Allah'a aittir." (139)

Nisâ 140:

وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ
بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ إِنَّكُمْ إِذًا مِثْلُهُمْ
إِنَّ اللَّهَ جَامِعُ الْمُنَافِقِينَ وَالْكَافِرِينَ فِي جَهَنَّمَ جَمِيعًا ﴿١٤٠﴾

"Oysa Allah size Kitap'ta (Kur'ân'da) 'Allah'ın âyetlerinin inkâr edildiğini ve onlarla alay edildiğini işittiğiniz zaman, başka bir söze geçmedikleri müddetçe, onlarla oturmayın, aksi halde siz de onlar gibi olursunuz' diye hüküm indirmiştir. Şüphesiz Allah, münafıkların ve kâfirlerin hepsini cehennemde toplayacaktır." (140)

Nisâ 141:

الَّذِينَ يَتَرَبَّصُونَ بِكُمْ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ فَتْحٌ مِنَ اللَّهِ قَالُوا أَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ وَإِنْ كَانَ
لِلْكَافِرِينَ نَصِيبٌ قَالُوا أَلَمْ نَسْتَحْوِذْ عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعْكُمْ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فَاللَّهُ يَحْكُمُ
بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا ﴿١٤١﴾

"Sizi gözetleyip duranlar, eğer size Allah'tan bir zafer (nasib) olursa, 'Sizinle beraber değil miydik?' derler. Kâfirlerin (zaferden) bir nasipleri olursa (bu sefer de onlara), 'Sizi yenip (öldürebileceğimiz halde öldürmeyip) mü'minlerden korumadık mı?' derler. Artık Allah kıyamet gününde aranızda hükmedecektir ve kâfirler için mü'minler aleyhine asla bir yol vermeyecektir." (141)

1. ﴿نَسْتَحْوِذْ عَلَيْكُمْ﴾ "nestahviz aleyküm" İfadesi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ ، فِي قَوْلِهِ: {أَلَمْ نَسْتَحْوِذْ عَلَيْكُمْ} [النساء: ١٤١] قَالَ: «نَغْلِبُ عَلَيْكُمْ»

632- Süddî, âyette geçen ﴿نَسْتَحْوِذْ عَلَيْكُمْ﴾ ***"nestahviz aleyküm"*** kesitini: "Size galip gelmedik mi" şeklinde tefsir etmiştir.

2. Yol ile Kastedilen

633- Yine âyette geçen ﴿سَبِيلًا﴾ ***"yol"*** ifadesini "delil" olarak tefsir etmiştir.[144]

Nisâ 142:

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ قَامُوا كُسَالَى يُرَاءُونَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٤٢﴾

"Münafıklar, Allah'ı aldatmaya çalışırlar. Allah da onların bu çabalarını başlarına geçirir. Onlar, namaza kalktıkları zaman tembel tembel kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar ve Allah'ı pek az anarlar." (142)

1. Allah'ın Münafıklara Kıyamette Vereceği Karşılık

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ} [النساء: ١٤٢] قَالَ: «يُعْطِيهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ نُورًا يَمْشُونَ بِهِ مَعَ الْمُسْلِمِينَ كَمَا كَانُوا مَعَهُمْ فِي الدُّنْيَا ، ثُمَّ يَسْلُبُهُمْ ذَلِكَ النُّورَ فَيُطْفِئُهُ ، فَيَقُومُونَ فِي ظُلْمَتِهِمْ وَيُضْرَبُ بَيْنَهُمْ بِالسُّوَرِ»

634- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "Allah münafıklara kıyamet günü nûr verecek. Onlar Müslümanlarla dünyada olduğu

144 Taberî, 9/325; İbn Kesîr, 1/567; Suyûtî, 2/235.

gibi bir süre beraber olacaklar. Sonra Allah onların nûrunu alacak ve karanlıkta kalacaklar. Allah kendileri ile mü'minler arasına bir sur çekecek."[145]

Nisâ 143:

مُذَبْذَبِينَ بَيْنَ ذَلِكَ لَا إِلَى هَؤُلَاءِ وَلَا إِلَى هَؤُلَاءِ وَمَنْ
يُضْلِلِ اللَّهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا ﴿١٤٣﴾

"Bunların arasında bocalayıp durmaktalar; ne onlara (bağlanıyorlar) ne bunlara. Allah'ın şaşırttığı kimseye asla bir (çıkar) yol bulamazsın." (143)

1. Münafıkların İki Arada Bir Derede Olma Halleri

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {مُذَبْذَبِينَ بَيْنَ ذَلِكَ لَا إِلَى هَؤُلَاءِ وَلَا إِلَى هَؤُلَاءِ} [النساء: ١٤٣] يَقُولُ: «لَيْسُوا بِمُشْرِكِينَ فَيُظْهِرُوا الشِّرْكَ ، وَلَيْسُوا بِمُؤْمِنِينَ»

635- Süddî bu âyeti şu şekilde tefsir etmiştir: "Bahsi geçenler şirke dair bir unsur izhar etmedikleri için müşrik değiller ancak aynı zamanda mü'min de değildirler."[146]

Nisâ 144:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ
أَتُرِيدُونَ أَنْ تَجْعَلُوا لِلَّهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا مُبِينًا ﴿١٤٤﴾

"Ey iman edenler! Mü'minleri bırakıp da kâfirleri dost edinmeyin. Kendi aleyhinize Allah'a apaçık bir delil mi vermek istiyorsunuz?" (144)

145 Taberî, 9/329; Suyûtî, 2/235; Şevkânî, 1/530; Âlûsî, 2/199. Bkz. Hadîd, 57/12, 13.
146 Taberî, 9/334.

Nisâ 145:

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ وَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا ﴿١٤٥﴾

"Şüphesiz ki münafıklar, cehennem ateşinin en aşağı tabakasındadırlar. Onlara hiçbir yardımcı da bulamazsın." (145)

Nisâ 146:

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَاعْتَصَمُوا بِاللَّهِ وَأَخْلَصُوا دِينَهُمْ لِلَّهِ فَأُولَئِكَ
مَعَ الْمُؤْمِنِينَ وَسَوْفَ يُؤْتِ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٤٦﴾

"Ancak tevbe edenler, durumlarını düzeltenler, Allah'ın Kitabı'na sarılanlar ve dinlerini Allah'a has kılanlar müstesnadır. Bunlar mü'minlerle beraberdirler. Allah, mü'minlere büyük bir mükâfat verecektir." (146)

Nisâ 147:

مَا يَفْعَلُ اللَّهُ بِعَذَابِكُمْ إِنْ شَكَرْتُمْ وَآمَنْتُمْ وَكَانَ اللَّهُ شَاكِرًا عَلِيمًا ﴿١٤٧﴾

"Eğer şükreder ve iman ederseniz, Allah size niye azab etsin ki? Allah, şükrün karşılığını verendir, hakkıyla bilendir." (147)

Nisâ 148:

لَا يُحِبُّ اللَّهُ الْجَهْرَ بِالسُّوءِ مِنَ الْقَوْلِ إِلَّا مَنْ ظُلِمَ وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا عَلِيمًا ﴿١٤٨﴾

"Allah, zulme uğrayanın dile getirmesi dışında, çirkin sözün açıklanmasını sevmez. Şüphesiz Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir." (148)

1. Zulme Uğrayanın Çirkin Sözü Açıklamasının İstisna Edilmesi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {لَا يُحِبُّ اللَّهُ الْجَهْرَ بِالسُّوءِ مِنَ الْقَوْلِ إِلَّا مَنْ ظُلِمَ} [النساء: ١٤٨] يَقُولُ:

«إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْجَهْرَ بِالسُّوءِ مِنْ أَحَدٍ مِنَ الْخَلْقِ ، وَلَكِنْ مَنْ ظُلِمَ فَانْتَصَرَ بِمِثْلِ مَا ظُلِمَ ، فَلَيْسَ عَلَيْهِ جُنَاحٌ»

636- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "Allah, insanlardan hiç kimsenin çirkin sözü açıktan söylemesini sevmez. Ancak zulme uğrayan bundan müstesnadır. O kimseye bu durumda bir vebal yoktur."[147]

Nisâ 149:

إِنْ تُبْدُوا خَيْرًا أَوْ تُخْفُوهُ أَوْ تَعْفُوا عَنْ سُوءٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُوًّا قَدِيرًا ﴿١٤٩﴾

"Bir hayrı açıklar veya gizlerseniz, yahut bir kötülüğü affederseniz (bilin ki), Allah da çok affedicidir, her şeye hakkıyla gücü yetendir." (149)

Nisâ 150:

إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا ﴿١٥٠﴾

"Allah'ı ve peygamberlerini inkâr edenler, Allah ile peygamberlerini birbirinden ayırmak isteyenler, 'Bir kısmına inanırız ama bir kısmına inanmayız' diyenler ve bunlar arasında bir yol tutmak isteyenler yok mu?" (150)

1. Allah ile Peygamberlerini Ayırma

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ} [النساء: ١٥٠] يَقُولُونَ: مُحَمَّدٌ لَيْسَ بِرَسُولِ لِلَّهِ وَتَقُولُ الْيَهُودُ: عِيسَى لَيْسَ بِرَسُولِ لِلَّهِ ، فَقَدْ فَرَّقُوا بَيْنَ

147 Taberî, 9/348; Kurtubî, 3/1997; Suyûtî, 2/237; Âlûsî, 2/199.

اللَّهِ وَبَيْنَ رُسُلِهِ {وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ} [النساء: ١٥٠] فَهَؤُلَاءِ يُؤْمِنُونَ بِبَعْضٍ وَيَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ

637- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "Onlar, 'Muhammed Allah'ın peygamberi değildir" derler. Yine Yahudiler: 'Îsâ Allah'ın peygamberi değildir' derler. Böyle yapmakla Allah ile peygamberlerin arasını ayırır, onlardan (peygamberlerden) bir kısmına inanır bir kısmına inanmazlar."[148]

Nisâ 151:

أُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا ﴿١٥١﴾

"İşte gerçekten kâfirler bunlardır. Ve biz kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır." (151)

Nisâ 152:

وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَلَمْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ أُولَئِكَ سَوْفَ يُؤْتِيهِمْ أُجُورَهُمْ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٥٢﴾

"Allah'a ve peygamberlerine iman edenler ve onlardan hiçbirini diğerlerinden ayırmayanlara gelince, işte onlara Allah mükâfatlarını verecektir. Allah, çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir." (152)

Nisâ 153:

يَسْأَلُكَ أَهْلُ الْكِتَابِ أَنْ تُنَزِّلَ عَلَيْهِمْ كِتَابًا مِنَ السَّمَاءِ فَقَدْ سَأَلُوا مُوسَى أَكْبَرَ مِنْ ذَلِكَ فَقَالُوا أَرِنَا اللَّهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ بِظُلْمِهِمْ ثُمَّ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمُ الْبَيِّنَاتُ فَعَفَوْنَا عَنْ ذَلِكَ وَآتَيْنَا مُوسَى سُلْطَانًا مُبِينًا ﴿١٥٣﴾

148 Taberî, 9/354; Suyûtî, 2/237; Âlûsî, 2/206.

"Kitap ehli, senden kendilerine gökten bir kitap indirmeni istiyorlar. (Buna şaşma!) Mûsâ'dan, bundan daha büyüğünü istemişler ve 'Allah'ı bize açıkça göster' demişlerdi. Böylece zulümleri sebebiyle onları yıldırım çarptı. Sonra kendilerine apaçık deliller gelmesinin ardından (tuttular) buzağıyı tanrı edindiler. Biz bunu da affettik ve Mûsâ'ya apaçık delil ve güç verdik." (153)

1. Yahudilerin Hz. Nebî'den (s.a.v.) Gökten Kitap İndirmesini Talepleri

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {يَسْأَلُكَ أَهْلُ الْكِتَابِ أَنْ تُنَزِّلَ عَلَيْهِمْ كِتَابًا مِنَ السَّمَاءِ} [النساء: ١٥٣] قَالَتِ الْيَهُودُ: «إِنْ كُنْتَ صَادِقًا أَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ ، فَأْتِنَا كِتَابًا مَكْتُوبًا مِنَ السَّمَاءِ كَمَا جَاءَ بِهِ مُوسَى»

638- Süddî şöyle demiştir: "Yahudiler Peygamber'in yanına gelip, 'Peygamberlik hususundaki iddianda doğru isen Mûsâ'ya verilmiş olan Kitap gibi bize gökten bir Kitap indir' dediler."[149]

Nisâ 154:

وَرَفَعْنَا فَوْقَهُمُ الطُّورَ بِمِيثَاقِهِمْ وَقُلْنَا لَهُمُ ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُلْنَا لَهُمْ لَا تَعْدُوا فِي السَّبْتِ وَأَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا ﴿١٥٤﴾

"Verdikleri sağlam söz(ü yerine getirmemeleri) sebebiyle Tûr'u üzerlerine kaldırdık ve onlara, 'Tevazu ile kapıdan girin' dedik. Yine onlara, 'Cumartesi (yasakları) konusunda haddi aşmayın' dedik ve onlardan sağlam bir söz aldık." (154)

Nisâ 155:

فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ وَكُفْرِهِمْ بِآيَاتِ اللَّهِ وَقَتْلِهِمُ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَقَوْلِهِمْ قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ طَبَعَ اللَّهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٥٥﴾

149 Taberî, 9/356; İbn Kesîr, 1/571; Suyûtî, 2/238; Âlûsî, 2/207.

"Sözlerinden dönmeleri, Allah'ın âyetlerini inkâr etmeleri, haksız yere peygamberleri öldürmeleri ve 'Kalplerimiz kılıflanmıştır' demeleri sebebiyle (onları lânetledik, türlü belalar verdik. Onların kalpleri kılıflı değildir;) tam aksine küfürleri sebebiyle Allah o kalpler üzerine mühür vurmuştur; pek azı müstesna artık iman etmezler." (155)

1. Kalplerinin Durumu

حَدَّثَنِي مُوسَى، قَالَ: ثنا عَمْرٌو، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ: « {وَقَالُوا قُلُوبُنَا غُلْفٌ} [البقرة: ٨٨] قَالَ: يَقُولُونَ: عَلَيْهَا غِلَافٌ وَهُوَ الْغِطَاءُ »

639- İbn Kesîr Süddî'den şöyle dediğini nakletmiştir: "Bir örtü içerisindedir, anlamındadır."[150]

Nisâ 156:

وَبِكُفْرِهِمْ وَقَوْلِهِمْ عَلَى مَرْيَمَ بُهْتَانًا عَظِيمًا ﴿١٥٦﴾

"Bir de inkâr etmelerinden ve Meryem'e büyük bir iftira atmalarından;" (156)

Nisâ 157:

وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا ﴿١٥٧﴾

"Ve 'Allah elçisi Meryem oğlu Îsâ'yı öldürdük' demeleri yüzünden (onları lânetledik). Hâlbuki onu ne öldürdüler ne de astılar; fakat (öldürdükleri) onlara Îsâ gibi gösterildi. Onun hakkında ihtilafa düşenler bundan dolayı tam bir kararsızlık içindedirler; bu hususta zanna uymak dışında hiçbir (sağlam) bilgileri yoktur ve kesin olarak onu öldürmediler." (157)

150 İbn Kesîr, 1/573.

1. Havârîlerden Birinin Hz. Îsâ Yerine Asılması

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، [عَنِ السُّدِّيِّ: « ثُمَّ إِنَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ حَصَرُوا عِيسَى وَتِسْعَةَ عَشَرَ رَجُلًا مِنَ الْحَوَارِيِّينَ فِي بَيْتٍ، فَقَالَ عِيسَى لِأَصْحَابِهِ: مَنْ يَأْخُذَ صُورَتِي فَيُقْتَلُ وَلَهُ الْجَنَّةُ، فَأَخَذَهَا رَجُلٌ مِنْهُمْ، وَصُعِدَ بِعِيسَى إِلَى السَّمَاءِ، فَذَلِكَ قَوْلُهُ: {وَمَكَرُوا وَمَكَرَ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ} [آل عمران: ٥٤] فَلَمَّا خَرَجَ الْحَوَارِيُّونَ أَبْصَرُوهُمْ تِسْعَةَ عَشَرَ، فَأَخْبَرُوهُمْ أَنَّ عِيسَى قَدْ صُعِدَ بِهِ إِلَى السَّمَاءِ، فَجَعَلُوا يَعُدُّونَ الْقَوْمَ فَيَجِدُونَهُمْ يَنْقُصُونَ رَجُلًا مِنَ الْعِدَّةِ، وَيَرَوْنَ صُورَةَ عِيسَى فِيهِمْ فَشَكُّوا فِيهِ، وَعَلَى ذَلِكَ قَتَلُوا الرَّجُلَ وَهُمْ يَرَوْنَ أَنَّهُ عِيسَى، وَصَلَبُوهُ، فَذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ عز وجل {وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ} [النساء: ١٥٧] »

640- Süddî bu âyetin tefsiri ile ilgili şunları söylemiştir: "İsrâiloğulları on dokuz havârî ile birlikte Hz. Îsâ'yı bir evde muhasaraya alıp kuşatmışlardı. Hz. Îsâ havârîlere şöyle dedi: 'Kim benim şeklime girer de öldürülürse cennete girer.' İçlerinden birisi bunu kabul etti ve Hz. Îsâ Allah tarafından göğe yükseltildi. Havârîler dışarı çıkınca Yahudiler onları sayıp on dokuz kişi olduklarını gördüler. Sonra bir kişinin eksik olduğunu fark ettiler. Ancak içlerinden birisinin Îsâ'ya benzediğini gördüler. Adamdan şüphelenip Îsâ olduğuna inandıkları için onu astılar."[151]

2. Kesin Olarak Hz. Îsâ'yı Öldürmediler

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ، [عَنِ السُّدِّيِّ: {وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا} [النساء: ١٥٧] وَمَا قَتَلُوا أَمْرَهُ يَقِينًا أَنَّ الرَّجُلَ هُوَ عِيسَى ، بَلْ رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ »

641- Süddî âyetin; ﴿وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا﴾ ***"kesin olarak onu öldürmediler"*** kesitini: "Öldürdükleri adamın Îsâ olduğundan kesin emin olmadan onu öldürdüler" şeklinde tefsir etmiştir."[152]

151 Taberî, 9/370; Âlûsî, 2/210.

152 Taberî, 9/377; Kurtubî, 3/2006; Şevkânî, 1/506; Âlûsî, 2/210. Bu rivâyet aynı lafız ile Âl-i İmrân, 3/55'te geçmişti.

Nisâ 158:

بَلْ رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزاً حَكِيماً ﴿١٥٨﴾

"Fakat Allah onu kendisine yükseltmiştir. Allah, üstün ve güçlüdür, hüküm ve hikmet sahibidir." (158)

Nisâ 159:

وَإِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ وَيَوْمَ
الْقِيَامَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيداً ﴿١٥٩﴾

"Kitab ehlinden hiç kimse yoktur ki ölümünden önce, ona (İsâ'ya) iman edecek olmasın. Kıyamet günü, o (İsâ) onların aleyhine şahit olacaktır." (159)

Nisâ 160-161:

فَبِظُلْمٍ مِنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَاتٍ أُحِلَّتْ لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَنْ
سَبِيلِ اللَّهِ كَثِيرًا ﴿١٦٠﴾ وَأَخْذِهِمُ الرِّبَا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ وَأَكْلِهِمْ أَمْوَالَ
النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٦١﴾

"Yahudilerin yaptıkları zulüm ve birçok kimseyi Allah yolundan alıkoymaları, kendilerine yasaklanmış olduğu halde faiz almaları, insanların mallarını haksız yere yemeleri sebebiyle önceden kendilerine helâl kılınmış temiz ve hoş şeyleri onlara haram kıldık. İçlerinden inkâr edenlere de acı bir azap hazırladık." (160-161)

Nisâ 162:

لَكِنِ الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ مِنْهُمْ وَالْمُؤْمِنُونَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ
وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْمُقِيمِينَ الصَّلَاةَ وَالْمُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالْمُؤْمِنُونَ
بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أُولَئِكَ سَنُؤْتِيهِمْ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١٦٢﴾

"Fakat onlardan ilimde derinleşmiş olanlar ve mü'minler, sana indirilene ve senden önce indirilene iman ederler. O namazı kılanlar, zekâtı verenler, Allah'a ve ahiret gününe inananlar var ya, işte onlara büyük bir mükâfat vereceğiz." (162)

Nisâ 163:

إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَالنَّبِيِّينَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَوْحَيْنَا إِلَى
إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَعِيسَى وَأَيُّوبَ
وَيُونُسَ وَهَارُونَ وَسُلَيْمَانَ وَآتَيْنَا دَاوُودَ زَبُورًا ﴿١٦٣﴾

"Biz, Nûh'a ve ondan sonra gelen peygamberlere vahyettiğimiz gibi, sana da vahyettik. İbrâhim'e, İsmâil'e, İshak'a, Ya'kûb'a, torunlarına, Îsâ'ya, Eyyûb'a, Yûnus'a, Hârûn'a ve Süleyman'a da vahyetmiştik. Dâvûd'a da Zebûr vermiştik." (163)

Nisâ 164:

وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَرُسُلًا لَمْ نَقْصُصْهُمْ
عَلَيْكَ وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا ﴿١٦٤﴾

"Anlatmadığımız (nice) peygamberler de gönderdik. Allah, Mûsa ile de doğrudan konuştu." (164)

Nisâ 165:

رُسُلًا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ
بَعْدَ الرُّسُلِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٦٥﴾

"Müjdeleyen ve sakındıran peygamberler gönderdik ki insanların peygamberlerden sonra Allah'a karşı bir bahaneleri olmasın! Allah izzet ve hikmet sahibidir." (165)

1. Allah'ın Rasûl Gönderme Gerekçesi

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ، عَنِ السُّدِّيِّ: {لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ} [النساء: ١٦٥] فَيَقُولُوا: مَا أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رُسُلًا »

642- Süddî bu âyeti şu şekilde tefsir etmiştir: "O'na; sen bize peygamber göndermedin, dememeleri için Allah müjdeleyici ve uyarıcı peygamberler göndermiştir."[153]

Nisâ 166:

لَكِنِ اللَّهُ يَشْهَدُ بِمَا أَنْزَلَ إِلَيْكَ أَنْزَلَهُ بِعِلْمِهِ وَالْمَلَائِكَةُ يَشْهَدُونَ وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا ﴿١٦٦﴾

"Fakat Allah, sana indirdiğini kendi ilmiyle indirmiş olduğuna şahitlik eder. Melekler de buna şahitlik eder. Şahit olarak Allah yeter." (166)

Nisâ 167:

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ قَدْ ضَلُّوا ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿١٦٧﴾

"Şüphesiz inkâr edenler, insanları Allah yolundan alıkoyanlar derin bir sapıklığa düşmüşlerdir." (167)

Nisâ 168:

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَظَلَمُوا لَمْ يَكُنِ اللَّهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ طَرِيقًا ﴿١٦٨﴾

"Şüphesiz inkâr edenler ve zulmedenler (var ya), Allah onları asla bağışlayacak ve doğru yola iletecek değildir." (168)

153 Taberî, 9/408; Suyûtî, 2/248.

Nisâ 169:

إِلَّا طَرِيقَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴿١٦٩﴾

"(Allah onları) ancak içinde ebedî kalacakları cehennemin yoluna iletir. Bu ise Allah'a çok kolaydır." (169)

Nisâ 170:

يَاأَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمُ الرَّسُولُ بِالْحَقِّ مِنْ رَبِّكُمْ فَآمِنُوا خَيْرًا لَكُمْ وَإِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٧٠﴾

"Ey insanlar! Peygamber size Rabbinizden hakkı (gerçeği) getirdi. O halde, kendi iyiliğiniz için iman edin. Eğer inkâr ederseniz bilin ki göklerdeki her şey, yerdeki her şey Allah'ındır. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir." (170)

Nisâ 171:

يَاأَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَلَا تَقُولُوا ثَلَاثَةٌ انْتَهُوا خَيْرًا لَكُمْ إِنَّمَا اللَّهُ إِلَهٌ وَاحِدٌ سُبْحَانَهُ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿١٧١﴾

"Ey Kitab ehli! Dininizde sınırları aşmayın ve Allah hakkında ancak hakkı söyleyin. Meryem oğlu Îsâ Mesih, ancak Allah'ın peygamberi, Meryem'e ulaştırdığı (emriyle onda var ettiği) kelimesi ve kendisinden bir ruhtur. Öyleyse Allah'a ve peygamberlerine iman edin, '(Allah) üçtür' demeyin. Kendi iyiliğiniz için buna son verin. Allah, ancak bir tek ilâhtır. O, çocuk sahibi olmaktan uzaktır. Göklerdeki her şey, yerdeki her şey O'nundur. Vekil olarak Allah yeter." (171)

Nisâ 172:

لَنْ يَسْتَنْكِفَ الْمَسِيحُ أَنْ يَكُونَ عَبْدًا لِلَّهِ وَلَا الْمَلَائِكَةُ الْمُقَرَّبُونَ وَمَنْ يَسْتَنْكِفْ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيَسْتَكْبِرْ فَسَيَحْشُرُهُمْ إِلَيْهِ جَمِيعًا ﴿١٧٢﴾

"Mesih de, Allah'a yakın melekler de, Allah'a kul olmaktan asla çekinmezler. Kim Allah'a kulluk etmekten çekinir ve büyüklük taslarsa, bilsin ki, O, onların hepsini huzuruna toplayacaktır." (172)

Nisâ 173:

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ وَأَمَّا الَّذِينَ اسْتَنْكَفُوا وَاسْتَكْبَرُوا فَيُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٧٣﴾

"İman edip sâlih ameller işleyenlere gelince, (Allah) onların mükâfatlarını eksiksiz ödeyecek ve lütfundan onlara daha da fazlasını verecektir. Allah'a kulluk etmekten çekinenlere ve büyüklük taslayanlara gelince; (Allah) onları elem dolu bir azaba uğratacaktır ve onlar kendilerine Allah'tan başka bir dost ve yardımcı da bulamayacaklardır." (173)

Nisâ 174:

يَاأَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ بُرْهَانٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُورًا مُبِينًا ﴿١٧٤﴾

"Ey insanlar! Size Rabbinizden bir burhan geldi ve size apaçık bir nûr indirdik." (174)

1. Burhan Ne Demektir?

عَنِ السُّدِّيِّ قَالَ: الْبُرْهَانُ: الْحُجَّةُ

643- Süddî şöyle demiştir: "Burhan, kesin delil anlamındadır."[154]

154 Taberî, 9/248.

2. Nûr ile Kastedilen

أَخْرَجَ الْآلُوسِي عَنِ السُّدِّيِّ قَالَ: هُوَ الْقُرْآنُ

644- Âlûsî Süddî'den şöyle dediğini nakletmiştir: "Nûr, Kur'ân'dır."[155]

Nisâ 175:

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَاعْتَصَمُوا بِهِ فَسَيُدْخِلُهُمْ فِي رَحْمَةٍ مِنْهُ
وَفَضْلٍ وَيَهْدِيهِمْ إِلَيْهِ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ﴿١٧٥﴾

"Allah'a iman edip ona sımsıkı sarılanları ise (Allah), kendisinden bir rahmet ve lütfa kavuşturacak ve onları kendisine varan doğru bir yola iletecektir." (175)

Nisâ 176:

يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ إِنِ امْرُؤٌ هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ
أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ وَهُوَ يَرِثُهَا إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ فَإِنْ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ
فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ وَإِنْ كَانُوا إِخْوَةً رِجَالًا وَنِسَاءً فَلِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ
الْأُنْثَيَيْنِ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ أَنْ تَضِلُّوا وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٧٦﴾

"Senden fetva istiyorlar. De ki: 'Allah, size 'kelâle' (babasız ve çocuksuz kimse)nin mirası hakkında hükmünü açıklıyor: Çocuğu olmayan bir kişi ölür de kız kardeşi bulunursa, bıraktığı malın yarısı onundur. Eğer kız kardeşi ölür ve çocuğu da bulunmazsa, erkek kardeş ona vâris olur. Eğer kız kardeşler iki iseler, (erkek kardeşin) bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer kardeşler erkekli kızlı iseler, o zaman (bir) erkeğe, iki kızın hissesi kadar (pay) vardır. Sapmayasınız diye Allah size (hükmünü) açıklıyor. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.'" (176)

155 Âlûsî, 2/235.

5. MÂİDE SÛRESİ

Mâide 1:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ أُحِلَّتْ لَكُمْ بَهِيمَةُ الْأَنْعَامِ إِلَّا مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُحِلِّي الصَّيْدِ وَأَنْتُمْ حُرُمٌ إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ ﴿١﴾

"Ey iman edenler! Akitleri(n gereğini) yerine getiriniz. İhramlı iken avlanmayı helâl saymamak üzere (aşağıda) size okunacaklar dışında kalan hayvanlar, sizin için helâl kılındı. Allah dilediğine hükmeder." (1)

1. Akitlerle Kastedilen

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {أَوْفُوا بِالْعُقُودِ} [المائدة: ١] قَالَ: «هِيَ الْعُهُودُ»

645- Süddî Allah Teâlâ'nın, ﴿أَوْفُوا بِالْعُقُودِ﴾ ***"akitleri yerine getirin"*** sözü hakkında: "Akitlerle kastedilen ahitlerdir" demiştir.[156]

2. ﴿بَهِيمَةُ الْأَنْعَامِ﴾ "behîmetü'l-en'âmi" İfadesi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا ابْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {أُحِلَّتْ لَكُمْ بَهِيمَةُ الْأَنْعَامِ} [المائدة: ١] قَالَ: «الْأَنْعَامُ كُلُّهَا»

---

156 Taberî, 9/451.

646- Yine âyette geçen ﴿بَهِيمَةُ الْأَنْعَامِ﴾ ***"behîmetü'l-en'âmi"*** ifadesinden kastedilen şeyin "bütün hayvanlar" olduğunu söylemiştir.[157]

3. Okunacak Olanlarla Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {إِلَّا مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ} [المائدة: ١] الْمَيْتَةُ ، وَالدَّمُ ، وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ »

647- Ayrıca ﴿مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ﴾ ***"size okunacaklar"*** ifadesinden kastedilen şeyin ise "leş, kan ve domuz eti" olduğunu söylemiştir.

Mâide 2:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُحِلُّوا شَعَائِرَ اللَّهِ وَلَا الشَّهْرَ الْحَرَامَ وَلَا الْهَدْيَ وَلَا الْقَلَائِدَ وَلَا آمِّينَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنْ رَبِّهِمْ وَرِضْوَانًا وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ أَنْ صَدُّوكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَنْ تَعْتَدُوا وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢﴾

"Ey iman edenler! Allah'ın (koyduğu, dinî) işaretlerine, haram aya, kurbana, gerdanlıklara, Rablerinin lütuf ve rızasını arayarak Beyt-i Haram'a yönelmiş kimselere (tecavüz ve) saygısızlık etmeyin. İhramdan çıkınca avlanabilirsiniz. Mescid-i Harâm'a girmenizi önledikleri için bir topluma karşı beslediğiniz kin sizi tecavüze sevk etmesin! İyilik ve (Allah'ın yasaklarından) sakınma üzerinde yardımlaşın, günah ve düşmanlık üzerine yardımlaşmayın. Allah'tan korkun; çünkü Allah'ın cezası çetindir." (2)

1. Arapların Câhiliye Devrindeki Bir Âdeti

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ ، قَوْلُهُ: {وَلَا الْهَدْيَ وَلَا الْقَلَائِدَ} [المائدة: ٢] قَالَ: «إِنَّ الْعَرَبَ كَانُوا يَتَقَلَّدُونَ مِنْ

157 Taberî, 9/455; Kurtubî, 3/2003.

لِحَاءِ شَجَرِ مَكَّةَ ، فَيُقِيمُ الرَّجُلُ بِمَكَانِهِ ، حَتَّى إِذَا انْقَضَتِ الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ فَأَرَادَ أَنْ يَرْجِعَ إِلَى أَهْلِهِ قَلَّدَ نَفْسَهُ وَنَاقَتَهُ مِنْ لِحَاءِ الشَّجَرِ ، فَيَأْمَنُ حَتَّى يَأْتِيَ أَهْلَهُ»

648- Süddî bu âyetin tefsiri ile ilgili şunları söylemiştir: "Araplar Mekke'de yetişen bir ağacın kabuğu ile kendisini işaretler, haram aylar süresince orada kalırlardı. Sonra haram aylar çıkınca ailesine dönmek istediği zaman oradan ayrılırdı. Bu süreçte kendisini ve bineğini bahsini yaptığımız ağacın kabuğu ile işaretlerdi. Böylece kendisini emniyete alıp o şekilde dönerlerdi."[158]

2. Nüzûl Sebebi

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ، عَنِ السُّدِّيِّ ، قَالَ: أَقْبَلَ الْحُطَمُ بْنُ هِنْدٍ الْبَكْرِيُّ ، ثُمَّ أَحَدُ بَنِي قَيْسِ بْنِ ثَعْلَبَةَ ، حَتَّى أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَحْدَهُ ، وَخَلَّفَ خَيْلَهُ خَارِجَةً مِنَ الْمَدِينَةِ ، فَدَعَاهُ فَقَالَ: إِلَامَ تَدْعُو؟ فَأَخْبَرَهُ ، وَقَدْ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِأَصْحَابِهِ: «يَدْخُلُ الْيَوْمَ عَلَيْكُمْ رَجُلٌ مِنْ رَبِيعَةَ يَتَكَلَّمُ بِلِسَانِ شَيْطَانٍ» فَلَمَّا أَخْبَرَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: انْظُرُوا لَعَلِّي أُسْلِمُ ، وَلِي مَنْ أُشَاوِرُهُ. فَخَرَجَ مِنْ عِنْدِهِ ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَقَدْ دَخَلَ بِوَجْهِ كَافِرٍ ، وَخَرَجَ بِعَقِبِ غَادِرٍ» فَمَرَّ بِسَرْحٍ مِنْ سَرْحِ الْمَدِينَةِ ، فَسَاقَهُ ، فَانْطَلَقَ بِهِ وَهُوَ يَرْتَجِزُ

قَدْ لَفَّهَا اللَّيْلُ بِسَوَّاقٍ حُطَمْ ... لَيْسَ بِرَاعِي إِبِلٍ وَلَا غَنَمْ

وَلَا بِجَزَّارٍ عَلَى ظَهْرِ الْوَضَمْ ... بَاتُوا نِيَامًا وَابْنُ هِنْدٍ لَمْ يَنَمْ

بَاتَ يُقَاسِيهَا غُلَامٌ كَالزَّلَمِ ... خَدَلَّجُ السَّاقَيْنِ مَمْسُوحُ الْقَدَمْ

158 Gerek haram aylar ve gerekse Kâbe'ye hürmet ve hac kültürünün o zaman diliminde ve o coğrafyada herkes tarafından hürmet görmesi; can güvenliği ve beraberinde serbest dolaşım özgürlüğünü getirmişti. Birçok kimse bu fırsatı kullanarak senenin belli dönemlerinde kısa süreliğine serbest dolaşırdı. [Çeviren].

ثُمَّ أَقْبَلَ مِنْ عَامٍ قَابِلٍ حَاجًّا قَدْ قَلَّدَ وَأَهْدَى ، فَأَرَادَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَبْعَثَ إِلَيْهِ ، فَنَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ ، حَتَّى بَلَغَ: {وَلَا آمِّينَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ} [المائدة: ٢] قَالَ لَهُ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِهِ: يَا رَسُولَ اللَّهِ خَلِّ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُ ، فَإِنَّهُ صَاحِبُنَا. قَالَ: «إِنَّهُ قَدْ قَلَّدَ» قَالُوا: إِنَّمَا هُوَ شَيْءٌ كُنَّا نَصْنَعُهُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ. فَأَبَى عَلَيْهِمْ ، فَنَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ »

649- Süddî ayrıca şunları nakletmiştir: "Hutem b. Hind el-Bekrî, Kays b. Sa'leb'in oğullarından birisiydi. Atını Medine'nin dışında bir yere saklayıp tek başına Medine'ye Allah Rasûlü'nün yanına geldi. Ona:

'İnsanları neye davet ediyorsun?' dedi. Allah Rasûlü insanları neye davet ettiğini ona açıkladı. Bu adam Medine'ye gelmeden önce Allah Rasûlü sahabeye şöyle demişti: يَدْخُلُ الْيَوْمَ عَلَيْكُمْ رَجُلٌ مِنْ رَبِيعَةَ يَتَكَلَّمُ بِلِسَانِ الشَّيْطَانِ ***'Rabîa kabilesinden bir adam gelecek ve şeytanın dili ile konuşacak!'*** Allah Rasûlü onun sorularına cevap verdikten sonra Hutem şöyle dedi:

'Söylediklerin şeyleri düşüneceğim ve bu hususta kendilerine danışacağım kimseler var. Bütün bunlardan sonra belki Müslüman olurum' diyerek Allah Rasûlü'nün yanından ayrıldı. Peygamber bu adam hakkında şöyle dedi:

لَقَدْ دَخَلَ بِوَجْهِ كَافِرٍ وَخَرَجَ بِعَقِبِ غَادِرٍ ***'Kâfir olarak girdi sonra sözünde durmayan birisi olarak çıktı.'*** Hutem daha sonra Medine dışında Medinelilere ait bir sürüye denk geldi ve onları önüne katıp götürdü ve şu şiiri söyledi:

Karanlık gece bu sürüyü deve ve koyun çobanı olmayan Hutem için emrine verdi.

Onlar uyumuştu fakat tahta üzerinde et kesen kasap olmayan İbn Hind (Hutem) uyumamıştı.

Fal okları gibi çevik olan bu delikanlı, eti bol ama yürüyüşü hafif bir şekilde gece yoluna devam etti.

Bir sonraki yıl hacı olarak ve kurbanlığını göndererek Mekke'ye geldi. Allah Rasûlü kendisine haber göndermek istedi, derken bu âyet indi. Sahabeden bazıları şöyle dedi:

'Ey Allah'ın Peygamberi, arkadaşımız olduğu için onu bize bırak.' Allah Rasûlü:

إِنَّهُ قَدْ قَلَّدَ ***'Ama hayvanını işaretlemiş'*** dedi. Sahabe:

'Biz o işi cahiliyede de yapıyorduk' dedi. Allah Rasûlü onların isteğini kabul etmedi ve yukarıdaki âyet indi."[159]

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ، عَنِ السُّدِّيِّ ، قَالَ: نَزَلَ فِي شَأْنِ الْحُطَمِ: {وَلَا الْهَدْيَ وَلَا الْقَلَائِدَ وَلَا آمِّينَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ} [المائدة: ٢] ثُمَّ نَسَخَهُ اللَّهُ فَقَالَ: {اقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ} [البقرة: ١٩١]»

650- Süddî şöyle demiştir: "Âyetin ﴿وَلَا الْهَدْيَ وَلَا الْقَلَائِدَ وَلَا آمِّينَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ﴾ ***'kurbana, gerdanlıklara, Beyt-i Haram'a yönelmiş kimselere'*** kesiti Hutem hakkında indi, ancak daha sonra Allah Teâlâ bunu neshetti ve ﴿وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ﴾ ***'onları yakaladığınız yerde öldürün'***[160] buyurdu."[161]

Mâide 3:

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَأَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْلَامِ ذَلِكُمْ فِسْقٌ الْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣﴾

"Ölmüş hayvan, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlanan, (henüz canı çıkmamış iken) kestikleriniz hariç; boğulmuş, darbe sonucu ölmüş, yüksekten düşerek ölmüş, boynuzlanarak ölmüş ve yırtıcı hayvan tarafından parçalanmış hayvanlar ile dikili taşlar üzerinde boğazlanan hayvanlar, bir de fal oklarıyla kısmet aramanız size haram kılındı. İşte bütün bunlar fısk (Allah'a itaatten kopmak)tır. Bugün kâfirler dininizden (onu yok etmekten) ümitlerini kestiler. Artık onlardan korkmayın, benden korkun. Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim. Size nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı seçtim. Kim şiddetli açlık

159 Taberî, 9/472; Suyûtî, 2/254; Âlûsî, 3/244.
160 Tevbe, 9/5.
161 Taberî, 9/477; İbn Kesîr, 2/5.

durumunda zorda kalır, günaha meyletmeksizin (haram etlerden) yerse, şüphesiz ki Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir." (3)

1. ﴿الْمُنْخَنِقَةُ﴾ "el-munhanikatü" İfadesi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَالْمُنْخَنِقَةُ} [المائدة: ٣] قَالَ: «الَّتِي تُدْخِلُ رَأْسَهَا بَيْنَ شُعْبَتَيْنِ مِنْ شَجَرَةٍ ، فَتَخْتَنِقُ فَتَمُوتُ»

651- Süddî, âyette geçen ﴿الْمُنْخَنِقَةُ﴾ ***"el-munhanikatü"*** ifadesini, "boynu iki dal arasında kalan ve bu yüzden boğularak ölen hayvan" şeklinde tefsir etmiştir.[162]

2. ﴿الْمَوْقُوذَةُ﴾ "el-mevkûzetü" İfadesi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَالْمَوْقُوذَةُ} [المائدة: ٣] قَالَ: «هِيَ الَّتِي تُضْرَبُ فَتَمُوتُ»

652- Yine âyette geçen, ﴿الْمَوْقُوذَةُ﴾ ***"el-mevkûzetü"*** ifadesini, "darbe sonucu ölen hayvan" olarak tefsir etmiştir.[163]

3. ﴿الْمُتَرَدِّيَةُ﴾ "el-müteraddiyetü" İfadesi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ ، فِي قَوْلِهِ: {وَالْمُتَرَدِّيَةُ} [المائدة: ٣] قَالَ: «هِيَ الَّتِي تَرَدَّى مِنَ الْجَبَلِ أَوْ فِي الْبِئْرِ ، فَتَمُوتُ»

653- Âyette geçen ﴿الْمُتَرَدِّيَةُ﴾ ***"el-müteraddiyetü"*** ifadesini: "dağ gibi yüksek yerden veya kuyuya düşme sonucu ölen hayvan" olarak tefsir etmiştir.[164]

---

162 Taberî, 9/494; Âlûsî, 3/246.
163 Taberî, 9/497; Kurtubî, 3/2045.
164 Taberî, 9/498; İbn Kesîr, 2/10.

4. ﴿النَّطِيحَةُ﴾ "en-natîhatü" İfadesi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَالنَّطِيحَةُ} [المائدة: ٣] هِيَ الَّتِي تَنْطَحُهَا الْغَنَمُ وَالْبَقَرُ فَتَمُوتُ.

654- Yine ﴿النَّطِيحَةُ﴾ ***"en-natîhatü"*** ifadesini "koyun veya ineğin boynuzlaması sonucu ölen hayvan" olarak tefsir etmiştir.[165]

5. Arapların Leş Saymadığı Bu Hayvanları Allah Haram Kılmıştır

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ ، فِي قَوْلِهِ: {وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ} [المائدة: ٣] يَقُولُ: «هَذَا حَرَامٌ ، لِأَنَّ نَاسًا مِنَ الْعَرَبِ كَانُوا يَأْكُلُونَهُ وَلَا يَعُدُّونَهُ مَيْتًا ، إِنَّمَا يَعُدُّونَ الْمَيِّتَ الَّذِي يَمُوتُ مِنَ الْوَجَعِ ، فَحَرَّمَهُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ ، إِلَّا مَا ذَكَرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ وَأَدْرَكُوا ذَكَاتَهُ وَفِيهِ الرُّوحُ»

655- Süddî şöyle demiştir: "Bahsi geçen hayvanların etinin yenmesi haramdır. Çünkü Cahiliye Dönemi'nde bazı Araplar bunları leş saymayıp yerdi. Onlar sadece acıdan ölen hayvanları leş sayarlardı. Allah bu hayvanların henüz ruhu çıkmadan yetişilip besmele ile kesilenlerin helâl olduğunu söylemiştir."[166]

6. ﴿الْأَزْلَامِ﴾ "el-ezlâmi" İfadesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَأَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْلَامِ} [المائدة: ٣] قَالَ: « الْأَزْلَامُ: قِدَاحٌ كَانَتْ فِي الْجَاهِلِيَّةِ عِنْدَ الْكَهَنَةِ ، فَإِذَا أَرَادَ الرَّجُلُ أَنْ يُسَافِرَ أَوْ يَتَزَوَّجَ أَوْ يُحْدِثَ أَمْرًا ، أَتَى الْكَاهِنَ

165 Taberî, 9/500.
166 Taberî, 9/507; İbn Kesîr, 2/11.

، فَأَعْطَاهُ شَيْئًا ، فَضَرَبَ لَهُ بِهَا ، فَإِنْ خَرَجَ مِنْهَا شَيْءٌ يُعْجِبُهُ أَمَرَهُ فَفَعَلَ ، وَإِنْ خَرَجَ مِنْهَا شَيْءٌ يَكْرَهُهُ نَهَاهُ فَانْتَهَى ، كَمَا ضَرَبَ عَبْدُ الْمُطَّلِبِ عَلَى زَمْزَمَ وَعَلَى عَبْدِ اللَّهِ وَالْإِبِلِ »

656- "Âyette geçen ﴿الْأَزْلَامِ﴾ ***'el-ezlâmi'*** kelimesi Cahiliye Dönemi'ndeki kâhinlerin kullandığı fal oklarıdır. Cahiliyede bir kimse yolculuğa çıkmak, evlenmek veya başka bir iş yapmak istediğinde bir kâhinin yanına gelirdi. Kâhin ona bu oklardan üç tane verirdi.[167] Eğer hoşuna giden bir şey çıkarsa kâhin ona yapmasını söyler, o kişi de yapardı. Eğer hoşuna gitmeyen bir şey çıkarsa kâhin ona yapma derdi, adam da yapmazdı. Aynı şeyi Abdülmuttalib, oğlu Abdullah, zemzem kuyusu ve develer üzerinde yapmıştı."[168]

7. İnkâr Edenlerin Müslümanların Dininden Ümit Kesmelerinin Anlamı

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ، عَنِ السُّدِّيِّ ، قَوْلُهُ: {الْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ} [المائدة: ٣] قَالَ: «أَظُنُّ يَئِسُوا أَنْ تَرْجِعُوا عَنْ دِينِكُمْ»

657- Süddî, âyette geçen ﴿الْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ﴾ ***"bugün inkâr edenler sizin dininizden ümit kestiler"*** kesitini şu şekilde tefsir etmiştir: "Zannedersem kâfirler artık sizin dininizden dönmenizden ümitlerini kesmişlerdir, anlamındadır."[169]

8. Âyetin Ne Zaman İndiği

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ، عَنِ السُّدِّيِّ ، قَوْلُهُ: {الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ} [المائدة: ٣] هَذَا نَزَلَ يَوْمَ عَرَفَةَ ، فَلَمْ يَنْزِلْ بَعْدَهَا

167 Cahiliye Devri'nde, bir insan yapmak istediği bir işe karar vermek amacıyla; bir torba içinde bulunan ve birinin üzerinde "yap!", birinin üzerinde "yapma!" yazısı bulunan ve biri de yazısız olan üç oktan birini çekerdi. Yazısız okun çıkması halinde, çekiş tekrarlanırdı.

168 Taberî, 9/513.

169 Taberî, 9/516.

حَلَالٌ وَلَا حَرَامٌ ، وَرَجَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَاتَ ، فَقَالَتْ أَسْمَاءُ بِنْتُ عُمَيْسٍ: حَجَجْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تِلْكَ الْحَجَّةِ ، فَبَيْنَمَا نَحْنُ نَسِيرُ إِذْ تَجَلَّى لَهُ جِبْرِيلُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الرَّاحِلَةِ ، فَلَمْ تُطِقِ الرَّاحِلَةُ مِنْ ثَقَلِ مَا عَلَيْهَا مِنَ الْقُرْآنِ ، فَبَرَكَتْ ، فَأَتَيْتُهُ فَسَجَّيْتُ عَلَيْهِ بِرِدَاءِ كَانَ عَلَيَّ »

658- ﴿اَلْيَوْمَ اَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ﴾ ***"bugün sizin için dininizi kemale erdirdim"*** sözü hakkında Süddî şunları söylemiştir: "Bu âyet arefe günü indi. Aynı zamanda helâl ve haramlar hususunda bu âyetten sonra inen başka bir âyet olmadı. Zaten Allah Rasûlü Medine'ye döndükten kısa bir süre sonra vefât etti. Esmâ bint Umeys şunları söylemiştir: 'O yılki hac farizasında Allah Rasûlü ile birlikte hac yaptım. Birlikte ilerlerken birden Cebrâil devenin üzerinde bulunan Allah Rasûlü'ne vahiy getirdi. Üzerindeki vahyin ağırlığına dayanamayan deve çökmek zorunda kaldı. Sonra ben Allah Rasûlü'nün yanına gidip üstümdeki şalımı onun üzerine örttüm."[170]

9. Haram Kılınan Etlerin Yenilebileceği Durum

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ} [المائدة: ٣] يَقُولُ: « غَيْرَ مُتَعَرِّضٍ لِإِثْمٍ: أَيْ يَبْتَغِي فِيهِ شَهْوَةً ، أَوْ يَعْتَدِي فِي أَكْلِهِ »

659- ﴿فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ ***"Kim şiddetli açlık durumunda zorda kalır, günaha meyletmeksizin yerse, şüphesiz ki Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir"*** sözüne dair Süddî şunları söylemiştir: "Âyetin baş tarafı leş ve diğer yenmesi haram olan şeylerden bahsederken âyetin sonu ölümcül açlıkla karşılaşanlara bunları yemenin helâl olduğunu bildirmektedir."

170 Taberî, 9/518; Kurtubî, 3/2064; Muhtasar Âlûsî, 3/248.

10. ﴿مَخْمَصَةٍ﴾ "mahmesatin" İfadesi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ} [المائدة: ٣] قَالَ: « ذَكَرَ الْمَيْتَةَ وَمَا فِيهَا وَأَحَلَّهَا فِي الِاضْطِرَارِ. {فِي مَخْمَصَةٍ} [المائدة: ٣] يَقُولُ: «فِي مَجَاعَةٍ»

660- "Âyette geçen ﴿مَخْمَصَةٍ﴾ ***'mahmesatin'*** ifadesi şiddetli açlıktır.[171]

11. Günaha Meyletmekle Kastedilen

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ} [المائدة: ٣] يَقُولُ: « غَيْرَ مُتَعَرِّضٍ لِإِثْمٍ: أَيْ يَبْتَغِي فِيهِ شَهْوَةً ، أَوْ يَعْتَدِيَ فِي أَكْلِهِ »

661- "Yine âyette geçen ﴿غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ﴾ ***'günaha meyletmeksizin'*** ifadesi, günaha bulaşmadan yerse, demektir. Burada günaha meyletmek ile, yerken lezzet almayı arzulaması ya da yeterli olan miktarı geçmeyi istemesi kastedilmektedir."[172]

Mâide 4:

يَسْأَلُونَكَ مَاذَا أُحِلَّ لَهُمْ قُلْ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ وَمَا عَلَّمْتُمْ مِنَ
الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللَّهُ فَكُلُوا مِمَّا أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ
وَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٤﴾

"(Ey Muhammed!) Sana, kendilerine nelerin helâl kılındığını soruyorlar. De ki: Size temiz ve hoş olan şeyler, bir de Allah'ın size verdiği yeteneklerle eğitip alıştırdığınız avcı hayvanların tuttuğu (avlar) helâl kılındı. Onların sizin için tuttuklarından yiyin. Onu (av için) salarken üzerine Allah'ın adını anın (besmele çekin). Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah, hesabı çabuk görendir." (4)

171 Taberî, 9/534.
172 Taberî, 9/534.

1. Av Hayvanlarının Tuttukları Hayvanların Hükmü

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ ، قَوْلُهُ: {وَمَا عَلَّمْتُمْ مِنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ} [المائدة: ٤] يَقُولُ: «أَحَلَّ لَكُمْ صَيْدَ الْكِلَابِ الَّتِي عَلَّمْتُمُوهُنَّ»

662- Süddî Allah Teâlâ'nın, ﴿وَمَا عَلَّمْتُمْ مِنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ﴾ ***"eğitip alıştırdığınız avcı hayvanların tuttuğu (avlar)"*** sözüyle ilgili şöyle demiştir: "Eğitip alıştırdığınız av hayvanlarının yakaladıkları size helâl kılındı, anlamındadır."[173]

2. Av Hayvanlarına Allah'ın Öğrettiğinin Öğretilmesinin Anlamı

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللَّهُ} [المائدة: ٤] يَقُولُ: «تُعَلِّمُونَهُنَّ مِنَ الطَّلَبِ كَمَا عَلَّمَكُمُ اللَّهُ»

إِنْ وَجَدْتَ الْكَلْبَ قَدْ أَكَلَ مِنَ الصَّيْدِ ، فَمَا وَجَدْتَهُ مَيِّتًا فَدَعْهُ ، فَإِنَّهُ مِمَّا لَمْ يُمْسِكْ عَلَيْكَ صَيْدًا ، إِنَّمَا هُوَ سَبُعٌ أَمْسَكَ عَلَى نَفْسِهِ وَلَمْ يُمْسِكْ عَلَيْكَ ، وَإِنْ كَانَ قَدْ عُلِّمَ»

663- Süddî âyetin; ﴿تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا عَلَّمَكُمُ اللَّهُ﴾ ***"Allah'ın size öğrettiklerinden kendilerine öğrettiğiniz"*** kesiti hakkında şöyle demiştir: "Allah'ın size öğrettiği şekilde onları eğitip öğrettiğiniz av hayvanları, anlamındadır.[174] Eğer köpek avın bir kısmını yemişse ve av ölü ise artık onu yeme. Çünkü hayvan bunu senin (sahibi) için değil kendisi için avlamış olmaktadır."

173 Taberî, 9/549; Kurtubî, 3/2064; Şevkânî, 2/14.
174 Taberî, 9/552.

3. Eğitilmiş Av Hayvanı Nasıl Olur?

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {فَكُلُوا مِمَّا أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ} [المائدة: ٤] إِذَا صَادَ الْكَلْبُ فَأَمْسَكَهُ وَقَدْ قَتَلَهُ وَلَمْ يَأْكُلْ مِنْهُ ، فَهُوَ حِلٌّ ، فَإِنْ أَكَلَ مِنْهُ ، فَيُقَالَ: إِنَّمَا أَمْسَكَ عَلَى نَفْسِهِ ، فَلَا تَأْكُلْ مِنْهُ شَيْئًا ، إِنَّهُ لَيْسَ بِمُعَلَّمٍ »

664- Süddî Allah Teâlâ'nın; ﴿فَكُلُوا مِمَّا أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ﴾ ***Onların sizin için tuttuklarından yiyin"*** kesitini şu şekilde tefsir etmiştir: "Eğer hayvan avı avlayıp öldürmüşse ve ondan bir şey yememişse onu alabilirsin çünkü helâldir. Eğer ondan bir parça yemişse hayvan bunu kendisi için yakalamıştır dolayısı ile bu hayvan eğitilmemiştir."[175]

4. Av Hayvanını Ava Gönderirken Besmele Çekilmesi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ، عَنِ السُّدِّيِّ ،] قَوْلُهُ: {وَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ} [المائدة: ٤] قَالَ: «إِذَا أَرْسَلْتَهُ فَسَمِّ عَلَيْهِ حِينَ تُرْسِلُهُ عَلَى الصَّيْدِ»

665- Süddî, âyetin; ﴿وَاذْكُرُوا اسْمَ اللهِ عَلَيْهِ﴾ ***"üzerine Allah'ın adını anın"*** kesitini şöyle tefsir etmiştir: "Hayvanı avın üzerine gönderirken Allah'ın ismini anarak gönder."[176]

Mâide 5:

الْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمُ الطَّيِّبَاتُ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِي أَخْدَانٍ وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٥﴾

"Bugün size temiz ve hoş şeyler helâl kılındı. Kendilerine kitap verilenlerin yiyecekleri size helâl, sizin yiyecekleriniz de onlara helâldir.

175 Taberî, 9/552.
176 Taberî, 9/571; İbn Kesîr, 2/18; Âlûsî, 2/251.

Mü'min kadınlardan iffetli olanlarla, daha önce kendilerine kitap verilenlerden olan iffetli kadınlar da mehirlerini vermeniz kaydıyla; evlenmek, zina etmemek ve gizli dost tutmamak üzere size helâldir. Her kim de inanılması gerekenleri inkâr ederse, bütün işlediği boşa gider. Ahirette de o, ziyana uğrayanlardandır." (5)

1. Ehl-i Kitab'ın Yiyeceklerinin Helal Olmasıyla Kastedilen

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ} [المائدة: ٥] أَمَّا طَعَامُهُمْ فَهُوَ الذَّبَائِحُ »

666- İbn Kesîr ve Âlûsî Süddî'den şöyle dediğini nakletmişlerdir: "Âyette geçen حِلٌّ لَكُمْ ***'hillün leküm'*** ifadesi, onların kestiği hayvanların helal kılındığını ifade eder."[177]

Mâide 6:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلَكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٦﴾

"Ey iman edenler! Namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi ve (başlarınıza mesh edip) her iki topuğa kadar da ayaklarınızı yıkayın. Eğer cünüp iseniz, iyice yıkanarak temizlenin. Hasta olursanız veya seferde bulunursanız veya biriniz abdest bozmaktan (def-i hacetten) gelir veya kadınlara dokunur (cinsel ilişkide bulunur) da su bulamazsanız, o zaman temiz bir toprağa yönelin. Onunla yüzlerinizi ve ellerinizi mesh edin (teyemmüm edin). Allah, size herhangi bir güçlük

177 İbn Kesîr, 2/19; Âlûsî, 2/252.

çıkarmak istemez. Fakat O, sizi tertemiz yapmak ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister ki şükredesiniz." (6)

1. Namaza Kalkıldığında Abdestin Emredilmesinin Anlamı

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ} [المائدة: ٦] يَقُولُ: «قُمْتُمْ وَأَنْتُمْ عَلَى غَيْرِ طُهْرٍ»

667- Süddî şöyle demiştir: "Abdestsiz olduğunuz halde namaza kalktıysanız, anlamını ifade etmektedir."

2. Uykudan Kalkıldığında Yüzün Yıkanması

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ ، قَوْلُهُ: {إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ} [المائدة: ٦] قَالَ: « فَقَالَ: قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ مِنَ النَّوْمِ »

668- Âyetin; ﴿فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ﴾ ***"yüzünüzü yıkayın"*** kesitini şöyle tefsir etmiştir: "Uykudan kalkıp namaza duracaksanız, anlamındadır."[178]

3. Topuklara Kadar Ayakların Yıkanması

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ ، قَوْلُهُ: {فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ} فَيَقُولُ: اغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ ، وَاغْسِلُوا أَرْجُلَكُمْ ، وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ؛ فَهَذَا مِنَ التَّقْدِيمِ وَالتَّأْخِيرِ »

669- Âyette geçen ﴿وَاَرْجُلَكُمْ اِلَى الْكَعْبَيْنِ﴾ ***"topuklarınıza kadar ayaklarınızı"*** ifadesiyle ilgili Süddî şöyle demiştir: "Yüzünüzü yıkayın,

178 Taberî, 10/10; Kurtubî, 3/1079.

ayaklarınızı yıkayın ve başınızı meshedin, anlamındadır. Bu üslup, takdim te'hir üslubudur."[179]

Mâide 7:

وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللهِ عَلَيْكُمْ وَمِيثَاقَهُ الَّذِي وَاثَقَكُمْ بِهِۦٓ إِذْ قُلْتُمْ سَمِعْنَا وَاَطَعْنَاۗ وَاتَّقُوا اللهَۖ إِنَّ اللهَ عَلِيمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٧﴾

"Allah'ın üzerinizdeki nimetini ve 'işittik, itaat ettik' dediğinizde O'na verdiğiniz ve sizi kendisiyle bağladığı sağlam sözü hatırlayın. Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah, göğüslerin özünü (kalplerde olanı) hakkıyla bilendir." (7)

1. Allah'ın Kullarından Söz Alması

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمِيثَاقَهُ الَّذِي وَاثَقَكُمْ بِهِ إِذْ قُلْتُمْ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا} [المائدة: ٧] فَإِنَّهُ أَخَذَ مِيثَاقَنَا ، فَقُلْنَا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا عَلَى الْإِيمَانِ وَالْإِقْرَارِ بِهِ وَبِرَسُولِهِ »

670- Süddî bu âyetin tefsiri ile ilgili şunları söylemiştir: "Çünkü Allah bizden söz almış ve bizler de hem Allah'ı hem de Peygamberi kabul adına; 'İşittik, itaat ettik' demişiz."[180]

Mâide 8:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ عَلَى أَلَّا تَعْدِلُوا اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾

"Ey iman edenler! Allah için hakkı titizlikle ayakta tutan, adalet ile şahitlik eden kimseler olun. Bir topluma olan kininiz, sakın ha sizi adaletsizliğe itmesin. Âdil olun. Bu, Allah'a karşı gelmekten sakınmaya

179 Taberî, 10/55; İbn Kesîr, 2/25.
180 Taberî, 10/93; Kurtubî, 3/2105; İbn Kesîr, 3/1079.

daha yakındır. Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır." (8)

Mâide 9:

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٩﴾

"Allah, iman edip sâlih ameller işleyenler hakkında, 'Onlar için bir bağışlama ve büyük bir mükâfat vardır' diye vaatte bulunmuştur." (9)

Mâide 10:

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١٠﴾

"İnkâr edip âyetlerimizi yalanlayanlar var ya; işte onlar cehennemliklerdir." (10)

Mâide 11:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ هَمَّ قَوْمٌ أَنْ يَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ فَكَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾

"Ey iman edenler! Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani bir topluluk size el uzatmaya (tecavüze) kalkışmıştı da, Allah (buna engel olmuş) onların ellerini sizden çekmişti. Allah'a karşı gelmekten sakının. Mü'minler yalnız Allah'a tevekkül etsinler." (11)

Mâide 12:

وَلَقَدْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيبًا وَقَالَ اللَّهُ إِنِّي مَعَكُمْ لَئِنْ أَقَمْتُمُ الصَّلَاةَ وَآتَيْتُمُ الزَّكَاةَ وَآمَنْتُمْ بِرُسُلِي وَعَزَّرْتُمُوهُمْ وَأَقْرَضْتُمُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَلَأُدْخِلَنَّكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ فَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ﴿١٢﴾

"Andolsun, Allah İsrâiloğullarından sağlam söz almıştı. Onlardan on iki temsilci (başkan) seçmiştik. Allah, şöyle demişti: Sizinle beraberim. Andolsun eğer namazı kılar, zekâtı verir ve elçilerime inanır, onları desteklerseniz, (fakirlere gönülden yardımda bulunarak) Allah'a güzel bir borç verirseniz, elbette sizin kötülüklerinizi örterim ve andolsun sizi, içinden ırmaklar akan cennetlere koyarım. Ama bundan sonra sizden kim inkâr ederse, mutlaka o, dümdüz yoldan sapmıştır." (12)

1. İsrâiloğullarından On İki Temsilci Seçilmesi

[حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ هَارُونَ ، قَالَ: ثنا عَمْرُو بْنُ حَمَّادٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،[عَنِ السُّدِّيِّ ، قَالَ: أَمَرَ اللَّهُ بَنِي إِسْرَائِيلَ بِالسَّيْرِ إِلَى أَرِيحَاءَ ، وَهِيَ أَرْضُ بَيْتِ الْمَقْدِسِ ، فَسَارُوا حَتَّى إِذَا كَانُوا قَرِيبًا مِنْهُمْ بَعَثَ مُوسَى اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيبًا مِنْ جَمِيعِ أَسْبَاطِ بَنِي إِسْرَائِيلَ ، فَسَارُوا يُرِيدُونَ أَنْ يَأْتُوهُ بِخَبَرِ الْجَبَابِرَةِ ، فَلَقِيَهُمْ رَجُلٌ مِنَ الْجَبَّارِينَ يُقَالَ لَهُ عَاجٌ ، فَأَخَذَ الِاثْنَيْ عَشَرَ فَجَعَلَهُمْ فِي حُجْزَتِهِ وَعَلَى رَأْسِهِ حُزْمَةُ حَطَبٍ ، فَانْطَلَقَ بِهِمْ إِلَى امْرَأَتِهِ ، فَقَالَ: انْظُرِي إِلَى هَؤُلَاءِ الْقَوْمِ الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ يُرِيدُونَ أَنْ يُقَاتِلُونَا. فطَرَحَهُمْ بَيْنَ يَدَيْهَا ، فَقَالَ: أَلَا أَطْحَنُهُمْ بِرِجْلِي؟ فَقَالَتِ امْرَأَتُهُ: بَلْ خَلِّ عَنْهُمْ حَتَّى يُخْبِرُوا قَوْمَهُمْ بِمَا رَأَوْا. فَفَعَلَ ذَلِكَ. فَلَمَّا خَرَجَ الْقَوْمُ ، قَالَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ: يَا قَوْمُ إِنَّكُمْ إِنْ أَخْبَرْتُمْ بَنِي إِسْرَائِيلَ خَبَرَ الْقَوْمِ ، ارْتَدُّوا عَنْ نَبِيِّ اللَّهِ عليه السلام لَكِنِ اكْتُمُوهُ وَأَخْبِرُوا نَبِيَّ اللَّهِ ، فَيَكُونَانِ فِيمَا يَرَيَانِ رَأْيَهُمَا ، فَأَخَذَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ الْمِيثَاقَ بِذَلِكَ لِيَكْتُمُوهُ. ثُمَّ رَجَعُوا فَانْطَلَقَ عَشَرَةٌ مِنْهُمْ فَنَكَثُوا الْعَهْدَ ، فَجَعَلَ الرَّجُلُ يُخْبِرُ أَخَاهُ وَأَبَاهُ بِمَا رَأَى مِنْ عَاجٍ ، وَكَتَمَ رَجُلَانِ مِنْهُمْ ، فَأَتَوْا مُوسَى وَهَارُونَ ، فَأَخْبَرُوهُمَا الْخَبَرَ ، فَذَلِكَ حِينَ يَقُولُ اللَّهُ: {وَلَقَدْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيبًا} [المائدة: ١٢]

671- Taberî, Mûsâ b. Hârûn → Amr b. Hammâd → Esbât kanalı ile yaptığı rivâyette Süddî'nin şöyle dediğini nakleder: "Allah, İsrâiloğullarına Beytülmakdis toprakları içinde olan Eriha'ya doğru gitmelerini emretti.[181] İsrâiloğulları oraya yaklaşınca Hz. Mûsâ içlerinden

181 Taberî, 2/97.

on iki nakib (baş) seçti. Seçilen bu kişiler orada bulunan kavim ile ilgili Hz. Mûsâ'ya haber getireceklerdi. Yolda, gittikleri kavimden ismi Âc olan bir adama rastladılar. Sırtında odun taşıyan bu adam on iki kişinin hepsini yakalayıp izarını bağladığı yerin içine attı. Sonra onları hanımının yanına götürüp şöyle dedi:

'Hele bak bu adamlar bizimle savaşmaya gelmişler!' Sonra hepsini eşinin önüne atıp şöyle dedi:

'İzin verirsen bunların tümünü ayağımla ezeyim.' Karısı şöyle dedi:

'Hayır, ezme aksine onları geri gönder de kavimlerine gördüklerini anlatsınlar.' Adam eşinin dediklerini yaptı ve onları serbest bıraktı. Sonra bu on iki kişi kendi arasında konuşup şöyle dediler:

'Biz burada gördüklerimizi kavmimize anlatırsak millet Allah'ın peygamberinden uzak durur. En iyisi karar vermeleri için meseleyi sadece Hz. Mûsâ ve Hârûn'a anlatalım.' Böylece herkes konuyu halktan gizlemeye dair birbirlerinden söz aldılar. Sonra kavimlerinin yanına döndüklerinde içlerinden on kişi verdiği sözü tutmayarak yolda gördükleri Âc ismindeki adamla ilgili her şeyi kardeş ve babalarına anlattılar.[182] Ancak iki kişi halktan kimseye konu ile ilgili bir şey söylemedi. Onlar meseleyi sadece Hz. Mûsâ ve Hârûn'a anlattılar.[183]

2. Peygamberlere Destek Olmakla Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: قَوْلُهُ: {وَعَزَّرْتُمُوهُمْ} [المائدة: ١٢] قَالَ: «نَصَرْتُمُوهُمْ بِالسَّيْفِ»

672- Taberî; Muhammed b. Hüseyin → Ahmed b. Mufaddal → Esbât kanalı ile yaptığı rivâyette Süddî'nin âyetin; ﴿عَزَّرْتُمُوهُمْ﴾ ***"ve onlara destek***

182 İbn Kesîr bu konuda şunları söylemiştir: "Müfessirlerden bazıları bu adamın Âc b. Unuk b. Âdem olduğunu, uzunluğunun üç bin zira olduğunu söylemişlerdir. İşin doğrusu böyle bir şeyi anlatmak başlı başına ayıp bir şeydir. Çünkü Allah Rasûlü şöyle demiştir:

«إِنَّ اللَّهَ خَلَقَ آدَمَ وَطُولُهُ سِتُّونَ ذِرَاعًا، ثُمَّ لَمْ يَزَلِ الْخَلْقُ يَنْقُصُ حَتَّى الْآنَ»

"***Allah Âdem'i altmış zira olarak yarattı. Soyundan gelenler günümüze kadar hep kısalarak gelmiştir.***" Bkz. İbn Kesîr, 2/38.

183 Taberî, 10/111; Kurtubî, 3/2109; Suyûtî, 2/267.

olursanız" kesitini: "Onlara kılıçlarınız ile destek olursanız" şeklinde tefsir ettiğini söylemiştir.[184]

Mâide 13:

فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ لَعَنَّاهُمْ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَاسِيَةً يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ وَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ وَلَا تَزَالُ تَطَّلِعُ عَلَى خَائِنَةٍ مِنْهُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٣﴾

"İşte, verdikleri sözlerini bozmaları sebebiyledir ki onları lânetledik, kalplerini de kaskatı kıldık. Kelimeleri yerlerinden kaydırarak (tahrif edip) değiştiriyorlar. Akıllarından çıkarmamaları istenen şeylerden önemli bir kısmını da unuttular. (Ey Muhammed!) İçlerinden pek azı hariç, onların daima bir hainliğini görüyorsun. Yine de sen onları affet ve aldırış etme. Çünkü Allah, iyilik yapanları sever." (13)

1. Hristiyanların Nasiplerini Unutmalarının Anlamı

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ} [المائدة: ١٣] يَقُولُ: «تَرَكُوا نَصِيبًا»

673- Süddî şöyle demiştir: "Kendilerine verilen nasibi unuttular, anlamındadır."[185]

Mâide 14:

وَمِنَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَارَى أَخَذْنَا مِيثَاقَهُمْ فَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ فَأَغْرَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَسَوْفَ يُنَبِّئُهُمُ اللَّهُ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿١٤﴾

"Biz Hristiyanlarız diyenlerden de kesin sözlerini almıştık ama onlar da kendilerine zikredilen (verilen öğütlerin veya Kitab'ın) önemli bir

184 Taberî, 10/120.
185 Taberî, 10/136; Suyûtî, 2/268.

bölümünü unuttular. Bu sebeple kıyamete kadar aralarına düşmanlık ve kin saldık. Yakında Allah onlara yaptıklarını haber verecektir." (14)

1. Hristiyanların Arasına Düşmanlık ve Kinin Salınması

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، وَقَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: قَالَ فِي النَّصَارَى أَيْضًا: {فَنَسُوا حَظًّا} [المائدة: ١٤] مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ ، فَلَمَّا فَعَلُوا ذَلِكَ أَغْرَى اللَّهُ عز وجل بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْيَهُودِ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ

674- Süddî şunları söylemiştir: "Allah Hristiyanlar için, ﴿فَنَسُوا حَظًّا مِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ﴾ ***'Kendilerine verilen nasibi unuttular'*** buyurdu. Bunu yaptıklarında Allah aralarına kıyamete kadar sürecek düşmanlık ve kin saldı."[186]

Mâide 15:

يَاأَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا مِمَّا كُنْتُمْ تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ ﴿١٥﴾

"Ey kitap ehli! Artık size elçimiz (Muhammed) gelmiştir. O, kitabınızdan gizleyip durduğunuz gerçeklerden birçoğunu sizlere açıklıyor, birçoğunu da affediyor. İşte size Allah'tan bir nur ve apaçık bir Kitap (Kur'ân) gelmiştir." (15)

Mâide 16:

يَهْدِي بِهِ اللَّهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ وَيُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِهِ وَيَهْدِيهِمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٦﴾

"Allah, onunla rızası peşinde olanları selâmet yollarına iletir ve izniyle onları karanlıklardan aydınlığa çıkarıp kendilerini dosdoğru bir yola iletir." (16)

186 Taberî, 10/138.

1. Dosdoğru Yol

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ} [المائدة: ١٦] سَبِيلَ اللَّهِ الَّذِي شَرَعَهُ لِعِبَادِهِ ، وَدَعَاهُمْ إِلَيْهِ ، وَابْتَعَثَ بِهِ رُسُلَهُ ، وَهُوَ الْإِسْلَامُ الَّذِي لَا يَقْبَلُ مِنْ أَحَدٍ عَمَلًا إِلَّا بِهِ ، لَا الْيَهُودِيَّةَ ، وَلَا النَّصْرَانِيَّةَ ، وَلَا الْمَجُوسِيَّةَ »

675- Süddî şunları söylemiştir: "Allah'ın kulları için şeriat (uyulması gereken yol) kıldığı ve ona davet edip bu hususta peygamberler gönderdiği yol, yani İslâm dinidir. Allah bu din üzere olmayan hiçbir kimsenin hiçbir amelini kabul etmemektedir. Buna Hristiyanlık, Yahudilik, Mecûsîlik ve diğer (bâtıl) dinler dâhildir."[187]

Mâide 17:

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ قُلْ فَمَنْ يَمْلِكُ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا إِنْ أَرَادَ أَنْ يُهْلِكَ الْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٧﴾

"Andolsun, 'Allah, Meryem oğlu Mesih'tir' diyenler kesinlikle kâfir oldular. De ki: 'Şâyet Allah, Meryem oğlu Mesih'i, onun anasını ve yeryüzünde olanların hepsini yok etmek istese, Allah'a karşı kim ne yapabilir? Göklerin, yerin ve bunların arasında bulunan her şeyin hükümranlığı Allah'ındır. Dilediğini yaratır. Allah, her şeye hakkıyla gücü yetendir.'" (17)

Mâide 18:

وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى نَحْنُ أَبْنَاءُ اللَّهِ وَأَحِبَّاؤُهُ قُلْ فَلِمَ يُعَذِّبُكُمْ بِذُنُوبِكُمْ بَلْ أَنْتُمْ بَشَرٌ مِمَّنْ خَلَقَ يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ ﴿١٨﴾

187 Taberî, 10/145; Kurtubî, 3/2115; Suyûtî, 2/269; Şevkânî, 2/24.

"Bir de Yahudiler ve Hristiyanlar, 'Biz Allah'ın oğulları ve sevgili kullarıyız' dediler. De ki: 'Öyleyse (Allah) size neden günahlarınız sebebiyle azap ediyor? Hayır, siz de O'nun yarattıklarından bir beşersiniz.' (Allah) dilediğini bağışlar, dilediğine azap eder. Göklerin, yerin ve bunların arasında bulunanların da hükümranlığı Allah'ındır. Dönüş de ancak O'nadır." (18)

1. Yahudilerin Sayılı Gün Yanacakları İnançları

حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ، عَنِ السُّدِّيِّ: {وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى نَحْنُ أَبْنَاءُ اللَّهِ وَأَحِبَّاؤُهُ} [المائدة: ١٨] أَمَّا أَبْنَاءُ اللَّهِ فَإِنَّهُمْ قَالُوا: إِنَّ اللَّهَ أَوْحَى إِلَى إِسْرَائِيلَ أَنَّ وَلَدًا مِنْ وَلَدِكَ أُدْخِلُهُمُ النَّارَ فَيَكُونُونَ فِيهَا أَرْبَعِينَ يَوْمًا حَتَّى تُطَهِّرَهُمْ وَتَأْكُلَ خَطَايَاهُمْ ، ثُمَّ يُنَادِي مُنَادٍ: أَنِ أَخْرِجُوا كُلَّ مَخْتُونٍ مِنْ وَلَدِ إِسْرَائِيلَ ، فَأُخْرِجُهُمْ. فَذَلِكَ قَوْلُهُ: {لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ إِلَّا أَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ} [آل عمران: ٢٤] وَأَمَّا النَّصَارَى ، فَإِنَّ فَرِيقًا مِنْهُمْ قَالَ لِلْمَسِيحِ: ابْنُ اللَّهِ»

676- Taberî; Muhammed b. Hüseyin → Ahmed b. Mufaddal → Esbât kanalı ile yaptığı rivâyette Süddî'nin şöyle dediğini nakleder: "Yahudiler şöyle diyorlar: Allah Ya'kûb Peygamber'e şunu vahyetti: Evlatlarından birisi Yahudileri cehennem ateşine girdirecek. Ateş onları temizleyinceye ve hatalarını yiyip bitirinceye kadar onlar kırk gün ateşte kalacaklar. Sonra bir münadi şöyle diyecek: 'Ya'kûb'un çocuklarından sünnetli olan herkesi ateşten çıkarın.' Bunun üzerine onları ateşten çıkaracaklar." İşte onların bu sözünü nakleden âyet şöyle der:

﴿وَقَالُوا لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ إِلَّآ اَيَّامًا مَعْدُودَاتٍ﴾ ***'Cehennem ateşi bize sadece sayılı günler (kısa süreliğine) dokunacaktır.'***

2. Hristiyanların Allah'a Oğul İsnadı

677- Hristiyanlardan bir kesim ise Hz. Îsâ için 'Allah'ın oğludur' iddiasında bulunmuşlardır."[188]

188 Taberî, 10/151; Kurtubî, 3/2117; İbn Kesîr, 2/35.

3. Allah'ın Dilediğini Bağışlaması, Dilediğine Azap Etmesi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: قَوْلُهُ: {يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ} [آل عمران: ١٢٩] يَقُولُ: «يَهْدِي مِنْكُمْ مَنْ يَشَاءُ فِي الدُّنْيَا فَيَغْفِرُ لَهُ ، وَيُمِيتُ مَنْ يَشَاءُ مِنْكُمْ عَلَى كُفْرِهِ فَيُعَذِّبُهُ»

678- Süddî âyetin; ﴿يَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ﴾ ***"dilediğini bağışlar, dilediğine azap eder"*** kesiti ile ilgili şunları söylemiştir: "Dünyada dilediğine hidâyet eder ve onu bağışlar, dilediğini de küfür üzere öldürüp ona azap eder."[189]

Mâide 19:

يَاأَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلَى فَتْرَةٍ مِنَ الرُّسُلِ أَنْ تَقُولُوا مَا جَاءَنَا مِنْ بَشِيرٍ وَلَا نَذِيرٍ فَقَدْ جَاءَكُمْ بَشِيرٌ وَنَذِيرٌ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٩﴾

"Ey kitap ehli! Peygamberlerin arası kesildiği bir sırada, 'Bize ne müjdeleyici bir peygamber geldi ne de bir uyarıcı' demeyesiniz diye, işte size (hakikatı) açıklayan elçimiz (Muhammed) geldi. (Evet,) size bir müjdeleyici ve uyarıcı gelmiştir. Allah, her şeye hakkıyla gücü yetendir." (19)

Mâide 20:

وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَعَلَ فِيكُمْ أَنْبِيَاءَ وَجَعَلَكُمْ مُلُوكًا وَآتَاكُمْ مَا لَمْ يُؤْتِ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿٢٠﴾

"Bir zamanlar Mûsâ, kavmine şöyle demişti: 'Ey kavmim! Allah'ın size (lütfettiği) nimetini hatırlayın; zira O, içinizden peygamberler çıkardı ve sizi hükümdarlar kıldı. Âlemlerde hiçbir kimseye vermediğini size verdi.'" (20)

189 Taberî, 10/154; Suyûtî, 2/259; Şevkânî, 2/25.

1. Hükümdarlar Kılınmasının Anlamı

[حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ هَارُونَ ، قَالَ: ثنا عَمْرُو بْنُ حَمَّادٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَجَعَلَكُمْ مُلُوكًا} [المائدة: ٢٠] يَمْلِكُ الرَّجُلُ مِنْكُمْ نَفْسَهُ وَأَهْلَهُ وَمَالَهُ »

679- Taberî, Amr → Esbât kanalı ile Süddî'nin şöyle dediğini naklemiştir: "Sizden erkekleri; nefsine, ailesine ve malına malik kıldırdı" şeklinde tefsir etmiştir.[190]

Mâide 21:

يَا قَوْمِ ادْخُلُوا الْاَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ الَّتِي كَتَبَ اللّٰهُ لَكُمْ وَلَا
تَرْتَدُّوا عَلٰى اَدْبَارِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ ﴿٢١﴾

"Ey kavmim! Allah'ın size (vatan olarak) yazdığı mukaddes toprağa girin ve arkanıza dönmeyin, yoksa hüsrana uğramış bir şekilde gerisin geriye dönmüş olursunuz." (21)

1. Allah'ın Yazmasının Anlamı

[حَدَّثَنَا بِذَلِكَ مُوسَى بْنُ هَارُونَ قَالَ: ثنا عَمْرُو بْنُ حَمَّادٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {ادْخُلُوا الْأَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ الَّتِي كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ} [المائدة: ٢١] الَّتِي أَمَرَكُمُ اللَّهُ بِهَا »

680- Süddî Allah Teâlâ'nın, ﴿كَتَبَ اللّٰهُ لَكُمْ﴾ ***"Allah'ın size yazdığı"*** kesitini: "Allah'ın size emrettiği" şeklinde tefsir etmiştir.

2. Mukaddes Toprakla Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ هَارُونَ، قَالَ: ثَنَا عَمْرُو بْنُ حَمَّادٍ، قَالَ: ثَنَا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ، قَالَ: هِيَ أَرِيحَا

190 Taberî, 10/163; Kurtubî, 3/2120; İbn Kesîr, 2/33.

681- Âyette geçen ﴿الْأَرْضَ الْمُقَدَّسَةَ﴾ ***"mukaddes toprak"*** ifadesinden maksadın "Eriha" olduğunu söylemiştir.[191]

Mâide 22:

قَالُوا يَامُوسَى إِنَّ فِيهَا قَوْمًا جَبَّارِينَ وَإِنَّا لَنْ نَدْخُلَهَا حَتَّى
يَخْرُجُوا مِنْهَا فَإِنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا فَإِنَّا دَاخِلُونَ ﴿٢٢﴾

"Dediler ki: 'Ey Mûsâ! O (dediğin) topraklarda gayet güçlü, zorba bir millet var. Onlar oradan çıkmadıkça, biz oraya asla giremeyiz. Eğer oradan çıkarlarsa, biz de gireriz.'" (22)

Mâide 23:

قَالَ رَجُلَانِ مِنَ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمَا ادْخُلُوا عَلَيْهِمُ الْبَابَ فَإِذَا
دَخَلْتُمُوهُ فَإِنَّكُمْ غَالِبُونَ وَعَلَى اللَّهِ فَتَوَكَّلُوا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٢٣﴾

"Korkanların içinden Allah'ın kendilerine lütufta bulunduğu iki kişi şöyle dedi: 'Onların üzerine kapıdan girin; oraya bir girdiniz mi artık siz zaferi kazanmışsınızdır. Eğer mü'minler iseniz ancak Allah'a güvenin.'" (23)

1. İki Kişi Kimdi?

[حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ هَارُونَ ، قَالَ: ثنا عَمْرُو بْنُ حَمَّادٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {قَالَ رَجُلَانِ مِنَ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمَا} [المائدة: ٢٣] وَهُمَا اللَّذَانِ كَتَمَاهُمْ: يُوشَعُ بْنُ نُونٍ فَتَى مُوسَى ، وَكَالُوبُ بْنُ يوفنة خَتَنُ مُوسَى »

682- Süddî şöyle demiştir: "Âyette geçen iki kişiden maksat, düşmanla ilgili bilgiyi gizleyen kişilerdir.[192] Bunlar Hz. Mûsâ'nın yanındaki Yûşa' b. Nûn ve Hz. Mûsâ'nın bacanağı Kâlûb b. Yufanna'dır.[193]

191 Taberî, 10/169; Kurtubî, 3/2122; İbn Kesîr, 2/37; Suyûtî, 2/370.
192 Daha önce konu ile ilgili detayları açıkladık. Bkz. Mâide 12. âyetin tefsiri.
193 Taberî, 10/177; İbn Kesîr, 2/38; Âlûsî, 2/283.

Mâide 24:

قَالُوا يَامُوسَى إِنَّا لَنْ نَدْخُلَهَا أَبَدًا مَا دَامُوا فِيهَا فَاذْهَبْ
أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ ﴿٢٤﴾

"Dediler ki: 'Ey Mûsa! Onlar orada bulundukça, biz oraya asla girmeyeceğiz. Sen ve Rabbin gidin, onlarla savaşın. Biz burada oturacağız.'" (24)

Mâide 25:

قَالَ رَبِّ إِنِّي لَا أَمْلِكُ إِلَّا نَفْسِي وَأَخِي فَافْرُقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٥﴾

"Mûsâ, 'Ey Rabbim! Ben ancak kendime ve kardeşime söz geçirebilirim. Artık bizimle o yoldan çıkmışların arasını ayır' dedi." (25)

1. Hz. Mûsâ'nın Öfkelenip Beddua Etmesi

[حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ هَارُونَ ، قَالَ: ثنا عَمْرُو بْنُ حَمَّادٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ ، قَالَ: غَضِبَ مُوسَى صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ قَالَ لَهُ الْقَوْمُ: {اذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ} ، فَدَعَا عَلَيْهِمْ فَقَالَ: {رَبِّ إِنِّي لَا أَمْلِكُ إِلَّا نَفْسِي وَأَخِي فَافْرُقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ} [المائدة: ٢٥] وَكَانَتْ عَجْلَةً مِنْ مُوسَى عَجِلَهَا »

683- Süddî bu âyetin tefsiri ile ilgili şunları söylemiştir: "Kavmi Mûsâ'ya, ﴿فَاذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا﴾ ***'Sen ve Rabbin gidin savaşın'*** dediğinde Hz. Mûsâ öfkelendi ve onlara beddua edip, ﴿فَافْرُقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ﴾ ***'Bizimle, o yoldan çıkmışların arasını ayır'*** dedi. Bu beddua meselesi Hz. Mûsâ tarafından acele karar verilerek yapılmış bir şeydi."[194]

194 Taberî, 10/189; Suyûtî, 2/271; Âlûsî, 2/285.

Mâide 26:

قَالَ فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ اَرْبَعِينَ سَنَةً يَتِيهُونَ فِي الْاَرْضِ
فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٦﴾

"Allah, 'Öyleyse orası (arz-ı mukaddes) onlara kırk yıl yasaklanmıştır; (bu müddet içinde) yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşacaklar. Artık sen, yoldan çıkmış toplum için üzülme' dedi." (26)

1. Tih Çölü'nde Hapis Kalma

[حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ هَارُونَ ، قَالَ: ثنا عَمْرُو بْنُ حَمَّادٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ ، قَالَ: غَضِبَ مُوسَى عَلَى قَوْمِهِ ، فَدَعَا عَلَيْهِمْ ، فَقَالَ: {رَبِّ إِنِّي لَا أَمْلِكُ إِلَّا نَفْسِي وَأَخِي} [المائدة: ٢٥] الْآيَةُ ، فَقَالَ اللَّهُ جَلَّ وَعَزَّ: {فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً يَتِيهُونَ فِي الْأَرْضِ} [المائدة: ٢٦] فَلَمَّا ضُرِبَ عَلَيْهِمُ التِّيهُ ، نَدِمَ مُوسَى ، وَأَتَاهُ قَوْمُهُ الَّذِينَ كَانُوا يُطِيعُونَهُ ، فَقَالُوا لَهُ: مَا صَنَعْتَ بِنَا يَا مُوسَى؟ فَمَكَثُوا فِي التِّيهِ؛ فَلَمَّا خَرَجُوا مِنَ التِّيهِ ، رُفِعَ الْمَنُّ وَالسَّلْوَى ، وَأَكَلُوا مِنَ الْبُقُولِ. وَالْتَقَى مُوسَى وَعُوجُ ، فَوَثَبَ مُوسَى فِي السَّمَاءِ عَشَرَةَ أَذْرُعٍ ، وَكَانَتْ عَصَاهُ عَشَرَةَ أَذْرُعٍ ، وَكَانَ طُولُهُ عَشَرَةَ أَذْرُعٍ ، فَأَصَابَ كَعْبَ عُوجٍ فَقَتَلَهُ. وَلَمْ يَبْقَ أَحَدٌ مِمَّنْ أَبَى أَنْ يَدْخُلَ قَرْيَةَ الْجَبَّارِينَ مَعَ مُوسَى إِلَّا مَاتَ ، وَلَمْ يَشْهَدِ الْفَتْحَ. ثُمَّ إِنَّ اللَّهَ لَمَّا انْقَضَتِ الْأَرْبَعُونَ سَنَةً بَعَثَ يُوشَعَ بْنَ نُونٍ نَبِيًّا ، فَأَخْبَرَهُمْ أَنَّهُ نَبِيٌّ ، وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَمَرَهُ أَنْ يُقَاتِلَ الْجَبَّارِينَ ، فَبَايَعُوهُ وَصَدَّقُوهُ ، فَهَزَمَ الْجَبَّارِينَ ، وَاقْتَحَمُوا عَلَيْهِمْ يُقَاتِلُونَهُمْ ، فَكَانَتِ الْعِصَابَةُ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ يَجْتَمِعُونَ عَلَى عُنُقِ الرَّجُلِ يَضْرِبُونَهَا لَا يَقْطَعُونَهَا»

684- Süddî bu âyetin tefsirinde şunları söylemiştir: "İsrâiloğullarına Tih Çölü'nde kırk yıl kalma cezası verilince Hz. Mûsâ pişman oldu ve kendisine itaat eden kavminin yanına geldi. Kavmi:

'Ey Mûsâ sen bize ne yaptın?' dedi. Belirlenen müddet (kırk yıl) bittikten sonra Tih Çölü'nden çıktılar ve artık kendilerine verilen men ve selva kesildi,

onun yerine bakla türü şeyler yemeye başladılar. Sonra Mûsâ, Âc ismindeki o adamla karşılaştı. Mûsâ'nın boyu on zirâ idi ve on zirâ kadar havaya zıpladı, Âc ismindeki adamın topuklarına bir darbe vurdu ve onu öldürdü. Daha önce zorba millet vardır diye onlarla savaşmaktan korkanların hepsi ölmüş, dolayısı ile bu fethe şahit olamamışlardı. Tîh Çölü'nde kırk yıllık beklemeden sonra Allah, Yûşa' b. Nûn'u peygamber olarak göndermişti. Yûşa Peygamber İsrâiloğullarına kendisinin Allah'ın peygamberi olduğunu ve Allah'ın onlara şehirdeki zorba millet ile savaşmalarını emrettiğini söyledi. İsrâiloğulları ona inanıp savaş hususunda biat ettiler. Sonra zorba kavim ile savaşıp onları hezimete uğrattılar. İsrâîloğullarından beş on kişilik gruplar zorba kavimden birisinin boynunu kesmeye çalışır yine de zorlanıp kesemezlerdi."[195]

2. Fasıklara Üzülmeme

[حَدَّثَنِي مُوسَى ، قَالَ: ثنا عَمْرٌو ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،[عَنِ السُّدِّيِّ: {فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ} [المائدة: ٢٦] قَالَ: « لَمَّا ضُرِبَ عَلَيْهِمُ التِّيهُ ، نَدِمَ مُوسَى صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَلَمَّا نَدِمَ أَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ: {فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ} [المائدة: ٢٦] لَا تَحْزَنْ عَلَى الْقَوْمِ الَّذِينَ سَمَّيْتُهُمْ فَاسِقِينَ »

685- Süddî, ﴿فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ﴾ ***"o halde fasık kavme üzülme"*** sözünü şu şekilde tefsir etmiştir: "Allah Mûsâ'ya, 'Kendilerine fasık ismini verdiğim bu kavim için üzülme' dedi. Hz. Mûsâ da onlar için üzülmedi."[196]

Mâide 27:

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنَيْ آدَمَ بِالْحَقِّ إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقُبِّلَ مِنْ أَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْآخَرِ قَالَ لَأَقْتُلَنَّكَ قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ ﴿٢٧﴾

"(Ey Muhammed!) Onlara, Âdem'in iki oğlunun haberini gerçek olarak oku. Hani, ikisi de birer kurban sunmuşlardı da birinden

195 Taberî, 10/189; *Târîhu't-Taberî*, 2/223; Suyûtî, 2/223; Âlûsî, 2/285.

196 Taberî, 10/200; Âlûsî, 2/285. *Taberî Tefsiri*'nde Mâide sûresinin 27-31. âyetleri ile ilgili rivâyetler geçmektedir. İbn Abbas ve İbn Mes'ûd'a dayandığı için biz onları delil olarak kullanmadık. Bkz. Taberî, 10/206-221.

kabul edilmiş, ötekinden kabul edilmemişti. Kurbanı kabul edilmeyen, 'Andolsun seni mutlaka öldüreceğim' demişti. Öteki, 'Allah, ancak kendisine karşı gelmekten sakınanlardan kabul eder' demişti." (27)

Mâide 28:

لَئِنْ بَسَطْتَ إِلَيَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِي مَا أَنَا بِبَاسِطٍ يَدِيَ إِلَيْكَ
لِأَقْتُلَكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٨﴾

"Andolsun! Sen beni öldürmek için elini bana uzatsan da ben seni öldürmek için sana elimi uzatacak değilim. Çünkü ben âlemlerin Rabbi olan Allah'tan korkarım." (28)

Mâide 29:

إِنِّي أُرِيدُ أَنْ تَبُوءَ بِإِثْمِي وَإِثْمِكَ فَتَكُونَ مِنْ أَصْحَابِ
النَّارِ ۚ وَذَٰلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ ﴿٢٩﴾

"Ben istiyorum ki, sen hem benim günahımı hem de kendi günahını yüklenesin ve ateşe atılacaklardan olasın; zalimlerin cezası işte budur." (29)

1. "Hem benim günahımı hem de kendi günahını yüklenesin" Sözünün Anlamı

[حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ هَارُونَ ، قَالَ: ثنا عَمْرُو بْنُ حَمَّادٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ ، فِي حَدِيثِهِ عَنْ أَبِي مَالِكٍ ، وَعَنْ أَبِي صَالِحٍ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ، وَعَنْ مُرَّةَ ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ ، وَعَنْ نَاسٍ ، مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: {إِنِّي أُرِيدُ أَنْ تَبُوءَ بِإِثْمِي وَإِثْمِكَ} [المائدة: ٢٩] يَقُولُ: « إِثْمَ قَتْلِي إِلَى إِثْمِكَ الَّذِي فِي عُنُقِكَ {فَتَكُونَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ} [المائدة: ٢٩]

686- Süddî bu âyeti şöyle tefsir etmiştir: "Ben istiyorum ki, beni öldürmenin günahı diğer günahlarına eklensin ve sen ateş ehli olasın."[197]

Mâide 30:

فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ أَخِيهِ فَقَتَلَهُ فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٣٠﴾

"Derken nefsi onu kardeşini öldürmeye itti de (nefsine uyarak) onu öldürdü ve böylece ziyan edenlerden oldu." (30)

Mâide 31:

فَبَعَثَ اللَّهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْأَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ يُوَارِي سَوْءَةَ أَخِيهِ قَالَ يَاوَيْلَتَا أَعَجَزْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هَذَا الْغُرَابِ فَأُوَارِيَ سَوْءَةَ أَخِي فَأَصْبَحَ مِنَ النَّادِمِينَ ﴿٣١﴾

"Nihayet Allah, ona kardeşinin ölmüş cesedini nasıl örtüp gizleyeceğini göstermek için yeri eşeleyen bir karga gönderdi. 'Yazıklar olsun bana! Şu karga kadar olup da kardeşimin cesedini örtmekten âciz miyim ben?' dedi. Artık pişmanlık duyanlardan olmuştu." (31)

Mâide 32:

مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ كَتَبْنَا عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا وَلَقَدْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُنَا بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ إِنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ بَعْدَ ذَلِكَ فِي الْأَرْضِ لَمُسْرِفُونَ ﴿٣٢﴾

"Bundan dolayı İsrâiloğullarına (Kitap'ta) şunu yazdık: 'Kim, bir insanı, bir can karşılığı veya yeryüzünde bir bozgunculuk çıkarmak karşılığı olmaksızın öldürürse, o sanki bütün insanları öldürmüştür. Her kim de birini (hayatını kurtararak) yaşatırsa, sanki bütün insanları yaşatmıştır.' Andolsun ki, onlara rasûllerimiz apaçık deliller (mûcize ve âyetler) getirdiler. Ama onlardan birçoğu bundan sonra da (hâlâ) yeryüzünde aşırı gitmektedir." (32)

197 Taberî, 10/215; İbn Kesîr, 2/44.

Mâide 33:

إِنَّمَا جَزٰٓؤُا الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْاَرْضِ فَسَادًا اَنْ يُقَتَّلُوا اَوْ يُصَلَّبُوا اَوْ تُقَطَّعَ اَيْدِيهِمْ وَاَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ اَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْاَرْضِ ذٰلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٣٣﴾

"Allah'a ve Rasûlü'ne savaş açanların ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışanların cezası; ancak öldürülmeleri yahut asılmaları veya ellerinin ve ayaklarının çaprazlama kesilmesi, yahut o yerden sürülmeleridir. Bu cezalar onlar için dünyadaki bir rezilliktir. Ahirette de onlara büyük bir azap vardır." (33)

1. Nüzûl Sebebi

[حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ هَارُونَ ، قَالَ: ثنا عَمْرُو بْنُ حَمَّادٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،[عَنِ السُّدِّيِّ: {إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا} [المائدة: ٣٣] قَالَ: « أُنْزِلَتْ فِي سُودَانِ عُرَيْنَةَ ، قَالَ: أَتَوْا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَبِهِمُ الْمَاءُ الْأَصْفَرُ ، فَشَكَوْا ذَلِكَ إِلَيْهِ ، فَأَمَرَهُمْ فَخَرَجُوا إِلَى إِبِلِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ الصَّدَقَةِ ، فَقَالَ: «اشْرَبُوا مِنْ أَلْبَانِهَا وَأَبْوَالِهَا» فَشَرِبُوا مِنْ أَلْبَانِهَا وَأَبْوَالِهَا ، حَتَّى إِذَا صَحُّوا وَبَرِئُوا قَتَلُوا الرُّعَاةَ وَاسْتَاقُوا الْإِبِلَ »

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثني أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،[عَنِ السُّدِّيِّ ، قَالَ: فَبَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، فَأُتِيَ بِهِمْ ، يَعْنِي الْعُرَنِيِّينَ ، فَأَرَادَ أَنْ يَسْمُلَ أَعْيُنَهُمْ ، فَنَهَاهُ اللَّهُ عَنْ ذَلِكَ ، وَأَمَرَهُ أَنْ يُقِيمَ فِيهِمُ الْحُدُودَ كَمَا أَنْزَلَهَا اللَّهُ عَلَيْهِ «

[مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،[عَنِ السُّدِّيِّ ، قَالَ: نَهَى اللَّهُ نَبِيَّهُ عليه الصلاة والسلام عَنْ أَنْ يَسْمُلَ أَعْيُنَ الْعُرَنِيِّينَ الَّذِينَ أَغَارُوا عَلَى لِقَاحِهِ ، وَأَمَرَهُ أَنْ يُقِيمَ فِيهِمُ الْحُدُودَ كَمَا أَنْزَلَهَا اللَّهُ عَلَيْهِ. فنَظَرَ إِلَى مَنْ أَخَذَ الْمَالَ وَلَمْ يَقْتُلْ فَقَطَعَ يَدَهُ وَرِجْلَهُ مِنْ خِلَافٍ ، يَدَهُ الْيُمْنَى وَرِجْلَهُ الْيُسْرَى. ونَظَرَ إِلَى مَنْ قَتَلَ وَلَمْ يَأْخُذْ

مَالًا فَقَتَلَهُ. ونَظَرَ إِلَى مَنْ أَخَذَ الْمَالَ وَقَتَلَ فَصَلَبَهُ. وَكَذَلِكَ يَنْبَغِي لِكُلِّ مَنْ أَخَافَ طَرِيقَ الْمُسْلِمِينَ وَقَطَعَ أَنْ يُصْنَعَ بِهِ إِنْ أُخِذَ وَقَدْ أَخَذَ مَالًا قُطِعَتْ يَدُهُ بِأَخْذِهِ الْمَالَ وَرِجْلُهُ بِإِخَافَةِ الطَّرِيقِ ، وَإِنْ قَتَلَ وَلَمْ يَأْخُذْ مَالًا قُتِلَ ، وَإِنْ قَتَلَ وَأَخَذَ الْمَالَ: صُلِبَ »

687- Süddî bu âyetin tefsiri ile ilgili şunları söylemiştir: "Bu âyet Ureyneliler hakkında inmiştir. Kendileri Medine'ye gelip Müslüman olmuşlardı fakat bedenlerinde çıkan sarı su nedeni ile hastalanmışlardı. Gelip durumu Allah Rasûlü'ne söylediler. Allah Rasûlü iyileşmeleri için onları Medine'nin dışında otlatılan zekât develerinin yanına gönderdi. Onlara şöyle dedi:

إِشْرَبُوا مِنْ أَلْبَانِهَا وَأَبْوَالِهَا ***'Gidin develerin sütünden ve bevlinden için.'*** Kendileri gidip söylenenleri yaptılar. Bir süre sonra iyileşip sağlıklarına kavuşunca çobanları öldürüp sürüyü çaldılar.[198] Allah Rasûlü durumdan haberdar olduktan sonra onları yakalamaları için (yirmi kişilik) bir ekip gönderdi. Allah Rasûlü (çobanlara yaptıkları gibi) onların gözlerini oymak istiyordu fakat Allah ona böyle yapmasını yasakladı. Daha sonra âyetin belirttiği şekilde kısas uygulandı.[199] Allah Rasûlü, mal alıp kimseyi öldürmeyenin (sağ) el ve (sol) ayağını çapraz olarak kesti. Mal almayıp (çobanları) öldürenleri öldürdü. Hem mal alan hem de öldürenleri ise astı. Aynı durum Müslümanların yoluna korku salıp yol kesen ve mal alan herkes için uygulanır. Aldığı maldan dolayı eli, korkutması nedeni ile ayağı kesilir. Eğer yoldan geçeni öldürmüş fakat mal almamışsa öldürülür. Hem birisini öldürmüş hem de mal almışsa asılır."[200]

2. Sürgün Cezası

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ ، قَوْلُهُ: {أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ} [المائدة: ٣٣] قَالَ: «يَطْلُبُهُمُ الْإِمَامُ بِالْخَيْلِ وَالرِّجَالِ حَتَّى يَأْخُذَهُمْ ، فَيُقِيمَ فِيهِمُ الْحُكْمَ ، أَوْ يُنْفَوْا مِنْ أَرْضِ الْمُسْلِمِينَ»

198 Taberî, 10/251.
199 Taberî, 10/253; Kurtubî, 3/2147; Suyûtî, 2/278.
200 Taberî, 10/259; İbn Kesîr, 2/51; Suyûtî, 2/279; Şevkânî, 2/35.

688- Süddî âyetin; ﴿اَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْاَرْضِ﴾ ***"ya da o bölgeden sürülmeleri"*** kesitini şu şekilde tefsir etmiştir:

"İmam (devlet başkanı) atlı birlikler ve güvenlik güçleri aracılığı ile onları arayıp yakalar, sonra da haklarında gerekli hükmü uygular veya onları Müslümanların topraklarından çıkartıp başka yere sürgün eder."[201]

Mâide 34:

﴿اِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ اَنْ تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْ ۚ فَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٤﴾﴾

"Ancak, siz kendilerini yenip ele geçirmeden önce tevbe edenler müstesna; biliniz ki Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir." (34)

1. Yol Kesicinin Tevbesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ ، قَوْلُهُ: {إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْ} [المائدة: ٣٤] وَتَوْبَتُهُ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَقْدِرَ عَلَيْهِ أَنْ يَكْتُبَ إِلَى الْإِمَامِ يَسْتَأْمِنُهُ عَلَى مَا قَتَلَ وَأَفْسَدَ فِي الْأَرْضِ: فَإِنْ لَمْ يُؤَمِّنِّي عَلَى ذَلِكَ ازْدَدْتُ فَسَادًا وَقَتْلًا وَأَخْذًا لِلْأَمْوَالِ أَكْثَرَ مِمَّا فَعَلْتُ ذَلِكَ قَبْلُ. فَعَلَى الْإِمَامِ مِنَ الْحَقِّ أَنْ يُؤَمِّنَهُ عَلَى ذَلِكَ ، فَإِذَا أَمَّنَهُ الْإِمَامُ جَاءَ حَتَّى يَضَعَ يَدَهُ فِي يَدِ الْإِمَامِ. فَلَيْسَ لِأَحَدٍ مِنَ النَّاسِ أَنْ يَتْبَعَهُ وَلَا يَأْخُذَهُ بِدَمٍ سَفَكَهُ وَلَا مَالٍ أَخَذَهُ ، وَكُلُّ مَالٍ كَانَ لَهُ فَهُوَ لَهُ ، لِكَيْلَا يَقْتُلَ الْمُؤْمِنِينَ أَيْضًا وَيُفْسِدَهُ. فَإِذَا رَجَعَ إِلَى اللَّهِ جَلَّ وَعَزَّ فَهُوَ وَلِيُّهُ يَأْخُذُهُ بِمَا صَنَعَ. وَتَوْبَتُهُ فِيمَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْإِمَامِ وَالنَّاسِ ، فَإِذَا أَخَذَهُ الْإِمَامُ وَقَدْ تَابَ فِيمَا يَزْعُمُ إِلَى اللَّهِ جَلَّ ثَنَاؤُهُ قَبْلَ أَنْ يُؤَمِّنَهُ الْإِمَامُ فَلْيُقِمْ عَلَيْهِ الْحَدَّ »

689- Taberî; Muhammed b. Hüseyin → Ahmed b. Mufaddal → Esbât kanalı ile yaptığı rivâyette Süddî'nin şöyle dediğini nakleder: "Ele geçirilmeden önce tevbesi şu şekilde olur: Devlet başkanına (imama) bir mektup yazacak ve yapmış olduğu bozgunculuk ve cinayetlerden dolayı ondan

201 Taberî, 10/268; Kurtubî, 3/2149; Şevkânî, 2/360; Âlûsî, 2/293.

kendisine eman vermesini isteyip şöyle diyecek: 'Eğer bana bu hususta eman vermezsen öldürme, yağma ve yoldan geçenlerin mallarını gasbetme faaliyetlerini öncekilerden daha fazla yaparım.' Bu durumda devlet başkanı ona eman vermelidir. Kendisine eman verdikten sonra gelip imama elini uzatıp biat etmesi gerekir. Bunu yaptıktan sonra artık döktüğü kandan ve gasbettiği maldan dolayı kimsenin ondan hak talebinde bulunmaması gerekir. Yeniden mü'minleri öldürmemesi ve bozgunculuk çıkarmaması için daha önce meşru olmayan yollarla almış olduğu mallar ona ait olur. Eğer tevbe ederse onun velisi Allah'tır ve yaptıkları ile ilgili onu hesaba çekecek sadece O'dur. Böyle birisinin yaptığı tevbe kendisi ile Allah ve kullar arasındaki bir durumdur. Eğer imam onu eman istemeden önce yakalarsa ancak o, yaptıklarından dolayı Allah'a tevbe ettiğini söylerse (bu kendisi ile Allah arasında özel bir durumdur) imam onun için (yukarıda bahsettiğimiz) had cezasını uygular."[202]

Mâide 35:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ
وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣٥﴾

"Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının, O'na yaklaşmaya vesile arayın ve O'nun yolunda cihad edin ki kurtuluşa eresiniz." (35)

1. ﴿الْوَسِيلَةَ﴾ "el-vesîlete" İfadesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرٍو ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيْهِ الْوَسِيلَةَ} [المائدة: ٣٥] قَالَ: «هِيَ الْمَسْأَلَةُ وَالْقُرْبَةُ»

690- Süddî Allah Teâlâ'nın, ﴿الْوَسِيلَةَ﴾ ***"el-vesîlete"*** kelimesini "isteme ve yakınlık" olarak tefsir etmişlerdir.[203]

202 Taberî, 10/281; Suyûtî, 2/279.
203 Taberî, 10/291; Kurtubî, 3/2156; İbn Kesîr, 2/52; Şevkânî, 2/38.

Mâide 36:

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ أَنَّ لَهُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لِيَفْتَدُوا بِهِ
مِنْ عَذَابِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَا تُقُبِّلَ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٣٦﴾

"Şüphesiz yeryüzünde olanların hepsi ve yanında bir o kadarı daha kendilerinin (kâfirlerin) olsa da onu kıyamet gününün azabından kurtulmak için fidye verecek olsalar, onlardan yine kabul edilmez. Onlara elem dolu bir azap vardır." (36)

Mâide 37:

يُرِيدُونَ أَنْ يَخْرُجُوا مِنَ النَّارِ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنْهَا وَلَهُمْ عَذَابٌ مُقِيمٌ ﴿٣٧﴾

"Ateşten çıkmak isterler ama ondan çıkabilecek değillerdir. Onlara sürekli bir azap vardır." (37)

Mâide 38:

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جَزَاءً بِمَا كَسَبَا
نَكَالًا مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٣٨﴾

"Hırsızlık eden erkek ve kadının, yaptıklarına karşılık bir ceza ve Allah'tan bir ibret olmak üzere ellerini kesin. Allah izzet ve hikmet sahibidir." (38)

1. Hırsızın Eli Nasıl Kesilir?

عَنِ السُّدِّيِّ: الْيُمْنَى مِنْ كُلِّ مِنْهُمَا

691- Süddî şöyle demiştir: "Her ikisinin de sağ eli kesilir."[204]

204 Taberî, 10/295.

Mâide 39:

فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٩﴾

"Her kim de işlediği zulmünün arkasından tevbe edip durumunu düzeltirse kuşkusuz, Allah onun tevbesini kabul eder. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir." (39)

Mâide 40:

أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ
وَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤٠﴾

"Bilmez misin ki göklerin ve yerin hükümranlığı Allah'a aittir. O, dilediğine azap eder, dilediğini de bağışlar. Allah, her şeye hakkıyla gücü yetendir." (40)

Mâide 41:

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ لَا يَحْزُنْكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ مِنَ الَّذِينَ قَالُوا آمَنَّا بِأَفْوَاهِهِمْ
وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ ۛ وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ سَمَّاعُونَ لِقَوْمٍ آخَرِينَ ۙ لَمْ
يَأْتُوكَ ۖ يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِهِ ۖ يَقُولُونَ إِنْ أُوتِيتُمْ هَٰذَا فَخُذُوهُ وَإِنْ لَمْ
تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُوا ۚ وَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ فِتْنَتَهُ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهُ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا ۚ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَمْ يُرِدِ
اللَّهُ أَنْ يُطَهِّرَ قُلُوبَهُمْ ۚ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٤١﴾

"Ey Rasûl! Kalpleri iman etmediği halde ağızlarıyla 'inandık' diyen kimselerden ve Yahudilerden küfür içinde koşuşanlar(ın hali) seni üzmesin. Onlar durmadan yalana kulak verirler, ve sana gelmeyen (bazı) kimselere kulak verirler; kelimeleri yerlerinden kaydırıp değiştirirler. 'Eğer size şu verilirse hemen alın, o verilmezse sakının!' derler. Allah bir kimseyi şaşkınlığa (fitneye) düşürmek isterse, sen Allah'a karşı, onun lehine hiçbir şey yapamazsın. Onlar, Allah'ın kalplerini temizlemek

istemediği kimselerdir. Onlar için dünyada rezillik vardır ve ahirette onlara mahsus büyük bir azap vardır." (41)

1. Nüzûl Sebebi

[أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ عُثْمَانَ بْنِ حَكِيمٍ الأَوْدِيُّ فِيمَا كَتَبَ إِلَيَّ ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، ثنا أَسْبَاطٌ[عَنِ السُّدِّيِّ قَوْلَهُ: مِنَ الَّذِينَ قَالُوا آمَنَّا بِأَفْوَاهِهِمْ وَلَمْ تُؤْمِنْ قُلُوبُهُمْ قَالَ: نَزَلَتْ فِي رَجُلٍ مِنَ الأَنْصَارِ زُعِمَ أَنَّهُ أَبُو لُبَابَةَ، أَشَارَتْ إِلَيْهِ بَنُو قُرَيْظَةَ يَوْمَ الْحِصَارِ مَا لأمر على ما تنزل ... إِلَيْهِمْ إِنَّهُ الذَّبْحُ

692- Süddî şöyle demiştir: "Bu âyet Ensar'dan bir adam hakkında indi. İsminin Ebû Lübabe olduğunu söylemişlerdir. Bu kişinin Kurayzaoğulları ile önceye dayanan müttefikliği vardı. Kurayzaoğulları kuşatmasında kendisine; indiğimizde başımıza ne gelecek diye soran Yahudilere; eli ile boğazını işaret edip öldürüleceklerini söylemiştir."[205]

2. Yahudilerin Tahrifi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،[عَنِ السُّدِّيِّ ، قَوْلُهُ: {وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ سَمَّاعُونَ لِقَوْمٍ آخَرِينَ لَمْ يَأْتُوكَ يُحَرِّفُونَ} [المائدة: ٤١] كَانَ بَنُو إِسْرَائِيلَ أَنْزَلَ اللهُ عَلَيْهِمْ: إِذَا زَنَى مِنْكُمْ أَحَدٌ فَارْجُمُوهُ. فَلَمْ يَزَالُوا بِذَلِكَ حَتَّى زَنَى رَجُلٌ مِنْ خِيَارِهِمْ؛ فَلَمَّا اجْتَمَعَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ يَرْجُمُونَهُ ، قَامَ الْخِيَارُ وَالْأَشْرَافُ فَمَنَعُوهُ. ثُمَّ زَنَى رَجُلٌ مِنَ الضُّعَفَاءِ ، فَاجْتَمَعُوا لِيَرْجُمُوهُ ، فَاجْتَمَعَتِ الضُّعَفَاءُ فَقَالُوا: لَا تَرْجُمُوهُ حَتَّى تَأْتُوا بِصَاحِبِكُمْ فَتَرْجُمُونَهُمَا جَمِيعًا. فَقَالَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ: إِنَّ هَذَا الْأَمْرَ قَدِ اشْتَدَّ عَلَيْنَا ، فَتَعَالَوْا فَلْنُصْلِحْهُ. فَتَرَكُوا الرَّجْمَ ، وَجَعَلُوا مَكَانَهُ أَرْبَعِينَ جَلْدَةً بِحَبْلٍ مُقَيَّرٍ وَيُحَمِّمُونَهُ وَيَحْمِلُونَهُ عَلَى حِمَارٍ وَوَجْهُهُ إِلَى ذَنَبِهِ ، وَيُسَوِّدُونَ وَجْهَهُ ، وَيَطُوفُونَ بِهِ. فَكَانُوا يَفْعَلُونَ ذَلِكَ حَتَّى بُعِثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَدِمَ الْمَدِينَةَ ، فَزَنَتِ امْرَأَةٌ مِنْ أَشْرَافِ الْيَهُودِ ، يُقَالُ لَهَا بُسْرَةُ ، فَبَعَثَ أَبُوهَا

205 Taberî, 10/302; Suyûtî, 2/283.

نَاسًا مِنْ أَصْحَابِهِ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، فَقَالَ: سَلُوهُ عَنِ الزِّنَا وَمَا نُزِّلَ إِلَيْهِ فِيهِ؛ فَإِنَّا نَخَافُ أَنْ يَفْضَحَنَا وَيُخْبِرَنَا بِمَا صَنَعْنَا ، فَإِنْ أَعْطَاكُمُ الْجَلْدَ فَخُذُوهُ وَإِنْ أَمَرَكُمْ بِالرَّجْمِ فَاحْذَرُوهُ. فَأَتَوْا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَأَلُوهُ ، فَقَالَ: «الرَّجْمُ» فَأَنْزَلَ اللَّهُ عز وجل: {وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ سَمَّاعُونَ لِقَوْمٍ آخَرِينَ لَمْ يَأْتُوكَ يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِهِ} [المائدة: ٤١] حِينَ حَرَّفُوا الرَّجْمَ فَجَعَلُوهُ جَلْدًا »

693- ﴿يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعِهِۦ﴾ ***"kelimeleri yerlerinden değiştirip tahrif ediyorlar"*** ifadesiyle ilgili Süddî şunları söylemiştir: "Allah İsrâiloğulları için şu hükmü indirmişti:

'Sizden biriniz zina ederse onu recim ile (taşlayarak) öldürün.' İçlerinden seçkin birisi zina edene kadar bu hükmü uygulamışlardır. İçlerinden ileri gelenlerden birisi zina edince İsrâiloğulları toplanıp recim hükmünü verdiler fakat ileri gelenler bu hükmün uygulanmasını engellediler. Sonra içlerinden zayıf birisi zina edince toplanıp onun hakkında recim kararı aldılar. Hükmü uygulamak istediklerinde zayıflar bir araya gelip şöyle dediler:

'Hayır, diğer kişiyi (adamınızı) getirip ona da bu hükmü uygulamazsanız biz recim yapılmasına müsaade etmeyiz.' Sonra şöyle dediler:

'Bu iş bizim için ağır (sorun haline geldi) oldu. En iyisi bu konuda anlaşıp ortak bir yol bulalım.' Sonra cezasını şu şekilde takdir ettiler:

'Ziftlenmiş bir ip ile kırk sopa atılacak sonra eşeğe ters bindirilip, yüzüne kara sürülecek ve bu şekilde halkın içinde gezdirilecek.' Allah Rasûlü Medine'ye hicret edinceye kadar içlerinde zina edenleri bu şekilde bir uygulama ile cezalandırdılar. Sonra bir gün Yahudilerin ileri gelenlerinden ve ismi Büsra olan bir kadın zina etti. Kızına uygulanacak hükmü ve bu hususta Peygamber'e inen âyetleri sorsunlar diye (zina eden kızın) babası adamlarını Peygamber'in yanına gönderdi. Bir yandan da şöyle diyordu: 'Korkarım ki Muhammed bu hususta bizi rezil edip yaptığımız uygulamanın yanlış olduğunu, bu konudaki gerçek hükmün ne olduğunu açığa çıkarır. Eğer cezanın celd (sopa) olduğunu söylerse uygulayın, yok recim (taşlanarak öldürülme) derse bundan kaçının.' Peygamber'in yanına geldiklerine Allah Rasûlü onlara kadının cezasının recim olduğunu söyledi. Bunun üzerine Allah azze ve celle, ﴿وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا﴾ ***'Yahudilerden öyleleri***

vardır ki...' âyetini indirdi. Âyet, Yahudilerin recim cezasını tahrif edip onun yerine sopa cezası koymalarından bahsetmektedir."[206]

Mâide 42:

سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ اَكَّالُونَ لِلسُّحْتِ فَاِنْ جَاۤؤُكَ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ اَوْ
اَعْرِضْ عَنْهُمْ ۚ وَاِنْ تُعْرِضْ عَنْهُمْ فَلَنْ يَضُرُّوكَ شَيْـًٔا ۗ وَاِنْ حَكَمْتَ
فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ ۗ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ﴿٤٢﴾

"Onlar yalana kulak verir ve durmadan haram yerler. Sana gelirlerse ister aralarında hüküm ver ister onlardan yüz çevir. Eğer onlardan yüz çevirirsen sana hiçbir zarar veremezler. Eğer hüküm verirsen, aralarında adaletle hükmet. Allah âdil olanları sever." (42)

1. Nesh

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ ، قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ: « {فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ أَوْ أَعْرِضْ عَنْهُمْ} [المائدة: ٤٢] كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنْ شَاءَ حَكَمَ بَيْنَهُمْ ، وَإِنْ شَاءَ أَعْرَضَ عَنْهُمْ. ثُمَّ نَسَخَهَا فَقَالَ: {فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ} [المائدة: ٤٨] وَكَانَ مَجْبُورًا عَلَى أَنْ يَحْكُمَ بَيْنَهُمْ »

694- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "Allah Rasûlü önceleri isterse aralarında hüküm verirdi, isterse de onlardan yüz çevirirdi. Sonra Allah Teâlâ bu âyeti neshetti ve, ﴿فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَا اَنْزَلَ اللّٰهُ وَلَا تَتَّبِعْ اَهْوَاۤءَهُمْ﴾ ***'Artık, aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet ve sana gelen***

206 Taberî, 10/310. İki Yahudinin zina etmesi ve gelip hükmünü Peygamberimize sormaları ile ilgili kıssa sahih isnad ile rivâyet edilmiştir. Rivâyet halkasının başında İbn Ömer ve Berâ b. Âzib geçmektedir. İbn Ömer kanalı ile gelen rivâyet Buhârî tarafından Kitâbul-Hudûd bölümünde (4/182) ele alınmıştır. Aynı şekilde Müslim, Kitâbul-Hudûd bölümünde (3/1326) ele almıştır. Berâ b. Âzib kanalı ile gelen rivâyet yine Müslim'de aynı başlık altında rivâyet edilmiştir. Yine Ebû Dâvûd(un; Kitâbul-Hudûd bölümünde (4/254) ele alınmıştır. Aynı şekilde İbn Mâce(nin Kitâbul-Ahkâm (s. 855.) bölümünde geçmektedir.

hakikatten ayrılıp onların arzularına uyma' buyurdu. İnen bu âyetten sonra Allah Rasûlü artık aralarında hüküm vermek zorunda oldu."[207]

Mâide 43:

وَكَيْفَ يُحَكِّمُونَكَ وَعِنْدَهُمُ التَّوْرٰيةُ فِيهَا حُكْمُ اللهِ ثُمَّ يَتَوَلَّوْنَ
مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ ۚ وَمَآ اُولٰٓئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٣﴾

"Yanlarında, içinde Allah'ın hükmü bulunan Tevrat varken nasıl oluyor da seni hakem yapıyorlar, sonra bunun ardından verdiğin hükümden yüz çeviriyorlar? İşte onlar (kendi kitaplarına da sana da) inanmış değillerdir." (43)

1. Allah'ın Hükmüyle Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ، عَنِ السُّدِّيِّ ، قَالَ: قَالَ ، يَعْنِي الرَّبُّ تَعَالَى ذِكْرُهُ ، يُعَيِّرُهُمْ: {وَكَيْفَ يُحَكِّمُونَكَ وَعِنْدَهُمُ التَّوْرَاةُ فِيهَا حُكْمُ اللَّهِ} [المائدة: ٤٣] يَقُولُ: «الرَّجْمُ»

695- Süddî şunları söylemiştir: "Şanı yüce olan Allah Teâlâ Yahudileri bu âyette kınayarak, ﴿كَيْفَ يُحَكِّمُونَكَ﴾ ***'Nasıl olur da seni hakem yaparlar'*** demiştir. Allah'ın hükmü recimdir."[208]

Mâide 44:

إِنَّآ اَنْزَلْنَا التَّوْرٰيةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ ۚ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ اَسْلَمُوا
لِلَّذِينَ هَادُوا وَالرَّبَّانِيُّونَ وَالْاَحْبَارُ بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِنْ كِتَابِ اللهِ وَكَانُوا
عَلَيْهِ شُهَدَآءَ ۚ فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوْنِ وَلَا تَشْتَرُوا بِاٰيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا ۚ
وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَآ اَنْزَلَ اللهُ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ ﴿٤٤﴾

207 Taberî, 1/332; Kurtubî, 3/2183; İbn Kesîr, 2/69; Suyûtî, 2/285; Şevkânî, 2/41; Âlûsî, 2/301.

208 Taberî, 10/337.

"Biz, içinde doğruya rehberlik ve nûr olduğu halde Tevrat'ı indirdik. Kendilerini (Allah'a) vermiş peygamberler onunla Yahudilere hükmederlerdi. Allah'ın Kitabı'nı korumaları kendilerinden istendiği için Rablerine teslim olmuş zahidler ve bilginler de (onunla hükmederlerdi). Hepsi ona (hak olduğuna) şahitlerdi. Şu halde (Ey Yahudiler ve hâkimler!) İnsanlardan korkmayın, benden korkun. Âyetlerimi az bir bedel karşılığında satmayın. Kim Allah'ın indirdiği (hükümler) ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir." (44)

1. Nüzûl Sebebi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ ، قَالَ: كَانَ رَجُلَانِ مِنَ الْيَهُودِ أَخَوَانِ يُقَالُ لَهُمَا ابْنَا صُورِيَا ، وَقَدِ اتَّبَعَا النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَمْ يُسْلِمَا ، وَأَعْطَيَاهُ عَهْدًا أَنْ لَا يَسْأَلَهُمَا عَنْ شَيْءٍ فِي التَّوْرَاةِ إِلَّا أَخْبَرَاهُ بِهِ. وَكَانَ أَحَدُهُمَا رِبِّيًّا ، وَالْآخَرُ حَبْرًا ، وَإِنَّمَا اتَّبَعَا النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَعَلَّمَانِ مِنْهُ. فَدَعَاهُمَا فَسَأَلَهُمَا ، فَأَخْبَرَاهُ الْأَمْرَ كَيْفَ كَانَ حِينَ زَنَى الشَّرِيفُ وَزَنَى الْمِسْكِينُ ، وَكَيْفَ غَيَّرُوهُ. فَأَنْزَلَ اللهُ: {إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَاةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا لِلَّذِينَ هَادُوا} [المائدة: ٤٤] يَعْنِي: « النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؛ وَالرَّبَّانِيُّونَ وَالْأَحْبَارُ: هُمَا ابْنَا صُورِيَا

696- Süddî, âyette geçen ﴿الَّذِينَ اَسْلَمُوا﴾ ***"teslim olanlar"*** ifadesini Peygamber'e iman edip teslim olanlar şeklinde tefsir etmiştir.[209] Biri ribbî diğeri haham olan iki Yahudi kardeş Allah Rasûlü'nün yanına gelmiş fakat Müslüman olmamışlardı. Allah Rasûlü onlardan Tevrat hakkında soracağı sorulara doğru cevap vermeleri hususunda söz aldı. Kendileri Peygamberimizden bir şeyler öğrenmek için yanına geliyorlardı. Yahudiler zina ile ilgili hüküm vermesi için Peygamber'in yanına geldiklerinde Allah Rasûlü bu iki Yahudiyi çağırıp Tevrat'ın bu konudaki hükmünü sormuştu. Onlar bu hususdaki hükmü söyledi ve aynı zamanda zengin ile fakir birisi zina ettiğinde verilmesi gereken hükmü nasıl değiştirdiklerini ona anlattılar. Allah da bunun üzerine bu âyeti indirdi. Âyette geçen hahamlarla kastedilen Suryâ'nın iki Yahudi oğludur."[210]

209 Taberî, 10/338.
210 Taberî, 10/342; Suyûtî, 2/286; Şevkânî, 2/45.

2. İnsanlardan Korkmayın Emrinin Anlamı

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوْنِ} [المائدة: ٤٤] يَقُولُ: «لَا تَخْشَوُا النَّاسَ فَتَكْتُمُوا مَا أَنْزَلْتُ»

697- Süddî âyetin; ﴿فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوْنِ﴾ ***"insanlardan korkmayın benden korkun"*** kesitini: "İnsanlardan korkup da benim indirdiğim hükmü gizlemeyin" şeklinde tefsir etmiştir.[211]

3. Âyetleri Satmanın Anlamı

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا} [البقرة: ٤١] وَلَا تَأْخُذُوا طُعْمًا قَلِيلًا عَلَى أَنْ تَكْتُمُوا مَا أَنْزَلْتُ »

698- Yine âyetin; ﴿وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا﴾ ***"Âyetlerimi az bir pahaya satmayın"*** kesitini: "Az bir karşılığa mukabil indirdiğim hükümleri gizlemeyin" şeklinde tefsir etmiştir.[212]

4. Allah'ın İndirdiğiyle Hükmetmemenin Vebali

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ} [المائدة: ٤٤] يَقُولُ: «وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلْتُ،فَتَرَكَهُ عَمْدًا وَجَارَ وَهُوَ يَعْلَمُ فَهُوَ مِنَ الْكَافِرِينَ»

699- Süddî âyetin; ﴿وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ﴾ ***"Her kim Allah'ın indirdiğiyle hükmetmezse işte kâfirler ancak onlardır"*** kesitini şöyle tefsir etmiştir: "Kim benim indirdiğim hükümle bilerek amel etmez ve kasıtlı olarak başka bir hükmü uygularsa bu kimse kâfirlerdendir."[213]

---

211 Taberî, 10/344; Âlûsî, 2/312.
212 Taberî, 10/345.
213 Taberî, 10/357; Kurtubî, 3/2188; İbn Kesîr, 2/61.

Mâide 45:

وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنْفَ بِالْأَنْفِ وَالْأُذُنَ بِالْأُذُنِ وَالسِّنَّ بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَهُ وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٤٥﴾

"Onda (Tevrat'ta) üzerlerine şunu da yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş kısas edilir. Yaralar da kısasa tabidir. Kim de bu hakkını bağışlar, sadakasına sayarsa o, kendisi için kefâret olur. Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler zalimlerin ta kendileridir." (45)

Mâide 46:

وَقَفَّيْنَا عَلَى آثَارِهِمْ بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَاةِ وَآتَيْنَاهُ الْإِنْجِيلَ فِيهِ هُدًى وَنُورٌ وَمُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَاةِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةً لِلْمُتَّقِينَ ﴿٤٦﴾

"O peygamberlerin izleri üzere Meryem oğlu Îsâ'yı, önündeki Tevrat'ı doğrulayıcı olarak gönderdik. Ona, içerisinde hidayet ve nur bulunan, önündeki Tevrat'ı doğrulayan, Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için doğru yola iletici ve bir öğüt olarak İncil'i verdik." (46)

Mâide 47:

وَلْيَحْكُمْ أَهْلُ الْإِنْجِيلِ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فِيهِ وَمَنْ لَمْ يَحْكُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٤٧﴾

"İncil ehli Allah'ın onda indirdiği ile hükmetsin. Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler, fasıkların ta kendileridir." (47)

Mâide 48:

وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ فَاحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ لِيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٤٨﴾

"Sana da daha önceki Kitab'ı doğrulamak ve onu korumak üzere hak olarak Kitab'ı (Kur'ân'ı) gönderdik. Artık aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet; sana gelen gerçeği bırakıp da onların arzularına uyma. (Ey ümmetler!) Her birinize bir şeriat ve bir yol verdik. Allah dileseydi sizleri bir tek ümmet yapardı; fakat size verdiğinde (yol ve şeriatlerde) sizi denemek için (böyle yaptı). Öyleyse iyi işlerde birbirinizle yarışın. Hepinizin dönüşü Allah'adır. Artık size, üzerinde ayrılığa düştüğünüz şeyleri(n gerçek tarafını) O haber verecektir." (48)

1. Kur'ân'ın Müheymin Olmasının Anlamı

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ} [المائدة: ٤٨] قَالَ: «شَهِيدًا عَلَيْهِ»

700- Süddî, âyette geçen ﴿وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ﴾ ***"ve müheyminen aleyhi"*** ifadesini "Ona şahit olarak indirdik" şeklinde tefsir etmiştir.[214]

Mâide 49:

وَأَنِ احْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ أَنْ يَفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمْ أَنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُصِيبَهُمْ بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ ﴿٤٩﴾

214 Taberî, 10/377; İbn Kesîr, 2/65.

"Aralarında, Allah'ın indirdiği ile hükmet. Onların arzularına uyma ve Allah'ın sana indirdiğinin bir kısmından (Kur'ân'ın bazı hükümlerinden) seni şaşırtmalarından sakın. Eğer yüz çevirirlerse, bil ki şüphesiz Allah, bazı günahları sebebiyle onları bir musibete çarptırmak istiyor. İnsanlardan birçoğu muhakkak ki yoldan çıkmışlardır." (49)

Mâide 50:

أَفَحُكْمَ الْجَاهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٥٠﴾

"Onlar hâlâ cahiliye devrinin hükmünü mü istiyorlar? Kesin olarak inanacak bir toplum için, kimin hükmü Allah'ınkinden daha güzeldir?" (50)

Mâide 51:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَىٰ أَوْلِيَاءَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ ۚ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٥١﴾

"Ey iman edenler! Yahudileri ve Hristiyanları dost edinmeyin. Zira onlar birbirinin dostudurlar (birbirinin tarafını tutarlar). İçinizden onları dost tutanlar, onlardandır. Şüphesiz Allah, zalimler topluluğunu doğru yola iletmez." (51)

1. Nüzûl Sebebi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى أَوْلِيَاءَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ} [المائدة: ٥١] قَالَ: « لَمَّا كَانَتْ وَقْعَةُ أُحُدٍ ، اشْتَدَّ عَلَى طَائِفَةٍ مِنَ النَّاسِ وَتَخَوَّفُوا أَنْ يُدَالَ عَلَيْهِمُ الْكُفَّارُ ، فَقَالَ رَجُلٌ لِصَاحِبِهِ: أَمَّا أَنَا فَأَلْحَقُ بِدَهْلَكَ الْيَهُودِيِّ فَآخُذُ مِنْهُ أَمَانًا وَأَتَهَوَّدُ مَعَهُ ، فَإِنِّي أَخَافُ أَنْ تُدَالَ عَلَيْنَا الْيَهُودُ. وَقَالَ الْآخَرُ: أَمَّا أَنَا فَأَلْحَقُ بِفُلَانٍ النَّصْرَانِيِّ بِبَعْضِ أَرْضِ الشَّامِ فَآخُذُ مِنْهُ أَمَانًا وَأَنْتَصِرُ مَعَهُ.

فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى ذِكْرُهُ يَنْهَاهُمَا: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى أَوْلِيَاءَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَإِنَّهُ مِنْهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ} [المائدة: ٥١] »

701- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "Uhud Savaşı'ndan sonra Medine'de bazıları kendi kendine endişeye kapılıp kâfirlerin gelip kendilerine saldırmasından korkuyordu. Bunlardan birisi arkadaşına şöyle diyordu:

'Ben falanca Yahudinin yanına gidip ondan eman alıp Yahudi olacağım çünkü düşmanın bize galip gelmesinden korkuyorum.' Bir diğeri şöyle diyordu:

'Ben Şam'daki falanca Hristiyanın yanına gidip kendisinden eman alıp Hristiyan olacağım.'

Bunun üzerine Allah yukarıdaki âyeti indirip onları böyle davranmaktan engelledi."[215]

Mâide 52:

فَتَرَى الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يُسَارِعُونَ فِيهِمْ يَقُولُونَ نَخْشَى أَنْ تُصِيبَنَا دَائِرَةٌ فَعَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَ بِالْفَتْحِ أَوْ أَمْرٍ مِنْ عِنْدِهِ فَيُصْبِحُوا عَلَى مَا أَسَرُّوا فِي أَنْفُسِهِمْ نَادِمِينَ ﴿٥٢﴾

"Kalblerinde hastalık bulunanların, 'Başımıza bir felaketin gelmesinden korkuyoruz' diyerek onların arasına koşuştuklarını görürsün. Umulur ki Allah bir fetih yahut katından bir emir getirecek de onlar, içlerinde gizledikleri şeyden dolayı pişman olacaklardır." (52)

1. Hastalıkla Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،[عَنِ السُّدِّيِّ: {فَتَرَى الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ} [المائدة: ٥٢] قَالَ: « شَكٌّ {يُسَارِعُونَ فِيهِمْ يَقُولُونَ نَخْشَى أَنْ تُصِيبَنَا دَائِرَةٌ} [المائدة: ٥٢] وَالدَّائِرَةُ: ظُهُورُ الْمُشْرِكِينَ عَلَيْهِمْ »

215 Taberî, 10/397; İbn Kesîr, 2/68; Suyûtî, 2/291; Âlûsî, 2/321.

702- Süddî, âyette geçen ﴿مَرَضٌ﴾ ***"hastalık"*** kelimesini "şüphe" olarak tefsir etmiştir.

2. Felaketle Kastedilen

703- Yine âyette geçen ﴿نُصِيبَنَا دَائِرَةٌ﴾ ***"başımıza felaketin gelmesi"*** ifadesini "müşriklerin kendilerine galip gelmesi" olarak tefsir etmiştir.[216]

3. Fetihle Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {فَعَسَى اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَ ، بِالْفَتْحِ} [المائدة: ٥٢] قَالَ: «فَتْحُ مَكَّةَ»

704- Âyette geçen ﴿بِالْفَتْحِ﴾ ***"fetih"*** kelimesini "Mekke'nin fethi" olarak tefsir etmiştir.[217]

4. Katından İş İfadesiyle Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {أَوْ أَمْرٍ مِنْ عِنْدِهِ} [المائدة: ٥٢] قَالَ: « الْأَمْرُ: الْجِزْيَةُ »

705- Yine âyette geçen ﴿اَوْ اَمْرٍ مِنْ عِنْدِهِ﴾ ***"ya da katından bir iş"*** ifadesini "cizye" olarak tefsir etmiştir.[218]

Mâide 53:

وَيَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا أَهَؤُلَاءِ الَّذِينَ أَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ إِنَّهُمْ لَمَعَكُمْ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَأَصْبَحُوا خَاسِرِينَ ﴿٥٣﴾

"(O zaman) iman edenler derler ki: 'Sizinle beraber olduklarına dair var güçleriyle Allah'a yemin edenler şunlar mı?' Bunların çabaları boşa çıkmıştır. Böylece ziyan edenler olmuşlardır." (53)

---

216 Taberî, 10/403; Suyûtî, 2/292; Âlûsî, 2/322.
217 Taberî, 10/403; İbn Kesîr, 2/68; Suyûtî, 2/292; Âlûsî, 2/322.
218 Taberî, 10/403; Kurtubî, 3/2215; İbn Kesîr, 2/68; Suyûtî, 2/292.

Mâide 54:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٥٤﴾

"Ey iman edenler! Sizden kim dininden dönerse (bilsin ki) Allah, onların yerine; sevdiği ve kendisini seven, mü'minlere karşı alçak gönüllü (şefkatli), kâfirlere karşı onurlu ve zorlu bir topluluk getirecektir. (Bunlar) Allah yolunda cihad ederler ve hiçbir kınayanın kınamasından korkmazlar (hiçbir kimsenin kınamasına aldırmazlar). Bu, Allah'ın, dilediğine verdiği lütfudur. Allah'ın lütfu ve ilmi geniştir." (54)

1. Âyette Bahsedilenler Kimlerdir?

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، [: ثنا أَسْبَاطٌ ، عَنِ السُّدِّيِّ ، قَالَ: أَخْبَرَهُمْ يَعْنِي الرَّبُّ ، تَعَالَى ذِكْرُهُ مَنِ الْغَالِبُ ، فَقَالَ: لَا تَخَافُوا الدَّوْلَةَ وَلَا الدَّائِرَةَ ، فَقَالَ: {وَمَنْ يَتَوَلَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ} [المائدة: ٥٦] وَالْحِزْبُ: هُمُ الْأَنْصَارُ »

706- Süddî şöyle demiştir: "Bunlar Ensar'dır."

Mâide 55:

إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ ﴿٥٥﴾

"Sizin dostunuz ancak Allah'tır, Rasûlü'dür ve Allah'ın emirlerine boyun eğerek namazı kılan, zekâtı veren mü'minlerdir." (55)

1. Âyette Kastedilenler Kimlerdir?

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ ، قَالَ: ثُمَّ أَخْبَرَهُمْ بِمَنْ ، يَتَوَلَاهُمْ ، فَقَالَ: {إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ} [المائدة: ٥٥] هَؤُلَاءِ جَمِيعُ الْمُؤْمِنِينَ ، وَلَكِنَّ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ مَرَّ بِهِ سَائِلٌ وَهُوَ رَاكِعٌ فِي الْمَسْجِدِ ، فَأَعْطَاهُ خَاتَمَهُ »

707- Süddî bu âyetin tefsiri ile ilgili şunları söylemiştir: "Sonra Allah mü'minlere kiminle dost olmaları gerektiğini söyledi. Genel olarak bütün mü'minleri kastetmiş olsa da Hz. Ali'ye işaret vardır. Çünkü kendisi mescitte namaz kılarken yanından geçen bir dilenciye yüzüğünü vermiştir."[219]

Mâide 56:

وَمَنْ يَتَوَلَّ اللهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا فَاِنَّ حِزْبَ اللهِ هُمُ الْغَالِبُونَ ﴿٥٦﴾

"Kim Allah'ı, O'nun Peygamberi'ni ve inananları dost edinirse kesinlikle Allah'ın taraftarlarının galip geleceğini bilsin." (56)

1. Âyetin Verdiği Mesaj

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ ، قَالَ: أَخْبَرَهُمْ يَعْنِي الرَّبَّ ، تَعَالَى ذِكْرُهُ مَنِ الْغَالِبُ ، فَقَالَ: لَا تَخَافُوا الدَّوْلَةَ وَلَا الدَّائِرَةَ ، فَقَالَ: {وَمَنْ يَتَوَلَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ} [المائدة: ٥٦] وَالْحِزْبُ: هُمُ الْأَنْصَارُ »

708- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "Allah kimin galip geleceğini haber vererek mü'minlere, 'Düşmanın galip gelmesinden, musibetten korkmayın' dedi."

219 Taberî, 10/420; Kurtubî, 3/2217; İbn Kesîr, 2/71; Âlûsî, 2/326.

2. Allah'ın Taraftarlarıyla Kastedilen

709- "Allah'ın taraftarlarıyla kastedilen Ensar'dır."[220]

Mâide 57:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَكُمْ هُزُوًا وَلَعِبًا مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَالْكُفَّارَ أَوْلِيَاءَ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٥٧﴾

"Ey iman edenler! Sizden önce kendilerine kitap verilenlerden dininizi alaya alıp oyuncak edinenleri ve öteki kâfirleri dost edinmeyin. Eğer mü'minler iseniz Allah'a karşı gelmekten sakının." (57)

Mâide 58:

وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلٰوةِ اتَّخَذُوهَا هُزُوًا وَلَعِبًا ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٥٨﴾

"Namaza çağırdığınızda onu alay ve eğlenceye alırlar. Bu, onların akletmeyen bir topluluk olmasındandır." (58)

1. Ezanı Alaya Alanın Sonu

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ اتَّخَذُوهَا هُزُوًا وَلَعِبًا} [المائدة: ٥٨] كَانَ رَجُلٌ مِنَ النَّصَارَى بِالْمَدِينَةِ إِذَا سَمِعَ الْمُنَادِيَ يُنَادِي: أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ ، قَالَ: حُرِّقَ الْكَاذِبُ فَدَخَلَتْ خَادِمُهُ ذَاتَ لَيْلَةٍ مِنَ اللَّيَالِي بِنَارٍ وَهُوَ نَائِمٌ وَأَهْلُهُ نِيَامٌ ، فَسَقَطَتْ شَرَارَةٌ ، فَأَحْرَقَتِ الْبَيْتَ ، فَاحْتَرَقَ هُوَ وَأَهْلُهُ »

710- Süddî bu âyetin tefsirinde şunları söylemiştir: "Medine'de bir Hristiyan vardı. Müezzin ezan okuyup 'Eşhedü enne Muhammeden Rasûlullâh' dediğinde bu adam (Peygamber'i kastederek) şöyle derdi: 'Bu yalancı yansın.' Bir gece kendisi ve ailesi uyurken kadın hizmetçisi elinde

220 Taberî, 10/420.

ateş ile evine girdi. Yere düşen bir kıvılcım nedeni ile evi yanan adamın hem kendisi hem de ailesi yanarak can verdi."[221]

Mâide 59:

قُلْ يَاأَهْلَ الْكِتَابِ هَلْ تَنْقِمُونَ مِنَّا إِلَّا أَنْ آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلُ وَأَنَّ أَكْثَرَكُمْ فَاسِقُونَ ﴿٥٩﴾

"De ki: 'Ey kitap ehli! Sadece Allah'a, bize indirilene ve daha önce indirilmiş olan (ilâhî Kitap)lara inandığımızdan ve çoğunuzun da fasıklar olmasından ötürü bizden hoşlanmıyorsunuz.'" (59)

Mâide 60:

قُلْ هَلْ أُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِنْ ذَٰلِكَ مَثُوبَةً عِنْدَ اللَّهِ مَنْ لَعَنَهُ اللَّهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ وَجَعَلَ مِنْهُمُ الْقِرَدَةَ وَالْخَنَازِيرَ وَعَبَدَ الطَّاغُوتَ أُولَٰئِكَ شَرٌّ مَكَانًا وَأَضَلُّ عَنْ سَوَاءِ السَّبِيلِ ﴿٦٠﴾

"De ki: 'Allah katında yeri bundan daha kötü olanı size haber vereyim mi? Allah'ın lânetlediği ve gazap ettiği, aralarından maymunlar, domuzlar ve tâğûta tapanlar çıkardığı kimseler. İşte bunlar, yeri (durumu) daha kötü olan ve doğru yoldan daha ziyade sapmış bulunanlardı.'" (60)

1. ﴿مَثُوبَةً عِنْدَ اللَّهِ﴾ "mesûbeten inda'llâhi" İfadesi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {قُلْ هَلْ أُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِنْ ذَلِكَ مَثُوبَةً عِنْدَ اللَّهِ} [المائدة: ٦٠] يَقُولُ: «ثَوَابًا عِنْدَ اللَّهِ»

711- Süddî, âyette geçen ﴿مَثُوبَةً عِنْدَ اللَّهِ﴾ ***"mesûbeten inda'llâhi"*** ifadesini "Allah tarafından verilecek karşılık" olarak tefsir etmiştir.[222]

221 Taberî, 10/432; İbn Kesîr, 2/72; Suyûtî, 2/294; Âlûsî, 2/333.
222 Taberî, 10/436.

Mâide 61:

وَإِذَا جَآؤُكُمْ قَالُوٓا اٰمَنَّا وَقَدْ دَخَلُوا بِالْكُفْرِ وَهُمْ قَدْ خَرَجُوا
بِهٖ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا كَانُوا يَكْتُمُونَ ﴿٦١﴾

"(Yanınıza) küfürle girip yine (yanınızdan) küfürle çıktıkları halde, size geldiklerinde 'İnandık' dediler. Allah, onların saklamakta oldukları şeyi daha iyi bilir." (61)

1. Âyette Bashedilenler

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَإِذَا جَاءُوكُمْ قَالُوا آمَنَّا وَقَدْ دَخَلُوا بِالْكُفْرِ وَهُمْ قَدْ خَرَجُوا بِهِ} قَالَ: « هَؤُلَاءِ نَاسٌ مِنَ الْمُنَافِقِينَ كَانُوا يَهُودَ. يَقُولُ: دَخَلُوا كُفَّارًا وَخَرَجُوا كُفَّارًا »

712- Süddî bu âyetin tefsiri ile ilgili şunları söylemiştir: "Burada bahsi geçenler aslı Yahudi olan münafıklardır. Allah bunlar için; girdiklerinde de kâfir, çıktıklarında da kâfirdirler demiştir."[223]

Mâide 62:

وَتَرٰى كَثِيرًا مِّنْهُمْ يُسَارِعُونَ فِي الْاِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاَكْلِهِمُ
السُّحْتَ ۭ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٦٢﴾

"Onlardan çoğunun günahta, düşmanlıkta, haram yemede birbirleriyle yarıştıklarını görürsün. Yapmakta oldukları şey ne kötüdür!" (62)

1. Günahla Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ ، فِي قَوْلِهِ: {وَتَرَى كَثِيرًا مِنْهُمْ يُسَارِعُونَ فِي الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ} [المائدة: ٦٢] قَالَ: « الْإِثْمُ: الْكُفْرُ »

223 Taberî, 10/445; Suyûtî, 2/296; Şevkânî, 2/56.

713- Süddî, âyette geçen ﴿الإثم﴾ ***"günah"*** ifadesinin "küfür" olduğunu söylemiştir.[224]

Mâide 63:

لَوْلَا يَنْهَاهُمُ الرَّبَّانِيُّونَ وَالْأَحْبَارُ عَنْ قَوْلِهِمُ الْإِثْمَ وَأَكْلِهِمُ
السُّحْتَ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿٦٣﴾

"Bunları, din adamları ve bilginler günah söz söylemekten ve haram yemekten sakındırsalardı ya! Yapmakta oldukları şey ne kötüdür!" (63)

Mâide 64:

وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللهِ مَغْلُولَةٌ غُلَّتْ اَيْدِيهِمْ وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ
يُنْفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ مَا اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا
وَاَلْقَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ اِلٰى يَوْمِ الْقِيمَةِ كُلَّمَا اَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ
اَطْفَاَهَا اللهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْاَرْضِ فَسَادًا وَاللهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ﴿٦٤﴾

"Yahudiler, Allah'ın eli bağlıdır (sıkıdır), dediler. Hay dedikleri yüzünden elleri bağlanası ve lânet olasılar! Bilakis, Allah'ın elleri açıktır, dilediği gibi verir. Andolsun ki sana Rabbinden indirilen, onlardan çoğunun azgınlığını ve küfrünü arttırır. Aralarına, kıyamete kadar (sürecek) düşmanlık ve kin soktuk. Ne zaman savaş için bir ateş yakmışlarsa (fitneyi uyandırmışlarsa) Allah onu söndürmüştür. Onlar yeryüzünde bozgunculuğa koşarlar; Allah ise bozguncuları sevmez." (64)

1. Yahudiler Ne Dediler?

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللهِ مَغْلُولَةٌ غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ يُنْفِقُ

224 Taberî, 10/446; Âlûsî, 2/338.

كَيْفَ يَشَاءُ} [المائدة: ٦٤] قَالُوا: إِنَّ اللَّهَ وَضَعَ يَدَهُ عَلَى صَدْرِهِ فَلَا يَبْسُطُهَا حَتَّى يَرُدَّ عَلَيْنَا مُلْكَنَا »

714- Süddî şöyle demiştir: "Yahudiler, 'Allah elini sadrına koymuştur, bize mülkümüzü geri verene kadar da elini açmaz' dediler."[225]

2. Savaş İçin Ateş Yakmaları ve Allah'ın Bunu Söndürmesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ ، قَوْلُهُ: {كُلَّمَا أَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ أَطْفَأَهَا اللَّهُ} [المائدة: ٦٤] قَالَ: « كُلَّمَا أَجْمَعُوا أَمْرَهُمْ عَلَى شَيْءٍ فَرَّقَهُ اللَّهُ ، وَأَطْفَأَ حَدَّهُمْ وَنَارَهُمْ ، وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ »

715- Süddî âyetin, ﴿كُلَّمَا اَوْقَدُوا نَارًا لِلْحَرْبِ اَطْفَاَهَا اللّٰهُ﴾ ***"Ne zaman savaş için bir ateş yakmışlarsa Allah onu söndürmüştür"*** kesitini şu şekilde tefsir etmiştir: "Hangi hususta birliklerini toparlasalar Allah onların bu birliklerini parçalayacak, güçlerini tüketip yaktıkları ateşi söndürecek ve kalplerine korku salacaktır."

Mâide 65:

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْكِتَابِ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَكَفَّرْنَا عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَأَدْخَلْنَاهُمْ جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٦٥﴾

"Eğer kitap ehli iman etseler ve Allah'a karşı gelmekten sakınsalardı, muhakkak onların kötülüklerini örterdik ve onları Naim Cennetlerine koyardık." (65)

Mâide 66:

وَلَوْ اَنَّهُمْ اَقَامُوا التَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجِيلَ وَمَآ اُنْزِلَ اِلَيْهِمْ مِنْ رَبِّهِمْ لَاَكَلُوا مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ اَرْجُلِهِمْ مِنْهُمْ اُمَّةٌ مُقْتَصِدَةٌ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ سَاءَ مَا يَعْمَلُونَ ﴿٦٦﴾

"Eğer onlar Tevrat'ı, İncil'i ve Rableri tarafından kendilerine indirileni (Kur'ân'ı) gereğince uygulasalardı, elbette üstlerinden ve

225 Taberî, 1/453; Kurtubî, 3/2236; İbn Kesîr, 2/75.

ayaklarının altından (bol bol rızık) yiyeceklerdi. Onlardan orta yolu tutan bir zümre vardır. Ama onların birçoğunun yaptığı ne kötüdür!" (66)

1. Kime İnanmaları Durumundan Bahsedilmektedir?

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَلَوْ أَنَّهُمْ أَقَامُوا التَّوْرَاةَ وَالْإِنْجِيلَ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِمْ مِنْ رَبِّهِمْ لَأَكَلُوا مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ أَرْجُلِهِمْ} [المائدة: ٦٦] يَقُولُ: «لَوْ عَمِلُوا بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِمْ مِمَّا جَاءَهُمْ بِهِ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، لَأَنْزَلْنَا عَلَيْهِمُ الْمَطَرَ فَأَنْبَتَ الثَّمَرَ»

716- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "Eğer onlar Muhammed'in (s.a.v.) getirdiği ve üzerlerine inenleri uygulayıp onunla amel etseydiler biz de üzerlerine (bol bol) yağmur indirirdik ve bu sayede yer de onlara (her türlü) meyveyi çıkartırdı."[226]

2. ﴿مُقْتَصِدَةٌ﴾ "muktesıdetün" İfadesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {مِنْهُمْ أُمَّةٌ مُقْتَصِدَةٌ} [المائدة: ٦٦] يَقُولُ: «مُؤْمِنَةٌ»

717- Süddî, âyette geçen ﴿مُقْتَصِدَةٌ﴾ ***"muktesıdetün"*** ifadesini "mü'min topluluk" olarak tefsir etmiştir.[227]

Mâide 67:

يَاأَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٦٧﴾

"Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, O'nun verdiği peygamberlik görevini yerine getirmemiş

226 Taberî, 10/460; Suyûtî, 2/297; Şevkânî, 2/58.
227 Taberî, 10/463; İbn Kesîr, 2/76; Suyûtî, 2/297.

olursun. Allah, seni insanlardan korur. Şüphesiz Allah, kâfirler topluluğunu hidayete erdirmeyecektir." (67)

Mâide 68:

قُلْ يَا اَهْلَ الْكِتَابِ لَسْتُمْ عَلٰى شَيْءٍ حَتّٰى تُقِيمُوا التَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجِيلَ
وَمَا اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ مَا اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ
رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٦٨﴾

"'Ey Kitap ehli! Siz, Tevrat'ı, İncil'i ve Rabbinizden size indirileni hakkıyla uygulamadıkça, (doğru) bir şey (yol) üzerinde değilsinizdir' de. Rabbinden sana indirilen, onlardan çoğunun küfür ve azgınlığını elbette artıracaktır. Kâfirler topluluğuna üzülme." (68)

1. ﴿فَلَا تَأْسَ﴾ "fe lâ te'se" İfadesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ ، قَوْلُهُ: {فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ} [المائدة: ٦٨] قَالَ: «لَا تَحْزَنْ»

718- Süddî, âyette geçen ﴿فَلَا تَأْسَ﴾ ***"fe lâ te'se"*** ifadesini: "Üzülme" şeklinde tefsir etmiştir.[228]

Mâide 69:

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئُونَ وَالنَّصَارَى مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ
الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٩﴾

"Şüphesiz inananlar (Müslümanlar) ile Yahudiler, Sabiîler ve Hristiyanlardan (her bir grubun kendi şeriatında) 'Allah'a ve ahiret gününe inanan ve sâlih ameller işleyenler için hiçbir korku yoktur. Onlar mahzun da olmayacaklardır' (diye hükmedilmiştir.)" (69)

228 Taberî, 10/447; Suyûtî, 2/299; Âlûsî, 2/343.

Mâide 70:

لَقَدْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَأَرْسَلْنَا إِلَيْهِمْ رُسُلًا كُلَّمَا جَاءَهُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَى أَنْفُسُهُمْ فَرِيقًا كَذَّبُوا وَفَرِيقًا يَقْتُلُونَ ﴿٧٠﴾

"Andolsun, İsrâiloğullarından sağlam söz almış ve onlara peygamberler göndermiştik. Fakat her ne zaman bir Peygamber, onlara nefislerinin hoşlanmadığı bir hükmü getirdiyse; onlardan bir kısmını yalanladılar, bir kısmını da öldürdüler." (70)

Mâide 71:

وَحَسِبُوا أَلَّا تَكُونَ فِتْنَةٌ فَعَمُوا وَصَمُّوا ثُمَّ تَابَ اللهُ عَلَيْهِمْ ثُمَّ عَمُوا وَصَمُّوا كَثِيرٌ مِنْهُمْ وَاللهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿٧١﴾

"(Yaptıkları şeyler hususunda) Bir bela olmayacak zannettiler de kör ve sağır kesildiler. Sonra Allah tevbelerini kabul etti. Sonra içlerinden çoğu yine kör ve sağır oldu. Allah onların yaptıklarını görmektedir." (71)

1. Kör ve Sağır Olmaları

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَحَسِبُوا أَلَّا تَكُونَ فِتْنَةٌ فَعَمُوا وَصَمُّوا} [المائدة: ٧١] يَقُولُ: «حَسِبُوا أَنْ لَا يُبْتَلَوْا ، فَعَمُوا عَنِ الْحَقِّ وَصَمُّوا»

719- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "Onlar yaptıkları şeylerle ilgili bir imtihana tâbi tutulmayacaklarını ve bir bela ile yüzleşmeyeceklerini sandılar. Bundan dolayı içlerinden çoğu kör ve sağır oldular."[229]

229 Taberî, 10/479; Suyûtî, 2/299; Şevkânî, 2/64.

Mâide 72:

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ وَقَالَ الْمَسِيحُ
يَابَنِي إِسْرَائِيلَ اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ إِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ
اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ ﴿٧٢﴾

"Andolsun, 'Allah, Meryem oğlu Mesih'tir' diyenler kesinlikle kâfir oldu. Oysa Mesih şöyle demişti: 'Ey İsrâiloğulları! Yalnız, benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin. Kim Allah'a ortak koşarsa, artık, Allah ona cenneti muhakkak haram kılmıştır. Onun barınağı da ateştir. Zalimler için hiçbir yardımcı yoktur.'" (72)

Mâide 73:

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا إِلَهٌ وَاحِدٌ وَإِنْ لَمْ
يَنْتَهُوا عَمَّا يَقُولُونَ لَيَمَسَّنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٣﴾

"Andolsun, 'Allah, üçün üçüncüsüdür' diyenler kâfir oldu. Hâlbuki bir tek ilâhtan başka hiçbir ilâh yoktur. Eğer dediklerinden vazgeçmezlerse, andolsun onlardan inkâr edenlere elbette, elem dolu bir azap dokunacaktır." (73)

1. Hristiyanların Küfrü

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ،] عَنِ السُّدِّيِّ: لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ قَالَ: « قَالَتِ النَّصَارَى: هُوَ والْمَسِيحُ وَأُمُّهُ ، فَذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ تَعَالَى: أَأَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّيَ إِلَهَيْنِ مِنْ دُونِ اللَّهِ » حَدَّثَنَا الْقَاسِمُ ، قَالَ: ثنا الْحُسَيْنُ ، قَالَ: ثني حَجَّاجٌ ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ ، قَالَ: قَالَ مُجَاهِدٌ: لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ نَحْوَهُ

720- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "Hristiyanlar; Allah, Mesih ve annesi ilâhtır, diyerek teslisi kabul ederler. İşte bu,

Allah'ın, ﴿ءَأَنتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّيَ إِلَٰهَيْنِ مِن دُونِ اللَّهِ﴾ ***'Ey Meryem oğlu Îsâ! Sen mi insanlara, Allah'ı bırakarak beni ve anamı iki ilâh edinin, dedin?'*** sözüdür."[230]

Mâide 74:

أَفَلَا يَتُوبُونَ إِلَى اللَّهِ وَيَسْتَغْفِرُونَهُ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٧٤﴾

"Hâlâ mı Allah'a tevbe etmezler ve O'ndan bağışlanma istemezler? Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir." (74)

Mâide 75:

مَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِ الرُّسُلُ وَأُمُّهُ صِدِّيقَةٌ كَانَا يَأْكُلَانِ الطَّعَامَ انظُرْ كَيْفَ نُبَيِّنُ لَهُمُ الْآيَاتِ ثُمَّ انظُرْ أَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٧٥﴾

"Meryem oğlu Mesih, sadece bir peygamberdir. Ondan önce de nice peygamberler geldi geçti. Onun annesi de dosdoğru bir kadındır. (Nasıl ilâh olabilirler?) İkisi de yemek yerlerdi. Bak, onlara âyetlerimizi nasıl açıklıyoruz. Sonra bak ki, nasıl da (haktan) çevriliyorlar." (75)

Mâide 76:

قُلْ أَتَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا وَاللَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٧٦﴾

"(Ey Muhammed!) De ki: 'Allah'ı bırakıp da, sizin için ne bir zarara ne de bir yarara gücü yeten şeylere mi tapıyorsunuz? Oysa Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.'" (76)

230 Taberî, 10/483; İbn Kesîr, 2/81; Suyûtî, 2/300. Mâide, 5/116.

Mâide 77:

قُلْ يَا اَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ غَيْرَ الْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعُوا اَهْوَاءَ قَوْمٍ
قَدْ ضَلُّوا مِنْ قَبْلُ وَاَضَلُّوا كَثِيرًا وَضَلُّوا عَنْ سَوَاءِ السَّبِيلِ ﴿٧٧﴾

"De ki: 'Ey Kitap ehli! Dininizde haksız yere haddi aşmayın. Daha önceden sapan, birçoklarını saptıran ve yolun doğrusundan uzaklaşan bir topluma uymayın.'" (77)

1. Âyetin Kimler Hakkında İndiği

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ[، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ ، عَنِ السُّدِّيِّ: {لَا تَتَّبِعُوا أَهْوَاءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوا مِنْ قَبْلُ وَأَضَلُّوا كَثِيرًا} [المائدة: ٧٧] فَهُمْ أُولَئِكَ الَّذِينَ ضَلُّوا وَأَضَلُّوا أَتْبَاعَهُمْ {وَضَلُّوا عَنْ سَوَاءِ السَّبِيلِ} [المائدة: ٧٧] عَنْ عَدْلِ السَّبِيلِ »

721- Süddî bu âyetin tefsiri ile ilgili şunları söylemiştir: "Bu âyet sadece sapıtmakla kalmayıp aynı zamanda peşinden gelenleri de saptıranlar hakkında inmiştir."

[2. Sevâ-i Sebîl ile Kastedilen]

722- Âyette geçen ﴿وَضَلُّوا عَنْ سَوَاءِ السَّبِيلِ﴾ ***"sevâ-i sebîlden saptılar"*** ifadesinden maksadın "doğru yoldan sapmak" olduğunu söylemiştir.[231]

Mâide 78:

لُعِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى لِسَانِ دَاوُودَ وَعِيسَى
ابْنِ مَرْيَمَ ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿٧٨﴾

"İsrâiloğullarından inkâr edenler, Dâvûd ve Meryem oğlu Îsâ diliyle lânetlendi. Bu, onların isyan etmeleri ve hadlerini aşıyor olmalarından ötürüydü." (78)

231 Taberî, 10/488; Suyûtî, 2/300.

Mâide 79:

كَانُوا لَا يَتَنَاهَوْنَ عَنْ مُنْكَرٍ فَعَلُوهُ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٧٩﴾

"İşledikleri herhangi bir kötülükten birbirlerini vazgeçirmeye çalışmazlardı. Yapmakta oldukları ne kötüydü!" (79)

Mâide 80:

تَرَى كَثِيرًا مِنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَبِئْسَ مَا قَدَّمَتْ لَهُمْ أَنْفُسُهُمْ
أَنْ سَخِطَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَفِي الْعَذَابِ هُمْ خَالِدُونَ ﴿٨٠﴾

"Onlardan birçoğunun inkâr edenleri dost edindiklerini görürsün. Andolsun ki kendileri için önceden (ahirete) gönderdikleri şey; Allah'ın onlara gazap etmesi ne kötüdür! Onlar azap içinde ebedî kalıcıdırlar." (80)

Mâide 81:

وَلَوْ كَانُوا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالنَّبِيِّ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مَا اتَّخَذُوهُمْ
أَوْلِيَاءَ وَلَكِنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٨١﴾

"Eğer Allah'a, Peygamber'e ve ona indirilene (Kur'ân'a) inanıyor olsalardı, onları (müşrikleri) dost edinmezlerdi. Fakat onlardan birçoğu fasık kimselerdir." (81)

Mâide 82:

لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِلَّذِينَ آمَنُوا الْيَهُودَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا ۖ وَلَتَجِدَنَّ أَقْرَبَهُمْ مَوَدَّةً لِلَّذِينَ
آمَنُوا الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَارَىٰ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّ مِنْهُمْ قِسِّيسِينَ وَرُهْبَانًا وَأَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٨٢﴾

"İnsanlar içerisinde iman edenlere düşmanlık bakımından en şiddetli olarak Yahudiler ile, şirk koşanları bulacaksın. Onlar içinde iman edenlere sevgi bakımından en yakın olarak da 'Biz Hristiyanlarız'

diyenleri bulacaksın. Çünkü onların içinde keşişler ve rahipler vardır ve onlar büyüklük taslamazlar." (82)

1. Nüzûl Sebebi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثني أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: {ولَتَجِدَنَّ أَقْرَبَهُمْ مَوَدَّةً لِلَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَارَى} [المائدة: ٨٢] الْآيَةَ. قَالَ: « بَعَثَ النَّجَاشِيُّ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اثْنَيْ عَشَرَ رَجُلًا مِنَ الْحَبَشَةِ، سَبْعَةً قِسِّيسِينَ وَخَمْسَةً رُهْبَانًا، يَنْظُرُونَ إِلَيْهِ وَيَسْأَلُونَهُ. فَلَمَّا لَقَوْهُ فَقَرَأَ عَلَيْهِمْ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بَكَوْا وَآمَنُوا، فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ فِيهِمْ: {وَأَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ وَإِذَا سَمِعُوا مَا أُنْزِلَ إِلَى الرَّسُولِ تَرَى أَعْيُنَهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ} [المائدة: ٨٣] ، فَآمَنُوا ثُمَّ رَجَعُوا إِلَى النَّجَاشِيِّ، فَهَاجَرَ النَّجَاشِيُّ مَعَهُمْ، فَمَاتَ فِي الطَّرِيقِ، فَصَلَّى عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالْمُسْلِمُونَ وَاسْتَغْفَرُوا لَهُ »

723- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "Necâşî, yedisi keşiş, beşi ruhban olan on iki kişiyi Medine'ye göndermişti. Bunlar Peygamber'i görüp ona bazı sorular soracaktı. Allah Rasûlü ile görüştüklerinde Peygamber onlara Allah'ın indirdiği âyetlerden okudu. Onlar ağlayıp iman ettiler. Allah da bunun üzerine onlar hakkında şu âyeti indirdi:

Mâide 83:

وَاِذَا سَمِعُوا مَآ اُنْزِلَ اِلَى الرَّسُوْلِ تَرٰٓى اَعْيُنَهُمْ تَفِيْضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا
عَرَفُوْا مِنَ الْحَقِّۚ يَقُوْلُوْنَ رَبَّنَآ اٰمَنَّا فَاكْتُبْنَا مَعَ الشّٰهِدِيْنَ ﴿٨٣﴾

"Rasûl'e indirileni duydukları zaman, bildikleri gerçeklerle uyuştuğu için gözlerinden yaşlar boşandığını görürsün. Derler ki: Rabbimiz! İman ettik, bizi (hakka) şahit olanlarla beraber yaz." (83)

724- Daha sonra iman eden bu elçiler Necâşî'nin yanına gittiler. Necâşî Medine'ye hicret etmek için yola çıktı fakat ömrü yetmediği için yolda vefât etti. Allah Rasûlü üzerine (gıyabî cenaze) namazı kılıp onun için istiğfarda bulundu."[232]

Mâide 84:

وَمَا لَنَا لَا نُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَمَا جَاءَنَا مِنَ الْحَقِّ وَنَطْمَعُ أَنْ
يُدْخِلَنَا رَبُّنَا مَعَ الْقَوْمِ الصَّالِحِينَ ﴿٨٤﴾

"Rabbimizin, bizi sâlihler topluluğuyla beraber (cennete) koymasını umarken, Allah'a ve bize gelen gerçeğe ne diye inanmayalım?" (84)

Mâide 85:

فَأَثَابَهُمُ اللَّهُ بِمَا قَالُوا جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ
خَالِدِينَ فِيهَا وَذَلِكَ جَزَاءُ الْمُحْسِنِينَ ﴿٨٥﴾

"Dedikleri bu söze karşılık Allah onlara, devamlı kalacakları, içinden ırmaklar akan cennetleri mükâfat olarak verdi. İşte bu, iyilik yapanların mükâfatıdır." (85)

Mâide 86:

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿٨٦﴾

"İnkâr edenlere ve âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, işte onlar cehennemliklerdir." (86)

Mâide 87:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ
وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿٨٧﴾

232 Taberî, 10/500; İbn Kesîr, 2/85; Suyûtî, 2/303; Şevkânî, 2/69; Âlûsî, 2/365.

"Ey iman edenler! Allah'ın size helâl kıldığı iyi ve temiz nimetleri (kendinize) haram etmeyin ve (Allah'ın koyduğu) sınırları aşmayın. Çünkü Allah, haddi aşanları sevmez." (87)

1. Haddi Aşmakla Kastedilen

قَالَ السُّدِّيُّ « الِاعْتِدَاءُ الَّذِي نَهَى اللَّهُ عَنْهُ فِي هَذَا الْمَوْضِعِ هُوَ مَا كَانَ عُثْمَانُ بْنُ مَظْعُونٍ هَمَّ بِهِ مِنْ جَبِّ نَفْسِهِ، فَنُهِيَ عَنْ ذَلِكَ، وَقِيلَ لَهُ: هَذَا هُوَ الِاعْتِدَاءُ »

725- Süddî bu âyetin tefsiri ile ilgili şunları söylemiştir: "Burada bahsi geçen 'haddi aşmak' ifadesi Osman b. Maz'ûn'un kendisini hadım etmek istemesi ile ilgili bir meseledir. Gerek âyet ve gerekse Peygamber onu bu davranışından engellemiş ve ona yapmak istediği bu şeyin haddi aşmak olduğu söylenmiştir."[233]

Mâide 88:

وَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿٨٨﴾

"Allah'ın size rızık olarak verdiklerinden helâl, iyi ve temiz olarak yiyin ve kendisine inanmakta olduğunuz Allah'a karşı gelmekten sakının." (88)

Mâide 89:

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْأَيْمَانَ ۖ فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشَرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعِمُونَ أَهْلِيكُمْ أَوْ كِسْوَتُهُمْ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ ۖ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ ۚ ذَٰلِكَ كَفَّارَةُ أَيْمَانِكُمْ إِذَا حَلَفْتُمْ ۚ وَاحْفَظُوا أَيْمَانَكُمْ ۚ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٨٩﴾

"Allah, kasıtsız olarak ağzınızdan çıkıveren yeminlerinizden dolayı sizi sorumlu tutmaz, fakat bilerek yaptığınız yeminlerden dolayı sizi sorumlu tutar. Bunun da kefâreti, ailenize yedirdiğiniz yemeğin orta

233 Taberî, 10/521; Kurtubî, 3/226; İbn Kesîr, 2/88; Âlûsî, 2/383.

hallisinden on fakire yedirmek yahut onları giydirmek yahut da bir köle azat etmektir. Bunları bulamayan üç gün oruç tutmalıdır. Yemin ettiğiniz takdirde yeminlerinizin kefâreti işte budur. Yeminlerinizi koruyun (onlara riayet edin). Allah size âyetlerini açıklıyor; umulur ki şükredersiniz!" (89)

1. Yemîn-i Lağv İçin Kefâret

[حَدَّثَنَا ابْنُ وَكِيعٍ، قَالَ: ثنا عَمْرٌو الْعَنْقَزِيُّ، عَنْ أَسْبَاطٍ،] عَنِ السُّدِّيِّ: «لَيْسَ فِي لَغْوِ الْيَمِينِ كَفَّارَةٌ»

726- Esbât, Süddî'nin şöyle dediğini nakletmiştir: "Yemîn-i Lağv için kefâret yoktur."[234]

Mâide 90:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٩٠﴾

"Ey iman edenler! (Aklı örten) içki (ve benzeri şeyler), kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak, şeytan işi birer pisliktir. Onlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz." (90)

Mâide 91:

إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ ﴿٩١﴾

"Şeytan, içki ve kumarla, ancak aranıza düşmanlık ve kin sokmak; sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçiyor musunuz?" (91)

---

234 Taberî 89. âyet ile ilgili İbn Vekî' → Abdullah → İsrâîl → Süddî ve Ebû Mâlik kanalı ile bir rivâyet nakletmiştir. Bkz. Taberî, 10/538.

Mâide 92:

وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَاحْذَرُوا فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوا
أَنَّمَا عَلَى رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٩٢﴾

"Öyleyse Allah'a itaat edin, peygambere itaat edin ve Allah'a karşı gelmekten sakının. Şayet yüz çevirirseniz bilmiş olun ki, elçimize düşen sadece apaçık tebliğdir." (92)

Mâide 93:

لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا
إِذَا مَا اتَّقَوْا وَآمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَوْا وَآمَنُوا
ثُمَّ اتَّقَوْا وَأَحْسَنُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿٩٣﴾

"İman edip sâlih ameller işleyenlere; Allah'a karşı gelmekten sakındıkları, iman ettikleri ve sâlih amel işledikleri, sonra Allah'a karşı gelmekten sakındıkları ve iman ettikleri, sonra yine Allah'a karşı gelmekten sakındıkları ve iyilik ettikleri takdirde, daha önce tatmış olduklarından dolayı bir günah yoktur. Allah, iyilik edenleri sever." (93)

Mâide 94:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَيَبْلُوَنَّكُمُ اللَّهُ بِشَيْءٍ مِنَ الصَّيْدِ تَنَالُهُ أَيْدِيكُمْ وَرِمَاحُكُمْ
لِيَعْلَمَ اللَّهُ مَنْ يَخَافُهُ بِالْغَيْبِ فَمَنِ اعْتَدَى بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٩٤﴾

"Ey iman edenler! Andolsun, Allah sizleri, ellerinizin ve mızraklarınızın erişebileceği av(lar) ile elbette deneyecek ki, görmediği halde kendisinden korkanı ayırıp meydana çıkarsın. Kim bundan (bu açıklamadan) sonra haddini tecavüz ederse, ona elem dolu bir azap vardır." (94)

Mâide 95:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرُمٌ وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمِّدًا
فَجَزَاءٌ مِثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ يَحْكُمُ بِهِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ
أَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامُ مَسَاكِينَ أَوْ عَدْلُ ذَٰلِكَ صِيَامًا لِيَذُوقَ وَبَالَ أَمْرِهِ عَفَا اللَّهُ
عَمَّا سَلَفَ وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمُ اللَّهُ مِنْهُ وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴿٩٥﴾

"Ey iman edenler! İhramlı iken avı öldürmeyin. İçinizden kim onu kasten öldürürse öldürdüğü hayvanın dengi (ona) cezadır. (Buna) Kâbe'ye varacak bir kurban olmak üzere içinizden adalet sahibi iki kişi hükmeder (öldürülen avın dengini takdir eder). Yahut (avlanmanın cezası), fakirleri doyurmaktan ibaret bir kefârettir yahut onun dengi oruç tutmaktır. Ta ki (yasak av yapan) işinin cezasını tatmış olsun. Allah geçmişi affetmiştir. Kim bu suçu tekrar işlerse Allah da ondan karşılığını alır. Allah daima galiptir, öç alandır." (95)

1. İhramda Av Yasağını Çiğnemenin Cezası

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ، قَوْلُهُ: {وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمِّدًا فَجَزَاءٌ مِثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ} [المائدة: ٩٥] قَالَ: «أَمَّا جَزَاءٌ مِثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ، فَإِنْ قَتَلَ نَعَامَةً أَوْ حِمَارًا فَعَلَيْهِ بَدَنَةٌ، وَإِنْ قَتَلَ بَقَرَةً أَوْ أَيِّلًا أَوْ أَرْوَى فَعَلَيْهِ بَقَرَةٌ، أَوْ قَتَلَ غَزَالًا أَوْ أَرْنَبًا فَعَلَيْهِ شَاةٌ، وَإِنْ قَتَلَ ضَبًّا أَوْ حِرْبَاءَ أَوْ يَرْبُوعًا فَعَلَيْهِ سَخْلَةٌ قَدْ أَكَلَتِ الْعُشْبَ وَشَرِبَتِ اللَّبَنَ»

727- Ahmed b. Mufaddal → Esbât kanalı ile gelen rivâyette Süddî şöyle demiştir: "İçinizden kim onu kasten öldürürse öldürdüğü hayvanın dengi (ona) cezadır. Örneğin devekuşu veya zebra (yaban eşeği) öldürürse ceza olarak büyük baş bir hayvan kurban eder. Eğer inek, deve, erkek veya dişi dağ keçisi (antilop) avlarsa bir inek kurban etmesi gerekir. Eğer bir koyun veya tavşan öldürürse koyun kurban etmesi gerekir. Yine kertenkele, bukalemun veya Arap tavşanı öldürürse ot yemiş ve süt içmiş bir kuzu kurban etmesi gerekir."

2. Cezanın Takdiri Nasıl Yapılır?

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ، {وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمِّدًا} [المائدة: ٩٥] إِلَى قَوْلِهِ: {وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمُ اللَّهُ مِنْهُ} [المائدة: ٩٥] قَالَ: «إِذَا قَتَلَ صَيْدًا فَعَلَيْهِ جَزَاؤُهُ مِثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ، فَإِنْ لَمْ يَجِدْ مَا حُكِمَ عَلَيْهِ قُوِّمَ الْفِدَاءُ كَمْ هُوَ دِرْهَمًا، وَقُدِّرَ ثَمَنُ ذَلِكَ بِالطَّعَامِ عَلَى الْمِسْكِينِ، فَصَامَ عَنْ كُلِّ مِسْكِينٍ يَوْمًا، وَلَا يَحِلُّ طَعَامُ الْمِسْكِينِ، لِأَنَّ مَنْ وَجَدَ طَعَامَ الْمِسْكِينِ فَهُوَ يَجِدُ الْفِدَاءَ»

728- Allah Teâlâ'nın, ﴿هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ اَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامُ مَسَاكِينَ اَوْ عَدْلُ ذٰلِكَ صِيَامًا﴾ ***"Kâbe'ye ulaşacak bir hedy veya miskinleri yedirme şeklindeki kefâret veyahut da bunlara denk olacak oruç"*** kesitini şöyle tefsir etmiştir: "İhramlı iken avlanıp bir hayvan öldürürse ceza olarak onun misli bir hayvanı kurban eder. Eğer bulamazsa kaç dirhem ettiği takdir (tespit) edilerek hüküm verilir. Sonra bu miktar yemek olarak hesaplanıp fakirlere dağıtılır. Çünkü fakirlere yemek verme imkânı bulan kimse fidye imkânı bulmuş demektir."[235]

3. ﴿وَبَالَ اَمْرِهٖ﴾ "vebâle emrihî" İfadesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ] عَنِ السُّدِّيِّ: «أَمَّا وَبَالُ أَمْرِهِ، فَعُقُوبَةُ أَمْرِهِ»

729- Âyette geçen ﴿وَبَالَ اَمْرِهٖ﴾ ***"vebâle emrihî"*** ifadesini: "Yaptığı işin cezası" şeklinde tefsir etmiştir.[236]

Mâide 96:

اُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهٗ مَتَاعًا لَّكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِ ۚ وَحُرِّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا ۭ وَاتَّقُوا اللّٰهَ الَّذِيْٓ اِلَيْهِ تُحْشَرُوْنَ ﴿٩٦﴾

235 Taberî, 11/33; Kurtubî, 3/2312; İbn Kesîr, 2/100; Âlûsî, 2/383.
236 Taberî, 11/47; Suyûtî, 2/331.

"Hem size hem de yolculara fayda olmak üzere (faydalanmanız için) deniz avı yapmak ve onu yemek size helâl kılındı. İhramlı olduğunuz müddetçe kara avı size haram kılındı. Huzuruna toplanacağınız Allah'tan korkun." (96)

1. Deniz Avıyla Kastedilen

٩حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: {أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ} [المائدة: ٩٦] ، « أَمَّا صَيْدُ الْبَحْرِ: فَهُوَ السَّمَكُ الطَّرِيُّ، هِيَ الْحِيتَانُ »

730- Süddî Allah Teâlâ'nın, ﴿صَيْدُ الْبَحْرِ﴾ ***"deniz avı"*** ifadesiyle ilgili şöyle demiştir: "Bu, taze balıktır."[237]

2. "Onu yemek" İfadesiyle Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَكُمْ وَلِلسَّيَّارَةِ، أَمَّا طَعَامُهُ: «فَهُوَ الْمَالِحُ مِنْهُ، بَلَاغٌ يَأْكُلُ مِنْهُ السَّيَّارَةُ فِي الْأَسْفَارِ»

731- Yine, ﴿طَعَامُهُ﴾ ***"onu yemek"*** sözünü, tuzlu denizlerdekileri yemek olarak tefsir etmiştir.

[3. ﴿مَتَاعًا لَكُمْ﴾ "metâ'an leküm" İfadesi]

732- Yine âyette geçen ﴿مَتَاعًا لَكُمْ﴾ ***"metâ'an leküm"*** kesitini: "Hem size hem de yolculara azık olarak deniz avı ve onu yemek helâl kılındı" şeklinde tefsir etmiştir.[238]

237 Taberî, 11/68.
238 Taberî, 11/92; İbn Kesîr, 2/102.

Mâide 97:

جَعَلَ اللهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَامًا لِلنَّاسِ وَالشَّهْرَ الْحَرَامَ وَالْهَدْيَ وَالْقَلَآئِدَ ذٰلِكَ لِتَعْلَمُوا اَنَّ اللهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَاَنَّ اللهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٩٧﴾

"Allah; Kâbe'yi, o saygıdeğer evi, haram ayı, hac kurbanını ve (bu kurbanlara takılı) gerdanlıkları insanlar(ın din ve dünyaları) için ayakta kalma (ve canlanma) sebebi kıldı. Bunlar, göklerde ve yerde ne varsa hepsini Allah'ın bildiğini ve Allah'ın (zaten) her şeyi hakkıyla bilmekte olduğunu bilmeniz içindir." (97)

1. İnsanlar İçin Ayakta Kalma Araçları

[مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: {جَعَلَ اللَّهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَامًا لِلنَّاسِ وَالشَّهْرَ الْحَرَامَ وَالْهَدْيَ وَالْقَلَائِدَ} [المائدة: ٩٧] «جَعَلَ اللَّهُ هَذِهِ الْأَرْبَعَةَ قِيَامًا لِلنَّاسِ، هُوَ قِوَامُ أَمْرِهِمْ»

733- Süddî şöyle demiştir: "Allah bu dördünü insanlar için ayakta kalma aracı kılmıştır. Bu onların işlerinin dengesi ve kıvamıdır."[239]

Mâide 98:

اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ وَأَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٩٨﴾

"Bilin ki Allah'ın cezası çetindir ve Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir." (98)

Mâide 99:

مَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿٩٩﴾

"Peygamberin üzerine düşen ancak tebliğdir. Allah, sizin açıkladığınızı da, gizlediğinizi de bilir." (99)

239 Taberî, 11/92; Suyûtî, 2/334.

Mâide 100:

قُلْ لَا يَسْتَوِي الْخَبِيثُ وَالطَّيِّبُ وَلَوْ اَعْجَبَكَ كَثْرَةُ الْخَبِيثِ ۚ
فَاتَّقُوا اللّٰهَ يَا اُولِي الْاَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٠٠﴾

"De ki: 'Pis ve kötünün çokluğu hoşuna gitse bile kesinlikle kötü ile temiz bir değildir.' Öyleyse ey akıl sahipleri! Allah'tan korkunuz ki kurtuluşa eresiniz." (100)

1. Kötü ve Temizle Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {لَا يَسْتَوِي الْخَبِيثُ وَالطَّيِّبُ وَلَوْ أَعْجَبَكَ كَثْرَةُ الْخَبِيثِ} [المائدة: ١٠٠] قَالَ: « الْخَبِيثُ: هُمُ الْمُشْرِكُونَ وَالطَّيِّبُ: هُمُ الْمُؤْمِنُونَ »

734- Süddî şöyle demiştir: "Kötü ile kastedilen müşriklerdir. Temiz olanlar ise mü'minlerdir."[240]

Mâide 101:

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَسْئَلُوا عَنْ اَشْيَاءَ اِنْ تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْ ۚ وَاِنْ تَسْئَلُوا عَنْهَا
حِينَ يُنَزَّلُ الْقُرْاٰنُ تُبْدَ لَكُمْ ۖ عَفَا اللّٰهُ عَنْهَا ۗ وَاللّٰهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿١٠١﴾

"Ey iman edenler! Size açıklandığı takdirde, sizi üzecek olan şeylere dair soru sormayın. Eğer Kur'ân indirilirken bunlara dair soru sorarsanız size açıklanır. (Hâlbuki) Allah onları bağışlamıştır. Allah, çok bağışlayandır, Halîm'dir (hemen cezalandırmaz, mühlet verir.)" (101)

1. Soru Sorma Adabı

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ [، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ إِنْ تُبْدَ لَكُمْ تَسُؤْكُمْ} [المائدة: ١٠١] ، قَالَ:

240 Taberî, 11/97; Kurtubî, 3/2324; Suyûtî, 2/334; Şevkânî, 2/83; Âlûsî, 2/391.

غَضِبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمًا مِنَ الْأَيَّامِ فَقَامَ خَطِيبًا، فَقَالَ: « سَلُونِي فَإِنَّكُمْ لَا تَسْأَلُونِي عَنْ شَيْءٍ إِلَّا أَنْبَأْتُكُمْ بِهِ، فَقَامَ إِلَيْهِ رَجُلٌ مِنْ قُرَيْشٍ مِنْ بَنِي سَهْمٍ يُقَالُ لَهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ حُذَافَةَ، وَكَانَ يُطْعَنُ فِيهِ، قَالَ: فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَنْ أَبِي؟ قَالَ: «أَبُوكَ فُلَانٌ» ، فَدَعَاهُ لِأَبِيهِ، فَقَامَ إِلَيْهِ عُمَرُ فَقَبَّلَ رِجْلَهُ وَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، رَضِينَا بِاللَّهِ رَبًّا، وَبِكَ نَبِيًّا، وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا، وَبِالْقُرْآنِ إِمَامًا، فَاعْفُ عَنَّا عَفَا اللَّهُ عَنْكَ، فَلَمْ يَزَلْ بِهِ حَتَّى رَضِيَ، فَيَوْمَئِذٍ قَالَ: «الْوَلَدُ لِلْفِرَاشِ، وَلِلْعَاهِرِ الْحَجَرُ»

735- Süddî bu âyetin tefsiri ile ilgili şunları söylemiştir: "Allah Rasûlü bir gün öfkelenmiş ve hutbeye çıkıp şöyle demişti: سَلُونِي فَإِنَّكُمْ لَا تَسْأَلُونِي عَنْ شَيْءٍ إِلَّا أَنْبَأْتُكُمْ بِهِ ***'Bana isteğinizi sorun ve bilin ki ne sorarsanız size cevabını vereceğim.'*** Bunun üzerine Kureyş'in Sehmoğulları koluna mensup (soyu ve babasının kim olduğuna dair dedikodusu yapılan), ismi Abdullah b. Huzâfe olan birisi kalkıp şöyle dedi:

'Ey Allah'ın Peygamberi! Benim (gerçek) babam kim?' Allah Rasûlü: أَبُوكَ فُلَانٌ ***'Senin baban falanca kimsedir'*** dedi. Sonra adamı babasının ismi ile çağırdı. Bunun üzerine Hz. Ömer devreye girip şöyle dedi:

'Ey Allah'ın Peygamberi! Biz Rab olarak Allah'tan, din olarak İslâm'dan, Peygamber olarak senden ve rehber olarak Kur'ân'dan razıyız! Bu yaptıklarımızdan dolayı bizi affet ki Allah da seni affetsin!' Hz. Ömer Allah Rasûlü'nü vazgeçirip razı edene kadar bu sözünü tekrarladı. O gün Allah Rasûlü, اَلْوَلَدُ لِلْفِرَاشِ وَلِلْعَاهِرِ الْحَجَرُ ***'Doğan çocuk kimin (hangi erkeğin) döşeğinde doğarsa ona aittir, zina eden kimseye mahrumiyet vardır'*** dedi."[241]

241 Taberî, 11/102; İbn Kesîr, 2/105; Suyûtî, 2/335. Huzâfe hadisini Buhârî, Kitâbul-İlm (1/29) bölümünde nakletmiştir. Bkz. Taberî, dipnot, 11/72. Aynı şekilde Müslim, Kitâbu Fadâil bölümünde Enes b. Mâlik kanalı ile rivâyet etmiştir, 4/1832-1833. ***"Doğan çocuk kimin (hangi erkeğin) döşeğinde doğarsa ona aittir"*** hadisi ise İmam Mâlik tarafından *Muvatta*'da Hz. Âişe kanalı ile nakledilmiştir. Bkz. *İlhakul-Veledi bi Ebîhî*, s. 460; Ahmed b. Hanbel, 1/24, no: 1073; İbn Mâce, Ömer b. Hattâb kanalı ile, er-Racul yeşşukku fî veledihî bölümü, 1/316. Üstad Ahmed Şâkir, rivâyetin mürsel olduğunu söyleyip isnadı ile ilgili konuşmuştur. Heysemî, *Mecma'u'z-Zevâ'id* (5/13) isimli eserinde şunları söylemiştir: "Bunu Ahmed b. Hanbel rivâyet etmiş ve silsilede geçen rical Buhârî'nin sahihindeki ricâldir. Hâkim *el-Müstedrek* (3/631) isimli eserinde Ebû Hüreyre kanalı ile iki rivâyeti

Mâide 102:

قَدْ سَأَلَهَا قَوْمٌ مِنْ قَبْلِكُمْ ثُمَّ اَصْبَحُوا بِهَا كَافِرِينَ ﴿١٠٢﴾

"Sizden önceki bir millet o tür şeyleri sordu da sonra (gerçekleşince) inkâr edip kâfir oldular." (102)

1. Öncekilerin İsteyip de Ardından Kâfir Oldukları Şey

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ] عَنِ السُّدِّيِّ: {قَدْ سَأَلَهَا قَوْمٌ مِنْ قَبْلِكُمْ} [المائدة: ١٠٢] « قَدْ سَأَلَ الْآيَاتِ قَوْمٌ مِنْ قَبْلِكُمْ، وَذَلِكَ حِينَ قِيلَ لَهُ: غَيِّرْ لَنَا الصَّفَا ذَهَبًا »

736- Süddî bu âyetin tefsiri ile ilgili şunları söylemiştir: "Sizden önce bir topluluk âyet (mûcize) istemişlerdi ancak mûcize gerçekleştikten sonra onu inkâr etmişlerdi. Onlar (Mekkeli müşrikler) Allah Rasûlü'nden Safa tepesini altına çevirmesini istemişlerdi."[242]

Mâide 103:

مَا جَعَلَ اللهُ مِنْ بَحِيرَةٍ وَلَا سَائِبَةٍ وَلَا وَصِيلَةٍ وَلَا حَامٍ وَلٰكِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يَفْتَرُونَ عَلَى اللهِ الْكَذِبَ وَاَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٠٣﴾

"Allah, ne Bahîre ne Sâibe ne Vasîle ne de Hâm diye bir şey meşru kılmamıştır. Fakat, inkâr edenler Allah'a karşı yalan uyduruyorlar. Zaten çoklarının aklı da ermez." (103)

1. Bahîre, Sâibe, Vasîle ve Hâm

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {مَا جَعَلَ اللَّهُ مِنْ بَحِيرَةٍ وَلَا سَائِبَةٍ وَلَا وَصِيلَةٍ وَلَا حَامٍ} [المائدة: ١٠٣] فَالْبَحِيرَةُ مِنَ

birden muhtasar olarak rivâyet etmiştir. Ayrıca hem Hâkim hem de Zehebî bahsini yaptığımız rivâyetle ilgili bir şey söylememişlerdir."

242 Taberî, 11/116; Âlûsî, 2/394.

الْإِبِلِ: كَانَتِ النَّاقَةُ إِذَا نُتِجَتْ خَمْسَةَ أَبْطُنٍ، إِنْ كَانَ الْخَامِسُ سَقْبًا ذَبَحُوهُ فَأَهْدَوْهُ إِلَى آلِهَتِهِمْ، وَكَانَتْ أُمُّهُ مِنْ عَرَضِ الْإِبِلِ، وَإِنْ كَانَتْ رُبَعَةً اسْتَحْيَوْهَا، وَشَقُّوا أُذُنَ أُمِّهَا، وَجَزُّوا وَبَرَهَا، وَخَلَّوْهَا فِي الْبَطْحَاءِ، فَلَمْ تَجُزْ لَهُمْ فِي دِيَةٍ، وَلَمْ يَحْلِبُوا لَهَا لَبَنًا، وَلَمْ يَجِزُّوا لَهَا وَبَرًا، وَلَمْ يَحْمِلُوا عَلَى ظَهْرِهَا، وَهِيَ مِنَ الْأَنْعَامِ الَّتِي حُرِّمَتْ ظُهُورُهَا وَأَمَّا السَّائِبَةُ: فَهُوَ الرَّجُلُ يُسَيِّبُ مِنْ مَالِهِ مَا شَاءَ عَلَى وَجْهِ الشُّكْرِ إِنْ كَثُرَ مَالُهُ، أَوْ بَرَأَ مِنْ وَجَعٍ، أَوْ رَكِبَ نَاقَةً فَأَنْجَحَ، فَإِنَّهُ يُسَمِّي السَّائِبَةَ يُرْسِلُهَا فَلَا يَعْرِضُ لَهَا أَحَدٌ مِنَ الْعَرَبِ إِلَّا أَصَابَتْهُ عُقُوبَةٌ فِي الدُّنْيَا وَأَمَّا الْوَصِيلَةُ فَمِنَ الْغَنَمِ، هِيَ الشَّاةُ إِذَا وَلَدَتْ ثَلَاثَةَ أَبْطُنٍ أَوْ خَمْسَةً، فَكَانَ آخِرُ ذَلِكَ جَدْيًا ذَبَحُوهُ وَأَهْدَوْهُ لِبَيْتِ الْآلِهَةِ، وَإِنْ كَانَتْ عَنَاقًا اسْتَحْيَوْهَا، وَإِنْ كَانَتْ جَدْيًا وَعَنَاقًا اسْتَحْيَوُا الْجَدْيَ مِنْ أَجْلِ الْعَنَاقِ، فَإِنَّهَا وَصِيلَةٌ وَصَلَتْ أَخَاهَا. وَأَمَّا الْحَامُ: فَالْفَحْلُ يَضْرِبُ فِي الْإِبِلِ عَشْرَ سِنِينَ، وَيُقَالُ: إِذَا ضَرَبَ وَلَدُ وَلَدِهِ قِيلَ: قَدْ حُمِيَ ظَهْرُهُ، فَيُتْرَكُونَهُ لَا يُمَسُّ، وَلَا يُنْحَرُ أَبَدًا، وَلَا يُمْنَعُ مِنْ كَلَإٍ يُرِيدُهُ، وَهُوَ مِنَ الْأَنْعَامِ الَّتِي حُرِّمَتْ ظُهُورُهَا »

737- Süddî şöyle demiştir: "Deve türü olarak Bahîre, beş defa doğuran devenin beşinci yavrusu erkek olursa onu kesip ilâhlarına hediye ederlerdi. Eğer beşinci yavrusunu dişi doğurursa onu sağ bırakır ve annesinin kulağını yarıp yününü keser sonra onu Mekke'deki meşhur Batha denen ovaya bırakırlardı. Artık bu hayvan diyette kullanılmaz, sütü sağılmaz, yünü kullanılmazdı. Artık sırtına binilmesi haram olan hayvanlardan olur. Bir kimsenin malı artar, ağrısı diner veya hastalığı geçerse şükür olarak devesini salmasına Sâibe denir. Adanmış bu deveye hiç kimse karışamaz kim karışırsa kesinlikle başına bir bela geldiğine inanılırdı. Bir keçi üç veya beş batın doğurur da sonuncusu erkek olursa doğurduğu yavruyu kesip ilâhların bulunduğu eve hediye ederlerdi. Eğen en son doğurduğu yavrusu dişi olursa ona karışmazlardı. Yine biri erkek diğeri dişi ikiz doğurması durumunda dişinin hatırına erkeği de kesmezlerdi. Bunu doğuran hayvana Vasîle derlerdi. Eğer bir erkek deve on nesil döllenmede kullanılmışsa, artık o sırtını korumuş olduğu için ona binilmez, yük vurulmaz, dokunulmaz, kesilmez ve hiç kimse onun dilediği yerden otlanmasına engel olamazdı. Sırtına binilmesi yasak olan hayvanlardan sayılan bu deveye Hâm denirdi."[243]

243 Taberî, 11/166; İbn Kesîr, 2/108.

Mâide 104:

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَى مَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَإِلَى الرَّسُولِ قَالُوا حَسْبُنَا مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا أَوَلَوْ كَانَ آبَاؤُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ ﴿١٠٤﴾

"Onlara, 'Allah'ın indirdiğine (Kur'ân'a) ve Peygamber'e gelin' denildiğinde onlar, 'Babalarımızı üzerinde bulduğumuz din bize yeter' derler. Peki, ya babaları bir şey bilmiyor ve doğru yolu bulamamış olsalar da mı?" (104)

Mâide 105:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٠٥﴾

"Ey iman edenler! Siz kendinizi düzeltin. Siz doğru yolda olursanız yoldan sapan kimse size zarar veremez. Hepinizin dönüşü Allah'adır. O zaman Allah, size yaptıklarınızı haber verecektir." (105)

1. Mü'minlerin Kendilerini Düzeltmesi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ، قَوْلُهُ: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ} [المائدة: ١٠٥] يَقُولُ: «مُرُوا بِالْمَعْرُوفِ، وَانْهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ»

738- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "Ey iman edenler! Kendi aranızda iyiliği emretmek ve kötülüğü yasaklamak sureti ile siz kendinizi düzeltin."[244]

244 Taberî, 11/149; İbn Kesîr, 2/111-113.

Mâide 106:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ أَوْ آخَرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ إِنْ أَنْتُمْ ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَأَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةُ الْمَوْتِ تَحْبِسُونَهُمَا مِنْ بَعْدِ الصَّلَاةِ فَيُقْسِمَانِ بِاللَّهِ إِنِ ارْتَبْتُمْ لَا نَشْتَرِي بِهِ ثَمَنًا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ وَلَا نَكْتُمُ شَهَادَةَ اللَّهِ إِنَّا إِذًا لَمِنَ الْآثِمِينَ ﴿١٠٦﴾

"Ey iman edenler! Birinize ölüm gelip çatınca vasiyet esnasında içinizden iki adalet sahibi kişi aranızda şahitlik etsin. Yahut seferde iken başınıza ölüm musibeti gelmişse sizden olmayan, başka iki kişi (şahit olsun). Eğer şüpheye düşerseniz o iki şahidi namazdan sonra alıkorsunuz; 'Bu vasiyet karşılığında hiçbir şeyi satın almayacağız, akraba (menfaatine) de olsa; Allah (için yaptığımız) şahitliği gizlemeyeceğiz, (aksini yaparsak) bu takdirde biz elbette günahkârlardan oluruz' diye Allah üzerine yemin ederler." (106)

1. Vatanda ve Gurbette Vasiyete Şahitlik

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ، قَالَ: « يُوقَفُ الرَّجُلَانِ بَعْدَ صَلَاتِهِمَا فِي دِينِهِمَا، يَحْلِفَانِ بِاللَّهِ: لَا نَشْتَرِي بِهِ ثَمَنًا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَى، وَلَا نَكْتُمُ شَهَادَةَ اللَّهِ، إِنَّا إِذَنْ لِمَنَ الْآثِمِينَ، إِنَّ صَاحِبَكُمْ لَبِهَذَا أَوْصَى، وَإِنَّ هَذِهِ لَتَرِكَتُهُ، فَإِذَا شَهِدَا، وَأَجَازَ الْإِمَامُ شَهَادَتَهُمَا عَلَى مَا شَهِدَا، قَالَ لِأَوْلِيَاءِ الرَّجُلِ: اذْهَبُوا فَاضْرِبُوا فِي الْأَرْضِ وَاسْأَلُوا عَنْهُمَا، فَإِنْ أَنْتُمْ وَجَدْتُمْ عَلَيْهِمَا خِيَانَةً أَوْ أَحَدًا يَطْعَنُ عَلَيْهِمَا رَدَدْنَا شَهَادَتَهُمَا، فَيَنْطَلِقُ الْأَوْلِيَاءُ فَيَسْأَلُونَ، فَإِنْ وَجَدُوا أَحَدًا يَطْعَنُ عَلَيْهِمَا أَوْ هُمَا غَيْرَ مَرْضِيَّيْنِ عِنْدَهُمْ، أَوِ اطَّلَعَ عَلَى أَنَّهُمَا خَانَا شَيْئًا مِنَ الْمَالِ وَجَدُوهُ عِنْدَهُمَا، فَأَقْبَلَ الْأَوْلِيَاءُ فَشَهِدُوا عِنْدَ الْإِمَامِ وَحَلَفُوا بِاللَّهِ: لَشَهَادَتُنَا أَنَّهُمَا لَخَائِنَانِ مُتَّهَمَانِ فِي دِينِهِمَا مَطْعُونٌ عَلَيْهِمَا أَحَقُّ مِنْ شَهَادَتِهِمَا بِمَا شَهِدَا، وَمَا اعْتَدَيْنَا فَذَلِكَ قَوْلُهُ: {فَإِنْ عُثِرَ عَلَى أَنَّهُمَا اسْتَحَقَّا إِثْمًا فَآخَرَانِ يَقُومَانِ مَقَامَهُمَا مِنَ الَّذِينَ اسْتَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْأَوْلَيَانِ} [المائدة: ١٠٧]

739- Süddî âyetin; ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ﴾ ***"Ey iman edenler! Birinize ölüm geldiğinde vasiyet esnasında aranızdaki şahitlik sizden iki adil şahitledir"*** kesitinin evinde akraba ve yakınlarının arasında ölmesi ile ilgili bir durum olduğunu, ﴿أَوْ آخَرَانِ مِنْ غَيْرِكُمْ إِنْ أَنْتُمْ ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَأَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةُ الْمَوْتِ﴾ ***"ya da yolculuğa çıkmış ve size ölüm musibeti isabet etmişse sizin dışınızdaki iki başka kimse iledir"*** kesitinin ise seferde yaşanacak ölüm olayı ile ilgili olduğunu söylemiştir. Bu durumda olan birisi yanında Müslüman bir kimse yoksa Yahudi, Hristiyan veya Mecûsîlerden iki kişiyi çağırır ve vasiyetini onlara bildirip mirasını onlara emanet eder, onlar da kabul ederler. Vârisler yapılan vasiyetten razı olur ve malın ölen kişiye ait olduğuna kesin kanaat ederlerse şahitleri gitmeleri hususunda serbest bırakırlar. Ancak şüphe duyarlarsa her iki şahidi yöneticinin huzuruna çıkarırlar. Her ikisi kendi dinlerindeki namazdan sonra tutulur ve onlardan şöyle söylemeleri istenir:

'Bu vasiyet karşılığında hiçbir şeyi satın almayacağız, akraba (menfaatine) de olsa; Allah (için yaptığımız) şahitliği gizlemeyeceğiz, (aksini yaparsak) bu takdirde biz elbette günahkârlardan oluruz. Sonra Allah'ın ismi üzerine yemin edip, arkadaşınızın vasiyeti bu şekildeydi ve bıraktığı mallar da bunlardır' derler. Yaptıkları şehadeti, imam kabul eder ve ölünün yakınlarına şöyle der:

'Siz kendiniz gidip bu adamları araştırın, eğer haklarında bir hıyanet veya kişilik zedeleyici bir delil bulursanız şahitliklerini geçersiz sayarız.' Vefât eden kişinin yakınları (mirasçılardan iki kişi) gider bu şahitleri araştırır. Eğer haklarında olumsuz konuşan olursa, bulundukları çevrede güvenilir olmadıklarına dair veri elde ederlerse veya vefât eden kişinin kendilerine teslim ettiği maldan bir kısmını gizlediklerini öğrenir ve bizzat yanlarında olduğunu tespit ederlerse geri dönüp imamın (yetkilinin) yanında yemin ile şahitlik edip şöyle derler:

'Andolsun ki bu kişiler kendilerine teslim edilen şey hususunda hainlik etmişler ayrıca kendi dinlerinde (dindaşları arasında) güvenilmeyen insanlardır. Bu açıdan bizim şahitliğimiz onların şahitliğinden daha gerçektir ve biz (kimsenin hakkına) tecavüz etmedik, aksi takdirde biz, elbette zalimlerden oluruz' diye Allah'a yemin ederler. Bir sonraki âyet bu söylediklerimizi ifade etmektedir."[245]

245 Taberî, 11/182; Kurtubî, 3/2346; Şevkânî, (muhtasar), 2/86. 106. âyet ile ilgili Süddî naklettiği rivâyetler arasında İbn Abbas'tan da bir rivâyet nakletmiş fakat

Mâide 107:

فَإِنْ عُثِرَ عَلَىٰ أَنَّهُمَا اسْتَحَقَّا إِثْمًا فَآخَرَانِ يَقُومَانِ مَقَامَهُمَا مِنَ
الَّذِينَ اسْتَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْأَوْلَيَانِ فَيُقْسِمَانِ بِاللَّهِ لَشَهَادَتُنَا أَحَقُّ مِنْ
شَهَادَتِهِمَا وَمَا اعْتَدَيْنَا إِنَّا إِذًا لَمِنَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠٧﴾

"Bu şahitlerin (sonradan yalan söyleyerek) bir günah kazandıkları anlaşılırsa, (şahitlerin) haklarına tecavüz ettiği ölüye daha yakın olan (mirasçılardan) iki kişi onların yerini alır ve 'Andolsun ki bizim şahitliğimiz onların şahitliğinden daha gerçektir ve biz (kimsenin hakkına) tecavüz etmedik, aksi takdirde biz, elbette zalimlerden oluruz' diye Allah'a yemin ederler." (107)

Mâide 108:

ذَٰلِكَ أَدْنَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِالشَّهَادَةِ عَلَىٰ وَجْهِهَا أَوْ يَخَافُوا أَنْ تُرَدَّ أَيْمَانٌ بَعْدَ
أَيْمَانِهِمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاسْمَعُوا وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿١٠٨﴾

"Bu (usul), şahitliği gerektiği şekilde yapmaya yahut yeminlerinden sonra, yeminlerin (mirasçılar tarafından) reddedilmesinden korkmalarına (çekinmelerine çare olarak) daha uygundur. Allah'tan korkun ve (O'nu) dinleyin. Allah, yoldan çıkmışlar topluluğuna rehberlik etmez." (108)

1. Yetkili Kimse Şahitlere Ne Der?

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ، قَالَ: « يُوقَفُ الرَّجُلَانِ بَعْدَ صَلَاتِهِمَا فِي دِينِهِمَا، فَيَحْلِفَانِ بِاللَّهِ لَا نَشْتَرِي بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَى، وَلَا نَكْتُمُ شَهَادَةَ اللَّهِ، إِنَّا إِذَنْ لَمِنَ الْآثِمِينَ، إِنَّ صَاحِبَكُمْ لَبِهَذَا أَوْصَى، وَإِنَّ هَذِهِ لَتَرِكَتُهُ، فَيَقُولُ لَهُمَا الْإِمَامُ قَبْلَ أَنْ يَحْلِفَا: إِنَّكُمَا إِنْ كُنْتُمَا كَتَمْتُمَا أَوْ خُنْتُمَا

ben bu rivâyetin kaynağını bulamadım. Bkz. Taberî, 11/182.

فَضَحْتُكَمَا فِي قَوْمِكُمَا وَلَمْ أُجِزْ لَكُمَا شَهَادَةً وَعَاقَبْتُكُمَا. فَإِنْ قَالَ لَهُمَا ذَلِكَ، فَإِنَّ ذَلِكَ أَدْنَى أَنْ يَأْتُوا بِالشَّهَادَةِ عَلَى وَجْهِهَا »

740- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "İmam (yetkili kimse) her iki şahit yemin etmeden önce onlara, 'Eğer bir şey gizler ve size teslim edilen emanete hıyanet etmişseniz kendi kavminizin içinde sizleri ifşa eder, artık şahitliğinizi kabul etmem, ayrıca cezalandırırım' der."[246]

Mâide 109:

يَوْمَ يَجْمَعُ اللّٰهُ الرُّسُلَ فَيَقُولُ مَاذَآ اُجِبْتُمْ ۖ قَالُوا لَا عِلْمَ لَنَا ۖ اِنَّكَ اَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿١٠٩﴾

"Allah'ın peygamberleri toplayıp da 'Size ne cevap verildi' dediği gün, 'Bizim hiçbir bilgimiz yok, şüphesiz gizlilikleri hakkıyla bilen ancak sensin' diyeceklerdir." (109)

1. Peygamberlerin Bilgilerinin Olmadığını Söylemelerinin Anlamı

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: {يَوْمَ يَجْمَعُ اللَّهُ الرُّسُلَ فَيَقُولُ مَاذَا أُجِبْتُمْ قَالُوا لَا عِلْمَ لَنَا} [المائدة: ١٠٩] قَالَ: « ذَلِكَ أَنَّهُمْ لَمَّا نَزَلُوا مَنْزِلًا ذَهَلَتْ فِيهِ الْعُقُولُ، فَلَمَّا سُئِلُوا، قَالُوا: لَا عِلْمَ لَنَا. ثُمَّ نَزَلُوا مَنْزِلًا آخَرَ، فَشَهِدُوا عَلَى قَوْمِهِمْ »

741- Kurtubî Süddî'den yaptığı tahriçte onun âyetin; ﴿لَا عِلْمَ لَنَا﴾ ***"bizim hiçbir bilgimiz yok"*** kesiti ile ilgili şöyle dediğini nakleder: "Onların böyle demesinin nedeni ahirette akılları baştan alan birtakım sahnelere tanık olmalarından dolayıdır. Sonra başka bir sahneye geçtiklerinde kavimleri (ümmetleri) hakkında şahitlik yapacaklardır."[247]

246 Taberî, 11/206; Şevkânî, 2/86.
247 Kurtubî, 3/2358; İbn Kesîr, 2/114; Şevkânî, 2/91.

Mâide 110:

إِذْ قَالَ اللَّهُ يَاعِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ اذْكُرْ نِعْمَتِي عَلَيْكَ وَعَلَى وَالِدَتِكَ إِذْ أَيَّدْتُكَ بِرُوحِ الْقُدُسِ تُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَإِذْ عَلَّمْتُكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَاةَ وَالْإِنْجِيلَ وَإِذْ تَخْلُقُ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ بِإِذْنِي فَتَنْفُخُ فِيهَا فَتَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِي وَتُبْرِئُ الْأَكْمَهَ وَالْأَبْرَصَ بِإِذْنِي وَإِذْ تُخْرِجُ الْمَوْتَى بِإِذْنِي وَإِذْ كَفَفْتُ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَنْكَ إِذْ جِئْتَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿١١٠﴾

"O gün Allah, şöyle diyecek: 'Ey Meryem oğlu Îsâ! Senin üzerindeki ve annen üzerindeki nimetimi düşün. Hani, seni Rûhu'l-Kudüs (Cebrâil) ile desteklemiştim. Beşikte iken de yetişkin iken de insanlara konuşuyordun. Hani, sana Kitab'ı, hikmeti, Tevrat'ı, İncil'i de öğretmiştim. Hani iznimle çamurdan kuş şekline benzer bir şey yapıyordun da içine üflüyordun, benim iznimle hemen bir kuş oluyordu. Yine benim iznimle doğuştan körü ve alacalıyı iyileştiriyordun. Hani benim iznimle ölüleri de (hayata) çıkarıyordun. Hani sen, İsrâiloğullarına açık mûcizeler getirdiğin zaman, ben seni onlardan kurtarmıştım da onlardan inkâr edenler, 'Bu, ancak açık bir büyüdür' demişlerdi.'" (110)

Mâide 111:

وَإِذْ أَوْحَيْتُ إِلَى الْحَوَارِيِّينَ أَنْ آمِنُوا بِي وَبِرَسُولِي قَالُوا آمَنَّا وَاشْهَدْ بِأَنَّنَا مُسْلِمُونَ ﴿١١١﴾

"Hani bir de, 'Bana ve Peygamberime iman edin' diye havârîlere ilham etmiştim. Onlar da 'İman ettik. Bizim Müslüman olduğumuza sen de şahit ol' demişlerdi." (111)

Mâide 112:

إِذْ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَنْ يُنَزِّلَ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ قَالَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١١٢﴾

"Hani havârîler 'Ey Meryem oğlu Îsâ, Rabbin bize gökten, donatılmış bir sofra indirebilir mi?' demişlerdi. O, 'İman etmiş kimseler iseniz Allah'tan korkun' cevabını vermişti." (112)

1. Sofranın İnişi

[مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: {هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَنْ يُنَزِّلَ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ} [المائدة: ١١٢] ، قَالُوا: هَلْ يُطِيعُكَ رَبُّكَ إِنْ سَأَلْتَهُ؟ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ فِيهَا جَمِيعُ الطَّعَامِ إِلَّا اللَّحْمَ، فَأَكَلُوا مِنْهَا »

742- Süddî bu âyetin tefsiri ile ilgili şunları söylemiştir: "Onlar Hz. Îsâ'ya şöyle dediler: 'Kendisinden istediğin zaman Rabbin sana istediğini veriyor mu?' Bunun üzerine Allah gökten et hariç içinde her türlü yemeğin bulunduğu çok mamur bir sofra indirdi. Sonra onlar da bu sofradaki yemeklerden yediler."[248]

Mâide 113:

قَالُوا نُرِيدُ أَنْ نَأْكُلَ مِنْهَا وَتَطْمَئِنَّ قُلُوبُنَا وَنَعْلَمَ أَنْ قَدْ
صَدَقْتَنَا وَنَكُونَ عَلَيْهَا مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿١١٣﴾

"Onlar, 'İstiyoruz ki ondan yiyelim, kalplerimiz yatışsın. Senin bize doğru söylediğini bilelim ve ona, (gözü ile) görmüş şahitlerden olalım' demişlerdi." (113)

Mâide 114:

قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ تَكُونُ لَنَا
عِيدًا لِأَوَّلِنَا وَآخِرِنَا وَآيَةً مِنْكَ ۖ وَارْزُقْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿١١٤﴾

"Meryem oğlu Îsâ, 'Ey Allah'ım! Ey Rabbimiz! Bize gökten bir sofra indir ki; önce gelenlerimize (zamanımızdaki dindaşlarımıza) ve

248 Taberî, 11/222; Kurtubî, 3/2361; İbn Kesîr, 2/16; Âlûsî, 2/415.

sonradan geleceklerimize bir bayram ve senden (gelen) bir mûcize olsun. Bizi rızıklandır. Sen rızıklandıranların en hayırlısısın' dedi." (114)

1. Havârîlerin Îsâ'dan Talepleri

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ، قَوْلُهُ: {تَكُونُ لَنَا عِيدًا لِأَوَّلِنَا وَآخِرِنَا} [المائدة: ١١٤] يَقُولُ: «نَتَّخِذُ الْيَوْمَ الَّذِي نَزَلَتْ فِيهِ عِيدًا نُعَظِّمُهُ نَحْنُ وَمَنْ بَعْدَنَا»

743- Süddî bu âyetin tefsiri ile ilgili şunları söylemiştir: "Havârîler Hz. Îsâ'ya, 'Sofranın indiği günü bayram sayıp bizler ve daha sonra gelecekler bugüne saygı duyacağız' dediler."[249]

Mâide 115:

قَالَ اللّٰهُ اِنِّي مُنَزِّلُهَا عَلَيْكُمْ ۚ فَمَنْ يَّكْفُرْ بَعْدُ مِنْكُمْ فَاِنِّيْٓ اُعَذِّبُهٗ عَذَابًا لَّآ اُعَذِّبُهٗٓ اَحَدًا مِّنَ الْعٰلَمِيْنَ ﴿١١٥﴾

"Allah da şöyle buyurdu: Ben onu size şüphesiz indireceğim; ama bundan sonra içinizden kim inkâr ederse, kâinatta hiçbir kimseye etmediğim azabı ona edeceğim!" (115)

1. Sofra Mûcizesini İnkârın Cezası

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ، قَوْلُهُ: {فَمَنْ يَكْفُرْ بَعْدُ مِنْكُمْ} [المائدة: ١١٥] بَعْدَمَا جَاءَتْهُ الْمَائِدَةُ، {فَإِنِّي أُعَذِّبُهُ عَذَابًا لَا أُعَذِّبُهُ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ} [المائدة: ١١٥] يَقُولُ: أُعَذِّبُهُ بِعَذَابٍ لَا أُعَذِّبُهُ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ غَيْرَ أَهْلِ الْمَائِدَةِ »

744- Süddî bu âyetin tefsirinde şunları söylemiştir: "Sofra mûcizesini gördükten sonra bunu inkâr edenlerle ilgili Allah Teâlâ, 'O kimseye öyle

249 Taberî, 11/225; İbn Kesîr, 2/16; Suyûtî, 2/346; Şevkânî, 2/94.

bir azap edeceğim ki sofra ehli dışında âlemde kimseye bir daha öyle azap etmeyeceğim' demektedir."[250]

Mâide 116:

وَإِذْ قَالَ اللهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ ءَأَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّيَ إِلٰهَيْنِ مِنْ دُونِ اللهِ قَالَ سُبْحَانَكَ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أَقُولَ مَا لَيْسَ لِي بِحَقٍّ إِنْ كُنْتُ قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ تَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِي وَلَا أَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِكَ إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿١١٦﴾

"Allah, 'Ey Meryem oğlu Îsâ! İnsanlara, 'Beni ve anamı, Allah'tan başka iki tanrı bilin' diye sen mi dedin?' buyurduğu zaman o der ki: 'Hâşâ! Seni tenzih ederim; hakkım olmayan şeyi söylemek bana yakışmaz. Hem ben söyleseydim sen onu şüphesiz bilirdin. Sen benim içimdekini bilirsin, hâlbuki ben senin zatında olanı bilmem. Gizlilikleri eksiksiz bilen yalnızca sensin.'" (116)

1. Üzerine Atılı İftiraya Îsâ'nın Cevabı

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: {وَإِذْ قَالَ اللهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ أَأَنْتَ قُلْتَ لِلنَّاسِ اتَّخِذُونِي وَأُمِّيَ إِلَهَيْنِ مِنْ دُونِ اللهِ} [المائدة: ١١٦] قَالَ: لَمَّا رَفَعَ اللهُ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ إِلَيْهِ، قَالَتِ النَّصَارَى مَا قَالَتْ، وَزَعَمُوا أَنَّ عِيسَى أَمَرَهُمْ بِذَلِكَ، فَسَأَلَهُ عَنْ قَوْلِهِ، فَـ {قَالَ سُبْحَانَكَ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أَقُولَ مَا لَيْسَ لِي بِحَقٍّ إِنْ كُنْتُ قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ تَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِي وَلَا أَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِكَ إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ} [المائدة: ١١٦] إِلَى قَوْلِهِ: {وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ} [المائدة: ١١٧]

745- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "Allah Îsâ'yı kendi katına aldıktan sonra Hristiyanlar onun hakkında birçok asılsız iddiada bulundular. Bunlardan biri de bizzat Îsâ'nın kendilerine onu ve annesini ilâh edinmelerini emrettiğine dair iddialarıdır. İşte Allah, Hz. Îsâ'ya onların bu iddiasını sorunca o, ﴿سُبْحَانَكَ﴾ ***'seni tesbih ederim'*** dedi."[251]

250 Taberî, 11/233; Suyûtî, 2/349.

251 Taberî, 11/234; Kurtubî, 3/237; Suyûtî, 2/349; Âlûsî, 2/415.

Mâide 117:

مَا قُلْتُ لَهُمْ اِلَّا مَآ اَمَرْتَنِي بِهٖٓ اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْۚ وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دُمْتُ فِيهِمْۚ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتَ اَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْۜ وَاَنْتَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿١١٧﴾

"Ben onlara, ancak bana emrettiğini söyledim: Benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin, dedim. İçlerinde bulunduğum müddetçe onlar üzerine kontrolcü idim. Beni vefât ettirince artık onlar üzerine gözetleyici yalnız sen oldun. Sen her şeyi hakkıyla görensin." (117)

1. ﴿اَلرَّقِيبَ﴾ "er-rakîbe" İfadesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: {كُنْتَ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ} [المائدة: ١١٧] أَمَّا الرَّقِيبُ: فَهُوَ الْحَفِيظُ »

746- Süddî, âyette geçen ﴿اَلرَّقِيبَ﴾ ***"er-rakîbe"*** kelimesinin "gözeten" anlamına geldiğini söylemiştir.[252]

Mâide 118:

اِنْ تُعَذِّبْهُمْ فَاِنَّهُمْ عِبَادُكَۚ وَاِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فَاِنَّكَ اَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١١٨﴾

"Eğer onlara azap edersen, şüphe yok ki onlar senin kullarındır. Eğer onları bağışlarsan, yine şüphe yok ki sen mutlak güç sahibisin, hüküm ve hikmet sahibisin." (118)

1. Îsâ'nın Allah'tan Talebi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ، فِي قَوْلِهِ: {إِنْ تُعَذِّبْهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَإِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ} [المائدة: ١١٨] فَتُخْرِجُهُمْ مِنَ النَّصْرَانِيَّةِ وَتَهْدِيهِمْ إِلَى الْإِسْلَامِ، {فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ} [المائدة: ١١٨] ، وَهَذَا قَوْلُ عِيسَى فِي الدُّنْيَا

252 Taberî, 11/239.

747- Süddî bu âyeti şu şekilde tefsir etmiştir: "Eğer onları bağışlar ve Hırıstiyanlıktan İslâm'a hidâyet edersen şüphe yok ki sen mutlak güç sahibisin, hüküm ve hikmet sahibisin. Bu, Hz. Îsâ'nın dünyada iken söylemiş olduğu sözdür."[253]

Mâide 119:

قَالَ اللهُ هٰذَا يَوْمُ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَضِيَ اللهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١١٩﴾

"Allah, şöyle diyecek: 'Bugün, doğrulara, doğruluklarının yarar sağlayacağı gündür.' Onlara içinden ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetler vardır. Allah, onlardan razı olmuş, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. İşte bu büyük başarıdır." (119)

1. Kıyamette Allah'ın Kullarına Buyruğu

[مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: {قَالَ اللَّهُ هَذَا يَوْمُ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ} [المائدة: ١١٩] : هَذَا فَصْلٌ مِنْ كَلَامِ عِيسَى، وَهَذَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَعْنِي السُّدِّيُّ بِقَوْلِهِ: هَذَا فَصْلٌ مِنْ كَلَامِ عِيسَى، أَنَّ قَوْلَهُ: {سُبْحَانَكَ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أَقُولَ مَا لَيْسَ لِي بِحَقٍّ} [المائدة: ١١٦] إِلَى قَوْلِهِ: {فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ} [المائدة: ١١٨] مِنْ خَبَرِ اللَّهِ عز وجل عَنْ عِيسَى أَنَّهُ قَالَهُ فِي الدُّنْيَا بَعْدَ أَنْ رَفَعَهُ إِلَيْهِ، وَأَنَّ مَا بَعْدَ ذَلِكَ مِنْ كَلَامِ اللَّهِ لِعِبَادِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

748- Süddî bu âyetin tefsirinde şunları söylemiştir: "Bu, Îsâ'nın kelamının bittiği yerdir. Burada söylenilenler kıyamet gününde olacaktır. Kelamın bitmesinin anlamı şudur: ﴿سُبْحَانَكَ﴾ ***'Seni tesbih ederim'*** sözüyle başlayan kesim, Allah'ın (azze ve celle) Îsâ'dan naklettiği haberdir ve o bu sözlerini Allah kendisine yükselttikten sonra dünyada söylemiştir. Bundan sonrası ise Allah Teâlâ'nın kıyamet gününde kullarına söylediği sözlerdir."[254]

253 Taberî, 11/242; Suyûtî, 2/350; Âlûsî, 2/415.
254 Taberî, 11/242; İbn Kesîr, 2/120; Suyûtî, 2/350.

Mâide 120:

لِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا فِيهِنَّ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٢٠﴾

"Göklerin, yerin ve bunlardaki her şeyin hükümranlığı yalnızca Allah'ındır. O, her şeye hakkıyla gücü yetendir." (120)

6. EN'ÂM SÛRESİ

En'âm 1:

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ
وَالنُّورَ ثُمَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ ﴿١﴾

"Hamd, gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden Allah'a mahsustur. Böyle iken inkâr edenler başka şeyleri Rablerine denk tutuyorlar." (1)

1. Karanlıklar ve Aydınlıkla Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: {وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ} [الأنعام: ١] قَالَ: الظُّلُمَاتُ: ظُلْمَةُ اللَّيْلِ، وَالنُّورُ: نُورُ النَّهَارِ »

749- Süddî Allah Teâlâ'nın, ﴿الظُّلُمَاتِ﴾ ***"karanlıklar"*** sözüyle ilgili, "gece karanlığıdır" demiştir. ﴿النُّورَ﴾ ***"aydınlık"*** kelimesinden maksadın da gündüzün aydınlığı olduğunu söylemiştir.

2. İnkâr Edenlerle Kastedilen

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: {ثُمَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ} [الأنعام: ١] قَالَ: هُمُ الْمُشْرِكُونَ

750- Âyette geçen ﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا﴾ ***"inkâr edenler"*** ifadesinden maksadın da müşrikler olduğunu söylemiştir.[255]

En'âm 2:

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ طِينٍ ثُمَّ قَضَى اَجَلًا وَاَجَلٌ مُسَمًّى عِنْدَهُ ثُمَّ اَنْتُمْ تَمْتَرُونَ ﴿٢﴾

"O öyle bir Rab'dır ki, sizi çamurdan yaratmış, sonra (her birinize) bir ecel tayin etmiştir. (Kıyametin kopması için) belirlenmiş bir ecel de O'nun katındadır. Siz ise hâlâ şüphe ediyorsunuz." (2)

1. Çamurla Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: « أَمَّا خَلَقَكُمْ مِنْ طِينٍ: فَآدَمُ »

751- Süddî, Allah Teâlâ'nın, ﴿خَلَقَكُمْ مِنْ طِينٍ﴾ ***"sizi bir çamırdan yaratmış"*** ifadesinden maksadın "Hz. Âdem" olduğunu söylemiştir.

2. Tayin Edilen Ecel

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {قَضَى أَجَلًا} [الأنعام: ٢] قَالَ: أَمَّا قَضَى أَجَلًا: فَأَجَلُ الْمَوْتِ. {وَأَجَلٌ مُسَمًّى عِنْدَهُ} [الأنعام: ٢] يَوْمَ الْقِيَامَةِ

752- Yine Allah'ın, ﴿ثُمَّ قَضَى اَجَلًا﴾ ***"sonra bir ecel tayin etti"*** ifadesinden maksadın "ölümle ilgili ecel" olduğunu söylemiştir.

[3. Allah'ın Katında Belirlenmiş Ecelle Kastedilen]

753- Âyetin, ﴿وَاَجَلٌ مُسَمًّى عِنْدَهُ﴾ ***"belirlenmiş bir ecel de O'nun katındadır"*** kesitinden maksadın "kıyametin kopması ile ilgili zaman" olduğunu söylemiştir.[256]

---

255 Taberî, 11/250; Kurtubî, 3/2383; Suyûtî, 3/4.

256 Taberî, 11/255; Kurtubî, 3/2385; Suyûtî, 3/4.

4. Şüpheye Düşmekle Kastedilen

754- Süddî âyetin, ﴿ثُمَّ أَنْتُمْ تَمْتَرُونَ﴾ ***"sonra siz şüpheye düşüyorsunuz"*** kesitini "Siz hâlâ onun verdiği örneklerden şüphe ediyorsunuz" şeklinde tefsir etmiştir.[257]

En'âm 3:

وَهُوَ اللَّهُ فِي السَّمَاوَاتِ وَفِي الْأَرْضِ يَعْلَمُ سِرَّكُمْ وَجَهْرَكُمْ وَيَعْلَمُ مَا تَكْسِبُونَ ﴿٣﴾

"Hâlbuki O, göklerde de Allah'tır, yerde de. Sizin gizlinizi de bilir, açığa vurduğunuzu da. Sizin daha ne kazanacağınızı da bilir." (3)

En'âm 4:

وَمَا تَأْتِيهِمْ مِنْ آيَةٍ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ﴿٤﴾

"Onlara Rablerinin âyetlerinden hiçbir âyet gelmez ki ondan yüz çevirmesinler." (4)

En'âm 5:

فَقَدْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ فَسَوْفَ يَأْتِيهِمْ أَنْبَاءُ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٥﴾

"Nitekim hak (Kur'ân) kendilerine gelince onu yalanladılar. Fakat alay ettikleri şeyin haberleri kendilerine ileride gelecektir." (5)

En'âm 6:

أَلَمْ يَرَوْا كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ مَا لَمْ
نُمَكِّنْ لَكُمْ وَأَرْسَلْنَا السَّمَاءَ عَلَيْهِمْ مِدْرَارًا وَجَعَلْنَا الْأَنْهَارَ تَجْرِي مِنْ
تَحْتِهِمْ فَأَهْلَكْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَأَنْشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْنًا آخَرِينَ ﴿٦﴾

257 Taberî, 11/260; İbn Kesîr, 2/132.

"Onlardan önce nice nesilleri helâk ettiğimizi görmediler mi? Yeryüzünde size vermediğimiz imkân ve iktidarı onlara vermiştik. Onlara bol bol yağmur yağdırmıştık. Topraklarından nehirler akıttık. Sonra da günahları sebebiyle onları helâk ettik ve arkalarından başka bir nesil var ettik." (6)

En'âm 7:

وَلَوْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتَابًا فِي قِرْطَاسٍ فَلَمَسُوهُ بِأَيْدِيهِمْ لَقَالَ
الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَٰذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٧﴾

"(Ey Muhammed!) Eğer sana kâğıda yazılı bir kitap indirseydik, onlar da elleriyle ona dokunsalardı, yine o inkâr edenler, 'Bu, apaçık büyüden başka bir şey değildir' diyeceklerdi." (7)

1. ﴿قِرْطَاسٍ﴾ "kırtâsin" İfadesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ: {وَلَوْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتَابًا فِي قِرْطَاسٍ} [الأنعام: ٧] : الصُّحُفُ

755- Süddî Allah Teâlâ'nın, ﴿قِرْطَاسٍ﴾ ***"kırtâsin"*** sözüyle ilgili "Mushaf anlamındadır" dedi.[258]

En'âm 8:

وَقَالُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ مَلَكٌ ۖ وَلَوْ أَنْزَلْنَا مَلَكًا لَقُضِيَ الْأَمْرُ ثُمَّ لَا يُنْظَرُونَ ﴿٨﴾

"Bir de dediler ki: 'Ona (açıktan göreceğimiz) bir melek indirilse ya!' Eğer (öyle) bir melek indirseydik artık iş bitirilmiş olurdu, sonra da kendilerine göz açtırılmazdı. (Hemen helâk edilirlerdi.)" (8)

258 Taberî, 11/266.

1. İşin Bitirilmesinin Anlamı

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَلَوْ أَنْزَلْنَا مَلَكًا لَقُضِيَ الْأَمْرُ ثُمَّ لَا يُنْظَرُونَ} [الأنعام: ٨] يَقُولُ: لَجَاءَهُمُ الْعَذَابُ «

756- Süddî şöyle dedi: "Azap onlara gelirdi, anlamındadır."[259]

En'âm 9:

وَلَوْ جَعَلْنَاهُ مَلَكًا لَجَعَلْنَاهُ رَجُلًا وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِمْ مَا يَلْبِسُونَ ﴿٩﴾

"Eğer onu (Peygamber'i) bir melek kılsaydık yine onu bir adam (suretinde) yapardık ve onları yine içinde bulundukları karmaşaya düşürmüş olurduk." (9)

1. İçinde Bulundukları Karmaşaya Düşürülmelerinin Anlamı

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِمْ مَا يَلْبِسُونَ} [الأنعام: ٩] يَقُولُ: «شَبَّهْنَا عَلَيْهِمْ مَا يُشَبِّهُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ»

757- Süddî şöyle dedi: "Şu anki mevcut şüphelerini (melek peygamber göndermemiz) durumunda da devam ettirirdik."[260]

En'âm 10:

وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿١٠﴾

"(Ey Muhammed!) Andolsun, senden önce de birçok peygamber alaya alınmıştı da onlarla alay edenleri, alay ettikleri şey kuşatıp mahvetmişti." (10)

---

259 Taberî, 11/267.

260 Taberî, 11/270; Suyûtî, 3/5; Şevkânî, 2/102.

1. Alay Ettikleri Şeyin Onları Kuşatması

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ: {فَحَاقَ بِالَّذِينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ} [الأنعام: ١٠] مِنَ الرُّسُلِ، {مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ} [الشعراء: ٦] يَقُولُ: وَقَعَ بِهِمُ الْعَذَابُ الَّذِي اسْتَهْزَأُوا بِهِ

758- Süddî şöyle dedi: "Rasûllerle dalga geçtiler ve onları, kendisiyle alay ettikleri azap yakaladı."[261]

En'âm 11:

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ ثُمَّ انْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿١١﴾

"De ki: 'Yeryüzünde gezin dolaşın da (Peygamberleri) yalanlayanların sonu nasıl olmuş bir görün.'" (11)

En'âm 12:

قُلْ لِمَنْ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلْ لِلَّهِ كَتَبَ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ لَيَجْمَعَنَّكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٢﴾

"De ki: 'Şu göklerdekiler ve yerdekiler kimindir?' 'Allah'ındır' de. O, merhamet etmeyi kendine gerekli kıldı. Andolsun sizi mutlaka kıyamet gününe toplayacak. Bunda hiç şüphe yok. Kendilerini ziyana uğratanlar var ya, işte onlar inanmazlar." (12)

En'âm 13:

وَلَهُ مَا سَكَنَ فِي اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٣﴾

"Gecede ve gündüzde barınan her şey O'nundur. O her şeyi işitendir, bilendir." (13)

261 Taberî, 11/272; Suyûtî, 3/5.

1. Gece ve Gündüzde Barınan İfadesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: {وَلَهُ مَا سَكَنَ فِي اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ} [الأنعام: ١٣] يَقُولُ: «مَا اسْتَقَرَّ فِي اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ»

759- Süddî şöyle demiştir: "Gece ve gündüzde bulunan her şey O'nundur, anlamındadır."[262]

En'âm 14:

قُلْ اَغَيْرَ اللّٰهِ اَتَّخِذُ وَلِيًّا فَاطِرِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَهُوَ يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ قُلْ اِنِّيْٓ اُمِرْتُ اَنْ اَكُوْنَ اَوَّلَ مَنْ اَسْلَمَ وَلَا تَكُوْنَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ﴿١٤﴾

"De ki: Göklerin ve yerin yaratıcısı olan, rızık veren ve başkasından rızık almayan Allah'tan başkasını mı veli edineceğim. De ki: Bana, (Allah'a) teslim olanların ilki olmam emredildi ve sakın Allah'a ortak koşanlardan olma (denildi)." (14)

1. Veli ile Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: {قُلْ أَغَيْرَ اللَّهِ أَتَّخِذُ وَلِيًّا} [الأنعام: ١٤] قَالَ: « أَمَّا الْوَلِيُّ: فَالَّذِي يَتَوَلَّوْنَهُ وَيُقِرُّونَ لَهُ بِالرُّبُوبِيَّةِ »

760- Süddî şöyle demiştir: "Veli, müşriklerin dost edinip rab olduğunu ikrar ettikleri putlarıdır."[263]

2. ﴿فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ "fâtıri's-semâvâti ve'l-ardı" İfadesi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: {فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ} قَالَ: «خَالِقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ»

262 Taberî, 11/282; Suyûtî, 3/6; Şevkânî, 2/106.
263 Taberî, 11/282; Suyûtî, 3/6.

761- Âyette geçen ﴿فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ ***"fâtıri's-semâvâti ve'l-ardı"*** ifadesini Süddî, "Gökleri ve yeri yaratan, anlamındadır" şeklinde tefsir etmiştir.[264]

3. ﴿وَهُوَ يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ﴾ "ve hüve yut'imü ve lâ yut'amü" İfadesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، [عَنِ السُّدِّيِّ: {وَهُوَ يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ} [الأنعام: ١٤] قَالَ: «يَرْزُقُ، وَلَا يُرْزَقُ»

762- Yine âyette geçen ﴿وَهُوَ يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ﴾ ***"ve hüve yut'imü ve lâ yut'amü"*** ifadesini: "rızık veren ve başkasından rızık almayan" şeklinde tefsir etmiştir.[265]

En'âm 15:

قُلْ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥﴾

"De ki: 'Ben Rabbime isyan edersem gerçekten, büyük bir günün (kıyamet gününün) azabından korkarım.'" (15)

En'âm 16:

مَنْ يُصْرَفْ عَنْهُ يَوْمَئِذٍ فَقَدْ رَحِمَهُ وَذَلِكَ الْفَوْزُ الْمُبِينُ ﴿١٦﴾

"(O günün azabı) kimden savuşturulursa, gerçekten (Allah) ona acımıştır. İşte bu apaçık kurtuluştur." (16)

En'âm 17:

وَإِنْ يَمْسَسْكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ وَإِنْ يَمْسَسْكَ بِخَيْرٍ فَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٧﴾

264 Taberî, 11/283.
265 Taberî, 11/284; Suyûtî, 3/7; Şevkânî, 2/106, Âlûsî, 2/445.

"Şayet Allah sana bir zarar dokundursa, bunu O'ndan başka giderecek yoktur. Fakat sana bir hayır dokunduracak olsa onu da kimse gideremez. Bil ki O, her şeye hakkıyla gücü yetendir." (17)

En'âm 18:

وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ﴿١٨﴾

"O, kullarının üstünde mutlak hâkimiyet sahibidir. O, hüküm ve hikmet sahibidir, (her şeyden) hakkıyla haberdardır." (18)

En'âm 19:

قُلْ اَيُّ شَيْءٍ اَكْبَرُ شَهَادَةً قُلِ اللّٰهُ شَهِيدٌ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَاُوحِيَ اِلَيَّ هٰذَا الْقُرْاٰنُ لِاُنْذِرَكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ اَئِنَّكُمْ لَتَشْهَدُونَ اَنَّ مَعَ اللّٰهِ اٰلِهَةً اُخْرٰى قُلْ لَآ اَشْهَدُ قُلْ اِنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ وَاحِدٌ وَاِنَّنِي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ ﴿١٩﴾

"De ki: Şahitlik bakımından hangi şey daha büyüktür? De ki: Allah benimle sizin aranızda şahittir. İşte bu Kur'ân bana, onunla sizi ve eriştiği herkesi uyarayım diye vahyolundu. Gerçekten siz mi Allah ile beraber başka ilâhlar olduğuna şahitlik ediyorsunuz? De ki: Ben şahitlik etmem. De ki: O, ancak tek bir ilâhtır ve şüphesiz ben sizin Allah'a ortak koştuğunuz şeylerden uzağım." (19)

1. Eriştiği Herkese Hz. Nebî'nin (s.a.v.) Uyarıcı Oluşu

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ]، عَنِ السُّدِّيِّ: {لِأُنْذِرَكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ} [الأنعام: ١٩] : أَمَّا {مَنْ بَلَغَ} [الأنعام: ١٩] : فَمَنْ بَلَغَهُ الْقُرْآنُ فَهُوَ لَهُ نَذِيرٌ »

763- Süddî, âyette geçen ﴿وَمَنْ بَلَغَ﴾ ***"ve eriştiği herkesi"*** ifadesini: "Kur'ân'ın kendisine ulaştığı kimselere Hz. Nebî (s.a.v.) uyarıcıdır" şeklinde tefsir etmiştir.[266]

266 Taberî, 11/292; Suyûtî, 3/8.

En'âm 20:

اَلَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ اَبْنَآءَهُمْ اَلَّذِينَ خَسِرُوا اَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠﴾

"Kendilerine kitap verdiklerimiz, onu (Peygamber'i) kendi öz oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Kendilerini ziyana sokanlar var ya, işte onlar inanmazlar." (20)

1. Hz. Nebî'yi (s.a.v.) Oğullarını Tanıdıkları Gibi Tanımaları

أخرج أَبُو الشَّيْخ عَنِ السُّدِّيّ {الَّذين آتَيْنَاهُم الْكتاب يعرفونه كَمَا يعْرفُونَ أَبْنَاءَهُم} الْآيَة يَعْنِي يعْرفُونَ النَّبِي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَمَا يعْرفُونَ أَبْنَاءَهُم لِأَن نَعته مَعَهم فِي التَّوْرَاة {الَّذين خسروا أنفسهم فهم لَا يُؤمنُونَ} لأَنهم كفرُوا بِهِ بعد الْمعرفَة

764- Ebû Şeyh, Süddî'nin bu âyeti şöyle tefsir ettiğini tahriç etmiştir: "Onlar çocuklarını bildikleri gibi Muhammed'i (s.a.v.) tanırlar. Çünkü Tevrat'ta onun vasıfları geçmektedir."[267]

[2. Neden Kendilerini Ziyana Soktular?]

765- Âyetin; ﴿اَلَّذِينَ خَسِرُوا اَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ﴾ ***"Kendilerini ziyana sokanlar var ya, işte onlar inanmazlar"*** kesitini: "Onlar Peygamber'i tanıdıktan sonra inkâr ettikleri için kendilerini ziyana uğrattılar" şeklinde tefsir etmiştir.[268]

En'âm 21:

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٢١﴾

"Kim Allah'a karşı yalan uydurandan, ya da O'nun âyetlerini yalanlayandan daha zalimdir? Şüphesiz ki, zalimler kurtuluşa eremez." (21)

267 Suyûtî, 3/8.
268 Taberî, 11/295; Şevkânî, 2/109.

En'âm 22:

وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا أَيْنَ
شُرَكَاؤُكُمُ الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٢٢﴾

"Onları tümüyle (mahşere) toplayıp da Allah'a ortak koşanlara, 'Nerede, ilâh olduklarını iddia ettiğiniz ortaklarınız?' diyeceğimiz günü hatırla." (22)

En'âm 23:

ثُمَّ لَمْ تَكُنْ فِتْنَتُهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا وَاللَّهِ رَبِّنَا مَا كُنَّا مُشْرِكِينَ ﴿٢٣﴾

"Sonunda onların manevraları, 'Rabbimiz Allah'a andolsun ki biz (O'na) ortak koşanlar değildik' demelerinden başka bir şey olmayacaktır." (23)

En'âm 24:

انْظُرْ كَيْفَ كَذَبُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢٤﴾

"Bak, kendilerine karşı nasıl yalan söylediler ve iftira edip durdukları şeyler (uydurma ilâhları) onları nasıl yüzüstü bırakıp kayboluverdi?" (24)

En'âm 25:

وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ ۚ وَجَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي
آذَانِهِمْ وَقْرًا ۖ وَإِنْ يَرَوْا كُلَّ آيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا ۖ حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوكَ يُجَادِلُونَكَ
يَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٢٥﴾

"İçlerinden seni dinleyenler de var. Onu anlamamaları için kalpleri üzerine perdeler, kulaklarına ağırlık koyarız. Her türlü mûcizeyi görseler de onlara inanmazlar. Hatta tartışmak üzere sana geldiklerinde inkâr edenler, 'Bu evvelkilerin masallarından başka bir şey değil' derler." (25)

1. ﴿أَكِنَّةً﴾ "ekinneten" ve ﴿وَقْرًا﴾ "vakran" İfadeleri

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: {وَجَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا} [الأنعام: ٢٥] أَمَّا أَكِنَّةٌ: فَالْغِطَاءُ، أَكَنَّ قُلُوبَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ الْحَقَّ، {وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا} [الأنعام: ٢٥] ، قَالَ: «صَمَمٌ»

766- Süddî şöyle demiştir: "Âyetteki ﴿أَكِنَّةً﴾ ***'ekinneten'*** ifadesi perdedir. Kalpleri perdelidir, hakkı anlamazlar. ﴿وَقْرًا﴾ ***'vakran'*** ifadesi ise sağırlıktır."[269]

2. Evvelkilerin Esâtîri Ne Demek?

[أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ عُثْمَانَ بْنِ حَكِيمٍ فِيمَا كَتَبَ إِلَيَّ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ قَوْلُهُ: إِنْ هَذَا إِلا أَسَاطِيرُ الأَوَّلِينَ: أَسَاجِيعُ الأَوَّلِينَ

767- Yine âyette geçen ﴿إِنْ هٰذَآ إِلَّآ اَسَاطِيرُ الْاَوَّلِينَ﴾ ***"bu evvelkilerin esâtîrinden başka bir şey değil"*** kesitini: "Öncekilerin kafiyeli sözleri, anlamındadır" şeklinde tefsir etmiştir. [270]

En'âm 26:

وَهُمْ يَنْهَوْنَ عَنْهُ وَيَنْـَٔوْنَ عَنْهُۚ وَاِنْ يُهْلِكُونَ اِلَّآ اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٦﴾

"Onlar, ondan uzaklaştıkları gibi başkalarını da ondan engellerler. Böylece farkına varmaksızın kendilerini helâk ederler." (26)

1. Hz. Nebî'den (s.a.v.) Uzaklaşmaları

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: {وَهُمْ يَنْهَوْنَ عَنْهُ وَيَنْأَوْنَ عَنْهُ} [الأنعام: ٢٦] «أَنْ يُتَّبَعَ مُحَمَّدٌ وَيَتَبَاعَدُونَ هُمْ مِنْهُ»

---

269 Taberî, 11/307; Suyûtî, 3/8.

270 "أَسَاجِيعُ" kelimesi "أُسْجُعَةٌ" kelimesinin çoğuludur. Kâhinlerin sözlerini heybetli hale getirmek için kullandıkları kâfiye için kullanılır.

768- Süddî şöyle demiştir: "Başkaları Muhammed'i (s.a.v.) takip ederken kendileri ondan uzaklaşıyorlar."[271]

En'âm 27:

وَلَوْ تَرَى إِذْ وُقِفُوا عَلَى النَّارِ فَقَالُوا يَالَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذِّبَ
بِآيَاتِ رَبِّنَا وَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٧﴾

"Ateşin karşısında durdurulup da, 'Ah, keşke dünyaya geri döndürülsek de Rabbimizin âyetlerini yalanlamasak ve mü'minlerden olsak' dedikleri vakit (hallerini) bir görsen!" (27)

En'âm 28:

بَلْ بَدَا لَهُمْ مَا كَانُوا يُخْفُونَ مِنْ قَبْلُ وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا
لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٢٨﴾

"Hayır! Daha önce gizlemekte oldukları şeyler (günahlar) kendilerine göründü. Eğer (dünyaya) geri gönderilseler yine kendilerine yasak edilen şeylere döneceklerdir. Zira onlar gerçekten yalancıdırlar." (28)

1. Onlara Görünen Şey Nedir?

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، [عَنِ السُّدِّيِّ: {بَلْ بَدَا لَهُمْ مَا كَانُوا يُخْفُونَ مِنْ قَبْلُ} [الأنعام: ٢٨] يَقُولُ: «بَدَتْ لَهُمْ أَعْمَالُهُمْ فِي الْآخِرَةِ الَّتِي أَخْفَوْهَا فِي الدُّنْيَا»

769- Süddî şöyle demiştir: "Dünyada gizledikleri günahları ahirette kendilerine aşikâr oldu."[272]

271 Taberî, 11/309-311; Âlûsî, 2/457.
272 Taberî, 11/322; Suyûtî, 3/9.

En'âm 29:

وَقَالُوا إِنْ هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿٢٩﴾

"Derler ki: 'Hayat ancak dünya hayatımızdır. Artık biz bir daha diriltilecek de değiliz.'" (29)

En'âm 30:

وَلَوْ تَرَى إِذْ وُقِفُوا عَلَى رَبِّهِمْ قَالَ أَلَيْسَ هَذَا بِالْحَقِّ قَالُوا بَلَى
وَرَبِّنَا قَالَ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٠﴾

"Rablerinin huzurunda durduruldukları vakit (hallerini) bir görsen! (Allah) diyecek ki: 'Nasıl, şu (dirilmek) gerçek değil miymiş?' Onlar, 'Evet, Rabbimize andolsun ki gerçekmiş' diyecekler. (Allah), 'Öyleyse inkâr etmekte olduğunuzdan dolayı tadın azabı!' diyecek." (30)

En'âm 31:

قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَاءِ اللَّهِ حَتَّى إِذَا جَاءَتْهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً قَالُوا يَا حَسْرَتَنَا عَلَى
مَا فَرَّطْنَا فِيهَا وَهُمْ يَحْمِلُونَ أَوْزَارَهُمْ عَلَى ظُهُورِهِمْ أَلَا سَاءَ مَا يَزِرُونَ ﴿٣١﴾

"Allah'ın huzuruna çıkmayı yalanlayanlar gerçekten ziyana uğramıştır. Nihayet onlara kıyamet vakti ansızın gelip çatınca, onlar, ağırlıklarını sırtlarına yüklenerek diyecekler ki: 'Dünyada yaptığımız gevşeklikten dolayı vah bize!' Dikkat edin, yüklendikleri şey ne kötüdür!" (31)

1. ﴿حَسْرَتَنَا﴾ "hasratenâ" İfadesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، [عَنِ السُّدِّيِّ، قَوْلُهُ: {يَا حَسْرَتَنَا عَلَى مَا فَرَّطْنَا} [الأنعام: ٣١] فِيهَا أَمَّا {يَا حَسْرَتَنَا} [الأنعام: ٣١] : «فَنَدَامَتُنَا عَلَى مَا فَرَّطْنَا فِيهَا فَضَيَّعْنَا مِنْ عَمَلِ الْجَنَّةِ»

770- Süddî Allah Teâlâ'nın, ﴿حَسْرَتَنَا﴾ ***"hasratenâ"*** ifadesini: "pişmanlığımız" olarak tefsir etmiştir.

[2. Gevşeklikleri Nedir?]

771- Yine ﴿عَلَى مَا فَرَّطْنَا فِيهَا﴾ ***"dünyada yaptığımız gevşeklikten"*** ifadesini "cennete girmek için kaçırdığımız amellerimiz" şeklinde tefsir etmiştir.[273]

3. Kişinin Günahlarıyla Karşılaşması

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَهُمْ يَحْمِلُونَ أَوْزَارَهُمْ عَلَى ظُهُورِهِمْ} [الأنعام: ٣١] قَالَ: « لَيْسَ مِنْ رَجُلٍ ظَالِمٍ يَمُوتُ فَيَدْخُلُ قَبْرَهُ إِلَّا جَاءَ رَجُلٌ قَبِيحُ الْوَجْهِ أَسْوَدُ اللَّوْنِ مُنْتِنُ الرِّيحِ عَلَيْهِ ثِيَابٌ دَنِسَةٌ، حَتَّى يَدْخُلَ مَعَهُ قَبْرَهُ، فَإِذَا رَآهُ قَالَ لَهُ: مَا أَقْبَحَ وَجْهَكَ قَالَ: كَذَلِكَ كَانَ عَمَلُكَ قَبِيحًا. قَالَ: مَا أَنْتَنَ رِيحَكَ قَالَ: كَذَلِكَ كَانَ عَمَلُكَ مُنْتِنًا. قَالَ: مَا أَدْنَسَ ثِيَابَكَ قَالَ: فَيَقُولُ: إِنَّ عَمَلَكَ كَانَ دَنِسًا. قَالَ: مَنْ أَنْتَ؟ قَالَ: أَنَا عَمَلُكَ. قَالَ: فَيَكُونُ مَعَهُ فِي قَبْرِهِ فَإِذَا بُعِثَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ قَالَ لَهُ: إِنِّي كُنْتُ أَحْمِلُكَ فِي الدُّنْيَا بِاللَّذَّاتِ وَالشَّهَوَاتِ، فَأَنْتَ الْيَوْمَ تَحْمِلُنِي. قَالَ: فَيَرْكَبُ عَلَى ظَهْرِهِ فَيَسُوقُهُ حَتَّى يُدْخِلَهُ النَّارَ، فَذَلِكَ قَوْلُهُ: {يَحْمِلُونَ أَوْزَارَهُمْ عَلَى ظُهُورِهِمْ} [الأنعام: ٣١]

772- Süddî Allah Teâlâ'nın, ﴿وَهُمْ يَحْمِلُونَ أَوْزَارَهُمْ عَلَى ظُهُورِهِمْ﴾ ***"onlar, ağırlıklarını sırtlarına yüklenerek"*** kesitini şöyle tefsir etmiştir: "Ölen her zalim kişi kabre girince yanına pis kokulu, çirkin suratlı, siyah renkli ve kirli elbise giymiş birisi gelir. Aralarında şöyle bir konuşma geçer. Ölen kişi:

'Sen ne kadar çirkin birisin!' der. Adam:

'Senin amellerin de çirkin!' der. Ölen kişi:

'Ne kadar çirkin kokun var!' der. Adam:

'Senin amellerin de çok pis kokuyor!' der. Ölen kişi:

273 Taberî, 11/326; Kurtubî, 3/241; Suyûtî, 3/9; Âlûsî, 2/461.

'Elbisen ne kadar kirli!' der. Adam:

'Senin amellerin de çok kirli!' der. Ölen kişi:

'Sen kimsin?' der. Adam:

'Ben senin amelinim!' der. Böylece insan şeklindeki ameli kendisi ile kabirde kalır ve bu kimse kıyamet günü dirildiğinde ona şöyle der:

'Ben dünyada seni lezzet ve şehvetlerle sırtımda taşıdım. Şimdi sen beni taşıyacaksın.' Böylece çirkin suratlı adam bu kişinin sırtına biner ve girdirinceye kadar onu cehenneme doğru yönlendirir."[274]

En'âm 32:

وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَلَلدَّارُ الْآخِرَةُ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٣٢﴾

"Dünya hayatı ancak bir oyun ve bir eğlencedir. Elbette ki ahiret yurdu Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için daha hayırlıdır. Hâlâ akıllanmayacak mısınız?" (32)

En'âm 33:

قَدْ نَعْلَمُ إِنَّهُ لَيَحْزُنُكَ الَّذِي يَقُولُونَ فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ
وَلَٰكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ ﴿٣٣﴾

"Onların söylediklerinin hakikaten seni üzmekte olduğunu biliyoruz. Aslında onlar seni yalanlamıyorlar, fakat o zalimler açıkça Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorlar." (33)

1. Müşriklerin Aslında Hz. Nebî'yi (s.a.v.) Yalanlamıyor Olmalarının Anlamı

[وَرَوَى ابْنُ جَرِيرٍ، مِنْ طَرِيقِ أَسْبَاطٍ،] عَنِ السُّدِّي، فِي قَوْلِهِ: {قَدْ نَعْلَمُ إِنَّهُ لَيَحْزُنُكَ الَّذِي يَقُولُونَ فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ} لَمَّا كَانَ يَوْمُ

274 Taberî, 11/328; İbn Kesîr, 2/129; Suyûtî, 3/9.

بَدْرٍ قَالَ الْأَخْنَسُ بْنُ شَرِيق لِبَنِي زُهْرَةَ: يَا بَنِي زُهْرَةَ، إِنَّ مُحَمَّدًا ابْنُ أُخْتِكُمْ، فَأَنْتُمْ أَحَقُّ مَنْ كَفَّ عَنْهُ. فَإِنَّهُ إِنْ كَانَ نَبِيًّا لَمْ تُقَاتِلُوهُ الْيَوْمَ، وَإِنْ كَانَ كَاذِبًا كُنْتُمْ أَحَقَّ مَنْ كَفَّ عَنِ ابْنِ أُخْتِهِ قِفُوا هَاهُنَا حَتَّى أَلْقَى أَبَا الْحَكَمِ، فَإِنْ غُلِبَ مُحَمَّدٌ رَجَعْتُمْ سَالِمِينَ، وَإِنْ غَلَبَ مُحَمَّدٌ فَإِنَّ قَوْمَكُمْ لَمْ يَصْنَعُوا بِكُمْ شَيْئًا. فَيَوْمَئِذٍ سُمِّيَ الْأَخْنَسُ: وَكَانَ اسْمُهُ «أُبَيٌّ» فَالْتَقَى الْأَخْنَسُ وَأَبُو جَهْلٍ، فَخَلَا الْأَخْنَسُ بِأَبِي جَهْلٍ فَقَالَ: يَا أَبَا الْحَكَمِ، أَخْبِرْنِي عَنْ مُحَمَّدٍ: أَصَادِقٌ هُوَ أَمْ كَاذِبٌ؟ فَإِنَّهُ لَيْسَ هَاهُنَا مِنْ قُرَيْشٍ غَيْرِي وَغَيْرُكَ يَسْمَعُ كَلَامَنَا. فَقَالَ أَبُو جَهْلٍ: وَيْحَكَ! وَاللَّهِ إِنَّ مُحَمَّدًا لَصَادِقٌ، وَمَا كَذَبَ مُحَمَّدٌ قَطُّ، وَلَكِنْ إِذَا ذَهَبَتْ بَنُو قُصَيٍّ بِاللِّوَاءِ وَالسِّقَايَةِ وَالْحِجَابِ وَالنُّبُوَّةِ، فَمَاذَا يَكُونُ لِسَائِرِ قُرَيْشٍ؟ فَذَلِكَ قَوْلُهُ: {فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ} فَآيَاتُ اللَّهِ: مُحَمَّدٌ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

773- Süddî, bu âyetin tefsiri ile ilgili şöyle bir olaydan bahseder: "Bedir Savaşı esnasında Ahnes b. Şerîk, Zühreoğullarına şöyle demiştir:

'Muhammed sizin yeğeniniz;[275] bugün onunla savaşmaması gerekenlerin başında sizler gelmektesiniz. Eğer gerçekten peygamber ise bugün geri durmakla bir peygamber ile savaşmamız olursunuz. Eğer yalancı ise yine yeğeninizle savaşmamış olursunuz. Siz şimdi burada durun, ben gidip Ebû Cehil ile görüşeyim. Eğer Muhammed savaşın galibi olursa siz geriye sağ salim dönmüş olursunuz. Yok eğer Muhammed yenilirse geri döndüğünüzde kavminiz size bir şey yapmaz.' Ahnes'in gerçek ismi Übey idi ancak kendi kabilesini savaştan engellediği için ona Ahnes (engelleyen veya geri çeviren) ismi verildi. Daha sonra Ebû Cehil ile karşılaşınca onunla özel olarak baş başa konuştu. Ahnes:

'Ebü'l-Hakem! Bana Muhammed'den bahseder misin? Bu adam iddiasında doğru mu yoksa yalancı birisi mi? Ayrıca burada Kureyş'ten ikimizden başkası olmadığına göre rahat ol çünkü konuştuklarımızı kimse duymayacak!' dedi. Ebû Cehil:

275 Hz. Peygamber'in annesi Zühreoğullarına mensuptu. Bu yönü ile kendisi onların yeğeni olmaktadır. [Çeviren].

'Yazıklar olsun! Muhammed'in iddia ettiği şeyde haklı olduğunu bilmez misin! Çünkü bu adam hayatında asla yalan söylememiştir! Ancak sorun şu: Kusayoğulları kalkıp sancağa, hacılara su vermeye, Kâbe'nin örtüsüne ve bir de peygamberliğe sahip olurlarsa geriye Kureyş'in diğer kollarına (bu itibarlı işlerden) ne kalacak?!' diye cevap verdi."

[2. Allah'ın Âyetleriyle Kastedilen]

774- Süddî, Allah Teâlâ'nın, ﴿بِاٰيَاتِ اللّٰهِ﴾ ***"Allah'ın âyetleri"*** sözü hakkında, "Bunlar, Hz. Muhammed'dir (s.a.v.)" demiştir.[276]

En'âm 34:

وَلَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ فَصَبَرُوا عَلَى مَا كُذِّبُوا وَأُوذُوا حَتَّى أَتَاهُمْ
نَصْرُنَا وَلَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ وَلَقَدْ جَاءَكَ مِنْ نَبَإِ الْمُرْسَلِينَ ﴿٣٤﴾

"Andolsun ki, senden önce de birçok Peygamberler yalanlanmıştı da onlar yalanlanmalarına ve eziyet edilmelerine karşı sabretmişler ve nihayet kendilerine yardımımız yetişmişti. Allah'ın kelimelerini değiştirebilecek bir güç de yoktur. Andolsun peygamberler ile ilgili haberlerin bir kısmı sana gelmiş bulunuyor." (34)

En'âm 35:

وَإِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكَ إِعْرَاضُهُمْ فَإِنِ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَبْتَغِيَ نَفَقًا فِي
الْأَرْضِ أَوْ سُلَّمًا فِي السَّمَاءِ فَتَأْتِيَهُمْ بِآيَةٍ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَمَعَهُمْ
عَلَى الْهُدَى فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ ﴿٣٥﴾

"Eğer onların yüz çevirmesi sana ağır geldi ise, yapabilirsen yerin içine inebileceğin bir tünel (geçit) ya da göğe çıkabileceğin bir merdiven ara ki onlara bir mûcize getiresin! Allah dileseydi, elbette onları hidâyet üzerinde toplayıp birleştirirdi, o halde sakın cahillerden olma!" (35)

276 Taberî, 11/333, 334.

1. ﴿نَفَقًا﴾ "nefekan" ve ﴿سُلَّمًا﴾ "süllemen" İfadeleri

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، [عَنِ السُّدِّيِّ: {وَإِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكَ إِعْرَاضُهُمْ فَإِنِ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَبْتَغِيَ نَفَقًا فِي الْأَرْضِ أَوْ سُلَّمًا فِي السَّمَاءِ} [الأنعام: ٣٥] « أَمَّا النَّفَقُ: فَالسَّرَبُ، وَأَمَّا السُّلَّمُ: فَالْمَصْعَدُ »

775- Süddî şöyle demiştir: "Âyette geçen ﴿نَفَقًا﴾ ***'nefekan'*** kelimesi geçit, ﴿سُلَّمًا﴾ ***'süllemen'*** kelimesi ise merdivendir."[277]

En'âm 36:

إِنَّمَا يَسْتَجِيبُ الَّذِينَ يَسْمَعُونَ وَالْمَوْتَى يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ ثُمَّ إِلَيْهِ يُرْجَعُونَ ﴿٣٦﴾

"(Davete), ancak (bütün kalpleriyle) kulak verenler uyar. (Kalben) ölüleri ise (yalnızca) Allah diriltir. Sonra da hepsi O'na döndürülürler." (36)

En'âm 37:

وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ قُلْ إِنَّ اللَّهَ قَادِرٌ عَلَى أَنْ يُنَزِّلَ آيَةً وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٧﴾

"Dediler ki: 'Ona Rabbinden bir mûcize indirilse ya!' (Ey Muhammed!) De ki: 'Şüphesiz Allah'ın, bir mûcize indirmeğe gücü yeter. Fakat onların çoğu bilmiyor.'" (37)

En'âm 38:

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَمٌ أَمْثَالُكُمْ مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ ثُمَّ إِلَى رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ ﴿٣٨﴾

"Yeryüzünde gezen her türlü canlı ve (gökte) iki kanadıyla uçan her tür kuş, sizin gibi birer ümmetten başka bir şey değildir. Biz Kitap'ta

277 Taberî, 11/338.

hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Sonunda hepsi Rablerinin huzuruna toplanıp getirilecekler." (38)

1. Kuşların da İnsanlar Gibi Ümmet Olmalarının Anlamı

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ، قَوْلُهُ: {إِلَّا أُمَمٌ أَمْثَالُكُمْ} [الأنعام: ٣٨] يَقُولُ: «إِلَّا خَلْقٌ أَمْثَالُكُمْ»

776- Süddî şöyle demiştir: "Onlar da sizin gibi mahlukturlar."[278]

En'âm 39:

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا صُمٌّ وَبُكْمٌ فِي الظُّلُمَاتِ مَنْ يَشَإِ اللَّهُ يُضْلِلْهُ وَمَنْ يَشَأْ يَجْعَلْهُ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٣٩﴾

"Âyetlerimizi yalanlayanlar, karanlıklar içerisindeki birtakım sağırlar ve dilsizlerdir. Allah, kimi dilerse onu şaşırtır. Kimi de dilerse onu dosdoğru yol üzere kılar." (39)

En'âm 40:

قُلْ أَرَأَيْتَكُمْ إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُ اللَّهِ أَوْ أَتَتْكُمُ السَّاعَةُ أَغَيْرَ اللَّهِ تَدْعُونَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٠﴾

"(Ey Muhammed!) De ki: 'Söyleyin bakalım. Acaba size Allah'ın azabı gelse veya size kıyamet saati gelip çatsa (böyle bir durumda) siz Allah'tan başkasını mı çağırırsınız? Eğer (putların size yararı dokunduğu iddianızda) doğru söyleyenlerseniz (haydi onları yardıma çağırın)." (40)

278 Taberî, 11/345; İbn Kesîr, 2/131; Suyûtî, 3/11; Şevkânî, 2/115.

En'âm 41:

بَلْ إِيَّاهُ تَدْعُونَ فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُونَ إِلَيْهِ إِنْ شَاءَ وَتَنْسَوْنَ مَا تُشْرِكُونَ ﴿٤١﴾

"Hayır! (Bu durumda) yalnız O'na dua edersiniz, O da dilerse (kurtulmak için) dua ettiğiniz sıkıntıyı giderir ve siz o an Allah'a ortak koştuklarınızı unutursunuz." (41)

En'âm 42:

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَى أُمَمٍ مِنْ قَبْلِكَ فَأَخَذْنَاهُمْ بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ لَعَلَّهُمْ يَتَضَرَّعُونَ ﴿٤٢﴾

"Andolsun, senden önce birtakım ümmetlere de peygamberler gönderdik. (Peygamberlerini dinlemediler.) Sonunda, yalvarsınlar da tevbe etsinler diye onları şiddetli yoksulluk ve darlıklarla yakaladık." (42)

En'âm 43:

فَلَوْلَا إِذْ جَاءَهُمْ بَأْسُنَا تَضَرَّعُوا وَلَكِنْ قَسَتْ قُلُوبُهُمْ
وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾

"Hiç olmazsa onlara azabımız geldiği zaman yakarıp tevbe etselerdi ya.. Fakat (onu yapmadılar) kalpleri katılaştı. Şeytan da yapmakta olduklarını zaten onlara süslü göstermişti." (43)

En'âm 44:

فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ اَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ حَتّٰى اِذَا
فَرِحُوا بِمَا اُوْتُوا اَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً فَاِذَا هُمْ مُبْلِسُونَ ﴿٤٤﴾

"Derken onlar kendilerine hatırlatılanı unuttuklarında, (önce) üzerlerine her şeyin kapılarını açtık. Sonra kendilerine verilenle sevinip şımardıkları sırada, onları ansızın yakaladık da bir anda tüm ümitlerini kaybedip yıkıldılar." (44)

1. Her Şeyin Kapılarıyla Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ، قَوْلُهُ: {فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ} [الأنعام: ٤٤] يَقُولُ: «مِنَ الرِّزْقِ»

777- Süddî Allah Teâlâ'nın, ﴿أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ﴾ ***"her şeyin kapılarını"*** kesitini "Bütün rızık kapılarını açtık" şeklinde tefsir etmiştir.[279]

2. Allah'ın Ansızın Yakalaması

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ، {أَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً} [الأنعام: ٤٤] يَقُولُ: «أَخَذَهُمُ الْعَذَابُ بَغْتَةً»

778- Âyetin, ﴿أَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً﴾ ***"onları ansızın yakaladık"*** kesitini: "Azap onları ansızın yakaladı" şeklinde tefsir etmiştir.

3. ﴿فَإِذَا هُمْ مُبْلِسُونَ﴾ "fe izâ hüm müblisûne" İfadesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: {فَإِذَا هُمْ مُبْلِسُونَ} [الأنعام: ٤٤] قَالَ: «فَإِذَا هُمْ مُهْلَكُونَ مُتَغَيِّرٌ حَالُهُمْ»

779- Yine âyetin, ﴿فَإِذَا هُمْ مُبْلِسُونَ﴾ ***"fe izâ hüm müblisûne"*** kesitini: "Durumları değişti ve bir anda helâk oldular" şeklinde tefsir etmiştir.[280]

En'âm 45:

فَقُطِعَ دَابِرُ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُواْ وَالْحَمْدُ لِلّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٥﴾

"Böylece zulmeden o toplumun ardı kesildi. Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur." (45)

279 Taberî, 11/359; Suyûtî, 3/11; Şevkânî, 2/117.
280 Taberî, 11/360; Suyûtî, 3/11.

1. Zulmedenlerin Ardının Kesilmesi

[أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ عُثْمَانَ بْنِ حَكِيمٍ فِيمَا كَتَبَ إِلَيَّ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ، قَوْلَهُ: فَقُطِعَ دَابِرُ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا يَقُولُ قُطِعَ أَصْلُ الَّذِينَ ظَلَمُوا

780- Süddî, "Zulmeden o toplumun kökü kesildi" demiştir.[281]

En'âm 46:

قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ اَخَذَ اللّٰهُ سَمْعَكُمْ وَاَبْصَارَكُمْ وَخَتَمَ عَلٰى قُلُوبِكُمْ مَنْ اِلٰهٌ غَيْرُ اللّٰهِ يَأْتِيكُمْ بِهٖ اُنْظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْاٰيَاتِ ثُمَّ هُمْ يَصْدِفُونَ ﴿٤٦﴾

"De ki: Ne dersiniz, eğer Allah sizin kulağınızı ve gözlerinizi alır, kalplerinizi de mühürlerse, Allah'tan başka onu size (geri) getirecek ilâh kimmiş? Bak, biz âyetleri değişik biçimlerde nasıl açıklıyoruz, sonra onlar nasıl yüz çeviriyorlar?" (46)

1. ﴿ثُمَّ هُمْ يَصْدِفُونَ﴾ "sümme hüm yasdifûne" İfadesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: {ثُمَّ هُمْ يَصْدِفُونَ} [الأنعام: ٤٦] قَالَ: «يَصُدُّونَ»

781- Süddî, "Sonra onlar nasıl yüz çeviriyorlar?" şeklinde tefsir etmiştir.[282]

En'âm 47:

قُلْ أَرَأَيْتَكُمْ إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُ اللَّهِ بَغْتَةً أَوْ جَهْرَةً هَلْ يُهْلَكُ إِلَّا الْقَوْمُ الظَّالِمُونَ ﴿٤٧﴾

"De ki: 'Ne dersiniz, Allah'ın azabı size beklenmedik bir anda veya açıktan açığa gelse, zalimler toplumundan başkası mı helâk edilecek?'" (47)

---

281 Taberî, 11/363; Suyûtî, 3/11.

282 Taberî, 11/368; Kurtubî, 3/2425; İbn Kesîr, 2/133.

En'âm 48:

وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ فَمَنْ آمَنَ وَأَصْلَحَ
فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٤٨﴾

"Biz peygamberleri ancak müjdeleyiciler ve uyarıcılar olarak göndeririz. Kim iman eder ve kendini düzeltirse onlara korku yoktur. Onlar mahzun da olacak değillerdir." (48)

En'âm 49:

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا يَمَسُّهُمُ الْعَذَابُ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٤٩﴾

"Âyetlerimizi yalanlayanlara ise, yapmakta oldukları fasıklık sebebiyle azap dokunacaktır." (49)

En'âm 50:

قُلْ لَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَائِنُ اللَّهِ وَلَا أَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَا أَقُولُ لَكُمْ إِنِّي مَلَكٌ إِنْ
أَتَّبِعُ إِلَّا مَا يُوحَى إِلَيَّ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَى وَالْبَصِيرُ أَفَلَا تَتَفَكَّرُونَ ﴿٥٠﴾

"De ki: 'Ben size, 'Allah'ın hazineleri benim yanımdadır' demiyorum. Ben gaybı da bilmem. Size 'Ben bir meleğim' de demiyorum. Ben sadece, bana gönderilen vahye uyuyorum.' De ki: 'Görmeyenle gören bir olur mu? Siz hiç düşünmez misiniz?'" (50)

En'âm 51:

وَأَنْذِرْ بِهِ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْ يُحْشَرُوا إِلَى رَبِّهِمْ لَيْسَ لَهُمْ
مِنْ دُونِهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٥١﴾

"Kendileri için Allah'tan başka ne bir dost ne de bir şefaatçi bulunmaksızın, Rablerinin huzurunda toplanmaktan korkanları, Allah'a karşı gelmekten sakınsınlar diye, onunla (Kur'ân ile) uyar." (51)

En'âm 52:

وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ
مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ
مِنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٥٢﴾

"Rablerinin rızasını isteyerek sabah akşam O'na dua edenleri yanından kovma. Onların hesabından sana bir şey yok, senin hesabından da onlara bir şey yok ki onları kovasın. Eğer kovarsan zalimlerden olursun." (52)

En'âm 53:

وَكَذَلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لِيَقُولُوا أَهَؤُلَاءِ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْهِمْ
مِنْ بَيْنِنَا أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِالشَّاكِرِينَ ﴿٥٣﴾

"Böylece insanların bazısını bazısı ile denedik ki, 'Allah, aramızdan şu adamları mı iman nimetine lâyık gördü?' desinler. Allah, şükreden kullarını daha iyi bilen değil mi?" (53)

En'âm 54:

وَإِذَا جَاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ أَنَّهُ
مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوءًا بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥٤﴾

"Âyetlerimize iman edenler sana geldikleri zaman de ki: 'Selâm olsun size! Rabbiniz kendi üzerine rahmeti (merhameti) yazdı. Şöyle ki: Sizden kim cahillikle bir kabahat işler de sonra peşinden tevbe eder, kendini düzeltirse (bilmiş olun ki) O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.'" (54)

En'âm 55:

وَكَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ وَلِتَسْتَبِينَ سَبِيلُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٥٥﴾

"Suçluların yolu da açığa çıksın diye âyetleri işte böyle ayrı ayrı açıklarız." (55)

En'âm 56:

قُلْ إِنِّي نُهِيتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ قُلْ لَا أَتَّبِعُ
أَهْوَاءَكُمْ قَدْ ضَلَلْتُ إِذًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴿٥٦﴾

"De ki: 'Sizin, Allah'tan başka ibadet ettiğiniz şeylere ibadet etmem bana kesinlikle yasaklandı. Ben sizin arzularınıza uymam. (Uyarsam) o takdirde sapmış olurum, hidayete erenlerden olmam.'" (56)

En'âm 57:

قُلْ إِنِّي عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَكَذَّبْتُمْ بِهِ مَا عِنْدِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ
إِنِ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ يَقُصُّ الْحَقَّ وَهُوَ خَيْرُ الْفَاصِلِينَ ﴿٥٧﴾

"De ki: 'Şüphesiz ben, Rabbimden (gelen) kesin bir belge üzereyim. Siz ise onu yalanladınız. Sizin acele istediğiniz azap benim elimde değil. Hüküm yalnızca Allah'a aittir. O, hakkı anlatır. O, hakkı bâtıldan ayırt edenlerin en hayırlısıdır.'" (57)

En'âm 58:

قُلْ لَوْ أَنَّ عِنْدِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ لَقُضِيَ الْأَمْرُ بَيْنِي
وَبَيْنَكُمْ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِالظَّالِمِينَ ﴿٥٨﴾

"De ki: 'Sizin acele istediğiniz azap şayet benim elimde olsaydı, benimle sizin aranızda iş elbette bitirilmiş olurdu.' Allah, zalimleri daha iyi bilir." (58)

En'âm 59:

وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا اِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ اِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِي ظُلُمَاتِ الْاَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ اِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٥٩﴾

"Gaybın anahtarları yalnızca O'nun katındadır. Onları ancak O bilir. Karada ve denizde olanı da bilir. Hiçbir yaprak düşmez ki onu bilmesin. Yerin karanlıklarında da hiçbir tane, hiçbir yaş, hiçbir kuru şey yoktur ki apaçık bir Kitap'ta olmasın." (59)

1. Gaybın Anahtarlarıyla Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: {وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ} [الأنعام: ٥٩] قَالَ: يَقُولُ: خَزَائِنُ الْغَيْبِ

782- Süddî, "Gaybın hazineleri, anlamındadır" şeklinde tefsir etmiştir.[283]

En'âm 60:

وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفّٰيكُمْ بِالَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُمْ بِالنَّهَارِ ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ فِيهِ لِيُقْضٰٓى اَجَلٌ مُسَمًّى ۚ ثُمَّ اِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ ثُمَّ يُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٦٠﴾

"O, geceleyin sizi vefât ettiren ve gündüzün kazandıklarınızı bilen, sonra da belirlenmiş eceliniz tamamlanıncaya kadar gündüzleri sizi tekrar diriltendir (uyandırandır). Sonra dönüşünüz yalnız O'nadır. Sonra O, işlemekte olduklarınızı size haber verecektir." (60)

1. Geceleyin Vefât Ettirmenin Anlamı

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ {وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُمْ بِاللَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُمْ بِالنَّهَارِ} [الأنعام: ٦٠] أَمَّا {يَتَوَفَّاكُمْ

283 Taberî, 11/368; Kurtubî, 3/2425; İbn Kesîr, 2/133; Suyûtî, 3/11; Şevkânî, 2/115; Âlûsî, 2/490.

بِاللَّيْلِ} [الأنعام: ٦٠] : فَفِي النَّوْمِ، وَأَمَّا {يَعْلَمُ مَا جَرَحْتُمْ بِالنَّهَارِ} [الأنعام: ٦٠] فَيَقُولُ: مَا اكْتَسَبْتُمْ مِنَ الْإِثْمِ

783- Süddî âyetin, ﴿يَتَوَفّٰيكُمْ بِالَّيْلِ﴾ ***"sizi geceleyin vefât ettiren"*** kesitini, "sizi uykuda vefât ettiren, anlamındadır" şeklinde tefsir etmiştir.

[2. Gündüzün Kazandıklarıyla Kastedilen]

784- Yine âyetin; ﴿وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُمْ بِالنَّهَارِ﴾ ***"gündüzün kazandıklarınızı bilen"*** kesitini: "gündüz işlediğiniz günahı bilen" şeklinde tefsir etmiştir.

3. Orada Diriltmesinin Anlamı

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: {ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ فِيهِ} [الأنعام: ٦٠] قَالَ: «فِي النَّهَارِ»

785- Âyetin; ﴿ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ فِيهِ﴾ ***"sonra sizi orada dirilten"*** kesitini: "Sonra sizi tekrar gündüz dirilten" şeklinde tefsir etmiştir.

4. Ecel ile Kastedilen

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: {لِيُقْضَى أَجَلٌ مُسَمًّى} [الأنعام: ٦٠] قَالَ: «هُوَ أَجَلُ الْحَيَاةِ إِلَى الْمَوْتِ»

786- Yine, âyetin ﴿لِيُقْضٰٓى اَجَلٌ مُسَمًّى﴾ ***"belirlenmiş ecel tamamlanıncaya kadar"*** kesitini: "Bu, ölünceye kadarki yaşam süresidir" şeklinde tefsir etmiştir.[284]

En'âm 61:

وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهٖ وَيُرْسِلُ عَلَيْكُمْ حَفَظَةً حَتّٰٓى اِذَا جَآءَ
اَحَدَكُمُ الْمَوْتُ تَوَفَّتْهُ رُسُلُنَا وَهُمْ لَا يُفَرِّطُونَ ﴿٦١﴾

284 Taberî, 11/408.

"O, kullarının üstünde mutlak hâkimiyet sahibidir. Üzerinize de koruyucular gönderir. Nihayet birinize ölüm geldiği vakit (görevli) elçilerimiz onun canını alır ve onlar görevlerinde asla kusur etmezler." (61)

1. Koruyucularla Kastedilen

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ، قَوْلُهُ: {وَيُرْسِلُ عَلَيْكُمْ حَفَظَةً} [الأنعام: ٦١] قَالَ: «هِيَ الْمُعَقِّبَاتُ مِنَ الْمَلَائِكَةِ، يَحْفَظُونَهُ وَيَحْفَظُونَ عَمَلَهُ»

787- Süddî şöyle demiştir: "Koruyucular, nöbetleşe görev yapan, kişiyi ve amelini koruyan meleklerdir."

2. Gevşeklik Gösterilmemesiyle Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: {وَهُمْ لَا يُفَرِّطُونَ} [الأنعام: ٦١] ، قَالَ: «لَا يُضَيِّعُونَ»

788- Yine âyette geçen ﴿وَهُمْ لَا يُفَرِّطُونَ﴾ ***"ve onlar gevşeklik göstermezler"*** ifadesini: "Görevlerinde asla kusur etmezler" şeklinde tefsir etmiştir.[285]

En'âm 62:

ثُمَّ رُدُّوا إِلَى اللَّهِ مَوْلَاهُمُ الْحَقِّ أَلَا لَهُ الْحُكْمُ وَهُوَ أَسْرَعُ الْحَاسِبِينَ ﴿٦٢﴾

"Sonra hepsi, gerçek sahipleri Allah'a döndürülürler. İyi bilin ki hüküm yalnız O'nundur. O, hesap görenlerin en çabuğudur." (62)

En'âm 63:

قُلْ مَنْ يُنَجِّيكُمْ مِنْ ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ تَدْعُونَهُ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً
لَئِنْ أَنْجَانَا مِنْ هَذِهِ لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿٦٣﴾

285 Taberî, 11/419; İbn Kesîr, 2/143; Suyûtî, 3/20.

"De ki: 'Sizler, açıktan ve gizlice O'na 'Eğer bizi bundan kurtarırsa, elbette şükredenlerden olacağız' diye dua ederken, sizi karanın ve denizin karanlıklarından (tehlikelerinden) kim kurtarır?'" (63)

En'âm 64:

قُلِ اللّٰهُ يُنَجِّيكُمْ مِنْهَا وَمِنْ كُلِّ كَرْبٍ ثُمَّ أَنْتُمْ تُشْرِكُونَ ﴿٦٤﴾

"De ki: 'Onlardan ve her türlü sıkıntıdan sizi Allah kurtarır. Ama siz yine de O'na ortak koşuyorsunuz.'" (64)

En'âm 65:

قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلٰى اَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِنْ فَوْقِكُمْ اَوْ مِنْ
تَحْتِ اَرْجُلِكُمْ اَوْ يَلْبِسَكُمْ شِيَعًا وَيُذِيقَ بَعْضَكُمْ بَأْسَ بَعْضٍ
اُنْظُرْ كَيْفَ نُصَرِّفُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَفْقَهُونَ ﴿٦٥﴾

"De ki: 'O, size üstünüzden (gökten) veya ayaklarınızın altından (yerden) bir azap göndermeye, ya da sizi grup grup birbirinize düşürmeye ve kiminizin hıncını kiminize tattırmaya gücü yetendir.' Anlasınlar diye, âyetleri nasıl açıkladığımıza bak." (65)

1. Üstten ve Alttan Gelen Azap

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَى أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِنْ فَوْقِكُمْ} [الأنعام: ٦٥] : فَعَذَابُ السَّمَاءِ، {أَوْ مِنْ تَحْتِ أَرْجُلِكُمْ} [الأنعام: ٦٥] : فَيَخْسِفُ بِكُمُ الْأَرْضَ

789- Süddî Allah Teâlâ'nın, ﴿مِنْ فَوْقِكُمْ﴾ ***"üstünüzden"*** ifadesini, "gökten gelecek azap", ﴿مِنْ تَحْتِ اَرْجُلِكُمْ﴾ ***"ayaklarınızın altından"*** ifadesini, "yere geçirilmeniz" şeklinde tefsir etmiştir.

2. Biribirlerine Düşürme ve Birbirlerinden Hınçlarını Aldırma

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: {أَوْ يَلْبِسَكُمْ شِيَعًا} [الأنعام: ٦٥] قَالَ: «يُفَرِّقُ بَيْنَكُمْ»

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: {وَيُذِيقَ بَعْضَكُمْ بَأْسَ بَعْضٍ} [الأنعام: ٦٥] : «بِالسُّيُوفِ»

790- ﴿يَلْبِسَكُمْ شِيَعًا﴾ ***"sizi grup grup birbirinize düşürmeye"*** ifadesini, "aranızı açmaya", ﴿وَيُذِيقَ بَعْضَكُمْ بَأْسَ بَعْضٍ﴾ ***"kiminizin hıncını kiminize tattırmaya"*** ifadesini ise "kılıçla bunu yapması" şeklinde tefsir etmiştir.[286]

3. Hz. Nebî'nin (s.a.v.) Allah'tan Dört Dileği

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنِّي سَأَلْتُ رَبِّي خِصَالًا، فَأَعْطَانِي ثَلَاثًا وَمَنَعَنِي وَاحِدَةً، سَأَلْتُهُ أَنْ لَا تَكْفُرَ أُمَّتِي صَفْقَةً وَاحِدَةً فَأَعْطَانِيهَا، وَسَأَلْتُهُ لَا يَظْهَرُ عَلَيْهِمْ عَدُوًّا مِنْ غَيْرِهِمْ فَأَعْطَانِيهَا، وَسَأَلْتُهُ أَنْ لَا يُعَذِّبَهُمْ بِمَا عَذَّبَ بِهِ الْأُمَمَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَأَعْطَانِيهَا، وَسَأَلْتُهُ أَنْ لَا يَجْعَلَ بَأْسَهُمْ بَيْنَهُمْ، فَمَنَعَنِيهَا»

791- Süddî şöyle demiştir: "Allah Rasûlü (s.a.v.), إِنِّي سَأَلْتُ رَبِّي خِصَالًا فَأَعْطَانِي ثَلَاثًا وَمَنَعَنِي وَاحِدَةً سَأَلْتُهُ أَنْ لَا تَكْفُرَ أُمَّتِي صَفْقَةً وَاحِدَةً فَأَعْطَانِيهَا وَسَأَلْتُهُ أَنْ لَا يَظْهَرَ عَلَيْهِمْ عَدُوًّا مِنْ غَيْرِهِمْ فَأَعْطَانِيهَا وَسَأَلْتُهُ أَلَّا يُعَذِّبَهُمْ بِمَا عَذَّبَ بِهِ الْأُمَمَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَأَعْطَانِيهَا وَسَأَلْتُهُ أَلَّا يَجْعَلَ بَأْسَهُمْ بَيْنَهُمْ فَمَنَعَنِيهَا ***'Rabbimden bazı şeyler istedim; üçünü bana verdi, bir tanesini vermedi. Allah'tan ümmetimin tümden inkâra girmemesini istedim, bana (bunun sözünü) verdi. Allah'tan, daha önceki ümmetleri helâk ettiği gibi, onları da helâk etmemesini istedim, bunu da bana verdi. Allah'tan, düşmanlarını ümmetime (sürekli galip olacak şekilde) üstün kılmamasını istedim o bunu kabul etti. Sonra Allah'tan ümmetim***

286 Taberî, 11/420; Suyûtî, 3/20.

arasına tefrika vermemesini, onların kendi aralarında birbirleri ile çatışmamalarını istedim, bu duamı kabul etmedi' buyurdu."[287]

En'âm 66:

﴿وَكَذَّبَ بِهِ قَوْمُكَ وَهُوَ الْحَقُّ قُلْ لَسْتُ عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ ﴿٦٦﴾

"O (Kur'ân) hak olduğu halde, kavmin onu yalanladı. De ki: 'Ben size vekil (sizden sorumlu) değilim.'" (66)

En'âm 67:

﴿لِكُلِّ نَبَإٍ مُسْتَقَرٌّ وَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٦٧﴾

"Her haberin gerçekleşeceği bir zaman vardır. Yakında siz de gerçeği bileceksiniz." (67)

1. Müşriklere Vadedilen Azap

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ: {وَكَذَّبَ بِهِ قَوْمُكَ وَهُوَ الْحَقُّ} [الأنعام: ٦٦] يَقُولُ: كَذَّبَتْ قُرَيْشٌ بِالْقُرْآنِ، وَهُوَ الْحَقُّ. وَأَمَّا الْوَكِيلُ: فَالْحَفِيظُ. {لِكُلِّ نَبَإٍ مُسْتَقَرٌّ} [الأنعام: ٦٧] فَكَانَ نَبَأُ الْقُرْآنِ اسْتَقَرَّ يَوْمَ بَدْرٍ بِمَا كَانَ يَعِدُهُمْ مِنَ الْعَذَابِ »

287 Taberî, 11/428. İbn Kesîr bu hadisi İbn Merdûye'ye nispet etmiştir. İbn Kesîr, rivâyetin rical silsilesini şu şekilde sıralamıştır: Bezzâz→ Abdullah b. Ahmed b. Mûsâ → Ahmed b. Muhammed b. Yahya b. Saîd → Amr b. Muhammed el-Ankazî → Esbat → Süddî→ Ebû'l-Minhal → Ebû Hüreyre → Allah Rasûlü. Onun da şöyle dediğini rivâyet etmiştir: ***"Rabbimden bazı şeyler (dört şey) istedim; üçünü bana verdi, bir tanesini vermedi"*** İbn Kesîr, bu rivâyetle ilgili şunları söylemiştir: "İbn Ebî Hâtim bunu Ebû Saîd b. Yahya b. Saîd el-Kettan'dan o da Amr b. Muhammed el-Ankazî'den rivâyet etmiştir. Heysemî, *Mecma'u'z-Zevâ'id* isimli eserinde (7/222) el-Ankazî'nin zayıf olduğunu söylemiştir. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsaṭ* isimli eserinde bu hadisi rivâyet etmiştir. Hadisin ricali sikadır. Taberî, 65. âyet ile ilgili Muhammed b. Beşşar ve İbn Vekî'den yaptığı rivâyette onların ilgili rivâyeti şu kanalla naklettiğini anlatır: Abdurrahman → Süfyân → Süddî → Taberî. Bkz. Taberî, 11/417.

792- Süddî bu âyetin tefsiri ile ilgili şunları söylemiştir: "Bu mânada Bedir Savaşı Kur'ân'ın müşriklere vadettiği azabın gerçekleştiği zaman dilimi olmuştur."[288]

En'âm 68:

وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي اٰيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتّٰى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ وَإِمَّا يُنْسِيَنَّكَ الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرٰى مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٦٨﴾

"Âyetlerimiz hakkında dedikoduya dalanları gördüğün vakit başka bir söze dalıncaya kadar onlardan yüz çevir, uzaklaş. Şayet şeytan sana unuttururursa hatırladıktan sonra (kalk), o zalimler grubu ile beraber oturma." (68)

1. Müşriklerle Oturmanın Yasaklanmasının Sebebi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: {وَكَذَّبَ بِهِ قَوْمُكَ وَهُوَ الْحَقُّ} [الأنعام: ٦٦] يَقُولُ: كَذَّبَتْ قُرَيْشٌ بِالْقُرْآنِ، وَهُوَ الْحَقُّ. وَأَمَّا الْوَكِيلُ: فَالْحَفِيظُ. {لِكُلِّ نَبَإٍ مُسْتَقَرٌّ} [الأنعام: ٦٧] فَكَانَ نَبَأُ الْقُرْآنِ اسْتَقَرَّ يَوْمَ بَدْرٍ بِمَا كَانَ يَعِدُهُمْ مِنَ الْعَذَابِ »

793- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "Müşrikler mü'minlerle oturdukları zaman Peygamber'e ve Kur'ân'a hakarette bulunuyor, küfür ve alaylı konuşuyorlardı. Bundan dolayı Allah, başka bir konuya girinceye kadar müşriklerle birlikte oturmayı yasakladı."

2. Şeytanın Neyi Unutturmasından Bahsedilmektedir?

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: {وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ وَإِمَّا يُنْسِيَنَّكَ الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرَى مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ} [الأنعام: ٦٨] ، قَالَ:

288 Taberî, 11/435; Kurtubî, 3/2447; Suyûtî, 3/11; Şevkânî, 2/131.

«كَانَ الْمُشْرِكُونَ إِذَا جَالَسُوا الْمُؤْمِنِينَ وَقَعُوا فِي النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالْقُرْآنِ فَسَبُّوهُ وَاسْتَهْزَءُوا بِهِ، فَأَمَرَهُمُ اللَّهُ أَنْ لَا يَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ»

794- Âyetin; ﴿وَإِمَّا يُنْسِيَنَّكَ الشَّيْطَانُ﴾ ***"Şayet şeytan sana unutturursa"*** kesitini: "Şeytan bu yasağımızı sana unutturur ve sen onlarla otururbut, hatırladığında onların yanından derhal kalk" şeklinde tefsir etmiştir.[289]

En'âm 69:

وَمَا عَلَى الَّذِينَ يَتَّقُونَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَلٰكِنْ ذِكْرٰى لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿٦٩﴾

"Takvâ sahiplerine, inanmayanların hesabından herhangi bir sorumluluk yoktur. Fakat belki korunurlar diye hatırlatmak gerekir." (69)

1. Takvâ Sahiplerine Sorumluluğun Olmadığı Konu

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ، قَوْلُهُ: {وَمَا عَلَى الَّذِينَ يَتَّقُونَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ} [الأنعام: ٦٩] يَقُولُ: مِنْ حِسَابِ الْكُفَّارِ مِنْ شَيْءٍ. {وَلَكِنْ ذِكْرَى} [الأنعام: ٦٩] يَقُولُ: إِذَا ذَكَرْتَ فَقُمْ. {لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ} [الأنعام: ٦٩] مُسَاءَتَكُمْ إِذَا رَأَوْكُمْ لَا تُجَالِسُونَهُمْ، اسْتَحْيُوا مِنْكُمْ فَكَفُّوا عَنْكُمْ. ثُمَّ نَسَخَهَا اللَّهُ بَعْدُ، فَنَهَاهُمْ أَنْ يَجْلِسُوا مَعَهُمْ أَبَدًا، قَالَ: {وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا} [النساء: ١٤٠] الْآيَةَ »

795- Süddî bu âyetin tefsiri ile ilgili şunları söylemiştir: "İnanmayanların yaptıklarından takvâ sahiplerine bir sorumluluk yoktur."

[2. ﴿وَلٰكِنْ ذِكْرٰى﴾ "velâkin zikrâ" İfadesinin Anlamı]

796- Yine âyetin; ﴿وَلٰكِنْ ذِكْرٰى﴾ ***"velâkin zikrâ"*** kesitini; "Hatırladığında onların yanında oturma, kalk" şeklinde tefsir etmiştir.

289 Taberî, 11/437; Suyûtî, 3/20.

[3. Sakınmakla Kastedilen, Nesh]

797- Âyetteki ﴿لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ﴾ ***"sakınırlar diye"*** ifadesiyle ilgili şunlar söylemiştir: "Belki de yanlarında oturmadığınızı gördüklerinde sizi üzmekten çekinirler ve sizden utanır da konuyu değiştirirler. Allah bu âyeti daha sonraki dönemde neshetti ve artık onlarla oturmayı tamamen yasakladı."[290]

En'âm 70:

وَذَرِ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَعِبًا وَلَهْوًا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا وَذَكِّرْ بِهِۦٓ أَنْ تُبْسَلَ نَفْسٌۢ بِمَا كَسَبَتْ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ وَإِنْ تَعْدِلْ كُلَّ عَدْلٍ لَا يُؤْخَذْ مِنْهَآ أُولَٰٓئِكَ الَّذِينَ أُبْسِلُوا بِمَا كَسَبُوا لَهُمْ شَرَابٌ مِنْ حَمِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌۢ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٧٠﴾

"Dinlerini oyun ve eğlence edinenleri ve dünya hayatı kendilerini aldatmış olanları bırak. Hiç kimsenin kazandığı yüzünden mahrumiyete sürüklenmemesi için Kur'ân ile öğüt ver. Yoksa ona Allah'tan başka ne bir dost vardır ne de bir şefaatçi. (Kurtuluşu için) her türlü fidyeyi verse de bu ondan kabul edilmez. İşte onlar kazandıkları yüzünden helâke sürüklenmiş kimselerdir. Küfre saplanıp kalmalarından dolayı onlara çılgınca kaynamış bir içecek ve elem dolu bir azap vardır." (70)

1. Fidyenin O Gün Kabul Edilmeyecek Olması

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ، فِي قَوْلِهِ: {وَإِنْ تَعْدِلْ كُلَّ عَدْلٍ لَا يُؤْخَذْ مِنْهَا} [الأنعام: ٧٠] فَمَا يَعْدِلُهَا، لَوْ جَاءَتْ بِمِلْءِ الْأَرْضِ ذَهَبًا لِتَفْتَدِيَ بِهِ مَا قُبِلَ مِنْهَا

798- Süddî şunları söylemiştir: "Ateşten kurtulmak için dünya dolusu altın verse bile bu ondan kabul edilmeyecektir."

290 Taberî, 11/440; İbn Kesîr, 2/144.

2. ﴿أُبْسِلُوا﴾ "übsilû" İfadesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، [عَنِ السُّدِّيِّ: {أُولَئِكَ الَّذِينَ أُبْسِلُوا بِمَا كَسَبُوا} [الأنعام: ٧٠] قَالَ: يُقَالُ: «أُسْلِمُوا»

799- Âyette geçen ﴿أُبْسِلُوا﴾ ***"übsilû"*** ifadesini; "Kendisini helâk olmaya teslim edip, hayırdan mahrum kılmışlardır." şeklinde tefsir etmiştir.[291]

En'âm 71:

قُلْ اَنَدْعُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُنَا وَلَا يَضُرُّنَا وَنُرَدُّ عَلٰٓى اَعْقَابِنَا بَعْدَ اِذْ هَدٰينَا اللّٰهُ كَالَّذِي اسْتَهْوَتْهُ الشَّيَاطِينُ فِي الْاَرْضِ حَيْرَانَ لَهٗٓ اَصْحَابٌ يَدْعُونَهٗٓ اِلَى الْهُدَى ائْتِنَا قُلْ اِنَّ هُدَى اللّٰهِ هُوَ الْهُدٰى وَاُمِرْنَا لِنُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٧١﴾

"De ki: Allah'ı bırakıp da bize faydası olmayan, zararı da dokunmayan şeylere mi tapalım? Allah, bizi hidâyete kavuşturduktan sonra gerisin geri (şirke) mi döndürülelim? Arkadaşları 'Bize gel!' diye doğru yola çağırdıkları halde, yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşıp şeytanların ayarttığı kimse gibi mi (olalım)? De ki: Hiç şüphesiz asıl doğru yol Allah'ın yoludur. Biz âlemlerin Rabbine boyun eğmekle emrolunduk." (71)

1. Nüzûl Sebebi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، [عَنِ السُّدِّيِّ: {قُلْ أَنَدْعُو مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُنَا وَلَا يَضُرُّنَا وَنُرَدُّ عَلَى أَعْقَابِنَا بَعْدَ إِذْ هَدَانَا اللَّهُ كَالَّذِي اسْتَهْوَتْهُ الشَّيَاطِينُ فِي الْأَرْضِ حَيْرَانَ لَهُ أَصْحَابٌ يَدْعُونَهُ إِلَى الْهُدَى ائْتِنَا} [الأنعام: ٧١] قَالَ: « قَالَ الْمُشْرِكُونَ لِلْمُؤْمِنِينَ: اتَّبِعُوا سَبِيلَنَا، وَاتْرُكُوا دِينَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى ذِكْرُهُ: قُلْ أَنَدْعُو مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُنَا وَلَا يَضُرُّنَا، هَذِهِ الْآلِهَةُ، وَنُرَدُّ عَلَى أَعْقَابِنَا بَعْدَ إِذْ هَدَانَا اللَّهُ، فَيَكُونَ مَثَلُنَا كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَهْوَتْهُ الشَّيَاطِينُ

291 Taberî, 11/447; İbn Kesîr, 2/144. İbn Kesîr, (أُبْسِلُوا) kelimesini kendilerini helâkın kucağına atıp, hayırdan engellediler, şeklinde tefsir etmiştir.

فِي الْأَرْضِ، يَقُولُ: مَثَلُكُمْ إِنْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ الْإِيمَانِ كَمَثَلِ رَجُلٍ كَانَ مَعَ قَوْمٍ عَلَى الطَّرِيقِ، فَضَلَّ الطَّرِيقَ، فَحَيَّرَتْهُ الشَّيَاطِينُ وَاسْتَهْوَتْهُ فِي الْأَرْضِ، وَأَصْحَابُهُ عَلَى الطَّرِيقِ، فَجَعَلُوا يَدْعُونَهُ إِلَيْهِمْ، يَقُولُونَ: ائْتِنَا، فَإِنَّا عَلَى الطَّرِيقِ، فَأَبَى أَنْ يَأْتِيَهُمْ. فَذَلِكَ مَثَلُ مَنْ يَتَّبِعُكُمْ بَعْدَ الْمَعْرِفَةِ بِمُحَمَّدٍ، وَمُحَمَّدٌ الَّذِي يَدْعُو إِلَى الطَّرِيقِ، وَالطَّرِيقُ هُوَ الْإِسْلَامُ

800- İbn Ebî Hâtim ve Ebû Şeyh, Süddî'nin şöyle dediğini tahriç etmişlerdir: "Müşrikler, mü'minlere şöyle dediler: 'Bizim yolumuza girin ve Muhammed'in dinini terk edin.' Bunun üzerine Allah Teâlâ, ﴿قُلْ أَنَدْعُو مِنْ دُونِ اللهِ﴾ ***'De ki: Allah'ın dışındakilere mi tapalım?'*** buyurdu. Allah bu âyette şunu söylemektedir: İmandan sonra küfrü tercih ederseniz durumunuz bir kavimle birlikte yola çıkan fakat daha sonra şeytan ayarttığı için yolunu kaybeden adamın durumuna benzer. Arkadaşları; gel, biz doğru yoldayız, diyerek onu çağırırlar fakat o gelmeyi kabul etmez. İşte Muhammed'i (s.a.v.) tanıdıktan sonra size tâbi olan kişinin durumu böyledir. Hz. Muhammed (s.a.v.), yola çağıran, çağırdığı yol da İslâm'dır."[292]

En'âm 72:

وَأَنْ أَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَاتَّقُوهُ وَهُوَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٧٢﴾

"Bir de, bize, 'Namazı dosdoğru kılın ve Allah'a karşı gelmekten sakının' diye emrolundu. O, huzurunda toplanacağınız Allah'tır." (72)

En'âm 73:

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَيَوْمَ يَقُولُ كُنْ فَيَكُونُ قَوْلُهُ الْحَقُّ وَلَهُ الْمُلْكُ يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ﴿٧٣﴾

"O, gökleri ve yeri, hak ve hikmete uygun olarak yaratandır. Allah'ın 'Ol!' deyip de her şeyin oluvereceği günü hatırla. O'nun sözü gerçektir. Sûr'a üflendiği gün de mülk (hükümranlık) O'nundur. Gaybı da, görülen âlemi de bilendir. O, hüküm ve hikmet sahibidir, (her şeyden) hakkıyla haberdardır." (73)

292 Suyûtî, 3/22; Âlûsî, 2/502.

En'âm 74:

وَإِذْ قَالَ إِبْرٰهِيمُ لِأَبِيهِ آزَرَ أَتَتَّخِذُ أَصْنَامًا آلِهَةً إِنِّي أَرٰيكَ وَقَوْمَكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٧٤﴾

"Hani İbrâhim, babası Âzer'e, 'Sen putları ilâh mı ediniyorsun? Şüphesiz, ben seni de kavmini de apaçık bir sapıklık içinde görüyorum' demişti." (74)

1. Âzer İsmi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ، قَالَ: {وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ آزَرَ} [الأنعام: ٧٤] قَالَ: اسْمُ أَبِيهِ، وَيُقَالُ: لَا، بَلِ اسْمُهُ تَارِحٌ، وَاسْمُ الصَّنَمِ آزَرُ، يَقُولُ: أَتَتَّخِذُ آزَرَ أَصْنَامًا آلِهَةً

801- Süddî şöyle demiştir: "Âzer, İbrâhim'in babasının ismidir. Bazıları babasının isminin Târıh olduğunu, âyette geçen Âzer kelimesinin bir putun ismi olduğunu söylemiştir. Bu durumda İbrâhim babasına 'Sen Âzer ismindeki putu mu kendine ilâh ediniyorsun?' demiş olmaktadır."[293]

2. İbrâhim'in Rabbini Bulması

[حَدَّثَنَا أَبُو زُرْعَةَ، ثنا عَمْرُو بْنُ حَمَّادٍ، ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ إِنَّ أَوَّلَ مَلِكٍ مَلَكَ فِي الأَرْضِ شَرْقِهَا وَغَرْبِهَا نُمْرُودُ بْنُ كَنْعَانَ بْنِ كَوْشَنِ بْنِ سَامِ بْنِ نُوحٍ وَكَانَتِ الْمُلُوكُ الَّذِينَ مَلَكُوا الأَرْضَ أَرْبَعَةً نُمْرُودُ وَسُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ وَذُو الْقَرْنَيْنِ وَبُخْتُ نَصَّرَ مُسْلِمَيْنِ وَكَافِرِينَ، وَإِنَّهُ اطَّلَعَ كَوْكَبٌ عَلَى نُمْرُودَ ذَهَبَ بِضَوءِ الشَّمْسِ وَالْقَمَرِ فَفَزِعَ مِنْ ذَلِكَ فَدَعَا السَّحَرَةَ وَالْكَهَنَةَ وَالْقَافَةَ وَالْحَازَةَ فَسَأَلَهُمْ، عَنْ ذَلِكَ فَقَالُوا يَخْرُجُ مِنْ مُلْكِكَ رَجُلٌ يَكُونُ عَلَى وَجْهِهِ هَلَاكُكَ وَهَلَاكُ مُلْكِكَ، وَكَانَ مَسْكَنُهُ بِبَابِلَ الْكُوفَةِ فَخَرَجَ مِنْ قَرْيَتِهِ إِلَى قَرْيَةٍ أُخْرَى ووَأَخْرَجَ الرِّجَالَ وَتَرَكَ النِّسَاءَ وَأَمَرَ أَلا يُولَدَ مَوْلُودٌ ذَكَرٌ إِلا ذَبَحَهُ فَذَبَحَ أَوْلادَهُمْ، ثُمَّ إِنَّهُ بَدَتْ لَهُ حَاجَةٌ فِي الْمَدِينَةِ لَمْ يَأْمَنْ عَلَيْهَا إِلا آزر أبو إِبْرَاهِيمَ

293 Taberî, 11/467; Kurtubî, 3/2452; İbn Kesîr, 2/149; Suyûtî, 3/22; Şevkânî, 2/135; Âlûsî, 2/507.

فَدَعَاهُ فَأَرْسَلَهُ فَقَالَ لَهُ: انْظُرْ لَا تُوَاقِعْ أَهْلَكَ فَقَالَ لَهُ آزَرُ أَنَا أَضَنُّ بِدِينِي مِنْ ذَلِكَ فَلَمَّا دَخَلَ الْقَرْيَةَ نَظَرَ إِلَى أَهْلِهِ فَلَمْ يَمْلِكْ نَفْسَهُ أَنْ وَقَعَ عَلَيْهَا فَفَرَّ بِهَا إِلَى قَرْيَةٍ بَيْنَ الْكُوفَةِ وَالْبَصْرَةِ يُقَالُ لَهَا أَوْر فَجَعَلَهَا فِي سِرْبٍ فَكَانَ يَتَعَاهَدُهَا بِالطَّعَامِ وَمِمَّا يُصْلِحُهَا وَإِنَّ الْمَلِكَ لَمَّا طَالَ عَلَيْهِ الأَمْرُ قَالَ: قَوْلُ سَحَرَةٍ كَذَّابِينَ ارْجِعُوا إِلَى بَلَدِكُمْ، فَرَجَعُوا وَوُلِدَ إِبْرَاهِيمُ عليه الصلاة والسلام فَكَانَ فِي كُلِّ يَوْمٍ يَمُرُّ بِهِ كَأَنَّهُ جُمُعَةٌ وَالْجُمُعَةُ كَالشَّهْرِ مِنْ سُرْعَةِ نَمَائِهِ، نُسِّيَ الْمَلِكُ ذَلِكَ، وَكَبُرَ إِبْرَاهِيمُ وَلا يَدْرِي أَحَدٌ مِنَ الْخَلْقِ غَيْرُهُ وَغَيْرُ أَبِيهِ وَأُمِّهِ فَقَالَ آزَرُ لأَصْحَابِهِ: إِنَّ لِي ابْنًا وَقَدْ خَبَّأْتُهُ فَتَخَافُونَ عَلَيْهِ الْمَلِكُ إِنْ أَنَا جِئْتُ بِهِ، قَالُوا: لَا فَأْتِ بِهِ فَانْطَلَقَ فَأَخْرَجَهُ، فَلَمَّا خَرَجَ الْغُلامُ مِنَ السِّرْبِ نَظَرَ إِلَى الدَّوَابِّ وَالْبَهَائِمِ وَالْخَلْقِ فَجَعَلَ يَسْأَلُ أَبَاهُ فَيَقُولُ: مَا هَذَا فَيُخْبِرُهُ، عَنِ الْبَعِيرِ أَنَّهُ بَعِيرٌ وَعَنِ الْبَقَرَةِ أَنَّهَا بَقَرَةٌ وَعَنِ الشَّاةِ أَنَّهَا شَاةٌ فَقَالَ: مَا لِهَؤُلاءِ الْخَلْقِ بُدٌّ مِنْ أَنْ يَكُونَ لَهُمْ رَبٌّ وَكَانَ خُرُوجُهُ حِينَ خَرَجَ مِنَ السَّرَبِ بَعْدَ غُرُوبِ الشَّمْسِ، فَرَفَعَ رَأْسَهُ إِلَى السَّمَاءِ فَإِذَا هُوَ بِالْكَوْكَبِ وَهُوَ الْمُشْتَرِى، فَقَالَ: «هَذَا رَبِّي» ، فَلَمْ يَلْبَثْ أَنْ غَابَ، فَقَالَ «لا أُحِبُّ الآفِلِينَ» ، أَيْ لا أُحِبُّ رَبًّا يَغِيبُ قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: وَخَرَجَ فِي آخِرِ الشَّهْرِ، فَلِذَلِكَ لَمْ يَرَ الْقَمَرَ قَبْلَ الْكَوَاكِبِ، فَلَمَّا كَانَ آخِرُ اللَّيْلِ رَأَى الْقَمَرَ بَازِغًا قَدْ طَلَعَ، فَقَالَ:

«هَذَا رَبِّي، فَلَمَّا أَفَلَ» يَقُولُ: غَابَ، «قَالَ لَئِنْ لَمْ يَهْدِنِي رَبِّي لَأَكُونَنَّ مِنَ الْقَوْمِ الضَّالِّينَ» ، فَلَمَّا أَصْبَحَ وَرَأَى الشَّمْسَ بَازِغَةً، قَالَ: «هَذَا رَبِّي هَذَا أَكْبَرُ» ، فَلَمَّا غَابَتْ قَالَ اللَّهُ لَهُ: أَسْلِمْ، قال: قد أَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعالَمِينَ ثم اتى قَوْمَهُ فَدَعَاهُمْ فَقَالَ: «يَا قَوْمِ إِنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّماواتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفاً» يَقُولُ مُخْلِصًا: فَجَعَلَ يَدْعُو قَوْمَهُ وَيُنْذِرُهُمْ. وَكَانَ أَبُوهُ يَصْنَعُ الأَصْنَامَ فَيُعْطِيهَا وَلَدَهُ فَيَبِيعُونَهَا، وَكَانَ يُعْطِيهِ فَيُنَادِي: مَنْ يَشْتَرِي مَا يَضُرُّهُ وَلا يَنْفَعُهُ؟ فَيَرْجِعُ إِخْوَتُهُ وَقَدْ بَاعُوا أَصْنَامَهُمْ، وَيَرْجِعُ إِبْرَاهِيمُ بِأَصْنَامِهِ كَمَا هِيَ، ثُمَّ دَعَا أَبَاهُ فَقَالَ: «يَا أَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لا يَسْمَعُ وَلا يُبْصِرُ وَلا يُغْنِي عَنْكَ شَيْئاً »

802- İbn Ebî Hâtim, Süddî'nin şöyle dediğini tahriç etmiştir: "Hz. İbrâhim doğusu ile ve batısıyla yeryüzünün tamamına hükmeden bir kral ile mücadele etmiştir. Bu hususta yeryüzünün tümüne hükmeden ikisi Müslüman ikisi kâfir dört kral vardır. Bunlar; (Hz. Nûh'un dördüncü kuşak torunu) Nemrut,[294] Süleyman b. Dâvûd, Zü'l-Karneyn ve Buhtunnasr (Nebukadnezzar)'dır. Bir gün Nemrut (rüyasında) güneşin ve ayın ışığını bastıran bir yıldız görmüş. Bu durumdan korkan Nemrut hemen sihirbazları, kâhinleri, nesep bilginlerini çağırıp onlara bunu sordu. Kendisine şöyle dediler: 'Krallığın sınırları içinden bir kişi çıkacak ve onun eli ile hem sen hem de mülkün gidecek.' Nemrut Bâbil sınırlarında Kûfe'de kalıyordu. Sonra kendi kaldığı yerleşim yerinden ayırılıp başka bir köye gitti. Oradaki erkekleri çıkartıp kadınlara karışmadı. Sonra askerlerine doğan her çocuğu kesmelerini emretti. Adamları da doğan bütün çocukları öldürdüler. Eşleri ile ilişkiye girmesinler diye erkekleri şehir dışına çıkaran Nemrut şehirde bir şeye ihtiyaç duyduğunda sadece ona güvendiği için İbrâhim'in babası Âzer'i çağırıp onu gönderiyordu. Gönderirken de eşi ile ilişkiye girmemesi hususunda özellikle tembihliyordu. Ancak Âzer şehre gittiğinde nefsine hâkim olamayıp eşi ile ilişkiye girmişti. Bundan dolayı eşini Kûfe ile Basra arasında Ader isminde bir köye kaçırarak bir dehlizde sakladı. Belli aralıklarla eşinin yanına gidip yemek ve diğer ihtiyaçlarını temin ederdi. Nemrut uzun bir süre orada kaldıktan sonra sihirbazların yalan söylediklerini anladı ve herkesin evine dönmesini emretti. Herkesin evine döndüğü sırada İbrâhim doğdu. Bir günü bir hafta, bir haftası bir ay, bir ayı bir yıl gibi geçiyordu. Böylece İbrâhim büyüdü ve kralın bundan haberi olmadı. İbrâhim kendisi, babası ve annesinden başka kimseyi tanımıyordu. Bir gün İbrâhim'in babası arkadaşlarına danışıp şöyle dedi:

'Benim herkesten gizlediğim bir oğlum var. Acaba onu götürürsem kralın ona kötü bir şey yapmasından korkar mısınız?' Arkadaşları ona şöyle dediler:

'Hayır, kralın ona kötü bir şey yapacağını tahmin etmiyoruz sen çocuğunu götürebilirsin.' Bunun üzerine Âzer oğlu İbrâhim'i gizlediği dehlizden çıkarttı. İbrâhim oradan çıkınca gördüğü insan, hayvan ve diğer şeylere bakar ve babasına;

294 Nemrud → Kenan → Kûş → Sam → Nûh. [Çeviren].

'Bu nedir, şu nedir' diye tek tek sorardı. Babası da deveyi soruyorsa, devedir, ineği soruyorsa inektir, atı soruyorsa attır, koyunu soruyorsa koyundur diyerek ona cevap verirdi. İbrâhim kendi kendine şöyle dedi:

'Bu insanların bir Rabbinin olması gerekir.' Sonra başını gökyüzüne kaldırınca Jüpiter'i gördü. 'Bu benim Rabbimdir' dedi. Ancak çok geçmeden bu yıldız battı. İbrâhim şöyle dedi: 'Ben kaybolan Rableri sevmem!' Gecenin sonuna doğru gökyüzünde ayı gördü ve 'Benim Rabbim budur' dedi. Sonra ay da batınca şöyle dedi:

﴿لَئِنْ لَمْ يَهْدِنِي رَبِّي لَأَكُونَنَّ مِنَ الْقَوْمِ الضَّالِّينَ﴾ ***'Andolsun ki, Rabbim bana doğru yolu göstermezse, mutlaka ben de sapıklardan olurum.'***[295] Sonra sabah vakti güneşi tam doğarken gördü ve şöyle dedi:

﴿هَذَا رَبِّي هَذَا أَكْبَرُ﴾ ***'İşte bu benim Rabbim, çünkü bu daha büyük!'*** Sonra güneş batınca gerçekleri gördü ve şöyle dedi:

﴿يَا قَوْمِ إِنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ﴾ ***'Ey milletim! Doğrusu ben ortak koştuklarınızdan uzağım.'***[296] Sonra Allah ona teslim ol dediğinde İbrâhim şöyle dedi:

﴿أَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ ***'Âlemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oldum.'***[297] Artık bu süreçten sonra İbrâhim kavmini Allah'a davet edip onları uyarıyordu. Babası ise oğlu İbrâhim satsın diye put yapıyordu. İbrâhim putları satarken şöyle diyordu:

'Fayda ve zarar vermeyen bu putları kim satın almak ister?' Kardeşi bütün putları satmış olarak eve dönerken, İbrâhim bir tane bile satamadan geri geliyordu. Sonra bir gün babasını çağırıp ona,

﴿يَا أَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي عَنْكَ شَيْئًا﴾ ***'Babacığım! İşitmeyen, görmeyen ve sana bir faydası olmayan şeylere niçin tapıyorsun?'***[298] dedi."

---

295 En'âm, 6/77. Suyûtî, 3/25, İbn Kesîr, 2/151. İbn Kesîr bu rivâyeti Muhammed b. İshak'a nispet etmiş ve sonra şunları söylemiştir: "Muhammed b. İshak selef ve halef müfessirlerden bazılarının da Hz. İbrâhim'le ilgili anlattığı birtakım harikulade olaylardan bahsetmiştir. Bu hususta doğru olan bilgi şudur: İbrâhim Peygamber bu süreçte kavmi ile münazara içindeydi."

296 En'âm, 6/78.

297 Bakara, 2/131

298 Meryem, 19/98. Bahsini yaptığımız rivâyetin kalanı Enbiyâ sûresinde gelecektir.

En'âm 75:

وَكَذٰلِكَ نُرِيٓ اِبْرٰهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنَ الْمُوقِنِينَ ﴿٧٥﴾

"İşte böylece İbrâhim'e göklerdeki ve yerdeki hükümranlığı ve nizamı gösteriyorduk ki kesin ilme erenlerden olsun." (75)

1. İbrâhim'in Göklerin ve Yerin Hükümranlığını Görmesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: {وَكَذَلِكَ نُرِي إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنَ الْمُوقِنِينَ} ، قَالَ: أُقِيمَ عَلَى صَخْرَةٍ، وَفُتِحَتْ لَهُ السَّمَوَاتُ، فَنَظَرَ إِلَى مُلْكِ اللَّهِ فِيهَا حَتَّى نَظَرَ إِلَى مَكَانِهِ فِي الْجَنَّةِ، وَفُتِحَتْ لَهُ الْأَرْضُونَ حَتَّى نَظَرَ إِلَى أَسْفَلِ الْأَرْضِ، فَذَلِكَ قَوْلُهُ: {وَآتَيْنَاهُ أَجْرَهُ فِي الدُّنْيَا} [العنكبوت: ٢٧] يَقُولُ: آتَيْنَاهُ مَكَانَهُ فِي الْجَنَّةِ. وَيُقَالُ: أَجْرُهُ: الثَّنَاءُ الْحَسَنُ

803- Ahmed b. Mufaddal, onun da Esbât kanalı ile Süddî'den naklettiği bir rivâyette Süddî şunları söylemiştir: "Hz. İbrâhim bir kayanın üzerinde oturdu ve göklerin kapısı kendisine açıldı. İbrâhim de bu noktadan cennette gireceği yer dâhil Allah'ın (bütün) mülküne baktı. Sonra yerin kapıları da açılınca oranın da en dip noktasına kadar her şeyini gördü. İşte Allah Teâlâ'nın, ﴿وَاٰتَيْنَاهُ اَجْرَهُ فِي الدُّنْيَا﴾ ***'Ona dünyada mükâfatını verdik'***[299] âyeti bu gerçeği ifade etmektedir. Burada geçen mükâfattan maksat 'Dünyada kendisine cennetteki yerini verdik' demektir. Âyette geçen mükâfattan maksadın övgü ile bahsedilen birisi olması olduğu da söylenebilir."[300]

En'âm 76:

فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَاٰ كَوْكَبًا قَالَ هٰذَا رَبِّي فَلَمَّا اَفَلَ قَالَ لَآ اُحِبُّ الْاٰفِلِينَ ﴿٧٦﴾

"Üzerine gece karanlığı basınca, bir yıldız gördü. 'İşte Rabbim!' dedi. Yıldız batınca da, 'Ben öyle batanları sevmem' dedi." (76)

---

299 Ankebût, 29/27.

300 Taberî, 11/477; Kurtubî, 3/246; İbn Kesîr, 2/150; Suyûtî, 3/24, 25.

En'âm 77:

فَلَمَّا رَأَى الْقَمَرَ بَازِغًا قَالَ هَذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَئِنْ لَمْ
يَهْدِنِي رَبِّي لَأَكُونَنَّ مِنَ الْقَوْمِ الضَّالِّينَ ﴿٧٧﴾

"Ay'ı doğarken görünce de, 'İşte Rabbim!' dedi. Ay da batınca, 'Andolsun ki, Rabbim bana doğru yolu göstermezse, mutlaka ben de sapıklardan olurum' dedi." (77)

En'âm 78:

فَلَمَّا رَأَى الشَّمْسَ بَازِغَةً قَالَ هَذَا رَبِّي هَذَا أَكْبَرُ فَلَمَّا أَفَلَتْ
قَالَ يَاقَوْمِ إِنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ ﴿٧٨﴾

"Güneşi doğarken görünce de, 'İşte benim Rabbim! Bu daha büyük' dedi. O da batınca (kavmine dönüp), 'Ey kavmim! Ben sizin Allah'a ortak koştuğunuz şeylerden uzağım' dedi." (78)

En'âm 79:

إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ
حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٧٩﴾

"Ben, hakka yönelen birisi olarak yüzümü, gökleri ve yeri yaratana döndürdüm. Ben, Allah'a ortak koşanlardan değilim." (79)

En'âm 80:

وَحَاجَّهُ قَوْمُهُ قَالَ أَتُحَاجُّونِّي فِي اللَّهِ وَقَدْ هَدَانِ وَلَا أَخَافُ مَا تُشْرِكُونَ بِهِ
إِلَّا أَنْ يَشَاءَ رَبِّي شَيْئًا وَسِعَ رَبِّي كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ﴿٨٠﴾

"Kavmi onunla tartışmaya girişti. Dedi ki: 'Beni doğru yola iletmişken, Allah hakkında benimle tartışmaya mı kalkışıyorsunuz? Hem sizin O'na ortak koştuklarınızdan ben korkmam; ancak Rabbimin bir şey dilemiş olması başka. Rabbimin ilmi her şeyi kuşatmıştır. Hâlâ düşünüp öğüt almayacak mısınız?'" (80)

En'âm 81:

وَكَيْفَ أَخَافُ مَا أَشْرَكْتُمْ وَلَا تَخَافُونَ أَنَّكُمْ أَشْرَكْتُمْ بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا فَأَيُّ الْفَرِيقَيْنِ أَحَقُّ بِالْأَمْنِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٨١﴾

"Allah'ın, size, hakkında hiçbir delil indirmediği şeyleri O'na ortak koşmaktan korkmuyorsunuz da, ben sizin ortak koştuğunuz şeylerden ne diye korkayım? Öyle ise iki taraftan hangisi güvende olmaya daha lâyıktır? Eğer biliyorsanız söyleyin." (81)

En'âm 82:

اَلَّذِينَ اٰمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا اِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ اُولٰٓئِكَ لَهُمُ الْاَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿٨٢﴾

"İman edip de imanlarına zulmü bulaştırmayanlar var ya; işte güven onların hakkıdır. Doğru yolu bulmuş olanlar da onlardır." (82)

1. Zulüm ile Kastedilen

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ} [الأنعام: ٨٢] قَالَ: «بِشِرْكٍ»

804- Süddî Allah Teâlâ'nın, ﴿بِظُلْمٍ﴾ ***"zulmü"*** ifadesinin "şirk" olduğunu söylemiştir.[301]

En'âm 83:

وَتِلْكَ حُجَّتُنَا آتَيْنَاهَا إِبْرَاهِيمَ عَلَى قَوْمِهِ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَنْ نَشَاءُ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿٨٣﴾

"İman edip de imanlarına zulmü (şirki) bulaştırmayanlar var ya; işte güven onların hakkıdır. Doğru yolu bulmuş olanlar da onlardır." (83)

301 Taberî, 11/501; İbn Kesîr, 2/153.

En'âm 84:

وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ كُلًّا هَدَيْنَا وَنُوحًا هَدَيْنَا مِنْ قَبْلُ وَمِنْ ذُرِّيَّتِهِ دَاوُودَ وَسُلَيْمَانَ وَأَيُّوبَ وَيُوسُفَ وَمُوسَى وَهَارُونَ وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٨٤﴾

"Biz ona İshak'ı ve Ya'kûb'u armağan ettik. Hepsini hidayete erdirdik. Daha önce Nûh'u da hidayete erdirmiştik. Zürriyetinden Dâvûd'u, Süleyman'ı, Eyyûb'u, Yûsuf'u, Mûsâ'yı ve Hârûn'u da. İyilik yapanları işte böyle mükâfatlandırırız." (84)

En'âm 85:

وَزَكَرِيَّا وَيَحْيَى وَعِيسَى وَإِلْيَاسَ كُلٌّ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٨٥﴾

"Zekeriyyâ, Yahyâ, Îsâ ve İlyâs'ı da (doğru yola iletmiştik). Hepsi de iyilerden idi." (85)

En'âm 86:

وَإِسْمَاعِيلَ وَالْيَسَعَ وَيُونُسَ وَلُوطًا وَكُلًّا فَضَّلْنَا عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٨٦﴾

"İsmâil, Elyesa', Yûnus ve Lût'u da (hidayete erdirdik). Hepsini âlemlere üstün kıldık." (86)

En'âm 87:

وَمِنْ آبَائِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَإِخْوَانِهِمْ وَاجْتَبَيْنَاهُمْ وَهَدَيْنَاهُمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٨٧﴾

"Babalarından, çocuklarından ve kardeşlerinden bir kısmını da. Bütün bunları seçtik ve bunları dosdoğru bir yola ilettik." (87)

En'âm 88:

ذَلِكَ هُدَى اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَلَوْ أَشْرَكُوا
لَحَبِطَ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٨٨﴾

"İşte bu, Allah'ın hidayetidir ki, kullarından dilediğini buna iletip yöneltir. Eğer onlar da Allah'a ortak koşsalardı, bütün yaptıkları boşa gitmişti." (88)

En'âm 89:

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ۚ فَإِنْ يَكْفُرْ بِهَا
هَٰؤُلَاءِ فَقَدْ وَكَّلْنَا بِهَا قَوْمًا لَيْسُوا بِهَا بِكَافِرِينَ ﴿٨٩﴾

"İşte onlar, kendilerine Kitap, hikmet ve peygamberlik verdiğimiz kimselerdir. Eğer onlar (kâfirler) bunları inkâr ederse şüphesiz yerlerine bunları inkâr etmeyecek bir toplum getiririz." (89)

1. Kimlerin İnkâr Etmesi Durumunda Kimlerin Getirileceğinden Bahsedilmektedir?

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {فَإِنْ يَكْفُرْ بِهَا هَؤُلَاءِ} [الأنعام: ٨٩] يَقُولُ: «إِنْ يَكْفُرْ بِهَا قُرَيْشٌ فَقَدْ وَكَّلْنَا بِهَا الْأَنْصَارَ»

805- Süddî bu âyeti şu şekilde tefsir etmiştir: "Kureyş bunları inkâr ederse onların yerine bunu inkâr etmeyen Ensar'ı getiririz."

En'âm 90:

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبِهُدَاهُمُ اقْتَدِهْ ۗ قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ
عَلَيْهِ أَجْرًا ۖ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرَىٰ لِلْعَالَمِينَ ﴿٩٠﴾

"İşte o peygamberler, Allah'ın hidayete erdirdiği kimselerdir. Şu halde onların rehberliğine uy. De ki: Ben, bu görevimden dolayı hiçbir karşılık istemiyorum; bilinsin ki bu, bütün insanlığa bir öğütten ibarettir." (90)

1. Hz. Nebî'ye (s.a.v.) Önceki Peygamberleri İzlemesi Emredilmektedir

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثني أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ، قَالَ: «ثُمَّ رَجَعَ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: {أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبِهُدَاهُمُ اقْتَدِهْ} [الأنعام: ٩٠]

806- Âyet daha sonra Peygamber'e yönelip ona, ﴿أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللهُ فَبِهُدَاهُمُ اقْتَدِهْ﴾ ***'Onlar, Allah'ın hidayet verdiği kimselerdir. Sen de onların tuttuğu yola uy'***[302] demiştir.

En'âm 91:

وَمَا قَدَرُوا اللهَ حَقَّ قَدْرِهِۦٓ إِذْ قَالُوا مَآ أَنْزَلَ اللهُ عَلَىٰ بَشَرٍ مِنْ شَيْءٍ
قُلْ مَنْ أَنْزَلَ الْكِتَابَ الَّذِي جَآءَ بِهِ مُوسَىٰ نُورًا وَهُدًى لِلنَّاسِ
تَجْعَلُونَهُۥ قَرَاطِيسَ تُبْدُونَهَا وَتُخْفُونَ كَثِيرًا ۚ وَعُلِّمْتُمْ مَا لَمْ تَعْلَمُوٓا
أَنْتُمْ وَلَآ ءَابَآؤُكُمْ ۖ قُلِ اللهُ ۙ ثُمَّ ذَرْهُمْ فِي خَوْضِهِمْ يَلْعَبُونَ ﴿٩١﴾

"(Yahudiler) Allah'ı gereği gibi tanımadılar. Çünkü 'Allah hiçbir beşere bir şey indirmedi' dediler. De ki: Öyle ise Mûsâ'nın insanlara bir nûr ve hidâyet olarak getirdiği Kitab'ı kim indirdi? Siz onu kâğıtlara yazıp (istediğinizi) açıklıyor, çoğunu da gizliyorsunuz. Sizin de atalarınızın da bilemediği şeyler (Kur'ân'da) size öğretilmiştir. (Rasûlüm) sen 'Allah' de, sonra onları bırak, daldıkları bataklıkta oynayadursunlar!" (91)

[حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ هَارُونَ، قَالَ: ثنا عَمْرُو بْنُ حَمَّادٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِذْ قَالُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى بَشَرٍ مِنْ شَيْءٍ} [الأنعام: ٩١] قَالَ: قَالَ فِنْحَاصُ الْيَهُودِيُّ: مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ مِنْ شَيْءٍ

302 Taberî, 11/516; İbn Kesîr, 2/155. En'âm, 6/90.

807- Amr b. Hammâd, Esbât'tan, o da Süddî'den şunu nakletmiştir: "Yahudiler şunu iddia ettiler: 'Allah hiçbir beşere bir şey indirmedi.' Yahudi Finhâs da, 'Allah, Muhammed'e hiçbir şey indirmedi' dedi."[303]

En'âm 92:

وَهٰذَا كِتَابٌ اَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ مُصَدِّقُ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَلِتُنْذِرَ اُمَّ الْقُرٰى وَمَنْ حَوْلَهَا ۗ وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَهُمْ عَلٰى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٩٢﴾

"İşte bu (Kur'ân) da bereket kaynağı, kendinden öncekileri (ilâhî kitapları) tasdik eden ve şehirler anasını (Mekke'yi) ve bütün çevresini (tüm insanlığı) uyarasın diye indirdiğimiz bir Kitap'tır. Ahirete iman edenler, ona da inanırlar. Onlar namazlarını vaktinde kılarlar." (92)

1. Şehirlerin Anası

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَلِتُنْذِرَ أُمَّ الْقُرَى وَمَنْ حَوْلَهَا} [الأنعام: ٩٢] : «أَمَا أُمُّ الْقُرَى فَهِيَ مَكَّةُ، وَإِنَّمَا سُمِّيَتْ أُمَّ الْقُرَى لِأَنَّهَا أَوَّلُ بَيْتٍ وُضِعَ بِهَا»

808- Amr b. Hammâd, Esbât'tan, o da Süddî'den şunu nakletmiştir: "Âyette geçen ﴿اُمَّ الْقُرٰى﴾ ***'şehirlerin anası'*** ifadesinden maksat Mekke'dir. Ona şehirlerin anası denmesinin nedeni ibadet maksatlı ilk evin (yapının) orada inşa edilmesinden dolayıdır."[304]

En'âm 93:

وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ قَالَ اُوحِيَ اِلَيَّ وَلَمْ يُوحَ اِلَيْهِ شَيْءٌ وَمَنْ قَالَ سَاُنْزِلُ مِثْلَ مَا اَنْزَلَ اللّٰهُ ۗ وَلَوْ تَرٰى اِذِ الظّٰالِمُونَ فِي غَمَرَاتِ الْمَوْتِ

303 Taberî, 11/522; Suyûtî, 3/29; Şevkânî, 2/141.
304 Taberî, 11/531; Suyûtî, 3/29.

وَالْمَلٰٓئِكَةُ بَاسِطُوٓا اَيْدِيهِمْ ۚ اَخْرِجُوٓا اَنْفُسَكُمْ ۖ اَلْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنْتُمْ تَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ غَيْرَ الْحَقِّ وَكُنْتُمْ عَنْ اٰيَاتِهِ تَسْتَكْبِرُونَ ﴿٩٣﴾

"Allah'a karşı yalan uyduran veya kendine bir şey vahyedilmemişken, 'Bana vahyolundu' diyen, ya da 'Allah'ın indirdiğinin benzerini ben de indireceğim' diye laf eden kimseden daha zalim kimdir? Zalimlerin şiddetli ölüm sancıları içinde çırpındığı; meleklerin, ellerini uzatmış, 'Haydi, canınızı teslim edin! Allah'a karşı doğru olmayanı söylediğiniz ve O'nun âyetlerinden kibirlenerek yüz çevirdiğiniz için bugün aşağılayıcı azap ile cezalandırılacaksınız' diyecekleri zaman hallerini bir görsen!" (93)

1. Nüzûl Sebebi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: {وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ قَالَ أُوحِيَ إِلَيَّ وَلَمْ يُوحَ إِلَيْهِ شَيْءٌ} [الأنعام: ٩٣] إِلَى قَوْلِهِ: {تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ} [الأنعام: ٩٣] قَالَ: نَزَلَتْ فِي عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَعْدِ بْنِ أَبِي سَرْحٍ، أَسْلَمَ وَكَانَ يَكْتُبُ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَكَانَ إِذَا أَمْلَى عَلَيْهِ «سَمِيعًا عَلِيمًا» كَتَبَ هُوَ: «عَلِيمًا حَكِيمًا» ، وَإِذَا قَالَ: «عَلِيمًا حَكِيمًا» كَتَبَ: «سَمِيعًا عَلِيمًا» ، فَشَكَّ وَكَفَرَ وَقَالَ: إِنْ كَانَ مُحَمَّدٌ يُوحَى إِلَيْهِ فَقَدْ أُوحِيَ إِلَيَّ، وَإِنْ كَانَ اللَّهُ يُنْزِلُهُ فَقَدْ أَنْزَلْتُ مِثْلَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ، قَالَ مُحَمَّدٌ: (سَمِيعًا عَلِيمًا) ، فَقُلْتُ أَنَا: (عَلِيمًا حَكِيمًا) . فَلَحِقَ بِالْمُشْرِكِينَ، وَوَشَى بِعَمَّارٍ وَجُبَيْرٍ عِنْدَ ابْنِ الْحَضْرَمِيِّ أَوْ لِبَنِي عَبْدِ الدَّارِ، فَأَخَذُوهُمْ فَعُذِّبُوا حَتَّى كَفَرُوا، وَجُدِعَ أُذُنُ عَمَّارٍ يَوْمَئِذٍ، فَانْطَلَقَ عَمَّارٌ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَخْبَرَهُ بِمَا لَقِيَ وَالَّذِي أَعْطَاهُمْ مِنَ الْكُفْرِ، فَأَبَى النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَتَوَلَّاهُ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ فِي شَأْنِ ابْنِ أَبِي سَرْحٍ وَعَمَّارٍ وَأَصْحَابِهِ: {مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلَّا مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ وَلَكِنْ مَنْ شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا} [النحل: ١٠٦] ، فَالَّذِي أُكْرِهَ عَمَّارٌ وَأَصْحَابُهُ، وَالَّذِي شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَهُوَ ابْنُ أَبِي سَرْحٍ وَقَالَ آخَرُونَ: بَلِ الْقَائِلُ: {أُوحِيَ إِلَيَّ وَلَمْ يُوحَ إِلَيْهِ شَيْءٌ} [الأنعام: ٩٣] مُسَيْلِمَةُ الْكَذَّابُ

809- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "Âyet Abdullah b. Sa'd b. Ebî Serh hakkında inmiştir. Bu adam Müslüman olmuştu ve Allah Rasûlü'nün vahiy katiplerindendi. Allah Rasûlü ona âyeti; ﴿سَمِيعًا عَلِيمًا﴾ ***'semî'an alîmen'*** şeklinde yazmasını söylerdi fakat bu adam ﴿عَلِيمًا حَكِيمًا﴾ ***'alîmen hakîmen'*** olarak yazardı. Yine Allah Rasûlü ona; ﴿عَلِيمًا حَكِيمًا﴾ ***'alîmen hakîmen'*** olarak yaz dediğinde adam, ﴿سَمِيعًا عَلِيمًا﴾ ***'semî'an alîmen'*** şeklinde yazardı. Bir süre sonra İslâm dininden şüphe duyup kâfir oldu. Sonra şu iddiada bulundu:

'Muhammed'e vahiy geldiği gibi bana da vahiy geliyor.' Sonra daha ileri gidip şöyle demeye başladı:

'Allah'ın indirdiği gibi ben de (vahiy) indiriyorum. Muhammed, ﴿سَمِيعًا عَلِيمًا﴾ ***'semî'an alîmen'*** diyor, ben ise, ﴿عَلِيمًا حَكِيمًا﴾ ***'alîmen hakîmen'*** diyorum.' Daha sonra kaçıp müşriklere katıldı. Ammâr ve Cübeyr'i İbn Hadramî'ye (veya Abdüddâroğullarına) ispiyonladı. Onlar da dinlerini terk etsinler diye her ikisini işkenceye tâbi tuttular. Yapılan işkencelerden dolayı Ammâr'ın kulağı koptu. Daha sonra Ammâr Allah Rasûlü'nün yanına gidip gördüğü işkenceleri ve telaffuz etmek zorunda kaldığı küfür sözlerini anlattı. Allah Rasûlü onlara bu adamı dost edinmemelerini söyledi. Sonra İbn Serh ile Ammâr ve arkadaşları hakkında şu âyet nâzil oldu:

﴿مَنْ كَفَرَ بِاللّٰهِ مِنْ بَعْدِ اِيمَانِهٖٓ اِلَّا مَنْ اُكْرِهَ وَقَلْبُهٗ مُطْمَئِنٌّ بِالْاِيمَانِ وَلٰكِنْ
مَنْ شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِنَ اللّٰهِ ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾

'Kalbi imanla dolu olduğu halde zorlanan kimse hariç, inandıktan sonra Allah'ı inkâr eden ve böylece göğsünü küfre açanlara Allah'tan gazap iner ve onlar için büyük bir azap vardır.'

Burada Ammâr ve Cübeyr'i küfre girmesi için zorlayan da göğsünü küfre açan da İbn Ebî Serh'tir."[305]

305 Taberî, 11/534; Suyûtî, 3/30; Şevkânî, 2/141.

En'âm 94:

وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فُرَادٰى كَمَا خَلَقْنَاكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ وَتَرَكْتُمْ مَا خَوَّلْنَاكُمْ وَرَآءَ ظُهُورِكُمْ ۚ وَمَا نَرٰى مَعَكُمْ شُفَعَآءَكُمُ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ اَنَّهُمْ فِيكُمْ شُرَكٰٓؤُا ۚ لَقَدْ تَقَطَّعَ بَيْنَكُمْ وَضَلَّ عَنْكُمْ مَا كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٩٤﴾

"Andolsun ki, sizi ilk defa yarattığımız gibi teker teker bize geleceksiniz ve (dünyada) size verdiğimiz şeyleri arkanızda bırakacaksınız. Yaratılışınızda ortaklarımız sandığınız şefaatçilerinizi de yanınızda göremeyeceğiz. Andolsun, aranızdaki bağlar kopmuş ve (tanrı) sandığınız şeyler kaybolup gitmiştir." (94)

1. Bırakacakları Şeylerle Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ: {وَتَرَكْتُمْ مَا خَوَّلْنَاكُمْ} [الأنعام: ٩٤] مِنَ الْمَالِ وَالْخَدَمِ {وَرَاءَ ظُهُورِكُمْ} [الأنعام: ٩٤] فِي الدُّنْيَا

810- Süddî Allah Teâlâ'nın, ﴿وَتَرَكْتُمْ مَا خَوَّلْنَاكُمْ﴾ ***"size verdiğimiz şeyleri bırakacaksınız"*** kesitini, "mal ve hizmetçiler" olarak tefsir etmiştir.

[2. "Arkanızda" İfadesiyle Kastedilen]

811- Yine âyette geçen, ﴿وَرَآءَ ظُهُورِكُمْ﴾ ***"arkanızda"*** ifadesinden maksadın "dünya hayatı" olduğunu söylemiştir.

3. Müşriklerin Şefaatçi Sandıkları Kimseler

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ: أَمَّا قَوْلُهُ: {وَمَا نَرَى مَعَكُمْ شُفَعَاءَكُمُ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ أَنَّهُمْ فِيكُمْ شُرَكَاءُ} [الأنعام: ٩٤] ، «فَإِنَّ الْمُشْرِكِينَ كَانُوا يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ كَانُوا يَعْبُدُونَ الْآلِهَةَ، لِأَنَّهُمْ شُفَعَاءُ يَشْفَعُونَ لَهُمْ عِنْدَ اللَّهِ، وَأَنَّ هَذِهِ الْآلِهَةَ شُرَكَاءُ لِلَّهِ»

812- ﴿مَا نَرَى مَعَكُمْ شُفَعَاءَكُمُ﴾ ***"şefaatçilerinizi göremiyoruz"*** ifadesini Süddî şöyle tefsir etmiştir: "Müşrikler kendilerine şefaat edeceğini iddia ettikleri ilâhlara tapıyor ve aynı zamanda bunların Allah'ın ortağı olduğuna inanıyorlardı."

4. Aralarında Kopan Şey Nedir?

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، [عَنِ السُّدِّيِّ: {لَقَدْ تَقَطَّعَ بَيْنَكُمْ} [الأنعام: ٩٤] يَقُولُ: «تَقَطَّعَ مَا بَيْنَكُمْ»

813- Âyetin ﴿لَقَدْ تَقَطَّعَ بَيْنَكُمْ﴾ ***"aranızdakiler koptu"*** kesitini: "Aranızdaki ilişkiler koptu" şeklinde tefsir etmiştir.[306]

En'âm 95:

إِنَّ اللهَ فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوٰى يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَمُخْرِجُ
الْمَيِّتِ مِنَ الْحَيِّ ذٰلِكُمُ اللهُ فَأَنّٰى تُؤْفَكُونَ ﴿٩٥﴾

"Şüphesiz Allah, taneyi ve çekirdeği yarıp filizlendirendir. Ölüden diriyi çıkarır. Diriden de ölüyü çıkarandır. İşte budur Allah! Peki, (O'ndan) nasıl çevriliyorsunuz?" (95)

1. ﴿فَالِقُ الْحَبِّ﴾ "fâliku'l-habbi" İfadesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، [عَنِ السُّدِّيِّ: {إِنَّ اللَّهَ فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوَى} [الأنعام: ٩٥] ، أَمَّا فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوَى: فَفَالِقُ الْحَبِّ عَنِ السُّنْبُلَةِ، وَفَالِقُ النَّوَاةِ عَنِ النَّخْلَةِ

814- Süddî, âyette geçen ﴿فَالِقُ الْحَبِّ﴾ ***"fâliku'l-habbi"*** kesitini: "Taneyi başağından ve hurmayı çekirdeğinden çıkartan" şeklinde tefsir etmiştir.[307]

306 Taberî, 11/551; Suyûtî, 3/32; Âlûsî, 2/142.
307 Taberî, 11/551; Suyûtî, 3/33; Âlûsî, 2/531.

2. Ölüden Diri, Diriden Ölü Çıkarılması

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: أَمَّا: {يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ} [الأنعام: ٩٥] ، «فَيُخْرِجُ السُّنْبُلَةَ الْحَيَّةَ مِنَ الْحَبَّةِ الْمَيْتَةِ، وَيُخْرِجُ الْحَبَّةَ الْمَيْتَةَ مِنَ السُّنْبُلَةِ الْحَيَّةِ، وَيُخْرِجُ النَّخْلَةَ الْحَيَّةَ مِنَ النَّوَاةِ الْمَيْتَةِ، وَيُخْرِجُ النَّوَاةَ الْمَيْتَةَ مِنَ النَّخْلَةِ الْحَيَّةِ»

815- Yine âyette geçen ﴿يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ﴾ ***"ölüden diriyi çıkarır"*** kesitini: "diri başağı ölü taneden, ölü taneyi de diri başaktan, diri hurmayı ölü çekirdekten, ölü çekirdeği diri hurmadan çıkartan" şeklinde tefsir etmiştir.[308]

En'âm 96:

فَالِقُ الْاِصْبَاحِ ۚ وَجَعَلَ الَّيْلَ سَكَنًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ
حُسْبَانًا ۭ ذٰلِكَ تَقْدِيْرُ الْعَزِيْزِ الْعَلِيْمِ ﴿٩٦﴾

"O, karanlığı yarıp sabahı çıkarandır. Geceyi dinlenme zamanı, güneşi ve ayı da ince birer hesap ölçüsü kıldı. Bütün bunlar mutlak güç sahibinin, hakkıyla bilenin takdiridir." (96)

1. ﴿حُسْبَانًا﴾ "hüsbânen" İfadesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا} [الأنعام: ٩٦] يَقُولُ: «بِحِسَابٍ»

816- Süddî, âyette geçen ﴿حُسْبَانًا﴾ ***"hüsbânen"*** kelimesini; "bir hesap ile" şeklinde tefsir etmiştir.[309]

308 Taberî, 11/553.
309 Taberî, 11/558.

En'âm 97:

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ النُّجُومَ لِتَهْتَدُوا بِهَا فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ
وَالْبَحْرِ قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٩٧﴾

"O, sayelerinde, kara ve denizin karanlıklarında yolunuzu bulasınız diye sizin için yıldızları yaratandır. Bilen bir toplum için âyetleri ayrı ayrı açıkladık." (97)

En'âm 98:

وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ فَمُسْتَقَرٌّ وَمُسْتَوْدَعٌ
قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَفْقَهُونَ ﴿٩٨﴾

"O, sizi bir tek candan yaratandır. Sizin bir karar kılma yeriniz, bir de emanet bırakılma yeriniz var. Biz anlayan bir toplum için âyetleri ayrı ayrı açıklamışızdır." (98)

1. Nefs-i Vâhide, Müstekar ve Müstevda' Kelimeleri

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ، قَالَ: « الْمُسْتَقَرُّ: فِي الرَّحِمِ، وَالْمُسْتَوْدَعُ: فِي الصُّلْبِ »

817- Süddî şöyle demiştir: "Âyette geçen, ﴿مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ﴾ ***'bir tek candan'*** ifadesinden maksat Hz. Âdem'dir. ﴿فَمُسْتَقَرٌّ﴾ ***'fe müstekarrun"*** ifadesinden maksat ise ana rahmidir. ﴿مُسْتَوْدَعٌ﴾ ***'müstevda'un'*** kelimesinden kastedilen şey ise erkeğin sulbüdür."[310]

En'âm 99:

وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَأَخْرَجْنَا
مِنْهُ خَضِرًا نُخْرِجُ مِنْهُ حَبًّا مُتَرَاكِبًا وَمِنَ النَّخْلِ مِنْ طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ

310 Taberî, 11/562-570; İbn Kesîr, 2/159.

وَجَنَّاتٍ مِنْ اَعْنَابٍ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ اُنْظُرُوا اِلٰى
ثَمَرِهٖٓ اِذَآ اَثْمَرَ وَيَنْعِهٖ اِنَّ فِي ذٰلِكُمْ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٩٩﴾

"O, gökten su indirendir. İşte biz her çeşit bitkiyi onunla bitirdik. O bitkiden de kendisinde üst üste binmiş taneler bitireceğimiz bir yeşillik; hurmanın tomurcuğundan sarkan salkımlar, üzüm bağları; bir kısmı birbirine benzeyen, bir kısmı da benzemeyen zeytin ve nar bahçeleri meydana getirdik. Meyve verirken ve olgunlaştığı zaman her birinin meyvesine bakın! Kuşkusuz bütün bunlarda inanan bir toplum için ibretler vardır." (99)

1. Üst Üste Binmiş Taneler

قَالَ السُّدِّيُّ الْحَبُّ الْمُتَرَاكِبُ

818- Süddî şöyle demiştir: "Üst üste binmiş taneler, başaktır."[311]

2. ﴿يَنْعِهِ﴾ "yen'ihî" İfadesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ، قَوْلُهُ: {مِنْهُ خَضِرًا نُخْرِجُ مِنْهُ حَبًّا مُتَرَاكِبًا} [الأنعام: ٩٩] : «فَهَذَا السُّنْبُلُ»

819- Süddî şöyle demiştir: "Âyette geçen, ﴿يَنْعِهِ﴾ ***'yen'ihî'*** ifadesi, olgunlaştığında demektir."[312]

En'âm 100:

وَجَعَلُوا لِلّٰهِ شُرَكَآءَ الْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ وَخَرَقُوا لَهُ بَنِينَ وَبَنَاتٍ
بِغَيْرِ عِلْمٍ سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا يَصِفُونَ ﴿١٠٠﴾

"Cinleri Allah'a ortak koştular. Oysaki onları da Allah yaratmıştı. Bilgisizce O'na oğullar ve kızlar yakıştırdılar. Hâşâ! O, onların ileri sürdüğü vasıflardan uzak ve yücedir." (100)

311 Taberî, 11/574; Suyûtî, 3/36; Şevkânî, 2/146.
312 Taberî, 11/582.

1. Allah'a Şirk Koşanlar

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَخَرَقُوا لَهُ بَنِينَ وَبَنَاتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ} [الأنعام: ١٠٠] يَقُولُ: « قَطَعُوا لَهُ بَنِينَ وَبَنَاتٍ، قَالَتِ الْعَرَبُ: الْمَلَائِكَةُ بَنَاتُ اللَّهِ، وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى: الْمَسِيحُ وَعُزَيْرٌ ابْنَا اللَّهِ »

820- Süddî şöyle demiştir: "Müşrikler Allah'a oğullar ve kızlar tayin ettiler. Araplar, 'Melekler Allah'ın kızlarıdır' derken, Yahudiler ve Hristiyanlar, 'Üzeyir ve Îsâ Allah'ın oğludur' demişlerdir."[313]

En'âm 101:

بَدِيعُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنّٰى يَكُونُ لَهُ وَلَدٌ وَلَمْ تَكُنْ لَهُ صَاحِبَةٌ
وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٠١﴾

"O, gökleri ve yeri örnekleri yokken yaratandır. O'nun bir eşi olmadığı halde, nasıl bir çocuğu olabilir? Hâlbuki her şeyi O yarattı. O, her şeyi hakkıyla bilendir." (101)

1. Allah'ın Evreni Yaratması

أَخْرَجَهُ ابْنُ كَثِيرٍ، عَنِ السُّدِّيِّ قَالَ: أَيْ: أَحْدَثَهُمَا عَلضي غَيْرِ مِثَالٍ

821- İbn Kesîr Süddî'nin şöyle dediğini nakletmiştir: "Herhangi bir örnek olmaksızın gökleri ve yeri yoktan var etmiştir."[314]

En'âm 102:

ذٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَاعْبُدُوهُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿١٠٢﴾

"İşte sizin Rabbiniz Allah. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O, her şeyin yaratıcısıdır. Öyle ise O'na kulluk edin. O, her şeye vekil (her şeyi yöneten, görüp gözeten)dir." (102)

313 Taberî, 12/9; Kurtubî, 3/2389; Suyûtî, 3/37; Âlûsî, 2/541.
314 İbn Kesîr, 2/160.

En'âm 103:

لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ ۚ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴿١٠٣﴾

"Gözler O'nu idrak edemez ama O, gözleri idrak eder. O, en gizli şeyleri bilendir, (her şeyden) hakkıyla haberdar olandır." (103)

1. Allah'ı Gözler İdrak Edemez

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ} [الأنعام: ١٠٣] : «لَا يَرَاهُ شَيْءٌ، وَهُوَ يَرَى الْخَلَائِقَ»

822- Ahmed b. Mufaddal, o da Esbât'tan naklettiği rivâyette Süddî'nin bu âyeti şöyle tefsir ettiğini söylemişlerdir: "Hiçbir şey O'nu görmez fakat O, bütün yaratılmışları görür."[315]

En'âm 104:

قَدْ جَاءَكُمْ بَصَائِرُ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ أَبْصَرَ فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ عَمِيَ فَعَلَيْهَا وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِحَفِيظٍ ﴿١٠٤﴾

"Rabbinizden size gerçekleri gösteren deliller geldi. Artık kim gözünü açar hakkı idrak ederse kendi yararına, kim de (hakkın karşısında) körlük ederse kendi zararınadır. Ben başınızda bekçi değilim." (104)

En'âm 105:

وَكَذَٰلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ وَلِيَقُولُوا دَرَسْتَ وَلِنُبَيِّنَهُ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿١٠٥﴾

"Onlar, (hem) 'Sen iyi ders almışsın' desinler diye (hem de) bilen bir toplum için onu (Kur'ân'ı) beyân edelim diye âyetleri farklı biçimde açıklıyoruz." (105)

315 Taberî, 12/16; Kurtubî, 3/249; İbn Kesîr, 2/162; Suyûtî, 3/37.

1. Ders Almakla Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَكَذَلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ} [الأنعام: ١٠٥] « لِهَؤُلَاءِ الْعَادِلِينَ بِرَبِّهِمْ، كَمَا صَرَّفْتُهَا فِي هَذِهِ السُّورَةِ، وَلِئَلَّا يَقُولُوا: دَرَسْتَ »

823- Ebû Şeyh, Süddî'den yaptığı rivâyette onun bu âyeti şöyle tefsir ettiğini söylemiştir: "Müşrikler ona, 'sen kitaplarını okumuşsun' dediler."[316]

En'âm 106:

اِتَّبِعْ مَآ اُوْحِيَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ ۚ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ وَاَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِيْنَ ﴿١٠٦﴾

"Ey Muhammed! Sen, Rabbinden sana vahyedilene uy. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Müşriklerden yüz çevir." (106)

أخرج أَبُو الشَّيْخ عَنِ السُّدِّيِّ {وَأعْرض عَن الْمُشْركين} قَالَ: كف عَنْهُم وَهَذَا مَنْسُوخ نسخه الْقِتَال {فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكين حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ} التَّوْبَة الْآيَة

824- Ahmed b. Mufaddal → Esbât kanalıyla gelen rivâyette Süddî şöyle demiştir: "Müşriklerden yüz çevir, anlamındadır. Ancak bunu savaş âyeti neshetmiştir."[317]

En'âm 107:

وَلَوْ شَاۤءَ اللّٰهُ مَآ اَشْرَكُوْا ۗ وَمَا جَعَلْنٰكَ عَلَيْهِمْ حَفِيْظًا ۚ وَمَآ اَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيْلٍ ﴿١٠٧﴾

"Allah dileseydi, onlar ortak koşmazlardı. Biz seni onların üzerine bir bekçi kılmadık. Sen onların vekili de değilsin." (107)

316 Suyûtî, 3/38; Şevkânî, 2/151.
317 Taberî, 12/27; İbn Kesîr, 2/163.

En'âm 108:

وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللهِ فَيَسُبُّوا اللهَ عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ كَذٰلِكَ زَيَّنَّا لِكُلِّ أُمَّةٍ عَمَلَهُمْ ثُمَّ إِلٰى رَبِّهِمْ مَرْجِعُهُمْ فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٠٨﴾

"Onların, Allah'ı bırakıp tapındıklarına sövmeyin, sonra onlar da haddi aşarak, bilgisizce Allah'a söverler. Böylece her ümmete yaptıklarını süslü gösterdik. Sonra dönüşleri ancak Rablerinedir. O, yapmakta olduklarını kendilerine bildirecektir." (108)

1. Müşriklerin Allah'a Sövmemesi İçin Onların İlâhlarına Sövülmemeli

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: {وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَسُبُّوا اللَّهَ عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ} [الأنعام: ١٠٨] ، قَالَ: « لَمَّا حَضَرَ أَبَا طَالِبٍ الْمَوْتُ قَالَتْ قُرَيْشٌ: انْطَلِقُوا بِنَا فَلْنَدْخُلْ عَلَى هَذَا الرَّجُلِ فَلْنَأْمُرْهُ أَنْ يَنْهَى عَنَّا ابْنَ أَخِيهِ، فَإِنَّا نَسْتَحِي أَنْ نَقْتُلَهُ بَعْدَ مَوْتِهِ فَتَقُولُ الْعَرَبُ: كَانَ يَمْنَعُهُ، فَلَمَّا مَاتَ قَتَلُوهُ، فَانْطَلَقَ أَبُو سُفْيَانَ، وَأَبُو جَهْلٍ، وَالنَّضْرُ بْنُ الْحَارِثِ، وَأُمَيَّةُ وَأُبَيُّ ابْنَا خَلَفٍ، وَعُقْبَةُ بْنُ أَبِي مُعَيْطٍ، وَعَمْرُو بْنُ الْعَاصِ، وَالْأَسْوَدُ بْنُ الْبَخْتَرِيِّ، وَبَعَثُوا رَجُلًا مِنْهُمْ يُقَالُ لَهُ: الْمُطَّلِبُ، قَالُوا: اسْتَأْذِنْ عَلَى أَبِي طَالِبٍ، فَأَتَى أَبَا طَالِبٍ فَقَالَ: هَؤُلَاءِ مَشْيَخَةُ قَوْمِكَ، يُرِيدُونَ الدُّخُولَ عَلَيْكَ. فَأَذِنَ لَهُمْ، فَدَخَلُوا عَلَيْهِ، فَقَالُوا: يَا أَبَا طَالِبٍ، أَنْتَ كَبِيرُنَا وَسَيِّدُنَا، وَإِنَّ مُحَمَّدًا قَدْ آذَانَا وَآذَى آلِهَتَنَا، فَنُحِبُّ أَنْ تَدْعُوهُ فَتَنْهَاهُ عَنْ ذِكْرِ آلِهَتِنَا، وَلْنَدَعْهُ وإِلَهَهُ. فَدَعَاهُ، فَجَاءَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ لَهُ أَبُو طَالِبٍ: هَؤُلَاءِ قَوْمُكَ وَبَنُو عَمِّكَ. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا تُرِيدُونَ؟» قَالُوا: نُرِيدُ أَنْ تَدَعَنَا وَآلِهَتَنَا، وَنَدَعَكَ وإِلَهَكَ. قَالَ لَهُ أَبُو طَالِبٍ: قَدْ أَنْصَفَكَ قَوْمُكَ، فَاقْبَلْ مِنْهُمْ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَعْطَيْتُكُمْ هَذَا، هَلْ أَنْتُمْ مُعْطِيَّ كَلِمَةً إِنْ تَكَلَّمْتُمْ بِهَا مَلَكْتُمُ الْعَرَبَ، وَدَانَتْ لَكُمْ بِهَا الْعَجَمُ بِالْخَرَاجِ؟» قَالَ أَبُو جَهْلٍ:

نَعَمْ وَأَبِيكَ لَنُعْطِيَنَّكَهَا وَعَشْرَ أَمْثَالِهَا، فَمَا هِيَ؟ قَالَ: « قُولُوا: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ »، فَأَبَوْا وَاسْتَمَأَزُّوا. قَالَ أَبُو طَالِبٍ: يَا ابْنَ أَخِي قُلْ غَيْرَهَا، فَإِنَّ قَوْمَكَ قَدْ فَزِعُوا مِنْهَا، قَالَ: «يَا عَمُّ، مَا أَنَا بِالَّذِي أَقُولُ غَيْرَهَا حَتَّى يَأْتُوا بِالشَّمْسِ فَيَضَعُوهَا فِي يَدَيَّ، وَلَوْ أَتَوْنِي بِالشَّمْسِ فَوَضَعُوهَا فِي يَدَيَّ مَا قُلْتُ غَيْرَهَا» ، إِرَادَةَ أَنْ يُؤَيِّسَهُمْ. فَغَضِبُوا وَقَالُوا: لَتَكُفَّنَّ عَنْ شَتْمِكَ آلِهَتَنَا، أَوْ لَنَشْتُمَنَّكَ وَلَنَشْتُمَنَّ مَنْ يَأْمُرُكَ، فَذَلِكَ قَوْلُهُ: {فَيَسُبُّوا اللَّهَ عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ} [الأنعام: ١٠٨]

825- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şöyle bir olay anlatır: "Ebû Tâlib ölmek üzereyken müşrikler şöyle dediler:

'Haydi, ölmeden bu adama gidelim de ondan yeğenini durdurmasını isteyelim. Çünkü bu adam öldükten sonra gidip yeğenini öldürürsek Arapların; 'Ondan (Ebû Tâlib'den) korktukları için yeğenine karışamadılar' demelerinden utanıyoruz.' Bunun üzerine Ebû Cehil, Nadr b. Hâris, Ümeyye b. Halef, Ukbe b. Ebî Muayt, Amr b. Âs, Esved b. Bahterî bir araya gelip Ebû Tâlib ile görüşmek istediler. Matlab isminde birisini gönderip ondan Ebû Tâlib'e görüşme isteklerini iletmesini istediler. Matlab, Ebû Tâlib'e:

'Kavminin ileri gelenleri seninle görüşmek istiyorlar' dedi. Ebû Tâlib onların bu teklifini kabul edince hepsi birlikte yanına geldi ve şöyle dediler:

'Sen bizim büyüğümüz ve efendimizsin, fakat yeğenin Muhammed hem bizim hem de ilâhlarımız hakkında ileri geri konuşup bizleri rahatsız ediyor. Bizim senden istediğimiz onu çağırıp biz ve ilâhlarımızla ilgili konuşmaması hususunda onu uyarmandır. Bu durumda biz de ona ve ilâhına karışmayız.' Ebû Tâlib hemen onu çağırdı ve şöyle dedi:

'Bak bunlar senin kavminden, aynı zamanda amca oğulların.' Allah Rasûlü:

مَا تُرِيدُونَ ***'Ne istiyorsunuz?'*** dedi. Kureyş:

'Senden isteğimiz, bizi ilâhlarımızla baş başa bırakmandır. Bu durumda biz de sana ve ilâhına karışmayız.' dedi. Ebû Tâlib:

'Kavmin sana çok insaflı bir teklifte bulundu, bunu kabul et.' dedi. Allah Rasûlü:

أَرَأَيْتُمْ إِنْ أُعْطِيتُمْ هٰذَا هَلْ أَنْتُمْ مُعْطِيَّ كَلِمَةً إِنْ تَكَلَّمْتُمْ بِهَا مَلَكْتُمُ الْعَرَبَ وَدَانَتْ لَكُمْ بِهَا الْعَجَمُ وَأَدَّتْ لَكُمُ الْخَرَاجَ **'Dedikleriniz size verildiğinde siz de bana kendisi ile Araplara hâkim olacağınız, acemleri yönetiminiz altına alacağınız ve herkesin toprak vergisini size vermesini gerektirecek bir sözü söylemeyi kabul eder misiniz**?' Ebû Cehil:

'Babana yemin olsun ki değil bir kelime, belki de bunun on katı fazlasını söyleriz. Neymiş bu söz?' Allah Rasûlü:

لَا إِلٰهَ إِلَّا اللهُ **'La ilâhe illallah, sözüdür'** dedi. Onlar bu teklifi kabul etmeyip böyle bir sözü söylemekten tiksinti duydular. Ebû Tâlib:

'Yeğenim! Onlara başka bir teklifte bulun! Çünkü senin kavmin bu sözden ürküyor.' Allah Rasûlü onları bu hususta ümitsizliğe düşürmek için şöyle dedi:

يَا عَمِّ مَا أَنَا بِالَّذِي أَقُولُ غَيْرَهَا حَتَّى يَأْتُوا بِالشَّمْسِ فَيَضَعُوهَا فِي يَدِي وَلَوْ أَتَوْنِي بِالشَّمْسِ فَوَضَعُوهَا فِي يَدِي مَا قُلْتُ غَيْرَهَا **'Amca bunun dışında bir söz söylemem için güneşi getirip elime vermeleri gerekir. Eğer güneşi getirip elime verseler ben yine bu sözün dışında başka bir söz söylemem!'** Bunu, onları ümitsizliğe sevk etmek için söyledi. Müşrikler aldıkları bu cevap karşısında öfkelenip,

'İlâhlarımıza söz söylemekten vazgeçmezsen bizler de sana ve bunları sana emredene (ilâhına) söz söyleyip söveriz!' dediler."[318]

En'âm 109:

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ جَاءَتْهُمْ آيَةٌ لَيُؤْمِنُنَّ بِهَا قُلْ إِنَّمَا الْآيَاتُ عِنْدَ اللَّهِ وَمَا يُشْعِرُكُمْ أَنَّهَا إِذَا جَاءَتْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠٩﴾

"Eğer kendilerine (başka) bir mûcize gelirse, mutlaka ona inanacaklarına dair en güçlü yeminleriyle Allah'a yemin ettiler. De ki: 'Mûcizeler

318 Taberî, 12/34; İbn Kesîr, 2/164; Suyûtî, 3/38; Âlûsî, 2/548. Bahsi geçen hadis Saîd b. Cübeyr'in İbn Abbas'tan yaptığı rivâyetlerdendir. Rivâyet şu şekildedir: "Ebû Tâlib hastalandı ve Kureyş onu ziyarete geldi. Sonra Peygamber de geldi." Tirmizî, Sâd sûresinin tefsirinde (5/341) bu hadisi rivâyet etmiş ve hadisin hasen olduğunu belirtmiştir. (Ahmed Şâkir tahkikli). Ayrıca Ahmed b. Hanbel de (1/362 no: 3419) bahsini yaptığımız hadisi rivâyet etmiş ve Ahmed Şâkir bu rivâyetin sonuna; "isnadı sahihtir" notunu düşmüştür.

ancak Allah katındadır. O mûcizeler geldiği vakit de inanmayacaklarını siz ne bileceksiniz?'" (109)

En'âm 110:

وَنُقَلِّبُ أَفْئِدَتَهُمْ وَأَبْصَارَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُوا بِهِ أَوَّلَ مَرَّةٍ
وَنَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١١٠﴾

"Biz onların kalplerini ve gözlerini ters döndürürüz de ilkin ona iman etmedikleri gibi (mûcize geldikten sonra da inanmazlar) ve yine onları azgınlıkları içinde bırakırız da bocalar dururlar." (110)

En'âm 111:

وَلَوْ أَنَّنَا نَزَّلْنَا إِلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةَ وَكَلَّمَهُمُ الْمَوْتَى وَحَشَرْنَا عَلَيْهِمْ كُلَّ شَيْءٍ
قُبُلًا مَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ يَجْهَلُونَ ﴿١١١﴾

"Biz onlara melekleri de indirseydik, kendileriyle ölüler de konuşsaydı ve her şeyi karşılarında (hakikatın şahidleri olarak) toplasaydık, Allah dilemedikçe yine de iman edecek değillerdi. Fakat onların çoğu bilmiyorlar." (111)

En'âm 112:

وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ
زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ ﴿١١٢﴾

"İşte böylece biz her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman kıldık. Bunlar aldatmak için birbirlerine yaldızlı laflar fısıldarlar. Rabbin dileseydi, bunu yapamazlardı. O halde, onları iftiralarıyla baş başa bırak." (112)

1. İnsan ve Cin Şeytanları

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: {وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا. وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ} [الأنعام: ١١٢] : « أَمَّا شَيَاطِينُ الْإِنْسِ: فَالشَّيَاطِينُ الَّتِي تُضِلُّ الْإِنْسَ، وَشَيَاطِينُ الْجِنِّ الَّذِينَ يُضِلُّونَ الْجِنَّ، يَلْتَقِيَانِ فَيَقُولُ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا: إِنِّي أَضْلَلْتُ صَاحِبِي بِكَذَا وَكَذَا، وَأَضْلَلْتَ أَنْتَ صَاحِبَكَ بِكَذَا وَكَذَا، فَيُعَلِّمُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا »

826- Süddî şöyle demiştir: "İnsan şeytanları, insanları saptıran şeytanlardır. Cin şeytanları ise cinleri saptıran şeytanlardır. Bu iki şeytan türü bir araya gelerek tecrübelerini paylaşır ve biri diğerine, 'Ben arkadaşımı şöyle şöyle saptırdım, sen de şöyle şöyle yaparak arkadaşını yoldan çıkardın' der."[319]

[حَدَّثَنِي الْحَرْثُ، قَالَ: ثنا عَبْدُ الْعَزِيزِ، قَالَ: ثنا إِسْرَائِيلُ،[عَنِ السُّدِّيِّ، فِي قَوْلِهِ: {يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا} [الأنعام: ١١٢] قَالَ: «لِلْإِنْسَانِ شَيْطَانٌ، وَلِلْجِنِّيِّ شَيْطَانٌ، فَيَلْقَى شَيْطَانُ الْإِنْسِ شَيْطَانَ الْجِنِّ، فَيُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا»

827- Hâris → Abdülaziz → İsrâil kanalı ile gelen bir rivâyette Süddî şöyle demiştir: "İnsan için bir şeytan, cin için bir şeytan vardır. Bu iki şeytan karşılaşır ve birbirlerine fısıldayıp (saptırma hususundaki) tecrübelerini aktarırlar."[320]

2. Şeytanların Yaldızlı Sözleri

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: « أَمَّا الزُّخْرُفُ، فَزَخْرَفُوهُ: زَيَّنُوهُ »

319 Taberî, 12/51; Kurtubî, 3/254.
320 Taberî, 12/52; İbn Kesîr, 2/167.

828- Muhammed b. Hasan → Ahmed b. Mufaddal → Esbât kanalı ile gelen bir rivâyette Süddî şöyle demiştir: "Âyette geçen ﴿غُرُورًا﴾ ***'ğurûran'*** kelimesi, kendisi ile insanları ve cinleri aldattıkları sözlerdir. Yine âyette geçen ﴿زُخْرُفَ﴾ ***'zuhrufe'*** kelimesi, süsledikleri, güzel gösterdikleri sözlerdir."[321]

En'âm 113:

وَلِتَصْغَىٰٓ اِلَيْهِ اَفْـِٕدَةُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ وَلِيَرْضَوْهُ
وَلِيَقْتَرِفُوا مَا هُمْ مُقْتَرِفُونَ ﴿١١٣﴾

"Bir de (şeytanlar), ahirete inanmayanların gönülleri bu yaldızlı sözlere meyletsin, onlardan hoşlansınlar ve işleyecekleri günahları işlesinler diye." (113)

1. Şeytanlar Neden Fısıldarlar?

حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ: {وَلِتَصْغَى إِلَيْهِ أَفْئِدَةُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ} [الأنعام: ١١٣] يَقُولُ: «تَمِيلُ إِلَيْهِ قُلُوبُ الْكُفَّارِ وَيُحِبُّونَهُ وَيَرْضَوْنَ بِهِ»

829- Süddî bu âyeti şu şekilde tefsir etmiştir: "Kâfirlerin kalpleri bu yaldızlı sözlere meyletsin, onu sevsin ve razı olsunlar diye (şeytanlar) bu fısıldamayı yaparlar."[322]

2. ﴿وَلِيَقْتَرِفُوا مَا هُمْ مُقْتَرِفُونَ﴾ "ve li yakterifû mâ hüm mukterifûne" İfadesi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَلِيَقْتَرِفُوا مَا هُمْ مُقْتَرِفُونَ} [الأنعام: ١١٣] قَالَ: «لِيَعْمَلُوا مَا هُمْ عَامِلُونَ»

321 Taberî, 12/56; Suyûtî, 3/40.
322 Taberî, 12/58; İbn Kesîr, 2/167.

830- Süddî âyetin; ﴿وَلِيَقْتَرِفُوا مَا هُمْ مُقْتَرِفُونَ﴾ ***"ve li yakterifû mâ hüm mukterifûne"*** kesitini: "Yapacaklarını yapsınlar" şeklinde tefsir etmiştir.[323]

En'âm 114:

أَفَغَيْرَ اللَّهِ أَبْتَغِي حَكَمًا وَهُوَ الَّذِي أَنْزَلَ إِلَيْكُمُ الْكِتَابَ مُفَصَّلًا وَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْلَمُونَ أَنَّهُ مُنَزَّلٌ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِينَ ﴿١١٤﴾

"'Size Kitab'ı (Kur'ân'ı) hak olarak indiren O iken ben Allah'tan başka bir hakem mi arayacağım?' (de). Kendilerine kitap verdiklerimiz de onun, Rabbin katından hak olarak indirilmiş olduğunu bilirler. O halde, sakın şüphecilerden olma." (114)

En'âm 115:

وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١١٥﴾

"Rabbinin kelimesi (Kur'ân) doğruluk ve adalet bakımından tamdır. Onun kelimelerini değiştirebilecek yoktur. O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir." (115)

En'âm 116:

وَإِنْ تُطِعْ أَكْثَرَ مَنْ فِي الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿١١٦﴾

"Eğer yeryüzündekilerin çoğuna uyarsan seni Allah yolundan saptırırlar. Onlar ancak zanna uyuyorlar ve onlar sadece yalan uyduruyorlar." (116)

323 Taberî, 12/60; Kurtubî, 3/260; Suyûtî, 3/40.

En'âm 117:

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ مَنْ يَضِلُّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿١١٧﴾

"Şüphesiz senin Rabbin, yolundan sapanı çok iyi bilir ve yine O, doğru yolu bulanları en iyi bilendir." (117)

En'âm 118:

فَكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ بِآيَاتِهِ مُؤْمِنِينَ ﴿١١٨﴾

"Artık, âyetlerine inanan kimseler iseniz üzerine Allah'ın ismi anılarak kesilmiş hayvanlardan yiyin." (118)

En'âm 119:

وَمَا لَكُمْ أَلَّا تَأْكُلُوا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا
حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا اضْطُرِرْتُمْ إِلَيْهِ وَإِنَّ كَثِيرًا لَيُضِلُّونَ بِأَهْوَائِهِمْ
بِغَيْرِ عِلْمٍ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُعْتَدِينَ ﴿١١٩﴾

"Allah, yemek zorunda kaldıklarınız dışında size neleri haram kıldığını tek tek açıklamışken, üzerine adının anıldığı hayvanları yememenizin sebebi nedir. Gerçekten birçokları nefislerinin arzularına uyarak bilmeden (halkı) saptırıyorlar. Şüphesiz senin Rabbin, haddi aşanları çok iyi bilir." (119)

En'âm 120:

وَذَرُوا ظَاهِرَ الْإِثْمِ وَبَاطِنَهُ إِنَّ الَّذِينَ يَكْسِبُونَ الْإِثْمَ
سَيُجْزَوْنَ بِمَا كَانُوا يَقْتَرِفُونَ ﴿١٢٠﴾

"Günahın açığını da gizlisini de bırakın! Çünkü günah işleyenler, yaptıklarının cezasını mutlaka çekeceklerdir." (120)

1. Günahın Açığıyla Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَذَرُوا ظَاهِرَ الْإِثْمِ وَبَاطِنَهُ} [الأنعام: ١٢٠] « أَمَا ظَاهِرُهُ: فَالزَّوَانِي فِي الْحَوَانِيتِ. وَأَمَّا بَاطِنُهُ: فَالصَّدِيقَةُ يَتَّخِذُهَا الرَّجُلُ فَيَأْتِيهَا سِرًّا »

831- Süddî, âyette geçen ﴿ظَاهِرَ الْإِثْمِ﴾ ***"günahın açığı"*** ifadesini "Hanlarda zina eden kadınlar" şeklinde tefsir etmiştir.

[2. Günahın Gizlisiyle Kastedilen]

832- Yine âyette geçen ﴿بَاطِنَهُ﴾ ***"günahın gizlisi"*** ifadesini: "Erkeklerin gizli kadınları dost tutarak onlarla gizli ortamlarda buluşması" şeklinde tefsir etmiştir.[324]

En'âm 121:

وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللّٰهِ عَلَيْهِ وَاِنَّهٗ لَفِسْقٌ ۗ وَاِنَّ الشَّيٰطِيْنَ لَيُوْحُوْنَ
اِلٰٓى اَوْلِيٰٓئِهِمْ لِيُجَادِلُوْكُمْ ۚ وَاِنْ اَطَعْتُمُوْهُمْ اِنَّكُمْ لَمُشْرِكُوْنَ ﴿١٢١﴾

"Üzerine Allah'ın adı anılmadan kesilen hayvanlardan yemeyin. Kuşkusuz bu büyük günahtır. Gerçekten şeytanlar dostlarına, sizinle mücadele etmeleri için telkinde bulunurlar. Eğer onlara uyarsanız şüphesiz siz de Allah'a ortak koşanlar olursunuz." (121)

1. Hangi Hususta Müşriklere Uyulursa Şirke Düşülmüş Olunur?

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ} [الأنعام: ١٢١] : « إِنَّ الْمُشْرِكِينَ قَالُوا لِلْمُسْلِمِينَ: كَيْفَ تَزْعُمُونَ أَنَّكُمْ تَتَّبِعُونَ مَرْضَاةَ اللَّهِ، وَمَا ذَبَحَ اللَّهُ فَلَا تَأْكُلُونَهُ، وَمَا

324 Taberî, 12/74; İbn Kesîr, 2/168; Âlûsî, 2/565.

ذَبَحْتُمْ أَنْتُمْ أَكَلْتُمُوهُ؟ فَقَالَ اللَّهُ: {وَإِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ} [الأنعام: ١٢١] فَأَكَلْتُمُ الْمَيْتَةَ {إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ} [الأنعام: ١٢١]

833- Süddî şunları söylemiştir: "Müşrikler mü'minlere, 'Sizler Allah'ın kestiği (kendiliğinden ölmüş) hayvanların etini yemiyor fakat kendi kestiklerinizi yiyorsunuz' dediler. Allah da, ﴿لَئِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ﴾ ***'Şayet onlara itaat ederseniz siz de elbette müşrik olursunuz'*** buyurdu. Bununla 'ölü etini yerseniz' anlamını kastetti."[325]

En'âm 122:

اَوَمَنْ كَانَ مَيْتًا فَاَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ كَمَنْ مَثَلُهُ فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِنْهَا كَذٰلِكَ زُيِّنَ لِلْكَافِرِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢٢﴾

"Ölü iken dirilttiğimiz ve kendisine, insanlar arasında yürüyeceği bir nûr verdiğimiz kimsenin durumu, hiç, karanlıklar içinde kalmış, bir türlü ondan çıkamamış kimsenin durumu gibi olur mu? İşte kâfirlere, işlemekte oldukları çirkinlikler böyle süslü gösterilmiştir." (122)

1. Ölü ve Diri Benzetmesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {أَوَمَنْ كَانَ مَيْتًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ} يَقُولُ: « مَنْ كَانَ كَافِرًا فَجَعَلْنَاهُ مُسْلِمًا وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ وَهُوَ الْإِسْلَامُ، يَقُولُ: هَذَا كَمَنْ هُوَ فِي الظُّلُمَاتِ، يَعْنِي الشِّرْكَ »

834- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "Kâfir olup da Müslüman kıldığımız ve kendisine insanlar arasında yürüyecek bir nûr yani İslâm'ı nasip ettiğimiz (verdiğimiz) kimse karanlıkta, yani şirkte batmış kimse ile bir olur mu?"[326]

325 Taberî, 12/74; İbn Kesîr, 2/168; Âlûsî, 2/565.
326 Taberî, 12/91; İbn Kesîr, 2/172.

En'âm 123:

وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ أَكَابِرَ مُجْرِمِيهَا لِيَمْكُرُوا فِيهَا
وَمَا يَمْكُرُونَ إِلَّا بِأَنْفُسِهِمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿١٢٣﴾

"İşte böyle, her memlekette günahkârları oranın ileri gelenleri kıldık ki oralarda hilekârlık etsinler. Hâlbuki onlar hilekârlığı ancak kendilerine yaparlar. Ama farkında olmuyorlar." (123)

En'âm 124:

وَإِذَا جَاءَتْهُمْ آيَةٌ قَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ حَتَّىٰ نُؤْتَىٰ مِثْلَ مَا أُوتِيَ رُسُلُ اللَّهِ اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ
رِسَالَتَهُ سَيُصِيبُ الَّذِينَ أَجْرَمُوا صَغَارٌ عِنْدَ اللَّهِ وَعَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا كَانُوا يَمْكُرُونَ ﴿١٢٤﴾

"Onlara bir âyet geldiği zaman, 'Allah'ın peygamberlerine verilenin bir benzeri bize de verilmedikçe asla inanmayacağız' derler. Allah, peygamberlik görevini kime vereceğini çok iyi bilir. Suç işleyenlere Allah katından bir aşağılık ve yapmakta oldukları hilekârlık sebebiyle çetin bir azap erişecektir." (124)

1. ﴿صَغَارٌ﴾ "sağârun" Kelimesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ:
{سَيُصِيبُ الَّذِينَ أَجْرَمُوا صَغَارٌ عِنْدَ اللَّهِ} [الأنعام: ١٢٤] قَالَ: الصَّغَارُ: الذِّلَّةُ

835- Süddî, âyette geçen ﴿صَغَارٌ﴾ ***"sağârun"*** kelimesini "zillet" olarak tefsir etmiştir.[327]

En'âm 125:

فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ ۖ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا
حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِي السَّمَاءِ ۚ كَذَٰلِكَ يَجْعَلُ اللَّهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٢٥﴾

327 Taberî, 12/96; Suyûtî, 3/44.

"Allah, her kimi doğruya erdirmek isterse, onun göğsünü İslâm'a açar. Kimi de saptırmak isterse, onun da göğsünü göğe çıkıyormuşçasına daraltır, sıkar. Allah, inanmayanlara azap (ve sıkıntıyı) işte böyle verir." (125)

1. Sadrın İslâm'a Açılmasının Anlamı

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، [عَنِ السُّدِّيِّ: {فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ} [الأنعام: ١٢٥] ، « أَمَّا يَشْرَحُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ: فَيُوسِعُ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ »

836- Süddî Allah Teâlâ'nın, ﴿يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ﴾ ***"sadrını İslâm'a açar"*** ifadesini: "Göğsünü İslâm'a genişletir" şeklinde tefsir etmiştir.[328]

2. ﴿حَرَجًا﴾ "haracen" İfadesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، [عَنِ السُّدِّيِّ: {ضَيِّقًا حَرَجًا} [الأنعام: ١٢٥] أَمَّا حَرَجًا: «فَشَاكًّا»

837- Âyette geçen, ﴿حَرَجًا﴾ ***"haracen"*** kelimesini "Şüpheci kılar" şeklinde tefsir etmiştir.[329]

3. Göğe Çıkıyormuş Gibi Hissetme

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، [عَنِ السُّدِّيِّ: {كَأَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِي السَّمَاءِ} [الأنعام: ١٢٥] «مِنْ ضِيقِ صَدْرِهِ»

838- Âyette geçen, ﴿كَأَنَّمَا يَصَّعَّدُ فِي السَّمَاءِ﴾ ***"göğe çıkıyormuşcasına"*** ifadesini: "Göğsünün darlığından dolayı sanki göğe çıkıyormuş gibi hisseder" şeklinde tefsir etmiştir.[330]

---

328 Taberî, 12/103.
329 Taberî, 12/105; İbn Kesîr, 2/175.
330 Taberî, 12/109; İbn Kesîr, 2/175.

En'âm 126:

وَهَٰذَا صِرَاطُ رَبِّكَ مُسْتَقِيمًا قَدْ فَصَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٢٦﴾

"Bu, Rabbinin dosdoğru yoludur. Şüphesiz düşünüp öğüt alacak bir toplum için âyetleri ayrı ayrı açıkladık." (126)

En'âm 127:

لَهُمْ دَارُ السَّلَامِ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَهُوَ وَلِيُّهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢٧﴾

"Rableri katında onlara selâm yurdu vardır. Ve yapmakta oldukları (güzel) işler sebebiyle Allah onların dostudur." (127)

1. Selâm Yurdu

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {لَهُمْ دَارُ السَّلَامِ عِنْدَ رَبِّهِمْ} [الأنعام: ١٢٧] : اللَّهُ هُوَ السَّلَامُ، وَالدَّارُ: الْجَنَّةُ

839- Süddî şöyle demiştir: "Allah, selâm olandır. Yurt ise cennettir."[331]

En'âm 128:

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ۚ يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ قَدِ اسْتَكْثَرْتُمْ مِنَ الْإِنْسِ ۖ وَقَالَ أَوْلِيَاؤُهُمْ مِنَ الْإِنْسِ رَبَّنَا اسْتَمْتَعَ بَعْضُنَا بِبَعْضٍ وَبَلَغْنَا أَجَلَنَا الَّذِي أَجَّلْتَ لَنَا ۚ قَالَ النَّارُ مَثْوَاكُمْ خَالِدِينَ فِيهَا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ ۗ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿١٢٨﴾

"Allah, onların hepsini bir araya topladığı gün, 'Ey cinler (şeytanlar) topluluğu! Siz insanlarla çok uğraştınız' der. Onların, insanlardan olan dostları ise, 'Ey Rabbimiz! (Biz) birbirimizden yararlandık ve bize verdiğin sürenin sonuna ulaştık' derler. Allah da buyurur ki: 'Allah'ın dilediği hariç, içinde ebedî kalacağınız yer ateştir. Şüphesiz Rabbin hikmet sahibidir, bilendir.'" (128)

---

331 Taberî, 12/114; Suyûtî, 3/45.

1. Ecel ile Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ، وَأَمَّا، قَوْلُهُ: {وَبَلَغْنَا أَجَلَنَا الَّذِي أَجَّلْتَ لَنَا} [الأنعام: ١٢٨] : «فَالْمَوْتُ»

840- Süddî şöyle demiştir: "Ecel, ölümdür."[332]

En'âm 129:

وَكَذَلِكَ نُوَلِّي بَعْضَ الظَّالِمِينَ بَعْضًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٢٩﴾

"İşte biz, kazanmakta oldukları günahlar sebebiyle zalimlerin bir kısmını diğer bir kısmına böyle musallat ederiz." (129)

En'âm 130:

يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِي وَيُنْذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا قَالُوا شَهِدْنَا عَلَى أَنْفُسِنَا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَشَهِدُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ ﴿١٣٠﴾

"(O gün Allah, şöyle diyecektir:) 'Ey cin ve insan topluluğu! İçinizden size âyetlerimi anlatan ve bu gününüzün gelip çatacağı hakkında sizi uyaran peygamberler gelmedi mi?' Onlar şöyle diyecekler: 'Biz kendi aleyhimize şahitlik ederiz.' Dünya hayatı onları aldattı ve kâfir olduklarına dair kendi aleyhlerine şahitlik ettiler." (130)

En'âm 131:

ذَلِكَ أَنْ لَمْ يَكُنْ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرَى بِظُلْمٍ وَأَهْلُهَا غَافِلُونَ ﴿١٣١﴾

"Bu (peygamberlerin gönderilmesi), Allah'ın, halkları habersizken ülkeleri haksız yere helâk etmeyeceği içindir." (131)

---

332 Taberî, 12/117; İbn Kesîr, 2/176; Şevkânî, 2/142; Âlûsî, 2/573.

En'âm 132:

وَلِكُلٍّ دَرَجَاتٌ مِمَّا عَمِلُوا وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٣٢﴾

"Herkesin amellerine göre dereceleri vardır. Rabbin onların yaptıklarından habersiz değildir." (132)

En'âm 133:

وَرَبُّكَ الْغَنِيُّ ذُو الرَّحْمَةِ إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَسْتَخْلِفْ مِنْ بَعْدِكُمْ
مَا يَشَاءُ كَمَا أَنْشَأَكُمْ مِنْ ذُرِّيَّةِ قَوْمٍ آخَرِينَ ﴿١٣٣﴾

"Rabbin her bakımdan sınırsız zengindir, rahmet sahibidir. Sizi başka bir kavmin soyundan getirdiği gibi, dilerse sizi giderir (yok eder) ve sizden sonra da yerinize dilediğini getirir." (133)

En'âm 134:

إِنَّ مَا تُوعَدُونَ لَآتٍ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿١٣٤﴾

"Şüphesiz size vadedilen şeyler mutlaka gelecektir. Siz bunun önüne geçemezsiniz." (134)

En'âm 135:

قُلْ يَاقَوْمِ اعْمَلُوا عَلَى مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ
تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿١٣٥﴾

"De ki: 'Ey kavmim! Elinizden geleni yapın. Ben de (görevimi) yapacağım. Ama dünya yurdunun sonucunun kimin olacağını yakında öğreneceksiniz. Şüphesiz, zalimler kurtuluşa eremezler.'" (135)

En'âm 136:

وَجَعَلُوا لِلّٰهِ مِمَّا ذَرَاَ مِنَ الْحَرْثِ وَالْاَنْعَامِ نَصِيبًا فَقَالُوا هٰذَا لِلّٰهِ
بِزَعْمِهِمْ وَهٰذَا لِشُرَكَآئِنَا ۖ فَمَا كَانَ لِشُرَكَآئِهِمْ فَلَا يَصِلُ اِلَى اللّٰهِ ۚ وَمَا
كَانَ لِلّٰهِ فَهُوَ يَصِلُ اِلٰى شُرَكَآئِهِمْ ۗ سَآءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿١٣٦﴾

"Allah'ın yarattığı ekinlerden ve hayvanlardan O'na bir pay ayırdılar ve akıllarınca, 'Şu, Allah için, şu da bizim ortaklarımız (putlarımız) için' dediler. Ortakları için olan Allah'ınkine eklenmiyor. Allah için olan ise ortaklarınkine ekleniyor. Ne kötü hükmediyorlar!" (136)

1. Müşriklerin Hayvan ve Ekinleri Allah ile İlâhları Arasındaki Taksimleri

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، [عَنِ السُّدِّيِّ: {وَجَعَلُوا لِلَّهِ مِمَّا ذَرَأَ مِنَ الْحَرْثِ وَالْأَنْعَامِ نَصِيبًا} [الأنعام: ١٣٦] إِلَى {يَحْكُمُونَ} [الأنعام: ١٣٦] ، قَالَ: « كَانُوا يَقْسِمُونَ مِنْ أَمْوَالِهِمْ قِسْمًا فَيَجْعَلُونَهُ لِلَّهِ، وَيَزْرَعُونَ زَرْعًا فَيَجْعَلُونَهُ لِلَّهِ، وَيَجْعَلُونَ لِآلِهَتِهِمْ مِثْلَ ذَلِكَ، فَمَا خَرَجَ لِلْآلِهَةِ أَنْفَقُوهُ عَلَيْهَا، وَمَا خَرَجَ لِلَّهِ تَصَدَّقُوا بِهِ فَإِذَا هَلَكَ الَّذِي يَصْنَعُونَ لِشُرَكَائِهِمْ وَكَثُرَ الَّذِي لِلَّهِ، قَالُوا: لَيْسَ بُدٌّ لِآلِهَتِنَا مِنْ نَفَقَةٍ، وَأَخَذُوا الَّذِي لِلَّهِ فَأَنْفَقُوهُ عَلَى آلِهَتِهِمْ، وَإِذَا أَجْدَبَ الَّذِي لِلَّهِ وَكَثُرَ الَّذِي لِآلِهَتِهِمْ، قَالُوا: لَوْ شَاءَ أَزْكَى الَّذِي لَهُ، فَلَا يَرُدُّونَ عَلَيْهِ شَيْئًا مِمَّا لِلْآلِهَةِ. قَالَ اللَّهُ: لَوْ كَانُوا صَادِقِينَ فِيمَا قَسَمُوا لِبِئْسَ إِذًا مَا حَكَمُوا أَنْ يَأْخُذُوا مِنِّي وَلَا يُعْطُونِي. فَذَلِكَ حِينَ يَقُولُ: {سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ} [الأنعام: ١٣٦]

841- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "Müşrikler mallarını böler ve bunun bir kısmını Allah'a ayırırlardı. Sonra ektikleri ekinlerden elde ettiklerinden bir kısmını da Allah'a ayırırlardı. Aynısını putları için de yaparlardı. Putlarına ayırdıkları kısmı (âyin ve farklı etkinliklerde) onlara harcar, Allah'a ayırdıkları miktarı ise (misafir ve fakirlere) sadaka olarak verirlerdi. Putlara ayırdıkları biter ve Allah'a ayırdıkları miktar çoğalınca şöyle derlerdi:

'İlâhlarımız için harcanacak bir şey kalmadı!' Sonra Allah için ayırdıklarından bir miktar alıp onu putları için harcarlardı. Kıtlık olup Allah için ayırdıkları ürünlerde verim olmaz ancak ilâhları için ayırmış oldukları şeylerde çoğalma olursa şöyle derlerdi:

'Allah dileseydi kendisi için ayırdıklarımızı çoğaltırdı.' Dolayısı ile ilâhlarına ayırdıkları şeylerden bu tarafa bir şey eklemezlerdi. Allah bu yaptıklarından dolayı onlar için şöyle demiştir:

'Bu adamlar keşke yaptıkları bu taksimatta doğru olsaydılar. Benden alıp onlara (putlara veriyorlar) fakat onlardan alıp bana vermiyorlar bu ne kadar kötü bir hükümdür.' İşte âyette geçen ﴿سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ﴾ ***'Hükmettikleri şey ne kötüdür'*** ifadesi onların yaptığı bu kötü uygulamaya işaret etmektedir."[333]

En'âm 137:

وَكَذٰلِكَ زَيَّنَ لِكَثِيرٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ قَتْلَ اَوْلَادِهِمْ شُرَكَآؤُهُمْ لِيُرْدُوهُمْ وَلِيَلْبِسُوا عَلَيْهِمْ دِينَهُمْ وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ ﴿١٣٧﴾

"Bunun gibi ortakları, müşriklerden çoğuna çocuklarını (kızlarını) öldürmeyi hoş gösterdi ki hem kendilerini helâk etsinler hem de dinlerini karıştırıp bozsunlar! Allah dileseydi bunu yapamazlardı. Öyle ise onları uydurdukları ile baş başa bırak!" (137)

1. Şeytanın Müşriklere Telkini

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ: {وَكَذَلِكَ زَيَّنَ لَكَثِيرٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ قَتْلَ أَوْلَادِهِمْ شُرَكَاؤُهُمْ لِيُرْدُوهُمْ} [الأنعام: ١٣٧] : «أَمَرَتْهُمُ الشَّيَاطِينُ أَنْ يَقْتُلُوا الْبَنَاتِ»

842- Süddî bu âyetin tefsiri ile ilgili şunları söylemiştir: "Şeytan onlara (müşriklere) çocuklarını öldürmelerini telkin etmiştir."

333 Taberî, 12/133; İbn Kesîr, 2/179.

2. ﴿لِيُرْدُوهُمْ﴾ "li yurdûhüm" İfadesi

[أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ عُثْمَانَ بْنِ حَكِيمٍ فِيمَا كَتَبَ إِلَيَّ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: قَوْلَهُ: لِيُرْدُوهُمْ فَيُهْلِكُوهُمْ

843- Âyette geçen ﴿لِيُرْدُوهُمْ﴾ ***"li yurdûhüm"*** ifadesini: "Kendilerini helâk etsinler diye" şeklinde tefsir etmiştir.

3. ﴿وَلِيَلْبِسُوا عَلَيْهِمْ دِينَهُمْ﴾ "ve li yelbisû aleyhim dînehüm" İfadesi

[أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ عُثْمَانَ بْنِ حَكِيمٍ فِيمَا كَتَبَ إِلَيَّ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ثنا أَسْبَاطٌ] عَنِ السُّدِّيِّ: وَلْيَلْبِسُوا عَلَيْهِمْ دِينَهُمْ فَيَخْلِطُوا عَلَيْهِمْ دِينَهُمْ

844- Yine âyette geçen ﴿وَلِيَلْبِسُوا عَلَيْهِمْ دِينَهُمْ﴾ ***"ve li yelbisû aleyhim dînehüm"*** cümlesini; "Dinlerini karıştırıp bozsunlar" şeklinde tefsir etmiştir.[334]

En'âm 138:

وَقَالُوا هٰذِهٖٓ اَنْعَامٌ وَّحَرْثٌ حِجْرٌ لَّا يَطْعَمُهَآ اِلَّا مَنْ نَّشَآءُ بِزَعْمِهِمْ
وَاَنْعَامٌ حُرِّمَتْ ظُهُوْرُهَا وَاَنْعَامٌ لَّا يَذْكُرُوْنَ اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهَا
افْتِرَآءً عَلَيْهِ ۭ سَيَجْزِيْهِمْ بِمَا كَانُوْا يَفْتَرُوْنَ ﴿١٣٨﴾

"Bir de (asılsız iddialarda bulunarak) dediler ki: 'Bu (tanrılar için ayrılan) hayvanlarla ekinler haramdır. Bunları bizim dilediğimizden başkası yiyemez. Bunlar da binilmesi yasaklanmış hayvanlardır.' Birtakım hayvanlar da vardır ki, (Allah böyle emrediyor diye) O'na iftira ederek üzerlerine Allah'ın adını anmazlar. Yapmakta oldukları iftiraları yüzünden Allah onları cezalandıracaktır." (138)

334 Taberî, 12/137.

1. Dilediklerini Haram Kılıyorlardı

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ، أَمَّا قَوْلُهُ: {وَقَالُوا هَذِهِ أَنْعَامٌ وَحَرْثٌ حِجْرٌ} [الأنعام: ١٣٨] ، فَيَقُولُونَ: «حَرَامٌ أَنْ نُطْعِمَ إِلَّا مَنْ شِئْنَا»

845- Süddî Allah Teâlâ'nın, ﴿إِلَّا مَنْ نَشَاءُ﴾ ***"bizim dilediklerimiz hariç"*** kısmını; "Müşrikler, 'Bu (hayvanları ve ekinleri) bizim dilediğimizden başkasının yemesi haramdır' derlerdi" şeklinde tefsir etmiştir.[335]

2. Sırtları Haram Kılınan Hayvanlar

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: أَمَّا: {أَنْعَامٌ حُرِّمَتْ ظُهُورُهَا} [الأنعام: ١٣٨] فَهِيَ الْبَحِيرَةُ وَالسَّائِبَةُ وَالْحَامُ، وَأَمَّا الْأَنْعَامُ الَّتِي لَا يَذْكُرُونَ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا قَالَ: إِذَا وَلَّدُوهَا، وَلَا إِنْ نَحَرُوهَا»

846- Âyetin, ﴿أَنْعَامٌ حُرِّمَتْ ظُهُورُهَا﴾ ***"sırtları haram kılınan hayvanlar"*** kesitini: "Bahîra, Sâibe, Hâm ve üzerine Allah'ın ismini anmadıkları, doğum yaptırmadıkları ve kesmedikleri hayvanlar" olarak tefsir etmiştir.[336]

En'âm 139:

وَقَالُوا مَا فِي بُطُونِ هٰذِهِ الْاَنْعَامِ خَالِصَةٌ لِذُكُورِنَا وَمُحَرَّمٌ عَلٰٓى اَزْوَاجِنَاۚ وَاِنْ يَكُنْ مَيْتَةً فَهُمْ فِيهِ شُرَكَآءُۜ سَيَجْزِيهِمْ وَصْفَهُمْۚ اِنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿١٣٩﴾

"Dediler ki: 'Şu hayvanların karınlarında olanlar yalnız erkeklerimize aittir, kadınlarımıza ise haram kılınmıştır. Şayet (yavru) ölü doğarsa, o zaman (kadın erkek) hepsi onda ortaktır.' Allah bu değerlendirmelerinin cezasını verecektir. Şüphesiz ki O hikmet sahibidir, hakkıyla bilendir." (139)

335 Taberî, 12/143; Suyûtî, 3/48; Şevkânî, 3/48.
336 Taberî, 12/145; İbn Kesîr, 2/180; Suyûtî, 3/48.

1. Müşriklere Göre Erkeklerin Ayrıcalıklı Kılındıkları Yiyecekler

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَقَالُوا مَا فِي بُطُونِ هَذِهِ الْأَنْعَامِ خَالِصَةٌ لِذُكُورِنَا وَمُحَرَّمٌ عَلَى أَزْوَاجِنَا وَإِنْ يَكُنْ مَيْتَةً فَهُمْ فِيهِ شُرَكَاءُ} [الأنعام: ١٣٩] «فَهَذِهِ الْأَنْعَامُ مَا وُلِدَ مِنْهَا مِنْ حَيٍّ فَهُوَ خَالِصٌ لِلرِّجَالِ دُونَ النِّسَاءِ، وَأَمَّا مَا وُلِدَ مِنْ مَيِّتٍ فَيَأْكُلُهُ الرِّجَالُ وَالنِّسَاءُ»

847- Süddî bu âyeti şu şekilde tefsir etmiştir: "Bu hayvanlar yavrularını canlı doğurduklarında sadece erkeklere ait olur ama ölü doğarsa onları yemede kadın erkek hepsi ortak olurlardı."[337]

En'âm 140:

قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ قَتَلُوا أَوْلَادَهُمْ سَفَهًا بِغَيْرِ عِلْمٍ وَحَرَّمُوا مَا رَزَقَهُمُ اللَّهُ افْتِرَاءً عَلَى اللَّهِ قَدْ ضَلُّوا وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿١٤٠﴾

"Beyinsizlikleri yüzünden bilgisizce çocuklarını öldürenler, Allah'ın kendilerine verdiği rızkı (Allah'a iftira ederek) haram sayanlar, mutlaka ziyan etmişlerdir. Gerçekten onlar sapmışlardır. Doğru yolu bulmuş da değillerdir." (140)

1. Âyette Neye Değinilmektedir?

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ، «ثُمَّ ذَكَرَ مَا صَنَعُوا فِي أَوْلَادِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ، فَقَالَ: {قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ قَتَلُوا أَوْلَادَهُمْ سَفَهًا بِغَيْرِ عِلْمٍ وَحَرَّمُوا مَا رَزَقَهُمُ اللَّهُ} [الأنعام: ١٤٠]

848- Süddî bu âyetin tefsiri ile ilgili şunları söylemiştir: "Allah bu âyette müşriklerin malları ve evlatları ile ilgili neler yaptıklarından bahsedip, helâl kıldığı birtakım şeyleri haram kılmalarına değinmiştir."[338]

337 Taberî, 12/147; Âlûsî, 2/580.
338 Taberî, 12/154.

En'âm 141:

وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَ جَنَّاتٍ مَعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا أُكُلُهُ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُتَشَابِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ كُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَآتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ﴿١٤١﴾

"O, çardaklı-çardaksız olarak bahçeleri, ürünleri, çeşit çeşit hurmalıkları ve ekinleri, zeytini ve narı (her biri) birbirine benzer ve (her biri) birbirinden farklı biçimde yaratandır. Bunlar meyve verince meyvelerinden yiyin. Hasat günü de hakkını (öşürünü) verin, fakat israf etmeyin. Çünkü O, israf edenleri sevmez." (141)

1. Çardaklı Bostanlar

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ: « أَمَّا (جَنَّاتٍ) فَالْبَسَاتِينُ، وَأَمَّا (الْمَعْرُوشَاتُ) : فَمَا عُرِّشَ كَهَيْئَةِ الْكَرْمِ »

849- Süddî şöyle demiştir: "Cennetlerle kastedilen bostanlardır. ﴿مَعْرُوشَاتٍ﴾ ***'ma'rûşâtin'*** ifadesi ise üzüm ağaçlarında rastlanılan çardaklı olan bahçelerdir."[339]

2. Hasat Zamanı Ekinin Hakkını Verme, Nesh

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ، أَمَّا: {وَآتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ} [الأنعام: ١٤١] «فَكَانُوا إِذَا مَرَّ بِهِمْ أَحَدٌ يَوْمَ الْحَصَادِ أَوِ الْجِدَادِ أَطْعَمُوهُ مِنْهُ، فَنَسَخَهَا اللَّهُ عَنْهُمْ بِالزَّكَاةِ، وَكَانَ فِيمَا أَنْبَتَتِ الْأَرْضُ الْعُشْرُ وَنِصْفُ الْعُشْرِ»

850- Süddî şöyle demiştir: "Önceleri hasat döneminde birisi yanlarından geçerse ürün sahipleri onu doyururlardı. Daha sonra zekât farz olunca artık yer ürünlerinde onda bir veya (sulama ve diğer masraflardan dolayı) yirmide bir vermekle emrolundular."[340]

339 Taberî, 12/156; İbn Kesîr, 2/181.
340 Taberî, 12/169; Kurtubî, 3/353; İbn Kesîr, 2/182; Şevkânî, 2/170.

3. İsraf Etmemekle Kastedilen

حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ: {وَلَا تُسْرِفُوا} [الأنعام: ١٤١] : «لَا تُعْطُوا أَمْوَالَكُمْ فَتَغْدُوا فُقَرَاءَ»

851- Âyetin; ﴿وَلَا تُسْرِفُوا﴾ ***"israf etmeyin"*** kesitini: "Fakir olmamak için gelişigüzel mallarınızı vermeyin" şeklinde tefsir etmiştir.[341]

En'âm 142:

وَمِنَ الْأَنْعَامِ حَمُولَةً وَفَرْشًا كُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللهُ وَلَا تَتَّبِعُوا
خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿١٤٢﴾

"Hayvanlardan yük taşıyanı ve tüyünden döşek yapılanları yaratan O'dur. Allah'ın size verdiği rızıktan yiyin, şeytanın ardına düşmeyin; şüphesiz o sizin için apaçık bir düşmandır." (142)

1. ﴿حَمُولَةً﴾ "hamûleten" ve ﴿فَرْشًا﴾ "ferşen" İfadeleri

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَمِنَ الْأَنْعَامِ حَمُولَةً وَفَرْشًا} [الأنعام: ١٤٢] « أَمَّا الْحَمُولَةُ: فَالْإِبِلُ. وَأَمَّا الْفَرْشُ: فَالْفُصْلَانِ وَالْعَجَاجِيلُ وَالْغَنَمُ، وَمَا حُمِلَ عَلَيْهِ فَهُوَ حَمُولَةٌ »

852- Süddî, "Âyette geçen ﴿حَمُولَةً﴾ ***"hamûleten"*** kelimesi devedir. Yine ﴿فَرْشًا﴾ ***"ferşen"*** kelimesi buzağı, koyun ve keçilerdir. Üzerine yük yüklenen hayvana ***'hamûle'*** denilir."[342]

En'âm 143:

ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ مِنَ الضَّأْنِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْمَعْزِ اثْنَيْنِ قُلْ آلذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ أَمِ الْأُنْثَيَيْنِ
أَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ الْأُنْثَيَيْنِ نَبِّئُونِي بِعِلْمٍ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٤٣﴾

341 Taberî, 12/176; Kurtubî, 3/3536; Suyûtî, 3/49.
342 Taberî, 12/176.

"Sekiz eş yarattı: Koyundan iki, keçiden iki... De ki: O, bunların erkeklerini mi, dişilerini mi, yoksa bu iki dişinin rahimlerinde bulunan yavruları mı haram etti? Eğer doğru iseniz bana ilimle söyleyin." (143)

1. Allah, Müşriklerin Saydıkları Hayvanları Haram Kılmadı

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ مِنَ الضَّأْنِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْمَعْزِ اثْنَيْنِ} [الأنعام: ١٤٣] ، {وَمِنَ الْإِبِلِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْبَقَرِ اثْنَيْنِ} [الأنعام: ١٤٤] ، يَقُولُ: « أَنْزَلْتُ لَكُمْ ثَمَانِيَةَ أَزْوَاجٍ مِنْ هَذَا الَّذِي عَدَدْتُ ذَكَرًا وَأُنْثَى، فَالذَّكَرَيْنِ حَرَّمْتُ عَلَيْكُمْ أَمِ الْأُنْثَيَيْنِ أَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ الْأُنْثَيَيْنِ؟ يَقُولُ: أَيْ مَا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ الْأُنْثَيَيْنِ مَا تَشْتَمِلُ إِلَّا عَلَى ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى، فَمَا حَرَّمْتُ عَلَيْكُمْ ذَكَرًا وَلَا أُنْثَى مِنَ الثَّمَانِيَةِ، إِنَّمَا ذَكَرَ هَذَا مِنْ أَجْلِ مَا حَرَّمُوا مِنَ الْأَنْعَامِ »

853- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "Allah şöyle buyurmuştur: Saydığım bu sınıflardan dişi ve erkek olarak size sekiz çift indirdim. Ben bunların erkek olanını mı, dişi olanını mı, yoksa dişinin rahminde olanı mı haram kıldım. Dişilerin rahminde olanlar da ya erkek ya da dişi olduğuna göre ben bu sekiz çiftten hiçbirini haram kılmadım."

Müşrikler bu sekiz sınıftan bazılarını haram kıldığı için Allah bunlardan bahsetti.[343]

En'âm 144:

وَمِنَ الْاِبِلِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْبَقَرِ اثْنَيْنِ ۗ قُلْ آلذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ اَمِ الْاُنْثَيَيْنِ اَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ اَرْحَامُ الْاُنْثَيَيْنِ ۗ اَمْ كُنْتُمْ شُهَدَآءَ اِذْ وَصّٰيكُمُ اللّٰهُ بِهٰذَا ۚ فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا لِيُضِلَّ النَّاسَ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۗ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظّٰلِمِينَ ﴿١٤٤﴾

343 Taberî, 12/186; Suyûtî, 3/50.

"Deveden de (biri erkek diğeri dişi olmak üzere) iki, sığırdan da iki (yarattı.) De ki: O bunların erkeklerini mi, dişilerini mi, yoksa bu iki dişinin rahimlerinde bulunan yavruları mı haram kıldı? Yoksa Allah'ın size böyle vasiyet ettiğine şahit mi oldunuz? Bilgisizce insanları saptırmak için Allah'a karşı yalan uydurandan kim daha zalimdir! Şüphesiz Allah o zalimler topluluğunu doğru yola iletmez." (144)

1. Nüzûl Sebebi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ، قَالَ: كَانُوا يَقُولُونَ يَعْنِي الَّذِينَ كَانُوا يَتَّخِذُونَ الْبَحَائِرَ وَالسَّوَائِبَ: إِنَّ اللَّهَ أَمَرَ بِهَذَا. فَقَالَ اللَّهُ: {فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا لِيُضِلَّ النَّاسَ بِغَيْرِ عِلْمٍ} [الأنعام: ١٤٤]

854- Süddî şöyle demiştir: "Hayvanları kendi kafalarına göre Bahîra ve Sâibe olarak belirleyenler; böyle yapmamızı bize Allah emrediyor deyince Allah, ﴿فَمَنْ أَظْلَمُ﴾ ***'Kim daha zalim olabilir'*** buyurdu."[344]

En'âm 145:

قُلْ لَا أَجِدُ فِي مَا أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَى طَاعِمٍ يَطْعَمُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَسْفُوحًا أَوْ لَحْمَ خِنْزِيرٍ فَإِنَّهُ رِجْسٌ أَوْ فِسْقًا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ رَبَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٤٥﴾

"De ki: 'Bana vahyolunan Kur'ân'da bir kimsenin yiyecekleri arasında leş, akıtılmış kan, domuz eti -ki o şüphesiz necistir- ya da Allah'tan başkası adına kesilmiş bir (murdar) hayvandan başka, haram kılınmış bir şey bulamıyorum. Fakat istismar etmeksizin ve zaruret ölçüsünü aşmaksızın kim bunlardan yeme zorunda kalırsa yiyebilir.' Şüphesiz Rabbin çok bağışlayandır, çok merhametlidir." (145)

344 Taberî, 12/189; Suyûtî, 3/50.

En'âm 146:

وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِي ظُفُرٍ ۚ وَمِنَ الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ حَرَّمْنَا
عَلَيْهِمْ شُحُومَهُمَا إِلَّا مَا حَمَلَتْ ظُهُورُهُمَا أَوِ الْحَوَايَا أَوْ مَا اخْتَلَطَ
بِعَظْمٍ ۚ ذَٰلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِبَغْيِهِمْ ۖ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿١٤٦﴾

"Yahudilere bütün tırnaklı hayvanları haram kıldık. Sırtlarında yahut bağırsaklarında taşıdıkları ya da kemiğe karışan yağlar hariç olmak üzere sığır ve koyunun iç yağlarını da onlara haram kıldık. Bu, zulümleri yüzünden onlara verdiğimiz cezâdır. Biz elbette doğru söyleyeniz." (146)

1. Her Tırnaklıyla Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: « أَمَّا كُلُّ ذِي ظُفُرٍ: فَالْإِبِلُ وَالنَّعَامُ»

855- Süddî Allah Teâlâ'nın, ﴿كُلَّ ذِي ظُفُرٍ﴾ ***"her tırnaklıyı"*** sözüyle ilgili şöyle demiştir: "Deve, koyun ve sığırdır."[345]

2. ﴿شُحُومَهُمَا﴾ "şuhûmehümâ" İfadesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ، قَوْلُهُ: {حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ شُحُومَهُمَا} [الأنعام: ١٤٦] قَالَ: « الثَّرْبُ وَشَحْمُ الْكُلْيَتَيْنِ. وَكَانَتِ الْيَهُودُ تَقُولُ: إِنَّمَا حَرَّمَهُ إِسْرَائِيلُ فَنَحْنُ نُحَرِّمُهُ »

856- Yine âyette geçen ﴿شُحُومَهُمَا﴾ ***"şuhûmehümâ"*** ifadesini, "içyağı ve bağırsaktaki yağlar" olarak tefsir etmiştir. Bu hususta Yahudiler, 'Ya'kûb bunları kendisine haram (yasak) kıldığı için biz de kendimize haram kılıyoruz' diyorlardı."[346]

345 Taberî, 12/199; İbn Kesîr, 2/185; Suyûtî, 3/53; Âlûsî, 2/588.
346 Taberî, 12/201; Kurtubî, 3/2561; İbn Kesîr, 2/185; Suyûtî, 3/53; Şevkânî, 2/175.

3. Sırt ve Bağırsakların Taşıdıklarıyla Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: « أَمَّا مَا حَمَلَتْ ظُهُورُهُمَا: فَالْأَلْيَاتُ»

857- Âyette geçen ﴿مَا حَمَلَتْ ظُهُورُهُمَا﴾ ***"sırtlarında yahut bağırsaklarında taşıdıkları"*** ifadesinden maksadın; "but,[347] bağırsaklar ve makat"[348] olduğunu söylemiştir.

4. ﴿الْحَوَايَا﴾ "el-havâyâ" İfadesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {أَوِ الْحَوَايَا} [الأنعام: ١٤٦] قَالَ: «الْمَبَاعِرُ

858- ﴿الْحَوَايَا﴾ ***"el-havâyâ"*** kelimesinden maksadın, "bağırsaklar" olduğunu söylemiştir.

5. Kemiğe Karışanla Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {أَوْ مَا اخْتَلَطَ بِعَظْمٍ} [الأنعام: ١٤٦] «مِمَّا كَانَ مِنْ شَحْمٍ عَلَى عَظْمٍ»

859- ﴿مَا اخْتَلَطَ بِعَظْمٍ﴾ ***"kemiğe karışan"*** ifadesinden maksadın ise "kemiğe yapışan yağlar" olduğunu söylemiştir.[349]

En'âm 147:

فَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ رَبُّكُمْ ذُو رَحْمَةٍ وَاسِعَةٍ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُهُ عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ ﴿١٤٧﴾

"Eğer seni yalanlarlarsa, de ki: 'Rabbiniz geniş rahmet sahibidir. (Bununla beraber) suçlu bir toplumdan O'nun azabı geri çevrilmez.'" (147)

---

347 Taberî, 12/202.
348 Taberî, 12/204; İbn Kesîr, 2/185.
349 Taberî, 12/205; İbn Kesîr, 2/185.

En'âm 148:

سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِنْ شَيْءٍ
كَذَٰلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ حَتَّىٰ ذَاقُوا بَأْسَنَا قُلْ هَلْ عِنْدَكُمْ مِنْ عِلْمٍ
فَتُخْرِجُوهُ لَنَا إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَخْرُصُونَ ﴿١٤٨﴾

"Allah'a ortak koşanlar diyecekler ki: 'Eğer Allah dileseydi, biz de ortak koşmazdık, babalarımız da. Hiçbir şeyi de haram kılmazdık.' Onlardan öncekiler de (peygamberlerini) böyle yalanlamışlardı da sonunda azabımızı tatmışlardı. De ki: 'Sizin (iddialarınızı ispat edecek) bir bilginiz var mı ki onu bize gösteresiniz? Siz ancak kuruntuya uyuyorsunuz ve siz sadece yalan söylüyorsunuz.'" (148)

En'âm 149:

قُلْ فَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ فَلَوْ شَاءَ لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٤٩﴾

"De ki: 'En üstün delil yalnızca Allah'ındır. O, dileseydi elbette sizin hepinizi doğru yola iletirdi.'" (149)

En'âm 150:

قُلْ هَلُمَّ شُهَدَاءَكُمُ الَّذِينَ يَشْهَدُونَ أَنَّ اللَّهَ حَرَّمَ هَٰذَا ۚ فَإِنْ شَهِدُوا
فَلَا تَشْهَدْ مَعَهُمْ ۚ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَالَّذِينَ
لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَهُمْ بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ ﴿١٥٠﴾

"De ki: 'Haydi, Allah, bu (önceki âyetlerde geçen) şeyleri haram kıldı, diye tanıklık yapacak şahitlerinizi getirin.' Onlar şahitlik etseler de sen onlarla beraber şahitlik etme. Âyetlerimizi yalanlayanların ve ahirete inanmayanların arzularına uyma. Onlar başka şeyleri Rablerine denk tutuyorlar." (150)

1. Âyetin Mesajı

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ، قَوْلُهُ: {هَلُمَّ شُهَدَاءَكُمُ الَّذِينَ يَشْهَدُونَ أَنَّ اللَّهَ حَرَّمَ هَذَا} [الأنعام: ١٥٠] يَقُولُ: « قُلْ أَرُونِي الَّذِينَ يَشْهَدُونَ أَنَّ اللَّهَ حَرَّمَ هَذَا مِمَّا حَرَّمَتِ الْعَرَبُ، وَقَالُوا: أَمَرَنَا اللَّهُ بِهِ. قَالَ اللَّهُ لِرَسُولِهِ: {فَإِنْ شَهِدُوا فَلَا تَشْهَدْ مَعَهُمْ} [الأنعام: ١٥٠]

860- Süddî şunları söylemiştir: "Allah Teâlâ burada, 'De ki (Ey Muhammed!): Allah'ın bunları haram kıldığına tanıklık edecek kimseleri bana getirin' buyurmaktadır. Yani Arapların haram kıldıkları ve 'Bize bunu Allah emretti' dedikleri hayvanlar için bunu söyledi. Allah da Rasûlü için ﴿فَإِنْ شَهِدُوا فَلَا تَشْهَدْ مَعَهُمْ﴾ ***'eğer şahitlik ederlerse sen onlarla birlikte şahitlik etme'*** dedi."[350]

En'âm 151:

قُلْ تَعَالَوْا اَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ اَلَّا تُشْرِكُوا بِهٖ شَيْـًٔا وَّبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا ۚ وَلَا تَقْتُلُوْٓا اَوْلَادَكُمْ مِّنْ اِمْلَاقٍ ۗ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَاِيَّاهُمْ ۚ وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ ۚ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِيْ حَرَّمَ اللّٰهُ اِلَّا بِالْحَقِّ ۗ ذٰلِكُمْ وَصّٰىكُمْ بِهٖ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ ﴿١٥١﴾

"De ki: Gelin Rabbinizin size neleri haram kıldığını okuyayım: O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın, ana-babaya iyilik edin, fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin (sizin de onların da rızkını biz veririz) kötülüklerin açığına da gizlisine de yaklaşmayın ve Allah'ın yasakladığı cana haksız yere kıymayın! İşte bunlar Allah'ın size emrettikleridir. Umulur ki düşünüp anlarsınız." (151)

1. ﴿إِمْلَاقٍ﴾ "imlâkın" Kelimesi ile Açık ve Gizli Kötülükler

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِنْ إِمْلَاقٍ} [الأنعام: ١٥١] قَالَ: « الْإِمْلَاقُ: الْفَقْرُ »

350 Taberî, 12/214; Suyûtî, 3/54; Şevkânî, 2/176.

861- Süddî, "Âyette geçen, ﴿إِمْلَاقٍ﴾ ***'imlâkın'*** kelimesi 'fakirliktir'" demiştir.[351]

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ} [الأنعام: ١٥١] : « أَمَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا: فَزَوَانِي الْحَوَانِيتِ، وَأَمَّا مَا بَطَنَ: فَمَا خَفِيَ »

862- Süddî, Kötülüklerin açıkta olanlarıyla kastedilen hanlarda bulunan zinakâr kadınlardır. Bâtında olan kötülükler ise gizli olanlarıdır" demiştir.[352]

En'âm 152:

وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ اِلَّا بِالَّتِي هِيَ اَحْسَنُ حَتّٰى يَبْلُغَ اَشُدَّهٗ ۚ وَاَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ ۚ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا وَاِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبٰى ۚ وَبِعَهْدِ اللّٰهِ اَوْفُوا ۭ ذٰلِكُمْ وَصّٰىكُمْ بِهٖ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿١٥٢﴾

"Rüşdüne erişinceye kadar, yetimin malına, sadece güzel şekilde yaklaşın; ölçü ve tartıyı adaletle yapın. Biz herkese gücünün yettiği kadar sorumluluk yükleriz. Söz söylediğiniz zaman, yakınlarınız dahi olsa adaletli olun, Allah'a verdiğiniz sözü tutun. İşte Allah size, iyice düşünesiniz diye bunları emretti." (152)

1. En Güzel Şekilde İfadesiyle Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ} [الأنعام: ١٥٢] : «فَلْيُثْمِرْ مَالَهُ»

863- Süddî Allah Teâlâ'nın, ﴿الَّتِي هِيَ اَحْسَنُ﴾ ***"en güzel şekilde"*** ifadesini: "Vasî, en verimli biçimde yetimin malını değerlendirsin, anlamındadır" şeklinde tefsir etmiştir.[353]

351 Taberî, 12/127; İbn Kesîr, 2/188.
352 Taberî, 12/128. Bu hususta bkz. En'âm, 6/120.
353 Taberî, 12/220.

2. Rüşd Çağı, Nesh

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، [عَنِ السُّدِّيِّ: {حَتَّى يَبْلُغَ أَشُدَّهُ} [الأنعام: ١٥٢] قَالَ: « أَمَّا أَشُدُّهُ: فَثَلَاثُونَ سَنَةً، ثُمَّ جَاءَ بَعْدَهَا: {حَتَّى إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ} [النساء: ٦]

864- Süddî şöyle demiştir: "Âyette geçen, ﴿أَشُدَّهُۥ﴾ ***'rüşdü'*** ifadesi otuz yaştır. Ancak daha sonra inen, ﴿حَتَّىٰٓ إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ﴾ ***'Evlenme yaşına gelinceye kadar'***[354] âyeti bu hususstaki yaş sınırını daha aşağılara çekmiştir."[355]

En'âm 153:

وَأَنَّ هَٰذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ ۖ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ
عَنْ سَبِيلِهِ ۚ ذَٰلِكُمْ وَصَّىٰكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٥٣﴾

"Şüphesiz bu, benim dosdoğru yolumdur. Buna uyun. (Başka) yollara uymayın. Zira o yollar sizi Allah'ın yolundan ayırır. İşte sakınmanız için Allah size bunları emretti." (153)

1. Bu Âyetlerin Muhkem Olduğu

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، [عَنِ السُّدِّيِّ، قَالَ: «هَؤُلَاءِ الْآيَاتُ الَّتِي أَوْصَى بِهَا مِنْ مُحْكَمِ الْقُرْآنِ»

865- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "Burada emredilen âyetler Kur'ân'ın muhkem âyetlerindendir."[356]

354 Nisâ, 4/6.
355 Taberî, 12/223; İbn Kesîr, 2/189; Âlûsî, 2/594.
356 Taberî, 12/228.

En'âm 154:

ثُمَّ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ تَمَامًا عَلَى الَّذِي أَحْسَنَ وَتَفْصِيلًا لِكُلِّ
شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لَعَلَّهُمْ بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ ﴿١٥٤﴾

"Sonra iyilik yapanlara nimeti tamamlamak, her şeyi açıklamak, hidayet ve rahmete erdirmek için Mûsâ'ya Kitab'ı (Tevrat'ı) verdik ki Rablerinin huzuruna varacaklarına iman etsinler." (154)

En'âm 155:

وَهَذَا كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ فَاتَّبِعُوهُ وَاتَّقُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿١٥٥﴾

"Bu (Kur'ân) da bizim indirdiğimiz bereket kaynağı bir Kitap'tır. Artık ona uyun ve Allah'a karşı gelmekten sakının ki size merhamet edilsin." (155)

En'âm 156:

اَنْ تَقُولُوا اِنَّمَا اُنْزِلَ الْكِتَابُ عَلٰى طَآئِفَتَيْنِ مِنْ قَبْلِنَا
وَاِنْ كُنَّا عَنْ دِرَاسَتِهِمْ لَغَافِلِينَ ﴿١٥٦﴾

"'Kitap, yalnız bizden önceki iki topluluğa indirildi. Biz onların okumalarından habersiz idik' demeyesiniz diye bu Kitab'ı indirdik." (156)

1. İki Toplulukla Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، [عَنِ السُّدِّيِّ: {إِنَّمَا أُنْزِلَ الْكِتَابُ عَلَى طَائِفَتَيْنِ مِنْ قَبْلِنَا} [الأنعام: ١٥٦] : «أَمَا الطَّائِفَتَانِ: فَالْيَهُودُ وَالنَّصَارَى»

866- Süddî şöyle demiştir: "Âyetteki iki topluluk Yahudi ve Hristiyanlardır."[357]

357 Taberî, 12/241; Suyûtî, 2/192.

2. Onların Dirasesinden Gafil Olmanın Anlamı

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: {وَإِنْ كُنَّا عَنْ دِرَاسَتِهِمْ لَغَافِلِينَ} [الأنعام: ١٥٦] يَقُولُ: «وَإِنْ كُنَّا عَنْ قِرَاءَتِهِمْ، لَغَافِلِينَ، لَا نَعْلَمُ مَا هِيَ»

867- Yine Allah Teâlâ'nın, ﴿وَإِنْ كُنَّا عَنْ دِرَاسَتِهِمْ لَغَافِلِينَ﴾ ***"biz onların dirasesinden gafildik"*** kesitini: "Biz onlara indirilen kitaptan habersizdik, onun ne olduğunu bilmiyorduk" şeklinde tefsir etmiştir.[358]

En'âm 157:

اَوْ تَقُولُوا لَوْ اَنَّا اُنْزِلَ عَلَيْنَا الْكِتَابُ لَكُنَّا اَهْدٰى مِنْهُمْ ۚ فَقَدْ جَآءَكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ ۚ فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَّبَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَصَدَفَ عَنْهَا ۗ سَنَجْزِي الَّذِينَ يَصْدِفُونَ عَنْ اٰيَاتِنَا سُوٓءَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يَصْدِفُونَ ﴿١٥٧﴾

"Eğer bize Kitap indirilseydi, biz onlardan daha çok doğru yolda olurduk, demeyesiniz, diye bu Kur'ân'ı indirdik. İşte size Rabbinizden açıkça bir delil, bir hidâyet ve bir rahmet geldi. Artık Allah'ın âyetlerini yalanlayan ve (insanları) onlardan çeviren kimseden daha zalim kimdir!? İnsanları âyetlerimizden alıkoymaya kalkışanları, yapmakta oldukları engellemeden dolayı azabın en kötüsü ile cezalandıracağız." (157)

1. Âyetin Kastettiği Mâna

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: {أَوْ تَقُولُوا لَوْ أَنَّا أُنْزِلَ عَلَيْنَا الْكِتَابُ لَكُنَّا أَهْدَى مِنْهُمْ فَقَدْ جَاءَكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ} [الأنعام: ١٥٧] يَقُولُ: « قَدْ جَاءَكُمْ بَيِّنَةٌ لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُبِينٌ، حِينَ لَمْ تَعْرِفُوا دِرَاسَةَ الطَّائِفَتَيْنِ، وَحِينَ قُلْتُمْ: لَوْ جَاءَنَا كِتَابٌ لَكُنَّا أَهْدَى مِنْهُمْ »

358 Taberî, 12/242.

868- Süddî şöyle demiştir: "Allah Teâlâ burada, 'Size, sizden önceki iki topluluğu bilmediğiniz bir zamanda ve 'Bize bir Kitap gelseydi biz onlardan daha doğru yolda olurduk' dediğiniz anda apaçık bir Arapça dil ile kitap geldi' demektedir."[359]

2. ﴿صَدَفَ عَنْهَا﴾ "sadefe anhâ" İfadesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، [عَنِ السُّدِّيِّ: {وَصَدَفَ عَنْهَا} [الأنعام: ١٥٧] : «فَصَدَّ عَنْهَا»

869- Süddî, âyette geçen ﴿صَدَفَ عَنْهَا﴾ ***"sadefe anhâ"*** ifadesini: "insanları Allah yolundan çevirenler" şeklinde tefsir etmiştir.[360]

En'âm 158:

هَلْ يَنْظُرُونَ اِلَّآ اَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ اَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ اَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ اٰيَاتِ رَبِّكَ ۗ يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ اٰيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا اِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ اٰمَنَتْ مِنْ قَبْلُ اَوْ كَسَبَتْ فِي اِيمَانِهَا خَيْرًا ۗ قُلِ انْتَظِرُوا اِنَّا مُنْتَظِرُونَ ﴿١٥٨﴾

"Onlar ancak kendilerine meleklerin gelmesini veya Rabbinin gelmesini ya da Rabbinin bazı âyetlerinin gelmesini mi gözlüyorlar? Rabbinin âyetlerinden bazısı geldiği gün, daha önce iman etmemiş veya imanında bir hayır kazanmamış olan bir kimseye imanı fayda vermez. De ki: 'Siz bekleyin. Şüphesiz biz de bekliyoruz.'" (158)

1. Meleklerin Gelmesiyle Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، [عَنِ السُّدِّيِّ: {هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ} [الأنعام: ١٥٨] «عِنْدَ الْمَوْتِ» ، {أَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ} [الأنعام: ١٥٨] يَقُولُ: «طُلُوعُ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا»

359 Taberî, 12/244; Suyûtî, 3/57; Şevkânî, 2/181.
360 Taberî, 12/244; İbn Kesîr, 2/192.

870- Süddî Allah Teâlâ'nın, ﴿هَلْ يَنْظُرُونَ اِلَّآ اَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ﴾ ***"Onlar sadece meleklerin kendilerine gelmesini mi bekliyorlar"*** kesitinin "ölüm anındaki melekler" şeklinde tefsir etmiştir.

[2. Rabbin Âyetlerinden Birisiyle Kastedilen]

871- Âyetin, ﴿اَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ اَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ اٰيَاتِ رَبِّكَ﴾ ***"ya da Rabbinin gelmesi veyahut Rabbinin âyetlerinden birisinin gelmesini mi"*** kesitini ise "güneşin batıdan doğması" olarak tefsir etmiştir.[361]

3. İmanda Hayır Kazanmak

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: {يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْرًا} [الأنعام: ١٥٨] ، يَقُولُ: «كَسَبَتْ فِي تَصْدِيقِهَا خَيْرًا عَمَلًا صَالِحًا، فَهَؤُلَاءِ أَهْلُ الْقِبْلَةِ. وَإِنْ كَانَتْ مُصَدِّقَةً وَلَمْ تَعْمَلْ قَبْلَ ذَلِكَ خَيْرًا فَعَمِلَتْ بَعْدَ أَنْ رَأَتِ الْآيَةَ لَمْ يُقْبَلْ مِنْهَا. وَإِنْ عَمِلَتْ قَبْلَ الْآيَةِ خَيْرًا ثُمَّ عَمِلَتْ بَعْدَ الْآيَةِ خَيْرًا، قُبِلَ مِنْهَا»

872- Allah Teâlâ'nın, ﴿اَوْ كَسَبَتْ فِي اِيمَانِهَا خَيْرًا﴾ ***"ya da imanında hayır kazanmamışsa"*** sözüyle ilgili Süddî şöyle demiştir: "Sâlih amel kastedilmektedir. Burada bahsi geçenler kıble ehli olan kimselerdir. Bunlar güneş batıdan doğmadan önce sâlih amel yapmamıştır, fakat âyeti gördükten sonra yapmaya çalışırlarsa yaptıkları amel kabul edilmeyecektir. Ancak güneş henüz batıdan doğmadan önce sâlih amel yapmışlarsa ve bunu batıdan doğduktan sonra da devam ettirmişlerse amelleri kabul edilir."[362]

En'âm 159:

اِنَّ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا لَسْتَ مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ اِنَّمَا
اَمْرُهُمْ اِلَى اللّٰهِ ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿١٥٩﴾

361 Taberî, 12/244.
362 Taberî, 12/267; Suyûtî, 3/58; Şevkânî, 2/182.

"Dinlerini parça parça edip gruplara ayrılanlar var ya, senin onlarla hiçbir ilişkin yoktur. Onların işi ancak Allah'a kalmıştır. Sonra Allah onlara yaptıklarını bildirecektir." (159)

1. Âyette Bahsedilenler

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: {إِنَّ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا لَسْتَ مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ} [الأنعام: ١٥٩] : «هَؤُلَاءِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى»

873- Süddî şöyle demiştir: "Âyette bahsi geçenlerin Yahudi ve Hristiyanlardır."

2. Dinlerini Bölenlerle Kastedilen

[أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ عُثْمَانَ بْنِ حَكِيمٍ فِيمَا كَتَبَ إِلَيَّ ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ ثنا أَسْبَاطٌ[عَنِ السُّدِّيِّ: قَوْلُهُ: إِنَّ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ، قَالَ: تَرَكُوا دِينَهُمْ

874- Âyetin; ﴿فَرَّقُوا دِينَهُمْ﴾ ***"dinlerini bölenler"*** kesitini: "dinlerini bırakıp gruplaşanlar" şeklinde tefsir etmiştir.[363]

3. Hz. Nebî'nin (s.a.v.), Dinlerini Parçalayanlara Karşı Durumu

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: قَوْلُهُ: {لَسْتَ مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ إِنَّمَا أَمْرُهُمْ إِلَى اللَّهِ} [الأنعام: ١٥٩] : « لَمْ يُؤْمَرْ بِقِتَالِهِمْ، ثُمَّ نُسِخَتْ، فَأُمِرَ بِقِتَالِهِمْ فِي سُورَةِ بَرَاءَةَ

875- Âyetin; ﴿لَسْتَ مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ إِنَّمَا اَمْرُهُمْ اِلَى اللهِ﴾ ***"senin onlarla hiçbir ilişkin yok, onları işi sadece Allah'adır"*** kesitiyle ilgili Süddî şöyle demiştir: "Onlarla savaşmakla emrolunmadı, ancak daha sonra bu âyet neshedildi ve Tevbe sûresinde onlarla savaşması ona emredildi."[364]

363 Taberî, 12/269; Kurtubî, 3/2585; İbn Kesîr, 2/196.
364 Taberî, 12/272; Suyûtî, 3/63; Şevkânî, 2/604.

En'âm 160:

مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا
يُجْزَى إِلَّا مِثْلَهَا وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٦٠﴾

"Kim bir iyilik yaparsa, ona on katı vardır. Kim de bir kötülük yaparsa, o da sadece o kötülüğün misliyle cezalandırılır ve onlara zulmedilmez." (160)

En'âm 161:

قُلْ إِنَّنِي هَدَانِي رَبِّي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ دِينًا قِيَمًا مِلَّةَ
إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٦١﴾

"De ki: 'Şüphesiz Rabbim beni doğru bir yola, dosdoğru bir dine, Hakk'a yönelen İbrâhim'in dinine iletti. O, Allah'a ortak koşanlardan değildi.'" (161)

En'âm 162:

قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦٢﴾

"De ki: Şüphesiz benim namazım, nüsüküm, hayatım ve ölümüm hepsi âlemlerin Rabbi Allah içindir." (162)

1. Nüsük ile Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، [عَنِ السُّدِّيِّ، قَوْلُهُ: {وَنُسُكِي} [الأنعام: ١٦٢] قَالَ: «ذَبِيحَتِي»

876- Süddî şöyle demiştir: "Nüsük, kurbanlık hayvandır."[365]

365 Taberî, 12/285; Âlûsî, 2/606.

En'âm 163:

لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَٰلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ ﴿١٦٣﴾

"O'nun hiçbir ortağı yoktur. İşte ben bununla emrolundum. Ben Müslümanların ilkiyim." (163)

En'âm 164:

قُلْ أَغَيْرَ اللَّهِ أَبْغِي رَبًّا وَهُوَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ إِلَّا عَلَيْهَا وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ مَرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿١٦٤﴾

"De ki: 'Her şeyin Rabbi O iken ben başka bir Rab mı arayayım? Herkes günahı yalnız kendi aleyhine kazanır. Hiçbir günahkâr başka bir günahkârın günah yükünü yüklenmez. Sonra dönüşünüz ancak Rabbinizedir. O size, ihtilaf etmekte olduğunuz şeyleri haber verecektir.'" (164)

En'âm 165:

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ الْأَرْضِ وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ ۗ إِنَّ رَبَّكَ سَرِيعُ الْعِقَابِ ۖ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٦٥﴾

"Sizi yeryüzünün halifeleri kılan, size verdiği (nimetler) hususunda sizi denemek için kiminizi kiminizden derecelerle üstün kılan O'dur. Şüphesiz Rabbin, cezası çabuk olandır ve gerçekten O, bağışlayan merhamet edendir." (165)

1. Ümmet-i Muhammed'in Yeryüzünün Halifeleri Olmaları

[حَدَّثَنِي الْحُسَيْنُ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: {وَهُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ الْأَرْضِ} [الأنعام: ١٦٥] قَالَ: « أَمَّا خَلَائِفُ الْأَرْضِ: فَأَهْلَكَ الْقُرُونَ، وَاسْتَخْلَفَنَا فِيهَا بَعْدَهُمْ »

877- Süddî bu âyetin tefsiri ile ilgili şunları söylemiştir: "Allah önceki nesilleri helâk edip onların yerine bizleri getirdi."[366]

2. İnsanların Derecelerle Birbirlerine Üstün Kılınmalarının Anlamı

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: {وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ} [الأنعام: ١٦٥] يَقُولُ: «فِي الرِّزْقِ.»

878- Âyetin, ﴿وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ﴾ ***"bir kısmınızı diğerlerine derecelerle yükseltti"*** kesitini: "Rızık bakımından kiminizi kiminizden üstün kıldı" şeklinde tefsir etmiştir.[367]

366 Taberî, 12/288; Suyûtî, 3/67; Şevkânî, 2/186.
367 Taberî, 12/289; Suyûtî, 3/97.

7. A'RÂF SÛRESİ

A'râf 1:

الٓمٓصٓ ﴿١﴾

Elif, Lâm, Mîm, Sâd. (1)

1. Elif, Lâm, Mîm, Sâd ile Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ: {المص} [الأعراف: ١] قَالَ: «هِيَ هِجَاءُ الْمُصَوِّرِ»

879- Süddî şöyle demiştir: "Bu harfler, Allah'ın el-Musavvir isminin heceleridir."[368]

A'râf 2:

كِتَابٌ أُنْزِلَ إِلَيْكَ فَلَا يَكُنْ فِي صَدْرِكَ حَرَجٌ مِنْهُ لِتُنْذِرَ بِهِ وَذِكْرٰى لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٢﴾

"Bu, sana kendisiyle (insanları) uyarman için ve mü'minlere öğüt olarak indirilmiş bir Kitap'tır. Artık ondan dolayı göğsünde bir sıkıntı olmasın." (2)

---

368 Taberî, 12/293; Suyûtî, 3/67; Şevkânî, 2/189.

1. Sıkıntı ile Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، [عَنِ السُّدِّيِّ: {فَلَا يَكُنْ فِي صَدْرِكَ حَرَجٌ مِنْهُ} [الأعراف: ٢] ، قَالَ: « أَمَّا الْحَرَجُ: فَشَكٌّ »

880- Süddî şöyle demiştir: "Sıkıntı ile kastedilen şüphedir."[369]

A'râf 3:

اتَّبِعُوا مَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ ﴿٣﴾

"Rabbinizden size indirilene uyun. Onu bırakıp başka dostlara uymayın. Ne kadar da az öğüt alıyorsunuz!" (3)

A'râf 4:

وَكَمْ مِنْ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا فَجَاءَهَا بَأْسُنَا بَيَاتًا أَوْ هُمْ قَائِلُونَ ﴿٤﴾

"Nice memleketleri helâk ettik. Onlara azabımız gece uykusuna dalmışken yahut gündüz istirahat halinde iken gelmişti." (4)

A'râf 5:

فَمَا كَانَ دَعْوَاهُمْ إِذْ جَاءَهُمْ بَأْسُنَا إِلَّا أَنْ قَالُوا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٥﴾

"Azabımız kendilerine geldiğinde, '(Biz bunu hak ettik.) Gerçekten biz zalimler olmuştuk' demekten başka söyleyecekleri kalmamıştı." (5)

A'râf 6:

فَلَنَسْئَلَنَّ الَّذِينَ أُرْسِلَ إِلَيْهِمْ وَلَنَسْئَلَنَّ الْمُرْسَلِينَ ﴿٦﴾

"Elbette kendilerine peygamber gönderilen kimseleri de gönderilen peygamberleri de mutlaka sorguya çekeceğiz!" (6)

369 Taberî, 12/296; İbn Kesîr, 2/200.

1. Rasûllere ve Ümmetlerine Sorulacaklar

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ: {فَلَنَسْأَلَنَّ الَّذِينَ أُرْسِلَ إِلَيْهِمْ وَلَنَسْأَلَنَّ الْمُرْسَلِينَ} [الأعراف: ٦] : «يَقُولُ فَلَنَسْأَلَنَّ الْأُمَمَ مَا عَمِلُوا فِيمَا جَاءَتْ بِهِ الرُّسُلُ، وَلَنَسْأَلَنَّ الرُّسُلَ هَلْ بَلَّغُوا مَا أُرْسِلُوا بِهِ»

881- Süddî bu âyetin tefsiri ile ilgili şunları söylemiştir: "Peygamberlerin getirmiş olduğu şeyler hususunda ne yaptınız diye ümmetleri sorguya çekeceğiz. Peygamberleri de tebliğ edip etmedikleri hususunda sorguya çekeceğiz."[370]

A'râf 7:

فَلَنَقُصَّنَّ عَلَيْهِمْ بِعِلْمٍ وَمَا كُنَّا غَائِبِينَ ﴿٧﴾

"Andolsun, onlara (yaptıklarını) tam bir bilgi ile anlatacağız. Çünkü biz onlardan uzak değiliz." (7)

A'râf 8:

وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ ۚ فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٨﴾

"O gün tartı haktır. Kimin (sevap) tartıları ağır gelirse, işte onlar kurtuluşa erenlerdir." (8)

1. Tartılacak Olan Nedir?

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ، قَوْلُهُ: {وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ} [الأعراف: ٨] : «تُوزَنُ الْأَعْمَالُ»

882- Süddî bu âyetin tefsirinde şunları söylemiştir: "Ameller tartılacaktır."[371]

370 Taberî, 12/306.
371 Taberî, 12/310; Suyûtî, 3/69; Şevkânî, 2/193.

A'râf 9:

وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَظْلِمُونَ ﴿٩﴾

"Ama kimlerin sevabı da hafif gelirse, işte onlar âyetlerimize haksızlık etmiş olmaları sebebiyle kendilerini ziyana sokanlardır." (9)

A'râf 10:

وَلَقَدْ مَكَّنَّاكُمْ فِي الْأَرْضِ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ قَلِيلًا مَا تَشْكُرُونَ ﴿١٠﴾

"Andolsun, size yeryüzünde imkân ve iktidar verdik. Sizin için orada birçok geçim imkânları da yarattık. Ama siz ne kadar az şükrediyorsunuz!" (10)

A'râf 11:

وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَاكُمْ ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ
فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ لَمْ يَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ ﴿١١﴾

"Andolsun sizi yarattık, sonra size şekil verdik, sonra da meleklere, Âdem'e secde edin, diye emrettik. İblîs'in dışındakiler secde ettiler. O secde edenlerden olmadı." (11)

1. Yaratılan ve Tasvir Edilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ: {وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَاكُمْ} [الأعراف: ١١] يَقُولُ: «خَلَقْنَا آدَمَ ثُمَّ صَوَّرْنَا الذُّرِّيَّةَ فِي الْأَرْحَامِ»

883- Süddî bu âyeti şöyle tefsir etmiştir: "Âdem'i yarattık ve soyuna rahimlerde şekil verdik."[372]

372 Taberî, 12/318; İbn Kesîr, 2/203; Âlûsî, 3/11.

A'râf 12:

قَالَ مَا مَنَعَكَ أَلَّا تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ
خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ ﴿١٢﴾

"Allah, 'Sana emrettiğim zaman seni saygı ile eğilmekten ne alıkoydu?' dedi. (O da) 'Ben ondan hayırlıyım. Çünkü beni ateşten yarattın. Onu ise çamurdan yarattın' dedi." (12)

A'râf 13:

قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا فَمَا يَكُونُ لَكَ اَنْ تَتَكَبَّرَ فِيهَا فَاخْرُجْ اِنَّكَ مِنَ الصَّاغِرِينَ ﴿١٣﴾

"Allah, 'Öyle ise, in oradan! Orada büyüklük taslamak senin haddin değildir. Çık! Çünkü sen küçüklüklerdensin!' buyurdu." (13)

1. Küçüklükle Kastedilen

[حَدَّثَنَا مُوسَى، قَالَ: ثنا عَمْرٌو، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {فَاخْرُجْ إِنَّكَ مِنَ الصَّاغِرِينَ} [الأعراف: ١٣] « وَالصَّغَارُ: هُوَ الذُّلُّ »

884- Amr b. Hammâd, → Esbât kanalı ile gelen bir rivâyette Süddî şöyle demiştir: "Küçüklükle kastedilen zillettir."[373]

A'râf 14-15:

قَالَ اَنْظِرْنِي اِلٰى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٤﴾ قَالَ اِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ ﴿١٥﴾

"İblîs, 'Bana, tekrar dirilecekleri güne kadar mühlet ver' dedi. Allah, 'Sen mühlet verilenlerdensin' buyurdu." (14-15)

373 Taberî, 12/330; Kurtubî, 3/2610.

1. Şetana Mühlet Verilmesi

[حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ هَارُونَ، قَالَ: ثنا عَمْرٌو، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: {قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ إِلَى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ} [الحجر: ٣٧] «فَلَمْ يُنْظِرْهُ إِلَى يَوْمِ الْبَعْثِ، وَلَكِنْ أَنْظَرَهُ إِلَى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ، وَهُوَ يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ النَّفْخَةَ الْأُولَى، فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ، فَمَاتَ»

885- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "Allah şeytana dirilme gününe kadar değil, malum vakte kadar fırsat verdi ki o da birinci Sûr'a üfleneceği gündür.[374] Birinci Sûr'a üflendiğinde yerde ve gökte bulunan herkes ölecektir."[375]

A'râf 16:

قَالَ فَبِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿١٦﴾

"Şeytan dedi ki: '(Öyle ise) beni azdırmana karşılık, yemin ederim ki, ben de onları saptırmak için senin dosdoğru yolunun üzerinde elbette oturacağım.'" (16)

A'râf 17:

ثُمَّ لَآتِيَنَّهُمْ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَائِلِهِمْ وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ ﴿١٧﴾

"'Sonra elbette onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından, sollarından sokulacağım ve sen, onların çoklarını şükredenlerden bulmayacaksın!' dedi." (17)

374 Bkz. Hicr, 15/37-38.
375 Taberî, 12/331.

1. Şeytanın Önden Gelmesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {ثُمَّ لَآتِيَنَّهُمْ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَائِلِهِمْ} [الأعراف: ١٧] : أَمَّا {مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ} [الأعراف: ١٧] «فَالدُّنْيَا أَدْعُوهُمْ إِلَيْهَا وَأُرَغِّبُهُمْ فِيهَا»

886- Ahmed b. Mufaddal, Süddî'nin âyette geçen, ﴿مِنْ بَيْنِ اَيْدِيهِمْ﴾ ***"önlerinden"*** ifadesini: "Ben onları dünyalık şeylere çağıracak ve dünyayı onlara sevimli göstereceğim" şeklinde tefsir ettiğini söylemiştir.

2. Şeytanın Arkadan Gelmesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {ثُمَّ لَآتِيَنَّهُمْ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَائِلِهِمْ} [الأعراف: ١٧] : أَمَّا {مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ} [الأعراف: ١٧] «فَالدُّنْيَا أَدْعُوهُمْ إِلَيْهَا وَأُرَغِّبُهُمْ فِيهَا» {وَمِنْ خَلْفِهِمْ} [الأعراف: ١٧] : «فَمَنِ الْآخِرَةِ أُشَكِّكُهُمْ فِيهَا وَأُبَعِّدُهَا عَلَيْهِمْ» {وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ} [الأعراف: ١٧] «يَعْنِي الْحَقَّ فَأُشَكِّكُهُمْ فِيهِ» {وَعَنْ شَمَائِلِهِمْ} [الأعراف: ١٧] «يَعْنِي الْبَاطِلَ أُخَفِّفُهُ عَلَيْهِمْ، وَأُرَغِّبُهُمْ فِيهِ»

887- Âyette geçen, ﴿وَمِنْ خَلْفِهِمْ﴾ ***"arkalarından"*** ifadesini ise; "Onları ahiret konusunda şüphelendirip ahiretten uzaklaştıracağım" şeklinde tefsir ettiğini nakletmiştir.[376]

[3. Şeytanın Sağdan Gelmesi]

888- Yine âyette geçen, ﴿وَعَنْ اَيْمَانِهِمْ﴾ ***"sağlarından"*** ifadesini: "Onlara hak suretinde yaklaşıp doğrular hususunda şüphelere düşüreceğim" şeklinde tefsir etmiştir.

376 Taberî, 12/340; İbn Kesîr, 2/204.

[4. Şeytanın Soldan Gelmesi]

889- Yine âyette geçen ﴿وَعَنْ شَمَآئِلِهِمْ﴾ ***"sollarından"*** ifadesini: "Bâtılı onlara basit gösterip sevimli kılacağım" şeklinde tefsir ettiğini söylemiştir.

A'râf 18:

قَالَ اخْرُجْ مِنْهَا مَذْؤُومًا مَدْحُورًا لَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ لَأَمْلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٨﴾

"Allah buyurdu: 'Haydi, yerilmiş ve kovulmuş olarak oradan çık! Andolsun ki, onlardan kim sana uyarsa, sizin hepinizi cehenneme dolduracağım!'" (18)

1. ﴿مَذْؤُومًا﴾ "mez'ûmen" ve ﴿مَدْحُورًا﴾ "medhûran" İfadeleri

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ، قَوْلُهُ: {اخْرُجْ مِنْهَا مَذْءُومًا مَدْحُورًا} : « أَمَّا مَذْءُومًا: فَمَنْفِيًّا، وَأَمَّا مَدْحُورًا: فَمَطْرُودًا »

890- Süddî Allah Teâlâ'nın, ﴿مَذْؤُومًا﴾ ***"mez'ûmen"*** ifadesini: "uzaklaştırılmış", ﴿مَدْحُورًا﴾ ***"medhûran"*** ifadesini ise; "kovulmuş" şeklinde tefsir etmiştir.[377]

A'râf 19:

وَيَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ فَكُلَا مِنْ حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿١٩﴾

"Ey Âdem! Sen ve eşin cennette kalın. Dilediğiniz yerden yiyin. Fakat şu ağaca yaklaşmayın. Yoksa zalimlerden olursunuz." (19)

377 Taberî, 12/343; İbn Kesîr, 2/205.

A'râf 20:

فَوَسْوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُۥرِيَ عَنْهُمَا مِنْ سَوْاٰتِهِمَا وَقَالَ مَا نَهٰىكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هٰذِهِ الشَّجَرَةِ اِلَّآ اَنْ تَكُونَا مَلَكَيْنِ اَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ ﴿٢٠﴾

"Derken şeytan, kendilerinden gizlenmiş olan avret yerlerini onlara açmak için kendilerine vesvese verdi ve dedi ki: 'Rabbiniz size bu ağacı ancak, melek olmayasınız, ya da (cennette) ebedî kalacaklardan olmayasınız diye yasakladı.'" (20)

1. Şeytanın Âdem ve Eşinin Elbiselerini Soyma İsteği

[حَدَّثَنَا أَبُو زُرْعَةَ ثنا عَمْرُو بْنُ حَمَّادٍ ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُورِيَ عَنْهُمَا مِنْ سَوْآتِهِمَا بِهَتْكِ لِبَاسِهِمَا، وَكَانَ قَدْ عَلِمَ أَنَّ لَهُمَا سَوْأَةً لَمَّا كَانَ يَقْرَأُ مِنْ كُتُبِ الْمَلائِكَةِ وَلَمْ يَكُنْ آدَمُ يَعْلَمُ ذَلِكَ، وَكَانَ لِبَاسُهُمَا الظُّفُرُ

891- İbn Ebî Hâtim Süddî'den şöyle dediğini nakletmiştir: "Şeytan onların elbiselerini çıkartmak için bunu yaptı. Âdem'in haberi yoktu fakat şeytan, meleklere ait okuduğu kitapta Âdem ve eşinin avret yerlerinin olduğunu öğrenmişti. Giydikleri elbise tırnaktan oluşuyordu."

2. Şeytanın, Ağacın Yasaklanma Gerekçesine Dair Sözü

[حَدَّثَنَا أَبُو زُرْعَةَ ثنا عَمْرُو بْنُ حَمَّادٍ ثَنَا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: أَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ، يَقُولُ: لَا تَمُوتُونَ أَبَدًا

892- İbn Ebî Hâtim Süddî'den şöyle dediğini nakletmiştir: "Hiç ölmezsiniz diye, anlamındadır.

A'râf 21:

وَقَاسَمَهُمَآ اِنِّي لَكُمَا لَمِنَ النَّاصِحِينَ ﴿٢١﴾

"Ve onlara: Ben gerçekten size öğüt verenlerdenim, diye yemin etti." (21)

1. Şeytanın Yemin Etmesi ve Âdem'in Bedenine Dair Bazı Bilgiler

[حَدَّثَنَا أَبُو زُرْعَةَ، ثنا عَمْرُو بْنُ حَمَّادِ بْنِ طَلْحَةَ ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: قَالَ: كَانَ آدَمُ طُولُهُ سِتُّونَ ذِرَاعًا، فَكَسَى اللَّهُ هَذَا الْجِلْدَ وَأَعَانَهُ بِالظُّفُرِ يَحْتَكُّ بِهِ

893- İbn Ebî Hatîm, Süddî'den bu âyetin tefsiri hususunda şunu tahriç etmiştir: "Şeytan onlara Allah'ın adı ile yemin etti. Âdem'in boyu altmış zirâ idi. (Bu kadar büyük) derisini kaşıması için Allah kendisine tırnak vermişti."[378]

A'râf 22:

فَدَلّٰىهُمَا بِغُرُورٍ ۚ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوْاٰتُهُمَا وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ ۚ وَنَادٰىهُمَا رَبُّهُمَآ اَلَمْ اَنْهَكُمَا عَنْ تِلْكُمَا الشَّجَرَةِ وَاَقُلْ لَّكُمَآ اِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿٢٢﴾

"Böylece onları hile ile aldattı. Ağacın meyvesini tattıklarında ayıp yerleri kendilerine göründü. Ve cennet yapraklarından üzerlerini örtmeye başladılar. Rableri onlara şöyle dedi: Ben size o ağacı yasaklamadım mı ve şeytan size apaçık bir düşmandır, demedim mi?" (22)

1. Âdem'in Yapılan Yemine Neden İnandığını Açıklaması

[حَدَّثَنَا أَبُو زُرْعَةَ ثنا عَمْرُو بْنُ حَمَّادٍ، ثنا أَسْبَاطٌ] عَنِ السُّدِّيِّ: قَوْلُهُ: وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ قَالَ: أَقْبَلا يُغَطِّيَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ قَالَ آدَمُ: رَبِّ إِنَّهُ حَلَفَ لِي بِكَ، وَلَمْ أَكُنْ أَعْلَمُ أَنَّ أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ يَحْلِفُ بِكَ إِلَّا صَادِقًا

894- İbn Ebî Hatîm, Süddî'den şöyle dediğini nakletmiştir: "Üzerlerini cennet yaprakları ile örtmeye başladılar. Bu arada Âdem, 'Ya Rabbi! Senin isminle bana yemin etti. Ben, senin ismini kullanarak yemin eden

378 Suyûtî, 3/74.

birisinin sadece doğruları söyleyeceğini biliyordum, yalan söyleyeceğini tahmin etmiyordum' dedi."[379]

A'râf 23:

قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٢٣﴾

"Dediler ki: 'Rabbimiz! Biz kendimize zulüm ettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz.'" (23)

A'râf 24:

قَالَ اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَى حِينٍ ﴿٢٤﴾

"Allah, dedi ki: Birbirinizin düşmanı olarak inin. Size yeryüzünde bir zamana kadar yerleşme ve yararlanma vardır." (24)

1. İn Emri Kimlere Yapılmıştır?

[حَدَّثَنَا ابْنُ وَكِيعٍ، قَالَ: ثنا عَمْرُو بْنُ طَلْحَةَ، عَنْ أَسْبَاطٍ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ} [الأعراف: ٢٤] ، قَالَ «: فَلَعَنَ الْحَيَّةَ، وَقَطَعَ قَوَائِمَهَا، وَتَرَكَهَا تَمْشِي عَلَى بَطْنِهَا، وَجَعَلَ رِزْقَهَا مِنَ التُّرَابِ، وَاهْبِطُوا إِلَى الْأَرْضِ: آدَمُ وَحَوَّاءُ وَإِبْلِيسُ وَالْحَيَّةُ »

895- Amr b. Talha → Esbât kanalıyla gelen bir rivâyette Süddî'nin şöyle dediği nakledilmiştir: ﴿اهْبِطُوا﴾ ***"inin"*** sözünden kastedilenler Âdem, Havvâ ve yılandır.[380] "Allah yılana lânet etti ve ayaklarını kestiği için sürüngenlerden oldu. Sonra rızkını da topraktan kıldı."[381]

---

379 Suyûtî, 3/75; Şevkânî, 2/196.

380 Bu kısım bizim tercüme ettiğimiz kitapta yoktur. *Taberî Tefsiri*'ne müracaat ettiğimizde açıklamanın bu şekilde olduğunu gördük. Büyük ihtimalle yazar unutmuş veya basım esnasında gözden kaçmış olmalı. Bir diğer ihtimal müracaat ettikleri *Taberî Tefsiri*'nin nüshasında böyle bir sorun vardır. [Çeviren].

381 Taberî, 12/358.

A'râf 25:

قَالَ فِيهَا تَحْيَوْنَ وَفِيهَا تَمُوتُونَ وَمِنْهَا تُخْرَجُونَ ﴿٢٥﴾

"'Orada yaşayacaksınız, orada öleceksiniz ve oradan (diriltilip) çıkarılacaksınız' dedi." (25)

A'râf 26:

يَا بَنِي اٰدَمَ قَدْ اَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُوَارِي سَوْاٰتِكُمْ وَرِيشًا ۭ وَلِبَاسُ
التَّقْوٰى ذٰلِكَ خَيْرٌ ۭ ذٰلِكَ مِنْ اٰيٰتِ اللّٰهِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿٢٦﴾

"Ey Âdemoğulları! Size ayıp yerlerinizi örtecek giysi, süslenecek elbise yarattık. Takvâ elbisesi. İşte o daha hayırlıdır. Bunlar Allah'ın âyetlerindendir. Belki düşünüp öğüt alırlar." (26)

1. Elbise, Süs ve Takvâ Elbisesi

حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ: {لِبَاسًا يُوَارِي سَوْآتِكُمْ} قَالَ: «هِيَ الثِّيَابُ»

حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ: (وَرِيَاشًا) قَالَ: « أَمَّا رِيَاشًا: فَرِيَاشُ الْمَالِ »

حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ: {وَلِبَاسُ التَّقْوَى} [الأعراف: ٢٦] : الْإِيمَانُ، {ذَلِكَ خَيْرٌ} [الأعراف: ٢٦] يَقُولُ: «ذَلِكَ خَيْرٌ مِنَ الرِّيَاشِ وَاللِّبَاسِ يُوَارِي سَوْآتِكُمْ»

896- Ahmed b. Mufaddal → Esbât kanalı ile Süddî'nin Allah Teâlâ'nın, ﴿يُوَارِي سَوْاٰتِكُمْ﴾ ***"ayıp yerlerinizi örtecek"*** ifadesini "elbise", ﴿رِيشًا﴾ ***"rîşen"***[382]

382 Taberî, 12/362.

ifadesini "mal", ﴿لِبَاسُ التَّقْوَى﴾ [383]***"takvâ elbisesi"*** ifadesini: "iman"[384] şeklinde tefsir ettiğini nakletmiştir. Ayrıca, "Bu, ayıp yerlerinizi örten süslü elbise ve giyeceklerden daha hayırlıdır"[385] dediği nakledilmiştir.

A'râf 27:

يَابَنِي آدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ الشَّيْطَانُ كَمَا أَخْرَجَ أَبَوَيْكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوْآتِهِمَا إِنَّهُ يَرَاكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ إِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٧﴾

"Ey Âdemoğulları! Şeytan, ana-babanızı, ayıp yerlerini kendilerine göstermek için elbiselerini soyarak cennetten çıkardığı gibi sizi de aldatmasın. Çünkü o ve yandaşları, sizin onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler. Şüphesiz biz şeytanları, inanmayanların dostları kıldık." (27)

A'râf 28:

وَإِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً قَالُوا وَجَدْنَا عَلَيْهَا آبَاءَنَا وَاللَّهُ أَمَرَنَا بِهَا قُلْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ أَتَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٨﴾

"Onlar bir kötülük yaptıkları zaman: 'Atalarımızı böyle yapar bulduk. Allah da bize bunu emretti' derler. De ki: Allah kötülüğü emretmez. Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz?" (28)

1. Mescidlerde Elbise Giyilmesi Emrinin Arka Planı

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، [عَنِ السُّدِّيِّ: {وَإِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً قَالُوا وَجَدْنَا عَلَيْهَا آبَاءَنَا وَاللَّهُ أَمَرَنَا بِهَا} [الأعراف: ٢٨] ، قَالَ: « كَانَ قَبِيلَةٌ مِنَ الْعَرَبِ مِنْ أَهْلِ الْيَمَنِ يَطُوفُونَ بِالْبَيْتِ عُرَاةً، فَإِذَا قِيلَ: لِمَ تَفْعَلُونَ ذَلِكَ؟ قَالُوا: وَجَدْنَا عَلَيْهَا آبَاءَنَا، وَاللَّهُ أَمَرَنَا بِهَا »

383 Taberî, 12/365; Suyûtî, 3/76.
384 Taberî, 12/366; İbn Kesîr, 2/207; Suyûtî, 3/76; Âlûsî, 3/24.
385 Taberî, 12/372; İbn Kesîr, 2/207.

897- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "Yemen'den bir kabile Kâbe'yi çıplak tavaf ediyordu. Onlara 'Niye böyle yapıyorsunuz?' denilince, 'Atalarımızı böyle yapar bulduk. Allah da bize bunu emretti' diyorlardı."[386]

A'râf 29:

قُلْ اَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ ۖ وَاَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَادْعُوهُ
مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ۚ كَمَا بَدَاَكُمْ تَعُودُونَ ﴿٢٩﴾

"De ki: Rabbim adaleti emretti. Her secde ettiğinizde yüzlerinizi O'na çevirin ve dini yalnız Allah'a has kılarak O'na yalvarın. İlkin sizi yarattığı gibi (yine O'na) döneceksiniz." (29)

1. ﴿الْقِسْطِ﴾ "el-kıstı" ve ﴿مَسْجِدٍ﴾ "mescidin" İfadeleri

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، [عَنِ السُّدِّيِّ: {قُلْ أَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ} [الأعراف: ٢٩] « وَالْقُسْطُ: الْعَدْلُ »

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، [عَنِ السُّدِّيِّ: {وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ} [الأعراف: ٢٩] ، « هُوَ الْمَسْجِدُ: الْكَعْبَةُ »

898- Süddî Allah Teâlâ'nın, ﴿الْقِسْطِ﴾ ***"el-kıstı"*** sözünü "adalet", ﴿مَسْجِدٍ﴾ ***"mescidin"*** kelimesini "Kâbe" şeklinde tefsir etmiştir.[387]

2. Başlamakla Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، [عَنِ السُّدِّيِّ: {كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ فَرِيقًا هَدَى وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلَالَةُ} [الأعراف: ٣٠] ، يَقُولُ: «كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ كَمَا خَلَقْنَاكُمْ »

386 Taberî, 12/379; Suyûtî, 3/77; Şevkânî, 2/199.
387 Taberî, 12/380; Âlûsî, 3/27.

899- Süddî Allah Teâlâ'nın, ﴿كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ﴾ ***"sizi başladığı gibi döneceksiniz"*** sözünü, "Sizi yarattığı gibi" şeklinde tefsir etmiştir.

A'râf 30:

فَرِيقًا هَدٰى وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلَالَةُ اِنَّهُمُ اتَّخَذُوا الشَّيَاطِينَ
اَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَيَحْسَبُونَ اَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿٣٠﴾

"O, bir grubu doğru yola iletti, bir gruba da sapıklık müstahak oldu. Çünkü onlar Allah'ı bırakıp şeytanları kendilerine dost edindiler. Böyle iken kendilerinin doğru yolda olduklarını sanıyorlar." (30)

1. İnsanların Dalâlet ve Hidayet Olarak Farklılaşması

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ: {كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ فَرِيقًا هَدَى وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلَالَةُ} [الأعراف: ٣٠] ، يَقُولُ: «كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ كَمَا خَلَقْنَاكُمْ، فَرِيقٌ مُهْتَدُونَ وَفَرِيقٌ ضَالٌّ، كَذَلِكَ تَعُودُونَ وَتَخْرُجُونَ مِنْ بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ»

900- Süddî, "Bir grup doğru yoldadır, bir grup da dalâlettedir. Bu şekilde döneceksiniz ve annelerinizin karnından çıkacaksınız" demiştir.[388]

A'râf 31:

يَا بَنِي اٰدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا
وَلَا تُسْرِفُوا ۚ اِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ﴿٣١﴾

"Ey Âdemoğulları! Her mescitte ziynetinizi takının. Yiyin için fakat israf etmeyin. Çünkü O, israf edenleri sevmez." (31)

388 Taberî, 12/384; İbn Kesîr, 2/209.

1. Ziynetlerin Alınması ve İsrafın Yasaklanması

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: قَالَ اللَّهُ: {يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ} [الأعراف: ٣١] ، يَقُولُ: «مَا يُوَارِي الْعَوْرَةَ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ»

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ، قَالَ: « كَانَ الَّذِينَ يَطُوفُونَ بِالْبَيْتِ عُرَاةً يُحَرِّمُونَ عَلَيْهِمُ الْوَدَكَ مَا أَقَامُوا بِالْمَوْسِمِ، فَقَالَ اللَّهُ لَهُمْ: {كُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ} [الأعراف: ٣١] ، يَقُولُ: «لَا تُسْرِفُوا فِي التَّحْرِيمِ»

901- Süddî bu âyetin tefsirinde şunları söylemiştir: "Her mescitte avretinizi örtecek şeyleri alın, demektir. Kâbe'yi tavaf edenler, hac mevsiminde orada bulundukları sürece kendileri için et yemeyi haram kılarlardı. Bunun üzerine Allah onlara, ﴿لَا تُسْرِفُوا﴾ ***'israf etmeyin'*** buyurdu. Yani bir şeyi haram (yasak) kılmada aşırıya gitmeyin, demiş oldu."[389]

A'râf 32:

قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللّٰهِ الَّتِي اَخْرَجَ لِعِبَادِهٖ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ ۭ قُلْ هِيَ لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۭ كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيٰتِ لِقَوْمٍ يَّعْلَمُوْنَ ﴿٣٢﴾

"De ki: Allah'ın kulları için yarattığı süsü ve temiz rızıkları kim haram kıldı? De ki: Onlar, dünya hayatında, özellikle kıyamet gününde mü'minlerindir. İşte bilen bir topluluk için âyetleri böyle açıklıyoruz." (32)

1. Temiz Rızıkla Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ، فِي قَوْلِهِ: {قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ} [الأعراف: ٣٢] : «وَهُوَ الْوَدَكُ»

389 Taberî, 12/394.

902- Süddî şöyle demiştir: "Temiz rızıklarla kastedilen ettir."[390]

2. Temiz Rızıkların Mü'minlere Özgü Olması

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا} [الأعراف: ٣٢] : « يَشْتَرِكُ فِيهَا مَعَهُمُ الْمُشْرِكُونَ، {خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ} [الأعراف: ٣٢] : لِلَّذِينَ آمَنُوا »

903- ﴿قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيٰمَةِ﴾ ***"De ki: Bunlar dünya hayatında iman edenlere aittir, özellikle de kıyamet gününde"*** sözünü Süddî şu şekilde tefsir etmiştir: "Dünya hayatında mü'min ve kâfir bu rızık konusunda ortak iken bunlar ahirette sadece mü'minlere özgü olacaktır."[391]

A'râf 33:

قُلْ اِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْاِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَاَنْ تُشْرِكُوا بِاللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهٖ سُلْطَانًا وَاَنْ تَقُولُوا عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٣﴾

"De ki: Rabbim ancak açık ve gizli kötülükleri, günahı ve haksız yere sınırı aşmayı, hakkında hiçbir delil indirmediği bir şeyi, Allah'a ortak koşmanızı ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi haram kılmıştır." (33)

1. ﴿اَلْاِثْمَ﴾ "el-isme" ve ﴿الْبَغْيَ﴾ "el-bağye" İfadeleri

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ} [الأعراف: ٣٣] « أَمَّا الْإِثْمُ: فَالْمَعْصِيَةُ، وَالْبَغْيُ: أَنْ يَبْغِيَ عَلَى النَّاسِ بِغَيْرِ الْحَقِّ »

904- Süddî, âyette geçen ﴿الْاِثْمَ﴾ ***"el-isme"*** kelimesini "günah", ﴿الْبَغْيَ﴾ ***"el-bağye"*** kelimesini ise "haksız yere insanlara zulmetmek" olarak tefsir etmiştir.[392]

390 Taberî, 12/394.
391 Taberî, 12/400.
392 Taberî, 12/403; İbn Kesîr, 2/211; Suyûtî, 3/81; Şevkânî, 2/202.

A'râf 34:

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٣٤﴾

"Her ümmetin bir eceli vardır. Ecelleri gelince ne bir an geri kalırlar ne de bir an ileri gidebilirler." (34)

A'râf 35:

يَابَنِي آدَمَ إِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِي فَمَنِ
اتَّقَى وَأَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٣٥﴾

"Ey Âdemoğulları! Size kendi içinizden âyetlerimi anlatacak peygamberler gelir de kim (onlara karşı gelmekten) sakınır ve kendini ıslah ederse, onlara korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir." (35)

A'râf 36:

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا أُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٣٦﴾

"Âyetlerimizi yalanlayanlar ve büyüklenip onlardan yüz çevirenler var ya, işte onlar ateş ehlidir. Onlar orada ebedî kalacaklardır." (36)

A'râf 37:

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ أُولَئِكَ يَنَالُهُمْ نَصِيبُهُمْ
مِنَ الْكِتَابِ حَتَّى إِذَا جَاءَتْهُمْ رُسُلُنَا يَتَوَفَّوْنَهُمْ قَالُوا أَيْنَ مَا كُنْتُمْ تَدْعُونَ مِنْ
دُونِ اللَّهِ قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا وَشَهِدُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ ﴿٣٧﴾

"Allah'a iftira eden ya da O'nun âyetlerini yalanlayandan daha zalim kimdir! Onların Kitap'taki nasipleri kendilerine erişecektir. Sonunda elçilerimiz (melekler) gelip canlarını alırken 'Allah'ı bırakıp da tapmakta olduğunuz tanrılar nerede?' derler. (Onlar da) 'Bizden sıvışıp gittiler' derler. Ve kâfir olduklarına dair kendi aleyhlerine şahitlik ederler." (37)

1. Kitap'taki Nasipleriyle Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {أُولَئِكَ يَنَالُهُمْ نَصِيبُهُمْ مِنَ الْكِتَابِ} [الأعراف: ٣٧] ، يَقُولُ: «مَا كُتِبَ لَهُمْ مِنَ الْعَذَابِ»

905- Süddî şöyle demiştir: "Onlara Kitap'ta yazılan azap kastedilmektedir."[393]

A'râf 38:

قَالَ ادْخُلُوا فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ فِي النَّارِ كُلَّمَا دَخَلَتْ أُمَّةٌ لَعَنَتْ اُخْتَهَا حَتّٰى اِذَا ادَّارَكُوا فِيهَا جَمِيعًا قَالَتْ اُخْرٰيهُمْ لِاُولٰيهُمْ رَبَّنَا هٰؤُلَاءِ اَضَلُّونَا فَاٰتِهِمْ عَذَابًا ضِعْفًا مِنَ النَّارِ قَالَ لِكُلٍّ ضِعْفٌ وَلٰكِنْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٨﴾

"Allah, şöyle der: 'Sizden önce gelip geçmiş cin ve insan toplulukları ile birlikte ateşe girin.' Her topluluk yoldaşına lânet eder. Nihayet hepsi orada toplandığı zaman peşlerinden gidenler, kendilerine öncülük edenler için, 'Ey Rabbimiz! Şunlar bizi saptırdılar. Onlara bir kat daha ateş azabı ver' derler. Allah, 'Her biriniz için bir kat daha fazla azap vardır. Fakat bilmiyorsunuz' buyurur." (38)

1. Cehennemde Kim Kimi Lânetleyecek?

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {كُلَّمَا دَخَلَتْ أُمَّةٌ لَعَنَتْ أُخْتَهَا} [الأعراف: ٣٨] يَقُولُ: «كُلَّمَا دَخَلَتْ أَهْلُ مِلَّةٍ لَعَنُوا أَصْحَابَهُمْ عَلَى ذَلِكَ الدِّينِ، يَلْعَنُ الْمُشْرِكُونَ الْمُشْرِكِينَ، وَالْيَهُودُ الْيَهُودَ، وَالنَّصَارَى النَّصَارَى، وَالصَّابِئُونَ الصَّابِئِينَ، وَالْمَجُوسُ الْمَجُوسَ، تَلْعَنُ الْآخِرَةُ الْأُولَى»

393 Taberî, 12/409.

906- Süddî şöyle demiştir: "Cehenneme giren herkes öncekilerden kendi dininden olanları lânetler. Müşrikler, müşrikleri, Yahudiler Yahudileri, Hristiyanlar Hristiyanları lânetlerler."[394]

2. Sonrakiler ve Öncekilerle Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: « قَالَتْ أُخْرَاهُمُ الَّذِينَ كَانُوا فِي آخِرِ الزَّمَانِ لِأُولَاهُمُ الَّذِينَ شَرَعُوا لَهُمْ ذَلِكَ الدِّينَ: {رَبَّنَا هَؤُلَاءِ أَضَلُّونَا فَآتِهِمْ عَذَابًا ضِعْفًا مِنَ النَّارِ} [الأعراف: ٣٨]

907- Süddî Allah Teâlâ'nın, ﴿قَالَتْ أُخْرَىٰهُمْ﴾ ***"sonra gelenler"*** kesitini: "kıyamete yakın gelenler", ﴿لِأُولَىٰهُمْ﴾ ***"öncekiler"*** kesitini ise; "ilkler ve onlardan sonra gelenler" şeklinde tefsir etmiştir.[395]

A'râf 39:

وَقَالَتْ أُولَاهُمْ لِأُخْرَاهُمْ فَمَا كَانَ لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ
فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٣٩﴾

"Öncekiler de sonrakilere derler ki: Sizin bize bir üstünlüğünüz yok. O halde siz de yaptıklarınıza karşılık azabı tadın!" (39)

A'râf 40:

إِنَّ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ
الْجَنَّةَ حَتَّىٰ يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُجْرِمِينَ ﴿٤٠﴾

"Bizim âyetlerimizi yalanlayıp da onlara karşı kibirlenmek isteyenler var ya, işte onlara gök kapıları açılmayacak ve onlar, deve iğne

394 Taberî, 12/416.

395 Taberî, 12/417-418; İbn Kesîr, 2/211. Taberî; Hâris → Abdülaziz → Süfyân → Süddî → Mürre → Abdullah kanalı ile yaptığı tahriçte Süddî'nin âyette geçen: (لِكُلٍّ ضِعْفٌ) ifadesini: "Hepiniz için büyük ve küçük yılanlar vardır" şeklinde tefsir ettiğini söylemiştir. Bkz. Taberî, 12/418.

deliğine girinceye kadar cennete giremeyeceklerdir! Suçluları işte böyle cezalandırırız!" (40)

1. Ölüm Esnasında Kâfirlerin Yaşayacakları

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ} [الأعراف: ٤٠] قَالَ: « إِنَّ الْكَافِرَ إِذَا أُخِذَ رُوحُهُ ضَرَبَتْهُ مَلَائِكَةُ الْأَرْضِ حَتَّى يَرْتَفِعَ إِلَى السَّمَاءِ، فَإِذَا بَلَغَ السَّمَاءَ الدُّنْيَا ضَرَبَتْهُ مَلَائِكَةُ السَّمَاءِ فَهَبَطَ، فَضَرَبَتْهُ مَلَائِكَةُ الْأَرْضِ فَارْتَفَعَ، فَإِذَا بَلَغَ السَّمَاءَ الدُّنْيَا ضَرَبَتْهُ مَلَائِكَةُ السَّمَاءِ الدُّنْيَا، فَهَبَطَ إِلَى أَسْفَلِ الْأَرَضِينَ، وَإِذَا كَانَ مُؤْمِنًا أُخِذَ رُوحُهُ، وَفُتِحَ لَهُ أَبْوَابُ السَّمَاءِ، فَلَا يَمُرُّ بِمَلَكٍ إِلَّا حَيَّاهُ وَسَلَّمَ عَلَيْهِ، حَتَّى يَنْتَهِيَ إِلَى اللَّهِ، فَيُعْطِيَهُ حَاجَتَهُ، ثُمَّ يَقُولُ اللَّهُ: رُدُّوا رُوحَ عَبْدِي فِيهِ إِلَى الْأَرْضِ، فَإِنِّي قَضَيْتُ مِنَ التُّرَابِ خَلْقَهُ، وَإِلَى التُّرَابِ يَعُودُ، وَمِنْهُ يَخْرُجُ »

908- Süddî bu âyetin tefsiri ile ilgili şunları söylemiştir: "Kâfirin ruhunu aldıklarında yeryüzü melekleri onu döverek ruhunu çıkartırlar. Sonra kişinin ruhu göğe yükselir. Oraya yükselince dünya semasının melekleri onu döverler. Sonra onu yerin dibine gönderirler. Ölen kimse mü'min ise ruhu ona geri üflenir ve göklerin kapıları kendisine açılır. Allah'ın huzuruna gidinceye kadar geçtiği her kapıda ona selâm verilir. Allah'ın huzuruna vardığında Allah ona ihtiyacını verir ve şöyle der: 'Kulumun ruhunu dünyaya gönderin. Ben onu topraktan yaratmıştım ve tekrar toprağa döndüreceğim. Vakti geldiğinde kulum tekrar topraktan çıkacaktır.'"[396]

2. ﴿سَمِّ الْخِيَاطِ﴾ "semmi'l-hıyâtı" İfadesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {فِي سَمِّ الْخِيَاطِ} [الأعراف: ٤٠] ، قَالَ: «جُحْرُ الْإِبْرَةِ»

396 Taberî, 12/422; İbn Kesîr, 2/213; Suyûtî, 3/84.

909- Âyette geçen ﴿سَمِّ الْخِيَاطِ﴾ ***"semmi'l-hıyâtı"*** ifadesini: "iğnenin deliği" şeklinde tefsir etmiştir.[397]

A'râf 41:

لَهُمْ مِنْ جَهَنَّمَ مِهَادٌ وَمِنْ فَوْقِهِمْ غَوَاشٍ وَكَذٰلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ ﴿٤١﴾

"Onlara cehennemde ateşten bir yatak, üstlerine de (ateşten) örtüler vardır. Biz zalimleri işte böyle cezalandırırız." (41)

1. ﴿مِهَادٌ﴾ "mihâdün" ve ﴿غَوَاشٍ﴾ "ğavâşin" İfadeleri

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {لَهُمْ مِنْ جَهَنَّمَ مِهَادٌ وَمِنْ فَوْقِهِمْ غَوَاشٍ} [الأعراف: ٤١] ، « أَمَّا الْمِهَادُ: لَهُمْ كَهَيْئَةِ الْفِرَاشِ، وَالْغَوَاشِي: تَتَغَشَّاهُمْ مِنْ فَوْقِهِمْ »

910- Süddî, âyette geçen ﴿مِهَادٌ﴾ ***"mihâdün"*** ifadesini "döşek gibi olan şey", ﴿غَوَاشٍ﴾ ***"ğavâşin"*** kelimesini ise "üstlerinde onları örten şey" olarak tefsir etmiştir.[398]

A'râf 42:

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا
أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٤٢﴾

"İnanıp da iyi işler yapanlara gelince -ki hiç kimseye gücünün üstünde bir vazife yüklemeyiz- işte onlar, cennet ehlidir. Orada onlar ebedî kalacaklar." (42)

397 Taberî, 12/436.
398 Taberî, 12/436; İbn Kesîr, 2/436.

A'râf 43:

وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ ۚ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَٰذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنْ هَدَانَا اللَّهُ ۖ لَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ ۖ وَنُودُوا أَنْ تِلْكُمُ الْجَنَّةُ أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾

"Onların altlarından ırmaklar akarken, kalplerinde kinden ne varsa hepsini çıkarıp atarız. Ve onlar derler ki: 'Hidâyetiyle bizi (bu nimete) kavuşturan Allah'a hamdolsun! Allah bizi doğru yola iletmeseydi kendiliğimizden doğru yolu bulacak değildik. Hakikaten Rabbimizin elçileri gerçeği getirmişler.' Onlara; 'İşte size cennet; yapmış olduğunuz iyi amellere karşılık ona vâris kılındınız' diye seslenilir." (43)

1. Mü'minlerin İçindeki Kinlerinden Temizlenmeleri

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، [عَنِ السُّدِّيِّ: {وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ} [الأعراف: ٤٣] ، قَالَ: «إِنَّ أَهْلَ الْجَنَّةِ إِذَا سِيقُوا إِلَى الْجَنَّةِ، فَبَلَغُوا، وَجَدُوا عِنْدَ بَابِهَا شَجَرَةً فِي أَصْلِ سَاقِهَا عَيْنَانِ، فَشَرِبُوا مِنْ إِحْدَاهِمَا، فَيُنْزَعُ مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ، فَهُوَ الشَّرَابُ الطَّهُورُ. وَاغْتَسَلُوا مِنَ الْأُخْرَى، فَجَرَتْ عَلَيْهِمْ نَضْرَةُ النَّعِيمِ، فَلَمْ يَشْعَثُوا وَلَمْ يَتَّسِخُوا بَعْدَهَا أَبَدًا»

911- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "Cennet ehli cennete doğru giderken oraya varmak üzereyken girişteki kapının yakınında köklerinden iki pınar çıkan bir ağaçla karşılaşırlar. Pınarın birisinden su içerler. Bu temiz su, kalplerindeki kini çıkartır. Sonra ikinci pınarın suyu ile yıkanırlar. Yüzlerinde nimetlerin sevinci belirir ve artık bundan sonra saçlarının dağınıklığından ve kirden ebediyen arınmış olurlar."

2. Mü'minlerin Cennete Mirasçı Kılınmaları

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: {وَنُودُوا أَنْ تِلْكُمُ الْجَنَّةُ، أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ} [الأعراف: ٤٣] ، قَالَ: « لَيْسَ مِنْ كَافِرٍ وَلَا مُؤْمِنٍ إِلَّا وَلَهُ فِي الْجَنَّةِ وَالنَّارِ مَنْزِلٌ. فَإِذَا دَخَلَ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ وَأَهْلُ النَّارِ النَّارَ، وَدَخَلُوا مَنَازِلَهُمْ، رُفِعَتِ الْجَنَّةُ لِأَهْلِ النَّارِ فَنَظَرُوا إِلَى مَنَازِلِهِمْ فِيهَا، فَقِيلَ لَهُمْ: هَذِهِ مَنَازِلُكُمْ لَوْ عَمِلْتُمْ بِطَاعَةِ اللَّهِ، ثُمَّ يُقَالُ: يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ، رِثُوهُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ، فَيُقْسَمُ بَيْنَ أَهْلِ الْجَنَّةِ مَنَازِلُهُمْ »

912- Süddî, âyetin; ﴿وَنُودُوا اَنْ تِلْكُمُ الْجَنَّةُ اُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ ***"Onlara, 'İşte size cennet; yapmış olduğunuz iyi amellere karşılık ona vâris kılındınız'"*** kesitini tefsir ederken şunları söylemiştir: "Kâfir olsun mü'min olsun herkesin cennette ve cehennemde kendisi için önceden hazırlanmış bir yeri vardır. Cennet ehli cennete, cehennem ehli cehenneme girdiğinde hepsi daha önceki yerlerine girerler. Sonra cennet, cehennem ehline gösterilir. Onlar kendileri için daha önceden hazırlanmış yerlerine bakarlar. Onlara şöyle denir: 'Allah'a itaat etmiş olsaydınız buralara gidecektiniz.' Sonra cennet ehline şöyle denecek: 'Ey cennet ehli! Yaptığınız sâlih amellerden dolayı cehennemliklerin (cennetteki) yerlerine sizler vâris oldunuz!' Sonra onların yerleri cennet ehli arasında taksim edilir."[399]

A'râf 44:

وَنَادٰٓى اَصْحٰبُ الْجَنَّةِ اَصْحٰبَ النَّارِ اَنْ قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا حَقًّا فَهَلْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا ۜ قَالُوا نَعَمْ ۚ فَاَذَّنَ مُؤَذِّنٌ بَيْنَهُمْ اَنْ لَعْنَةُ اللّٰهِ عَلَى الظّٰلِمِينَ ﴿٤٤﴾

"Cennet ehli cehennem ehline: 'Biz Rabbimizin bize vadettiğini gerçek bulduk, siz de Rabbinizin size vadettiğini gerçek buldunuz mu?' diye seslenir. 'Evet!' derler. Ve aralarından bir çağrıcı, Allah'ın lâneti zalimlerin üzerine olsun, diye nida eder." (44)

399 Taberî, 12/443; Suyûtî, 3/85; Şevkânî, 3/37.

1. Cennet ve Cehennemliklerin Konuşmaları

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَنَادَى أَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابَ النَّارِ أَنْ قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا حَقًّا فَهَلْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا قَالُوا نَعَمْ} [الأعراف: ٤٤] ، قَالَ: «وَجَدَ أَهْلُ الْجَنَّةِ مَا وُعِدُوا مِنْ ثَوَابٍ، وَأَهْلُ النَّارِ مَا وُعِدُوا مِنْ عِقَابٍ»

913- Süddî bu âyetin tefsiri ile ilgili şunları söylemiştir: "Bu konuşma cennet ehlinin kendilerine vadedilen mükâfatı, cehennem ehli de kendilerine vadedilen azabı gördükten sonra gerçekleşecektir."[400]

A'râf 45:

الَّذِينَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا وَهُمْ بِالْآخِرَةِ كَافِرُونَ ﴿٤٥﴾

"Onlar, Allah yolundan alıkoyan ve onu eğip bükmek isteyen zalimlerdir. Onlar ahireti de inkâr edenlerdir." (45)

A'râf 46:

وَبَيْنَهُمَا حِجَابٌ ۚ وَعَلَى الْأَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كُلًّا بِسِيمَاهُمْ ۚ وَنَادَوْا
أَصْحَابَ الْجَنَّةِ أَنْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَمْ يَدْخُلُوهَا وَهُمْ يَطْمَعُونَ ﴿٤٦﴾

"İki taraf arasında bir perde ve A'râf üzerinde de herkesi simalarından tanıyan adamlar vardır ki, bunlar henüz cennete giremedikleri halde (girmeyi) umarak cennet ehline: 'Selâm size!' diye seslenirler." (46)

1. İki Taraf Arasındaki Perdeyle Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَبَيْنَهُمَا حِجَابٌ} [الأعراف: ٤٦] : «وَهُوَ السُّورُ، وَهُوَ الْأَعْرَافُ»

400 Taberî, 12/449; İbn Kesîr, 2/216; Şevkânî, 2/208.

914- Süddî Allah'ın, ﴿وَبَيْنَهُمَا حِجَابٌ﴾ ***"iki taraf arasında bir perde"*** sözü hakkında, "Bu surdur ve kastedilen de A'râf'tır" demiştir.[401]

2. A'râf İsminin Verilme Nedeni

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {يَعْرِفُونَ كُلًّا بِسِيمَاهُمْ} [الأعراف: ٤٦] : «يَعْرِفُونَ النَّاسَ بِسِيمَاهُمْ، يَعْرِفُونَ أَهْلَ النَّارِ بِسَوَادِ وُجُوهِهِمْ، وَأَهْلَ الْجَنَّةِ بِبَيَاضِ وُجُوهِهِمْ»

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ، قَالَ: « أَهْلُ الْأَعْرَافِ يَعْرِفُونَ النَّاسَ، فَإِذَا مَرُّوا عَلَيْهِمْ بِزُمْرَةٍ يُذْهَبُ بِهَا إِلَى الْجَنَّةِ قَالُوا: سَلَامٌ عَلَيْكُمْ يَقُولُ اللَّهُ لِأَهْلِ الْأَعْرَافِ: {لَمْ يَدْخُلُوهَا وَهُمْ يَطْمَعُونَ} [الأعراف: ٤٦] أَنْ يَدْخُلُوهَا

915- Yine ﴿يَعْرِفُونَ كُلًّا بِسِيمٰهُمْ﴾ ***"herkesi simalarından tanırlar"*** âyeti ile ilgili şunları söylemiştir: "Onlara A'râf denilmesi gerek cennetlik gerekse cehennemlik olsun her iki tarafı simalarından tanımaları nedeni iledir. Cehennem ehlini yüzlerinin siyahlığı, cennet ehlini de yüzlerinin beyazlığından tanırlar. Cennete giden bir grup yanlarından geçince onlara Selâmünaleyküm, derler. Allah, A'râf ehli için, ﴿لَمْ يَدْخُلُوهَا وَهُمْ يَطْمَعُونَ﴾ ***'Onlar cennete girmemiş fakat girmeyi ummaktadırlar'*** buyurmuştur."[402]

A'râf 47:

وَإِذَا صُرِفَتْ اَبْصَارُهُمْ تِلْقَاءَ اَصْحَابِ النَّارِ قَالُوا رَبَّنَا
لَا تَجْعَلْنَا مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٤٧﴾

"Gözleri cehennem ehli tarafına döndürülünce de, 'Ey Rabbimiz! Bizi zalimler topluluğu ile beraber bulundurma!' derler." (47)

401 Taberî, 12/464; İbn Kesîr, 2/216-218; Suyûtî, 3/89; Şevkânî, 2/209.
402 Taberî, 12/464; İbn Kesir, 2/216-218; Suyûtî, 3/89; Şevkânî, 2/209.

1. A'râf Ehlinin Cehennemlikleri Gördüklerindeki Tepkileri

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ، قَالَ: « وَإِذَا مَرُّوا بِهِمْ، يَعْنِي بِأَصْحَابِ الْأَعْرَافِ بِزُمْرَةٍ يُذْهَبُ بِهَا إِلَى النَّارِ {قَالُوا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ} [الأعراف: ٤٧]

916- Süddî bu âyetin tefsiri ile ilgili şunları söylemiştir: "Cehennem ehlinden bir grup A'râf ehlinin yanından geçtiğinde A'râf ehli Allah'a dua edip, ﴿رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ﴾ ***'Ey Rabbimiz! Bizi zalimler topluluğu ile beraber bulundurma!'*** derler."[403]

A'râf 48:

وَنَادَى أَصْحَابُ الْأَعْرَافِ رِجَالًا يَعْرِفُونَهُمْ بِسِيمَاهُمْ قَالُوا مَا أَغْنَى عَنْكُمْ جَمْعُكُمْ وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ ﴿٤٨﴾

"(Yine) A'râf ehli simalarından tanıdıkları birtakım adamlara seslenerek derler ki: 'Ne çokluğunuz ne de taslamakta olduğunuz büyüklük size hiçbir yarar sağlamadı.'" (48)

A'râf 49:

أَهَؤُلَاءِ الَّذِينَ أَقْسَمْتُمْ لَا يَنَالُهُمُ اللَّهُ بِرَحْمَةٍ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمْ وَلَا أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ ﴿٤٩﴾

"Sizin, 'Allah bunları rahmete erdirmez' diye yemin ettikleriniz şunlar mı? Haydi, girin cennete. Size korku yok. Siz üzülecek de değilsiniz' derler." (49)

403 Taberî, 12/464; Suyûtî, 3/89. Muhtasar olarak.

1. Bunlar İfadesiyle Kastedilen

حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ: {أَهَؤُلَاءِ} [المائدة: ٥٣] الضُّعَفَاءُ

917- Süddî Allah Teâlâ'nın, ﴿آهَؤُلَاءِ﴾ ***"bunlar"*** ifadesini, "zayıflar" şeklinde tefsir etmiştir.[404]

A'râf 50:

وَنَادَىٰ أَصْحَابُ النَّارِ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ أَنْ أَفِيضُوا عَلَيْنَا مِنَ الْمَاءِ أَوْ
مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَهُمَا عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٥٠﴾

"Cehennem ehli, cennet ehline, 'Suyunuzdan veya Allah'ın size verdiği rızıktan biraz da bize verin' diye seslenirler. Onlar da, 'Allah bunları kâfirlere haram kılmıştır' derler." (50)

1. Allah'ın Rızkıyla Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {أَنْ أَفِيضُوا، عَلَيْنَا مِنَ الْمَاءِ أَوْ مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ} [الأعراف: ٥٠] ، قَالَ: «مِنَ الطَّعَامِ»

918- Süddî Allah Teâlâ'nın, ﴿أَوْ مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ﴾ ***"Allah'ın size verdiği rızıktan"*** kesitini "yemek" olarak tefsir etmiştir.[405]

A'râf 51:

الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَهْوًا وَلَعِبًا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا فَالْيَوْمَ نَنْسَاهُمْ
كَمَا نَسُوا لِقَاءَ يَوْمِهِمْ هَٰذَا وَمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿٥١﴾

"O kâfirler ki dinlerini bir eğlence ve oyun edindiler de dünya hayatı onları aldattı. Onlar, bu günleri ile karşılaşacaklarını unuttukları ve âyetlerimizi bile bile inkâr ettikleri gibi biz de bugün onları unuturuz." (51)

404 Taberî, 12/469.
405 Taberî, 12/473; İbn Kesîr, 2/219; Suyûtî, 3/90; Şevkânî, 2/212.

A'râf 52:

وَلَقَدْ جِئْنَاهُمْ بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلَى عِلْمٍ هُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾

"Gerçekten onlara, inanan bir toplum için yol gösterici ve rahmet olarak, ilim üzere açıkladığımız bir Kitap getirdik." (52)

A'râf 53:

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا تَأْوِيلَهُ يَوْمَ يَأْتِي تَأْوِيلُهُ يَقُولُ الَّذِينَ نَسُوهُ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ فَهَلْ لَنَا مِنْ شُفَعَاءَ فَيَشْفَعُوا لَنَا أَوْ نُرَدُّ فَنَعْمَلَ غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ قَدْ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٥٣﴾

"Onun te'vilinden başka bir şey beklemiyorlar. Te'vili geldiği gün, önceden onu unutmuş olanlar derler ki: 'Doğrusu Rabbimizin elçileri gerçeği getirmişler. Şimdi bizim şefaatçilerimiz var mı ki bize şefaat etsinler veya geri döndürülmemiz mümkün mü ki, yapmış olduğumuz amellerden başkasını yapalım?' Onlar cidden kendilerine yazık ettiler ve uydurdukları şeyler de kendilerinden kaybolup gitti." (53)

1. Te'viliyle Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ: {هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا تَأْوِيلَهُ} [الأعراف: ٥٣] «أَمَّا تَأْوِيلُهُ: فَعَوَاقِبُهُ مِثْلُ وَقْعَةِ بَدْرٍ، وَالْقِيَامَةِ، وَمَا وَعَدَ فِيهِ مِنْ مَوْعِدٍ»

919- Süddî, âyette geçen ﴿تَأْوِيلُهُ﴾ ***"te'vili"*** ifadesiyle ilgili, "Sonuçları, anlamındadır. Bedir Savaşı, kıyamet ve kıyamet gününde vadedilen şeyler buna örnek verilebilir" demiştir.[406]

406 Taberî, 12/489; Suyûtî, 3/90.

2. Unutmakla Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {يَقُولُ الَّذِينَ نَسُوهُ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ} [الأعراف: ٥٣] ، « أَمَّا الَّذِينَ نَسُوهُ فَتَرَكُوهُ، فَلَمَّا رَأَوْا مَا وَعَدَهُمْ أَنْبِيَاؤُهُمْ اسْتَيْقَنُوا فَقَالُوا: قَدْ جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ »

920- Süddî, âyette geçen ﴿الَّذِينَ نَسُوهُ﴾ ***"onu unutanlar"*** ifadesiyle ilgili, "Onu terk etmişlerdir. Daha sonra bu kişiler peygamberlerin kendilerine vadettiği şeylerin gerçekleştiğini görünce kesin inanırlar ve ﴿قَدْ جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ﴾ ***'Doğrusu Rabbimizin elçileri gerçeği getirmişler'*** derler."[407]

A'râf 54:

إِنَّ رَبَّكُمُ اللهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي الَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٥٤﴾

"Şüphesiz sizin Rabbiniz, gökleri ve yeri altı gün içinde (altı evrede) yaratan ve Arş'a istiva eden, geceyi, kendisini durmadan takip eden gündüze katan, güneşi, ayı ve bütün yıldızları da buyruğuna tâbi olarak yaratan Allah'tır. Dikkat edin, yaratmak da, emretmek de yalnız O'na mahsustur. Âlemlerin Rabbi olan Allah'ın şanı yücedir." (54)

1. Gündüzün Geceyi Takip Etmesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا} [الأعراف: ٥٤] ، قَالَ: «يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ بِضَوْئِهِ، وَيَطْلُبُهُ سَرِيعًا حَتَّى يُدْرِكَهُ»

407 Taberî, 12/480; İbn Kesîr, 2/222.

921- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "Gece, gündüzün ışığı nedeni ile gider ve sonra ona ulaşıncaya kadar hızlıca peşine takılır."[408]

A'râf 55:

ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿٥٥﴾

"Rabbinize yalvara yakara ve gizlice dua edin. Bilesiniz ki O, haddi aşanları sevmez." (55)

A'râf 56:

وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا
إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٦﴾

"Islah edilmesinden sonra yeryüzünde bozgunculuk yapmayın. Allah'a korkarak ve (rahmetini) umarak dua edin. Muhakkak ki iyilik edenlere Allah'ın rahmeti çok yakındır." (56)

A'râf 57:

وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ حَتَّى إِذَا أَقَلَّتْ
سَحَابًا ثِقَالًا سُقْنَاهُ لِبَلَدٍ مَيِّتٍ فَأَنْزَلْنَا بِهِ الْمَاءَ فَأَخْرَجْنَا بِهِ مِنْ كُلِّ
الثَّمَرَاتِ كَذَلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتَى لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٥٧﴾

"O, rüzgârları rahmetinin önünde müjde olarak gönderendir. Nihayet rüzgârlar ağır bulutları yüklendiği vakit, onları ölü bir belde(yi diriltmek) için sevk ederiz de oraya suyu indiririz. Derken onunla türlü türlü meyveleri çıkarırız. İşte ölüleri de öyle çıkaracağız. Ola ki ibretle düşünürsünüz." (57)

408 Taberî, 12/483; Suyûtî, 3/92; Şevkânî, 2/212.

1. Yağmurun Nasıl Yağdığı

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: ﴿وَهُو الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَاحَ نُشُرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ﴾ إِلَى قَوْلِهِ: ﴿لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾ [الأعراف: ٥٧] قَالَ: « إِنَّ اللَّهَ يُرْسِلُ الرِّيحَ فَتَأْتِي بِالسَّحَابِ مِنْ بَيْنِ الْخَافِقَيْنِ طَرَفِ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ مِنْ حَيْثُ يَلْتَقِيَانِ، فَيُخْرِجُهُ مِنْ ثَمَّ، ثُمَّ يَنْشُرُهُ فَيَبْسُطُهُ فِي السَّمَاءِ كَيْفَ يَشَاءُ، ثُمَّ يَفْتَحُ أَبْوَابَ السَّمَاءِ، فَيَسِيلُ الْمَاءُ عَلَى السَّحَابِ، ثُمَّ يُمْطِرُ السَّحَابُ بَعْدَ ذَلِكَ. وَأَمَّا رَحْمَتُهُ: فَهُوَ الْمَطَرُ »

922- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "Allah rüzgârın bir kısmını gökten bir kısmını da yerden gönderir ve ikisinin birleştiği noktada bulutlar oluşur. Sonra bu bulutları gökte dilediği gibi genişletir. Sonra gök kapılarını açar ve oradan bulutlara su akar."

[2. Rahmetle Kastedilen]

923- Süddî, âyette geçen ﴿رَحْمَتِهِ﴾ ***"rahmeti"*** ifadesinden maksadın "yağmur" olduğunu söylemiştir.

3. Ölülerin Diriltilmesi Neye Benzetilmiştir?

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ، قَوْلُهُ: ﴿كَذَلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتَى لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾ [الأعراف: ٥٧] «وَكَذَلِكَ تُخْرَجُونَ، وَكَذَلِكَ النُّشُورُ، كَمَا نُخْرِجُ الزَّرْعَ بِالْمَاءِ»

924- Yine âyetin; ﴿كَذٰلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتٰى﴾ ***"işte bu şekilde ölüleri çıkaracağız"*** kesitini: "Bitkileri su ile çıkardığımız gibi sizler de bu şekilde çıkartılıp toplanacaksınız" şeklinde tefsir etmiştir.[409]

409 Taberî, 12/492; Suyûtî, 3/93.

A'râf 58:

وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرُجُ نَبَاتُهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ ۚ وَالَّذِي خَبُثَ لَا يَخْرُجُ إِلَّا نَكِدًا ۚ كَذَٰلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَشْكُرُونَ ﴿٥٨﴾

"Rabbinin izniyle güzel memleketin bitkisi (güzel) çıkar; kötü olandan ise faydasız bitkiden başka bir şey çıkmaz. İşte biz, şükreden bir kavim için âyetleri böyle açıklıyoruz." (58)

1. Kötü Belde Benzetmesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ يَعْنِي ابْنَ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرُجُ نَبَاتُهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَالَّذِي خَبُثَ} [الأعراف: ٥٨] هِيَ السَّبَخَةُ {لَا يَخْرُجُ} [الأعراف: ٥٨] نَبَاتُهَا {إِلَّا نَكِدًا} [الأعراف: ٥٨] ، « وَالنَّكَدُ: الشَّيْءُ الْقَلِيلُ الَّذِي لَا يَنْفَعُ، كَذَلِكَ الْقُلُوبُ لَمَّا نَزَلَ الْقُرْآنُ، فَالْقَلْبُ الْمُؤْمِنُ لَمَّا دَخَلَهُ الْقُرْآنُ آمَنَ بِهِ، وَثَبَّتَ الْإِيمَانُ فِيهِ، وَالْقَلْبُ الْكَافِرُ لَمَّا دَخَلَهُ الْقُرْآنُ لَمْ يَتَعَلَّقْ مِنْهُ بِشَيْءٍ يَنْفَعُهُ، وَلَمْ يَثْبُتْ فِيهِ مِنَ الْإِيمَانِ شَيْءٌ إِلَّا مَا لَا يَنْفَعُ، كَمَا لَمْ يُخْرِجْ هَذَا الْبَلَدُ إِلَّا مَا لَا يَنْفَعُ مِنَ النَّبَاتِ »

925- Süddî şöyle demiştir: "Kötü beldeyle kastedilen bataklık arazidir. Böyle bir araziden, faydasız olan bitkiler yetişir. Kur'ân indiğinde kalplerin durumu da böyleydi. Kur'ân, mü'min kulun kalbine girdiğinde ona iman eder ve iman orada sabitleşir. Kâfir birisinin kalbine Kur'ân girdiğinde ona fayda vermez. Toprağı kötü olan memleketten faydalı bir ürün çıkmadığı gibi böyle bir kalpte iman değil ancak faydasız şeyler olur."[410]

2. ﴿نَكِدًا﴾ "nekiden" İfadesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ يَعْنِي ابْنَ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ {إِلَّا نَكِدًا} [الأعراف: ٥٨] ، « وَالنَّكَدُ: الشَّيْءُ الْقَلِيلُ الَّذِي لَا يَنْفَعُ

410 Taberî, 12/497; Suyûtî, 3/93; Şevkânî, 2/215.

926- Âyette geçen ﴿نَكِدًا﴾ ***"nekiden"*** kelimesi "faydasız ve verimi az olan şey" anlamındadır.[411]

A'râf 59:

لَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَى قَوْمِهِ فَقَالَ يَاقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ
إِلَهٍ غَيْرُهُ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٥٩﴾

"Andolsun ki Nûh'u elçi olarak kavmine gönderdik. Dedi ki: 'Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin ondan başka tanrınız yoktur. Doğrusu ben, üstünüze gelecek büyük bir günün azabından korkuyorum.'" (59)

A'râf 60:

قَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرَاكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٦٠﴾

"Kavminden ileri gelenler dediler ki: 'Biz seni gerçekten apaçık bir sapıklık içinde görüyoruz!'" (60)

A'râf 61:

قَالَ يَاقَوْمِ لَيْسَ بِي ضَلَالَةٌ وَلَكِنِّي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦١﴾

"Dedi ki: 'Ey kavmim! Bende herhangi bir sapıklık yoktur; fakat ben, âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir elçiyim.'" (61)

A'râf 62:

أُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَأَنْصَحُ لَكُمْ وَأَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٢﴾

"Size Rabbimin vahyettiklerini duyuruyorum, size öğüt veriyorum ve ben sizin bilmediklerinizi Allah'tan (gelen vahiy ile) biliyorum." (62)

---

411 İbn Ebî Hâtim'in Süddî'den naklettiği ve ikinci defa tekrar edilen bu cümle; Suyûtî'de (3/93) geçmektedir.

A'râf 63:

أَوَعَجِبْتُمْ أَنْ جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلَى رَجُلٍ مِنْكُمْ
لِيُنْذِرَكُمْ وَلِتَتَّقُوا وَلَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٦٣﴾

"(Allah'ın azabından) sakınıp da rahmete nâil olmanız ümidiyle, içinizden sizi uyaracak bir adam vasıtasıyla size bir zikir (kitap) gelmesine şaştınız mı?" (63)

A'râf 64:

فَكَذَّبُوهُ فَأَنْجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ وَأَغْرَقْنَا الَّذِينَ
كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا عَمِينَ ﴿٦٤﴾

"Onu yalanladılar, biz de onu ve onunla beraber gemide bulunanları kurtardık, âyetlerimizi yalanlayanları da suda boğduk! Çünkü onlar kör bir kavim idiler." (64)

A'râf 65:

وَإِلَى عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٦٥﴾

"Âd kavmine de kardeşleri Hûd'u peygamber olarak gönderdik. Onlara, 'Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin için O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Allah'a karşı gelmekten sakınmaz mısınız?' dedi." (65)

1. Âd Kavminin Helâkı

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، [عَنِ السُّدِّيِّ: {وَإِلَى عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ} [الأعراف: ٦٥] ، « إِنَّ عَادًا أَتَاهُمْ هُودٌ، فَوَعَظَهُمْ وَذَكَّرَهُمْ بِمَا قَصَّ اللَّهُ فِي الْقُرْآنِ. فَكَذَّبُوهُ وَكَفَرُوا، وَسَأَلُوهُ أَنْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابَ، فَقَالَ لَهُمْ: {إِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللَّهِ وَأُبَلِّغُكُمْ مَا أُرْسِلْتُ بِهِ} [الأحقاف: ٢٣]

، وَإِنَّ عَادًا أَصَابَهُمْ حِينَ كَفَرُوا قُحُوطَ الْمَطَرِ، حَتَّى جَهَدُوا لِذَلِكَ جَهْدًا شَدِيدًا، وَذَلِكَ أَنَّ هُودًا دَعَا عَلَيْهِمْ، فَبَعَثَ اللَّهُ عَلَيْهِمُ الرِّيحَ الْعَقِيمَ، وَهِيَ الرِّيحُ الَّتِي لَا تُلْقِحُ الشَّجَرَ، فَلَمَّا نَظَرُوا إِلَيْهَا قَالُوا: {هَذَا عَارِضٌ مُمْطِرُنَا} [الأحقاف: ٢٤] ، فَلَمَّا دَنَتْ مِنْهُمْ نَظَرُوا إِلَى الْإِبِلِ وَالرِّجَالِ تَطِيرُ بِهِمُ الرِّيحُ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ، فَلَمَّا رَأَوْهَا تَنَادَوْا: الْبُيُوتَ فَلَمَّا دَخَلُوا الْبُيُوتَ دَخَلَتْ عَلَيْهِمْ فَأَهْلَكَتْهُمْ فِيهَا، ثُمَّ أَخْرَجَتْهُمْ مِنَ الْبُيُوتِ، فَأَصَابَتْهُمْ فِي يَوْمٍ نَحِسٍ، وَالنَّحِسُ: هُوَ الشُّؤْمُ، وَمُسْتَمِرٌّ اسْتَمَرَّ عَلَيْهِمُ الْعَذَابُ سَبْعَ لَيَالٍ وَثَمَانِيَةَ أَيَّامٍ حُسُومًا، حَسَمَتْ كُلَّ شَيْءٍ مَرَّتْ بِهِ. فَلَمَّا أَخْرَجَتْهُمْ مِنَ الْبُيُوتِ قَالَ اللَّهُ: {تَنْزِعُ النَّاسَ} [القمر: ٢٠] مِنَ الْبُيُوتِ، {كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ مُنْقَعِرٍ} [القمر: ٢٠] ، انْقَعَرَ مِنْ أُصُولِهِ، خَاوِيَةٌ: خَوَتْ فَسَقَطَتْ. فَلَمَّا أَهْلَكَهُمُ اللَّهُ، أَرْسَلَ إِلَيْهِمْ طَيْرًا سُودًا، فَنَقَلَتْهُمْ إِلَى الْبَحْرِ فَأَلْقَتْهُمْ فِيهِ، فَذَلِكَ قَوْلُهُ: {فَأَصْبَحُوا لَا يُرَى إِلَّا مَسَاكِنُهُمْ} [الأحقاف: ٢٥] ، وَلَمْ تَخْرُجْ رِيحٌ قَطُّ إِلَّا بِمِكْيَالٍ إِلَّا يَوْمَئِذٍ، فَإِنَّهَا عَتَتْ عَلَى الْخَزَنَةِ فَغَلَبَتْهُمْ، فَلَمْ يَعْلَمُوا كَمْ كَانَ مِكْيَالُهَا، وَذَلِكَ قَوْلُهُ: {فَأُهْلِكُوا بِرِيحٍ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ} [الحاقة: ٦] ، وَالصَّرْصَرُ: ذَاتُ الصَّوْتِ الشَّدِيدِ »

927- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "Âd kavmine peygamber olarak Hûd gönderilmişti. Hûd, Allah'ın Kur'ân'da bahsettiği gibi onlara vaaz edip hatırlatmalarda bulundu. Onlar Hûd Peygamber'i inkâr edip onu yalancılıkla suçladılar ve tehdit ettiği azabın gelmesini istediler. Hûd onlara şöyle dedi:

﴿قَالَ اِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللّٰهِ وَاُبَلِّغُكُمْ مَّا اُرْسِلْتُ بِهٖ وَلٰكِنِّيْٓ اَرٰىكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُوْنَ﴾

'Bilgi ancak Allah katındadır. Ben size, benimle gönderileni tebliğ ediyorum. Fakat ben sizi cahillik eden bir kavim olarak görüyorum.'[412]

Âd kavmi Hûd Peygamber'i inkâr edince Allah onlara yağmuru kesmek sureti ile kıtlık verdi. Böylece çok büyük sıkıntılara maruz kaldılar. Bunun sebebi şudur: "Hûd Peygamber onlara beddua edince Allah Âd kavmine ağaçları kurutan kasırga gönderdi. Onlar gelen kasırgayı görünce şöyle dediler:

412 Ahkâf, 46/23.

﴿هٰذَا عَارِضٌ مُمْطِرُنَا﴾ ***'Bu, bize yağmur getiren bir buluttur.'*** Ancak (yağmur bulutu olarak) gördükleri şey onlara yaklaşınca bunun insanları ve develeri uçuran kasırga olduğunu gördüler. Hemen herkesin evlerine girmesini istediler. Ancak eve girdiklerinde gelen kasırga onları evlerinin içinde yakaladı ve helâk etti. Sonra onları evden çıkarttı fakat bu sefer yedi gece ve sekiz gün süren her şeyi kökünden kopartan gürültülü aynı zamanda dondurucu bir rüzgâr gönderdi. Bundan dolayı Allah şöyle demiştir:

﴿تَنْزِعُ النَّاسَ﴾ ***'İnsanları savurup atan rüzgâr.'*** Yani insanları evlerinden çıkartan anlamındadır.

﴿كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ نَخْلٍ مُنْقَعِرٍ﴾ ***'Onları kökünden sökülmüş hurma ağacı gibi savuruyordu.'***[413] Allah onları helâk ettikten sonra siyah kuşlar gönderip leşlerini denize attırdı. Bu duruma işaret eden bir âyet şöyle der:

﴿فَأَصْبَحُوا لَا يُرَىٰ إِلَّا مَسَاكِنُهُمْ﴾ ***'Nitekim (o kasırga gelince) onların evlerinden başka bir şey görülmez oldu.'***[414] Hiçbir rüzgâr ölçüsüz değildir. Bu duruma işaret eden bir âyette şöyle denmiştir:

﴿وَأَمَّا عَادٌ فَأُهْلِكُوا بِرِيحٍ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ﴾ ***'Âd kavmi ise, uğultulu, kasıp kavuran bir fırtına ile mahvedildiler.'***[415]

Âyette geçen ﴿صَرْصَرٍ﴾ ***'sarsarin'*** kelimesi, şiddetli sese sahip olan rüzgâr anlamına gelmektedir."[416]

A'râf 66:

قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرَاكَ فِي سَفَاهَةٍ وَإِنَّا لَنَظُنُّكَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٦٦﴾

"Kavminden ileri gelen kâfirler dediler ki: Biz seni kesinlikle bir beyinsizlik içinde görüyoruz ve gerçekten seni yalancılardan sanıyoruz." (66)

413 Kamer, 54/20.
414 Ahkâf, 46/25.
415 Hâkka 69/6.
416 Taberî, 12/505-509; *Taberî Tarihi*, 1/111-113.

A'râf 67:

قَالَ يَاقَوْمِ لَيْسَ بِي سَفَاهَةٌ وَلَكِنِّي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٧﴾

"Ey kavmim! dedi, ben beyinsiz değilim; fakat ben âlemlerin Rabbinin gönderdiği bir elçiyim. (67)

A'râf 68:

أُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَأَنَا لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ ﴿٦٨﴾

"Size Rabbimin vahyettiklerini duyuruyorum ve ben sizin için güvenilir bir öğütçüyüm." (68)

A'râf 69:

أَوَعَجِبْتُمْ أَنْ جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلَى رَجُلٍ مِنْكُمْ لِيُنْذِرَكُمْ وَاذْكُرُوا إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ قَوْمِ نُوحٍ وَزَادَكُمْ فِي الْخَلْقِ بَصْبَطَةً فَاذْكُرُوا آلَاءَ اللَّهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٦٩﴾

"Sizi uyarması için içinizden bir adam aracılığıyla Rabbinizden size bir zikir (vahiy ve öğüt) gelmesine şaştınız mı? Hatırlayın ki, Allah sizi Nûh kavminden sonra onların yerine getirdi ve sizi yaratılış itibariyle daha güçlü kıldı. Allah'ın nimetlerini hatırlayın ki kurtuluşa eresiniz." (69)

1. Âd Kavminin Yaşadığı Yer Olan Ahkâf'ın Anlamı

[أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ عُثْمَانَ بْنِ حَكِيمٍ الأَوْدِيُّ فِيمَا كَتَبَ إِلَيَّ، ثنا ابْنُ مُفَضَّلٍ، ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ قَوْلُهُ: وَإِلَى عَادٍ أَخَاهُمْ هُودًا إِنَّ عَادًا كَانُوا بِالْيَمَنِ بِالأَحْقَافِ وَالأَحْقَافُ هِيَ الرِّمَالُ

928- İbn Ebî Hâtim, Süddî'den yaptığı tahriçte onun şöyle dediğini nakletmiştir: "Âd kavmi Yemen'de Ahkâf denen bir mıntıkada yaşamıştır. Ahkâf kumluk bölge anlamına gelmektedir."

2. Âd Kavminin Nûh Kavminin Ardından Halife Olmaları

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَاذْكُرُوا إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ قَوْمِ نُوحٍ} [الأعراف: ٦٩] يَقُولُ: «ذَهَبَ بِقَوْمِ نُوحٍ وَاسْتَخْلَفَكُمْ مِنْ بَعْدِهِمْ»

929- Âyetin; ﴿وَاذْكُرُوا إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ قَوْمِ نُوحٍ﴾ ***"Hatırlayın; hani sizi Nûh kavminden sonra halifeler yapmıştı"*** kesitini: "Nûh kavmini helâk edip yerine sizi getirmişti" şeklinde tefsir etmiştir.

3. Yaratılış Olarak Ziyadeleşmenin Anlamı

[أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ عُثْمَانَ بْنِ حَكِيمٍ فِيمَا كَتَبَ إِلَيَّ، ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، ثنا أَسْبَاطُ،] عَنِ السُّدِّيِّ قَوْلُهُ: وَزَادَكُمْ فِي الْخَلْقِ بصطة فِي الطُّوَلِ

930- Yine âyetin; ﴿وَزَادَكُمْ فِي الْخَلْقِ بَصْطَةً﴾ ***"sizi yaratılış olarak ziyadeleştirdi"*** kesitini: "Boyunuzu uzun kıldı" şeklinde tefsir etmiştir.[417]

A'râf 70:

قَالُوا أَجِئْتَنَا لِنَعْبُدَ اللَّهَ وَحْدَهُ وَنَذَرَ مَا كَانَ يَعْبُدُ آبَاؤُنَا فَأْتِنَا
بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٧٠﴾

"Dediler ki: 'Sen bize tek Allah'a kulluk etmemiz ve atalarımızın tapmakta olduklarını bırakmamız için mi geldin? Eğer doğrulardan isen, bizi tehdit ettiğini (azabı) bize getir.'" (70)

A'râf 71:

قَالَ قَدْ وَقَعَ عَلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ رِجْسٌ وَغَضَبٌ أَتُجَادِلُونَنِي فِي أَسْمَاءٍ سَمَّيْتُمُوهَا أَنْتُمْ
وَآبَاؤُكُمْ مَا نَزَّلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ فَانْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ ﴿٧١﴾

417 Suyûtî, 3/96.

"(Hûd) dedi ki: 'Üzerinize Rabbinizden bir azap ve bir hışım inmiştir. Haklarında Allah'ın hiçbir delil indirmediği, sadece sizin ve atalarınızın taktığı kuru isimler hususunda benimle tartışıyor musunuz? Bekleyin öyleyse, şüphesiz ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim!'" (71)

A'râf 72:

فَأَنْجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَقَطَعْنَا دَابِرَ الَّذِينَ
كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَمَا كَانُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٧٢﴾

"Onu ve onunla beraber olanları rahmetimizle kurtardık ve âyetlerimizi yalanlayıp da iman etmeyenlerin kökünü kestik." (72)

A'râf 73:

وَإِلَى ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ
قَدْ جَاءَتْكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ هَذِهِ نَاقَةُ اللَّهِ لَكُمْ آيَةً فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِي
أَرْضِ اللَّهِ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٣﴾

"Semûd kavmine de kardeşleri Sâlih'i (gönderdik). Dedi ki: 'Ey kavmim! Allah'a kulluk edin; sizin O'ndan başka tanrınız yoktur. Size Rabbinizden açık bir delil gelmiştir. O da, size bir mûcize olarak Allah'ın şu devesidir. Onu bırakın, Allah'ın arzında yesin, (içsin); ona kötülük etmeyin, sonra sizi elem verici bir azap yakalar.'" (73)

1. Semûd Kavminin Helâkı

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، [عَنِ السُّدِّيِّ: {وَإِلَى ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا} [الأعراف: ٧٣] ، قَالَ: « إِنَّ اللَّهَ بَعَثَ صَالِحًا إِلَى ثَمُودَ، فَدَعَاهُمْ فَكَذَّبُوهُ، فَقَالَ لَهُمْ مَا ذَكَرَ اللَّهُ فِي الْقُرْآنِ، فَسَأَلُوهُ أَنْ يَأْتِيَهُمْ بِآيَةٍ، فَجَاءَهُمْ بِالنَّاقَةِ، لَهَا شِرْبٌ وَلَهُمْ شِرْبُ يَوْمٍ مَعْلُومٍ، وَقَالَ: ذَرُوهَا تَأْكُلْ فِي أَرْضِ اللَّهِ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوءٍ، فَأَقَرُّوا بِهَا جَمِيعًا، فَذَلِكَ قَوْلُهُ: {فَهَدَيْنَاهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَى عَلَى الْهُدَى}

[فصلت: ١٧] ، وَكَانُوا قَدْ أَقَرُّوا بِهِ عَلَى وَجْهِ النِّفَاقِ وَالتَّقِيَّةِ، وَكَانَتِ النَّاقَةُ لَهَا شِرْبٌ، فَيَوْمٌ تَشْرَبُ فِيهِ الْمَاءَ تَمُرُّ بَيْنَ جَبَلَيْنِ فَيَرْجُمُونَهَا، فَفِيهِمَا أَثَرُهَا حَتَّى السَّاعَةِ، ثُمَّ تَأْتِي فَتَقِفُ لَهُمْ حَتَّى يَحْلِبُوا اللَّبَنَ فَيَرْوِيهِمْ، فَكَانَتْ تَصُبُّ اللَّبَنَ صَبًّا، وَيَوْمٌ يَشْرَبُونَ الْمَاءَ لَا تَأْتِيهِمْ. وَكَانَ مَعَهَا فَصِيلٌ لَهَا، فَقَالَ لَهُمْ صَالِحٌ: إِنَّهُ يُولَدُ فِي شَهْرِكُمْ هَذَا غُلَامٌ يَكُونُ هَلَاكُكُمْ عَلَى يَدَيْهِ، فَوُلِدَ لِتِسْعَةٍ مِنْهُمْ فِي ذَلِكَ الشَّهْرِ، فَذَبَحُوا أَبْنَاءَهُمْ، ثُمَّ وُلِدَ لِلْعَاشِرِ فَأَبَى أَنْ يَذْبَحَ ابْنَهُ، وَكَانَ لَمْ يُولَدْ لَهُ قَبْلَ ذَلِكَ شَيْءٌ، فَكَانَ ابْنُ الْعَاشِرِ أَزْرَقَ أَحْمَرَ، فَنَبَتَ نَبَاتًا سَرِيعًا، فَإِذَا مَرَّ بِالتِّسْعَةِ فَرَأَوْهُ، قَالُوا: لَوْ كَانَ أَبْنَاؤُنَا أَحْيَاءَ كَانُوا مِثْلَ هَذَا، فَغَضِبَ التِّسْعَةُ عَلَى صَالِحٍ لِأَنَّهُ أَمَرَهُمْ بِذَبْحِ أَبْنَائِهِمْ، فَ {تَقَاسَمُوا بِاللَّهِ لَنُبَيِّتَنَّهُ وَأَهْلَهُ ثُمَّ لَنَقُولَنَّ لِوَلِيِّهِ مَا شَهِدْنَا مَهْلِكَ أَهْلِهِ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ} [النمل: ٤٩] ، قَالُوا: نَخْرُجْ، فَيَرَى النَّاسُ أَنَّا قَدْ خَرَجْنَا إِلَى سَفَرٍ، فَنَأْتِي الْغَارَ فَنَكُونُ فِيهِ، حَتَّى إِذَا كَانَ اللَّيْلُ وَخَرَجَ صَالِحٌ إِلَى الْمَسْجِدِ أَتَيْنَاهُ فَقَتَلْنَاهُ ثُمَّ رَجَعْنَا إِلَى الْغَارِ فَكُنَّا فِيهِ، ثُمَّ رَجَعْنَا فَقُلْنَا مَا شَهِدْنَا مَهْلِكَ أَهْلِهِ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ، يُصَدِّقُونَنَا يَعْلَمُونَ أَنَّا قَدْ خَرَجْنَا إِلَى سَفَرٍ. فَانْطَلَقُوا، فَلَمَّا دَخَلُوا الْغَارَ أَرَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا مِنَ اللَّيْلِ، فَسَقَطَ عَلَيْهِمُ الْغَارُ فَقَتَلَهُمْ، فَذَلِكَ قَوْلُهُ: {وَكَانَ فِي الْمَدِينَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ} [النمل: ٤٨] حَتَّى بَلَغَ هَهُنَا: {فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ مَكْرِهِمْ أَنَّا دَمَّرْنَاهُمْ وَقَوْمَهُمْ أَجْمَعِينَ} [النمل: ٥١] ، وَكَبِرَ الْغُلَامُ ابْنُ الْعَاشِرِ، وَنَبَتَ نَبَاتًا عَجَبًا مِنَ السُّرْعَةِ، فَجَلَسَ مَعَ قَوْمٍ يُصِيبُونَ مِنَ الشَّرَابِ، فَأَرَادُوا مَاءً يَمْزِجُونَ بِهِ شَرَابَهُمْ، وَكَانَ ذَلِكَ الْيَوْمُ يَوْمَ شِرْبِ النَّاقَةِ، فَوَجَدُوا الْمَاءَ قَدْ شَرِبَتْهُ النَّاقَةُ، فَاشْتَدَّ ذَلِكَ عَلَيْهِمْ وَقَالُوا فِي شَأْنِ النَّاقَةِ: مَا نَصْنَعُ نَحْنُ بِاللَّبَنِ؟ لَوْ كُنَّا نَأْخُذُ هَذَا الْمَاءَ الَّذِي تَشْرَبُهُ هَذِهِ النَّاقَةُ، فَنَسْقِيهِ أَنْعَامَنَا وَحُرُوثَنَا، كَانَ خَيْرًا لَنَا، فَقَالَ الْغُلَامُ ابْنُ الْعَاشِرِ: هَلْ لَكُمْ فِي أَنْ أَعْقِرَهَا لَكُمْ؟ قَالُوا: نَعَمْ. فَأَظْهَرُوا دِينَهُمْ، فَأَتَاهَا الْغُلَامُ، فَلَمَّا بَصُرَتْ بِهِ شَدَّتْ عَلَيْهِ، فَهَرَبَ مِنْهَا، فَلَمَّا رَأَى ذَلِكَ، دَخَلَ خَلْفَ صَخْرَةٍ عَلَى طَرِيقِهَا فَاسْتَتَرَ بِهَا، فَقَالَ: أَحِيشُوهَا عَلَيَّ، فَأَحَاشُوهَا عَلَيْهِ، فَلَمَّا جَازَتْ بِهِ نَادَوْهُ: عَلَيْكَ، فَتَنَاوَلَهَا فَعَقَرَهَا، فَسَقَطَتْ، فَذَلِكَ قَوْلُهُ تَعَالَى: {فَنَادَوْا صَاحِبَهُمْ فَتَعَاطَى فَعَقَرَ}

[القمر: ٢٩] ، وَأَظْهَرُوا حِينَئِذٍ أَمْرَهُمْ، وَعَقَرُوا النَّاقَةَ، وَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ، وَقَالُوا: يَا صَالِحُ، ائْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا، وَفَزِعَ نَاسٌ مِنْهُمْ إِلَى صَالِحٍ وَأَخْبَرُوهُ أَنَّ النَّاقَةَ قَدْ عُقِرَتْ، فَقَالَ: عَلَيَّ بِالْفَصِيلِ، فَطَلَبُوا الْفَصِيلَ فَوَجَدُوهُ عَلَى رَابِيَةٍ مِنَ الْأَرْضِ، فَطَلَبُوهُ، فَارْتَفَعَتْ بِهِ حَتَّى حَلَّقَتْ بِهِ فِي السَّمَاءِ، فَلَمْ يَقْدِرُوا عَلَيْهِ. ثُمَّ دَعَا الْفَصِيلَ إِلَى اللهِ، فَأَوْحَى اللهُ إِلَى صَالِحٍ أَنْ مُرْهُمْ فَلْيَتَمَتَّعُوا فِي دَارِهِمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، فَقَالَ لَهُمْ صَالِحٌ: {تَمَتَّعُوا فِي دَارِكُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ} [هود: ٦٥] ، وَآيَةُ ذَلِكَ أَنْ تُصْبِحَ وُجُوهُكُمْ أَوَّلَ يَوْمٍ مُصْفَرَّةً، وَالثَّانِي مُحْمَرَّةً، وَالْيَوْمَ الثَّالِثَ مُسْوَدَّةً، وَالْيَوْمُ الرَّابِعُ فِيهِ الْعَذَابُ. فَلَمَّا رَأَوُا الْعَلَامَاتِ تَكَفَّنُوا وَتَحَنَّطُوا وَلَطَّخُوا أَنْفُسَهُمْ بِالْمَرِّ، وَلَبِسُوا الْأَنْطَاعَ، وَحَفَرُوا الْأَسْرَابَ، فَدَخَلُوا فِيهَا يَنْتَظِرُونَ الصَّيْحَةَ، حَتَّى جَاءَهُمُ الْعَذَابُ فَهَلَكُوا، فَذَلِكَ قَوْلُهُ: فَ {دَمَّرْنَاهُمْ وَقَوْمَهُمْ أَجْمَعِينَ} [النمل: ٥١]

931- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "Allah, Sâlih'i (a.s.) Semûd kavmine gönderdi. Hz. Sâlih onları tevhide çağırdı fakat kavmi onu yalanlayarak Allah'ın Kur'ân'da anlattığı şeyleri söylediler. Sonra ondan kendilerine bir âyet (mûcize) getirmesini istediler. Bunun üzerine Allah onlara bir deve gönderdi. Hz. Sâlih onlara şöyle dedi:

'İşte (mûcize) bu dişi devedir; Onun (belli bir gün) su içme hakkı var, sizin de belli bir gün su içme hakkınız vardır. Bırakın hayvan, Allah'ın arzında yesin, (içsin); ona kötülük etmeyin, aksi takdirde sizi elem verici bir azap yakalar.' Sonra hepsi bunu kabul ettiler. İşte şu âyet buna işaret etmektedir:

﴿فَاسْتَحَبُّوا الْعَمٰى عَلَى الْهُدٰى﴾

'Semûd kavmine doğru yolu göstermiştik fakat onlar körlüğü hidâyete tercih ettiler.'[418]

İlk başta Sâlih Peygamber'in yaptığı uyarıyı nifak ve takiyye (göstermelik) olarak kabul etmişlerdi. Deve için belirlenmiş bir su içme günü vardı. Deve iki dağın arasından çıkarak gelip suyunu içerdi. Geçtiği yerin

418 Fussilet, 41/17.

izleri şu an bile mevcuttur.[419] Bu arada onlar deveyi taşlarlardı. Deve yanlarına gelince durur onlar da gidip sütünü sağarlardı. Bol olduğu için sütü ile herkesi doyururdu. Ayrıca devenin yanında bir yavrusu da vardı.' Hz. Sâlih onlara şöyle dedi:

'Bu ay içinizden bir çocuk doğacak ve helâkiniz onun eli ile olacaktır.' O ay aralarında dokuz çocuk doğdu. Bu çocukların hepsini kestiler. Sonra onuncusu doğunca onu kesmeyi kabul etmediler. Çünkü bu ailenin çocuğu olmuyordu. Çocuk mavi ve kırmızıya çalıyordu. Çok hızlı bir şekilde büyüdü. Dokuzuna vardığında çocuğunu kesenler onu görünce şöyle dediler:

'Bizim çocuklar yaşasaydı bunun gibi büyümüş olurlardı.' Bu dokuz kişi kendilerine çocuklarını kesmelerini söylediği için Hz. Sâlih'e karşı çok öfkeliydiler. Sonra yemin edip şu kararı aldılar:[420] 'Millet bizi yolculuğa çıkmış gibi görsün diye hep birlikte başka yere gidiyor görüntüsü verelim. Sonra bir mağaraya saklanıp gece Sâlih'in mescide gitmesini bekleyelim. O çıkınca yanına gidip kendisini öldürelim. Sonra tekrar mağaraya gidip bir süre bekleyelim, ondan sonra evlerimize dönelim. Zaten onlar bizim seferde olduğumuzu biliyorlardı.' İşe şu âyet bu söylediklerimize delildir:

﴿قَالُوا تَقَاسَمُوا بِاللّٰهِ لَنُبَيِّتَنَّهُ وَاَهْلَهُ ثُمَّ لَنَقُولَنَّ لِوَلِيِّهِ
مَا شَهِدْنَا مَهْلِكَ اَهْلِهِ وَاِنَّا لَصَادِقُونَ﴾

'Allah'a and içerek birbirlerine şöyle dediler: Gece ona ve ailesine baskın yapalım (hepsini öldürelim); sonra da velisine: 'Biz (Sâlih) ailesinin yok edilişi sırasında orada değildik, inanın ki doğru söylüyoruz' diyelim.'[421]

Sonra dedikleri gibi mağaraya girdiler fakat gece oradan çıkmayı düşünürken mağara üzerlerine kapandı ve orada öldüler. İşte bu âyette kastedilenler bu dokuz kişidir:

---

419 Bu cümle şu anlama da gelebilir: "Geçtiği yerin izleri kıyamete kadar devam edecektir." [Çeviren].

420 Bu ifade Ebû Şeyh, Süddî kanalı ile Suyûtî'de (3/93) geçmektedir.

421 Neml, 27/49.

﴿وَكَانَ فِي الْمَدِينَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ﴾

'O şehirde dokuz kişi (elebaşı) vardı ki, bunlar yeryüzünde bozgunculuk yapıyorlar, iyilik tarafına hiç yanaşmıyorlardı.'[422]

Sonra onuncu çocuk çok hızlı ve ilginç şekilde büyüdü. Bir gün kavminden içme suyu sıkıntısı çekenlerle oturuyordu. Onlar içeceklerine katmak için suya ihtiyaç duydular fakat su içme sırası devede idi. Gidip suyu kontrol ettiklerinde devenin içtiğini gördüler ve bu onlara çok ağır geldi. Sonra deve hakkında şöyle dediler:

'Biz sütü ne yapalım? Eğer buradaki suyu alıp onunla hayvanlarımızı sulayıp ve ekinlerimizi sulasaydık bizim için daha iyi olurdu.' O çocuk millete şöyle dedi:

'Deveyi kesmemi ister misiniz?' Hepsi:

'Evet' diyerek bu teklifi kabul ettiler. Böylece eski dinlerine dönmüş oldular. Adam öldürmek için devenin yanına gitti fakat hayvan onu görünce ürküp kaçtı. Adam bir kayanın arkasına gizlenip oradakilerden deveyi kendisine doğru yönlendirmelerini istedi. Deve tam adamın saklandığı kayanın yanına gelince millet bağırarak ona haber verdi. O da çıkıp deveyi yakaladı ve kesti. Böylece deve yere yıkıldı. ﴿فَنَادَوْا صَاحِبَهُمْ فَتَعَاطَى فَعَقَرَ﴾ ***'Arkadaşlarına seslendiler, o da atıldı ve boğazladı'***[423] âyeti bu söylediklerimize işaret etmektedir. Böylece Rablerine isyan edip eski dinlerine açıktan dönen bu insanlar Hz. Sâlih'in yanına gidip (küstahça bir şekilde ona) şöyle dediler:

﴿وَقَالُوا يَا صَالِحُ ائْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ﴾

'Ey Sâlih! Sen eğer (dediğin gibi) peygamberlerden isen, haydi bizi tehdit ettiğin azabı getir.'

İnsanlar onlardan korkup Hz. Sâlih'in yanına geldiler ve ona devenin kesildiğini haber verdiler. Hz. Sâlih onlardan yavru deveyi ister. Gidip yavruyu yüksekçe bir yerde bulurlar. Onu yakalamak istediler fakat göğe yükseldiği için yavru deveyi yakalayamadılar. Sonra yavru deve

422 Neml, 27/48.
423 Kamer, 54/29.

meleyerek Allah'a şikâyette bulundu. Allah Sâlih'e vahyedip kavmine şöyle demesini emretti:

'Yurdunuzda üç gün daha yaşayın (sonra helâk olacaksınız)! Bunun belirtisi birinci gün yüzleriniz sararacak, ikinci gün kıpkırmızı, üçüncü gün ise simsiyah olacak, dördüncü gün azap sizi yakalayacaktır.' Belirtilen alametlerin bir bir gerçekleştiğini gördüklerinde kendilerini kefenleyip, mumyaladılar sonra üzerlerine ilaç sürüp dehlizler kazarak oraya girip azabın korkunç sesini beklediler. Böylece azap geldiğinde oralarda öldüler.[424]

A'râf 74:

وَاذْكُرُوا إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ عَادٍ وَبَوَّأَكُمْ فِي الْأَرْضِ
تَتَّخِذُونَ مِنْ سُهُولِهَا قُصُورًا وَتَنْحِتُونَ الْجِبَالَ بُيُوتًا فَاذْكُرُوا
آلَاءَ اللهِ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٧٤﴾

"Hatırlayın ki Allah Âd kavminden sonra, sizi onların yerine getirdi ve sizi yeryüzünde yerleştirdi. Yerin ovalarında köşkler kuruyor, dağları oyup evler yapıyorsunuz. Artık Allah'ın nimetlerini anın da yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın." (74)

1. Âd Kavminin Dağları Delmesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، [عَنِ السُّدِّيِّ: {وَتَنْحِتُونَ الْجِبَالَ بُيُوتًا} [الأعراف: ٧٤] : «كَانُوا يَنْقُبُونَ فِي الْجِبَالِ الْبُيُوتَ»

932- Süddî şöyle demiştir: "Dağları delerek kendinize evler yapıyorlardı."[425]

424 Taberî, 12/529. Bu kıssa bir kısmı doğru diğer kısmı yalan mı doğru mu belli olmayan İsrâiliyat kaynaklıdır. Evet anlatılanların bir kısmı Kur'ân'da geçmektedir. Ancak kıssanın Kur'ân'da geçmeyen kısmı ile ilgili kesin olarak yalandır veya doğrudur deme imkânımız yoktur.

425 Taberî, 12/541; Şevkânî, 2/221.

A'râf 75:

قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لِلَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِمَنْ آمَنَ مِنْهُمْ
أَتَعْلَمُونَ أَنَّ صَالِحًا مُرْسَلٌ مِنْ رَبِّهِ قَالُوا إِنَّا بِمَا أُرْسِلَ بِهِ مُؤْمِنُونَ ﴿٧٥﴾

"Kavminin ileri gelenlerinden büyüklük taslayanlar, içlerinden zayıf görülen inananlara dediler ki: 'Siz Sâlih'in, Rabbi tarafından gönderildiğini biliyor musunuz?' Onlar da 'Şüphesiz biz onunla ne gönderilmişse ona inananlarız' dediler." (75)

A'râf 76:

قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا بِالَّذِي آمَنْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴿٧٦﴾

"Büyüklük taslayanlar dediler ki: 'Biz de sizin inandığınızı inkâr edenleriz.'" (76)

A'râf 77:

فَعَقَرُوا النَّاقَةَ وَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ وَقَالُوا يَاصَالِحُ ائْتِنَا
بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٧٧﴾

"Derken o dişi deveyi ayaklarını keserek öldürdüler ve Rablerinin emrinden dışarı çıktılar da: 'Ey Sâlih! Eğer sen gerçekten peygamberlerdensen bizi tehdit ettiğin azabı bize getir' dediler." (77)

A'râf 78:

فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٧٨﴾

"Bunun üzerine onları o (gürültülü) sarsıntı yakaladı da yurtlarında diz üstü donakaldılar." (78)

1. ﴿الرَّجْفَةُ﴾ "er-racfetü" İfadesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، [عَنِ السُّدِّيِّ: {فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ} [الأعراف: ٧٨] : «وَهِيَ الصَّيْحَةُ»

933- Süddî şöyle demiştir: "Bu, gürültülü sestir."[426]

A'râf 79:

فَتَوَلَّى عَنْهُمْ وَقَالَ يَاقَوْمِ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَةَ رَبِّي وَنَصَحْتُ لَكُمْ وَلَكِنْ لَا تُحِبُّونَ النَّاصِحِينَ ﴿٧٩﴾

"Sâlih o zaman onlardan yüz çevirdi ve şöyle dedi: 'Ey kavmim! Andolsun ki ben size Rabbimin vahyettiklerini tebliğ ettim ve size öğüt verdim; fakat siz öğüt verenleri sevmiyorsunuz.'" (79)

A'râf 80:

وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ أَحَدٍ مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿٨٠﴾

"Lût'u da (peygamber gönderdik). Kavmine dedi ki: 'Sizden önceki milletlerden hiçbirinin yapmadığı fuhşu mu yapıyorsunuz?'" (80)

A'râf 81:

إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِنْ دُونِ النِّسَاءِ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ مُسْرِفُونَ ﴿٨١﴾

"Çünkü siz, şehveti tatmin için kadınları bırakıp da şehvetle erkeklere yanaşıyorsunuz. Doğrusu siz taşkın bir milletsiniz." (81)

426 Taberî, 12/545; Âlûsî, 3/70.

A'râf 82:

وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهٖٓ اِلَّآ اَنْ قَالُوا اَخْرِجُوهُمْ مِنْ قَرْيَتِكُمْ ۚ اِنَّهُمْ اُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ ﴿٨٢﴾

"Kavminin cevabı, 'Onları memleketinizden çıkarın; çünkü onlar fazla temizlenen insanlarmış' demelerinden başka bir şey olmadı." (82)

1. ﴿يَتَطَهَّرُونَ﴾ "yetetahherûne" İfadesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، [عَنِ السُّدِّيِّ: {إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ} [الأعراف: ٨٢] ، قَالَ: «يَتَحَرَّجُونَ»

934- Süddî şöyle demiştir: "Onlar çok zorlaştıran kimselerdir, anlamındadır."[427]

A'râf 83:

فَاَنْجَيْنَاهُ وَاَهْلَهٗٓ اِلَّا امْرَاَتَهٗ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٨٣﴾

"Biz de onu ve karısından başka aile efradını kurtardık; çünkü karısı geride kalanlardan (kâfirlerden) idi." (83)

A'râf 84:

وَاَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا ۖ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٨٤﴾

"Ve üzerlerine (taş) yağmuru yağdırdık. Bak ki günahkârların sonu nasıl oldu!" (84)

A'râf 85:

وَاِلٰى مَدْيَنَ اَخَاهُمْ شُعَيْبًا ۗ قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗ ۖ قَدْ جَٓاءَتْكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ ۖ فَاَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ اَشْيَٓاءَهُمْ وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْاَرْضِ بَعْدَ اِصْلَاحِهَا ۗ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٨٥﴾

427 Taberî, 12/555.

"Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı (gönderdik). Dedi ki: 'Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin O'ndan başka tanrınız yoktur. Size Rabbinizden açık bir delil gelmiştir; artık ölçüyü, tartıyı tam yapın, insanların eşyalarını eksik vermeyin. Düzeltilmesinden sonra yeryüzünde bozgunculuk yapmayın. Eğer inananlar iseniz bunlar sizin için daha hayırlıdır.'" (85)

1. ﴿لَا تَبۡخَسُوا النَّاسَ أَشۡيَاءَهُمۡ﴾ "lâ tebhasü'n-nâse eşyâehüm" İfadesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ، قَوْلُهُ: {وَلَا تَبۡخَسُوا النَّاسَ أَشۡيَاءَهُمۡ} [الأعراف: ٨٥] ، يَقُولُ: «لَا تَظْلِمُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ»

935- Süddî şöyle demiştir: "İnsanlara eşyaları (malları) hususunda zulüm etmeyin."[428]

A'râf 86:

وَلَا تَقۡعُدُوا بِكُلِّ صِرَاطٍ تُوعِدُونَ وَتَصُدُّونَ عَنۡ سَبِيلِ اللهِ
مَنۡ اٰمَنَ بِهٖ وَتَبۡغُونَهَا عِوَجًا ۚ وَاذۡكُرُوۡا اِذۡ كُنۡتُمۡ قَلِيۡلًا فَكَثَّرَكُمۡ ۪
وَانۡظُرُوۡا كَيۡفَ كَانَ عَاقِبَةُ الۡمُفۡسِدِيۡنَ ﴿٨٦﴾

"Tehdit ederek, inananları Allah yolundan alıkoyarak ve o yolu eğip bükmek isteyerek öyle her yolun başında oturmayın. Düşünün ki siz az idiniz de O sizi çoğalttı. Bozguncuların sonunun nasıl olduğuna bakın!" (86)

1. Medyen'in Yollara Oturup Tehditler Yağdırmaları

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: {وَلَا تَقۡعُدُوا بِكُلِّ صِرَاطٍ تُوعِدُونَ} [الأعراف: ٨٦] ، «كَانُوا يَقْعُدُونَ عَلَى كُلِّ طَرِيقٍ يُوعِدُونَ الْمُؤْمِنِينَ»

428 Taberî, 12/555.

936- Süddî şöyle demiştir: "Onlar bütün yollarda oturup mü'minleri tehdit ediyorlardı."[429]

2. Allah'ın Yolu ve Eğrilik İfadeleriyle Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: {وَتَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ} [الأعراف: ٨٦] : «عَنِ الْإِسْلَامِ تَبْغُونَ السَّبِيلَ» {عِوَجًا} [آل عمران: ٩٩] : «هَلَاكًا»

937- Süddî Allah Teâlâ'nın, ﴿سَبِيلِ اللهِ﴾ ***"Allah'ın yolu"*** sözünü "İslâm"; ﴿عِوَجًا﴾ ***"eğrilik"*** kelimesini "helâk" şeklinde tefsir etmiştir.[430]

3. Yolun Başlarına Oturanlar Kimlerdir?

[حَدَّثَنَا ابْنُ وَكِيعٍ، قَالَ: ثنا حُمَيْدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ قَيْسٍ،[عَنِ السُّدِّيِّ: {وَلَا تَقْعُدُوا بِكُلِّ صِرَاطٍ تُوعِدُونَ} [الأعراف: ٨٦] ، قَالَ: «الْعَشَّارُونَ»

938- Humeyd b. Abdurrahman → Kays kanalı ile gelen bir rivâyette Süddî'nin âyetin; ﴿وَلَا تَقْعُدُوا بِكُلِّ صِرَاطٍ﴾ ***"her yolun başına oturmayın"*** kesitinden kastedilenlerin "öşür toplayanlar" olduğunu söylediği nakledilmiştir.[431]

A'râf 87:

وَإِنْ كَانَ طَائِفَةٌ مِنْكُمْ آمَنُوا بِالَّذِي أُرْسِلْتُ بِهِ وَطَائِفَةٌ لَمْ يُؤْمِنُوا
فَاصْبِرُوا حَتَّى يَحْكُمَ اللَّهُ بَيْنَنَا وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ﴿٨٧﴾

"Eğer içinizden bir gurup benimle gönderilene inanır, bir gurup da inanmazsa, Allah aramızda hükmedinceye kadar bekleyin. O hâkimlerin en iyisidir." (87)

429 Taberî, 12/557; Kurtubî, 3/2685; Suyûtî, 3/102; Şevkânî, 2/226.
430 Taberî, 12/559; Suyûtî, 3/102.
431 Taberî, 12/560; Kurtubî, 3/2685; İbn Kesîr, 2/231.

A'râf 88:

قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لَنُخْرِجَنَّكَ يَاشُعَيْبُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَكَ مِنْ قَرْيَتِنَا أَوْ لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتِنَا قَالَ أَوَلَوْ كُنَّا كَارِهِينَ ﴿٨٨﴾

"Kavminden ileri gelen kibirliler dediler ki: 'Ey Şuayb! Seni ve seninle beraber inananları memleketimizden kesinlikle çıkaracağız veya dinimize döneceksiniz' (Şuayb): 'İstemesek de mi?' dedi." (88)

A'râf 89:

قَدِ افْتَرَيْنَا عَلَى اللهِ كَذِبًا إِنْ عُدْنَا فِي مِلَّتِكُمْ بَعْدَ إِذْ نَجَّيْنَا اللهُ مِنْهَا وَمَا يَكُونُ لَنَا أَنْ نَعُودَ فِيهَا إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللهُ رَبُّنَا وَسِعَ رَبُّنَا كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا عَلَى اللهِ تَوَكَّلْنَا رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَأَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ ﴿٨٩﴾

"Doğrusu Allah bizi ondan kurtardıktan sonra tekrar sizin dininize dönersek Allah'a karşı yalan uydurmuş oluruz. Rabbimiz Allah dilemiş başka, yoksa ona geri dönmemiz bizim için olacak şey değildir. Rabbimizin ilmi her şeyi kuşatmıştır. Biz sadece Allah'a dayanırız. Rabbimiz! Bizimle kavmimiz arasında adaletle hükmet! Sen hükmedenlerin en hayırlısısın." (89)

1. Kavimleriyle Mü'minlerin Aralarının Açılması Talebiyle Kastedilen

حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ، أَمَّا قَوْلُهُ: « {افْتَحْ بَيْنَنَا} [الأعراف: ٨٩] فَيَقُولُ: احْكُمْ بَيْنَنَا »

939- Taberî, Muhammed b. Hüseyin → Ahmed b. Mufaddal → Esbât kanalı ile yaptığı rivâyette Süddî'nin şöyle dediğini nakleder: "Aramızda hükmünü ver, anlamındadır."[432]

432 Taberî, 12/564; Âlûsî, 3/77.

2. Açmak İfadesinin Yemen Lehçesindeki Kullanımı

[وأَخْرَجَ ابْنُ جَرِيرٍ وَابْنُ الْمُنْذِرِ] وَابْنُ أَبِي حَاتِمٍ عَنْهُ فِي قَوْلِهِ: رَبَّنَا افْتَحْ يَقُولُ: اقْضِ. وأَخْرَجَ ابْنُ أَبِي حَاتِمٍ عَنِ السُّدِّيِّ قَالَ: الْفَتْحُ: الْقَضَاءُ، لُغَةٌ يَمَانِيَةٌ إِذَا قَالَ أَحَدُهُمْ تَعَالَ أُقَاضِيكَ الْقَضَاءَ قَالَ: تَعَالَ أُفَاتِحُكَ

940- Ebû Hâtim, Süddî'den naklettiği rivâyette onun şöyle dediğini söyler: "Açmak, hüküm anlamına gelir. Yemen lehçesine göre bir kimse, 'Gel seninle mahkemeleşelim' anlamında, تَعَالَ أُفَاتِحْكَ *'te'âle üfâtihke'* denilir."[433]

A'râf 90:

وَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لَئِنِ اتَّبَعْتُمْ شُعَيْبًا إِنَّكُمْ إِذًا لَخَاسِرُونَ ﴿٩٠﴾

"Kavminden ileri gelen kâfirler dediler ki: 'Eğer Şuayb'e uyarsanız o takdirde siz mutlaka ziyana uğrarsınız.'" (90)

A'râf 91:

فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٩١﴾

"Derken, onları o korkunç sarsıntı 'deprem' yakaladı da yurtlarında yüzüstü hareketsiz çökekaldılar." (91)

1. Medyen'in Sonu

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: « {وَإِلَى مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا} [الأعراف: ٨٥] قَالَ: إِنَّ اللَّهَ بَعَثَ شُعَيْبًا إِلَى مَدْيَنَ، وَإِلَى أَصْحَابِ الْأَيْكَةِ وَالْأَيْكَةُ: هِيَ الْغَيْضَةُ مِنَ الشَّجَرِ ، وَكَانُوا مَعَ كُفْرِهِمْ يَبْخَسُونَ الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ، فَدَعَاهُمْ فَكَذَّبُوهُ، فَقَالَ لَهُمْ مَا ذَكَرَ اللَّهُ فِي الْقُرْآنِ، وَمَا

433 Suyûtî, 3/103; Şevkânî, 2/226; Âlûsî, 3/77.

رَدُّوا عَلَيْهِ، فَلَمَّا عَتَوْا وَكَذَّبُوهُ، سَأَلُوهُ الْعَذَابَ، فَفَتَحَ اللهُ عَلَيْهِمْ بَابًا مِنْ أَبْوَابِ جَهَنَّمَ، فَأَهْلَكَهُمُ الْحَرُّ مِنْهُ، فَلَمْ يَنْفَعْهُمْ ظِلٌّ وَلَا مَاءٌ، ثُمَّ إِنَّهُ بَعَثَ سَحَابَةً فِيهَا رِيحٌ طَيِّبَةٌ، فَوَجَدُوا بَرْدَ الرِّيحِ وَطِيبَهَا، فَتَنَادَوا: الظُّلَّةَ، عَلَيْكُمْ بِهَا فَلَمَّا اجْتَمَعُوا تَحْتَ السَّحَابَةِ رِجَالُهُمْ وَنِسَاؤُهُمْ وَصِبْيَانُهُمْ، انْطَبَقَتْ عَلَيْهِمْ، فَأَهْلَكَتْهُمْ، فَهُوَ قَوْلُهُ: {فَأَخَذَهُمْ عَذَابُ يَوْمِ الظُّلَّةِ} [الشعراء: ١٨٩] »

941- Süddî bu âyetin tefsirinde şunları söylemiştir: "Allah Hz. Şuayb'ı Medyen ve (sık ağaçlıkların bulunduğu yer anlamına gelen) Eyke halkına göndermişti. Hem kâfir hem de ölçü ve tartıda hile yapan bir kavim idi. Hz. Şuayb onları Allah'a davet etti fakat onlar onu yalanladılar. Hz. Şuayb'ın onlara söyledikleri ve onların verdikleri cevaplar Kur'ân'da geçmektedir. Yalanlama hususunda o kadar ileri gittiler ki kalkıp Hz. Şuayb'dan kendilerini tehdit ettiği azabın gelmesini istediler. Bunun üzerine Allah onlara cehennem kapılarından birisini açtı. Ne gölge ne de su onlara fayda vermiyordu. Sonra Allah onlara içinde serinlik barındıran bir bulut gönderdi. Onlar bulutun serinliğini hissedince birbirlerini onun altına girmeye çağırdılar. Kadın erkek, çoluk çocuk hepsi birlikte altına girince bulut üzerlerine kapandı ve hepsini helâk etti."[434] İşte Allah'ın, ﴿فَأَخَذَهُمْ عَذَابُ يَوْمِ الظُّلَّةِ﴾ ***'Derken onları gölgeli günün azabı yakaldı'*** sözü bu söylediklerimize işaret etmektedir."[435]

A'râf 92:

الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَأَنْ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَانُوا هُمُ الْخَاسِرِينَ ﴿٩٢﴾

"Şuayb'ı yalanlayanlar sanki yurtlarında hiç oturmamış gibiydiler. Asıl ziyana uğrayanlar Şuayb'ı yalanlayanların kendileridir." (92)

---

434 Müfessirlere göre; Şuayb Peygamber'in kavmi yedi gün şiddetli bir sıcağa maruz kalmış, evlerinde nefes alamaz hale gelmişler. Tam böyle bir durumda iken, gökte siyah bir bulut belirmiş, onlar da biraz rahatlamak için bu bulutun gölgesinde toplanmışlar. Sonra bu bulut ateş olup üzerlerine inmiş ve onları yok etmiş.

435 Taberî, 12/566. Şuarâ, 26/89.

A'râf 93:

فَتَوَلّٰى عَنْهُمْ وَقَالَ يَا قَوْمِ لَقَدْ اَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَنَصَحْتُ لَكُمْ ۚ فَكَيْفَ اٰسٰى عَلٰى قَوْمٍ كَافِرِينَ ﴿٩٣﴾

"(Şuayb) onlardan yüz çevirdi ve dedi ki: 'Ey kavmim! Andolsun, ben size Rabbimin vahyettiklerini ulaştırdım. Size nasihat da ettim. Şimdi ben, inkârcı bir topluluğa nasıl üzülürüm?'" (93)

1. ﴿فَكَيْفَ اٰسٰى﴾ "fe keyfe âsâ" İfadesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، [عَنِ السُّدِّيِّ: « {فَكَيْفَ آسَى} [الأعراف: ٩٣] يَقُولُ: فَكَيْفَ أَحْزَنُ »

942- Süddî, âyette geçen ﴿فَكَيْفَ اٰسٰى﴾ ***"fe keyfe âsâ"*** ifadesini: "Nasıl üzülürüm?" şeklinde tefsir etmiştir.[436]

A'râf 94:

وَمَا اَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَبِيٍّ اِلَّا اَخَذْنَا اَهْلَهَا بِالْبَاْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ لَعَلَّهُمْ يَضَّرَّعُونَ ﴿٩٤﴾

"Biz hangi ülkeye bir peygamber gönderdiysek, ora halkını, (peygambere baş kaldırdıklarından ötürü bize) yalvarıp yakarsınlar diye mutlaka yoksulluk ve darlıkla sıkmışızdır." (94)

1. ﴿اَلْبَاْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ﴾ "el-be'sâi ve'd-darrâi" İfadeleri

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، [عَنِ السُّدِّيِّ: « {أَخَذْنَا أَهْلَهَا بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ} [الأعراف: ٩٤] يَقُولُ: بِالْفَقْرِ وَالْجُوعِ »

943- Süddî şöyle demiştir: "Fakirlik ve açlık, anlamındadır."[437]

436 Taberî, 12/571.
437 Taberî, 12/572.

A'râf 95:

ثُمَّ بَدَّلْنَا مَكَانَ السَّيِّئَةِ الْحَسَنَةَ حَتَّى عَفَوْا وَقَالُوا قَدْ مَسَّ آبَاءَنَا
الضَّرَّاءُ وَالسَّرَّاءُ فَأَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٩٥﴾

"Sonra kötülüğü (darlığı) değiştirip yerine iyilik (bolluk) getirdik. Nihayet çoğaldılar ve 'Atalarımız da böyle sıkıntı ve sevinç yaşamışlardı' dediler. Biz de onları, kendileri farkına varmadan ansızın yakaladık." (95)

1. ﴿حَتَّى عَفَوْا﴾ "hattâ afev" İfadesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: « {حَتَّى عَفَوْا} [الأعراف: ٩٥] حَتَّى كَثُرُوا »

944- Süddî şöyle demiştir: "Nihayet çoğaldılar, anlamındadır."[438]

A'râf 96:

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَى آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَرَكَاتٍ مِنَ السَّمَاءِ
وَالْأَرْضِ وَلَكِنْ كَذَّبُوا فَأَخَذْنَاهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٩٦﴾

"O (peygamberlerin gönderildiği) ülkelerin halkı inansalar ve (günahtan) sakınsalardı, elbette onların üstüne gökten ve yerden nice bereket kapıları açardık, fakat yalanladılar, biz de ettikleri yüzünden onları yakalayıverdik." (96)

A'râf 97:

أَفَأَمِنَ أَهْلُ الْقُرَى أَنْ يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا بَيَاتًا وَهُمْ نَائِمُونَ ﴿٩٧﴾

"Yoksa o ülkelerin halkı geceleyin uyurlarken kendilerine azabımızın gelmeyeceğinden emin mi oldular?" (97)

438 Taberî, 12/575.

A'râf 98:

أَوَأَمِنَ أَهْلُ الْقُرَى أَنْ يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا ضُحًى وَهُمْ يَلْعَبُونَ ﴿٩٨﴾

"Ya da o ülkelerin halkı kuşluk vakti eğlenirlerken kendilerine azabımızın gelmeyeceğinden emin mi oldular?" (98)

A'râf 99:

أَفَأَمِنُوا مَكْرَ اللَّهِ فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٩٩﴾

"Allah'ın azabından emin mi oldular? Fakat ziyana uğrayan topluluktan başkası, Allah'ın (böyle) mühlet vermesinden emin olamaz." (99)

A'râf 100:

اَوَلَمْ يَهْدِ لِلَّذِينَ يَرِثُونَ الْاَرْضَ مِنْ بَعْدِ اَهْلِهَا اَنْ لَوْ نَشَٓاءُ اَصَبْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ ۚ وَنَطْبَعُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿١٠٠﴾

"Önceki sahiplerinden sonra yeryüzüne vâris olanlara şu gerçek apaçık belli olmadı mı? Biz dileseydik onları da (öncekiler gibi) günahları yüzünden cezalandırırdık. Biz onların kalplerini mühürleriz de onlar hakkı işitmezler." (100)

1. ﴿أَوَ لَمْ يَهْدِ﴾ "e ve lem yehdi" İfadesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ: « {أَوَلَمْ يَهْدِ لِلَّذِينَ يَرِثُونَ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِ أَهْلِهَا} [الأعراف: ١٠٠] يَقُولُ: أَوَلَمْ يَتَبَيَّنْ لِلَّذِينَ يَرِثُونَ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِ أَهْلِهَا هُمُ الْمُشْرِكُونَ »

945- Süddî, âyette geçen ﴿أَوَ لَمْ يَهْدِ﴾ ***"e ve lem yehdi"*** ifadesini, "Açık olup netleşmedi mi?" şeklinde tefsir etmiştir.

[2. Mirasçı Olanlar Kimlerdir?]

946- Yine âyette geçen ﴿لِلَّذِينَ يَرِثُونَ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِ أَهْلِهَا﴾ ***"ahalisinden sonra topraklarına mirasçı olanlar"*** ifadesinden maksadın "müşrikler" olduğunu söylemiştir.[439]

A'râf 101:

تِلْكَ الْقُرَى نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَائِهَا ۚ وَلَقَدْ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ ۖ فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا مِنْ قَبْلُ ۚ كَذَٰلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِ الْكَافِرِينَ ﴿١٠١﴾

"İşte o ülkeler. Onların haberlerinden bir kısmını sana anlatıyoruz. Andolsun ki, peygamberleri onlara apaçık deliller getirmişlerdi. Fakat önceden yalanladıkları gerçeklere iman edecek değillerdi. İşte kâfirlerin kalplerini Allah böyle mühürler." (101)

1. Daha Önceden Yalanladıklarına İman Etmeyecek Olmaları

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ: « {فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا مِنْ قَبْلُ} [الأعراف: ١٠١] قَالَ: ذَلِكَ يَوْمَ أَخَذَ مِنْهُمُ الْمِيثَاقَ فَآمَنُوا كَرْهًا »

947- Süddî şöyle demiştir: "Burada bahsi geçen gün, onlardan söz alınan gündür. Onlar kerhen iman etmişlerdir."[440]

A'râf 102:

وَمَا وَجَدْنَا لِأَكْثَرِهِمْ مِنْ عَهْدٍ ۖ وَإِنْ وَجَدْنَا أَكْثَرَهُمْ لَفَاسِقِينَ ﴿١٠٢﴾

"Onların çoğunda, sözünde durma diye bir şey bulamadık. Gerçek şu ki, onların çoğunu yoldan çıkmış bulduk." (102)

---

439 Taberî, 12/580; Suyûtî, 3/104; Şevkânî, 2/229; Âlûsî, 3/88.
440 Taberî, 13/8; İbn Kesîr, 2/235; Âlûsî, 3/91.

A'râf 103:

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُوسَى بِآيَاتِنَا إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَظَلَمُوا
بِهَا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ﴿١٠٣﴾

"Sonra onların ardından Mûsâ'yı mûcizelerimizle Firavun ve yakın çevresine gönderdik; onlar ise mûcizeleri inkâr ettiler; ama gör işte fesatçıların sonu ne oldu!" (103)

A'râf 104:

وَقَالَ مُوسَى يَافِرْعَوْنُ إِنِّي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٠٤﴾

"Mûsâ dedi ki: 'Ey Firavun! Ben âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir elçiyim.'" (104)

A'râf 105:

حَقِيقٌ عَلَى أَنْ لَا أَقُولَ عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ قَدْ جِئْتُكُمْ بِبَيِّنَةٍ
مِنْ رَبِّكُمْ فَأَرْسِلْ مَعِيَ بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿١٠٥﴾

"Allah hakkında gerçek olandan başkasını söylememek benim üzerime borçtur. Size Rabbinizden açık bir delil getirdim. Artık İsrâiloğullarını benimle birlikte serbest bırak." (105)

A'râf 106:

قَالَ إِنْ كُنْتَ جِئْتَ بِآيَةٍ فَأْتِ بِهَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿١٠٦﴾

"Firavun şöyle dedi: 'Eğer bir mûcize getirdiysen ve gerçekten doğru söylüyorsan onu göster bakalım.'" (106)

A'râf 107:

فَأَلْقَى عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُبِينٌ ﴿١٠٧﴾

"Bunun üzerine Mûsâ asasını yere attı. O hemen apaçık bir ejderha oluverdi!" (107)

1. Mûsâ'nın Asasının Yılana Dönüşmesi

[حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ هَارُونَ، قَالَ: ثنا عَمْرٌو، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: « {فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُبِينٌ} [الأعراف: ١٠٧] وَالثُّعْبَانُ: الذَّكَرُ مِنَ الْحَيَّاتِ، فَاتِحَةٌ فَاهَا، وَاضِعَةٌ لَحْيَهَا الْأَسْفَلَ فِي الْأَرْضِ، وَالْأَعْلَى عَلَى سُورِ الْقَصْرِ. ثُمَّ تَوَجَّهَتْ نَحْوَ فِرْعَوْنَ لِتَأْخُذَهُ، فَلَمَّا رَآهَا ذَعِرَ مِنْهَا، وَوَثَبَ فَأَحْدَثَ، وَلَمْ يَكُنْ يُحْدِثُ قَبْلَ ذَلِكَ، وَصَاحَ: يَا مُوسَى خُذْهَا وَأَنَا مُؤْمِنٌ بِكَ وَأُرْسِلُ مَعَكَ بَنِي إِسْرَائِيلَ فَأَخَذَهَا مُوسَى فَعَادَتْ عَصًا »

948- Süddî, âyette geçen ﴿ثُعْبَانٌ﴾ ***"sü'bânün"*** kelimesinin "erkek yılan" anlamına geldiğini söylemiştir. Bu yılan ağzını açmış alt çenesini yere, üst çenesini de saray surlarının hizasına gelecek şekilde kaldırmıştı. Sonra onu yutmak için Firavun'a doğru ilerledi bunu gören Firavun çok korktu ve yerinden zıpladı bu esnada altına yaptı. Daha önce başına böyle bir şey gelmemişti. Hemen Hz. Mûsâ'ya dönerek: 'Mûsâ! Bu yılanı tut, ben sana inanıyorum ve (söz veriyorum) İsrâiloğullarını (serbest bırakıp) seninle birlikte göndereceğim!' dedi. Bunun üzerine Hz. Mûsâ yılanı tuttu ve eski haline dönüp asa oldu![441]

A'râf 108:

وَنَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا هِيَ بَيْضَاءُ لِلنَّاظِرِينَ ﴿١٠٨﴾

"Ve elini (cebinden) çıkardı. Birdenbire o da seyredenlere bembeyaz görünüverdi." (108)

441 Taberî bu rivâyeti Mûsa b. Hârûn → Amr b. Hammâd → Esbât ve Süddî kanalı ile yapmıştır. Rivâyetin; "...üst çenesini de saray surlarının hizasına gelecek şekilde kaldırmıştı." kısmı Kurtubî'de (4/2694) geçmiştir. Rivâyetin tümü İbn Kesîr, (2/236), Şevkânî, (2/233) ve Âlûsî, (3/91) tefsirlerinde geçmektedir.

1. Mûsâ Elini Nereden Çıkardı?

[حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ هَارُونَ، قَالَ: ثنا عَمْرٌو، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: « {وَنَزَعَ يَدَهُ} [الأعراف: ١٠٨] أَخْرَجَهَا مِنْ جَيْبِهِ {فَإِذَا هِيَ بَيْضَاءُ لِلنَّاظِرِينَ} [الأعراف: ١٠٨] »

949- Süddî şöyle demiştir: "Elini elbisesinin göğüs kısmındaki yarıktan çıkardı."[442]

A'râf 109-110:

قَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ إِنَّ هَذَا لَسَاحِرٌ عَلِيمٌ ﴿١٠٩﴾ يُرِيدُ أَنْ يُخْرِجَكُمْ مِنْ أَرْضِكُمْ فَمَاذَا تَأْمُرُونَ ﴿١١٠﴾

"Firavun'un kavminden ileri gelenler dediler ki: 'Bu gerçekten çok bilgili bir sihirbazdır. Sizi yurdunuzdan çıkarmak istiyor.' Firavun, 'Peki, ne buyurursunuz?' (dedi.)" (109-110)

A'râf 111:

قَالُوا اَرْجِهْ وَاَخَاهُ وَاَرْسِلْ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ ﴿١١١﴾

"Dediler ki: 'Onu da kardeşini de beklet; şehirlere toplayıcılar (memurlar) yolla.'" (111)

1. Firavun'un Şehirlere Görevliler Göndermesi

[حَدَّثَنِي عَبَّاسُ بْنُ أَبِي طَالِبٍ، قَالَ: ثنا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: ثنا الْحَكَمُ بْنُ ظُهَيْرٍ،[عَنِ السُّدِّيِّ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ: « {وَأَرْسِلْ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ} [الأعراف: ١١١] قَالَ: الشُّرَطُ »

950- Süddî şöyle demiştir: "Görevliler gönderdi."[443]

442 Taberî, 13/18.
443 Taberî, 13/23.

A'râf 112:

يَأْتُوكَ بِكُلِّ سَاحِرٍ عَلِيمٍ ﴿١١٢﴾

"Bütün bilgili sihirbazları sana getirsinler." (112)

A'râf 113:

وَجَاءَ السَّحَرَةُ فِرْعَوْنَ قَالُوا إِنَّ لَنَا لَأَجْرًا إِنْ كُنَّا نَحْنُ الْغَالِبِينَ ﴿١١٣﴾

"Sihirbazlar Firavun'a geldi ve 'Eğer üstün gelen biz olursak, bize kesin bir mükâfat var mı?' dediler." (113)

1. Sihirbazların Firavun'dan Talepleri ve Yaptıkları

حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ هَارُونَ، قَالَ: ثنا عَمْرٌو، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ: « {فَأَرْسَلَ فِرْعَوْنُ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ} [الشعراء: ٥٣] فَحَشَرُوا عَلَيْهِ السَّحَرَةَ، فَلَمَّا جَاءَ السَّحَرَةُ فِرْعَوْنَ {قَالُوا إِنَّ لَنَا لَأَجْرًا إِنْ كُنَّا نَحْنُ الْغَالِبِينَ} [الأعراف: ١١٣] يَقُولُ: عَطِيَّةٌ تُعْطِينَا {إِنْ كُنَّا نَحْنُ الْغَالِبِينَ قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ لَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ} [الأعراف: ١١٤] »

951- Taberî, Mûsâ b. Hârûn → Amr b. Hammâd → Esbât kanalı ile yaptığı rivâyette Süddî'nin Allah Teâlâ'nın, ﴿إِنَّ لَنَا لَأَجْرًا﴾ ***"bize bir ecir olacak mı?"*** ifadesini: "Bize vereceğin bir bağış" şeklinde tefsir ettiğini nakletmiştir. Bunun üzerine Firavun onlara, ﴿نَعَمْ وَإِنَّكُمْ لَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ﴾ ***"Evet, var. Siz benim yakın çevremden olursunuz, dedi."*** Sonra Mûsâ sihirbazlara, ﴿أَلْقُوا مَا أَنْتُمْ مُلْقُونَ﴾ ***"Atacağınızı atın dedi."***[444] ﴿فَأَلْقَوْا حِبَالَهُمْ وَعِصِيَّهُمْ﴾ ***"Sonra sihirbazlar ellerindeki ip ve değneklerini attılar."***[445] Otuz bin erkek sihirbaz vardı.[446] Her birinde bir ip, bir de değnek vardı.[447]

---

444 Yûnus, 10/80.

445 Şuarâ, 26/44.

446 Taberî, 13/25; İbn Kesîr, 2/237; Âlûsî, 3/96. Âlûsî sayıyı bin kişi olarak vermiştir.

447 İsrâiliyat kaynaklı bu tür rivâyetlerde geçen rakamların çok abartılı olduğu dikkatlerden kaçmamaktadır. [Çeviren].

A'râf 114:

قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ لَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿١١٤﴾

"(Firavun): Evet hem de siz mutlaka yakınlarımdan olacaksınız, dedi." (114)

A'râf 115:

قَالُوا يَامُوسَى إِمَّا أَنْ تُلْقِيَ وَإِمَّا أَنْ نَكُونَ نَحْنُ الْمُلْقِينَ ﴿١١٥﴾

"Sihirbazlar dediler ki: 'Ey Mûsâ! Sen mi atacaksın (asânı), yoksa (ilk) atan biz mi olalım?'" (115)

A'râf 116:

قَالَ أَلْقُوا فَلَمَّا أَلْقَوْا سَحَرُوا أَعْيُنَ النَّاسِ وَاسْتَرْهَبُوهُمْ وَجَاءُوا بِسِحْرٍ عَظِيمٍ ﴿١١٦﴾

"(Mûsâ), 'Siz atın' dedi. Bunun üzerine onlar (ellerindekini) atınca insanların gözlerini büyülediler ve onlara korku saldılar. Büyük bir sihir yaptılar." (116)

1. ﴿وَاسْتَرْهَبُوهُمْ﴾ "ve'sterhebûhüm" İfadesi

[حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ هَارُونَ، قَالَ: ثنا عَمْرٌو، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، [عَنِ السُّدِّيِّ، قَالَ: «قَالَ لَهُمْ مُوسَى: أَلْقُوا مَا أَنْتُمْ مُلْقُونَ فَأَلْقَوْا حِبَالَهُمْ وَعِصِيَّهُمْ، وَكَانُوا بِضْعَةً وَثَلَاثِينَ أَلْفَ رَجُلٍ، لَيْسَ مِنْهُمْ رَجُلٌ إِلَّا مَعَهُ حَبْلٌ وَعَصًا. {فَلَمَّا أَلْقَوْا سَحَرُوا أَعْيُنَ النَّاسِ وَاسْتَرْهَبُوهُمْ} [الأعراف: ١١٦] يَقُولُ: فَرَّقُوهُمْ فَأَوْجَسَ فِي نَفْسِهِ خِيفَةً مُوسَى»

952- Süddî, âyette geçen ﴿وَاسْتَرْهَبُوهُمْ﴾ ***"ve'sterhebûhüm"*** ifadesini: "Onları bölüp dağıttılar" şeklinde tefsir etmiştir. Hz. Mûsâ da, ﴿فَأَوْجَسَ فِي نَفْسِهِ خِيفَةً مُوسَى﴾ ***"Mûsâ, birden içinde bir korku duydu"***[448] âyetine göre

448 Tâhâ, 20/67.

korktu. Bunun üzerine Allah Mûsâ'ya, "Korkma! Sağındakini at ki onların uydurdukları şeyleri yutsun" diye vahyetti.

A'râf 117:

﴿وَاَوْحَيْنَآ اِلٰى مُوسٰٓى اَنْ اَلْقِ عَصَاكَ ۚ فَاِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ ﴿١١٧﴾

"Biz de Mûsâ'ya, 'Asanı at!' diye vahyettik. Bir de baktılar ki bu, onların uydurduklarını yakalayıp yutuyor." (117)

1. Mûsâ'nın Asasının Sihirbazların Asalarını Yutması

[حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ هَارُونَ، قَالَ: ثنا عَمْرٌو، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ، قَالَ: « أَوْحَى اللَّهُ إِلَى مُوسَى: لَا تَخَفْ، وَأَلْقِ مَا فِي يَمِينِكَ تَلْقَفْ مَا يَأْفِكُونَ. فَأَلْقَى عَصَاهُ فَأَكَلَتْ كُلَّ حَيَّةٍ لَهُمْ، فَلَمَّا رَأَوْا ذَلِكَ سَجَدُوا، وَقَالُوا: {آمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ رَبِّ مُوسَى وَهَارُونَ} [الأعراف: ١٢٢] »

953- Hz. Mûsâ elindeki asasını atınca sihirbazların attığı asaların hepsini yuttu. Bunun üzerine sihirbazlar secdeye kapanıp, ﴿آمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ رَبِّ مُوسَى وَهَارُونَ﴾ ***"Mûsâ ve Hârûn'un Rabbi olan âlemlerin Rabbine inandık"***[449] dediler.

A'râf 118:

﴿فَوَقَعَ الْحَقُّ وَبَطَلَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١١٨﴾

"Böylece hak yerini buldu ve onların yapmış oldukları şeylerin hepsi boşa çıktı." (118)

A'râf 119:

﴿فَغُلِبُوا هُنَالِكَ وَانْقَلَبُوا صَاغِرِينَ ﴿١١٩﴾

"Artık orada yenilmişler ve küçük düşmüşlerdi." (119)

449 Taberî, 13/29; Suyûtî, 3/106; Şevkânî, 2/333.

A'râf 120:

وَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سَاجِدِينَ ﴿١٢٠﴾

"Sihirbazlar derhal secdeye kapandılar." (120)

A'râf 121-122:

قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٢١﴾ رَبِّ مُوسَى وَهَارُونَ ﴿١٢٢﴾

"'Âlemlerin Rabbine, Mûsâ ve Hârûn'un Rabbine iman ettik' dediler." (121-122)

A'râf 123:

قَالَ فِرْعَوْنُ آمَنْتُمْ بِهِ قَبْلَ أَنْ آذَنَ لَكُمْ إِنَّ هَذَا لَمَكْرٌ مَكَرْتُمُوهُ فِي الْمَدِينَةِ لِتُخْرِجُوا مِنْهَا أَهْلَهَا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿١٢٣﴾

"Firavun dedi ki: 'Ben size izin vermeden ona iman ettiniz, öyle mi? Şüphe yok ki bu, halkını şehirden çıkarmak için orada kurduğunuz bir tuzaktır. Ama yakında göreceksiniz!'" (123)

A'râf 124:

لَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ ثُمَّ لَأُصَلِّبَنَّكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٢٤﴾

"Kesinlikle ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim, sonra da hepinizi asacağım!" (124)

1. Firavun'un Sihirbazlara Ne Yaptığı

[حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ هَارُونَ، قَالَ: ثنا عَمْرُو بْنُ حَمَّادٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {لَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلَافٍ} [الأعراف: ١٢٤] فَقَتَلَهُمْ وَصَلَبَهُمْ

954- Süddî şöyle demiştir: "Firavun onları öldürdü, sonra da astı."[450]

450 Taberî, 13/44; Şevkânî, 2/336.

A'râf 125:

قَالُوا إِنَّا إِلَى رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ ﴿١٢٥﴾

"Dediler ki: 'Biz mutlaka Rabbimize döneceğiz.'" (125)

A'râf 126:

وَمَا تَنْقِمُ مِنَّا إِلَّا اَنْ اٰمَنَّا بِاٰيَاتِ رَبِّنَا لَمَّا جَاءَتْنَا رَبَّنَا اَفْرِغْ
عَلَيْنَا صَبْرًا وَتَوَفَّنَا مُسْلِمِينَ ﴿١٢٦﴾

"Sen sadece Rabbimizin âyetleri bize geldiğinde onlara inandığımız için bizden intikam alıyorsun. Ey Rabbimiz! Bize bol bol sabır ver, Müslüman olarak canımızı al, dediler." (126)

1. Allah'ın İman Eden Sihirbazlara Mükâfatı

أَخْرَجَ الْآلُوسِي عَنِ السُّدِّيِّ قَالَ: إِنَّهُ فَعَلَ بِهِمْ مَاوَعَدَهُمْ بِهِ

955- Âlûsî Süddî'den şöyle dediğini nakletmiştir: "Allah onlara, kendilerine vadettiği şekilde davranmıştır."[451]

A'râf 127:

وَقَالَ الْمَلَاُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ اَتَذَرُ مُوسٰى وَقَوْمَهُ لِيُفْسِدُوا فِي الْاَرْضِ وَيَذَرَكَ
وَاٰلِهَتَكَ ۚ قَالَ سَنُقَتِّلُ اَبْنَاءَهُمْ وَنَسْتَحْيٖ نِسَاءَهُمْ ۚ وَاِنَّا فَوْقَهُمْ قَاهِرُونَ ﴿١٢٧﴾

"Firavun'un kavminden ileri gelenler dediler ki: 'Sen Mûsâ'yı ve kavmini, bu ülkede fesat çıkarsınlar, seni ve ilâhlarını terk etsinler diye bırakacak mısın?' Firavun, 'Biz onların oğullarını öldüreceğiz, kadınlarını sağ bırakacağız. Biz onların üzerinde ezici bir güce sahibiz?' dedi." (127)

451 Âlûsî, 3/96.

1. Firavun'un, Halkına İlâhlık Taslaması

أَخْرَجَهُ القُرْطُبِي، عَنِ السُّدِّيِّ قَالَ: كَانَ فِرْعَوْنُ إِذَا اسْتَحْسَنَ بَقَرَةً أَمَرَ بِعِبَادَتِهَا وَقَالَ: أنا رَبُّكُمْ وَرَبُّ هذِهِ

956- Kurtubî, Süddî'den şöyle dediğini nakletmiştir: "Firavun uygun gördüğünde bir ineğe tapılmasını emreder ve sonra millete; 'Ben hem sizin hem de bu ineğin Rabbiyim' derdi."[452]

A'râf 128:

قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ اسْتَعِينُوا بِاللَّهِ وَاصْبِرُوا إِنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا
مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٢٨﴾

"Mûsâ kavmine dedi ki: 'Allah'tan yardım isteyin ve sabredin. Şüphesiz ki yeryüzü Allah'ındır. O, kullarından dilediğini oraya hâkim kılar; (güzel) sonuç, takvâ sahiplerinindir.'" (128)

A'râf 129:

قَالُوا أُوذِينَا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَأْتِيَنَا وَمِنْ بَعْدِ مَا جِئْتَنَا قَالَ عَسَى رَبُّكُمْ أَنْ يُهْلِكَ
عَدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٢٩﴾

"Onlar da sen bize gelmeden önce de geldikten sonra da bize işkence edildi, dediler. (Mûsâ), 'Umulur ki Rabbiniz düşmanınızı helâk eder ve onların yerine sizi yeryüzüne hâkim kılar da nasıl hareket edeceğinize bakar' dedi." (129)

1. İsrâiloğullarının Telaşı

[حَدَّثَنِي مُوسَى، قَالَ: ثنا عَمْرٌو، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: « فَلَمَّا تَرَاءَى الْجَمْعَانِ فَنَظَرَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ إِلَى فِرْعَوْنَ قَدْ رَدَفَهُمْ، قَالُوا: {إِنَّا لَمُدْرَكُونَ} [الشعراء: ٦١]

452 Kurtubî, 4/2668; İbn Kesîr, 2/239; Âlûsî, 3/100. Bu rivâyet Taberî'de (13/83) İbn Abbas'tan nakledilmiştir.

وَقَالُوا: {أُوذِينَا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَأْتِيَنَا} [الأعراف: ١٢٩] كَانُوا يُذَبِّحُونَ أَبْنَاءَنَا وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَنَا. {وَمِنْ بَعْدِ مَا جِئْتَنَا} [الأعراف: ١٢٩] الْيَوْمَ يُدْرِكُنَا فِرْعَوْنُ فَيَقْتُلُنَا، {إِنَّا لَمُدْرَكُونَ} [الشعراء: ٦١] »

957- Amr b. Hammâd → Esbât kanalıyla rivâyet edildiğine göre Süddî şöyle demiştir: "Firavun ve askerleri ile Mûsâ'nın yanındakiler birbirlerini görünce Mûsâ'nın yanındakiler şöyle dediler: ﴿إِنَّا لَمُدْرَكُونَ﴾ ***'Kesinlikle yakalanacağız.'*** Yine ona, ﴿أُوذِينَا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَأْتِيَنَا﴾ ***'Sen bize gelmeden önce de işkenceye maruz kaldık.'***, 'Çünkü çocuklarımızı kesip kadınlarımızı sağ bırakıyorlardı.', ﴿وَمِنْ بَعْدِ مَا جِئْتَنَا﴾ ***'Bize peygamber olarak geldikten sonra da işkenceye maruz kaldık.'***, 'Çünkü şu an Firavun, ordusu ile bizi öldürmeye geliyor!' dediler."[453]

A'râf 130:

وَلَقَدْ أَخَذْنَا آلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنِينَ وَنَقْصٍ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٣٠﴾

"Andolsun biz, Firavun ailesini, öğüt alsınlar diye yıllarca süren kıtlık ve ürün eksikliği ile cezalandırdık." (130)

A'râf 131:

فَإِذَا جَاءَتْهُمُ الْحَسَنَةُ قَالُوا لَنَا هَذِهِ وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَطَّيَّرُوا بِمُوسَى وَمَنْ مَعَهُ أَلَا إِنَّمَا طَائِرُهُمْ عِنْدَ اللَّهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣١﴾

"Fakat onlara iyilik geldiği zaman, 'Bu bizimdir, (biz çalışıp kazandık)' derler. Eğer başlarına bir kötülük gelirse, Mûsâ ve beraberindekilerin uğursuzluğuna yorarlardı. İyi bilin ki, onların uğursuzluk sebebi ancak Allah katında (yazılı)dır. Fakat çokları bilmezler." (131)

453 Taberî, 13/59; Kurtubî, 4/2704.

A'râf 132:

وَقَالُوا مَهْمَا تَأْتِنَا بِهِ مِنْ آيَةٍ لِتَسْحَرَنَا بِهَا فَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿١٣٢﴾

"Ve dediler ki: 'Bizi büyülemek için ne işaret getirirsen getir, biz sana inanacak değiliz.'" (132)

A'râf 133:

فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ وَالْجَرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالدَّمَ آيَاتٍ مُفَصَّلَاتٍ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُجْرِمِينَ ﴿١٣٣﴾

"Biz de ayrı ayrı mûcizeler olarak onların üzerine tufan, çekirge, haşere, kurbağalar ve kan gönderdik; yine de büyüklük tasladılar ve günahkâr bir kavim oldular." (133)

1. Mûcizeleri Görmelerine Rağmen İnanmamaları

[حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ هَارُونَ، قَالَ: ثنا عَمْرُو بْنُ حَمَّادٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ، قَالَ: « ثُمَّ إِنَّ اللَّهَ أَرْسَلَ عَلَيْهِمْ، يَعْنِي عَلَى قَوْمِ فِرْعَوْنَ الطُّوفَانَ، وَهُوَ الْمَطَرُ، فَغَرِقَ كُلُّ شَيْءٍ لَهُمْ، فَقَالُوا: يَا مُوسَى ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يَكْشِفُ عَنَّا، وَنَحْنُ نُؤْمِنُ لَكَ، وَنُرْسِلُ مَعَكَ بَنِي إِسْرَائِيلَ، فَكَشَفَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَنَبَتَتْ بِهِ زُرُوعُهُمْ، فَقَالُوا: مَا يَسُرُّنَا أَنَّا لَمْ نُمْطَرْ. فَبَعَثَ اللَّهُ عَلَيْهِمُ الْجَرَادَ، فَأَكَلَ حُرُوثَهُمْ، فَسَأَلُوا مُوسَى أَنْ يَدْعُوَ رَبَّهُ فَيَكْشِفَهُ وَيُؤْمِنُوا بِهِ. فَدَعَا فَكَشَفَهُ، وَقَدْ بَقِيَ مِنْ زُرُوعِهِمْ بَقِيَّةٌ، فَقَالُوا: لِمَ تُؤْمِنُونَ وَقَدْ بَقِيَ مِنْ زَرْعِنَا بَقِيَّةٌ تَكْفِينَا؟ فَبَعَثَ اللَّهُ عَلَيْهِمُ الدَّبَى، وَهُوَ الْقُمَّلُ، فَلَحَسَ الْأَرْضَ كُلَّهَا، وَكَانَ يَدْخُلُ بَيْنَ ثَوْبِ أَحَدِهِمْ وَبَيْنَ جِلْدِهِ فَيَعَضُّهُ وَكَانَ لِأَحَدِهِمُ الطَّعَامُ فَيَمْتَلِئُ دَبًى، حَتَّى إِنَّ أَحَدَهُمْ لَيَبْنِي الْأُسْطُوَانَةَ بِالْجِصِّ فَيُزَلِّقُهَا، حَتَّى لَا يَرْتَقِيَ فَوْقَهَا شَيْءٌ، يَرْفَعُ فَوْقَهَا الطَّعَامَ، فَإِذَا صَعِدَ إِلَيْهِ لِيَأْكُلَهُ وَجَدَهُ مَلْآنَ دَبًى، فَلَمْ يُصَابُوا بِبَلَاءٍ كَانَ أَشَدَّ عَلَيْهِمْ مِنَ الدَّبَى، وَهُوَ الرِّجْزُ الَّذِي ذَكَرَ اللَّهُ فِي الْقُرْآنِ أَنَّهُ وَقَعَ عَلَيْهِمْ. فَسَأَلُوا مُوسَى أَنْ يَدْعُوَ رَبَّهُ، فَيَكْشِفَ

عَنْهُمْ، وَيُؤْمِنُوا بِهِ. فَلَمَّا كُشِفَ عَنْهُمْ أَبَوْا أَنْ يُؤْمِنُوا، فَأَرْسَلَ اللَّهُ عَلَيْهِمُ الدَّمَ، فَكَانَ الْإِسْرَائِيلِيُّ يَأْتِي هُوَ وَالْقِبْطِيُّ يَسْتَقِيَانِ مِنْ مَاءٍ وَاحِدٍ، فَيَخْرُجُ مَاءُ هَذَا الْقِبْطِيِّ دَمًا، وَيَخْرُجُ لِلْإِسْرَائِيلِيِّ مَاءً. فَلَمَّا اشْتَدَّ ذَلِكَ عَلَيْهِمْ سَأَلُوا مُوسَى أَنْ يَكْشِفَهُ وَيُؤْمِنُوا بِهِ، فَكُشِفَ ذَلِكَ، فَأَبَوْا أَنْ يُؤْمِنُوا، وَذَلِكَ حِينَ يَقُولُ اللَّهُ: {فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ إِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ} [الزخرف: ٥٠] »

958- Süddî bu âyetin tefsiri ile ilgili şunları söylemiştir: "Sonra Allah Firavun'un kavmine (kesintisiz) yağmurlarla tufan gönderdi. Bu tufan onların sahip olduğu her şeyi ellerinden aldı. Bunun üzerine Mûsâ'nın yanına gelip şöyle dediler: 'Rabbine dua et bu belayı üzerimizden kaldırsın. Eğer kaldırırsa sana inanır ve İsrâiloğullarının seninle birlikte çıkmasına izin veririz.'

Allah üzerlerinden belayı kaldırıp ekinlerini yeniden çıkartınca onlar şöyle demeye başladılar: 'Artık bu süreçten sonra yağmurun yağmaması bizi üzmez.' Bunu üzerine Allah onlara çekirge sürüleri gönderdi ve çekirgeler bütün ürünlerini yok etti. Yine Hz. Mûsâ'nın yanına geldiler ve Allah'a dua etmesini ve bu belayı üzerlerinden kaldırmasını istediler. Eğer bela kalkarsa kendisine iman edeceklerini ve İsrâiloğullarını serbest bırakacaklarına dair söz verdiler. Hz. Mûsâ yine Allah'a dua etti ve Allah üzerlerindeki bu belayı kaldırdı. Bu sırada ellerinde azıcık bir ürün dışında mahsulleri kalmamıştı. Sonra yine inat edip sözlerinden döndüler ve şöyle dediler: 'Elimizde idare edeceğimiz kadar ürünümüz var (Mûsâ'ya iman etmeye gerek yok).' Sonra Allah üzerlerine âdeta yeri yalayıp süpüren haşerat (bit, karınca vb.) belasını gönderdi. Bu hayvanlar onların elbisesi ile deri arasına girer ve etlerini ısırır, yemek yaptıklarında içi bu haşerat ile dolardı. Onlar evlerinin üstünde kireçten kaygan sütunlar yapıp buraların üstüne yemeklerini koymak suretiyle haşeratın kayarak yukarıya çıkmasına engel olmaya çalıştılar. Ancak gidip kazanı almaya çalıştıklarında içinin haşerat ile dolup taştığını görüyorlardı. Bu haşerat belası kadar daha ağır başka bir bela ile imtihana maruz kalmamışlardı. Bütün bunlar Kur'ân'da 'الرجز' olarak geçen azabın farklı şekilleriydi.

Sonra tekrar Mûsâ'ya geldiler ve kendisinden bu belayı kaldırması için Rabbine dua etmesini istediler. Eğer belayı kaldırırsa Mûsâ'ya iman edecekleri sözünü verdiler. Ancak Allah bu belayı kaldırınca onlar yine

sözlerinden dönüp iman etmediler. Bunun üzerine Allah onlara kan belasını musallat etti. Gerek İsrâiloğullarından olsun gerekse Kıptîlerden olsun gidip aynı kuyudan su çekerlerdi. Kıptî, kovasını kanlı su ile dolmuş bir şekilde çekerken, İsrâiloğullarına mensup kimseler temiz su ile dolu bir şekilde kovalarını çekerlerdi. İşte bütün bu söylediklerimizi, ﴿فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ إِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ﴾ ***'Fakat biz onlardan azabı kaldırınca sözlerinden dönüverdiler'*** âyeti anlatmaktadır."[454]

A'râf 134:

وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الرِّجْزُ قَالُوا يَامُوسَى ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ لَئِنْ كَشَفْتَ عَنَّا الرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿١٣٤﴾

"Azap üzerlerine çökünce, 'Ey Mûsâ! Sana verdiği söz hürmetine, bizim için Rabbine dua et! Eğer bizden azabı kaldırırsan mutlaka sana inanacağız ve muhakkak İsrâiloğullarını seninle göndereceğiz' dediler." (134)

A'râf 135:

فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الرِّجْزَ إِلَى أَجَلٍ هُمْ بَالِغُوهُ إِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ ﴿١٣٥﴾

"Biz, ulaşacakları bir müddete kadar onlardan azabı kaldırınca hemen sözlerinden dönüverdiler." (135)

1. Ceza Kalkınca Eski Hallerine Dönerler

[حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ هَارُونَ، قَالَ: ثنا عَمْرُو بْنُ حَمَّادٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: « {فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الرِّجْزَ إِلَى أَجَلٍ هُمْ بَالِغُوهُ إِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ} [الأعراف: ١٣٥] قَالَ: مَا أَعْطُوا مِنَ الْعُهُودِ، وَهُوَ حِينَ يَقُولُ اللَّهُ: {وَلَقَدْ أَخَذْنَا آلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنِينَ} [الأعراف: ١٣٠] وَهُوَ الْجُوعُ، {وَنَقْصٍ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ} [الأعراف: ١٣٠] »

454 Taberî, 13/59; Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, 1/211; İbn Kesîr, 4/241; Âlûsî, 3/104. Zuhruf, 43/50.

959- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "Onlar Allah'a defalarca söz verdiler ancak her seferinde sözlerinden döndüler. Allah bu yaptıklarına karşılık, ﴿وَلَقَدْ أَخَذْنَا آلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنِينَ وَنَقْصٍ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ﴾ ***'Andolsun ki, biz de Firavun'a uyanları ders alsınlar diye yıllarca kuraklık*** (açlık) ***ve mahsul kıtlığı ile cezalandırdık'***[455] buyurdu."

A'râf 136:

فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ ﴿١٣٦﴾

"Nihayet, âyetlerimizi asılsız saymaları ve onlardan gafil kalmaları sebebiyle kendilerini cezalandırdık ve onları denizde boğduk." (136)

A'râf 137:

وَأَوْرَثْنَا الْقَوْمَ الَّذِينَ كَانُوا يُسْتَضْعَفُونَ مَشَارِقَ الْأَرْضِ وَمَغَارِبَهَا الَّتِي
بَارَكْنَا فِيهَا وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنَى عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ بِمَا صَبَرُوا
وَدَمَّرْنَا مَا كَانَ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُ وَمَا كَانُوا يَعْرِشُونَ ﴿١٣٧﴾

"Hor görülüp ezilmekte olan o kavmi de (İsrâiloğulları) içini bereketlerle doldurduğumuz ülkenin doğu taraflarına ve batı taraflarına mirasçı kıldık. Sabırlarına karşılık Rabbinin İsrâiloğullarına verdiği güzel söz yerine geldi. Firavun ve kavminin yapıp yükselttikleri binaları yerle bir ettik." (137)

A'râf 138:

وَجَاوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ فَأَتَوْا عَلَى قَوْمٍ يَعْكُفُونَ عَلَى أَصْنَامٍ لَهُمْ قَالُوا
يَامُوسَى اجْعَلْ لَنَا إِلَهًا كَمَا لَهُمْ آلِهَةٌ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿١٣٨﴾

"İsrâiloğullarını denizden geçirdik; derken kendilerine mahsus birtakım putlara tapan bir kavimle karşılaştılar. Bunun üzerine, 'Ey Mûsâ! Onlara ait tanrılar gibi, sen de bizim için bir tanrı yap' dediler. Mûsâ dedi ki: 'Gerçekten siz cahil bir toplumsunuz!'" (138)

455 Taberî, 13/74; Suyûtî, 3/111. A'râf, 7/130.

A'râf 139:

إِنَّ هَٰؤُلَاءِ مُتَبَّرٌ مَا هُمْ فِيهِ وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٣٩﴾

"Bunlar, daldıkları bu şeylerle helâk olacaklar ve yaptıkları ise hiçbir temele dayanmıyor." (139)

1. ﴿مُتَبَّرٌ مَا هُمْ فِيهِ﴾ "mütebberun mâ hüm fîhi" İfadesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، وَحَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ هَارُونَ، قَالَ: ثنا عَمْرُو بْنُ حَمَّادٍ، قَالَا جَمِيعًا: حَدَّثَنَا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: « {إِنَّ هَؤُلَاءِ مُتَبَّرٌ مَا هُمْ فِيهِ} [الأعراف: ١٣٩] يَقُولُ: مُهْلَكٌ مَا هُمْ فِيهِ »

960- Ahmed b. Mufaddal ve Mûsâ b. Hârûn → Amr → Esbât kanalı ile yaptıkları rivâyette Süddî'nin Allah Teâlâ'nın ﴿مُتَبَّرٌ مَا هُمْ فِيهِ﴾ ***"mütebberun mâ hüm fîhi"*** sözünü, "İçinde bulundukları durum helâk olmaya mahkumdur" şeklinde tefsir etmiştir.[456]

A'râf 140:

قَالَ أَغَيْرَ اللَّهِ أَبْغِيكُمْ إِلَٰهًا وَهُوَ فَضَّلَكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿١٤٠﴾

"Mûsâ, 'Size Allah'tan başka bir tanrı arayayım öyle mi! Hâlbuki O sizi diğer toplumlara üstün kılmıştı' dedi." (140)

A'râf 141:

وَإِذْ أَنْجَيْنَاكُمْ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ يُقَتِّلُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ وَفِي ذَٰلِكُمْ بَلَاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿١٤١﴾

"Hani sizi Firavun ailesinden kurtarmıştık. Onlar size en kötü işkenceyi uyguluyorlardı. Oğullarınızı öldürüyor, kadınlarınızı sağ bırakıyorlardı. Bunda size Rabbiniz tarafından büyük bir imtihan vardı." (141)

456 Taberî, 13/84.

A'râf 142:

وَوَاعَدْنَا مُوسَى ثَلَاثِينَ لَيْلَةً وَأَتْمَمْنَاهَا بِعَشْرٍ فَتَمَّ مِيقَاتُ رَبِّهِ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً وَقَالَ مُوسَى لِأَخِيهِ هَارُونَ اخْلُفْنِي فِي قَوْمِي وَأَصْلِحْ وَلَا تَتَّبِعْ سَبِيلَ الْمُفْسِدِينَ ﴿١٤٢﴾

"Mûsâ ile otuz gece (için) sözleştik ve buna on gece daha ekledik; böylece Rabbinin tayin ettiği vakit kırk geceyi buldu. Mûsâ kardeşi Hârûn'a dedi ki: 'Kavmimin içinde benim yerime geç, onları ıslah et, bozguncuların yolunu izleme.'" (142)

A'râf 143:

وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ رَبِّ أَرِنِي أَنْظُرْ إِلَيْكَ قَالَ لَنْ تَرَانِي وَلَكِنِ انْظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرَانِي فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٤٣﴾

"Mûsâ, belirlediğimiz yere gelip Rabbi de ona konuşunca, 'Rabbim! Bana (kendini) göster, sana bakayım' dedi. Allah da 'Beni katiyyen göremezsin. Fakat (şu) dağa bak, eğer o yerinde durursa sen de beni görebilirsin' dedi. Rabbi, dağa tecelli edince onu darmadağın ediverdi. Mûsâ da baygın düştü. Ayılınca, 'Seni eksikliklerden uzak tutarım Allah'ım! Sana tevbe ettim. Ben inananların ilkiyim' dedi." (143)

1. Mûsâ'nın Rabbini Görme İstediği

[حَدَّثَنِي بِهِ مُوسَى بْنُ هَارُونَ، قَالَ: ثنا عَمْرٌو، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ، قَالَ: « إِنَّ مُوسَى عليه السلام لَمَّا كَلَّمَهُ رَبُّهُ أَحَبَّ أَنْ يَنْظُرَ إِلَيْهِ، {قَالَ رَبِّ أَرِنِي أَنْظُرْ إِلَيْكَ قَالَ لَنْ تَرَانِي وَلَكِنِ انْظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرَانِي} [الأعراف: ١٤٣] فَحَفَّ حَوْلَ الْجَبَلِ، وَحَفَّ حَوْلَ الْمَلَائِكَةِ بِنَارٍ، وَحَفَّ حَوْلَ النَّارِ بِمَلَائِكَةٍ، وَحَفَّ حَوْلَ الْمَلَائِكَةِ بِنَارٍ، ثُمَّ تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ »

961- Süddî şöyle dedi: "Allah Hz. Mûsâ ile konuştu bu onun hoşuna gidince bu sefer onu görmek istedi. ﴿رَبِّ أَرِنِي أَنظُرْ إِلَيْكَ﴾ ***'Rabbim! Bana (kendini) göster, sana bakayım'*** dedi. Bunun üzerine Allah dağın etrafını meleklerle, meleklerin etrafını ateşle sonra tekrar ateşin etrafını meleklerle kuşattı. Sonra tekrar meleklerin etrafını ateşle kuşattı ve nihayetinde Rabbi dağa tecelli etti."[457]

2. Mûsâ'nın İnananların İlki Olmasının Anlamı

[حَدَّثَنِي الْحُسَيْنُ بْنُ عَمْرِو بْنِ مُحَمَّدٍ الْعَنْقَزِيُّ، قَالَ: ثنا أَبِي، قَالَ، ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ: « {وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ} [الأعراف: ١٤٣] قَالَ: أَوَّلُ مَنْ آمَنَ بِكَ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ »

962- Süddî âyetin, ﴿اَنَا اَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ﴾ ***"ben mü'minlerin ilkiyim"*** kesitini: "İsrâiloğullarından sana ilk inanan benim" şeklinde tefsir etmiştir.[458]

A'râf 144:

قَالَ يَامُوسَى إِنِّي اصْطَفَيْتُكَ عَلَى النَّاسِ بِرِسَالَاتِي وَبِكَلَامِي
فَخُذْ مَا آتَيْتُكَ وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿١٤٤﴾

"Allah, 'Ey Mûsâ!' dedi, 'Ben, mesajlarımı iletmek ve sözüme muhatap kılmak için insanlar arasından seni seçtim. Sana verdiğimi al ve şükredenlerden ol.'" (144)

A'râf 145:

وَكَتَبْنَا لَهُ فِي الْأَلْوَاحِ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْعِظَةً وَتَفْصِيلًا لِكُلِّ شَيْءٍ فَخُذْهَا
بِقُوَّةٍ وَأْمُرْ قَوْمَكَ يَأْخُذُوا بِأَحْسَنِهَا سَأُرِيكُمْ دَارَ الْفَاسِقِينَ ﴿١٤٥﴾

"Nasihat ve her şeyin açıklamasına dair ne varsa hepsini Mûsâ için levhalarda yazdık. (Ve dedik ki): Bunları kuvvetle tut, kavmine de onun

457 Taberî, 13/90. Bu rivâyet, anlamı bakımından gariptir.
458 Taberî, 13/104; Suyûtî, 3/121.

en güzelini almalarını emret. Yakında size, yoldan çıkmışların yurdunu göstereceğim." (145)

1. Her Şeyin Açıklamasıyla Kastedilen

حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ: « {وَكَتَبْنَا لَهُ فِي الْأَلْوَاحِ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْعِظَةً وَتَفْصِيلًا لِكُلِّ شَيْءٍ} [الأعراف: ١٤٥] مِنَ الْحَلَالِ وَالْحَرَامِ »

963- Ahmed b. Mufaddal → Esbât kanalı ile gelen rivâyette Süddî'nin Allah Teâlâ'nın ﴿مِنْ كُلِّ شَيْءٍ﴾ ***"her şeyden"*** sözünü: "Helâl ve harama dair her şeyin açıklamasını yaptık" şeklinde tefsir ettiğini nakletmişlerdir.[459]

2. "Kuvvetle" İfadesinin Anlamı

[حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ هَارُونَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَمْرٌو، قَالَ حَدَّثَنَا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: « {بِقُوَّةٍ} [البقرة: ٦٣] يَعْنِي بِجَدٍّ وَاجْتِهَادٍ»

964- Süddî, "Ciddiyet ve çabayla, anlamındadır" demiştir.[460]

A'râf 146:

سَأَصْرِفُ عَنْ اٰيَاتِيَ الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَاِنْ يَرَوْا كُلَّ اٰيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا وَاِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الرُّشْدِ لَا يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا وَاِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الْغَيِّ يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ ﴿١٤٦﴾

"Yeryüzünde haksız yere böbürlenenleri âyetlerimden uzaklaştıracağım. Onlar bütün mûcizeleri görseler de iman etmezler. Doğru yolu görseler onu yol edinmezler. Fakat azgınlık yolunu görürlerse, hemen ona saparlar. Bu durum, onların âyetlerimizi yalanlamalarından ve onlardan gafil olmalarından ileri gelmektedir." (146)

459 Taberî, 13/107; Şevkânî, 2/246.
460 Taberî, 13/109; Kurtubî, 4/2723; Şevkânî, 2/246.

1. Âyetlerden Uzaklaştırılmasının Anlamı

[عَنْ عَمْرٍو الْعَنْقَزِيِّ عَنْ أَسْبَاطٍ] عَنِ السُّدِّيِّ فِي قَوْلِهِ: سَأَصْرِفُ عَنْ آيَاتِيَ الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ يَقُولُ: سَأَصْرِفُهُمْ أَنْ يَتَفَكَّرُوا فِي آيَاتِي

965- Ebû Şeyh, Süddî'nin şöyle dediğini nakletmiştir: "Onları âyetlerim hakkında tefekkür etmekten engelleyeceğim, anlamındadır."[461]

A'râf 147:

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَلِقَاءِ الْآخِرَةِ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ
هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٤٧﴾

"Hâlbuki âyetlerimizi ve ahirete kavuşmayı yalanlayanların amelleri boşa çıkmıştır. Onlar, yapmakta oldukları amellerden başka bir şey için mi cezalandırılırlar!" (147)

A'râf 148:

وَاتَّخَذَ قَوْمُ مُوسَى مِنْ بَعْدِهِ مِنْ حُلِيِّهِمْ عِجْلًا جَسَدًا لَهُ خُوَارٌ أَلَمْ يَرَوْا
أَنَّهُ لَا يُكَلِّمُهُمْ وَلَا يَهْدِيهِمْ سَبِيلًا اتَّخَذُوهُ وَكَانُوا ظَالِمِينَ ﴿١٤٨﴾

"Mûsâ'nın kavmi onun (Tûr'a gitmesinin) ardından, ziynet eşyalarından, böğürmesi olan bir buzağı heykeli (yaparak ilâh) edindiler. Onun kendileriyle konuşmadığını ve onlara hiçbir yol göstermediğini görmediler mi? (Böyle iken) onu (ilâh) edindiler de zalim kimseler oldular." (148)

A'râf 149:

وَلَمَّا سُقِطَ فِي أَيْدِيهِمْ وَرَأَوْا أَنَّهُمْ قَدْ ضَلُّوا قَالُوا لَئِنْ لَمْ يَرْحَمْنَا
رَبُّنَا وَيَغْفِرْ لَنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿١٤٩﴾

461 Suyûtî, 3/135 ; Şevkânî, 2/247.

"İsrâiloğulları (yaptıklarına) pişman olup, gerçekten sapmış olduklarını görünce, 'Eğer Rabbimiz bize acımaz ve bizi bağışlamazsa, mutlaka ziyana uğrayanlardan oluruz' dediler." (149)

A'râf 150:

وَلَمَّا رَجَعَ مُوسَى إِلَى قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا ۙ قَالَ بِئْسَمَا خَلَفْتُمُونِي مِنْ بَعْدِي ۚ أَعَجِلْتُمْ أَمْرَ رَبِّكُمْ ۖ وَأَلْقَى الْأَلْوَاحَ وَأَخَذَ بِرَأْسِ أَخِيهِ يَجُرُّهُ إِلَيْهِ ۚ قَالَ ابْنَ أُمَّ إِنَّ الْقَوْمَ اسْتَضْعَفُونِي وَكَادُوا يَقْتُلُونَنِي ۖ فَلَا تُشْمِتْ بِيَ الْأَعْدَاءَ وَلَا تَجْعَلْنِي مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿١٥٠﴾

"Mûsâ, kavmine kızgın ve üzgün olarak döndüğünde, 'Benden sonra arkamdan ne kötü işler yaptınız! Rabbinizin emrini beklemeyip acele mi ettiniz?' dedi. (Öfkesinden) levhaları attı ve kardeşinin saçından tuttu, onu kendine doğru çekmeye başladı. (Kardeşi) 'Ey anam oğlu! Kavim beni güçsüz buldu. Az kalsın beni öldürüyorlardı. Sen de bana böyle davranarak düşmanları sevindirme. Beni o zalimler topluluğu ile bir tutma' dedi." (150)

1. ﴿أَسِفًا﴾ "esifen" İfadesinin Anlamı

[حَدَّثَنَا مُوسَى، قَالَ: ثنا عَمْرٌو، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ، قَالَ: « أَخَذَ مُوسَى الْأَلْوَاحَ ثُمَّ رَجَعَ مُوسَى إِلَى قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا

966- Amr → Esbât kanalı ile gelen rivâyette Süddî şöyle demiştir: "Hz. Mûsâ levhaları aldıktan sonra kızgın ve üzgün bir şekilde kavmine döndü."[462]

A'râf 151:

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِأَخِي وَأَدْخِلْنَا فِي رَحْمَتِكَ ۖ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ﴿١٥١﴾

"(Mûsâ), 'Ey Rabbim! Beni ve kardeşimi bağışla. Bizi kendi rahmetine sok. Sen, merhametlilerin en merhametlisisin' dedi." (151)

462 Taberî, 13/123; Kurtubî, 4/2723; Suyûtî, 3/126.

A'râf 152:

إِنَّ الَّذِينَ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ سَيَنَالُهُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَذِلَّةٌ فِي
الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُفْتَرِينَ ﴿١٥٢﴾

"Buzağıyı ilâh edinenlere mutlaka (ahirette) Rablerinden bir gazab, dünya hayatında ise bir zillet erişecektir. İşte biz iftiracıları böyle cezalandırırız." (152)

A'râf 153:

وَالَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِهَا وَآمَنُوا إِنَّ
رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٥٣﴾

"Kötülükleri işleyip de sonra ardından tevbe edenler ile iman(larında sebat) edenlere gelince şüphe yok ki, Rabbin ondan (tevbeden) sonra elbette çok bağışlayandır, çok merhamet edendir." (153)

A'râf 154:

وَلَمَّا سَكَتَ عَنْ مُوسَى الْغَضَبُ أَخَذَ الْأَلْوَاحَ وَفِي نُسْخَتِهَا
هُدًى وَرَحْمَةٌ لِلَّذِينَ هُمْ لِرَبِّهِمْ يَرْهَبُونَ ﴿١٥٤﴾

"Mûsâ'nın öfkesi dinince (attığı) levhaları aldı. Onların yazısında Rableri için korku duyanlara bir hidayet ve bir rahmet vardı." (154)

A'râf 155:

وَاخْتَارَ مُوسَى قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلًا لِمِيقَاتِنَا ۚ فَلَمَّا أَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ قَالَ رَبِّ لَوْ شِئْتَ
أَهْلَكْتَهُمْ مِنْ قَبْلُ وَإِيَّايَ ۖ أَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ السُّفَهَاءُ مِنَّا ۚ إِنْ هِيَ إِلَّا فِتْنَتُكَ ۖ تُضِلُّ بِهَا مَنْ
تَشَاءُ وَتَهْدِي مَنْ تَشَاءُ ۖ أَنْتَ وَلِيُّنَا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ ﴿١٥٥﴾

"Mûsâ, kavminden, belirlediğimiz yere gitmek için yetmiş adam seçti. Onları sarsıntı yakalayınca (bayıldılar). Mûsâ, 'Ey Rabbim! Dileseydin onları da beni de bundan önce helâk ederdin. Şimdi içimizden birtakım beyinsizlerin işledikleri günah sebebiyle bizi helâk mı edeceksin? Bu, sırf senin bir imtihanındır. Onunla dilediğin kimseyi saptırırsın, dilediğini de doğruya iletirsin. Sen, bizim velimizsin. Artık bizi bağışla ve bize acı. Sen, bağışlayanların en hayırlısısın' dedi." (155)

1. Mûsâ'nın Kavminden Yetmiş Kişinin Helâkı

[حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ هَارُونَ، قَالَ: ثنا عَمْرُو بْنُ حَمَّادٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ، قَالَ: « إِنَّ اللَّهَ أَمَرَ مُوسَى عليه السلام أَنْ يَأْتِيَهُ فِي نَاسٍ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ يَعْتَذِرُونَ إِلَيْهِ مِنْ عِبَادَةِ الْعِجْلِ، وَوَعَدَهُمْ مَوْعِدًا. فَاخْتَارَ مُوسَى قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلًا عَلَى عَيْنِهِ، ثُمَّ ذَهَبَ بِهِمْ لِيَعْتَذِرُوا، فَلَمَّا أَتَوْا ذَلِكَ الْمَكَانَ، قَالُوا: لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ يَا مُوسَى حَتَّى نَرَى اللَّهَ جَهْرَةً، فَإِنَّكَ قَدْ كَلَّمْتَهُ فَأَرِنَاهُ، فَأَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ فَمَاتُوا. فَقَامَ مُوسَى يَبْكِي وَيَدْعُو اللَّهَ وَيَقُولُ: رَبِّ مَاذَا أَقُولُ لِبَنِي إِسْرَائِيلَ إِذَا أَتَيْتُهُمْ وَقَدْ أَهْلَكْتَ خِيَارَهُمْ، لَوْ شِئْتَ أَهْلَكْتَهُمْ مِنْ قَبْلُ وَإِيَّايَ »

967- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "Allah, Mûsâ'dan kavminden yetmiş kişiyi seçmesini ve gelip kavimlerinin buzağıya tapması hususunda kendisinden özür dilemelerini emretti. Özür diledikten sonra Allah onlara çeşitli vaadlerde bulunacaktı. Hz. Mûsâ bizzat kendisi halkının arasından yetmiş kişiyi seçti. Sonra özür dilemeleri için onları belirlenen yere götürdü. Fakat onlar Mûsâ'ya şöyle dediler:

'Allah'ı kendi gözümüzle görmedikçe sana inanmayız. Çünkü sen kendisi ile konuştun, bize de O'nu göster.' Bunun üzerine onları bir sarsıntı yakaladı ve hepsi öldüler. Bunun üzerine Mûsâ ağlayarak Allah'a şöyle dua etti:

'Ya Rab sen onların en seçkinlerini öldürdün, şimdi ben geri döndüğümde onlara ne diyeceğim ve bu durumu nasıl açıklayacağım!' Sonra şöyle dedi:

﴿لَوْ شِئْتَ اَهْلَكْتَهُمْ مِنْ قَبْلُ وَاِيَّايَ اَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ السُّفَهَآءُ مِنَّا﴾

'Ey Rabbim! Dileseydin onları da beni de bundan önce helâk ederdin. Şimdi içimizden birtakım beyinsizlerin işledikleri günah sebebiyle bizi helâk mı edeceksin?'

[حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ هَارُونَ، قَالَ: ثنا عَمْرٌو، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: « {أَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ السُّفَهَاءُ مِنَّا} [الأعراف: ١٥٥] فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَى مُوسَى: إِنَّ هَؤُلَاءِ السَّبْعِينَ مِمَّنِ اتَّخَذَ الْعِجْلَ، فَذَلِكَ حِينَ يَقُولُ مُوسَى: {إِنْ هِيَ إِلَّا فِتْنَتُكَ تُضِلُّ بِهَا مَنْ تَشَاءُ وَتَهْدِي مَنْ تَشَاءُ} [الأعراف: ١٥٥] »

968- Sonra Allah Hz. Mûsâ'ya şunu vahyetti:

'Bu yetmiş kişi buzağıyı ilâh edinenlerdendir.' İşte âyetin, ﴿اِنْ هِيَ اِلَّا فِتْنَتُكَ﴾ ***'Bu ancak senin bir imtihanındır'*** kesiti bunu anlatmaktadır."[463]

A'râf 156:

وَاكْتُبْ لَنَا فِي هٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْاٰخِرَةِ اِنَّا هُدْنَآ اِلَيْكَ ۭ قَالَ عَذَابِي
اُصِيبُ بِهٖ مَنْ اَشَآءُ ۚ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ ۭ فَسَاَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ
يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِاٰيٰتِنَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٥٦﴾

"Bize, bu dünyada da iyilik yaz ahirette de. Şüphesiz biz sana döndük. Allah buyurdu ki: 'Kimi dilersem onu azabıma uğratırım; rahmetim ise her şeyi kuşatır. Onu, sakınanlara, zekâtı verenlere ve âyetlerimize inananlara yazacağım.'" (156)

1. ﴿اِنَّا هُدْنَآ اِلَيْكَ﴾ "innâ hüdnâ ileyke" İfadesi

حَدَّثَنَا مُوسَى، قَالَ: ثنا عَمْرٌو، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ: « {إِنَّا هُدْنَا إِلَيْكَ} [الأعراف: ١٥٦] يَقُولُ: تُبْنَا إِلَيْكَ »

463 Taberî, 13/140; İbn Kesîr, 4/249. Süddî yetmiş sayısını otuz olarak belirtmiştir. Bkz. Âlûsî, 3/132.

969- Taberî, Muhammed b. Hüseyin → Ahmed b. Mufaddal → Esbât kanalı ile yaptığı rivâyette Süddî'nin Allah Teâlâ'nın, ﴿إِنَّا هُدْنَآ إِلَيْكَ﴾ ***"innâ hüdnâ ileyke"*** kesitini: "Biz tevbe edip sana döndük" şeklinde tefsir ettiğini nakletmiştir.[464]

A'râf 157:

اَلَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ
فِي التَّوْرٰيةِ وَالْإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهٰيهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ
وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ اِصْرَهُمْ
وَالْاَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ فَالَّذِينَ اٰمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ
وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي اُنْزِلَ مَعَهُ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٥٧﴾

"Onlar, yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de yazılı buldukları Rasûl'e, o ümmî Peygamber'e uyan kimselerdir. O Peygamber, onlara iyiliği emreder, onları kötülükten alıkoyar. Onlara iyi ve temiz şeyleri helâl, kötü ve pis şeyleri haram kılar. Üzerlerindeki ağır yükleri ve zincirleri kaldırır. Ona iman edenler, ona saygı gösterenler, ona yardım edenler ve ona indirilen nûra (Kur'ân'a) uyanlar var ya, işte onlar kurtuluşa erenlerdir." (157)

1. Âyetteki Ümmî Rasûl ve Nebî Kimdir?

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، [عَنِ السُّدِّيِّ، قَوْلُهُ: « {الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ} [الأعراف: ١٥٧] هَذَا مُحَمَّدٌ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ »

970- Süddî şöyle dedi: "Âyette kastedilen Hz. Muhammed'dir (s.a.v.)."[465]

464 Taberî, 13/154; İbn Kesîr, 4/250.
465 Taberî, 13/154.

A'râf 158:

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ ۖ فَآمِنُوا بِاللهِ وَرَسُولِهِ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ الَّذِي يُؤْمِنُ بِاللهِ وَكَلِمَاتِهِ وَاتَّبِعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥٨﴾

"De ki: 'Ey insanlar! Şüphesiz ben, yer ve göklerin hükümranlığı kendisine ait olan Allah'ın hepinize gönderdiği peygamberiyim. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O, diriltir ve öldürür. O halde, Allah'a ve O'nun sözlerine inanan Rasûlü'ne, o ümmî Peygamber'e iman edin ve ona uyun ki doğru yolu bulasınız.'" (158)

1. Allah'ın Kelimeleriyle Kastedilen

عَنِ السُّدِّيِّ قَالَ: هَذَا عِيسَى بْنُ مَرْيَمَ عليه السلام

971- Süddî şöyle dedi: "Bu, Meryem oğlu Îsâ'dır."[466]

A'râf 159:

وَمِنْ قَوْمِ مُوسَى أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ ﴿١٥٩﴾

"Mûsâ'nın kavminden (insanları) hak ile doğru yola ileten ve onunla adaletli davranan bir topluluk da vardı." (159)

A'râf 160:

وَقَطَّعْنَاهُمُ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ أَسْبَاطًا أُمَمًا ۚ وَأَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى إِذِ اسْتَسْقَاهُ قَوْمُهُ أَنِ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ ۖ فَانْبَجَسَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا ۖ قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَشْرَبَهُمْ ۚ وَظَلَّلْنَا عَلَيْهِمُ الْغَمَامَ وَأَنْزَلْنَا عَلَيْهِمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوَى ۖ كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ ۚ وَمَا ظَلَمُونَا وَلَٰكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١٦٠﴾

466 Taberî, 13/164.

"Biz onları on iki kabile halinde topluluklara ayırdık. (Tîh sahrasında susuzluktan sıkılan) kavmi Mûsâ'dan su istediğinde biz ona, 'Asânı taşa vur' diye vahyettik. (Vurunca) taştan on iki pınar fışkırdı. Herkes (kendi) su içeceği yeri bildi. Üzerlerine bulutu da gölgelik yaptık ve onlara kudret helvası ve bıldırcın indirdik. 'Size rızık olarak verdiğimiz şeylerin iyi ve temiz olanlarından yiyin' (dedik). Onlar bize zulmetmediler, fakat kendi nefislerine zulmediyorlardı." (160)

A'râf 161:

وَإِذْ قِيلَ لَهُمُ اسْكُنُوا هَذِهِ الْقَرْيَةَ وَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ وَقُولُوا حِطَّةٌ
وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا نَغْفِرْ لَكُمْ خَطِيئَاتِكُمْ سَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٦١﴾

"O zaman onlara denilmişti ki: 'Şu memlekete yerleşin. Orada dilediğiniz gibi yiyin ve 'Hıtta (Ya Rabbi, bizi affet)' deyin. Kentin kapısından eğilerek tevazu ile girin ki biz de sizin hatalarınızı bağışlayalım. İyilik edenlere daha da fazlasını vereceğiz.'" (161)

A'râf 162:

فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ فَأَرْسَلْنَا
عَلَيْهِمْ رِجْزًا مِنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَظْلِمُونَ ﴿١٦٢﴾

"Onlardan zulmedenler hemen sözü, kendilerine söylenenden başka şekle soktular. Biz de zulmetmelerine karşılık üzerlerine gökten bir azab gönderdik." (162)

A'râf 163:

وَسْئَلْهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ حَاضِرَةَ الْبَحْرِ ۘ إِذْ يَعْدُونَ فِي السَّبْتِ إِذْ تَأْتِيهِمْ حِيتَانُهُمْ
يَوْمَ سَبْتِهِمْ شُرَّعًا وَيَوْمَ لَا يَسْبِتُونَ ۙ لَا تَأْتِيهِمْ ۚ كَذَٰلِكَ نَبْلُوهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿١٦٣﴾

"Onlara, deniz kıyısında bulunan kent halkının durumunu sor. Hani onlar Cumartesi (yasağı) konusunda haddi aşıyorlardı. Zira tatil

yaptıkları Cumartesi günü balıklar onlara akın akın geliyor, tatil yapmadıkları (diğer) günlerde ise gelmiyorlardı. İşte onları yoldan çıkmaları sebebiyle böyle imtihan ediyorduk." (163)

1. Âyetteki Kasaba Halkı Kimdir?

[حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ هَارُونَ، قَالَ: ثنا عَمْرٌو، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ، قَالَ: «هُمْ أَهْلُ أَيْلَةَ، الْقَرْيَةُ الَّتِي كَانَتْ حَاضِرَةَ الْبَحْرِ»

972- Süddî şöyle demiştir: "Burada bahsi geçenler Eyle halkıdır. Eyle; deniz kıyısında bir yerleşim yeriydi."[467]

A'râf 164:

وَاِذْ قَالَتْ اُمَّةٌ مِنْهُمْ لِمَ تَعِظُونَ قَوْمًا ۙ اللّٰهُ مُهْلِكُهُمْ اَوْ مُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا ۭ قَالُوا مَعْذِرَةً اِلٰى رَبِّكُمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٦٤﴾

"Hani onlardan bir topluluk demişti ki: 'Siz, Allah'ın helâk edeceği veya şiddetli bir azaba uğratacağı bir kavme ne diye (boş yere) öğüt veriyorsunuz?' Onlar da, 'Rabbinize bir mazeret beyân etmek için, bir de belki Allah'a karşı gelmekten sakınırlar diye (öğüt veriyoruz)' demişlerdi." (164)

1. Yanlış Yapan Topluluğu Uyarmadaki Motivasyon

[حَدَّثَنِي مُوسَى، قَالَ: ثنا عَمْرٌو، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: « قَالَ بَعْضُ الَّذِينَ نَهَوْهُمْ لِبَعْضٍ: {لِمَ تَعِظُونَ قَوْمًا اللَّهُ مُهْلِكُهُمْ أَوْ مُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا} [الأعراف: ١٦٤] يَقُولُ: لِمَ تَعِظُونَهُمْ وَقَدْ وَعَظْتُمُوهُمْ فَلَمْ يُطِيعُوكُمْ؟ فَقَالَ بَعْضُهُمْ: {مَعْذِرَةً إِلَى رَبِّكُمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ} [الأعراف: ١٦٤] »

467 Taberî, 13/181; Kurtubî, 4/2741; İbn Kesîr, 4/257. Şu an Ürdün sınırları içinde bulunan bir liman şehri. [Çeviren].

973- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "(İsrâiloğullarından) bir grup (yasağı çiğneyen) başka bir gruba öğüt veriyordu fakat karşı taraf onları dinlemiyordu. Bunun üzerine başka (üçüncü) bir grup öğüt verenlere şöyle dedi:

'Siz, Allah'ın helâk edeceği veya şiddetli bir azaba uğratacağı bir kavme ne diye (boş yere) öğüt veriyorsunuz?' Onlar da,

﴿مَعْذِرَةً إِلَى رَبِّكُمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ﴾ ***'Rabbinize bir mazeret beyân etmek için, bir de belki Allah'a karşı gelmekten sakınırlar diye (öğüt veriyoruz)'*** demişlerdi."[468]

A'râf 165:

فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ أَنْجَيْنَا الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ السُّوءِ وَأَخَذْنَا
الَّذِينَ ظَلَمُوا بِعَذَابٍ بَئِيسٍ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿١٦٥﴾

"Onlar kendilerine hatırlatılanı unutunca, biz de kötülükten alıkoymaya çalışanları kurtardık. Zulmedenleri yoldan çıkmaları sebebiyle, şiddetli bir azapla yakaladık." (165)

A'râf 166:

فَلَمَّا عَتَوْا عَنْ مَا نُهُوا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ ﴿١٦٦﴾

"Yasaklandıkları şeylerden vazgeçmeye yanaşmayınca da onlara 'Aşağılık maymunlar olun' dedik." (166)

A'râf 167:

وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكَ لَيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَنْ يَسُومُهُمْ سُوءَ
الْعَذَابِ إِنَّ رَبَّكَ لَسَرِيعُ الْعِقَابِ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٦٧﴾

"Hani, Rabbin kıyamet gününe kadar onlara azabın en kötüsünü tattıracak kimseleri kesinlikle göndereceğini bildirmişti. Şüphesiz senin

468 Taberî, 13/187; Kurtubî, 4/2741.

Rabbin, kesinlikle cezayı çabuk verendir. Şüphesiz O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir." (167)

1. Azabın En Kötüsü ve Bunu Uygulayan Kimse

حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ: « {وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكَ لَيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَنْ يَسُومُهُمْ سُوءَ الْعَذَابِ} [الأعراف: ١٦٧] يَقُولُ: إِنَّ رَبَّكَ يَبْعَثُ عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ الْعَرَبَ، فَيَسُومُونَهُمْ سُوءَ الْعَذَابِ: يَأْخُذُونَ مِنْهُمُ الْجِزْيَةَ وَيَقْتُلُونَهُمْ »

974- İbn Kesîr, Süddî'nin bu âyet ile ilgili şöyle dediğini tahriç etmiştir: "Bu cizyedir. Onlara azabın en kötüsünü uygulayan kimse Hz. Muhammed'dir (s.a.v.)."[469]

A'râf 168:

وَقَطَّعْنَاهُمْ فِي الْأَرْضِ أُمَمًا مِنْهُمُ الصَّالِحُونَ وَمِنْهُمْ دُونَ ذَلِكَ
وَبَلَوْنَاهُمْ بِالْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿١٦٨﴾

"Biz onları yeryüzünde parça parça topluluklara ayırdık. Onlardan iyi kimseler vardır. İçlerinden öyle olmayanları da vardı. Belki dönüş yaparlar diye de onları güzellikler ve kötülükler ile sınadık." (168)

A'râf 169:

فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَرِثُوا الْكِتَابَ يَأْخُذُونَ عَرَضَ هٰذَا الْأَدْنٰى وَيَقُولُونَ سَيُغْفَرُ لَنَا وَإِنْ يَأْتِهِمْ عَرَضٌ مِثْلُهُ يَأْخُذُوهُ أَلَمْ يُؤْخَذْ عَلَيْهِمْ مِيثَاقُ الْكِتَابِ أَنْ لَا يَقُولُوا عَلَى اللهِ إِلَّا الْحَقَّ وَدَرَسُوا مَا فِيهِ وَالدَّارُ الْآخِرَةُ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٦٩﴾

"Derken, onların ardından yerlerine Kitab'a (Tevrat'a) vâris olan (kötü) bir nesil geldi. Şu geçici dünyanın değersiz malını alır ve (nasıl olsa) biz bağışlanacağız derlerdi. Kendilerine benzeri bir mal gelse onu

469 İbn Kesîr, 2/259.

da alırlar. Allah hakkında, gerçek dışında bir şey söylemeyeceklerine dair onlardan Kitap'ta söz alınmamış mıydı? Onun içindekileri okumamışlar mıydı? Hâlbuki, Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için ahiret yurdu daha hayırlıdır. Hiç düşünmüyor musunuz?" (169)

1. Kötü Nesille Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ، قَوْلُهُ: « {فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ} [الأعراف: ١٦٩] إِلَى قَوْلِهِ: {وَدَرَسُوا مَا فِيهِ} [الأعراف: ١٦٩] قَالَ: كَانَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ لَا يَسْتَقْضُونَ قَاضِيًا إِلَّا ارْتَشَى فِي الْحُكْمِ. وَإِنَّ خِيَارَهُمُ اجْتَمَعُوا فَأَخَذَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضِ الْعُهُودَ أَنْ لَا يَفْعَلُوا وَلَا يَرْتَشُوا، فَجَعَلَ الرَّجُلُ مِنْهُمْ إِذَا اسْتُقْضِيَ ارْتَشَى، فَيُقَالُ لَهُ: مَا شَأْنُكَ تَرْتَشِي فِي الْحُكْمِ؟ فَيَقُولُ: سَيُغْفَرُ لِي، فَيَطْعَنُ عَلَيْهِ الْبَقِيَّةُ الْآخَرُونَ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ فِيمَا صَنَعَ. فَإِذَا مَاتَ أَوْ نُزِعَ، وَجُعِلَ مَكَانَهُ رَجُلٌ مِمَّنْ كَانَ يَطْعَنُ عَلَيْهِ فَيَرْتَشِي، يَقُولُ: وَإِنْ يَأْتِ الْآخَرِينَ عَرَضُ الدُّنْيَا يَأْخُذُوهُ. وَأَمَّا عَرَضُ الْأَدْنَى، فَعَرَضُ الدُّنْيَا مِنَ الْمَالِ »

975- Süddî bu âyet ile ilgili şunları söylemiştir: "İsrâiloğullarının seçtiği her hâkim rüşvet alırdı. Sonra ileri gelenler oturup birbirlerine söz vererek şu kararı aldılar: Hâkim olanlar rüşvet dâhil meşru olmayan şeylere yeltenmeyecekler. Ancak onlardan hâkimlik yapanlar yine rüşvet alıyorlardı. Ona;

'Niye rüşvet alıyorsun?' dendiğinde,

'Allah beni bağışlar' diyordu. Sonra onu eleştirenler, bu adam öldüğünde veya o makamdan ayrıldığında yerine geçer, kendileri de bu işi yaparlardı. İnsanlar kendilerine dünyalık bir şey getirdiklerinde hemen kabul ederlerdi."

[2. Değersiz Geçici Şeyle Kastedilen]

976- "Âyetin, ﴿عَرَضَ هٰذَا الْأَدْنٰى﴾ ***'şu değersizin geçici şeyleri'*** kesitinden maksat dünya malıdır."[470]

470 Taberî, 13/213; İbn Kesîr, 2/260. Suyûtî'de, farklı olarak şu ifade geçmektedir; (سيغفر لي). Bkz. Suyûtî, 3/129.

A'râf 170:

وَالَّذِينَ يُمَسِّكُونَ بِالْكِتَابِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُصْلِحِينَ ﴿١٧٠﴾

"Kitab'a sımsıkı sarılanlara ve namazı dosdoğru kılanlara gelince, şüphesiz biz, iyiliğe çalışan (erdemli) kimselerin mükâfatını zayi etmeyiz." (170)

A'râf 171:

وَإِذْ نَتَقْنَا الْجَبَلَ فَوْقَهُمْ كَأَنَّهُ ظُلَّةٌ وَظَنُّوا أَنَّهُ وَاقِعٌ بِهِمْ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٧١﴾

"Hani, dağı sanki bir gölgelikmiş gibi onların üstüne kaldırmıştık da üzerlerine düşecek sanmışlardı. (Onlara:) 'Size verdiğimiz Kitab'a sımsıkı sarılın ve onun içindekileri hatırlayın ki, Allah'a karşı gelmekten sakınasınız' demiştik." (171)

A'râf 172:

وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى شَهِدْنَا أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ ﴿١٧٢﴾

"Hani, Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sülblerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak, 'Ben sizin Rabbiniz değil miyim?' demişti. Onlar da 'Evet, şahit olduk (ki Rabbimizsin)' demişlerdi. Böyle yapmamız kıyamet günü, 'Biz bundan habersizdik' dememeniz içindir." (172)

1. Elest Bezmi

[ثنا عُمَرُ، عَنْ أَسْبَاطٍ،] عَنِ السُّدِّيِّ، قَالَ: « أَخْرَجَ اللَّهُ آدَمَ مِنَ الْجَنَّةِ، وَلَمْ يَهْبِطْ مِنَ السَّمَاءِ، ثُمَّ مَسَحَ صَفْحَةَ ظَهْرِهِ الْيُمْنَى، فَأَخْرَجَ مِنْهُ ذُرِّيَّةً بَيْضَاءَ مِثْلَ اللُّؤْلُؤِ كَهَيْئَةِ الذَّرِّ، فَقَالَ لَهُمُ: ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِرَحْمَتِي، وَمَسَحَ صَفْحَةَ ظَهْرِهِ الْيُسْرَى، فَأَخْرَجَ مِنْهُ ذُرِّيَّةً

سَوْدَاءَ كَهَيْئَةِ الذَّرِّ، فَقَالَ: ادْخُلُوا النَّارَ وَلَا أُبَالِي، فَذَلِكَ حِينَ يَقُولُ: «وَأَصْحَابُ الْيَمِينِ وَأَصْحَابُ الشِّمَالِ» ثُمَّ أَخَذَ مِنْهُمُ الْمِيثَاقَ، فَقَالَ: {أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى} [الأعراف: ١٧٢] ، فَأَطَاعَهُ طَائِفَ طَائِعِينَ، وَطَائِفَةٌ كَارِهِينَ عَلَى وَجْهِ التَّقِيَّةِ»

[حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ هَارُونَ، قَالَ: ثنا عُمَرُ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ، بِنَحْوِهِ، وَزَادَ فِيهِ بَعْدَ قَوْلِهِ: « وَطَائِفَةٌ عَلَى وَجْهِ التَّقِيَّةِ، فَقَالَ هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ: شَهِدْنَا أَنْ يَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ

977- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "Allah, Âdem'i cennetten çıkartıp henüz dünyaya göndermeden önce gökte sırtının sağ tarafını sıvazladı. Henüz beyaz inci ve ufacık zerrelerden oluşan ancak ileride Âdem'in soyu olacak kimselere:

'Sizler rahmetimle cennete girin' dedi. Sonra sırtının sol tarafını sıvazladı ve oradaki soyunu temsil eden küçük siyah zerreciklere:

'Cehenneme girin' dedi. İşte cennetliklere sağcılar, cehennemliklere solcular demesi bu olayla ilgilidir. Sonra onlardan (her iki zerreden) söz alıp şöyle dedi: ﴿أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى﴾ ***'Ben sizin Rabbiniz değil miyim? Onlar, 'Elbette Rabbimizsin' dediler.'*** İtaat ehli O'na tam olarak itaat etti. Ancak inanmayanlar göstermelik bunu kabul ettiler.

Sonra Allah önceki sözünün üzerine melekleri de katarak şöyle dedi:

﴿قَالُوا بَلٰى ۛ شَهِدْنَا ۛ اَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اِنَّا كُنَّا عَنْ هٰذَا غَافِلِينَ ۙ اَوْ تَقُولُوا اِنَّمَا اَشْرَكَ اٰبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِنْ بَعْدِهِمْ ۛ اَفَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ الْمُبْطِلُونَ﴾

'Kıyamet günü 'Bundan haberimiz yoktu veya daha önce babalarımız ortak koştular biz de onların artlarından gelen bir nesildik' demememiz için biz (ben ve melekler) bu itirafınıza şahit olduk.'

Bu hakikat nedeni ile yeryüzünde istisnasız Âdem'in çocuklarından hepsi Allah'ın kendisinin Rabbi olduğunu bilir. Yine istisnasız her müşrik kendi çocuğuna, ﴿إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَى أُمَّةٍ﴾ ***'Babalarımızı bir din üzerinde bulduk'*** der."[471]

471 Taberî, 13/267. Zuhruf, 43/23.

A'râf 173:

أَوْ تَقُولُوا إِنَّمَا أَشْرَكَ آبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِنْ بَعْدِهِمْ
أَفَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ الْمُبْطِلُونَ ﴿١٧٣﴾

"Yahut, 'Bizden önce babalarımız Allah'a ortak koşmuşlar. Biz onlardan sonra gelen bir nesiliz. Şimdi bâtılcıların işlediği yüzünden bizi helâk mı edeceksin?' dememeniz içindir." (173)

A'râf 174:

وَكَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ وَلَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿١٧٤﴾

"Hakka dönsünler diye işte âyetleri böylece ayrı ayrı açıklıyoruz." (174)

A'râf 175:

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ الَّذِي آتَيْنَاهُ آيَاتِنَا فَانْسَلَخَ مِنْهَا فَأَتْبَعَهُ
الشَّيْطَانُ فَكَانَ مِنَ الْغَاوِينَ ﴿١٧٥﴾

"Kendisine âyetlerimizi verdiğimiz halde, onlardan sıyrılıp da şeytanın kendisini peşine taktığı, bu yüzden de azgınlardan olan kimsenin haberini onlara anlat." (175)

1. Bel'am'ın Kıssası

[حَدَّثَنِي مُوسَى، قَالَ: ثنا عَمْرٌو، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ، قَالَ: « إِنَّ اللَّهَ لَمَّا انْقَضَتِ الْأَرْبَعُونَ سَنَةً، يَعْنِي الَّتِي قَالَ اللَّهُ فِيهَا: {إِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً} بُعِثَ يُوشَعُ بْنُ نُونٍ نَبِيًّا، فَدَعَا بَنِي إِسْرَائِيلَ فَأَخْبَرَهُمْ أَنَّهُ نَبِيٌّ وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَمَرَهُ أَنْ يُقَاتِلَ الْجَبَّارِينَ، فَبَايَعُوهُ وَصَدَّقُوهُ. وَانْطَلَقَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ يُقَالُ لَهُ بَلْعَمُ، وَكَانَ عَالِمًا يَعْلَمُ الِاسْمَ الْأَعْظَمَ الْمَكْتُومَ، فَكَفَرَ وَأَتَى الْجَبَّارِينَ، فَقَالَ: لَا تَرْهَبُوا بَنِي إِسْرَائِيلَ، فَإِنِّي

إِذَا خَرَجْتُمْ تُقَاتِلُونَهُمْ أَدْعُو عَلَيْهِمْ دَعْوَةً فَيَهْلِكُونَ، وَكَانَ عِنْدَهُمْ فِيمَا شَاءَ مِنَ الدُّنْيَا، غَيْرَ أَنَّهُ كَانَ لَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يَأْتِيَ النِّسَاءَ؛ يُعَظِّمُهُنَّ، فَكَانَ يَنْكِحُ أَتَانًا لَهُ، وَهُوَ الَّذِي يَقُولُ اللَّهُ: {وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ الَّذِي آتَيْنَاهُ آيَاتِنَا فَانْسَلَخَ مِنْهَا} [الأعراف: ١٧٥] أَيْ: تَنَصَّلَ فَانْسَلَخَ مِنْهَا، إِلَى قَوْلِهِ: {وَلَكِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ} [الأعراف: ١٧٦] »

978- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "Allah'ın İsrâiloğulları hakkında verdiği kırk yıllık Tih yolculuğu[472] bittiğinde (ve Hz. Mûsâ vefât ettiğinde) onlara Yûşa' b. Nûn'u peygamber olarak göndermişti. Kendisi İsrâiloğullarını çağırmış, onlara peygamber olarak gönderildiğini ve Allah'ın kendilerine zorba kavimle savaşmayı emrettiğini söyledi. Hepsi onu doğruladı ve kendisine biat ettiler. Ancak İsrâiloğullarından âlim, aynı zamanda İsm-i A'zam duasını bilen ve adı Bel'am b. Baûrâ olan bir adam onun peygamberliğini kabul etmedi. Sonra kalkıp bu zorba kavmin yanına gelip onlara şöyle dedi:

'İsrâiloğullarından korkmayın siz onlarla savaşmak için çıktığınızda ben beddua edip Allah'tan onları helâk etmesini isteyeceğim.'

Bel'am çok zengin birisiydi ancak kadınlarla cinsel ilişkiye giremiyor, bunun yerine eşeği ile cinsel ilişkiye giriyordu. İşte Kur'ân'ın anlattığı bu âyet bahsini yaptığımız kişiden bahsetmektedir:

﴿وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ الَّذِي آتَيْنَاهُ آيَاتِنَا﴾

'Onlara, kendisine âyetlerimizi verdiğimiz kimsenin haberini oku.'

Yûşa' Peygamber beraberindekilerle zorba kavim ile savaşırken Bel'am, eşeğinin üzerinde zorba kavmin safında İsrâiloğullarına beddua etmeye çalıştı. Ancak yanlışlıkla kendi taraftarlarına beddua etti. Bunu fark eden zorba kavim ona:

'Sen onlara değil bize beddua ettin' deyince o:

---

472 Bahsi geçen âyet şudur:﴿قَالَ فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً يَتِيهُونَ فِي الْأَرْضِ فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ﴾ ***"Allah, "Öyleyse orası (arz-ı mukaddes) onlara kırk yıl yasaklanmıştır; (bu müddet içinde) yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşacaklar. Artık sen, yoldan çıkmış toplum için üzülme" dedi."*** Bkz. Mâide, 5/23.

'Ben İsrâiloğullarını kastettim' dedi. Sonra şehrin kapısına gelince bir melek, eşeğinin kuyruğunu çekerek onu tuttu. Bel'am ne yaptıysa eşeğini bir adım ileri götüremedi. Hayvan epeyce inat edip hareket etmeyince onu dövmeye başladı. Sonra hayvan dile gelip,

'Sen geceleri benimle ilişkiye giriyor gündüzleri de üzerime biniyorsun nedir senden çektiklerim! Kurtulma imkânım olsaydı çıkar giderdim fakat senin mülkünde olmam beni buralara hapsediyor' dedi."[473]

A'râf 176:

وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَلٰكِنَّهٗٓ اَخْلَدَ اِلَى الْاَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوٰيهُ ۚ فَمَثَلُهٗ كَمَثَلِ
الْكَلْبِ ۚ اِنْ تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ اَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَثْ ۭ ذٰلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ
كَذَّبُوا بِاٰيٰتِنَا ۚ فَاقْصُصِ الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿١٧٦﴾

"Dileseydik elbette onu bu âyetler sayesinde yükseltirdik. Fakat o, dünyaya saplandı ve hevesinin peşine düştü. Onun durumu tıpkı köpeğin durumuna benzer: Üstüne varsan da dilini çıkarıp solur, bıraksan da dilini sarkıtıp solur. İşte âyetlerimizi yalanlayan kavmin durumu böyledir. Kıssayı anlat; belki düşünürler." (176)

1. ﴿تَحْمِلْ عَلَيْهِ﴾ "tahmil aleyhi" İfadesi

[حَدَّثَنَا مُوسَى، قَالَ: ثنا عَمْرٌو، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ: « {فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ إِنْ تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ أَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَثْ} [الأعراف: ١٧٦] وَكَانَ بَلْعَمُ يَلْهَثُ كَمَا يَلْهَثُ الْكَلْبُ. وَأَمَّا تَحْمِلْ عَلَيْهِ: فَتَشُدُّ عَلَيْهِ »

979- Süddî âyetin, ﴿تَحْمِلْ عَلَيْهِ﴾ ***"tahmil aleyhi"*** kesitini: "üzerine gitsen" şeklinde tefsir etmiştir. Bel'am, köpeğin soluması gibi solurdu.[474]

---

473 Taberî, 13/257; İbn Kesîr, 2/265. Kıssanın içerisinde birbirine ters ve çelişkili epeyce ifadeler var. Bu hususta elimizde konu ile ilgili güvenilir bir bilgi yoktur, doğrusunu Allah bilir. [Naşir].

474 Taberî, 13/273; Kurtubî, 4/2759.

2. ﴿وَلٰكِنَّهٗٓ اَخْلَدَ اِلَى الْاَرْضِ﴾ "velâkinnehû ahlede ile'l-ardı" İfadesi

حَدَّثَنَا مُوسَى، قَالَ: ثنا عَمْرٌو، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ: « {وَلَكِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوَاهُ} [الأعراف: ١٧٦] أَمَّا أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ: فَاتَّبَعَ الدُّنْيَا، وَرَكَنَ إِلَيْهَا »

980- Âlûsî, Süddî'den yaptığı tahriçte onun Allah Teâlâ'nın, ﴿وَلٰكِنَّهٗٓ اَخْلَدَ اِلَى الْاَرْضِ﴾ ***"velâkinnehû ahlede ile'l-ardı"*** kesitini: "Ancak o, dünyaya meyledip ona saplandı" şeklinde tefsir etmiştir.[475]

A'râf 177:

سَاءَ مَثَلًا الْقَوْمُ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَأَنْفُسَهُمْ كَانُوا يَظْلِمُونَ ﴿١٧٧﴾

"Âyetlerimizi yalan sayan ve ancak kendilerine zulmeden bir kavmin durumu ne kötüdür!" (177)

A'râf 178:

مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِي وَمَنْ يُضْلِلْ فَأُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١٧٨﴾

"Allah, kimi doğru yola iletirse, odur doğru yolu bulan. Kimleri de saptırırsa, işte onlar, ziyana uğrayanların ta kendileridir." (178)

A'râf 179:

وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ ۖ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا ۖ وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا ۖ وَلَهُمْ آذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا ۚ أُولَٰئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ ۚ أُولَٰئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ﴿١٧٩﴾

"Andolsun, biz cinler ve insanlardan birçoğunu cehennem için yaratmışızdır. Onların kalpleri vardır, onlarla kavramazlar; gözleri vardır,

475 Âlûsî, 3/163.

onlarla görmezler; kulakları vardır, onlarla işitmezler. İşte onlar hayvanlar gibidir; hatta daha da şaşkındırlar. İşte asıl gafiller onlardır." (179)

1. ﴿ذَرَأْنَا﴾ "zera'nâ" İfadesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، [عَنِ السُّدِّيِّ: « {وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ} [الأعراف: ١٧٩] يَقُولُ: خَلَقْنَا »

981- Süddî, âyette geçen ﴿ذَرَأْنَا﴾ ***"zera'nâ"*** kelimesini; "yarattık" şeklinde tefsir etmiştir.[476]

A'râf 180:

وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى فَادْعُوهُ بِهَا وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ
فِي أَسْمَائِهِ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٨٠﴾

"En güzel isimler Allah'ındır. O'na o güzel isimleriyle dua edin ve O'nun isimleri hakkında gerçeği çarpıtanları bırakın. Onlar yaptıklarının cezasına çarptırılacaklardır." (180)

A'râf 181:

وَمِمَّنْ خَلَقْنَا أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ ﴿١٨١﴾

"Yarattıklarımızdan, hakka sarılarak doğru yolu gösteren ve hak ile adaleti gerçekleştiren bir topluluk vardır." (181)

A'râf 182:

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨٢﴾

"Âyetlerimizi yalanlayanları, hiç bilmeyecekleri bir noktadan yavaş yavaş helâke götüreceğiz." (182)

476 Taberî, 13/277.

1. Bilmedikleri Yerle Kastedilen

وأَخْرَجَ ابْنُ أَبِي حَاتِمٍ وَأَبُو الشَّيْخِ عَنْ السدي في قوله: سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ يَقُولُ: سَنَأْخُذُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ، قَالَ: عَذَابُ بَدْرٍ

982- İbn Ebî Hâtim'in Ebû Şeyh'ten naklettiğine göre Süddî şöyle demiştir: "Bilmedikleri bir noktadan helâk edeceğiz. Bu da Bedir Savaşı'ndaki azaptır."[477]

A'râf 183:

وَأُمْلِي لَهُمْ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ ﴿١٨٣﴾

"Onlara mühlet veririm; (ama) benim cezam çetindir." (183)

1. Nesh

ووَأَخْرَجَ أَبُو الشَّيْخ عَنِ السُّدِّيِّ {وأملي لَهُم إِن كيدي متين} يَقُول: كف عَنْهُم وأخرجهم على رسلهم ان مكري شَدِيد ثمَّ نسخهَا الله فَأنْزل الله {فَاقْتُلُوا الْمُشْركين حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ} الْآيَة

983- İbn Ebî Hâtim ve Ebû Şeyh Süddî'den şöyle dediğini nakletmişlerdir: "Allah, 'Onlara karışma ve biraz zaman tanı. Çünkü benim cezam çetindir' buyurmaktadır. Daha sonra bu âyeti Allah neshetti ve ﴿وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَآفَّةً﴾ ***'Müşriklerle topyekun savaşın'*** âyetini indirdi."[478]

A'râf 184:

أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِهِمْ مِنْ جِنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿١٨٤﴾

"Onlar düşünmediler mi ki (çok iyi tanıdıkları, kendileriyle iç içe yaşamış olan) arkadaşlarında (Peygamber'de) delilikten eser yoktur. O, ancak apaçık bir uyarıcıdır." (184)

477 Suyûtî, 3/139; Şevkânî, 2/272.
478 Suyûtî, 3/149.

A'râf 185:

أَوَلَمْ يَنْظُرُوا فِي مَلَكُوتِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ وَأَنْ عَسَى أَنْ يَكُونَ قَدِ اقْتَرَبَ أَجَلُهُمْ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ ﴿١٨٥﴾

"Onlar göklerdeki ve yerdeki sınırsız hükümranlık ve nizama, Allah'ın yarattığı her şeye, ecellerinin yaklaşmış olabileceğine hiç bakmadılar mı? Peki, bundan sonra artık hangi söze inanacaklar?" (185)

A'râf 186:

مَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ وَيَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١٨٦﴾

"Allah, kimi saptırırsa artık onu doğru yola iletecek kimse yoktur. Allah, onları azgınlıkları içinde bırakır, bocalayıp dururlar." (186)

A'râf 187:

يَسْئَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسٰهَا ۚ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي ۚ لَا يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَا إِلَّا هُوَ ۚ ثَقُلَتْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ لَا تَأْتِيكُمْ إِلَّا بَغْتَةً ۚ يَسْئَلُونَكَ كَأَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَا ۚ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨٧﴾

"Sana kıyametin ne zaman gelip çatacağını soruyorlar. De ki: 'Onun ilmi ancak Rabbimin katındadır. Onun vaktini O'ndan başkası açıklayamaz. O göklere de yere de ağır gelmiştir. O size ansızın gelecektir.' Sanki sen onu biliyormuşsun gibi sana soruyorlar. De ki: 'Onun bilgisi ancak Allah'ın katındadır; ama insanların çoğu bilmezler.'" (187)

1. Kıyametin Demir Almasıyla Kastedilen

حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ: « {يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا} [الأعراف: ١٨٧] يَقُولُ مَتَى قِيَامُهَا »

984- Ahmed b. Mufaddal → Esbât kanalıyla gelen rivâyette Süddî'den Allah Teâlâ'nın, ﴿أَيَّانَ مُرْسٰهَا﴾ ***"demir alması ne zaman"*** sözüne dair şöyle dediği nakledilmiştir: "Ne zaman gerçekleşecek, anlamındadır."[479]

2. ﴿ثَقُلَتْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ﴾ "sekulet fi's-semâvâti ve'l-ardı" İfadesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ، قَوْلُهُ: « {ثَقُلَتْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ} يَقُولُ: خَفِيَتْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ، فَلَمْ يَعْلَمْ قِيَامَهَا مَتَى تَقُومُ مَلَكٌ مُقَرَّبٌ وَلَا نَبِيٌّ مُرْسَلٌ »

985- Yine âyetin, ﴿ثَقُلَتْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ﴾ ***"sekulet fi's-semâvâti ve'l-ardı"*** kesitini: "Bu durum hem göklerde hem de yerde bilinmeyen bir hususur. Dolayısı ile ne mukarreb melekler ne de gönderilen peygamberler bunun saatini bilirler."

986- "Âyetteki ﴿ثَقُلَتْ﴾ ***'sekulet'*** kelimesi, ağır gelir anlamındadır."

3. Kıyametin Ansızın Gelmesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: « {لَا تَأْتِيكُمْ إِلَّا بَغْتَةً} [الأعراف: ١٨٧] يَقُولُ: يُبْغِتُهُمْ قِيَامُهَا، تَأْتِيهِمْ عَلَى غَفْلَةٍ »

987- Âyetin, ﴿لَا تَأْتِيكُمْ إِلَّا بَغْتَةً﴾ ***"size ancak ansızın gelecek"*** kesitini: "Kıyametin gerçekleşmesi onlara ansızın ve onlar gafletteyken gelecek demektir" şeklinde tefsir etmiştir.

4. ﴿كَأَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَا﴾ "keenneke hafiyyun anhâ" İfadesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: « {يَسْأَلُونَكَ كَأَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَا} [الأعراف: ١٨٧] كَأَنَّكَ صَدِيقٌ لَهُمْ »

479 Taberî, 13/293; Suyûtî, 3/151.

988- Âyetin, ﴿كَأَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَا﴾ ***"keenneke hafiyyun anhâ"*** kesitini: "Sanki arkadaşlarıymışsın gibi sana soruyorlar" şeklinde tefsir etmiştir.[480]

A'râf 188:

قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ وَلَوْ كُنْتُ أَعْلَمُ الْغَيْبَ لَاسْتَكْثَرْتُ مِنَ الْخَيْرِ وَمَا مَسَّنِيَ السُّوءُ إِنْ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿١٨٨﴾

"De ki: 'Allah dilemedikçe ben kendime bir zarar verme ve bir fayda sağlama gücüne sahip değilim. Eğer ben gaybı biliyor olsaydım, daha çok hayır elde etmek isterdim ve bana kötülük dokunmazdı. Ben inanan bir kavim için sadece bir uyarıcı ve bir müjdeciyim.'" (188)

A'râf 189:

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا ۚ فَلَمَّا تَغَشَّاهَا حَمَلَتْ حَمْلًا خَفِيفًا فَمَرَّتْ بِهِ ۚ فَلَمَّا أَثْقَلَتْ دَعَوَا اللَّهَ رَبَّهُمَا لَئِنْ آتَيْتَنَا صَالِحًا لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿١٨٩﴾

"Sizi bir tek candan yaratan, ondan da yanında huzur bulsun diye eşini yaratan O'dur. Eşi ile birleşince eşi hafif bir yük yüklendi. Onu bir müddet taşıdı. Hamileliği ağırlaşınca, Rableri Allah'a, 'Andolsun bize kusursuz bir çocuk verirsen muhakkak şükredenlerden olacağız' diye dua ettiler." (189)

1. Hafif Yükle Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُوسَى، قَالَ: ثنا عَمْرٌو، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ، قَوْلُهُ: « {حَمَلَتْ حَمْلًا خَفِيفًا} [الأعراف: ١٨٩] قَالَ: هِيَ النُّطْفَةُ. وَقَوْلُهُ {فَمَرَّتْ بِهِ} [الأعراف: ١٨٩] يَقُولُ: اسْتَمَرَّتْ بِهِ »

480 Taberî, 13/295.

989- Süddî Allah Teâlâ'nın, ﴿حَمْلًا خَفِيفًا﴾ ***"hafif bir yük"*** ifadesini: "meni/sperm" olarak tefsir etmiştir.

[2. ﴿فَمَرَّتْ بِهِ﴾ "fe merrat bihî" İfadesi]

990- Âyette geçen, ﴿فَمَرَّتْ بِهِ﴾ ***"fe merrat bihî"*** ifadesini ise "Taşımaya devam etti" şeklinde tefsir etmiştir.

3. ﴿فَلَمَّا أَثْقَلَتْ﴾ "felemmâ eskalet" İfadesi

[حَدَّثَنِي مُوسَى، قَالَ: ثنا عَمْرٌو، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: « {فَلَمَّا أَثْقَلَتْ} [الأعراف: ١٨٩] كَبِرَ الْوَلَدُ فِي بَطْنِهَا جَاءَهَا إِبْلِيسُ، فَخَوَّفَهَا وَقَالَ لَهَا: مَا يُدْرِيكِ مَا فِي بَطْنِكِ، لَعَلَّهُ كَلْبٌ أَوْ خِنْزِيرٌ أَوْ حِمَارٌ؟ وَمَا يُدْرِيكِ مِنْ أَيْنَ يَخْرُجُ؟ أَمِنْ دُبُرِكِ فَيَقْتُلَكِ، أَوْ مِنْ قُبُلِكِ، أَوْ يَنْشَقُّ بَطْنُكِ فَيَقْتُلُكِ؟ فَذَلِكَ حِينَ {دَعَوَا اللَّهَ رَبَّهُمَا لَئِنْ آتَيْتَنَا صَالِحًا} [الأعراف: ١٨٩] يَقُولُ: مِثْلَنَا، {لَنَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ} [الأعراف: ١٨٨] »

991- Yine âyette geçen, ﴿فَلَمَّا أَثْقَلَتْ﴾ ***"felemmâ eskalet"*** sözünü: "Çocuk karnında büyüdüğünde" şeklinde tefsir etmiştir.[481]

Sonra Süddî şöyle bir şey anlatmıştır:

"İblîs, Havvâ'ya gelip onu korkutmuş ve ona,

'Karnında ne olduğunu nereden biliyorsun? Belki de köpek, domuz veya eşektir! Hem nerenden çıkacağını bilmiyorsun! Belki arkandan çıkar da ölmene neden olur. Veya önünden çıkar, sana bir şey olmaz. Hem karnının yarılıp oradan çıkma durumu da var. Bu durumda yine ölmene neden olur!' demiştir.

İşte bu Allah Teâlâ'nın şöyle buyurduğu zamanda kastettiği durumdur:

﴿دَعَوَا اللهَ رَبَّهُمَا﴾ ***'Rableri Allah'a dua ettiler.'***

Yine Allah'ın,

﴿وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى شَهِدْنَا أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ﴾

481 Taberî, 13/305; İbn Kesîr, 2/274; Şevkânî, 2/276.

'Hani, Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sülblerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak, 'Ben sizin Rabbiniz değil miyim?' demişti. Onlar da 'Evet, şahit olduk (ki Rabbimizsin)' demişlerdi. Böyle yapmamız kıyamet günü, 'Biz bundan habersizdik' dememeniz içindir.'[482]

﴿أَفَغَيْرَ دِينِ اللَّهِ يَبْغُونَ وَلَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ
وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَإِلَيْهِ يُرْجَعُونَ﴾

'Göklerdeki ve yerdeki herkes ister istemez O'na boyun eğmişken ve O'na döndürülüp götürülecekken onlar Allah'ın dininden başkasını mı arıyorlar?'[483]

﴿قُلْ فَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ فَلَوْ شَاءَ لَهَدٰيكُمْ أَجْمَعِينَ﴾

'De ki: "En üstün delil yalnızca Allah'ındır. O, dileseydi elbette sizin hepinizi doğru yola iletirdi'[484] buyurduğu âyetlerde işarette bulunduğu durumdur."

A'râf 190:

فَلَمَّا آتٰيهُمَا صَالِحًا جَعَلَا لَهُ شُرَكَاءَ فِيمَا آتٰيهُمَا فَتَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١٩٠﴾

"Fakat Allah onlara iyi ve sağlıklı bir çocuk verince de Allah'ın kendilerine verdiği çocuk konusunda O'na ortaklar koşarlar. Allah, onların ortak koştukları şeylerden yücedir." (190)

1. Hz. Âdem ve Eşinin Ortak Koşmaları

[حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ هَارُونَ، قَالَ: ثنا عَمْرٌو، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ، قَالَ: « فَوَلَدَتْ غُلَامًا، يَعْنِي حَوَّاءَ، فَأَتَاهُمَا إِبْلِيسُ فَقَالَ: سَمُّوهُ عَبْدِي وَإِلَّا قَتَلْتُهُ، قَالَ لَهُ آدَمُ عليه السلام: قَدْ أَطَعْتُكَ وَأَخْرَجْتَنِي مِنَ الْجَنَّةِ، فَأَبَى أَنْ يُطِيعَهُ، فَسَمَّاهُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ،

482 A'râf, 7/172.
483 Âl-i İmrân, 3/83.
484 En'âm, 6/149.

فَسَلَّطَ اللَّهُ عَلَيْهِ إِبْلِيسَ فَقَتَلَهُ. فَحَمَلَتْ بِآخَرَ، فَلَمَّا وَلَدَتْهُ قَالَ لَهَا: سَمِّيهِ عَبْدِي وَإِلَّا قَتَلْتُهُ، قَالَ لَهُ آدَمُ: قَدْ أَطَعْتُكَ فَأَخْرَجْتَنِي مِنَ الْجَنَّةِ. فَأَبَى، فَسَمَّاهُ صَالِحًا فَقَتَلَهُ. فَلَمَّا أَنْ كَانَ الثَّالِثُ، قَالَ لَهُمَا: فَإِذَا غُلِبْتُمْ فَسَمُّوهُ عَبْدَ الْحَارِثِ، وَكَانَ اسْمَ إِبْلِيسَ، وَإِنَّمَا سُمِّيَ إِبْلِيسَ حِينَ أَبْلَسَ. فَفَعَلُوا، فَذَلِكَ حِينَ يَقُولُ اللَّهُ: {جَعَلَا لَهُ شُرَكَاءَ فِيمَا آتَاهُمَا} [الأعراف: ١٩٠] يَعْنِي فِي التَّسْمِيَةِ »

992- Süddî şunları söylemiştir: "Havvâ bir çocuk doğurdu. Bunun üzerine İblîs onların (Âdem ve Havvâ'nın) yanına geldi ve şöyle dedi:

'Bu çocuğun benim kulum olduğuna dair bir isim verin, yoksa onu öldürürüm!' Âdem:

'Ben bir kere seni dinleyip itaat ettim, bu yüzden cennetten çıkarıldım' dedi. Âdem İblîs'i dinlemedi ve oğlunun ismini Abdurrahman koydu. Allah çocuğa İblîs'i musallat edince İblîs onu öldürdü. Sonra Havvâ başka bir çocuk doğurdu. İblîs, Havvâ'nın yanına gidip şöyle dedi:

'Bu çocuğa benim kulum (İblîs'in kulu) ismini ver, yoksa onu öldürürüm!' Âdem onun bu teklifini kabul etmedi ve şöyle dedi:

'Seni bir kere dinledim, beni cennetten çıkarttın.' Yine onu dinlemedi ve çocuğun ismini Sâlih koydu. Sonra yine İblîs ona musallat oldu ve çocuğu öldürdü.[485] Üçüncü çocukları olduğunda yine İblîs yanlarına geldi ve onlara;

'Eğer bana galip gelirseniz çocuğunuzun ismini Abdülhâris koyabilirsiniz' dedi. İblîs'e İblîs denmesinin nedeni ümitsizliğinden dolayıdır. Onlar da İblîs'in dediği ismi irade ettiler. İşte âyetin, ﴿جَعَلَا لَهُ شُرَكَاءَ فِيمَا آتَيٰهُمَا﴾ ***'Kendilerine verdiğinde O'na ortak koştular'*** kesiti bunu anlatmaktadır. Yani Allah'ın kendilerine vermiş olduğu çocuklarını isimlendirme hususunda O'na ortaklar koştular."

485 "İsmini Abdurrahman koydu" cümlesi ve daha sonrakiler İbn Kesîr (2/274) ve Şevkânî'de (2/277) geçmektedir.

2. Kimlerin Şirki Söz Konusu Edilmektedir?

وأَخْرَجَ ابْنُ جَرِيرٍ وَابْنُ أَبِي حَاتِمٍ عَنِ السُّدِّيِّ فِي قَوْلِهِ فَتَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ هَذَا فَصْلٌ مِنْ آيَةِ آدَمَ خَاصَّةً فِي آلِهَةِ الْعَرَبِ

993- "Allah Teâlâ'nın, ﴿فَتَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ ***'Allah onların ortak koştuklarından yücedir'*** kesiti Âdem ve çocukları ile ilgili âyetlerden Arapların taptığı putlara geçişi ifade etmektedir."

حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ يَحْيَى، قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، قَالَ: أَخْبَرَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ صَدَقَةَ، يُحَدِّثُ عَنِ السُّدِّيِّ، قَالَ: « هَذَا مِنَ الْمَوْصُولِ وَالْمَفْصُولِ قَوْلُهُ: {جَعَلَا لَهُ شُرَكَاءَ فِيمَا آتَاهُمَا} [الأعراف: ١٩٠] فِي شَأْنِ آدَمَ وَحَوَّاءَ، ثُمَّ قَالَ اللَّهُ تبارك وتعالى: {فَتَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ} [الأعراف: ١٩٠] قَالَ: عَمَّا يُشْرِكُ الْمُشْرِكُونَ، وَلَمْ يَعْنِهِمَا »

994- Taberî, Hasan b. Yahyâ → Abdürrezzâk → Yûnus → İbn Uyeyne → Sadeka kanalıyla Süddî'den şöyle dediğini nakletti: "Âyetin bu kesiti mâna açısından öncesi ile irtibatlı gibi görülse de lafız açısından ayrı durmaktadır. ﴿جَعَلَا لَهُ شُرَكَاءَ فِيمَا آتَيَاهُمَا﴾ ***'Kendilerine verdiklerinde O'na ortak koştular'*** sözü, müşriklerin koştukları şirkle ilgili bir durumdan bahseder. Yoksa, Allah onları (Âdem ve Havvâ'yı) kastetmemiştir; bilakis Arapların ilâhlarını kastetmiştir."[486]

Âlûsî'nin Süddî'den yaptığı tahriçte onun şöyle dediğini nakletmiştir: "Âyet, anlam bakımından önceki kısımla irtibatlı, lafız bakımından müstakil (ayrı)dır."[487]

---

486 Kastolunan Arapların taptığı ilâhlardır ifadesi, Şevkânî'de (2/277) geçmektedir fakat rivâyetle ilgili bir sened yoktur. Bu konudaki bütün rivâyetler *Taberî Tefsiri*'nde (13/313) geçmektedir. Bu âyet Kur'ân âyetleri arasında karıştırılan âyetlerdendir. Çünkü zahir olarak şirk Âdem ve Havvâ'ya nispet edilmektedir. Belki de sadece bazı müfessirler bu hususta kafa karışıklığı yaşamıştır. Âyetle ilgili Hasan el-Basrî'nin tercih ettiği tefsir doğru tefsirdir. Bu hususta İbn Kesîr şunları söylemiştir: "Âyette geçen şirkten maksat Âdem ve Havvâ değil aksine müşriklerdir. Âyetin başında Âdem ve Havvâ'nın geçmesi asıl konuya geçmeden önce diğer anne ve babalar için bir ön hazırlıktan ibarettir. Bu geçiş kişiden cinse geçmek gibidir." Bkz. İbn Kesîr, 3/613, 614 ve Muhammed Hüseyin ez-Zehebî, *İsrâiliyât fi'l-Kur'ân ve'l-Hadîs*, s. 90.

487 Âlûsî, 3/185.

A'râf 191:

أَيُشْرِكُونَ مَا لَا يَخْلُقُ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ ﴿١٩١﴾

"Hiçbir şeyi yaratamayan, kendileri yaratılan şeyleri Allah'a ortak mı koşuyorlar?" (191)

A'râf 192:

وَلَا يَسْتَطِيعُونَ لَهُمْ نَصْرًا وَلَا أَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُونَ ﴿١٩٢﴾

"Hâlbuki onlar (edindikleri ilâhlar) ne onlara yardım edebilirler ne de kendilerine yardım edebilirler." (192)

A'râf 193:

وَإِنْ تَدْعُوهُمْ إِلَى الْهُدَى لَا يَتَّبِعُوكُمْ سَوَاءٌ عَلَيْكُمْ
أَدَعَوْتُمُوهُمْ أَمْ أَنْتُمْ صَامِتُونَ ﴿١٩٣﴾

"Onları doğru yola çağırsanız size uymazlar. Onları çağırsanız da, sussanız da sizin için birdir (sonuç alamazsınız)." (193)

A'râf 194:

إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ عِبَادٌ أَمْثَالُكُمْ فَادْعُوهُمْ
فَلْيَسْتَجِيبُوا لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٩٤﴾

"Allah'ı bırakıp tapındıklarınızın hepsi sizin gibi (yaratılmış) kullardır. Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi hemen onları çağırın da size cevap versinler (duanıza icabet etsinler)." (194)

A'râf 195:

أَلَهُمْ أَرْجُلٌ يَمْشُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ أَيْدٍ يَبْطِشُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ
أَعْيُنٌ يُبْصِرُونَ بِهَا أَمْ لَهُمْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا قُلِ ادْعُوا
شُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ كِيدُونِ فَلَا تُنْظِرُونِ ﴿١٩٥﴾

"Onların yürüyecek ayakları mı var? Yahut tutacak elleri mi var? Veya görecek gözleri mi var, ya da işitecek kulakları mı var? De ki: 'Haydi, çağırın ortaklarınızı, sonra bana tuzak kurun da bana göz açtırmayın bakalım!'" (195)

A'râf 196:

إِنَّ وَلِيِّيَ اللَّهُ الَّذِي نَزَّلَ الْكِتَابَ وَهُوَ يَتَوَلَّى الصَّالِحِينَ ﴿١٩٦﴾

"Çünkü benim velim, Kitab'ı (Kur'ân'ı) indiren Allah'tır. O, bütün sâlihlere velilik eder." (196)

A'râf 197:

وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَكُمْ وَلَا أَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُونَ ﴿١٩٧﴾

"Allah'tan başka taptıklarınızın ise size yardım etmeğe güçleri yetmez. Onlar kendilerine de yardım edemezler." (197)

A'râf 198:

وَإِنْ تَدْعُوهُمْ إِلَى الْهُدَى لَا يَسْمَعُوا وَتَرَيهُمْ يَنْظُرُونَ
إِلَيْكَ وَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ﴿١٩٨﴾

"Eğer onları, doğru yola çağırırsanız işitmezler. Sen onların sana baktıklarını görürsün, hâlbuki onlar görmezler." (198)

1. Âyette Kastedilenler

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: « {وَإِنْ تَدْعُوهُمْ إِلَى الْهُدَى لَا يَسْمَعُوا وَتَرَاهُمْ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ وَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ} [الأعراف: ١٩٨] قَالَ: هَؤُلَاءِ الْمُشْرِكِينَ »

995- Ahmed b. Mufaddal'dan Süddî'nin şöyle dediği nakledilmiştir: "Bunlar müşriklerdir."[488]

A'râf 199:

خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَاَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ ﴿١٩٩﴾

"Sen af yolunu tut, iyiliği emret ve cahillerden yüz çevir." (199)

1. ﴿الْعَفْوَ﴾ "el-afve" İfadesi, Nesh

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: « {خُذِ الْعَفْوَ} [الأعراف: ١٩٩] أَمَا الْعَفْوُ: فَالْفَضْلُ مِنَ الْمَالِ، نَسَخَتْهَا الزَّكَاةُ »

996- Süddî şöyle demiştir: "Âyetteki ﴿الْعَفْوَ﴾ ***'el-afve'*** kelimesi, maldan artakalan şey anlamındadır. Zekât âyeti bunu neshetmiştir."

2. ﴿بِالْعُرْفِ﴾ "bi'l-urfi" İfadesi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: « {وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ} [الأعراف: ١٩٩] قَالَ: أَمَا الْعُرْفُ: فَالْمَعْرُوفُ »

997- Ayrıca, ﴿بِالْعُرْفِ﴾ ***"bi'l-urfi"*** ifadesini Süddî "iyilik" olarak tefsir etmiştir.[489]

488 Taberî, 13/324; İbn Kesîr, 2/277; Suyûtî, 3/153; Şevkânî, 2/278.
489 Taberî, 13/328; İbn Kesîr, 2/277; Âlûsî, 3/188,189.

A'râf 200:

وَإِمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٠٠﴾

"Eğer şeytandan bir kışkırtma seni dürterse, hemen Allah'a sığın. Şüphesiz O, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir." (200)

A'râf 201:

إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَائِفٌ مِنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ ﴿٢٠١﴾

"Şüphe yok ki Allah'a karşı gelmekten sakınanlar, kendilerine şeytandan bir vesvese dokunduğu zaman iyice düşünürler (derhal Allah'ı hatırlarlar da) sonra hemen gözlerini açarlar." (201)

A'râf 202:

وَإِخْوَانُهُمْ يَمُدُّونَهُمْ فِي الْغَيِّ ثُمَّ لَا يُقْصِرُونَ ﴿٢٠٢﴾

"(Şeytanların) dostlarına gelince, şeytanlar onları azgınlığa sürüklerler. Sonra da yakalarını bırakmazlar." (202)

1. Şeytanların Azgınlığa Sürüklediği Kimseler

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: « {وَإِخْوَانُهُمْ يَمُدُّونَهُمْ فِي الْغَيِّ} [الأعراف: ٢٠٢] إِخْوَانُ الشَّيَاطِينِ مِنَ الْمُشْرِكِينَ، يَمُدُّهُمُ الشَّيْطَانُ فِي الْغَيِّ. {ثُمَّ لَا يُقْصِرُونَ} [الأعراف: ٢٠٢] »

998- Süddî Allah Teâlâ'nın, ﴿إِخْوَانُهُمْ يَمُدُّونَهُمْ فِي الْغَيِّ﴾ ***"Dostları da onları azgınlığa sürükler"*** sözünü; "Müşriklerden şeytanın kardeşi olanları şeytan azgınlığa sürükler onlar da bu azgınlıktan geri durmazlar" şeklinde tefsir etmiştir.[490]

490 Taberî, 13/337; İbn Kesîr, 2/279; Suyûtî, 3/155; Şevkânî, 2/181; Âlûsî, 3/190.

A'râf 203:

وَإِذَا لَمْ تَأْتِهِمْ بِآيَةٍ قَالُوا لَوْلَا اجْتَبَيْتَهَا ۚ قُلْ إِنَّمَا أَتَّبِعُ مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ مِنْ رَبِّي ۚ هَٰذَا بَصَائِرُ مِنْ رَبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٢٠٣﴾

"Onlara bir mûcize getirmediğin zaman, (ötekiler gibi) onu da derleyip getirseydin ya, derler. De ki: 'Ben ancak Rabbimden bana vahyolunana uyarım. Bu (Kur'ân), Rabbinizden gelen basiretlerdir (kalp gözlerini açan beyânlardır); inanan bir kavim için hidâyet ve rahmettir.'" (203)

1. ﴿لَوْلَا اجْتَبَيْتَهَا﴾ "levle'ctebeytehâ" İfadesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، [عَنِ السُّدِّيِّ: « {قَالُوا لَوْلَا اجْتَبَيْتَهَا} [الأعراف: ٢٠٣] يَقُولُ: لَوْلَا أَحْدَثْتَهَا »

999- Süddî âyetin, ﴿لَوْلَا اجْتَبَيْتَهَا﴾ ***"levle'ctebeytehâ"*** kesitini: "Uydursaydın ya" şeklinde tefsir etmiştir.[491]

A'râf 204:

وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٢٠٤﴾

"Kur'ân okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki size merhamet edilsin." (204)

1. "Kurân okunduğunda" İfadesiyle Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، [عَنِ السُّدِّيِّ: « {وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا} [الأعراف: ٢٠٤] قَالَ: إِذَا قُرِئَ فِي الصَّلَاةِ »

1000- Süddî şöyle demiştir: "Namazda okunduğu zaman, anlamındadır."[492]

---

491 Taberî, 13/349; İbn Kesîr, 2/280.
492 Taberî, 13/349; İbn Kesîr, 2/281.

A'râf 205:

وَاذْكُرْ رَبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ
بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ وَلَا تَكُنْ مِنَ الْغَافِلِينَ ﴿٢٠٥﴾

"Rabbini, içinden yalvararak ve korkarak, yüksek olmayan bir sesle sabah-akşam zikret ve gafillerden olma." (205)

A'râf 206:

إِنَّ الَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيُسَبِّحُونَهُ وَلَهُ يَسْجُدُونَ ﴿٢٠٦﴾

"Şüphesiz Rabbin katındaki (melek)ler O'na ibadet etmekten büyüklenmezler. O'nu tespih ederler ve yalnız O'na secde ederler." (206)

8. ENFÂL SÛRESİ

Enfâl 1:

يَسْئَلُونَكَ عَنِ الْاَنْفَالِ ۖ قُلِ الْاَنْفَالُ لِلّٰهِ وَالرَّسُولِ ۚ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَصْلِحُوا
ذَاتَ بَيْنِكُمْ ۖ وَاَطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهٗٓ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١﴾

"Sana savaş ganimetlerini soruyorlar. De ki: 'Ganimetler Allah ve Peygamber'e aittir. O halde siz (gerçek) mü'minler iseniz Allah'tan korkun, aranızı düzeltin, Allah ve Rasûlü'ne itaat edin.'" (1)

1. Nüzûl Sebebi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: « {يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ} [الأنفال: ١] قَالَ: أَصَابَ سَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ يَوْمَ بَدْرٍ سَيْفًا، فَاخْتَصَمَ فِيهِ وَنَاسٌ مَعَهُ، فَسَأَلُوا النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَخَذَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْهُمْ، فَقَالَ اللَّهُ: {يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ قُلِ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ} [الأنفال: ١] الْآيَةَ، فَكَانَتِ الْغَنَائِمُ يَوْمَئِذٍ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاصَّةً، فَنَسَخَهَا اللَّهُ بِالْخُمُسِ »

1001- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "Sa'd b. Ebî Vakkâs Bedir Savaşı'nda düşmandan bir kılıç ele geçirmişti. Kendisi ile birlikte olanlar kılıç üzerinde hak iddia edip tartıştılar. Bunun üzerine Allah Rasûlü onlardan kılıcı aldı çünkü elde edilen ganimet Peygamber'e aitti. Daha sonra bu âyet nâzil oldu ve ganimetlerin beş kısma ayrılmasını emretti."

2. Arayı Düzeltmekle Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ: « {فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ} [الأنفال: ١] أَيْ: لَا تَسْتَبُّوا »

1002- Âyetin; ﴿وَأَصْلِحُوا ذَاتَ بَيْنِكُمْ﴾ ***"aranızı düzeltin"*** kesitini: "Birbirinize küfretmeyin" şeklinde tefsir etmiştir.[493]

Enfâl 2:

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ
عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٢﴾

"Mü'minler ancak o kimselerdir ki; Allah anıldığı zaman kalpleri ürperir. O'nun âyetleri kendilerine okunduğu zaman (bu) onların imanlarını arttırır. Onlar sadece Rablerine tevekkül ederler." (2)

1. Allah Anılınca Kalbin Ürpermesinin Anlamı

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ: «{إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ} [الأنفال: ٢] يَقُولُ: إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَ قَلْبُهُ.»

1003- Taberî'nin Süfyân'dan yaptığı tahriçte Süddî'nin bu âyetle ilgili şunları söylediğini nakletmişlerdir: "Zulmetmek isteyen veya günah işlemek isteyen birisi Allah'ı zikrederse (hatırlarsa) bunu yapmaktan vazgeçer."[494]

---

493 Taberî, 13/349; İbn Kesîr, 2/281. (Muhtasar) Burada geçen; (لا تستبوا); (birbirinize küfretmeyin) ifadesi sadece Suyûtî, (3/161) ve Âlûsî'de (3/201) geçmektedir.

494 Taberî, 13/386; Kurtubî, 4/2801; İbn Kesîr, 2/285; Suyûtî, 3/162; Âlûsî, 3/202; Bkz. Beyhakî, *Şuabü'l-îmân*.

Enfâl 3:

الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٣﴾

"Onlar namazı dosdoğru kılan, kendilerine rızık olarak verdiğimiz şeylerden Allah yolunda harcayan kimselerdir." (3)

Enfâl 4:

أُولَئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَهُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٤﴾

"İşte onlar gerçekten mü'minlerdir. Onlara, Rableri katında yüksek mertebeler, bağışlanma ve cömertçe verilmiş rızık vardır." (4)

Enfâl 5:

كَمَا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّ فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ لَكَارِهُونَ ﴿٥﴾

"Nasıl ki, Rabbin seni hak uğruna (savaşmak üzere) evinden çıkarmıştı. Mü'minlerden bir grup ise bu konuda kesinlikle isteksizlerdi." (5)

Neyin Ortaya Çıkmasından Sonra İsteksiz Oldular

حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ: « {وَإِنَّ فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ لَكَارِهُونَ} [الأنفال: ٥] كَارِهُونَ لِطَلَبِ الشِّرْكِ بَعْدَ ما تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّكَ لا تَصْنَعُ إِلا ما أَمَرَكَ اللهُ بِهِ »

1004- Ahmed b. Mufaddal → Esbât kanalı ile yapılan rivâyette Süddî'den bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylediği nakledilmiştir: "Kendilerine senin sadece Allah'ın emrettiğini yaptığın belli olduktan sonra müşriklerle savaşmayı istemeyenler vardı, anlamındadır."[495]

495 Taberî, 13/394; İbn Kesîr, 2/288; Suyûtî, 4/163.

Enfâl 6:

يُجَادِلُونَكَ فِي الْحَقِّ بَعْدَ مَا تَبَيَّنَ كَأَنَّمَا يُسَاقُونَ إِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ يَنْظُرُونَ ﴿٦﴾

"Gerçek apaçık ortaya çıktıktan sonra, sanki göz göre göre ölüme sürülüyorlarmış gibi seninle o konuda tartışıyorlardı." (6)

Enfâl 7:

وَإِذْ يَعِدُكُمُ اللَّهُ إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ أَنَّهَا لَكُمْ وَتَوَدُّونَ أَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشَّوْكَةِ تَكُونُ لَكُمْ وَيُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُحِقَّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَيَقْطَعَ دَابِرَ الْكَافِرِينَ ﴿٧﴾

"Hani, Allah size iki taifeden birini, o sizindir diye vadediyordu. Siz de güçsüz olanın sizin olmasını istiyordunuz. Oysa Allah, sözleriyle hakkı meydana çıkarmak ve kâfirlerin ardını kesmek istiyordu." (7)

Enfâl 8:

لِيُحِقَّ الْحَقَّ وَيُبْطِلَ الْبَاطِلَ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ ﴿٨﴾

"Bu, suçlular hoşlanmasa da Allah'ın hakkı ortaya çıkarması ve bâtılı ortadan kaldırması içindi." (8)

Enfâl 9:

إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُمْ بِأَلْفٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ ﴿٩﴾

"Hani Rabbinizden yardım istiyor, yalvarıyordunuz. O da 'Ben size art arda bin melekle yardım ediyorum' diye cevap vermişti." (9)

1. Melekler Neyin Üzerine Geldi?

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] [عَنِ السُّدِّيِّ، قَالَ: «أَقْبَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدْعُو اللَّهَ وَيَسْتَغِيثُهُ وَيَسْتَنْصِرُهُ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْمَلَائِكَةَ»

1005- Süddî bu âyetin tefsiri ile ilgili şunları söylemiştir: "Allah Rasûlü kendisine zafer vermesi için dua edip Rabbinden yardım ve zafer istedi. Allah da onun duasına icabet edip melekler gönderdi."

2. ﴿مُرْدِفِينَ﴾ "mürdifîne" İfadesi

[حدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى، قَالَ: ثنا مُحَمَّدُ بْنُ ثَوْرٍ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: « {بِأَلْفٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ} [الأنفال: ٩] يَتْبَعُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا »

1006- Süddî, âyette geçen ﴿مُرْدِفِينَ﴾ ***"mürdifîne"*** kelimesini "peş peşe birbirini takip eden melekler" şeklinde tefsir etmiştir.[496]

Enfâl 10:

وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَى وَلِتَطْمَئِنَّ بِهِ قُلُوبُكُمْ وَمَا النَّصْرُ
إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾

"Allah bunu, sadece bir müjde olsun ve onunla kalpleriniz yatışsın diye yapmıştı. Yoksa yardım ancak Allah katındandır. Şüphesiz Allah, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir." (10)

Enfâl 11:

إِذْ يُغَشِّيكُمُ النُّعَاسَ أَمَنَةً مِنْهُ وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لِيُطَهِّرَكُمْ بِهِ وَيُذْهِبَ
عَنْكُمْ رِجْزَ الشَّيْطَانِ وَلِيَرْبِطَ عَلَى قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الْأَقْدَامَ ﴿١١﴾

"Hani, (Allah) kendi tarafından bir güvenlik olarak sizi hafif bir uykuya daldırıyor; sizi temizlemek, sizden şeytanın vesvesesini gidermek, kalplerinizi pekiştirmek ve ayaklarınızı sağlam bastırmak için üzerinize gökten yağmur yağdırıyordu." (11)

496 Taberî, 13/411; İbn Kesîr, 2/289; Âlûsî, 3/209.

1. Nüzûl Sebebi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ قَالَ: « بَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالْمُسْلِمُونَ، فَسَبَقَهُمُ الْمُشْرِكُونَ إِلَى مَاءِ بَدْرٍ، فَنَزَلُوا عَلَيْهِ، انْصَرَفَ أَبُو سُفْيَانَ وَأَصْحَابُهُ تِلْقَاءَ الْبَحْرِ، فَانْطَلَقُوا. قَالَ: فَنَزَلُوا عَلَى أَعْلَى الْوَادِي، وَنَزَلَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي أَسْفَلِهِ. فَكَانَ الرَّجُلُ مِنْ أَصْحَابِ مُحَمَّدٍ عليه الصلاة والسلام يُجْنِبُ فَلَا يَقْدِرُ عَلَى الْمَاءِ، فَيُصَلِّي جُنُبًا، فَأَلْقَى الشَّيْطَانُ فِي قُلُوبِهِمْ، فَقَالَ: كَيْفَ تَرْجُونَ أَنْ تَظْهَرُوا عَلَيْهِمْ وَأَحَدُكُمْ يَقُومُ إِلَى الصَّلَاةِ جُنُبًا عَلَى غَيْرِ وُضُوءٍ؟ قَالَ: فَأَرْسَلَ اللَّهُ عَلَيْهِمُ الْمَطَرَ، فَاغْتَسَلُوا وَتَوَضَّئُوا وَشَرِبُوا، وَاشْتَدَّتْ لَهُمُ الْأَرْضُ، وَكَانَتْ بَطْحَاءَ تَدْخُلُ فِيهَا أَرْجُلُهُمْ، فَاشْتَدَّتْ لَهُمْ مِنَ الْمَطَرِ وَاشْتَدُّوا عَلَيْهَا »

حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ، قَالَ: « ثُمَّ ذَكَرَ مَا أَلْقَى الشَّيْطَانُ فِي قُلُوبِهِمْ مِنْ شَأْنِ الْجَنَابَةِ وَقِيَامِهِمْ يُصَلُّونَ بِغَيْرِ وُضُوءٍ، فَقَالَ: (إِذْ يُغَشِّيكُمُ النُّعَاسَ أَمَنَةً مِنْهُ وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لِيُطَهِّرَكُمْ بِهِ وَيُذْهِبَ عَنْكُمْ رِجْزَ الشَّيْطَانِ وَلِيَرْبِطَ عَلَى قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الْأَقْدَامَ) حَتَّى تَشْتَدُّونَ عَلَى الرَّمْلِ، وَهُوَ كَهَيْئَةِ الْأَرْضِ »

1007- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "Allah Rasûlü ve yanındaki Müslümanlar Bedir kuyusuna (suyuna) geldiklerinde müşriklerin kendilerinden önce oraya vardığını ve suya konduklarını gördüler. Ebû Süfyân vadinin üst tarafına suya yakın bir yere karargâh kurdu. Hz. Peygamber ise karargâhını vadinin alt kısmına kurdu. Düşmanın orada bulunması nedeni ile suya ulaşamayan Hz. Peygamber'in arkadaşları cünüp olduklarında namazlarını teyemmüm ile kılarlardı. Şeytan onların kalbine şöyle bir vesvese attı: 'Siz düşmanlarınıza galip gelmek istiyorsunuz fakat (bazılarınız) namazlarınızı cünüp olarak kılıyorsunuz!' Sonra Allah üzerlerine yağmur gönderdi, böylece (biriken su ile) yıkanıp abdest aldılar ve içmek için bu suyu kullandılar. Daha önce ayakları kumlara batarken

şimdi yağmur ile sertleşen kumlara batmıyorlardı. Allah bu âyette şeytanın cünüplük hususunda kendilerine verdiği vesveseden bahsedip, ﴿وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً﴾ ***'üzerinize gökten su indiriyordu'*** demiştir."

[2. Ayakların Sabit Kılınması]

1008- Süddî âyetin; ﴿يُثَبِّتَ بِهِ الْأَقْدَامَ﴾ ***"ayakları sabit kılması için"*** kesitini: "Yağmurdan sonra zemin sertleştiği için kumlara bastığınızda artık ayaklarınız içine batmıyordu" şeklinde tefsir etmiştir.[497]

Enfâl 12:

إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلَائِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا الَّذِينَ آمَنُوا سَأُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ فَاضْرِبُوا فَوْقَ الْأَعْنَاقِ وَاضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ ﴿١٢﴾

"Hani Rabbin meleklere, 'Ben sizinle beraberim. İman edenlere sebat verin. Ben kâfirlerin kalplerine korku salacağım. Şimdi vurun boyunlarının üstüne. Vurun, onların bütün parmaklarına' diye vahyediyordu." (12)

Enfâl 13:

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَمَنْ يُشَاقِقِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١٣﴾

"Bu, onların Allah'a ve Rasûlü'ne karşı gelmelerindendir. Her kim de Allah'a ve Rasûlü'ne karşı gelirse bilsin ki Allah'ın cezası şiddetlidir." (13)

Enfâl 14:

ذَلِكُمْ فَذُوقُوهُ وَأَنَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابَ النَّارِ ﴿١٤﴾

"İşte şimdi siz tadın onu! Kâfirlere bir de cehennem azabı vardır." (14)

497 Taberî, 13/424; İbn Kesîr, 2/292. "Kumlara bastığınızda kuru toprak gibi oldu" kesiti sadece Suyûtî (4/163) ve Şevkânî'de (2/181) geçmektedir.

Enfâl 15:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحْفًا فَلَا تُوَلُّوهُمُ الْأَدْبَارَ ﴿١٥﴾

"Ey iman edenler. Savaş düzeninde iken kâfirlerle karşılaştığınız zaman sakın onlara arkanızı dönmeyin (savaştan kaçmayın)." (15)

Enfâl 16:

وَمَنْ يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَى فِئَةٍ فَقَدْ
بَاءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٦﴾

"Savaş taktiği gereği bir tarafa çekilme veya diğer bölüğe ulaşıp mevzi tutma durumu dışında, kim böyle bir günde (cepheden kaçıp) onlara arka çevirirse muhakkak ki o, Allah'ın gazabını hak etmiş olarak döner. Onun yeri de cehennemdir. Orası, varılacak ne kötü yerdir!" (16)

1. ﴿مُتَحَرِّفًا﴾ "müteharrifen" İfadesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: « {وَمَنْ يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَى فِئَةٍ} [الأنفال: ١٦] أَمَّا الْمُتَحَرِّفُ يَقُولُ: إِلَّا مُسْتَطْرِدًا، يُرِيدُ الْعَوْدَةَ. {أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَى فِئَةٍ} [الأنفال: ١٦] قَالَ: الْمُتَحَيِّزُ إِلَى الْإِمَامِ وَجُنْدِهِ إِنْ هُوَ كَرَّ فَلَمْ يَكُنْ لَهُ بِهِمْ طَاقَةٌ، وَلَا يُعْذَرُ النَّاسُ وَإِنْ كَثُرُوا أَنْ يُوَلُّوا عَنِ الْإِمَامِ »

1009- Süddî Allah Teâlâ'nın, ﴿مُتَحَرِّفًا﴾ ***"müteharrifen"*** ifadesini: "tekrar geri dönmek için yer değiştirmek" şeklinde tefsir etmiştir.

[2. ﴿أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَى فِئَةٍ﴾ "ev mütehayyizen ilâ fietin" İfadesi]

1010- Yine âyetin, ﴿أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَى فِئَةٍ﴾ ***"ev mütehayyizen ilâ fietin"*** kesitini: "imam (komutan) ve ordusuna (bölüğüne) katılmak için" şeklinde tefsir etmiştir. Ancak şu detaya değinmiştir:

"Eğer tek başına düşmana hücum ederse ve birlikten kendisine destek gelmeyecekse bunu yapmalıdır. Çünkü imama (komutana) sırt dönme hususunda hiç kimsenin mazereti geçerli değildir."

Enfâl 17:

فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ قَتَلَهُمْ ۚ وَمَا رَمَيْتَ اِذْ رَمَيْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ رَمٰى ۚ
وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَآءً حَسَنًا ۚ اِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٧﴾

"(Savaşta) onları siz öldürmediniz, fakat Allah onları öldürdü. Attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı. Mü'minleri, tarafından güzel bir imtihanla denemek için Allah öyle yaptı. Şüphesiz Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir." (17)

1. Hz. Nebî'nin (s.a.v.) Attığı Neydi?

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ يَوْمَ بَدْرٍ لِعَلِيٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: «أَعْطِنِي حَصًا مِنَ الْأَرْضِ» فَنَاوَلَهُ حَصًى عَلَيْهِ تُرَابٌ فَرَمَى بِهِ وُجُوهَ الْقَوْمِ، فَلَمْ يَبْقَ مُشْرِكٌ إِلَّا دَخَلَ فِي عَيْنَيْهِ مِنْ ذَلِكَ التُّرَابِ شَيْءٌ. ثُمَّ رَدَفَهُمُ الْمُؤْمِنُونَ يَقْتُلُونَهُمْ وَيَأْسِرُونَهُمْ. فَذَكَرَ رَمْيَةَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: {فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى} [الأنفال: ١٧]»

1011- Süddî bu âyetin tefsiri ile ilgili şunları söylemiştir: "Bedir Savaşı'nda iki ordu karşı karşıya geldiğinde Allah Rasûlü Hz. Ali'ye şöyle dedi: أَعْطِنِي حَصًى مِنَ الْأَرْضِ ***'Bana bir avuç toprak getir.'*** Hz. Ali ona bir avuç toprak verince Allah Rasûlü bunu düşmanın yüzüne attı. İstisnasız düşman tarafındaki herkesin gözüne (az veya çok) bu topraktan bir miktar girdi. Bunun peşinden mü'minler hemen düşmanla vuruşmaya girerek onları öldürmeye ve esir almaya başladılar."

1012- Süddî daha sonra Allah Rasûlü'nün düşmana attığı şeyden bahsedip yukarıdaki âyete değindi.[498]

Enfâl 18:

ذَٰلِكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ مُوهِنُ كَيْدِ الْكَافِرِينَ ﴿١٨﴾

"İşte durum bu: (Allah, mü'minleri güzel bir şekilde dener). Bir de Allah, kâfirlerin tuzağını zayıf düşürendir." (18)

Enfâl 19:

إِنْ تَسْتَفْتِحُوا فَقَدْ جَاءَكُمُ الْفَتْحُ ۖ وَإِنْ تَنْتَهُوا فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ ۖ وَإِنْ تَعُودُوا نَعُدْ ۚ
وَلَنْ تُغْنِيَ عَنْكُمْ فِئَتُكُمْ شَيْئًا وَلَوْ كَثُرَتْ ۙ وَأَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٩﴾

"(Ey kâfirler!) Eğer siz zafer istiyorsanız, işte size zafer geldi! (Yenelim derken yenildiniz.) Ve eğer (inkârdan) vazgeçerseniz bu sizin için daha iyidir. Yine (Peygamber'e düşmanlığa) dönerseniz, biz de (ona) yardıma döneriz. Topluluğunuz çok bile olsa, sizden hiçbir şeyi savamaz. Çünkü Allah mü'minlerle beraberdir." (19)

1. Zaferin Gelmesinin Anlamı

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ، قَالَ: « كَانَ الْمُشْرِكُونَ حِينَ خَرَجُوا إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ مَكَّةَ، أَخَذُوا بِأَسْتَارِ الْكَعْبَةِ، وَاسْتَنْصَرُوا اللَّهَ، وَقَالُوا: اللَّهُمَّ انْصُرْ أَعَزَّ الْجُنْدَيْنِ، وَأَكْرَمَ الْفِئَتَيْنِ، وَخَيْرَ الْقَبِيلَتَيْنِ، فَقَالَ اللَّهُ: {إِنْ تَسْتَفْتِحُوا فَقَدْ جَاءَكُمُ الْفَتْحُ} [الأنفال: ١٩] يَقُولُ: نَصَرْتُ مَا قُلْتُمْ، وَهُوَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ »

1013- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "Müşrikler Peygamber'le savaşmak için Mekke'den çıktıklarında yanlarında Kâbe'nin örtüsünü de getirmişler ve Allah'a şöyle dua etmişlerdi: 'Allah'ım bu iki

498 Taberî, 13/451; İbn Kesîr, 2/295.

ordudan senin katında en değerli olan hangisi ise onu diğerine galip kıl.' Bunun üzerine Allah şöyle buyurdu: ﴿إِنْ تَسْتَفْتِحُوا فَقَدْ جَاءَكُمُ الْفَتْحُ﴾ ***'Eğer siz zafer istiyorsanız, işte size zafer geldi!'*** Yani duanızda benden talep ettiğiniz gibi yardımımı Muhammed'e yaptım, demektedir."

2. Döndüklerinde Allah'ın da Dönmesinin Anlamı

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: « {وَإِنْ تَعُودُوا نَعُدْ} [الأنفال: ١٩] إِنْ تَسْتَفْتِحُوا الثَّانِيَةَ نَفْتَحْ لِمُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. {وَلَنْ تُغْنِيَ عَنْكُمْ فِئَتُكُمْ شَيْئًا وَلَوْ كَثُرَتْ وَأَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ} [الأنفال: ١٩] مُحَمَّدٍ وَأَصْحَابِهِ »

1014- Âyetin, ﴿وَإِنْ تَعُودُوا نَعُدْ﴾ ***"eğer dönerseniz ben de dönerim"*** kesitini: "Eğer ikinci kez zafer için dua ederseniz ben yine Muhammed'e yardım ederim, anlamındadır" şeklinde tefsir etmiştir.

[3. Mü'minlerle Kastedilen]

1015- Yine âyetteki, ﴿الْمُؤْمِنِينَ﴾ ***"mü'minler"*** ifadesinden maksadın "Hz. Muhammed ve ashâbı" olduğunu söylemiştir."[499]

Enfâl 20:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَوَلَّوْا عَنْهُ وَأَنْتُمْ تَسْمَعُونَ ﴿٢٠﴾

"Ey iman edenler! Allah'a ve Rasûlü'ne itaat edin ve (Kur'ân'ı) dinlediğiniz halde ondan yüz çevirmeyin." (20)

Enfâl 21:

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ قَالُوا سَمِعْنَا وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿٢١﴾

"İşitmedikleri halde, 'İşittik' diyenler gibi de olmayın." (21)

499 Taberî, 13/453; İbn Kesîr, 2/297.

Enfâl 22:

إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الصُّمُّ الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٢٢﴾

"Şüphesiz, yeryüzünde yürüyen canlıların Allah katında en kötüsü, akıllarını kullanmayan (gerçeği görmeyen) sağırlar, dilsizlerdir." (22)

Enfâl 23:

وَلَوْ عَلِمَ اللَّهُ فِيهِمْ خَيْرًا لَأَسْمَعَهُمْ وَلَوْ أَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٢٣﴾

"Allah, onlarda bir hayır (hakka yöneliş) olduğunu bilseydi, elbette onlara işittirirdi. Onlara işittirseydi dahi mutlaka yine yüz çevirerek dönüp giderlerdi." (23)

Enfâl 24:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ ۚ
وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ وَأَنَّهُ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٤﴾

"Ey inananlar! Hayat verecek şeylere sizi çağırdığı zaman, Allah ve Rasûlü'ne uyun. Ve bilin ki, Allah kişi ile onun kalbi arasına girer ve siz eninde sonunda mutlaka O'nun huzurunda (hesap vermek için) toplanacaksınız." (24)

1. Hayat Veren Şey Nedir?

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ: « {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ} [الأنفال: ٢٤] قَالَ: لِمَا يُحْيِيكُمْ فَهُوَ الْإِسْلَامُ، أَحْيَاهُمْ بَعْدَ مَوْتِهِمْ، بَعْدَ كُفْرِهِمْ »

1016- Süddî Allah Teâlâ'nın, ﴿مَا يُحْيِيكُمْ﴾ ***"size hayat verecek şey"*** sözüyle ilgili, "Bu, İslâm'dır. Çünkü gerek öldükten sonra ve gerekse küfürden sonra onları İslâm dini diriltmiştir" demiştir.

2. Allah'ın, Kişiyle Kalbinin Arasına Girmesinin Anlamı

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: « {وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ، يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ} [الأنفال: ٢٤] قَالَ: يَحُولُ بَيْنَ الْإِنْسَانِ وَقَلْبِهِ، فَلَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يُؤْمِنَ وَلَا يَكْفُرَ إِلَّا بِإِذْنِهِ »

1017- Âyetin, ﴿يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ﴾ ***"kişi ile kalbinin arasına girer"*** kesitini: "O'nun izni olmadan kişi ne iman edebilir ne de küfre girebilir" şeklinde tefsir etmiştir.[500]

Enfâl 25:

وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً
وَاعْلَمُوا اَنَّ اللهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢٥﴾

"Bir de öyle bir fitneden sakının ki o, içinizden sadece zulmedenlere erişmekle kalmaz (umuma sirayet ve hepsini perişan eder). Biliniz ki, Allah'ın azabı şiddetlidir." (25)

1. Fitne ile Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: « {وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً} [الأنفال: ٢٥] قَالَ: هَذِهِ نَزَلَتْ فِي أَهْلِ بَدْرٍ خَاصَّةً، وَأَصَابَتْهُمْ يَوْمَ الْجَمَلِ فَاقْتَتَلُوا »

1018- Süddî bu âyetin tefsiri ile ilgili şunları söylemiştir: "Âyet, özel olarak Bedir Savaşı hakkında inmiş olsa da Cemel Savaşı'nda bu fitne Müslümanların başına gelmiş ve birbirleri ile savaşmışlardır."[501]

---

500 Taberî, 13/464; Kurtubî, 2/2826. "O'nun izni olmadan kişi ne iman edebilir ne de küfre girebilir" kısmı *İbn Kesîr Tefsiri*'nde geçmektedir. Bkz. 2/298.

501 Taberî, 13/476; Kurtubî, 4/2826; İbn Kesîr, 2/299; Suyûtî, 3/177; Şevkânî, 2/300; Âlûsî, 3/224.

Enfâl 26:

وَاذْكُرُوا اِذْ اَنْتُمْ قَلِيلٌ مُسْتَضْعَفُونَ فِي الْاَرْضِ تَخَافُونَ اَنْ يَتَخَطَّفَكُمُ النَّاسُ فَاٰوٰيكُمْ وَاَيَّدَكُمْ بِنَصْرِهٖ وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٢٦﴾

"O vakti hatırlayın ki siz yeryüzünde güçsüz ve zayıf idiniz. İnsanların sizi kapıp götürmesinden korkuyordunuz. Derken Allah sizi barındırdı, yardımıyla destekledi ve sizi temiz şeylerden rızıklandırdı ki şükredesiniz." (26)

1. Barındırma ve Desteklemekle Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، [عَنِ السُّدِّيِّ: « {فَآوَاكُمْ} [الأنفال: ٢٦] قَالَ: إِلَى الْأَنْصَارِ بِالْمَدِينَةِ. {وَأَيَّدَكُمْ بِنَصْرِهِ} [الأنفال: ٢٦] وَهَؤُلَاءِ أَصْحَابُ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَيَّدَهُمْ بِنَصْرِهِ يَوْمَ بَدْرٍ»

1019- Süddî şöyle demiştir: "Sizi Ensar ile Medine'de barındırdı ve yardımıyla sizi destekledi, anlamındadır. Bahsedilen kimseler, Hz. Nebî'nin ashâbıdır. Bedir Savaşı'nda Allah onları yardımıyla desteklemiştir."[502]

Enfâl 27:

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَخُونُوا اللّٰهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُٓوا اَمَانَاتِكُمْ وَاَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٧﴾

"Ey iman edenler! Allah'a ve Peygamber'e hainlik etmeyin. Bile bile kendi (aranızdaki) emanetlerinize hainlik ediyorsunuz!" (27)

1. Hainlikle Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، [عَنِ السُّدِّيِّ: «{لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ} [الأنفال: ٢٧] الْآيَةَ قَالَ: كَانُوا يَسْمَعُونَ مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْحَدِيثَ فَيُفْشُونَهُ حَتَّى يَبْلُغَ الْمُشْرِكِينَ »

502 Taberî, 13/479; Kurtubî, 4/2830; Suyûtî, 3/177. "Sizi Ensar ile Medine'de barındırdı" kesiti Kurtubî'de geçmektedir.

1020- Süddî Allah Teâlâ'nın, ﴿لَا تَخُونُوا اللهَ وَالرَّسُولَ﴾ ***"Allah'a ve Rasûlü'ne hainlik etmeyin"*** kesitini: "Allah Rasûlü'nden bazı (gizli kalması gereken) sözler duyar sonra bunu yayarlardı. Böylece müşriklerin bu söylenenlerden haberleri olurdu" şeklinde tefsir etmiştir.

2. Emanetlere Hainlik Nasıl Oluyordu?

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: «{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَتَخُونُوا أَمَانَاتِكُمْ} [الأنفال: ٢٧] فَإِنَّهُمْ إِذَا خَانُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَقَدْ خَانُوا أَمَانَاتِهِمْ »

1021- Âyetin, ﴿وَتَخُونُوٓا اَمَانَاتِكُمْ﴾ ***"emanetlerinize de hainlik etmeyin"*** kesitini: "Onlar Allah ve Rasûlü'ne hıyanet ettiklerinde aynı zamanda emanetlerine hıyanet etmiş oluyorlardı" şeklinde tefsir etmiştir.[503]

3. Âyetin Kimin Hakkında İndiği, Nesh

وَأَخْرَجَ أَبُو الشَّيْخ عَن السّديّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ {يَا أَيهَا الَّذين آمنُوا لَا تخونوا الله وَالرَّسُول} قَالَ: نَزَلَتْ فِي أَبِي لُبَابَةَ بْنِ عَبْدِ الْمُنْذِرِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نَسَخَتْهَا الْآيَة الَّتِي فِي بَرَاءَة (وَآخَرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ) (التَّوْبَة الْآيَة ١٠٢)

1022- Şevkânî, Süddî'den şöyle dediğini nakletmiştir: "Bu âyet Ebû Lübabe hakkında indi. Bu âyeti Tevbe sûresindeki, ﴿وَاٰخَرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ﴾ ***'Başka bir topluluk da var ki onlar günahlarını itiraf etmiştir...'*** âyet neshetmiştir."[504]

Enfâl 28:

وَاعْلَمُوا أَنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَأَنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٢٨﴾

"Bilin ki mallarınız ve çoluk çocuğunuz birer deneme aracıdır. Allah katında ise büyük bir mükâfat vardır." (28)

503 Taberî, 13/483; İbn Kesîr, 2/301; Âlûsî, 3/225.
504 Şevkânî, 2/302. Bkz. Tevbe, 9/102.

Enfâl 29:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا وَيُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٢٩﴾

"Ey iman edenler! Eğer Allah'tan korkarsanız O, size iyi ile kötüyü ayırt edecek bir anlayış verir, suçlarınızı örter ve sizi bağışlar. Çünkü Allah büyük lütuf sahibidir." (29)

1. Furkan ile Kastedilen

[مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: «{يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا} [الأنفال: ٢٩] قَالَ: نَجَاةً. »

1023- Süddî Allah Teâlâ'nın, ﴿فُرْقَانًا﴾ ***"furkan"*** sözünü, "kurtuluş" olarak tefsir etmiştir.[505]

Enfâl 30:

وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ ﴿٣٠﴾

"Hani, kâfirler seni tutuklamak veya öldürmek, ya da (Mekke'den) çıkarmak için tuzak kuruyorlardı. Onlar tuzak kuruyorlar. Allah da tuzak kuruyordu. Allah, tuzak kuranların en hayırlısıdır." (30)

1. ﴿لِيُثْبِتُوكَ﴾ "li yüsbitûke" İfadesi

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ: «{لِيُثْبِتُوكَ} [الأنفال: ٣٠] قَالَ: الْإِثْبَاتُ: هُوَ الْحَبْسُ وَالْوَثَاقُ »

1024- Süddî, âyette geçen ﴿لِيُثْبِتُوكَ﴾ ***"li yüsbitûke"*** ifadesini: "hapsetmek ve bağlamak" şeklinde tefsir etmiştir.

505 Taberî, 13/492; Kurtubî, 4/2832; İbn Kesîr, 2/301; Şevkânî, 2/302; Âlûsî, 3/226.

2. İnkârcıların Tuzak Kurmaları

حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: {وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ} [الأنفال: ٣٠] قَالَ: اجْتَمَعَتْ مَشْيَخَةُ قُرَيْشٍ يَتَشَاوَرُونَ فِي النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْدَ مَا أَسْلَمَتِ الْأَنْصَارُ وَفَرِقُوا أَنْ يَتَعَالَى أَمْرُهُ إِذَا وَجَدَ مَلْجَأً لَجَأَ إِلَيْهِ. فَجَاءَ إِبْلِيسُ فِي صُورَةِ رَجُلٍ مِنْ أَهْلِ نَجْدٍ، فَدَخَلَ مَعَهُمْ فِي دَارِ النَّدْوَةِ، فَلَمَّا أَنْكَرُوهُ قَالُوا: مَنْ أَنْتَ؟ فَوَاللَّهِ مَا كُلُّ قَوْمِنَا أَعْلَمْنَاهُمْ مَجْلِسَنَا هَذَا قَالَ: أَنَا رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ نَجْدٍ سْمَعُ مِنْ حَدِيثِكُمْ وَأُشِيرُ عَلَيْكُمْ. فَاسْتَحْيُوا فَخَلَّوْا عَنْهُ. فَقَالَ بَعْضُهُمْ: خُذُوا مُحَمَّدًا إِذَا اضْطَجَعَ عَلَى فِرَاشِهِ، فَاجْعَلُوهُ فِي بَيْتٍ نَتَرَبَّصُ بِهِ رَيْبَ الْمَنُونِ وَالرَّيْبُ: هُوَ الْمَوْتُ، وَالْمَنُونُ: هُوَ الدَّهْرُ قَالَ إِبْلِيسُ: بِئْسَمَا قُلْتَ، تَجْعَلُونَهُ فِي بَيْتٍ فَيَأْتِي أَصْحَابُهُ فَيُخْرِجُونَهُ فَيَكُونُ بَيْنَكُمْ قِتَالٌ، قَالُوا: صَدَقَ الشَّيْخُ. قَالَ: أَخْرِجُوهُ مِنْ قَرْيَتِكُمْ قَالَ إِبْلِيسُ: بِئْسَمَا قُلْتَ، تُخْرِجُونَهُ مِنْ قَرْيَتِكُمْ وَقَدْ أَفْسَدَ سُفَهَاءَكُمْ فَيَأْتِي قَرْيَةً أُخْرَى فَيُفْسِدُ سُفَهَاءَهُمْ فَيَأْتِيكُمْ بِالْخَيْلِ وَالرِّجَالِ. قَالُوا: صَدَقَ الشَّيْخُ. قَالَ أَبُو جَهْلٍ، وَكَانَ أُولَاهُمْ بِطَاعَةِ إِبْلِيسَ: بَلْ نَعْمِدُ إِلَى كُلِّ بَطْنٍ مِنْ بُطُونِ قُرَيْشٍ، فَنُخْرِجُ مِنْهُمْ رَجُلًا فَنُعْطِيهِمُ السِّلَاحَ، فَيَشُدُّونَ عَلَى مُحَمَّدٍ جَمِيعًا فَيَضْرِبُونَهُ ضَرْبَةَ رَجُلٍ وَاحِدٍ، فَلَا يَسْتَطِيعُ بَنُو عَبْدِ الْمُطَّلِبِ أَنْ يَقْتُلُوا قُرَيْشًا، فَلَيْسَ لَهُمْ إِلَّا الدِّيَةُ. قَالَ إِبْلِيسُ: صَدَقَ، وَهَذَا الْفَتَى هُوَ أَجْوَدُكُمْ رَأْيًا. فَقَامُوا عَلَى ذَلِكَ،

وَأَخْبَرَ اللَّهُ رَسُولَهُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَنَامَ عَلَى الْفِرَاشِ، وَجَعَلُوا عَلَيْهِ الْعُيُونَ. فَلَمَّا كَانَ فِي بَعْضِ اللَّيْلِ، انْطَلَقَ هُوَ وَأَبُو بَكْرٍ إِلَى الْغَارِ، وَنَامَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ عَلَى الْفِرَاشِ، فَذَلِكَ حِينَ يَقُولُ اللَّهُ: {لِيُثْبِتُوكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ يُخْرِجُوكَ} [الأنفال: ٣٠] وَالْإِثْبَاتُ: هُوَ الْحَبْسُ وَالْوَثَاقُ، وَهُوَ قَوْلُهُ: {وَإِنْ كَادُوا لَيَسْتَفِزُّونَكَ مِنَ الْأَرْضِ لِيُخْرِجُوكَ مِنْهَا وَإِذًا لَا يَلْبَثُونَ خِلَافَكَ إِلَّا قَلِيلًا} [الإسراء: ٧٦] يَقُولُ: يُهْلِكُهُمْ. فَلَمَّا

هَاجَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْمَدِينَةِ لَقِيَهُ عُمَرُ، فَقَالَ لَهُ: مَا فَعَلَ الْقَوْمُ؟ وَهُوَ يَرَى أَنَّهُمْ قَدْ أُهْلِكُوا حِينَ خَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ بَيْنِ أَظْهُرِهِمْ، وَكَذَلِكَ كَانَ يُصْنَعُ بِالْأُمَمِ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أُخِّرُوا بِالْقِتَالِ»

1025- Âyetin, ﴿وَإِذْ يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ ***"hani, sana inkâr edenler tuzak kuruyorlardı..."*** kesitini şu olayla tefsir etmiştir:

"Kureyş'in ileri gelenleri Ensar'ın Müslüman olmasından sonra oturup Muhammed (s.a.v.) ile ilgili ne yapmaları gerektiğini ele aldılar.[506] Sığınacak bir yer bulsa daha tehlikeli olacağı hususunda ittifak ettiler. Sonra Necd ehlinden birisi meclislerine katıldı. Kimse onu tanımayınca şöyle dediler:

'Allah yemin olsun bu meclisimizdeki herkesi tanıyoruz fakat seni tanımıyoruz, sen kimsin?' Adam:

'Ben Necd ehlindenim. Konuşmalarınızı dinleyip size (tartıştığınız hususunda) fikir vereceğim.' Kureyş ona hoş geldin dedikten sonra adamı kendi haline bıraktı ve meseleyi yeniden tartışmaya başladı. Kureyş'ten birisi:

'Muhammed yatağına girince onu yakalayıp sonra ölünceye kadar bir evde hapsedelim' dedi. İblîs:

'Bu ne kadar kötü bir plan! Siz Muhammed'i hapsedeceksiniz sonra arkadaşları gelip onu kurtaracak. Sonra aranızda savaşlar yaşanacak' dedi. Kureyş:

'Yaşlı adam doğru söylüyor!' dedi. Kureyş'ten bir başkası dedi ki:

'Onu memleketimizden çıkartalım!' İblîs:

'Bu ne kadar saçma bir fikir! Memleketinizdeki akılsızların kafasını bozmuş iken onu çıkartacak mısınız? Bu sefer gittiği yerdeki akılsızların kafasını bozar! Sonra atlar ve savaşçılarla buraya geri gelir' dedi. Kureyş:

'Yaşlı adam doğru söylüyor!' dedi. Ebû Cehil:

'Kureyş'in her kolundan bir kişi alıp onlara silah vereceğiz. Sonra hepsi birlikte tek bir kişinin hamlesi gibi hamle yaparak Muhammed'i

506 Taberî, 13/492; Âlûsî, 3/226. (لِيُثْبِتُوكَ) ifadesi "tutmak ve bağlamak" anlamına gelir açıklaması İbn Kesîr, (2/301)'de geçmektedir.

öldürsün. Bu durumda Muttaliboğulları intikam için bütün Kureyş'i karşısına almaktan çekinecek ve diyetten (kan parasından) başka bir talepte bulunamayacaktır' dedi. İblîs:

'Doğru söyledin! (Sonra Kureyş'e dönerek) bu delikanlı şimdiye kadar söylenen en isabetli çözüm fikrini söyledi!' dedi. Sonra Kureyş bu hususta ittifak ederek oradan dağıldı. Allah alınan kararları Peygamberi'ne bildirdi. Peygamber gece yatağına girdiğinde Kureyş'in gözcüleri bu durumu Kureyş'e haber verdiler ve planlarını uygulamaya koydular. Allah Rasûlü gecenin ilerleyen saatlerinde yatağından çıktı ve Ebû Bekir (radıyallahu anh) ile birlikte bir mağaraya saklandı. Bu arada Allah Rasûlü'nün yatağına Hz. Ali girdi. İşte Kur'ân'ın şu âyeti bu anlatılanlara işaret etmektedir:

﴿وَاِنْ كَادُوا لَيَسْتَفِزُّونَكَ مِنَ الْاَرْضِ لِيُخْرِجُوكَ مِنْهَا وَاِذًا لَا يَلْبَثُونَ خِلَافَكَ اِلَّا قَلِيلًا﴾

'Onlar, seni yurdundan çıkarmak için nerdeyse dünyayı sana dar edeceklerdi. O takdirde, senin ardından kendileri de fazla kalamaz onlar da helâk olurlar.'[507]

Daha sonra Allah Rasûlü Medine'ye hicret edince Hz. Ömer onu karşıladı. Ömer Allah Rasûlü aralarından çıkınca onların helâk olacağını görüyordu ve bu yüzden Allah Rasûlü'ne:

'Kureyş ne yapıyor?' dedi. Bahsini yaptığımız Allah'ın bu şekildeki helâki bütün ümmetler için geçerlidir."[508]

Enfâl 31:

وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا قَالُوا قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ
هٰذَآ اِنْ هٰذَآ اِلَّآ اَسَاطِيرُ الْاَوَّلِينَ ﴿٣١﴾

"Onlara karşı âyetlerimiz okunduğu zaman, 'Duyduk, istesek biz de bunun benzerini elbette söyleriz. Bu, eskilerin masallarından başka bir şey değildir' dediler." (31)

507 İsrâ 17/76.
508 Taberî, 13/492; İbn Kesîr, 2/303; Şevkânî (Muhtasar), 2/304.

1. Eskilerin Masalları İfadesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ، قَالَ: «كَانَ النَّضْرُ بْنُ الْحَارِثِ بْنِ عَلْقَمَةَ أَخُو بَنِي عَبْدِ الدَّارِ يَخْتَلِفُ إِلَى الْحِيرَةِ، فَيَسْمَعُ سَجْعَ أَهْلِهَا وَكَلَامَهُمْ. فَلَمَّا قَدِمَ مَكَّةَ، سَمِعَ كَلَامَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالْقُرْآنَ، فَقَالَ: {قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هَذَا إِنْ هَذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ} [الأنفال: ٣١] يَقُولُ: أَسَاجِيعُ أَهْلِ الْحِيرَةِ »

1026- Süddî şöyle demiştir: "Nadr b. Hâris, Abdüddâroğulları ile kardeşti ve Hîre'ye sık sık gider oranın halkının kafiyeli sözlerini dinlerdi. Mekke'ye gelince Allah Rasûlü'nün sözlerini ve Kur'ân'ı dinledi ve sonra şöyle dedi:

﴿قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَآءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هٰذَآ اِنْ هٰذَآ اِلَّآ اَسَاطِيرُ الْاَوَّلِينَ﴾

'İstesek biz de bunun benzerini elbette söyleriz. Bu, eskilerin masallarından başka bir şey değildir.' Bu sözüyle Hîre ehlinin kafiyeli sözlerine benzetmede bulunmaktadır."[509]

Enfâl 32:

وَاِذْ قَالُوا اللّٰهُمَّ اِنْ كَانَ هٰذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ فَاَمْطِرْ عَلَيْنَا
حِجَارَةً مِنَ السَّمَآءِ اَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ اَلِيمٍ ﴿٣٢﴾

"Hani, onlar, 'Ey Allah'ım, eğer şu (Kur'ân) senin katından inmiş hak (kitap) ise hemen üzerimize gökten taş yağdır veya bize elem dolu bir azap getir' demişlerdi." (32)

1. Gökten Taş Yağdırılması Talebi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ، قَالَ: «فَقَالَ: يَعْنِي النَّضْرُ بْنُ الْحَارِثِ اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ مَا يَقُولُ مُحَمَّدٌ هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ

509 Taberî, 13/504; İbn Kesîr, 2/304; Suyûtî, 3/180.

{فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِنَ السَّمَاءِ أَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ} [الأنفال: ٣٢] قَالَ اللَّهُ: {سَأَلَ سَائِلٌ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ لِلْكَافِرِينَ} [المعارج: ٢] »

1027- Süddî bu âyetin tefsiri ile ilgili şunları söylemiştir: "Nadr b. Hâris şöyle dedi: 'Ey Allah'ım, eğer Muhammed'in söyledikleri hak ise üzerimize gökten taş yağdır veya bize elem dolu bir azap getir.' Bunun üzerine Allah Teâlâ da, ﴿سَأَلَ سَائِلٌ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ﴾ ***'Birisi, inkârcılara gelecek olan ve hiç kimsenin savamayacağı azabı istedi!'*** buyurdu."[510]

Enfâl 33-34:

وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَاَنْتَ فِيهِمْ ۚ وَمَا كَانَ اللّٰهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿٣٣﴾ وَمَا لَهُمْ اَلَّا يُعَذِّبَهُمُ اللّٰهُ وَهُمْ يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَمَا كَانُوا اَوْلِيَاءَهُ ۚ اِنْ اَوْلِيَاؤُهُ اِلَّا الْمُتَّقُونَ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾

"Hâlbuki sen onların içinde iken Allah, onlara azap edecek değildir. Ve onlar mağfiret dilerlerken de Allah onlara azap edici değildir. Onlar Mescid-i Harâm'dan (mü'minleri) alıkoyarken ve oranın bakımına ehil de değillerken, Allah onlara ne diye azap etmesin? Oranın bakımına ehil olanlar ancak Allah'a karşı gelmekten sakınanlardır. Fakat onların çoğu bilmez." (33-34)

1. İstiğfâr ile Azabın Kalkması

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ، قَالَ: «قَالَ اللَّهُ لِرَسُولِهِ: {وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ} [الأنفال: ٣٣] يَقُولُ: مَا كُنْتُ أُعَذِّبُهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ، وَلَوِ اسْتَغْفَرُوا وَأَقَرُّوا بِالذُّنُوبِ لَكَانُوا مُؤْمِنِينَ، وَكَيْفَ لَا أُعَذِّبُهُمْ وَهُمْ لَا يَسْتَغْفِرُونَ،]وَمَا لَهُمْ أَلَّا يُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ وَهُمْ يَصُدُّونَ عَنْ مُحَمَّدٍ وَعَنْ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ[»

510 Taberî, 13/504. Meâric, 70/1.

1028- Süddî bu âyetin tefsiri ile ilgili şunları söylemiştir: "Allah, Peygamberi'ne, 'Onlar benden bağışlanma dilerseler ben onlara azap etmem. Eğer bağışlanma diler ve günahlarını itiraf ederlerse mü'min kullarımdan olurlar. Ama eğer onlar bağışlanma dilemezlerse bu durumda ben kendilerine niçin azap etmeyeyim?!' dedi."

2. Kâbe'nin Bakımını Üstlenmeye Layık Olanlar

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، [عَنِ السُّدِّيِّ: «{وَمَا كَانُوا أَوْلِيَاءَهُ إِنْ أَوْلِيَاؤُهُ إِلَّا الْمُتَّقُونَ} [الأنفال: ٣٤] هُمْ أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ »

1029- Süddî âyetin, ﴿إِنْ أَوْلِيَاؤُهُ إِلَّا الْمُتَّقُونَ﴾ ***"onun velileri ancak müttakilerdir"*** kesitini: "Oranın bakımına ehil olanlar Muhammed'in ashâbıdır" şeklinde tefsir etmiştir.[511]

Enfâl 35:

وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ إِلَّا مُكَاءً وَتَصْدِيَةً فَذُوقُوا
الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٥﴾

"Onların, Kâbe'nin yanında duaları ıslık çalıp el çırpmaktan ibarettir. Öyle ise (ey müşrikler) inkâr etmekte olduğunuzdan dolayı tadın azabı." (35)

1. ﴿مُكَاءً وَتَصْدِيَةً﴾ "mükâen ve tasdiyeten" Kelimeleri

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، [عَنِ السُّدِّيِّ: « {وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ إِلَّا مُكَاءً وَتَصْدِيَةً} [الأنفال: ٣٥] وَالْمُكَاءُ: الصَّفِيرُ، عَلَى نَحْوِ طَيْرٍ أَبْيَضَ يُقَالُ لَهُ الْمُكَاءُ يَكُونُ بِأَرْضِ الْحِجَازِ وَالتَّصْدِيَةُ: التَّصْفِيقُ »

511 Taberî, 13/526; İbn Kesîr, 2/305-306; Suyûtî, 3/181.

1030- Süddî, "Âyette geçen, ﴿مُكَآءً﴾ ***'mükâen'*** kelimesi ıslıktır. Kendisine *mükkâ* denilen, Hicaz topraklarında bulunan beyaz kuşun ötüşüne benzer bir ıslıktır bu. Bu kelime aynı zamanda Hicaz'da yaşayan bir kuş türünün ismidir. Yine âyette geçen, ﴿تَصْدِيَةً﴾ ***'tasdiyeten'*** kelimesi ise alkıştır."[512]

Enfâl 36:

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ فَسَيُنْفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ وَالَّذِينَ كَفَرُوا إِلَى جَهَنَّمَ يُحْشَرُونَ ﴿٣٦﴾

"Şüphesiz ki inkâr edenler mallarını, (insanları) Allah yolundan alıkoymak için harcıyorlar. Daha da harcayacaklar. Ama sonunda bu, onlara yürek acısı olacak ve en sonunda mağlup olacaklardır. Kâfirlikte ısrar edenler ise cehenneme toplanacaklardır." (36)

1. Kâfirlerin Harcadıkları Parayla Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ، قَالَ: « قَالَ اللَّهُ فِيمَا كَانَ الْمُشْرِكُونَ وَمِنْهُمْ أَبُو سُفْيَانَ يَسْتَأْجِرُونَ الرِّجَالَ يُقَاتِلُونَ مُحَمَّدًا بِهِمْ: {إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ} [الأنفال: ٣٦] وَهُوَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ {فَسَيُنْفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً} [الأنفال: ٣٦] يَقُولُ: نَدَامَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَوَيْلًا {ثُمَّ يُغْلَبُونَ} [الأنفال: ٣٦] »

1031- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "Allah bu âyette kâfirlerin yaptığı bir şeyden bahsetmiştir. Bunu yapanlardan birisi de Ebû Süfyân'dır. Gider paralı savaşçılar kiralar sonra bunları kendi adlarına Muhammed ile savaşmaya gönderirdi."

512 Taberî, 13/526; Kurtubî, 4/2836; İbn Kesîr, 2/20; Suyûtî, 3/184; Şevkânî, 2/307.

2. Allah'ın Yoluyla Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، [عَنِ السُّدِّيِّ، قَالَ: « قَالَ اللَّهُ فِيمَا كَانَ الْمُشْرِكُونَ وَمِنْهُمْ أَبُو سُفْيَانَ يَسْتَأْجِرُونَ الرِّجَالَ يُقَاتِلُونَ مُحَمَّدًا بِهِمْ: {إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ} [الأنفال: ٣٦] وَهُوَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ {فَسَيُنْفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً} [الأنفال: ٣٦] يَقُولُ: نَدَامَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَوَيْلًا {ثُمَّ يُغْلَبُونَ} [الأنفال: ٣٦] »

1032- Süddî, âyette geçen ﴿سَبِيلِ اللَّهِ﴾ ***"Allah'ın yolu"*** ifadesini "Muhammed" olarak tefsir etmiştir.

[3. ﴿حَسْرَةً﴾ "hasraten" İfadesi]

1033- Yine âyette geçen, ﴿حَسْرَةً﴾ ***"hasraten"*** kelimesi hakkında, "ahiretteki pişmanlık ve veyldir. Sonra mağlup edileceklerdir" demiştir.[513]

Enfâl 37:

لِيَمِيزَ اللَّهُ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَيَجْعَلَ الْخَبِيثَ بَعْضَهُ عَلَى بَعْضٍ
فَيَرْكُمَهُ جَمِيعًا فَيَجْعَلَهُ فِي جَهَنَّمَ أُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٣٧﴾

"Allah'ın murdarı temizden ayıklaması ve bütün murdarların bir kısmını diğer bir kısmının üstüne koyup hepsini yığarak cehenneme atması içindir. İşte onlar ziyana uğrayanların kendileridir." (37)

1. Murdarın Temizden Ayıklama

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، [عَنِ السُّدِّيِّ، قَالَ: « ثُمَّ ذَكَرَ الْمُشْرِكِينَ، وَمَا يُصْنَعُ بِهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَقَالَ: {لِيَمِيزَ اللَّهُ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ} [الأنفال: ٣٧] يَقُولُ: يَمِيزُ الْمُؤْمِنَ مِنَ الْكَافِرِ. {وَيَجْعَلَ الْخَبِيثَ بَعْضَهُ عَلَى بَعْضٍ} [الأنفال: ٣٧] »

513 Taberî, 13/531; İbn Kesîr, 2/307; Suyûtî, 3/184.

1034- Süddî bu âyetin tefsiri ile ilgili şunları söylemiştir: "Sonra Allah müşriklerden bahsetmiş, kıyamet günü onlara neler yapacağını anlatmış ve ﴿لِيَمِيزَ اللهُ﴾ ***'Allah ayıracak'*** buyurmuştur. Bununla mü'mini kâfirden ayıracağını anlatmıştır."[514]

Enfâl 38:

قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ ۚ وَإِنْ
يَعُودُوا فَقَدْ مَضَتْ سُنَّتُ الْأَوَّلِينَ ﴿٣٨﴾

"Ey Muhammed! İnkâr edenlere söyle: Eğer (iman edip, düşmanlık ve savaştan) vazgeçerlerse, geçmiş günahları bağışlanır. Eğer (düşmanlık ve savaşa) dönerlerse, öncekilere uygulanan ilâhî kanun devam etmiş olacaktır." (38)

1. Öncekilere Uygulanan İlâhî Kanunla Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، [عَنِ السُّدِّيِّ:
«وَإِنْ يَعُودُوا لِقِتَالِكَ، فَقَدْ مَضَتْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ مِنْ أَهْلِ بَدْرٍ»

1035- Süddî âyetin, ﴿وَإِنْ يَعُودُوا فَقَدْ مَضَتْ سُنَّتُ الْأَوَّلِينَ﴾ ***"eğer dönerlerse, öncekilere uygulanan ilâhî kanun devam etmiş olacaktır"*** kesitini: "Seninle savaşmaya dönerlerse Bedir'dekilere uygulanan son devam etmiş olacaktır, anlamındadır" şeklinde tefsir etmiştir.

Enfâl 39:

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ ۚ فَإِنِ
انْتَهَوْا فَإِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٣٩﴾

"Şirk (fitnesi) ortadan kalkıncaya ve din tamamen Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın! (İnkâra) son verirlerse şüphesiz ki Allah onların yaptıklarını çok iyi görür." (39)

514 Taberî, 13/553; İbn Kesîr, 2/307.

1. Fitneyle Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ هَارُونَ، قَالَ ثنا عَمْرُو بْنُ حَمَّادٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ} قَالَ « أَمَّا الْفِتْنَةُ: فَالشِّرْكُ »

1036- Süddî, âyette geçen ﴿فِتْنَةٌ﴾ ***"fitne"*** kelimesini "şirk" olarak tefsir etmiştir.[515]

Enfâl 40:

وَإِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَوْلَاكُمْ نِعْمَ الْمَوْلَى وَنِعْمَ النَّصِيرُ ﴿٤٠﴾

"Eğer yüz çevirirlerse bilin ki Allah sizin dostunuzdur. O, ne güzel dosttur; O, ne güzel yardımcıdır!" (40)

Enfâl 41:

وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَى
وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ إِنْ كُنْتُمْ آمَنْتُمْ بِاللَّهِ وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَى عَبْدِنَا
يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤١﴾

"Bilin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri mutlaka Allah'a, Peygamber'e, onun yakınlarına, yetimlere, yoksullara ve yolculara aittir. Eğer Allah'a; hak ile bâtılın birbirinden ayrıldığı gün, (yani) iki ordunun (Bedir'de) karşılaştığı gün kulumuza indirdiklerimize inandıysanız (bunu böyle bilin). Allah, her şeye hakkıyla gücü yetendir." (41)

Enfâl 42:

إِذْ أَنْتُمْ بِالْعُدْوَةِ الدُّنْيَا وَهُمْ بِالْعُدْوَةِ الْقُصْوَى وَالرَّكْبُ أَسْفَلَ مِنْكُمْ وَلَوْ
تَوَاعَدْتُمْ لَاخْتَلَفْتُمْ فِي الْمِيعَادِ وَلَكِنْ لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا لِيَهْلِكَ
مَنْ هَلَكَ عَنْ بَيِّنَةٍ وَيَحْيَى مَنْ حَيَّ عَنْ بَيِّنَةٍ وَإِنَّ اللَّهَ لَسَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٤٢﴾

515 Taberî, 13/537; İbn Kesîr, 2/308-309; Şevkânî, 2/308.

"Hatırlayın ki, (Bedir Savaşı'nda) siz vadinin yakın kenarında idiniz, onlar da uzak kenarında idiler. Kervan da sizden daha aşağıda idi. Eğer sözleşmiş olsaydınız, sözleştiğiniz vakit hususunda ihtilafa düşerdiniz. Fakat Allah, gerekli olan emri yerine getirmesi, helâk olanın açık bir delille helâk olması, yaşayanın da açık bir delille yaşaması için (böyle yaptı). Çünkü Allah hakkıyla işitendir, bilendir." (42)

1. Düşman ve Kervanın Bulunduğu Yerler

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ،] قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ، قَالَ: « ذَكَرَ مَنَازِلَ الْقَوْمِ وَالْعِيرَ، فَقَالَ: {إِذْ أَنْتُمْ بِالْعُدْوَةِ الدُّنْيَا وَهُمْ بِالْعُدْوَةِ الْقُصْوَى} [الأنفال: ٤٢] وَالرَّكْبُ: هُوَ أَبُو سُفْيَانَ وَعِيرُهُ، أَسْفَلَ مِنْكُمْ عَلَى شَاطِئِ الْبَحْرِ »

1037- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "Allah bu âyetinde düşmanın konumunu ve kervanın bulunduğu noktayı açıklamıştır."

[2. Kervanla Kastedilen]

1038- "Âyette geçen, ﴿الرَّكْبُ﴾ ***'kervan'*** ifadesinden maksat 'Ebû Süfyân'dır."

[3. Kervanın Daha Aşağıda Olmasının Anlamı]

1039- "Yine âyette geçen, ﴿أَسْفَلَ مِنْكُمْ﴾ ***'sizden daha aşağıda idi'*** ifadesinden maksat, 'deniz tarafıdır.'"[516]

Enfâl 43:

إِذْ يُرِيكَهُمُ اللَّهُ فِي مَنَامِكَ قَلِيلًا وَلَوْ أَرَاكَهُمْ كَثِيرًا لَفَشِلْتُمْ وَلَتَنَازَعْتُمْ فِي الْأَمْرِ وَلَكِنَّ اللَّهَ سَلَّمَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٤٣﴾

"Hani, Allah sana onları uykunda az gösteriyordu. Eğer sana onları çok gösterseydi elbette gevşerdiniz ve o iş hakkında birbirinizle

516 Taberî, 13/565.

çekişirdiniz. Fakat Allah (sizi bunlardan) kurtardı. Çünkü O, göğüslerin özünü (kalplerde olanı) hakkıyla bilendir." (43)

Enfâl 44:

وَاِذْ يُرِيكُمُوهُمْ اِذِ الْتَقَيْتُمْ فِي اَعْيُنِكُمْ قَلِيلًا وَيُقَلِّلُكُمْ فِي اَعْيُنِهِمْ
لِيَقْضِيَ اللّٰهُ اَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ ﴿٤٤﴾

"Allah, olacak bir işi yerine getirmek için (savaş alanında) karşılaştığınız zaman onları sizin gözlerinizde az gösteriyor, sizi de onların gözlerinde azaltıyordu. Bütün işler Allah'a döner." (44)

1. Savaş Konusunda Müşriklerin Başta Tereddüt Etmesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ، قَالَ: « قَالَ نَاسٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ: إِنَّ الْعِيرَ قَدِ انْصَرَفَتْ فَارْجِعُوا، فَقَالَ أَبُو جَهْلٍ: الْآنَ إِذْ بَرَزَ لَكُمْ مُحَمَّدٌ وَأَصْحَابُهُ؟ فَلَا تَرْجِعُوا حَتَّى تَسْتَأْصِلُوهُمْ، وَقَالَ: يَا قَوْمُ لَا تَقْتُلُوهُمْ بِالسِّلَاحِ، وَلَكِنْ خُذُوهُمْ أَخْذًا، فَارْبِطُوهُمْ بِالْحِبَالِ، يَقُولُهُ مِنَ الْقُدْرَةِ فِي نَفْسِهِ »

1040- Süddî âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "Müşrikler şöyle dediler:

'Kervan kurtulmuş (artık savaşmaya gerek kalmadı).' Bunun üzerine Ebû Cehil devreye girip şöyle dedi:

'Hayır, Muhammed ve arkadaşları karşınıza çıkarsa sakın dönmeyin. Onların kökünü kurutmak için fırsat bu fırsattır. Onları silah ile öldürmeyin yakalayın ve bağlayın.' O, bu sözleri kendinde bir güç gördüğü için söylüyordu."[517]

517 Taberî, 13/573.

Enfâl 45:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً فَاثْبُتُوا وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٤٥﴾

"Ey iman edenler! (Savaş için) bir toplulukla karşılaştığınız zaman sebat edin ve Allah'ı çok anın ki kurtuluşa eresiniz." (45)

Enfâl 46:

وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿٤٦﴾

"Allah'a ve Rasûlü'ne itaat edin ve birbirinizle çekişmeyin. Sonra gevşersiniz ve rüzgârınız elden gider. Sabırlı olun. Çünkü Allah sabredenlerle beraberdir." (46)

1. Rüzgâr ile Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ: «{وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ} [الأنفال: ٤٦] قَالَ: حَرْبُكُمْ وَجَدُّكُمْ»

1041- Süddî şöyle demiştir: "Gücünüz ve metanetiniz anlamındadır."[518]

Enfâl 47:

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطَرًا وَرِئَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَاللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿٤٧﴾

"Şımarıp böbürlenmek, insanlara gösteriş yapmak ve (halkı) Allah yolundan alıkoymak için yurtlarından çıkanlar (Mekke müşrikleri) gibi olmayın. Allah, onların yaptıklarını kuşatıcıdır." (47)

518 Taberî, 13/576.

Enfâl 48:

وَإِذْ زَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ وَقَالَ لَا غَالِبَ لَكُمُ الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ وَإِنِّي جَارٌ لَكُمْ ۖ فَلَمَّا تَرَاءَتِ الْفِئَتَانِ نَكَصَ عَلَىٰ عَقِبَيْهِ وَقَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِنْكُمْ إِنِّي أَرَىٰ مَا لَا تَرَوْنَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٤٨﴾

"Hani şeytan onlara yaptıklarını süslemiş ve 'Bugün artık insanlardan size galip gelecek (kimse) yok, mutlaka ben de size yardımcıyım' demişti. Fakat iki taraf (savaş alanında) yüz yüze gelince (şeytan), gerisin geriye dönüp, 'Ben sizden uzağım. Çünkü ben sizin görmediğiniz şeyler (melekler) görüyorum. Ben Allah'tan korkarım. Allah, cezası çetin olandır' demişti." (48)

1. Şeytanın Kâfirlere Yaptıklarını Süslü Göstermesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ، قَالَ: « أَتَى الْمُشْرِكِينَ إِبْلِيسُ فِي صُورَةِ سُرَاقَةَ بْنِ مَالِكِ بْنِ جُعْشُمٍ الْكِنَانِيِّ الشَّاعِرِ ثُمَّ الْمُدْلِجِيِّ، فَجَاءَ عَلَى فَرَسٍ فَقَالَ لِلْمُشْرِكِينَ: {لَا غَالِبَ لَكُمُ الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ} [الأنفال: ٤٨] فَقَالُوا: وَمَنْ أَنْتَ؟ قَالَ: أَنَا جَارُكُمْ سُرَاقَةُ، وَهَؤُلَاءِ كِنَانَةُ قَدْ أَتَوْكُمْ »

1042- Süddî şunları söylemiştir: "İblîs, Kinâneli, Müdlicli şair Sürâka b. Mâlik b. Cu'şem'in şekline girerek atı ile müşriklerin yanına geldi. Onlara,

'Bugün insanlardan size galip gelecek (kimse) yoktur' dedi. Kureyş ona,

'Sen kimsin?' deyince o,

'Ben sizi koruyacak Sürâka'yım ve bunlar da sizi korumak için gelen Kinâneoğullarıdır' diyerek kendisini tanıttı."[519]

519 Taberî, 14/8; İbn Kesîr, (Muhtasar) 2/217; Âlûsî, 3/191.

Enfâl 49:

إِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ غَرَّ هَؤُلَاءِ دِينُهُمْ
وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٩﴾

"Hani, münafıklar ve kalplerinde hastalık bulunan kimseler, 'Bunları dinleri aldatmış' diyorlardı. Hâlbuki kim Allah'a tevekkül ederse, hiç şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir." (49)

Enfâl 50:

وَلَوْ تَرَى إِذْ يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُوا الْمَلَائِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ
وَأَدْبَارَهُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿٥٠﴾

"Melekler, kâfirlerin yüzlerine ve artlarına vura vura ve 'Haydi, tadın yangın azabını' diyerek canlarını alırken bir görseydin." (50)

Enfâl 51:

ذَلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴿٥١﴾

"(Ey kâfirler!) Bu, sizin ellerinizin önceden yaptığının karşılığıdır. Yoksa, Allah kullarına zulmedici değildir." (51)

Enfâl 52:

كَدَأْبِ آلِ فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ فَأَخَذَهُمُ
اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٥٢﴾

"Bunların durumu tıpkı Firavun ailesi ve onlardan öncekilerin durumu gibidir. Allah'ın âyetlerini inkâr etmişler, Allah da kendilerini günahları sebebiyle hemen yakalamıştı. Şüphesiz Allah kuvvetlidir, azabı çetin olandır." (52)

Enfâl 53:

ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِعْمَةً اَنْعَمَهَا عَلٰى قَوْمٍ حَتّٰى
يُغَيِّرُوا مَا بِاَنْفُسِهِمْ ۙ وَاَنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٥٣﴾

"Bunun sebebi şudur: Bir toplum kendilerinde bulunan (iyi davranışlar)ı değiştirmedikçe, Allah onlara verdiği bir nimeti değiştirmez ve şüphesiz Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir." (53)

1. Allah'ın Nimetiyle Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: « {ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِعْمَةً أَنْعَمَهَا عَلَى قَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ} [الأنفال: ٥٣] يَقُولُ: نِعْمَةُ اللَّهِ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنْعَمَ بِهِ عَلَى قُرَيْشٍ وَكَفَرُوا، فَنَقَلَهُ إِلَى الْأَنْصَارِ»

1043- Süddî şöyle demiştir: "Allah'ın nimeti, Hz. Muhammed'dir (s.a.v.). Çünkü Kureyş'e gelen bu nimet onlar tarafından kabul edilmeyince Allah onu Ensar'a (Medine'ye) taşımıştır."[520]

Enfâl 54:

كَدَأْبِ آلِ فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ فَأَهْلَكْنَاهُمْ
بِذُنُوبِهِمْ وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ وَكُلٌّ كَانُوا ظَالِمِينَ ﴿٥٤﴾

"Bunların durumu, tıpkı Firavun ailesi ve onlardan öncekilerin durumu gibidir. Onlar Rablerinin âyetlerini yalanlamışlar, biz de onları günahları sebebiyle helâk etmiştik ve Firavun ailesini de suda boğmuştuk. Hepsi de zalim kimselerdi." (54)

520 Taberî, 14/20; Suyûtî, 3/191; Şevkânî, 2/318.

Enfâl 55:

﴿إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الَّذِينَ كَفَرُوا فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٥٥﴾

"Şüphesiz Allah katında, yeryüzünde yürüyen canlıların en kötüsü, inkâr edenlerdir. Artık onlar iman etmezler." (55)

Enfâl 56:

﴿الَّذِينَ عَاهَدْتَ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنْقُضُونَ عَهْدَهُمْ فِي كُلِّ مَرَّةٍ وَهُمْ لَا يَتَّقُونَ ﴿٥٦﴾

"Onlar, kendileriyle antlaşma yaptığın, sonra da her defasında antlaşmalarını hiç çekinmeden bozan kimselerdir." (56)

Enfâl 57:

﴿فَإِمَّا تَثْقَفَنَّهُمْ فِي الْحَرْبِ فَشَرِّدْ بِهِمْ مَنْ خَلْفَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿٥٧﴾

"Eğer savaşta onları yakalarsan, ibret almaları için onlara (vereceğin ceza ile) arkalarında bulunan kimseleri de dağıt." (57)

1. Arkalarında Bulunan Kimseleri Dağıtmakla Kastedilen

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: « {فَإِمَّا تَثْقَفَنَّهُمْ فِي الْحَرْبِ فَشَرِّدْ بِهِمْ مَنْ خَلْفَهُمْ} [الأنفال: ٥٧] يَقُولُ: نَكِّلْ بِهِمْ مَنْ خَلْفَهُمْ مَنْ بَعْدَهُمْ مِنَ الْعَدُوِّ، لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ أَنْ يَنْكُثُوا فَيُصْنَعَ بِهِمْ مِثْلُ ذَلِكَ »

1044- Süddî Allah Teâlâ'nın, ﴿فَشَرِّدْ بِهِمْ مَنْ خَلْفَهُمْ﴾ ***"onlarla, arkalarında bulunan kimseleri de dağıt"*** kesitini: "Savaşta yakaladıklarına vereceğin ceza ile arkalarında bulunan düşmanı korkut. Böylece daha önce seninle yaptıkları anlaşmaları bozmaktan çekinsinler."[521]

521 Taberî, 14/23; İbn Kesîr, 2/320; Suyûtî, 3/191; Şevkânî, 2/321.

Enfâl 58:

وَإِمَّا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً فَانْبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ
إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْخَائِنِينَ ﴿٥٨﴾

"(Antlaşma yaptığın) bir kavmin hainlik etmesinden korkarsan, sen de antlaşmayı bozduğunu aynı şekilde onlara bildir. Çünkü Allah, hainleri sevmez." (58)

Enfâl 59:

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَبَقُوا ۚ إِنَّهُمْ لَا يُعْجِزُونَ ﴿٥٩﴾

"İnkâr edenler yakayı kurtardıklarını sanmasınlar. Çünkü onlar (bizi) âciz bırakamazlar." (59)

1. Âciz Bırakamamakla Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: « وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَبَقُوا إِنَّهُمْ لَا يُعْجِزُونَ يَقُولُ: لَا يَفُوتُونَ »

1045- Süddî Allah Teâlâ'nın, ﴿لَا يُعْجِزُونَ﴾ ***"Çünkü onlar âciz bırakamazlar"*** ifadesini: "Bizden kurtulamazlar" şeklinde tefsir etmiştir.[522]

Enfâl 60:

وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ
اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا
مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴿٦٠﴾

"Onlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve savaş atları hazırlayın. Onlarla Allah'ın düşmanını, sizin düşmanınızı ve bunlardan başka sizin bilmediğiniz fakat Allah'ın bildiği diğer düşmanları korkutursunuz.

522 Taberî, 14/31; Kurtubî, 4/2877; İbn Kesîr, 2/322; Suyûtî, 3/198; Âlûsî, 3/255.

Allah yolunda her ne harcarsanız karşılığı size tam olarak ödenir. Size zulmedilmez." (60)

Enfâl 61:

﴿وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦١﴾﴾

"Eğer onlar barışa yanaşırlarsa sen de ona yanaş ve Allah'a tevekkül et, çünkü O işitendir, bilendir." (61)

1. Barışa Yanaşırlarsa Barış Tavsiyesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: « {وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا} [الأنفال: ٦١] يَقُولُ: وَإِنْ أَرَادُوا الصُّلْحَ فَأَرِدْهُ »

1046- Süddî şöyle demiştir: "Onlar barışı irade ederlerse sen de barışı irade et."[523]

2. Âyetin Kimin Hakkında İndiği, Nesh

وَأَخْرَجَ أَبُو الشَّيْخِ عَنِ السُّدِّيِّ فِي الْآيَةِ قَالَ: نَزَلَتْ فِي بَنِي قُرَيْظَةَ، نَسَخَتْهَا فَلا تَهِنُوا وَتَدْعُوا إِلَى السَّلْمِ إِلى آخِرِ الْآيَةِ

1047- Ebû Şeyh, Süddî'den yaptığı tahriçte onun şöyle dediğini naklet-miştir: "Bu âyet Kurayzaoğulları hakkında inmiştir. Ancak daha sonra bunu, ﴿فَلَا تَهِنُوا وَتَدْعُوا إِلَى السَّلْمِ﴾ ***'gevşeyip de barışa çağırmayın'*** âyeti neshetmiştir."[524]

Enfâl 62:

﴿وَإِنْ يُرِيدُوا أَنْ يَخْدَعُوكَ فَإِنَّ حَسْبَكَ اللَّهُ هُوَ الَّذِي أَيَّدَكَ بِنَصْرِهِ وَبِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٢﴾﴾

"Eğer sana hile yapmak isterlerse şunu bil ki Allah sana kâfidir. O, seni yardımıyla ve mü'minlerle destekleyendir." (62)

523 Taberî, 14/42; Kurtubî, 4/2879.
524 Suyûtî, 3/199; Şevkânî, 2/323. Muhammed, 47/35.

1. Mü'minlerle Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ،] قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ: « {هُوَ الَّذِي أَيَّدَكَ بِنَصْرِهِ} [الأنفال: ٦٢] قَالَ: بِالْأَنْصَارِ »

1048- Süddî şöyle demiştir: "Allah seni Ensar ile destekledi."[525]

Enfâl 63:

وَاَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ لَوْ اَنْفَقْتَ مَا فِي الْاَرْضِ جَمِيعًا مَّا اَلَّفْتَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ اَلَّفَ بَيْنَهُمْ اِنَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٦٣﴾

"Ve onların kalplerini birleştirmiştir. Sen yeryüzünde bulunan her şeyi verseydin, yine onların gönüllerini birleştiremezdin, fakat Allah onların aralarını bulup kaynaştırdı. Çünkü O, mutlak galiptir, hikmet sahibidir." (63)

1. Âyette, Kalpleri Birleştirilenler Kimlerdir?

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: « {وَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ} [الأنفال: ٦٣] قَالَ: هَؤُلَاءِ الْأَنْصَارُ أَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ مِنْ بَعْدِ حَرْبٍ فِيمَا كَانَ بَيْنَهُمْ »

1049- Süddî şöyle demiştir: "Burada bahsi geçen Ensar'dır. Aralarında süren uzun savaştan sonra Allah onların kalplerini birleştirdi."[526]

Enfâl 64:

يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللّٰهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٦٤﴾

"Ey Peygamber! Sana ve sana tâbi olan mü'minlere Allah yeter." (64)

525 Taberî, 14/44; İbn Kesîr, 2/328.
526 Taberî, 14/45.

Enfâl 65:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُوا أَلْفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٦٥﴾

"Ey Peygamber! Mü'minleri savaşa teşvik et. Eğer sizden sabırlı yirmi kişi bulunursa, iki yüze (kâfire) galip gelirler. Eğer sizden yüz kişi olursa, kâfir olanlardan bin kişiye galip gelirler. Çünkü onlar anlamayan bir topluluktur." (65)

1. Âyette Verilmek İstenen Mesaj

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ] عَنِ السُّدِّيِّ: « {إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ} يَقُولُ: يُقَاتِلُوا مِائَتَيْنِ، فَكَانُوا أَضْعَفَ مِنْ ذَلِكَ، فَنَسَخَهَا اللَّهُ عَنْهُمْ، فَخَفَّفَ فَقَالَ: {فَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ} فَجَعَلَ أَوَّلَ مَرَّةٍ الرَّجُلَ لِعَشَرَةٍ، ثُمَّ جَعَلَ الرَّجُلَ لِاثْنَيْنِ »

1050- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "İlk önce bir kişi on kişiye galip gelir derken, daha sonra bir kişi iki kişiye galip gelir demiştir."[527]

Enfâl 66:

الْآنَ خَفَّفَ اللَّهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا فَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ وَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ أَلْفٌ يَغْلِبُوا أَلْفَيْنِ بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴿٦٦﴾

"Şimdi ise, Allah yükünüzü hafifletti ve sizde muhakkak bir zaaf olduğunu bildi. Eğer içinizde sabırlı yüz kişi olursa iki yüz kişiye galip gelirler. Eğer içinizde (sabırlı) bin kişi olursa, Allah'ın izniyle iki bin kişiye galip gelirler. Allah, sabredenlerle beraberdir." (66)

527 Taberî, 14/55.

Enfâl 67:

مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَى حَتَّى يُثْخِنَ فِي الْأَرْضِ تُرِيدُونَ
عَرَضَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٦٧﴾

"Yeryüzünde düşmanı tamamıyla sindirip hâkim duruma gelmedikçe, hiçbir peygambere esir almak yakışmaz. Siz geçici dünya menfaatini istiyorsunuz, hâlbuki Allah ahireti (kazanmanızı) istiyor. Allah, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir." (67)

Enfâl 68:

لَوْلَا كِتَابٌ مِنَ اللَّهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَا أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٦٨﴾

"Eğer Allah'ın daha önce verilmiş bir hükmü olmasaydı, aldığınız şey (fidye)den dolayı size büyük bir azap dokunurdu." (68)

Enfâl 69:

طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٦٩﴾

"Artık elde ettiğiniz ganimetten helâl ve temiz olarak yiyin. Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir." (69)

Enfâl 70:

يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِمَنْ فِي أَيْدِيكُمْ مِنَ الْأَسْرَى إِنْ يَعْلَمِ اللَّهُ فِي قُلُوبِكُمْ خَيْرًا
يُؤْتِكُمْ خَيْرًا مِمَّا أُخِذَ مِنْكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٧٠﴾

"Ey Peygamber! Elinizdeki esirlere söyle: Eğer Allah, kalplerinizde (iman, ihlâs, iyi niyet gibi) bir hayır (olduğunu) bilirse, sizden alınan fidyeden daha hayırlısını size verir ve sizi bağışlar. Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir." (70)

Enfâl 71:

وَإِنْ يُرِيدُوا خِيَانَتَكَ فَقَدْ خَانُوا اللهَ مِنْ قَبْلُ فَأَمْكَنَ مِنْهُمْ وَاللهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٧١﴾

"Eğer sana hainlik etmek isterlerse (üzülme, çünkü) daha önce Allah'a da hainlik etmişlerdi de Allah onlara karşı sana imkân ve kudret vermişti. Allah bilendir, hikmet sahibidir." (71)

1. Âyette Bahsedilenlerin Önceki Hainlikleri

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: « {وَإِنْ يُرِيدُوا خِيَانَتَكَ فَقَدْ خَانُوا اللَّهَ مِنْ قَبْلُ فَأَمْكَنَ مِنْهُمْ} [الأنفال: ٧١] يَقُولُ: قَدْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَنَقَضُوا عَهْدَهُ، فَأَمْكَنَ مِنْهُمْ بِبَدْرٍ »

1051- Süddî bu âyetin tefsiri ile ilgili şunları söylemiştir: "Bahsi geçenler Allah'ı inkâr etmiş ve ahitlerini bozmuşlardı. Allah daha sonra Bedir Savaşı'nda Peygamberine bunlara karşı güç ve kudret vermişti."[528]

Enfâl 72:

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آوَوْا وَنَصَرُوا أُولَئِكَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يُهَاجِرُوا مَا لَكُمْ مِنْ وَلَايَتِهِمْ مِنْ شَيْءٍ حَتَّى يُهَاجِرُوا وَإِنِ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ إِلَّا عَلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ وَاللهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٧٢﴾

"İman edip de hicret edenler, malları ve canlarıyla Allah yolunda cihad edenler ve onları bağırlarına basıp yardım edenler birbirlerinin velisidirler. İman edip de hicret etmeyenlere gelince, göç edinceye kadar onlarla aranızdaki bağ (yakınlık) sebebiyle hiçbir sorumluluğunuz yoktur. Sizden, dinlerini korumak için yardım isterlerse, aranızda antlaşma bulunan bir topluluğa karşı olmamak üzere yardım etmeniz gerekir. Allah bütün yaptıklarınızı görmektedir." (72)

528 Taberî, 14/76.

1. Birbirlerinin Velisi Olmalarının Anlamı

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: « {إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آوَوْا وَنَصَرُوا أُولَئِكَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ} [الأنفال: ٧٢] فِي الْمِيرَاثِ {وَالَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يُهَاجِرُوا} [الأنفال: ٧٢] وَهَؤُلَاءِ الْأَعْرَابُ {مَا لَكُمْ مِنْ وَلَايَتِهِمْ مِنْ شَيْءٍ} [الأنفال: ٧٢] فِي الْمِيرَاثِ {وَإِنِ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ} [الأنفال: ٧٢] يَقُولُ بِأَنَّهُمْ مُسْلِمُونَ {فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ إِلَّا عَلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ} [الأنفال: ٧٢] {وَالَّذِينَ كَفَرُوا بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ} [الأنفال: ٧٣] فِي الْمِيرَاثِ {وَالَّذِينَ آمَنُوا مِنْ بَعْدُ وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا مَعَكُمْ فَأُولَئِكَ مِنْكُمْ} [الأنفال: ٧٥] الَّذِينَ تَوَارَثُوا عَلَى الْهِجْرَةِ فِي كِتَابِ اللَّهِ، ثُمَّ نَسَخَتْهَا الْفَرَائِضُ وَالْمَوَارِيثُ، فَتَوَارَثَ الْأَعْرَابُ وَالْمُهَاجِرُونَ »

1052- Süddî şöyle demiştir: "Miras hususunda birbirlerinin velisidirler, anlamındadır."[529]

[2. İman Edip Hicret Etmeyenler]

1053- Yine âyetin, ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يُهَاجِرُوا﴾ ***"iman edip hicret etmeyenler"*** kesitinde bahsi geçenleri, "bedevîler" olarak tefsir etmiştir.

[3. Velayetin Olmamasının Anlamı]

1054- Âyetin, ﴿مَا لَكُمْ مِنْ وَلَايَتِهِمْ مِنْ شَيْءٍ﴾ ***"onların velayetinden size bir şey yoktur"*** kesitini "miras konusunda bir velayetiniz yoktur" olarak tefsir etmiştir.

[4. Din Hususunda Yardım İstemenin Anlamı]

1055- Âyetin, ﴿وَإِنِ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ﴾ ***"eğer sizden din hususunda yardım isterlerse"*** kesitini: "Müslüman olmaları nedeni ile sizden yardım

529 Taberî, 14/80; Âlûsî, 3/263.

talebinde bulunurlarsa sizinle aralarında sözleşme bulunan bir kavim aleyhine olmaması şartı ile (o Müslümanlara) yardım etmek üzerinize borçtur." şeklinde tefsir etmiştir.

Enfâl 73:

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بَعْضُهُمْ اَوْلِيَاءُ بَعْضٍ اِلَّا تَفْعَلُوهُ تَكُنْ
فِتْنَةٌ فِي الْاَرْضِ وَفَسَادٌ كَبِيرٌ ﴿٧٣﴾

"İnkâr edenler birbirlerinin velisidirler. Eğer böyle yapmazsanız yeryüzünde kargaşa, fitne ve büyük bozgun çıkar." (73)

[1. Âyetteki Velilikten Maksat]

1056- Süddî şöyle demiştir: "Miras hususunda birbirine vâris olmaktan bahsedilir."

Enfâl 74:

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ آوَوْا وَنَصَرُوا
أُولَئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٧٤﴾

"İman edip hicret eden ve Allah yolunda cihad edenler ve (Muhacirleri) barındırıp (onlara) yardım edenler var ya; işte onlar gerçek mü'minlerdir. Onlar için bir bağışlanma ve bol bir rızık vardır." (74)

Enfâl 75:

وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْ بَعْدُ وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا مَعَكُمْ فَاُولٰٓئِكَ مِنْكُمْ وَاُولُوا الْاَرْحَامِ
بَعْضُهُمْ اَوْلٰى بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٧٥﴾

"Sonradan iman eden ve hicret edip de sizinle beraber cihad edenler de sizdendir. Allah'ın Kitabı'na göre yakın akrabalar birbirlerine (vâris olmaya) daha uygundur. Şüphesiz ki Allah her şeyi bilendir." (75)

[1. Miras Konusunda Nesh]

1057- Süddî şöyle demiştir: "Bu âyeti miras âyetleri neshetmiştir ve bu nedenle Allah Teâlâ, ﴿وَأُولُوا الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَى بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ﴾ ***'Allah'ın Kitabı'na göre yakın akrabalar birbirlerine daha uygundur'*** buyurmuştur."[530]

530 Taberî, 14/82.

9. TEVBE SÛRESİ

Tevbe 1:

بَرَاءَةٌ مِنَ اللهِ وَرَسُولِهِ اِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١﴾

"Allah ve Rasûlü'nden kendileriyle antlaşma yapmış olduğunuz müşriklere bir ihtar!" (1)

1. Âyetin Uygulaması

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: « {بَرَاءَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ} [التوبة: ١] قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ، بَرِئَ مِنْ عَهْدِ كُلِّ مُشْرِكٍ، وَلَمْ يُعَاهِدْ بَعْدَهَا إِلَّا مَنْ كَانَ عَاهَدَ، وَأَجْرَى لِكُلِّ مُدَّتَهُمْ

1058- Süddî, bu âyet nâzil olduktan sonra Allah Rasûlü'nün müşriklerle yeni bir anlaşma yapmadığını, sadece daha önce anlaşma yaptıkları ile yeni anlaşmalar yaptığını veya sürelerini uzattığını söylemiştir.[531]

Tevbe 2:

فَسِيحُوا فِي الْاَرْضِ اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ وَاعْلَمُوا اَنَّكُمْ غَيْرُ
مُعْجِزِي اللّٰهِ وَاَنَّ اللهَ مُخْزِي الْكَافِرِينَ ﴿٢﴾

"Yeryüzünde dört ay daha dolaşın. Şunu bilin ki, siz Allah'ı âciz bırakacak değilsiniz; Allah ise, inkârcıları perişan edecektir." (2)

---

531 Taberî, 14/99.

1. Dört Ay İzni

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ، قَالَ: « لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَاتُ إِلَى رَأْسِ أَرْبَعِينَ آيَةً، بَعَثَ بِهِنَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَعَ أَبِي بَكْرٍ وَأَمَّرَهُ عَلَى الْحَجِّ، فَلَمَّا سَارَ فَبَلَغَ الشَّجَرَةَ مِنْ ذِي الْحُلَيْفَةِ أَتْبَعَهُ بِعَلِيٍّ فَأَخَذَهَا مِنْهُ، فَرَجَعَ أَبُو بَكْرٍ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ بِأَبِي أَنْتَ وَأُمِّي أَنَزَلَ فِي شَأْنِي شَيْءٌ؟ قَالَ: «لَا، وَلَكِنْ لَا يُبَلِّغُ عَنِّي غَيْرِي أَوْ رَجُلٌ مِنِّي أَمَا تَرْضَى يَا أَبَا بَكْرٍ أَنَّكَ كُنْتَ مَعِي فِي الْغَارِ، وَأَنَّكَ صَاحِبِي عَلَى الْحَوْضِ؟» قَالَ: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ فَسَارَ أَبُو بَكْرٍ عَلَى الْحَاجِّ، وَعَلِيٌّ يُؤَذِّنُ بِبَرَاءَةَ، فَقَامَ يَوْمَ الْأَضْحَى، فَقَالَ: لَا يَقْرَبَنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ مُشْرِكٌ بَعْدَ عَامِهِ هَذَا، وَلَا يَطُوفَنَّ بِالْبَيْتِ عُرْيَانٌ، وَمَنْ كَانَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَهْدٌ فَلَهُ عَهْدُهُ إِلَى مُدَّتِهِ، وَإِنَّ هَذِهِ أَيَّامُ أَكْلٍ وَشُرْبٍ، وَإِنَّ اللَّهَ لَا يُدْخِلُ الْجَنَّةَ إِلَّا مَنْ كَانَ مُسْلِمًا. فَقَالُوا: نَحْنُ نَبْرَأُ مِنْ عَهْدِكَ وَعَهْدِ ابْنِ عَمِّكَ إِلَّا مِنَ الطَّعْنِ وَالضَّرْبِ، فَرَجَعَ الْمُشْرِكُونَ فَلَامَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا، وَقَالُوا: مَا تَصْنَعُونَ وَقَدْ أَسْلَمَتْ قُرَيْشٌ؟ فَأَسْلَمُوا

1059- Süddî Allah Teâlâ'nın, ﴿اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ﴾ ***"dört ay"*** kesiti ile ilgili şunları söylemiştir: "Bu dört aylık süre, sözleşmesi Zilhicce'nin ilk on günü, Muharrem, Safer, Rebîülevvel ayı ve Rebîülâhir'den on gün içinde yapılmış olanları kapsamaktadır. Allah Rasûlü Hz. Ebû Bekir'i (yaklaşık üç yüz kişilik) Müslümanların başında hac emîri olarak Mekke'ye göndermişti. Bu arada Tevbe sûresi inmiş ve Allah Rasûlü içindeki hükümleri tebliğ etmesi için Hz. Ali'yi de hac kafilesinin peşinden gönderdi. Hz. Ali onlara Zülhuleyfe'de bulunan ağacın yanında yetişti ve hac emîrliğini ondan aldı. Hz. Ebû Bekir geri döndü ve Allah Rasûlü'ne,

'Anam babam sana feda olsun, acaba benim hakkımda bir âyet mi indi?' dedi. Allah Rasûlü,

لَا وَلٰكِنْ لَا يُبَلِّغُ عَنِّي غَيْرِي أَوْ رَجُلٌ مِنِّي أَمَا تَرْضَى يَا أَبَا بَكْرٍ أَنَّكَ كُنْتَ مَعِي فِي الْغَارِ وَأَنَّكَ صَاحِبِي عَلَى الْحَوْضِ '***Hayır, sadece bu tebliği bizzat benim veya benden olan birisinin iletmesi gerekiyordu (Bu yüzden Ali'yi gönderdim). Ey Ebû***

Bekir! Hicret esnasında mağarada benimle olmaktan, yine ahirette Kevser Havuzu'nda benimle birlikte olmaktan razı değil misin?' buyurdu. Ebû Bekir,

'Ey Allah'ın Rasûlü! Bütün bunlardan tabii ki razıyım' dedi. Sonra onu tekrar hac emîri yaptı. Hz. Ali ise bu sûrede geçen hükümleri oradaki hacılara tebliğ edecekti. Hz. Ali kurban günü orada bulunan herkese şu hükümleri okudu:

1- Bu yıldan sonra hiçbir müşrik mescidi harama yaklaşmayacak.

2- Çıplak olarak hiç kimse Kâbe'yi tavaf etmeyecek.

3- Kimin Allah Rasûlü ile anlaşması varsa bu anlaşma son tarihine kadar geçerlidir.

4- Bu günler (oruç tutma değil) yeme içme günleridir.

5- Allah cennete sadece Müslüman (kendisine teslim) olmuş kimseleri girdirecektir.

Bunun üzerine orada bulunan müşrikler, 'Savaş dışında senin de amca oğlunun da anlaşmasını bozuyoruz' dediler. Bir müddet sonra birbirlerini kınayıp şöyle dediler: 'Kureyş bile Müslüman olmuşken siz ne yapıyorsunuz!' Bunun üzerine onlar da Müslüman oldular."[532]

Tevbe 3:

وَاَذَانٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهٖٓ اِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْاَكْبَرِ اَنَّ اللّٰهَ بَرِيٓءٌ
مِنَ الْمُشْرِكِينَ ۙ وَرَسُولُهٗ ۚ فَاِنْ تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ ۚ وَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوٓا
اَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللّٰهِ ۗ وَبَشِّرِ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعَذَابٍ اَلِيمٍ ﴿٣﴾

"Hacc-ı Ekber gününde, Allah ve Rasûlü'nden bütün insanlara bir bildiridir: Allah ve Rasûlü, Allah'a ortak koşanlardan uzaktır. Eğer tevbe ederseniz, bu sizin için hayırlıdır. Ama yüz çevirirseniz, şunu iyi bilin ki, siz Allah'ı âciz bırakabilecek değilsiniz. İnkârcılara, elem dolu bir azabı müjdele!" (3)

532 Taberî, 14/108; İbn Kesîr, 2/332. Bu rivâyetin tahrici Hâkim tarafından yapılmıştır. Buhârî ve Müslim bu rivâyeti tahriç etmemiştir. Zehebî de bu hususta Hâkim'in rivâyetini tahriç etmiştir.

1. Hacc-ı Ekber Günü

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، [عَنِ السُّدِّيِّ، قَالَ: « يَوْمُ الْأَضْحَى: يَوْمُ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ »

1060- Süddî şöyle demiştir: "Kurban Bayramı günü, Haccı Ekber günüdür."[533]

Tevbe 4:

اِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْئًا وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ اَحَدًا فَاَتِمُّوا اِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ اِلٰى مُدَّتِهِمْ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿٤﴾

"Ancak kendileriyle antlaşma yaptığınız müşriklerden hiçbir şeyi size eksik bırakmayan ve sizin aleyhinize herhangi bir kimseye arka çıkmayanlar dışındadır. Onların antlaşmalarını, süreleri bitinceye kadar tamamlayınız. Allah (haksızlıktan) sakınanları sever." (4)

1. Süreleriyle Kastedilen

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، [عَنِ السُّدِّيِّ: « {فَأَتِمُّوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَى مُدَّتِهِمْ} [التوبة: ٤] يَقُولُ: إِلَى أَجَلِهِمْ »

1061- Süddî Allah Teâlâ'nın, ﴿إِلَى مُدَّتِهِمْ﴾ ***"sürelerine kadar"*** ifadesiyle ilgili şöyle demiştir: "Kendilerine şart koşulan süreleri kastedilmektedir."[534]

2. İstisna Edilen Müşrikler

وَأَخْرَجَ أَبُو الشَّيْخِ عَنِ السُّدِّيِّ فِي قَوْلِهِ: إِلَّا الَّذِينَ عاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ قَالَ: هَؤُلَاءِ بَنُو ضَمْرَةَ وَبَنُو مُدْلِجٍ مِنْ بَنِي كِنَانَةَ كَانُوا حُلَفَاءَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي غَزْوَةِ الْعَشِيرَةِ مِنْ بَطْنِ يَنْبُعَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْئاً ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوا عَهْدَكُمْ بِغَدْرٍ وَلَمْ يُظاهِرُوا

533 Taberî, 14/126.
534 Taberî, 14/132.

عَلَيْكُمْ أَحَداً قَالَ: لَمْ يُظَاهِرُوا عَدُوَّكُمْ عَلَيْكُمْ فَأَتِمُّوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلى مُدَّتِهِمْ يَقُولُ: أَجْلُهُمُ الَّذِي شَرَطْتُمْ لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ يَقُولُ: الَّذِينَ يَتَّقُونَ اللَّهَ فِيمَا حُرِّمَ عَلَيْهِمْ فَيُوفُونَ بِالْعَهْدِ قَالَ: فَلَمْ يُعَاهِدِ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْدَ هَؤُلَاءِ الْآيَاتِ أَحَدًا

1062- Ebû Şeyh, Süddî'den yaptığı tahriçte onun ﴿إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾ ***"ancak sözleşme yaptığınız müşrikler müstesnadır"*** ifadesini şöyle tefsir ettiğini söylemiştir: "Bunlar; Damreoğulları, Müdlicoğulları ve Kinâne'den iki öbek. Bunlar Tebîoğullarından olan Tebük Gazvesi'ndeki Allah Rasûlü'nün müttefiki idiler."

[3. Eksik Etmeme ve Destek Çıkmamakla Kastedilen]

1063- Âyetin, ﴿ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْئًا وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَدًا﴾ ***"sonra size hiçbir şeyi eksik etmeyen ve size karşı kimseye destek çıkmayan"*** kesitini: "Anlaşmasını bozmayan ve aleyhinize düşmanlarınıza arka çıkmayanlar" şeklinde tefsir etmiştir.

[4. Müttakilerle Kastedilen]

1064- Süddî Allah'ın, ﴿إِنَّ اللهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ﴾ ***"şüphesiz ki Allah sakınanları sever"*** ifadesini: "Allah'ın haram kıldığı şeylerden sakınanlar ve verdiği sözü yerine getirenler kastedilmektedir. Bu âyetlerden sonra Allah Rasûlü kimse ile anlaşma yapmadı" şeklinde tefsir etmiştir.[535]

Tevbe 5:

فَإِذَا انْسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَاحْصُرُوهُمْ وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ ۚ فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَآتَوُا الزَّكٰوةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ ۚ إِنَّ اللهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥﴾

"Haram aylar çıkınca müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün; onları yakalayın, onları hapsedin ve oturup her gözetleme noktasında onları bekleyin. Eğer tevbe eder, namazı dosdoğru kılar, zekâtı da verirlerse artık yollarını serbest bırakın. Allah yarlığayan, esirgeyendir." (5)

535 Suyûtî, 3/212; Şevkânî, 2/338.

1. Haram Aylar

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: « {فَإِذَا انْسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ} [التوبة: ٥] وَهِيَ الْأَرْبَعَةُ الَّتِي عَدَدْتُ لَكَ، يَعْنِي عِشْرِينَ مِنْ ذِي الْحِجَّةِ وَالْمُحَرَّمَ وَصَفَرَ وَرَبِيعًا الْأَوَّلَ وَعَشْرًا مِنْ شَهْرِ رَبِيعٍ الْآخَرِ »

1065- Ahmed b. Mufaddal → Esbât kanalıyla gelen rivâyette Süddî'den, Allah Teâlâ'nın, ﴿الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ﴾ ***"haram aylar"*** ifadesini: "Zilhicce ayının yirmi günü, Muharrem, Safer, Rebîülevvel ve Rebîülâhir'den on gün" olarak tefsir ettiği nakledilmiştir.[536]

2. Nesh

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ، قَالَ: ثنا أَبُو أَحْمَدَ، قَالَ: ثنا سُفْيَانُ، عَنْ جُوَيْبِرٍ، عَنِ الضَّحَّاكِ: « {فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ} [التوبة: ٥] نَسَخَتْهَا: {فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً} [محمد: ٤] » قَالَ: ثنا سُفْيَانُ، عَنِ السُّدِّيِّ، مِثْلَهُ

1066- Kurtubî Süddî'den, Allah Teâlâ'nın, ﴿حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ﴾ ***"onları bulduğunuz yerde"*** sözüyle ilgili, "Bu âyet, ﴿فَإِمَّا مَنًّا﴾ ***'... ya minnet ile...'*** şeklinde başlayan âyet ile mensuhtur"[537] dediğini nakletmiştir.[538]

Tevbe 6:

وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللهِ ثُمَّ أَبْلِغْهُ مَأْمَنَهُ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦﴾

"Eğer Allah'a ortak koşanlardan biri senden sığınma talebinde bulunursa, Allah'ın kelâmını işitebilmesi için ona sığınma hakkı tanı. Sonra da onu güven içinde olacağı yere ulaştır. Bu, onların bilmeyen bir kavim olmaları sebebiyledir." (6)

536 Taberî, 14/136; İbn Kesîr, 2/336; Suyûtî, 3/213; Şevkânî, 3/338.
537 Muhammed, 47/4.
538 Kurtubî, 4/4912.

1. Allah'ın Kelamıyla Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: « {فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ} [التوبة: ٦] أَمَّا كَلَامُ اللَّهِ: فَالْقُرْآنُ »

1067- Ahmed b. Mufaddal → Esbât kanalıyla gelen rivâyette Süddî'den Allah Teâlâ'nın, ﴿كَلَامَ اللهِ﴾ ***"Allah'ın kelamı"*** ifadesini "Kur'ân" olarak tefsir ettiği nakledilmiştir.[539]

2. Nesh

أَخْرَجَهُ الْقُرْطُبِي، عَنِ السُّدِّيِّ قَالَ: هذِهِ مَنْسُوخَةٌ بِقَوْلِهِ تَعالَي وَقاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَما يُقاتِلُونَكُمْ كَافَّةً [التوبة: ٣٦]

1068- Kurtubî Süddî'nin şöyle dediğini nakletmiştir: "Bu âyet, ﴿وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَآفَّةً﴾ ***'müşriklerle topyekün savaşın'*** âyeti ile neshedilmiştir."[540]

Tevbe 7:

كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِنْدَ اللهِ وَعِنْدَ رَسُولِهِ إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ۚ فَمَا اسْتَقَامُوا لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ ۖ إِنَّ اللهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿٧﴾

"Mescid-i Harâm'ın yanında kendileriyle antlaşma yaptıklarınızın dışında müşriklerin Allah ve Rasûlü yanında nasıl (muteber) bir ahdi olabilir? Onlar size karşı dürüst davrandıkları müddetçe siz de onlara dürüst davranın. Çünkü Allah (ahdi bozmaktan) sakınanları sever." (7)

1. Âyette Bahsedilenler Kimlerdir?

حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ: « {كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ رَسُولِهِ إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ فَمَا اسْتَقَامُوا لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ} [التوبة: ٧] هُمْ بَنُو جَذِيمَةَ بْنِ الدِّيلِ»

539 Taberî, 14/139; İbn Kesîr, 2/337; Şevkânî, 3/339.
540 Kurtubî, 4/4915.

1069- Ahmed b. Mufaddal → Esbât kanalıyla Süddî'den şöyle dediği nakledilmiştir: "Bunlar, Cüzeyme b. Deyl kabilesidir."[541]

Tevbe 8:

كَيْفَ وَإِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ لَا يَرْقُبُوا فِيكُمْ إِلًّا وَلَا ذِمَّةً يُرْضُونَكُمْ
بِأَفْوَاهِهِمْ وَتَأْبَى قُلُوبُهُمْ وَأَكْثَرُهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٨﴾

"Nasıl olabilir ki! Onlar size galip gelselerdi, sizin hakkınızda ne ahit ne de antlaşma gözetirlerdi. Onlar ağızlarıyla sizi razı ediyorlar, hâlbuki kalpleri (buna) karşı çıkıyor. Çünkü onların çoğu yoldan çıkmışlardır." (8)

1. Müşriklerin Galip Gelmesi Durumunda Yapacakları Şeyler

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: « {كَيْفَ وَإِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ} [التوبة: ٨] الْمُشْرِكُونَ، لَا يَرْقُبُوا فِيكُمْ عَهْدًا وَلَا قَرَابَةً وَلَا مِيثَاقًا »

1070- Süddî şöyle demiştir: "Müşrikler size galip gelseler ne anlaşma ne akrabalık bağı tanırlar ne de verdikleri sözde dururlar."[542]

Tevbe 9:

اشْتَرَوْا بِآيَاتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِهِ إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩﴾

"Allah'ın âyetlerini az bir karşılığa değiştiler de insanları O'nun yolundan alıkoydular. Bunların yapmakta oldukları şeyler gerçekten ne kötüdür!" (9)

541 Taberî, 14/141; Suyûtî, 3/214; Şevkânî, 3/340.
542 Taberî, 14/147; İbn Kesîr, 2/338.

Tevbe 10:

لَا يَرْقُبُونَ فِي مُؤْمِنٍ إِلًّا وَلَا ذِمَّةً وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُعْتَدُونَ ﴿١٠﴾

"Bir mü'min hakkında ne akrabalık (bağlarını) ne de antlaşma (yükümlülüğünü) gözetirler. İşte onlar taşkınlık yapanların ta kendileridir." (10)

Tevbe 11:

فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَإِخْوَانُكُمْ فِي
الدِّينِ وَنُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿١١﴾

"Fakat tevbe edip namazı kılar ve zekâtı verirlerse, artık onlar sizin din kardeşlerinizdir. Bilen bir kavme âyetleri işte böyle ayrı ayrı açıklarız." (11)

Tevbe 12:

وَإِنْ نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا فِي دِينِكُمْ فَقَاتِلُوا
أَئِمَّةَ الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَا أَيْمَانَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ ﴿١٢﴾

"Eğer sizinle yaptıkları antlaşmadan sonra kalkıp yeminlerini bozar ve dininize saldırırlarsa, küfrün önderlerine karşı savaşın. Çünkü onlar yeminleri olmayan adamlardır. (Onlara karşı savaşırsanız) umulur ki küfre son verirler." (12)

1. Müşriklerle Hangi Durumda Savaşılır?

[حَدَّثَنَا الْقَاسِمُ، قَالَ: ثنا الْحُسَيْنُ، قَالَ: ثني حَجَّاجٌ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: « {وَإِنْ نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ} [التوبة: ١٢] إِلَى: {يَنْتَهُونَ} [التوبة: ١٢] هَؤُلَاءِ قُرَيْشٌ، يَقُولُ: إِنْ نَكَثُوا عَهْدَهُمُ الَّذِي عَاهَدُوا عَلَى الْإِسْلَامِ وَطَعَنُوا فِيهِ، فَقَاتِلُوهُمْ »

1071- Süddî şöyle demiştir: "Bunlar Kureyşlilerdir. Şayet İslâm üzere verdikleri sözlerini bozarlar ve İslâm'a saldırırlarsa onlarla bu durumda savaşın, denilmektedir."[543]

Tevbe 13:

اَلَا تُقَاتِلُونَ قَوْمًا نَكَثُوٓا اَيْمَانَهُمْ وَهَمُّوا بِاِخْرَاجِ الرَّسُولِ وَهُمْ بَدَؤُكُمْ
اَوَّلَ مَرَّةٍ اَتَخْشَوْنَهُمْ ۚ فَاللّٰهُ اَحَقُّ اَنْ تَخْشَوْهُ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٣﴾

"Yeminlerini bozan, Peygamber'i yurdundan çıkarmaya kalkışan ve üstelik savaşı ilk başlatan bir kavimle savaşmaz mısınız? Yoksa onlardan korkuyor musunuz? Oysa Allah, eğer siz gerçek mü'minler iseniz kendisinden korkmanıza daha lâyıktır." (13)

1. Yeminlerini Bozmalarıyla Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ مُفَضَّلٍ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ، قَوْلُهُ: « {أَلَا تُقَاتِلُونَ قَوْمًا نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ} [التوبة: ١٣] مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ {وَهَمُّوا بِإِخْرَاجِ الرَّسُولِ} [التوبة: ١٣] يَقُولُ: هَمُّوا بِإِخْرَاجِهِ فَأَخْرَجُوهُ. {وَهُمْ بَدَءُوكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ} بِالْقِتَالِ»

1072- Süddî Allah Teâlâ'nın, ﴿نَكَثُوٓا اَيْمَانَهُمْ﴾ ***"yeminlerini bozarlarsa"*** kesitini: "Söz verdikten sonra yeminleri bozanlarsa, anlamındadır" şeklinde tefsir etmiştir.

[2. Rasûlü Çıkarmaya Yeltenmekle Kastedilen]

1073- Âyetin, ﴿وَهَمُّوا بِاِخْرَاجِ الرَّسُولِ﴾ ***"ve Rasûlü çıkarmaya kalkarlarsa"*** kesitini: "Peygamber'i yurdundan çıkarmaya kalkışan ve bizzat bunu fiiliyata dökenler" şeklinde tefsir etmiştir.

543 Taberî, 14/149.

[3. İlk Olarak Başlamalarıyla Kastedilen]

1074- Yine âyetin, ﴿وَهُمْ بَدَؤُكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ﴾ ***"onlar size ilk olarak başlamışlardır"*** kesitini: "savaşı ilk başlatan taraf" şeklinde tefsir etmiştir.[544]

Tevbe 14:

قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبْهُمُ اللهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنْصُرْكُمْ
عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ ﴿١٤﴾

"Onlarla savaşın ki, Allah sizin ellerinizle onları cezalandırsın; onları rezil etsin, sizi onlara galip kılsın ve mü'min toplumun kalplerini ferahlatsın." (14)

1. Kalplerine Şifa Vermekle Kastedilen

[حَدَّثَنَا ابْنُ وَكِيعٍ، قَالَ: ثنا عَمْرُو بْنُ مُحَمَّدٍ الْعَنْقَزِيُّ، عَنْ أَسْبَاطٍ، عَنِ السُّدِّيِّ: « {وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ} [التوبة: ١٤] قَالَ: خُزَاعَةُ يَشْفِ صُدُورَهُمْ مِنْ بَنِي بَكْرٍ »

1075- Hüseyn b. Amr b. Muhammed el-Ankazî → Esbât kanalıyla gelen rivâyette Süddî'nin şöyle dediği nakledilmiştir: "Bekiroğullarının yaptığı tecavüze karşı Huzâaoğullarının kalplerine şifa versin, anlamındadır."

Tevbe 15:

وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ وَيَتُوبُ اللهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ وَاللهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٥﴾

"Ve onların (mü'minlerin) kalplerinden öfkeyi gidersin. Allah dilediğinin tevbesini kabul eder. Allah bilendir, hikmet sahibidir." (15)

544 Taberî, 14/149; Âlûsî, 3/263.

1. Kalplerindeki Öfkenin Giderilmesinden Maksat

[حَدَّثَنِي ابْنُ وَكِيعٍ، قَالَ: ثنا عَمْرُو بْنُ مُحَمَّدٍ الْعَنْقَزِيُّ، عَنْ أَسْبَاطٍ،] عَنِ السُّدِّيِّ: « {وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ} [التوبة: ١٥] حِينَ قَتَلَهُمْ بَنُو بَكْرٍ وَأَعَانَتَهُمْ قُرَيْشٌ »

1076- Süddî âyetin, ﴿وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ﴾ ***"kalplerinde öfkeyi gidersin"*** kesitini: "Bekiroğulları Kureyş'in yardımı ile onları öldürürken Huzâaoğullarının kalplerinden öfkeyi gidersin diye onlarla savaşın" şeklinde tefsir etmiştir.[545]

Tevbe 16:

اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تُتْرَكُوا وَلَمَّا يَعْلَمِ اللّٰهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَلَمْ يَتَّخِذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلَا رَسُولِهِ وَلَا الْمُؤْمِنِينَ وَلِيجَةً وَاللّٰهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾

"Yoksa, Allah, sizden cihad edip Allah, Peygamber ve mü'minlerden başkasını kendilerine sırdaş edinmeyenleri ortaya çıkarmadan bırakılacağınızı mı sandınız? Allah yaptıklarınızdan haberdardır." (16)

1. ﴿وَلِيجَة﴾ "velîceten" İfadesi

حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ: « {وَلَا الْمُؤْمِنِينَ وَلِيجَةً} [التوبة: ١٦] يَتَوَلَّجَهَا مِنَ الْوَلَايَةِ لِلْمُشْرِكِينَ »

1077- Ahmed b. Mufaddal → Esbât kanalıyla gelen rivâyette Süddî, âyette geçen ﴿وَلِيجَة﴾ ***"velîceten"*** ifadesini: "müşriklerle dostluk" şeklinde tefsir etmiştir.[546]

Tevbe 17:

مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ اَنْ يَعْمُرُوا مَسَاجِدَ اللّٰهِ شَاهِدِينَ عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ بِالْكُفْرِ ۚ اُولٰٓئِكَ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ ۚ وَفِي النَّارِ هُمْ خَالِدُونَ ﴿١٧﴾

545 Taberî, 14/160; İbn Kesîr, 2/339; Şevkânî, 3/334.
546 Taberî, 14/164.

"Allah'a ortak koşanların, inkârlarına bizzat kendileri şahitlik edip dururken, Allah'ın mescitlerini imar etmeleri düşünülemez. Onların bütün amelleri boşa gitmiştir. Onlar ateşte ebedî kalacaklardır." (17)

1. Kendilerinin Küfrüne Tanıklık Edenler Kimlerdir?

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ، قَوْلُهُ: « {مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ أَنْ يَعْمُرُوا مَسَاجِدَ اللَّهِ شَاهِدِينَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ بِالْكُفْرِ} [التوبة: ١٧] يَقُولُ: مَا يَنْبَغِي لَهُمْ أَنْ يَعْمُرُوهَا » وَأَمَّا {شَاهِدِينَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ بِالْكُفْرِ} [التوبة: ١٧] فَإِنَّ النَّصْرَانِيَّ يُسْأَلُ: مَا أَنْتَ؟ فَيَقُولُ: نَصْرَانِيٌّ، وَالْيَهُودِيُّ، فَيَقُولُ: يَهُودِيٌّ، وَالصَّابِئُ، فَيَقُولُ: صَابِئٌ، وَالْمُشْرِكُ يَقُولُ إِذَا سَأَلْتَهُ: مَا دِينُكَ؟ فَيَقُولُ: مُشْرِكٌ، لَمْ يَكُنْ لِيَقُولَهُ أَحَدٌ إِلَّا الْعَرَبَ

1078- Süddî şöyle demiştir: "Müşriklerin Allah'ın mescitlerini imar etmeleri olmaz. Allah'ın ﴿شَاهِدِينَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ بِالْكُفْرِ﴾ ***'kendilerinin küfrüne tanık oldukları halde'*** sözü bunu gösterir. Çünkü Hristiyan birisine dinin nedir, dendiğinde 'Ben Hristiyanım' der. Aynı şekilde Yahudi birisine dinini sorduğunda Yahudi, Sâbiî birisini sorduğunda Sâbiî, müşrik birisine sorsan müşrikim der. Araplardan başka müşrikim diyen (küfrüne şahitlik eden) birisi yoktur!"[547]

Tevbe 18:

إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا اللَّهَ فَعَسَى أُولَئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴿١٨﴾

"Allah'ın mescitlerini, ancak Allah'a ve ahiret gününe inanan, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler imar eder. İşte onların doğru yolu bulanlardan olmaları umulur." (18)

547 Taberî, 14/166; İbn Kesîr, 2/340.

Tevbe 19:

اَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ لَا يَسْتَوُۥنَ عِنْدَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظّٰلِمِينَ ﴿١٩﴾

"Siz hacılara su vermeyi ve Mescid-i Harâm'ı onarmayı, Allah'a ve ahiret gününe iman edip de Allah yolunda cihad edenlerle bir mi tutuyorsunuz? Hâlbuki onlar Allah katında bir değillerdir. Allah zalimler topluluğunu hidâyete erdirmez." (19)

1. Nüzûl Sebebi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: « {أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللَّهِ} [التوبة: ١٩] قَالَ: افْتَخَرَ عَلِيٌّ وَعَبَّاسٌ وَشَيْبَةُ بْنُ عُثْمَانَ، فَقَالَ الْعَبَّاسُ: أَنَا أَفْضَلُكُمْ، أَنَا أَسْقِي حُجَّاجَ بَيْتِ اللَّهِ، وَقَالَ شَيْبَةُ: أَنَا أَعْمُرُ مَسْجِدَ اللَّهِ، وَقَالَ عَلِيٌّ: أَنَا هَاجَرْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأُجَاهِدُ مَعَهُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ: {الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ} [التوبة: ٢٠] إِلَى: {نُعَيْمٍ مُقِيمٍ} [التوبة: ٢١]»

1079- Süddî bu âyetin tefsiri ile ilgili şunları söylemiştir: "Ali, Abbas ve Şeybe b. Osman kendi aralarında şöyle övündüler. Abbâs, 'İçinizde en faziletli benim, çünkü Allah'ın evine gelenlere su dağıtıyorum!' dedi. Şeybe, 'Hayır, içinizde en faziletli benim, çünkü Allah'ın evini onarıyorum!' dedi. Ali, 'Hayır, en faziletliniz benim, çünkü Allah Rasûlü ile hicret ettim ve onunla birlikte cihada katıldım' dedi. Bunun üzerine Allah Teâlâ, ﴿يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّاتٍ لَهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُقِيمٌ﴾ ***'Rableri onları katından bir rahmet, rıza ve içerisinde kalıcı bir nimet bulunan kendilerine ait olacak cennetlerle müjdelemektedir'*** âyetini indirdi."[548]

548 Tevbe, 9/21.

Tevbe 20:

الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ
أَعْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿٢٠﴾

"İman edip hicret eden ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad eden kimselerin mertebeleri, Allah katında daha üstündür. İşte onlar, başarıya erenlerin ta kendileridir." (20)

Tevbe 21:

يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّاتٍ لَهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُقِيمٌ ﴿٢١﴾

"Rableri onlara, kendi katından bir rahmet, bir hoşnutluk ve kendilerine içinde tükenmez nimetler bulunan cennetler müjdelemektedir." (21)

Tevbe 22:

خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٢٢﴾

"Onlar orada ebedî kalacaklardır. Şüphesiz, Allah katında büyük bir mükâfat vardır." (22)

Tevbe 23:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا آبَاءَكُمْ وَإِخْوَانَكُمْ أَوْلِيَاءَ إِنِ اسْتَحَبُّوا الْكُفْرَ
عَلَى الْإِيمَانِ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٣﴾

"Ey iman edenler! Eğer küfrü imana tercih ederlerse, babalarınızı ve kardeşlerinizi bile dost edinmeyin. İçinizden kim onları dost edinirse, işte onlar, zalimlerin ta kendileridir." (23)

Tevbe 24:

قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٤﴾

"De ki: 'Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, hısım akrabanız kazandığınız mallar, kesada uğramasından korktuğunuz ticaret, hoşlandığınız meskenler size Allah'tan, Rasûlü'nden ve Allah yolunda cihad etmekten daha sevgili ise, artık Allah emrini getirinceye kadar bekleyin. Allah fasıklar topluluğunu hidâyete erdirmez.'" (24)

1. Kesada Uğramasından Korkulan Ticaret

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: «{وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا} [التوبة: ٢٤] يَقُولُ: تَخْشَوْنَ أَنْ تَكْسَدَ فَتَبِيعُوهَا. {وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَا} [التوبة: ٢٤] قَالَ: هِيَ الْقُصُورُ وَالْمَنَازِلُ»

1080- Süddî âyetin, ﴿تِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا﴾ ***"kesadından korktuğunuz ticaret"*** kesitini: "Kesada uğramasından korkup da sattığınız mallar" şeklinde tefsir etmiştir.

[2. Razı Olunan Meskenler]

1081- Yine âyette geçen, ﴿وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَا﴾ ***"razı olduğunuz meskenler"*** ifadesini: "saraylar ve evler" olarak tefsir etmiştir.[549]

Tevbe 25:

لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُمْ مُدْبِرِينَ ﴿٢٥﴾

549 Taberî, 14/172; Kurtubî, 4/2931; İbn Kesîr, 2/324.

"Andolsun ki Allah, birçok yerde (savaş alanlarında) ve Huneyn Savaşı'nda size yardım etmişti. Hani, çokluğunuz size kendinizi beğendirmiş, fakat sizi hezimete uğramaktan kurtaramamıştı. Yeryüzü bütün genişliğine rağmen size dar gelmişti, sonunda (bozularak) gerisin geri dönmüştünüz." (25)

1. Huneyn Savaşı'ndaki İmtihan

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: {لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ} [التوبة: ٢٥] الْآيَةَ: إِنَّ رَجُلًا مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ حُنَيْنٍ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ لَنْ نُغْلَبَ الْيَوْمَ مِنْ قِلَّةٍ، وَأَعْجَبَتْهُ كَثْرَةُ النَّاسِ، وَكَانُوا اثْنَيْ عَشَرَ أَلْفًا. فَسَارَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَوُكِّلُوا إِلَى كَلِمَةِ الرَّجُلِ، فَانْهَزَمُوا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، غَيْرَ الْعَبَّاسِ وَأَبِي سُفْيَانَ بْنِ الْحَارِثِ وَأَيْمَنَ ابْنِ أُمِّ أَيْمَنَ، قُتِلَ يَوْمَئِذٍ بَيْنَ يَدَيْهِ. فَنَادَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَيْنَ الْأَنْصَارُ؟ أَيْنَ الَّذِينَ بَايَعُوا تَحْتَ الشَّجَرَةِ؟» فَتَرَاجَعَ النَّاسُ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ الْمَلَائِكَةَ بِالنَّصْرِ، فَهَزَمُوا الْمُشْرِكِينَ يَوْمَئِذٍ، وَذَلِكَ قَوْلُهُ: {ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنْزَلَ جُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا} [التوبة: ٢٦] الْآيَةَ

1082- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "Huneyn Savaşı'nda sahabeden birisi sayısı on iki bin olan Müslümanların çokluğu ile övünüp Allah Rasûlü'ne şöyle dedi:

'Biz bugün yenilirsek bu sayımızın azlığından olmayacaktır.' Allah Rasûlü ilerledi fakat Müslümanlar bu adamın sözüne itimat ettikleri için düşman karşısında büyük bir hezimet yaşadılar. Allah Rasûlü'nün yanında Abbas ve Ebû Süfyân dışında kimse kalmamıştı. Eymen b. Ümmü Eymen, Allah Rasûlü'nün hemen önünde öldürüldü. Allah Rasûlü:

أَيْنَ الْأَنْصَارُ أَيْنَ الَّذِينَ بَايَعُوا تَحْتَ الشَّجَرَةِ

'Ensar nerede, Rıdvan ağacının altında biat sözü verenler nerede?' diye seslendi. Herkes geri dönüp onun bu sesine doğru gelince Allah

destek için meleklerini gönderdi ve yaşanan çatışmada müşrikleri hezimete uğrattılar."[550]

Tevbe 26:

ثُمَّ أَنْزَلَ اللهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنْزَلَ جُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَذٰلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ ﴿٢٦﴾

"Sonra Allah, Rasûlü ile mü'minler üzerine sekînetini (sükûnet ve huzur duygusu) indirdi, sizin görmediğiniz ordular (melekler) indirdi de kâfirlere azap etti. İşte bu, o kâfirlerin cezasıdır." (26)

1. İnkâr Edenlere Allah'ın Azap Etmesinin Anlamı

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، [عَنِ السُّدِّيِّ: « {وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا} [التوبة: ٢٦] يَقُولُ: قَتَلَهُمْ بِالسَّيْفِ »

1083- Süddî Allah Teâlâ'nın, ﴿وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ ***"inkâr edenlere azap etti"*** kesitini: "Onları kılıç ile öldürdü" şeklinde tefsir etmiştir.

Tevbe 27:

ثُمَّ يَتُوبُ اللَّهُ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ عَلَى مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٧﴾

"Sonra Allah, bunun ardından yine dilediği kimsenin tevbesini kabul eder. Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir." (27)

Tevbe 28:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَذَا وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ إِنْ شَاءَ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٨﴾

"Ey iman edenler! Allah'a ortak koşanlar ancak bir pislikten ibarettir. Artık bu yıllarından sonra, Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar.

550 Taberî, 14/189; Suyûtî, 3/225; Şevkânî, 3/349.

Eğer yoksulluktan korkarsanız, Allah dilerse lütfuyla sizi zengin kılar. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir." (28)

Tevbe 29:

قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا
حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ
حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ ﴿٢٩﴾

"Kendilerine kitap verilenlerden Allah'a ve ahiret gününe iman etmeyen, Allah'ın ve Rasûlü'nün haram kıldığını haram saymayan ve hak din İslâm'ı din edinmeyen kimselerle, küçülerek (boyun eğerek) kendi elleriyle cizyeyi verinceye kadar savaşın." (29)

Tevbe 30:

وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللَّهِ وَقَالَتِ النَّصَارَى الْمَسِيحُ ابْنُ اللَّهِ ذَٰلِكَ قَوْلُهُمْ
بِأَفْوَاهِهِمْ يُضَاهِئُونَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ قَاتَلَهُمُ اللَّهُ أَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ﴿٣٠﴾

"Yahudiler, 'Üzeyir, Allah'ın oğludur' dediler. Hristiyanlar ise, 'Îsâ Mesih, Allah'ın oğludur' dediler. Bu, onların ağızlarıyla söyledikleri (gerçeği yansıtmayan) sözleridir. Onların bu sözleri önceki inkârcıların sözlerine benziyor. Allah, onları kahretsin. Nasıl da haktan çevriliyorlar!" (30)

1. Üzeyir'i Allah'ın Oğlu Olarak Nitelemeleri

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، [عَنِ السُّدِّيِّ: « {وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللَّهِ} [التوبة: ٣٠] إِنَّمَا قَالَتْ ذَلِكَ؛ لِأَنَّهُمْ ظَهَرَتْ عَلَيْهِمُ الْعَمَالِقَةُ فَقَتَلُوهُمْ، وَأَخَذُوا التَّوْرَاةَ، وَذَهَبَ عُلَمَاؤُهُمُ الَّذِينَ بَقُوا فَدَفَنُوا كُتُبَ التَّوْرَاةِ فِي الْجِبَالِ. وَكَانَ عُزَيْرٌ غُلَامًا يَتَعَبَّدُ فِي رُءُوسِ الْجِبَالِ لَا يَنْزِلُ إِلَّا يَوْمَ عِيدٍ، فَجَعَلَ الْغُلَامُ يَبْكِي وَيَقُولُ: رَبِّ تَرَكْتُ بَنِي إِسْرَائِيلَ بِغَيْرِ عَالِمٍ، فَلَمْ يَزَلْ يَبْكِي حَتَّى سَقَطَتْ

أَشْفَارُ عَيْنَيْهِ. فَنَزَلَ مَرَّةً إِلَى الْعِيدِ، فَلَمَّا رَجَعَ إِذَا هُوَ بِامْرَأَةٍ قَدْ مُثِّلَتْ لَهُ عِنْدَ قَبْرٍ مِنْ تِلْكَ الْقُبُورِ تَبْكِي وَتَقُولُ: يَا مُطْعِمَاهُ، وَيَا كَاسِيَاهُ، فَقَالَ لَهَا: وَيْحَكِ، مَنْ كَانَ يُطْعِمُكِ وَيَكْسُوكِ وَيَسْقِيكِ وَيَنْفَعُكِ قَبْلَ هَذَا الرَّجُلِ؟ قَالَتِ: اللَّهُ. قَالَ: فَإِنَّ اللَّهَ حَيٌّ لَمْ يَمُتْ. قَالَتْ: يَا عُزَيْرُ، فَمَنْ كَانَ يُعَلِّمُ الْعُلَمَاءَ قَبْلَ بَنِي إِسْرَائِيلَ؟ قَالَ: اللَّهُ. قَالَتْ: فَلِمَ تَبْكِي عَلَيْهِمْ؟ فَلَمَّا عَرَفَ أَنَّهُ قَدْ خُصِمَ وَلَّى مُدْبِرًا، فَدَعَتْهُ فَقَالَتْ: يَا عُزَيْرُ إِذَا أَصْبَحْتَ غَدًا فَأْتِ نَهْرَ كَذَا وَكَذَا فَاغْتَسِلْ فِيهِ، ثُمَّ اخْرُجْ فَصَلِّ رَكْعَتَيْنِ، فَإِنَّهُ يَأْتِيكَ شَيْخٌ فَمَا أَعْطَاكَ فَخُذْهُ، فَلَمَّا أَصْبَحَ، انْطَلَقَ عُزَيْرٌ إِلَى ذَلِكَ النَّهْرِ، فَاغْتَسَلَ فِيهِ، ثُمَّ خَرَجَ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ، فَجَاءَهُ الشَّيْخُ فَقَالَ: افْتَحْ فَمَكَ، فَفَتَحَ فَمَهُ، فَأَلْقَى فِيهِ شَيْئًا كَهَيْئَةِ الْجَمْرَةِ الْعَظِيمَةِ مُجْتَمِعًا كَهَيْئَةِ الْقَوَارِيرِ ثَلَاثَ مِرَارٍ. فَرَجَعَ عُزَيْرٌ وَهُوَ مِنْ أَعْلَمِ النَّاسِ بِالتَّوْرَاةِ، فَقَالَ: يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ، إِنِّي قَدْ جِئْتُكُمْ بِالتَّوْرَاةِ. فَقَالُوا يَا عُزَيْرُ مَا كُنْتَ كَذَّابًا. فَعَمَدَ فَرَبَطَ عَلَى كُلِّ أُصْبُعٍ لَهُ قَلَمًا، وَكَتَبَ بِأَصَابِعِهِ كُلِّهَا، فَكَتَبَ التَّوْرَاةَ كُلَّهَا. فَلَمَّا رَجَعَ الْعُلَمَاءُ أُخْبِرُوا بِشَأْنِ عُزَيْرٍ، فَاسْتَخْرَجَ أُولَئِكَ الْعُلَمَاءُ كُتُبَهُمُ الَّتِي كَانُوا دَفَنُوهَا مِنَ التَّوْرَاةِ فِي الْجِبَالِ، وَكَانَتْ فِي خَوَابٍ مَدْفُونَةٍ، فَعَارَضُوهَا بِتَوْرَاةِ عُزَيْرٍ فَوَجَدُوهَا مِثْلَهَا، فَقَالُوا: مَا أَعْطَاكَ اللَّهُ هَذَا إِلَّا أَنَّكَ ابْنُهُ »

1084- Süddî şunları söylemiştir: "Üzeyir için Allah'ın oğlu demeleri şu olayla ilgilidir: Amâlika kavmi İsrâiloğullarına galip gelmiş ve onları öldürmüş, sonra Tevrat'ı da alıp götürmüşlerdi. Geriye kalan âlimler Tevrat ile ilgili kitapları götürüp dağlara gömdüler. Üzeyir genç bir delikanlıydı ve dağda yaşıyordu. Orada kendisini tamamen ibadete vermişti ve sadece bayramlarda insanların arasına karışırdı. Bu olaydan sonra ağlıyor ve 'Allah'ım! İsrâiloğullarını âlimsiz bıraktın' diyordu. Sürekli ağlaması nedeni ile gözlerindeki kirpikler düşmüştü. Bir ara yine bayram nedeni ile dağdan inip insanların arasına karıştı. Yolda kabir başında bir kadınla karşılaştı. Bu kadın ağlıyor ve kabirdekine hitap ederek şöyle diyordu:

'Ah beni yediren, vah beni giydiren!' Üzeyir:

'Yazıklar olsun sana! Bu adamdan önce seni yediren ve içiren kim idi?' dedi. Kadın:

'Daha önce beni yediren ve içiren Allah idi!' dedi. Üzeyir:

'O halde Allah'ın diri ve ölmediğini bilmen gerek' dedi. Kadın:

'Peki, İsrâiloğullarından önce bu âlimleri bilen kimdi?' dedi. Üzeyir:

'Tabii ki Allah!' Kadın:

'Peki, sen niye İsrâiloğullarının âlimleri için ağlıyorsun!' dedi. Üzeyir yenildiğini anlayınca hemen oradan uzaklaşmaya çalıştı. Kadın ona şöyle dedi:

'Yarın falanca nehre git orada yıkan.' Üzeyir nehirden çıktıktan sonra iki rekât namaz kıldı. Sonra yanına yaşlı bir adam geldi ve ona ağzını açmasını söyledi. Üzeyir ağzını açınca yaşlı adam ağzının içine köze benzeyen büyük bir şey attı. Daha sonra Üzeyir oradan Tevrat'ı en iyi bilen birisi olarak ayrıldı. Gidip İsrâiloğullarına şöyle dedi:

'Ben size (kayıp) Tevrat'ı getirdim' İsrâiloğulları:

'Ey Üzeyir sen daha önce yalan söylemeyen birisiydin!' dedi. Sonra Üzeyir beş kalem alarak beş parmağı ile yazmaya başladı. Sonra Tevrat'ı baştan sona yazdı. Bu durum âlimlere haber verilince onlar gidip (küplerin içine koyarak) vakti ile dağlara gömdükleri Tevrat'ı çıkarttılar ve Üzeyir'in yazdığı Tevrat ile karşılaştılar. Üzeyir'in yazdığı Tevrat'ın sakladıkları ile bire bir aynı olduğunu görünce,

'Böyle bir şeyi sana vermesi Allah'ın oğlu olman nedeni iledir' dediler."[551]

2. Öncekilerin Sözüne Benzer Söz Söyleyenler Kimlerdir?

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، عَنِ السُّدِّيِّ: «{يُضَاهِئُونَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ} النَّصَارَى يُضَاهِئُونَ قَوْلَ الْيَهُودِ فِي عُزَيْرٍ»

551 Taberî, 14/203; İbn Kesîr, 2/348. Süddî'nin Bakara sûresi, 246. âyetin tefsirinde anlattıkları ile burada geçen rivâyet arasında bir çelişki yoktur. Çünkü rivâyetlerin birisinde Tevrat'ın Amâlika kavminin elinde kaybolması, İsrâiloğullarını Şem'ûn komutasında Amâlika kavmi ile savaşması anlatılırken, diğerinde Tevrat'ı âlimlerden öğrensin diye annesinin onu Beytülmakdis'e vermesi anlatılmaktadır. Bkz. Taberî, 14/206.

1085- Süddî, âyetin, ﴿يُضَاهِؤُنَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ﴾ ***"Kendilerinden önceki inkâr edenlerin sözlerine benzer şeyleri söylüyorlar"*** kesiti hakkında: "Hristiyanlar, Yahudilerin Üzeyir hakkındaki sözlerinin benzerini söylemektedirler" demiştir.[552]

Tevbe 31:

اِتَّخَذُٓوا اَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ اَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ ۚ وَمَآ اُمِرُٓوا
اِلَّا لِيَعْبُدُٓوا اِلٰهًا وَاحِدًا ۚ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۜ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٣١﴾

"(Yahudiler) Allah'ı bırakıp bilginlerini (hahamlarını); (Hristiyanlar) da rahiplerini ve Meryem oğlu Mesîh'i (Îsâ'yı) Rabler edindiler. Hâlbuki onlara ancak tek ilâha (Allah'a) kulluk etmeleri emrolundu. O'ndan başka tanrı yoktur. O, bunların ortak koştukları şeylerden uzaktır." (31)

1. Allah'ın Kitabı'nı Arkalarına Atmaları

وَقَالَ السُّدِّيُّ: اسْتَنْصَحُوا الرِّجَالَ، وَتَرَكُوا كِتَابَ اللهِ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ

1086- İbn Kesîr Süddî'nin bu âyet ile ilgili şunları söylediğini naklet-miştir: "Onlar gidip bilginlerinin görüş ve fikirlerini alıp Allah'ın Kitabı'nı arkalarına atmışlardı."[553]

Tevbe 32:

يُرِيدُونَ اَنْ يُطْفِـُٔوا نُورَ اللّٰهِ بِاَفْوَاهِهِمْ وَيَاْبَى اللّٰهُ اِلَّآ اَنْ
يُتِمَّ نُورَهُ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿٣٢﴾

"Allah'ın nûrunu ağızlarıyla söndürmek istiyorlar. Oysa kâfirler hoşlanmasalar da Allah, nûrunu tamamlamaktan başka bir şeye razı olmaz." (32)

552 Taberî, 14/206.
553 İbn Kesîr, 2/349.

1. Ağızlarıyla Söndürmek İstedikleri Allah'ın Nûruyla Kastedilen

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: « {يُرِيدُونَ أَنْ يُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ} يَقُولُ: يُرِيدُونَ: أَنْ يُطْفِئُوا الْإِسْلَامَ بِكَلَامِهِمْ »

1087- Ahmed b. Mufaddal → Esbât kanalıyla Süddî'nin şöyle dediği nakledilmiştir: "Kelamlarıyla İslâm'ı söndürmek istiyorlar."[554]

Tevbe 33:

هُوَ الَّذِي اَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدٰى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ
عَلَى الدِّينِ كُلِّهٖ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ﴿٣٣﴾

"O (Allah), müşrikler hoşlanmasalar da (kendi) dinini bütün dinlere üstün kılmak için Rasûlü'nü hidâyet ve Hak Din ile gönderendir." (33)

1. İslâm'ın Bütün Dinlere Üstün Gelmesi

وَقَالَ السُّدِّيُّ: ذَاكَ عِنْدَ خُرُوجِ الْمَهْدِيِّ، لَا يَبْقَى أَحَدٌ إِلَّا دَخَلَ فِي الْإِسْلَامِ أَوْ أَدَّى الْجِزْيَةَ

1088- Kurtubî Süddî'nin şöyle dediğini nakletmiştir: "Bu durum, Mehdî'nin çıkma zamanı gerçekleşecektir. İslâm'a girmeyen veya cizye vermeyen hiçbir kimse kalmayacaktır."[555]

Tevbe 34:

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْاَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ اَمْوَالَ النَّاسِ
بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ
وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ اَلِيمٍ ﴿٣٤﴾

554 Taberî, 14/214; Suyûtî, 3/231; Şevkânî, 3/355.

555 Kurtubî, 4/2960. Herkes Müslüman olacaksa artık cizyenin kalkması gerekir. Belki de cizye derken zekât farizasını kastetmiş olabilir. [Çeviren].

"Ey iman edenler! Hahamlardan ve rahiplerden birçoğu, insanların mallarını haksız yollarla yiyorlar ve Allah'ın yolundan alıkoyuyorlar. Altın ve gümüşü biriktirip gizleyerek onları Allah yolunda harcamayanları elem dolu bir azapla müjdele." (34)

1. Ahbâr ve Ruhbân Nedir?

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ: « {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْأَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ} [التوبة: ٣٤] أَمَا الْأَحْبَارُ، فَمِنَ الْيَهُودِ، وَأَمَّا الرُّهْبَانُ: فَمِنَ النَّصَارَى، وَأَمَّا سَبِيلُ اللَّهِ: فَمُحَمَّدٌ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ »

1089- Ahmed b. Mufaddal → Esbât kanalıyla Süddî'den şöyle dediği nakledilmiştir: "Ahbâr, Yahudilerden din âlimidir. Ruhbân ise Hristiyan din âlimidir."

[2. Allah'ın Yoluyla Kastedilen]

1090- Yine âyette geçen, ﴿سَبِيلِ اللَّهِ﴾ ***"Allah'ın yolu"*** ifadesini: "Hz. Muhammed'dir (s.a.v.)" şeklinde tefsir etmiştir.

3. Biriktirilmesi Eleştirilen Altın ve Gümüş

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،[عَنِ السُّدِّيِّ، قَالَ: « أَمَّا الَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ فَهَؤُلَاءِ أَهْلُ الْقِبْلَةِ. وَالْكَنْزُ: مَا لَمْ تُؤَدِّ زَكَاتَهُ وَإِنْ كَانَ عَلَى ظَهْرِ الْأَرْضِ وَإِنْ قَلَّ، وَإِنْ كَانَ كَثِيرًا قَدْ أَدَّيْتَ زَكَاتَهُ فَلَيْسَ بِكَنْزٍ »

1091- Âyetin, ﴿وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ﴾ ***"altın ve gümüş biriktirenler"*** kesitinden kastedilenlerin kıble ehli olduğunu söylemiştir. Süddî, zekâtı verilmeyen malın biriktirilen ﴿كَنْز﴾ ***'kenz'*** statüsünde olduğunu, ne kadar çok olursa olsun zekâtı verilmiş bir malın bu statüden çıktığını söylemiştir.[556]

556 Taberî, 14/216-219; Kurtubî, 4/2962; İbn Kesîr, 2/350; Suyûtî, 3/231; Şevkânî, 2/355.

Tevbe 35:

يَوْمَ يُحْمَى عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ
هَذَا مَا كَنَزْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ ﴿٣٥﴾

"O gün bunlar cehennem ateşinde kızdırılacak da onların alınları, böğürleri ve sırtları bunlarla dağlanacak ve, 'İşte bu, kendiniz için biriktirip sakladığınız şeylerdir. Haydi, tadın bakalım biriktirip sakladıklarınızı!' denilecek." (35)

Tevbe 36:

اِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ
وَالْاَرْضَ مِنْهَا اَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ذٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ فَلَا تَظْلِمُوا فِيهِنَّ اَنْفُسَكُمْ وَقَاتِلُوا
الْمُشْرِكِينَ كَآفَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَآفَّةً وَاعْلَمُوا اَنَّ اللهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿٣٦﴾

"Şüphesiz Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı günkü yazısında, Allah katında ayların sayısı on ikidir. Bunlardan dördü haram aylardır. İşte bu, Allah'ın dosdoğru kanunudur. Öyleyse o aylarda kendinize zulmetmeyin. Allah'a ortak koşanlar sizinle nasıl topyekûn savaşıyorlarsa, siz de onlarla topyekûn savaşın. Bilin ki Allah, kendine karşı gelmekten sakınanlarla beraberdir." (36)

1. Allah'ın Kitabı ile Kastedilen

[حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ،] عَنِ السُّدِّيِّ: « {إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ} أَمَّا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ: فذو الْقَعْدَةِ، وَذُو الْحِجَّةِ، وَالْمُحَرَّمُ، وَرَجَبٌ. وَأَمَّا كِتَابُ اللَّهِ: فَالَّذِي عِنْدَهُ »

1092- Süddî, âyette geçen ﴿كِتَابِ اللهِ﴾ ***"Allah'ın Kitabı'nda"*** ifadesini: "Allah katında olan bir kitap" şeklinde tefsir etmiştir.

[2. Haram Aylar]

1093- Âyetin, ﴿اَرْبَعَةٌ حُرُمٌ﴾ ***"dördü haramdır"*** kesitini: "Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Receb" ayları olarak tefsir etmiştir.

3. ﴿الدِّينُ الْقَيِّمُ﴾ "ed-dînü'l-kayyimü" İfadesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، [عَنِ السُّدِّيِّ: « {ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ} [التوبة: ٣٦] يَقُولُ: الْمُسْتَقِيمُ »

1094- Yine, ﴿الدِّينُ الْقَيِّمُ﴾ ***"ed-dînü'l-kayyimü"*** ifadesini "doğru yol" şeklinde tefsir etmiştir.[557]

4. ﴿كَآفَّةً﴾ "kâffeten" İfadesi

[حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، قَالَ: ثنا أَحْمَدُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، قَالَ: ثنا أَسْبَاطٌ، [عَنِ السُّدِّيِّ: « {وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً} [التوبة: ٣٦] أَمَّا كَافَّةً فَجَمِيعٌ وَأَمْرُكُمْ مُجْتَمِعٌ »

1095- Âyette geçen, ﴿كَآفَّةً﴾ ***"kâffeten"*** ifadesini "Birlikte ve ortak kararla savaşın" şeklinde tefsir etmiştir.[558]

Tevbe 37:

إِنَّمَا النَّسِيءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ يُضَلُّ بِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا يُحِلُّونَهُ عَامًا
وَيُحَرِّمُونَهُ عَامًا لِيُوَاطِؤُا عِدَّةَ مَا حَرَّمَ اللهُ فَيُحِلُّوا مَا حَرَّمَ اللهُ زُيِّنَ
لَهُمْ سُوءُ اَعْمَالِهِمْ وَاللهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٣٧﴾

"(Haram ayları) ertelemek, sadece kâfirlikte ileri gitmektir. Çünkü onunla, kâfir olanlar saptırılır. Allah'ın haram kıldığının sayısını bozmak ve O'nun haram kıldığını helâl kılmak için (haram ayını) bir yıl

557 Taberî, 14/236, 237.
558 Taberî, 14/237. Taberî'de 35-87. âyetleri arasında Süddî'den bir rivâyet nakli olmamıştır.

helâl sayarlar, bir yıl da haram sayarlar. (Böylece) onların kötü işleri kendilerine güzel gösterilmiştir. Allah kâfirler topluluğunu hidâyete erdirmez." (37)

1. Nesî Uygulaması

[حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سُلَيْمَانَ حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ ابن عَلِيِّ مِهْرَانَ حَدَّثَنَا عَامِرُ بْنُ الْفُرَاتِ حَدَّثَنَا أَسْبَاطٌ] عَنِ السُّدِّيِّ قَوْلُهُ: إِنَّمَا النَّسِيءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ يُضَلُّ بِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا يُحِلُّونَهُ عاما ويحرمونه عاما ليواطؤا عِدَّةَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ قَالَ: كَانَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي مَالِكِ بْنِ كِنَانَةَ يُقَالُ لَهُ: جُنَادَةُ بْنُ عَوْفٍ يُكْنَى أَبَا أُمَامَةَ يَنْسِئُ الشُّهُورَ، وَكَانَتِ الْعَرَبُ يَشْتَدُّ عَلَيْهِمْ أَنْ يَمْكُثُوا ثَلاثَةَ أَشْهُرٍ لَا يُغِيرُ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ، فَإِذَا أَرَادَ أَنْ يُغِيرَ عَلَى أَحَدٍ قَامَ يوم ممنى فَخَطَبَ فَقَالَ: «إِنِّي قَدْ أَحْلَلْتُ الْمُحَرَّمَ» ، وَحَرَّمْتُ صَفَرَ مَكَانَهُ فَيُقَاتِلُ النَّاسُ فِي الْمُحَرَّمِ، فَإِذَا كَانَ صَفَرُ غَمَدُوا السُّيُوفَ وَوَضَعُوا الأَسِنَّةَ، ثُمَّ يَقُومُ فِي قَابِلَ فَيَقُولُ: «إِنِّي قَدْ أَحْلَلْتُ صفر» ، وحرمت المحرم

1096- İbn Ebî Hâtim Süddî'nin şöyle dediğini nakletmiştir: "Kinâneoğullarından ismi Cünâde b. Avf, künyesi Ebû Ümâme olan bir adam ayları ertelerdi. Üç ay boyunca birbirine saldırmamak Araplara çok ağır geliyordu. Aralarından birisi çıkar ve şöyle derdi:

'Muharrem ayını helâl, onun yerine Safer ayını haram ay kıldım.' Bunu duyanlar Muharrem ayında savaşırlardı. Safer ayı girince silahları bırakırlardı. Bir yıl sonra bu sefer,

'Safer ayını helâl ay, Muharrem ayını haram ay kıldım' derdi."[559]

Tevbe 38:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمُ انْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ اثَّاقَلْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ أَرَضِيتُمْ بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ فَمَا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ ﴿٣٨﴾

559 Suyûtî, 3/237.

"Ey iman edenler! Ne oldunuz ki, size 'Allah yolunda sefere çıkın' denilince, yere çakılıp kaldınız. Yoksa ahiretten vazgeçip dünya hayatını mı seçtiniz? Oysa ahirete göre dünya hayatının yararı, pek az bir şeydir." (38)

Tevbe 39:

إِلَّا تَنْفِرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَيَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا
تَضُرُّوهُ شَيْئًا وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٩﴾

"Eğer Allah, yolunda sefere çıkmazsanız, sizi elem dolu bir azap ile cezalandırır ve yerinize sizden başka bir toplum getirir. Siz ise O'na hiçbir zarar veremezsiniz. Allah, her şeye hakkıyla gücü yetendir." (39)

Tevbe 40:

إِلَّا تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيَ اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ
يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَمْ تَرَوْهَا
وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلَى وَكَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٠﴾

"Eğer siz ona (Peygamber'e) yardım etmezseniz, (biliyorsunuz ki) inkâr edenler onu iki kişiden biri olarak (Mekke'den) çıkardıkları zaman, ona bizzat Allah yardım etmişti. Hani onlar mağarada bulunuyorlardı. Hani o arkadaşına, 'Üzülme, çünkü Allah bizimle beraber' diyordu. Allah da onun üzerine güven duygusu ve huzur indirmiş, sizin kendilerini görmediğiniz birtakım ordularla onu desteklemiş, böylece inkâr edenlerin sözünü alçaltmıştı. Allah'ın sözü ise en yücedir. Allah, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir." (40)

Tevbe 41:

اِنْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ
اللَّهِ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾

"Gerek hafif gerek ağır olarak savaşa çıkın, mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihad edin. Eğer bilirseniz, bu sizin için daha hayırlıdır." (41)

1. Nüzûl Sebebi ve Nesh

وأَخْرَجَ ابْنُ أَبِي حَاتِمٍ، وَأَبُو الشَّيْخِ عَنْ السدي قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ زَعَمُوا أَنَّهُ الْمِقْدَادُ، وَكَانَ عَظِيمًا سَمِينًا، فَشَكَا إِلَيْهِ وَسَأَلَهُ أَنْ يَأْذَنَ لَهُ فَأَبَى، فَنَزَلَتْ: انْفِرُوا خِفافاً وَثِقالًا فَلَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ اشْتَدَّ عَلَى النَّاسِ شَأْنُهَا فَنَسَخَهَا اللَّهُ، فَقَالَ: لَيْسَ عَلَى الضُّعَفاءِ وَلا عَلَى الْمَرْضى الْآيَةَ

1097- İbn Ebî Hâtim → Ebû Şeyh kanalıyla Süddî'nin şöyle dediğini nakletmiştir: "Allah Rasûlü'nün yanına birisi, Mikdad olduğu söylenmiştir, gelmiş ve ondan kendisine cihada katılma izni vermesini istemiştir. Allah Rasûlü onun bu teklifini kabul etmemiş. Bunun üzerine bu âyet nâzil olmuştur. Ardından da Allah bu âyeti neshetmiş ve ﴿لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَى وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يُنْفِقُونَ حَرَجٌ﴾ ***'Zayıflara, hastalara ve infak edecekleri bir şey bulamayanlara bir vebal yoktur'*** buyurmuştur."[560]

Tevbe 42:

لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَسَفَرًا قَاصِدًا لَاتَّبَعُوكَ وَلٰكِنْ بَعُدَتْ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ ۚ وَسَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَوِ اسْتَطَعْنَا لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ ۚ يُهْلِكُونَ اَنْفُسَهُمْ ۚ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ اِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٤٢﴾

"Eğer yakın bir dünya menfaati ve kolay bir yolculuk olsaydı, (sefere katılmayan münafıklar da) mutlaka sana uyarlardı. Fakat meşakkatli yol, onlara uzak geldi. Gerçi onlar, 'Eğer gücümüz yetseydi, elbette sizinle beraber çıkardık' diye Allah'a yemin edeceklerdir. Onlar kendilerini helâke sürüklüyorlar. Allah, biliyor ki onlar kesinlikle yalancıdırlar." (42)

560 Tevbe, 9/91.

1. Yakın Menfaat ve Kolay Yolculukla Kastedilen

ووَأَخْرَجَهُ ابْن أبي حَاتِم عَنِ السُّدِّيِّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فِي قَوْلِهِ {لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا} يَقُول: دُنْيَا يَطْلُبُونَهَا {وَسَفَرًا قَاصِدًا} يَقُول: قَرِيبًا

1098- İbn Ebî Hâtim Süddî'nin şöyle dediğini nakletmiştir: "Dünyalık menfaat ve yakın mesafeli bir sefer olsaydı, anlamındadır."[561]

Tevbe 43:

عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذِنْتَ لَهُمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَتَعْلَمَ الْكَاذِبِينَ ﴿٤٣﴾

"Allah, seni affetsin! Doğru söyleyenler sana iyice belli olup, yalancıları bilinceye kadar beklemeden niçin onlara izin verdin?" (43)

Tevbe 44:

لَا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ ﴿٤٤﴾

"Allah'a ve ahiret gününe iman edenler, mallarıyla ve canlarıyla cihad etmekten geri kalmak için senden izin istemezler. Allah, kendine karşı gelmekten sakınanları çok iyi bilendir." (44)

Tevbe 45:

إِنَّمَا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَارْتَابَتْ قُلُوبُهُمْ فَهُمْ فِي رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدُونَ ﴿٤٥﴾

"Ancak Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, kalpleri şüpheye düşüp kendileri de o şüphelerinin içinde bocalayan kimseler senden izin isterler." (45)

561 Suyûtî, 3/246.

Tevbe 46:

وَلَوْ أَرَادُوا الْخُرُوجَ لَأَعَدُّوا لَهُ عُدَّةً وَلَكِنْ كَرِهَ اللَّهُ انْبِعَاثَهُمْ
فَثَبَّطَهُمْ وَقِيلَ اقْعُدُوا مَعَ الْقَاعِدِينَ ﴿٤٦﴾

"Onlar eğer savaşa çıkmak isteselerdi, elbette bunun için bir hazırlık yaparlardı. Fakat Allah onların harekete geçmelerini istemedi de onları geri bıraktı ve onlara, 'Oturun, oturan âcizlerle beraber' denildi." (46)

Tevbe 47:

لَوْ خَرَجُوا فِيكُمْ مَا زَادُوكُمْ إِلَّا خَبَالًا وَلَأَوْضَعُوا خِلَالَكُمْ يَبْغُونَكُمُ
الْفِتْنَةَ وَفِيكُمْ سَمَّاعُونَ لَهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٤٧﴾

"Eğer onlar da sizin içinizde (sefere) çıksalardı, size bozgunculuktan başka bir katkıları olmayacak ve sizi fitneye düşürmek için aranızda koşuşturacaklardı. Aranızda onları dinleyecek kişiler de vardı. Allah, zalimleri hakkıyla bilendir." (47)

Tevbe 48:

لَقَدِ ابْتَغَوُا الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلُ وَقَلَّبُوا لَكَ الْأُمُورَ حَتَّى جَاءَ
الْحَقُّ وَظَهَرَ أَمْرُ اللَّهِ وَهُمْ كَارِهُونَ ﴿٤٨﴾

"Andolsun, bunlar daha önce de fitne çıkarmak istemişler ve sana karşı türlü türlü işler çevirmişlerdi. Nihayet hak geldi ve onlar istemedikleri halde, Allah'ın dini galip geldi." (48)

Tevbe 49:

وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ ائْذَنْ لِي وَلَا تَفْتِنِّي أَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا
وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿٤٩﴾

"Onlardan 'Bana izin ver, beni fitneye (isyana) sevk etme' diyen de vardır. Bilesiniz ki onlar (böyle diyerek) fitnenin ta içine düştüler. Şüphesiz ki cehennem, kâfirleri elbette kuşatacaktır." (49)

Tevbe 50:

اِنْ تُصِبْكَ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ ۚ وَاِنْ تُصِبْكَ مُصِيبَةٌ يَقُولُوا قَدْ
اَخَذْنَآ اَمْرَنَا مِنْ قَبْلُ وَيَتَوَلَّوْا وَهُمْ فَرِحُونَ ﴿٥٠﴾

"Eğer sana bir iyilik erişirse, bu onları üzer. Ve eğer başına bir musibet gelirse, 'İyi ki biz daha önce tedbirimizi almışız' derler ve böbürlenerek dönüp giderler." (50)

1. Önceden Tedbir Almalarıyla Kastettikleri

وأَخْرَجَ ابْنُ أَبِي حَاتِمٍ عَنِ السُّدِّيِّ فِي الْآيَةِ قَالَ: إِنْ أَظْفَرَكَ اللهُ وَرَدَّكَ سَالِمًا سَاءَهُمْ ذَلِكَ، وَإِنْ تُصِبْكَ مُصِيبَةٌ يَقُولُوا: قَدْ أَخَذْنَا أَمْرَنَا فِي الْقُعُودِ قَبْلَ أَنْ تُصِيبَهُمْ

1099- İbn Ebî Hâtim'den Süddî'nin bu âyetin tefsiri ile ilgili şunları söylediği nakledilmiştir: "Allah sana bir zafer verse ve sen sağ salim (Medine'ye) dönsen bu onları üzer. Başına bir musibet gelse, 'İyi ki biz savaşa gitmeyerek önceden tedbirimizi almışız' derler."[562]

Tevbe 51:

قُلْ لَنْ يُصِيبَنَآ اِلَّا مَا كَتَبَ اللّٰهُ لَنَا ۚ هُوَ مَوْلٰينَا ۚ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿٥١﴾

"De ki: 'Bizim başımıza ancak, Allah'ın bizim için yazdığı şeyler gelir. O, bizim mevlâmızdır. Öyleyse mü'minler, yalnız Allah'a güvensinler.'" (51)

562 Suyûtî, 3/249.

1. Allah'ın Yazmasıyla Kastedilen

وَأَخْرَجَ أَبُو الشَّيْخِ عَنِ السُّدِّيِّ قُلْ لَنْ يُصِيبَنا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنا قَالَ: إِلَّا مَا قَضَى اللَّهُ لَنَ

1100- İbn Ebî Hâtim'den Süddî'nin şöyle dediği nakledilmiştir: "Başımıza ancak Allah'ın takdir ettiği şeyler gelir."[563]

Tevbe 52:

قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَا إِلَّا إِحْدَى الْحُسْنَيَيْنِ وَنَحْنُ نَتَرَبَّصُ بِكُمْ أَنْ يُصِيبَكُمُ اللَّهُ بِعَذَابٍ مِنْ عِنْدِهِ أَوْ بِأَيْدِينَا فَتَرَبَّصُوا إِنَّا مَعَكُمْ مُتَرَبِّصُونَ ﴿٥٢﴾

"De ki: 'Bizim için siz, (şehitlik veya zafer olmak üzere) ancak iki güzellikten birini bekleyebilirsiniz. Biz de, Allah'ın kendi katından veya bizim ellerimizle size ulaştıracağı bir azabı bekliyoruz. Haydi, bekleyedurun. Şüphesiz biz de sizinle birlikte beklemekteyiz.'" (52)

Tevbe 53:

قُلْ أَنْفِقُوا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا لَنْ يُتَقَبَّلَ مِنْكُمْ إِنَّكُمْ كُنْتُمْ قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٥٣﴾

"Yine de ki: 'İster gönüllü, ister gönülsüz olarak harcayın, sizden asla kabul olunmayacaktır. Çünkü siz fasık bir topluluksunuz.'" (53)

Tevbe 54:

وَمَا مَنَعَهُمْ أَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقَاتُهُمْ إِلَّا أَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَبِرَسُولِهِ وَلَا يَأْتُونَ الصَّلَاةَ إِلَّا وَهُمْ كُسَالَى وَلَا يُنْفِقُونَ إِلَّا وَهُمْ كَارِهُونَ ﴿٥٤﴾

"Harcamalarının kabul edilmesine, yalnızca, Allah'ı ve Rasûlü'nü inkâr etmeleri, namaza ancak üşene üşene gelmeleri ve ancak gönülsüzce harcamaları engel olmuştur." (54)

563 Suyûtî, 3/249; Şevkânî, 2/370.

Tevbe 55:

فَلَا تُعْجِبْكَ اَمْوَالُهُمْ وَلَآ اَوْلَادُهُمْ ۚ اِنَّمَا يُرِيدُ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ اَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿٥٥﴾

"Onların malları ve çocukları seni imrendirmesin. Çünkü Allah bunlarla, ancak dünya hayatında onların azaplarını çoğaltmayı ve onların kâfir olarak canlarının çıkmasını istiyor." (55)

1. Allah'ın Kâfirlere Murâdı

[حَدَّثَنِي الْمُثَنَّى، قَالَ: ثنا سُوَيْدُ بْنُ نَصْرٍ، قَالَ: أَخْبَرَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ سُفْيَانَ،] عَنِ السُّدِّيِّ: « {وَتَزْهَقَ أَنْفُسُهُمْ} [التوبة: ٥٥] فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا »

1101- İbn Ebî Hâtim'den Süddî'nin şöyle dediği nakledilmiştir: "Allah dünyada onların canlarının kâfir olarak çıkmasını ve azaplarını çoğaltmayı istiyor."[564]

Tevbe 56:

وَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ اِنَّهُمْ لَمِنْكُمْ وَمَا هُمْ مِنْكُمْ وَلٰكِنَّهُمْ قَوْمٌ يَفْرَقُونَ ﴿٥٦﴾

"Kesinlikle sizden olduklarına dair Allah'a yemin ederler. Oysa onlar sizden değillerdir. Fakat onlar korkudan ödleri patlayan bir topluluktur." (56)

Tevbe 57:

لَوْ يَجِدُونَ مَلْجَئًا اَوْ مَغَارَاتٍ اَوْ مُدَّخَلًا لَوَلَّوْا اِلَيْهِ وَهُمْ يَجْمَحُونَ ﴿٥٧﴾

"Eğer sığınacak bir yer yahut (barınabilecek) mağaralar veya (sokulabilecek) bir delik bulsalardı, koşarak o tarafa yönelip giderlerdi." (57)

564 Suyûtî, 3/249.

1. ﴿يَجْمَحُونَ﴾ "yecmehûne" İfadesi

وأَخْرَجَ ابْنُ أَبِي حَاتِمٍ وَأَبُو الشَّيْخِ عَنِ السُّدِّيِّ وَهُمْ يَجْمَحُونَ قَالَ: يُسْرِعُونَ

1102- İbn Ebî Hâtim'den Süddî'nin Allah Teâlâ'nın, ﴿يَجْمَحُونَ﴾ ***"yecmehûne"*** sözünü "hızlıca/koşarak" şeklinde tefsir ettiği nakledilmiştir.[565]

Tevbe 58:

وَمِنْهُمْ مَنْ يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِ فَإِنْ أُعْطُوا مِنْهَا رَضُوا
وَإِنْ لَمْ يُعْطَوْا مِنْهَا إِذَا هُمْ يَسْخَطُونَ ﴿٥٨﴾

"İçlerinden sadakalar konusunda sana dil uzatanlar da var. Kendilerine ondan bir pay verilirse, hoşnut olurlar; eğer kendilerine ondan bir pay verilmezse, hemen kızarlar." (58)

Tevbe 59:

وَلَوْ أَنَّهُمْ رَضُوا مَا آتَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ سَيُؤْتِينَا
اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَرَسُولُهُ إِنَّا إِلَى اللَّهِ رَاغِبُونَ ﴿٥٩﴾

"Eğer onlar Allah ve Rasûlü'nün kendilerine verdiğine razı olup, 'Bize Allah yeter. Lütuf ve ihsanıyla Allah ve Rasûlü ileride bize yine verir. Biz yalnız Allah'a rağbet eder (O'nun ihsanını ister)iz' deselerdi, kendileri için daha hayırlı olurdu." (59)

Tevbe 60:

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ
وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٦٠﴾

"Sadakalar (zekâtlar), Allah'tan bir farz olarak ancak fakirler, düşkünler, zekât toplayan memurlar, kalpleri İslâm'a ısındırılacak olanlarla

565 Suyûtî, 3/250; Şevkânî, 2/378.

(özgürlüğüne kavuşturulacak) köleler, borçlular, Allah yolunda cihad edenler ve yolda kalmış yolcular içindir. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir." (60)

Tevbe 61:

وَمِنْهُمُ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ أُذُنٌ قُلْ أُذُنُ خَيْرٍ لَكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ وَرَحْمَةٌ لِلَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ رَسُولَ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦١﴾

"Yine onlardan Peygamber'i inciten ve 'O (her söyleneni dinleyen) bir kulaktır' diyen kimseler de vardır. De ki: 'O, sizin için bir hayır kulağıdır ki Allah'a inanır, mü'minlere inanır (güvenir). İçinizden inanan kimseler için bir rahmettir. Allah'ın Rasûlü'nü incitenler için ise elem dolu bir azap vardır.'" (61)

Tevbe 62:

يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ لِيُرْضُوكُمْ وَاللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَقُّ أَنْ يُرْضُوهُ إِنْ كَانُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٦٢﴾

"Sizi razı etmek için, Allah'a yemin ederler. Eğer gerçekten mü'min iseler (bilsinler ki), Allah ve Rasûlü'nü razı etmeleri daha önceliklidir." (62)

1. Nüzûl Sebebi

قَالَ السُّدِّيُّ أَنَّ رَجُلا مِنَ الْمُنَافِقِينَ قَالَ: وَاللَّهِ إِنَّ هَؤُلاءِ لَخِيَارُنَا، وَأَشْرَافُنَا وَلَئِنْ كَانَ مُحَمَّدٌ حَقًّا، لَهُمْ شَرٌّ مِنَ الْحَمِيرِ، قَالَ: فَسَمِعَهَا رَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ فَقَالَ: وَاللَّهِ إِنَّ مَا يَقُولُ لَحِقٌّ، وَلأَنْتَ شَرٌّ مِنَ الْحِمَارِ، فَسَعَى بِهَا الرَّجُلُ إِلَى النَّبِيِّ - صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرَهُ فَأَرْسَلَ إِلَى الرَّجُلِ فَدَعَاهُ، فَقَالَ: مَا حَمَلَكَ عَلَى الَّذِي قُلْتَ؟! فَجَعَلَ يَلْتَعِنُ وَيَحْلِفُ بِاللَّهِ مَا قَالَ ذَلِكَ، وَجَعَلَ الرَّجُلُ الْمُسْلِمُ يَقُولُ: اللَّهُمَّ صَدِّقِ الصَّادِقَ وَكَذِّبِ الْكَاذِبَ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى فِي ذَلِكَ

1103- Süddî bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylemiştir: "Münafıklardan birisi şöyle diyordu: 'Allah'a yemin olsun ki Muhammed'in bize

söyledikleri hak olsa bile kendisi eşekten daha kötü birisidir.' Ensar'dan Amr b. Kays bunu duydu ve gidip Peygamber'e haber verdi. Allah Rasûlü bu adamı yanına çağırdı ve niçin böyle söylediğini sordu! Adam yemin ve lânet ederek asla böyle bir şey söylemediğini iddia etti. Bu arada Amr şöyle dua ediyordu: 'Allah'ım! Yalancının yalanını ve doğru sözlünün doğruluğunu ortaya çıkar.' Bunun üzerine Allah yukarıdaki âyeti indirdi."[566]

Tevbe 63:

أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّهُ مَنْ يُحَادِدِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَأَنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ
خَالِدًا فِيهَا ذَلِكَ الْخِزْيُ الْعَظِيمُ ﴿٦٣﴾

"Allah'a ve Rasûlü'ne karşı gelen kimseye, içinde ebedî kalacağı cehennem ateşinin olduğunu bilmediler mi? İşte bu, büyük bir rezilliktir." (63)

Tevbe 64:

يَحْذَرُ الْمُنَافِقُونَ اَنْ تُنَزَّلَ عَلَيْهِمْ سُورَةٌ تُنَبِّئُهُمْ بِمَا فِي قُلُوبِهِمْ
قُلِ اسْتَهْزِؤُا اِنَّ اللهَ مُخْرِجٌ مَا تَحْذَرُونَ ﴿٦٤﴾

"Münafıklar, kalplerinde olanı ortaya çıkaracak bir sûrenin mü'minlere indirilmesinden çekinirler. De ki: 'Siz alay edin! Allah o çekindiğiniz şeyi ortaya çıkaracaktır.'" (64)

1. Nüzûl Sebebi

قَالَ السُّدِّيُّ: قَالَ بَعْضُ الْمُنَافِقِينَ: وَاللَّهِ لَوَدِدْتُ أَنِّي قُدِّمْتُ فَجُلِدْتُ مِائَةً وَلَا يَنْزِلُ فِينَا شَيْءٌ يَفْضَحُنَا، فَأَنْزَلَ اللَّهُ هَذِهِ الْآيَةَ

1104- Kurtubî, Süddî'den yaptığı tahriçte onun şöyle dediğini nakletmiştir: "Münafıklardan birisi şöyle dedi: 'Hakkımızda bir sûrenin inip bizi rezil etmesindense yüz sopa yemeyi tercih ederim.' Bunun üzerine bu âyet indi."[567]

566 Suyûtî, 3/253; Şevkânî, 2/378.
567 Kurtubî, 4/3034.

Tevbe 65:

وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ قُلْ أَبِاللَّهِ
وَآيَاتِهِ وَرَسُولِهِ كُنْتُمْ تَسْتَهْزِئُونَ ﴿٦٥﴾

"Şâyet kendilerine (niçin alay ettiklerini) sorsan, 'Biz sadece lâfa dalmıştık ve aramızda eğleniyorduk' derler. De ki: 'Allah'la, O'nun âyetleriyle ve Peygamberiyle mi eğleniyordunuz?'" (65)

Tevbe 66:

لَا تَعْتَذِرُوا قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ إِنْ نَعْفُ عَنْ طَائِفَةٍ
مِنْكُمْ نُعَذِّبْ طَائِفَةً بِأَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿٦٦﴾

"Boşuna özür dilemeyin! Çünkü siz, (sözde) iman ettikten sonra küfrünüzü açığa vurdunuz. İçinizden (tevbe eden) bir zümreyi affetsek bile, suçlarında ısrar etmeleri sebebiyle, diğer bir zümreye azap edeceğiz." (66)

Tevbe 67:

الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُوفِ
وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ نَسُوا اللَّهَ فَنَسِيَهُمْ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٦٧﴾

"Münafık erkekler ve münafık kadınlar birbirlerindendir (birbirlerinin benzeridir). Kötülüğü emredip iyiliği yasaklarlar, ellerini de sıkı tutarlar. Onlar Allah'ı unuttular; Allah da onları unuttu. Şüphesiz münafıklar, fasıkların ta kendileridir." (67)

Tevbe 68:

وَعَدَ اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْكُفَّارَ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا
هِيَ حَسْبُهُمْ وَلَعَنَهُمُ اللَّهُ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُقِيمٌ ﴿٦٨﴾

"Allah, erkek münafıklara, kadın münafıklara ve kâfirlere, içinde ebedî kalmak üzere cehennem ateşini vadetti. O, onlara yeter. Allah, onlara lânet etmiştir. Onlar için sürekli bir azap vardır." (68)

Tevbe 69:

كَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ كَانُوا اَشَدَّ مِنْكُمْ قُوَّةً وَاَكْثَرَ اَمْوَالًا وَاَوْلَادًا فَاسْتَمْتَعُوا بِخَلَاقِهِمْ فَاسْتَمْتَعْتُمْ بِخَلَاقِكُمْ كَمَا اسْتَمْتَعَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ بِخَلَاقِهِمْ وَخُضْتُمْ كَالَّذِي خَاضُوا اُولٰٓئِكَ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٦٩﴾

"Siz de tıpkı sizden öncekiler gibisiniz: Onlar sizden daha güçlü, malları ve çocukları daha fazlaydı. Onlar paylarına düşenden faydalanmışlardı. Sizden öncekilerin, paylarına düşenden faydalandığı gibi siz de payınıza düşenden öylece faydalandınız ve onların daldığı gibi, siz de (dünya zevkine) daldınız. İşte onların dünyada da ahirette de amelleri boşa gitmiştir. İşte onlar ziyana uğrayanların ta kendileridir." (69)

1. ﴿خَلَاقِهِمْ﴾ "halâkıhim" İfadesi

وأَخْرَجَ ابْنُ أَبِي حَاتِمٍ عَنِ السُّدِّيِّ فِي قَوْلِهِ: فَاسْتَمْتَعُوا بِخَلاقِهِمْ قَالَ: بِنَصِيبِهِمْ فِي الدُّنْيَا

1105- İbn Ebî Hâtim Süddî'den Allah Teâlâ'nın, ﴿خَلَاقِهِمْ﴾ ***"halâkıhim"*** sözünü, "nasipleri" şeklinde tefsir ettiğini nakletmiştir.[568]

Tevbe 70:

أَلَمْ يَأْتِهِمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَقَوْمِ إِبْرَاهِيمَ وَأَصْحَابِ مَدْيَنَ وَالْمُؤْتَفِكَاتِ أَتَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٧٠﴾

568 Suyûtî, 3/255; Şevkânî, 2/380.

"Onlara kendilerinden öncekilerin; Nûh, Âd ve Semûd kavimlerinin; İbrâhim'in kavminin; Medyen halkının ve yerle bir olan şehirlerin haberleri ulaşmadı mı? Peygamberleri onlara apaçık mûcizeler getirmişti. (Ama inanmadılar, Allah da onları cezalandırdı.) Demek ki Allah onlara zulmediyor değildi, ama onlar kendilerine zulmediyorlardı." (70)

Tevbe 71:

وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ
وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ
وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٧١﴾

"Mü'min erkekler ve mü'min kadınlar birbirlerinin dostlarıdır. İyiliği emreder, kötülükten alıkoyarlar. Namazı dosdoğru kılar, zekâtı verirler. Allah'a ve Rasûlü'ne itaat ederler. İşte bunlara Allah merhamet edecektir. Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir." (71)

Tevbe 72:

وَعَدَ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسَاكِنَ
طَيِّبَةً فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ أَكْبَرُ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٧٢﴾

"Allah, mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara, ebedî olarak kalacakları, içinden ırmaklar akan cennetler ve Adn Cennetlerinde çok güzel köşkler vadetti. Allah'ın rızası ise, bunların hepsinden daha büyüktür. İşte bu büyük başarıdır." (72)

Tevbe 73:

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٧٣﴾

"Ey Peygamber! Kâfirlere ve münafıklara karşı cihad et, onlara karşı sert davran. Onların varacakları yer cehennemdir. O ne kötü bir varış yeridir!" (73)

1. Âyetin Anlamı, Nesh

وَأَخْرَجَ أَبُو الشَّيْخ عَنِ السُّدِّيّ فِي قَوْلِهِ {جَاهد الْكفَّار} قَالَ: بِالسَّيْفِ {وَالْمُنَافِقِينَ} بالْقَوْل بِاللِّسَانِ {وَاغْلُظْ عَلَيْهِم} قَالَ: على الْفَرِيقَيْنِ جَمِيعًا ثمَّ نسخهَا فَأنْزل بعْدهَا (قَاتلُوا الَّذين يلونكم من الْكفَّار وليجدوا فِيكُم غلظة) (التَّوْبَة الْآيَة ١٢٣)

1106- İbn Ebî Hâtim'den Süddî'nin bu âyetin tefsiri hususunda şunları söylediği nakledilmiştir: "Kâfirler ile kılıçla, münafıklarla sözlü olarak mücadele et ve her iki kesime karşı sert ol, anlamındadır. Daha sonra Allah bu âyeti neshetti ve arkasından, ﴿قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِنَ الْكُفَّارِ﴾ ***'Kâfirlerden yakınınızda olanlarla savaşın'*** âyetini indirdi."[569]

Tevbe 74:

يَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ مَا قَالُوا ۚ وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوا بَعْدَ اِسْلَامِهِمْ
وَهَمُّوا بِمَا لَمْ يَنَالُوا ۚ وَمَا نَقَمُوا اِلَّآ اَنْ اَغْنٰيهُمُ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ مِنْ فَضْلِهِ ۚ
فَاِنْ يَتُوبُوا يَكُ خَيْرًا لَهُمْ ۚ وَاِنْ يَتَوَلَّوْا يُعَذِّبْهُمُ اللّٰهُ عَذَابًا اَلِيمًا فِي الدُّنْيَا
وَالْاٰخِرَةِ ۚ وَمَا لَهُمْ فِي الْاَرْضِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٧٤﴾

"O sözleri söylemediklerine dair Allah'a yemin ediyorlar. Hâlbuki o küfür sözünü elbette söylediler ve Müslüman olduktan sonra kâfir oldular. Başaramadıkları bir şeye de yeltendiler. Ve sırf Allah ve Rasûlü kendi lütuflarından onları zenginleştirdiği için öç almaya kalkıştılar. Eğer tevbe ederlerse onlar için daha hayırlı olur. Yüz çevirirlerse Allah onları dünyada da ahirette de elem verici bir azaba çarptıracaktır. Yeryüzünde onların ne dostu ne de yardımcısı vardır." (74)

1. Yeltendikleri Şey Neydi?

وأَخْرَجَ ابْنُ أَبِي حَاتِمٍ، وَأَبُو الشَّيْخِ عَنِ السُّدِّيِّ فِي قَوْلِهِ: وَهَمُّوا بِما لَمْ يَنالُوا قَالَ: أَرَادُوا أَنْ يُتَوِّجُوا عَبْدَ اللَّهِ ابن أُبَيٍّ بِتَاجٍ

569 Suyûtî, 3/258; Âlûsî, 3/338. Tevbe, 9/123.

1107- İbn Kesîr Süddî'nin şöyle dediğini nakletmiştir: "Onlar Muhammed (s.a.v.) razı olmasa da Abdullah b. Übey b. Selül'e taç giydirip kral yapmak istiyorlardı."[570]

Tevbe 75:

﴿وَمِنْهُمْ مَنْ عَاهَدَ اللَّهَ لَئِنْ آتَانَا مِنْ فَضْلِهِ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُونَنَّ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٧٥﴾﴾

"İçlerinden, 'Eğer Allah bize lütuf ve kereminden verirse, mutlaka bol bol sadaka veririz ve mutlaka sâlihlerden oluruz' diye Allah'a söz verenler de vardır." (75)

Tevbe 76:

﴿فَلَمَّا آتَاهُمْ مِنْ فَضْلِهِ بَخِلُوا بِهِ وَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٧٦﴾﴾

"Fakat Allah, lütuf ve kereminden onlara verince, onda cimrilik ettiler ve yüz çevirerek dönüp gittiler." (76)

Tevbe 77:

﴿فَأَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا فِي قُلُوبِهِمْ إِلَى يَوْمِ يَلْقَوْنَهُ بِمَا أَخْلَفُوا اللَّهَ مَا وَعَدُوهُ وَبِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ ﴿٧٧﴾﴾

"Allah'a verdikleri sözü tutmadıkları ve yalan söyledikleri için O da kalplerine, kendisiyle karşılaşacakları güne kadar (sürecek) bir nifak soktu." (77)

Tevbe 78:

﴿أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ وَأَنَّ اللَّهَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿٧٨﴾﴾

"Allah'ın, içlerinde gizlediklerini ve fısıltılarını bildiğini ve Allah'ın gaybleri çok iyi bilen olduğunu bilmediler mi?" (78)

---

570 İbn Kesîr, 2/372; Suyûtî, 3/264; Şevkânî, 2/384.

Tevbe 79:

الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَاتِ وَالَّذِينَ لَا يَجِدُونَ إِلَّا جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ سَخِرَ اللَّهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٩﴾

"Sadakalar hususunda gönüllü bağışta bulunan mü'minlerle, güçlerinin yettiğinden başkasını bulamayanları çekiştirip onlarla alay edenler var ya; işte Allah asıl onları maskaraya çevirmiştir. Onlar için elem dolu bir azap vardır." (79)

Tevbe 80:

اسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ إِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٨٠﴾

"Onlar için ister istiğfar et, ister etme. Şayet onlar için yetmiş kere istiğfar edecek olsan da Allah onları bağışlamayacaktır. Bu onların Allah'ı ve Rasûlü'nü inkâr etmeleri sebebiyledir. Allah fasık topluluğu hidayet erdirmez" (80)

1. Nüzûl Sebebi

ووَأَخْرَجَ أَبُو الشَّيْخ عَنِ السُّدِّيّ ففِي قَوْلِهِ {اسْتغْفر لَهُم} الْآيَة قَالَ: نزلت فِي الصَّلَاة على الْمُنَافِقين قَالَ: لَمَّا مَاتَ عَبْدُ اللهِ بْنُ أُبَيّ بْنُ سَلُولَ الْمُنَافِق قَالَ النَّبِي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ل «لو أَعْلَمُ أَنِّي إن اسْتَغْفَرْتُ له إحدى وسبعين مَرَّةً غُفِر له لَفَعَلْتُ» فصلى عَلَيْهِ الله الصَّلَاة عَلَى الْمُنَافِقِينَ وَالْقِيَام عَلَى قُبُورِهِمْ فَأنْزل الله (وَلا تُصَلِّ على أَحَدٍ مِنْهُمْ ماتَ أَبَداً وَلا تَقُمْ على قَبْرِهِ) (التَّوْبَة الْآيَة ٨٤) وَنزلت العزمة فِي سُورَة الْمُنَافِقين (سَواءٌ عَلَيْهِمْ أَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ أَمْ لَمْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ) (المُنَافِقُونَ الْآيَة ٦) الْآيَة

1108- İbn Ebî Hâtim, Süddî'den yaptığı tahriçte onun bu âyet ile ilgili şunları söylediğini nakletmiştir: "Bu âyet münafıklar hakkında inmiştir ve onlardan biri olan Abdullah b. Übey b. Selül vefât ettiğinde Allah Rasûlü şöyle dedi:

لَوْ أَعْلَمُ إِنِ اسْتَغْفَرْتُ لَهُ سَبْعِينَ مَرَّةً غُفِرَ لَهُ لَفَعَلْتُ

'Bilsem ki yetmiş defa onun için istiğfarda bulunmam kendisine fayda verecek yapardım.' Sonra üzerine namaz kıldı. Ancak Allah münafıkların namazını kıldırmayı ve kabirlerinde durmayı neshetti ve Allah, ﴿وَلَا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَى قَبْرِهِ﴾ ***'Onlardan ölen birinin üzerine bundan böyle namaz kılma ve kabirlerinde de durma'*** âyetini indirdi. Ayrıca münafıklar hakkında kesin hükme dair, ﴿سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ أَمْ لَمْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ لَنْ يَغْفِرَ اللهُ لَهُمْ﴾ ***'Onlar için istiğfar etsen de etmesen de kendileri için eşittir; Allah asla onları bağışlamayacaktır'*** âyeti indi."[571]

Tevbe 81:

فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ خِلَافَ رَسُولِ اللَّهِ وَكَرِهُوا أَنْ
يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَقَالُوا لَا تَنْفِرُوا فِي
الْحَرِّ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ ﴿٨١﴾

"Allah'ın Râsûlü'ne karşı gelerek (sefere çıkmayıp) geri bırakılanlar, oturup kalmalarına sevindiler. Allah yolunda mallarıyla canlarıyla cihad etmek hoşlarına gitmedi ve 'Bu sıcakta sefere çıkmayın' dediler. De ki: 'Cehennemin ateşi daha sıcaktır.' Keşke anlasalardı." (81)

Tevbe 82:

فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨٢﴾

"Artık kazandıklarının karşılığı olarak, az gülsünler, çok ağlasınlar." (82)

Tevbe 83:

فَإِنْ رَجَعَكَ اللَّهُ إِلَى طَائِفَةٍ مِنْهُمْ فَاسْتَأْذَنُوكَ لِلْخُرُوجِ فَقُلْ لَنْ تَخْرُجُوا مَعِيَ أَبَدًا وَلَنْ
تُقَاتِلُوا مَعِيَ عَدُوًّا إِنَّكُمْ رَضِيتُمْ بِالْقُعُودِ أَوَّلَ مَرَّةٍ فَاقْعُدُوا مَعَ الْخَالِفِينَ ﴿٨٣﴾

571 Suyûtî, 3/266; Şevkânî, 2/390.

"Eğer (bundan böyle) Allah seni onlardan bir zümrenin yanına döndürür de, onlar (sefere) çıkmak için senden izin isterlerse, de ki: 'Artık siz benimle birlikte ebediyen çıkmayacak ve benimle birlikte hiçbir düşmanla asla savaşmayacaksınız. Çünkü siz baştan yerinizde oturup kalmaya razı oldunuz. Şimdi de geri kalan (kadın ve çocuk)larla birlikte oturun.'" (83)

Tevbe 84:

وَلَا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَى قَبْرِهِ إِنَّهُمْ
كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَمَاتُوا وَهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٨٤﴾

"Onlardan ölen hiçbirine asla namaz kılma ve kabrinin başında durma. Çünkü onlar Allah'ı ve Rasûl'ünü inkâr ettiler ve fasık olarak öldüler." (84)

Tevbe 85:

وَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَأَوْلَادُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُعَذِّبَهُمْ بِهَا
فِي الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿٨٥﴾

"Onların malları ve evlatları seni imrendirmesin. Allah, bunlarla ancak, dünyada kendilerine azap etmeyi ve canlarının kâfir olarak çıkmasını istiyor." (85)

1. Âyetin Anlamı

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سُلَيْمَانَ بْنِ الأَشْعَثِ أَنْبَأَ الْحُسَيْنُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ مِهْرَانَ ثنا عَامِرُ بْنُ الْفُرَاتِ ثنا أَسْبَاطٌ عَنِ السُّدِّيِّ وَتَزْهَقَ أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ قَالَ: تَزْهَقَ أَنْفُسُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا

1109- Taberî, Müsennâ → Süveyd b. Nasr → İbn Mübârek kanalıyla Süddî'nin şöyle dediğini nakletmiştir: "Allah dünyada onların canlarının kâfir olarak çıkmasını ve onlara azap etmeyi istiyor, anlamındadır."[572]

572 Taberî, 14/441.

Tevbe 86:

وَإِذَا أُنْزِلَتْ سُورَةٌ أَنْ آمِنُوا بِاللَّهِ وَجَاهِدُوا مَعَ رَسُولِهِ اسْتَأْذَنَكَ
أُولُو الطَّوْلِ مِنْهُمْ وَقَالُوا ذَرْنَا نَكُنْ مَعَ الْقَاعِدِينَ ﴿٨٦﴾

"'Allah'a iman edin ve Rasûlü ile birlikte cihat edin' diye bir sûre indirildiğinde, onlardan servet sahibi olanlar, senden izin istediler ve 'Bizi bırak da oturup kalanlarla birlikte olalım' dediler." (86)

Tevbe 87:

رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطُبِعَ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٨٧﴾

"Geride kalan kadınlarla beraber olmaya razı oldular, onların kalplerine mühür vuruldu. Bu yüzden onlar anlamazlar." (87)

1. Razı Oldukları Şey

[حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سُلَيْمَانَ، ثنا الْحُسَيْنُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ مِهْرَانَ ثنا عَامِرِ بْنِ الْفُرَاتِ عَنْ أَسْبَاطٍ] عَنِ السُّدِّيِّ رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ: وَهُمُ النِّسَاءُ. رَضُوا بِأَنْ يَقْعُدُوا كَمَا قَعَدْتِ النِّسَاءُ

1110- İbn Ebî Hâtim Süddî'den bu âyeti şu şekilde tefsir ettiğini nakletmiştir: "Onlar savaşa katılmayıp kadınlar gibi oturmaya razı oldular."[573]

Tevbe 88:

لَكِنِ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ جَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ
وَأُولَئِكَ لَهُمُ الْخَيْرَاتُ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٨٨﴾

"Fakat peygamber ve beraberindeki mü'minler, mallarıyla, canlarıyla cihat ettiler. Bütün hayırlar işte bunlarındır. İşte bunlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir." (88)

573 Suyûtî, 2/266; Şevkânî, 2/390.

Tevbe 89:

أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٨٩﴾

"Allah onlara, içinde ebedî kalacakları, içinden ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. İşte bu büyük başarıdır." (89)

Tevbe 90:

وَجَاءَ الْمُعَذِّرُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ وَقَعَدَ الَّذِينَ كَذَبُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٩٠﴾

"Bedevîlerden, mazeretleri olduğunu iddia edenler, kendilerine izin verilsin diye geldiler. Allah ve Rasûlü'ne yalan söyleyenler de oturup kaldılar. Onlardan kâfir olanlara elem verici bir azap erişecektir." (90)

1. Kıraat ve Anlama Etkisi

حَدَّثَنَا أَبِي ثنا الْهَيْثَمُ بْنُ يَمَانٍ ثنا الْحَكَمُ عَنِ السُّدِّيِّ قَالَ: مِنْ قَرَأَهَا وَجَاءَ الْمُعْذِرُونَ خَفِيفَةً، قَالَ: بَنُو مُقَرِّنٍ، وَمَنْ قَرَأَهَا وَجَاءَ الْمُعَذِّرُونَ مِنَ الأَعْرَابِ قَالَ: الَّذِينَ لَهُمْ عُذْرٌ

1111- İbn Ebî Hâtim'den Süddî'nin şöyle dediği nakledilmiştir: "Âyeti şeddesiz olarak (مُعْذِرُونَ) *'mu'zirûne'* şeklinde okuyanlara göre burada Mukrinoğulları kastedilmiş olur. Şeddeli okuyanlara göreyse geçerli mazereti olmadığı halde bir şekilde mazeret üretenler kastedilmiş olur."[574]

Tevbe 91:

لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَى وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يُنْفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٩١﴾

"Allah'a ve Rasûlü'ne karşı sadık ve samimi oldukları takdirde, güçsüzlere, hastalara ve (seferde) harcayacakları bir şey bulamayanlara

574 Suyûtî, 2/267.

(sefere katılmadıkları için) bir günah yoktur. İyilikte bulunan kimselerin (kınanması) için de bir sebep yoktur. Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir." (91)

Tevbe 92:

وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَا أَجِدُ مَا أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ
تَوَلَّوْا وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَ ﴿٩٢﴾

"Kendilerini bindirip (cepheye) sevk edesin diye sana geldikleri zaman, senin, 'Sizi bindirebileceğim bir şey bulamıyorum' dediğin; bu uğurda harcayacakları bir şey bulamadıklarından dolayı üzüntüden gözleri yaş döke döke geri dönen kimselere de bir sorumluluk yoktur." (92)

Tevbe 93:

إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ وَهُمْ أَغْنِيَاءُ رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا
مَعَ الْخَوَالِفِ وَطَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٩٣﴾

"Sorumluluk ancak, zengin oldukları halde senden izin isteyenleredir. Bunlar, geride kalan (kadın ve çocuk)larla birlikte olmaya razı oldular. Allah da kalplerini mühürledi. Artık onlar bilmezler." (93)

Tevbe 94:

يَعْتَذِرُونَ إِلَيْكُمْ إِذَا رَجَعْتُمْ إِلَيْهِمْ قُلْ لَا تَعْتَذِرُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكُمْ قَدْ
نَبَّأَنَا اللَّهُ مِنْ أَخْبَارِكُمْ وَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَى
عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٤﴾

"Onlara döndüğünüzde, size mazeret beyân edeceklerdir. De ki: 'Mazeret beyân etmeyin. Size kesinlikle inanmayız. Çünkü Allah bize sizin durumunuzu bildirdi. Bundan böyle davranışlarınızı Allah da Rasûlü de görecek. Sonra hepiniz, gaybı da görülen âlemi de bilene döndürüleceksiniz de yapmakta olduğunuz şeyleri size haber verecek.'" (94)

1. Allah'ın Müslümanlara Bildirdiği Durum Nedir?

أَخْرَجَ ابْنُ أَبِي حَاتِمٍ، وَأَبُو الشَّيْخِ عَنِ السُّدِّيِّ فِي قَوْلِهِ: قَدْ نَبَّأَنَا اللَّهُ مِنْ أَخْبارِكُمْ قَالَ: أَخْبَرَنَا أَنَّكُمْ لَوْ خَرَجْتُمْ مَا زِدْتُمُونَا إِلَّا خَبَالًا، وَفِي قَوْلِهِ: فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ قَالَ: لما رجع النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِلْمُؤْمِنِينَ لَا تُكَلِّمُوهُمْ، وَلَا تُجَالِسُوهُمْ، فَأَعْرَضُوا عَنْهُمْ كَمَا أَمَرَ اللَّهُ

1112- İbn Ebî Hâtim'den Süddî'nin şöyle dediği nakledilmiştir: "Bizimle birlikte çıksaydınız bozgunculuktan başka bir katkınızın olmayacağını Allah bize haber verdi, anlamındadır."[575]

Tevbe 95:

سَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَكُمْ اِذَا انْقَلَبْتُمْ اِلَيْهِمْ لِتُعْرِضُوا عَنْهُمْ فَاَعْرِضُوا عَنْهُمْ
اِنَّهُمْ رِجْسٌ وَمَاْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ جَزَآءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٩٥﴾

"Yanlarına döndüğünüz zaman, kendilerini rahat bırakmanız için size Allah adıyla yemin edeceklerdir. Artık onların peşini bırakın. Çünkü onlar pistir. Kazandıklarının karşılığı olarak, varacakları yer de cehennemdir." (95)

1. Onlardan Yüz Çevirmekle Kastedilen

أَخْرَجَ ابْنُ أَبِي حَاتِمٍ، وَأَبُو الشَّيْخِ عَنِ السُّدِّيِّ فِي قَوْلِهِ: قَدْ نَبَّأَنَا اللَّهُ مِنْ أَخْبارِكُمْ قَالَ: أَخْبَرَنَا أَنَّكُمْ لَوْ خَرَجْتُمْ مَا زِدْتُمُونَا إِلَّا خَبَالًا، وَفِي قَوْلِهِ: فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ قَالَ: لما رجع النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِلْمُؤْمِنِينَ لَا تُكَلِّمُوهُمْ، وَلَا تُجَالِسُوهُمْ، فَأَعْرَضُوا عَنْهُمْ كَمَا أَمَرَ اللَّهُ

1113- İbn Ebî Hâtim'den Süddî'nin şöyle dediği nakledilmiştir: "Onlarla konuşmayın ve oturmayın, Allah'ın emretmiş olduğu gibi onlardan yüz çevirin, denilmiştir."[576]

---

575 Bkz. Tevbe, 9/47.
576 Suyûtî, 3/268; Şevkânî, 2/396.

Tevbe 96:

يَحْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ
لَا يَرْضَى عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٩٦﴾

"Kendilerinden razı olasınız diye, size yemin edeceklerdir. Siz onlardan razı olsanız bile, Allah o fasıklar topluluğundan asla razı olmaz." (96)

Tevbe 97:

الْأَعْرَابُ أَشَدُّ كُفْرًا وَنِفَاقًا وَأَجْدَرُ أَلَّا يَعْلَمُوا حُدُودَ مَا
أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٩٧﴾

"Bedevîler inkâr ve nifak bakımından daha ileri ve Allah'ın Peygamberine indirdiği hükümlerin sınırlarını tanımamaya daha yatkındırlar. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir." (97)

Tevbe 98:

وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ مَغْرَمًا وَيَتَرَبَّصُ بِكُمُ الدَّوَائِرَ
عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٩٨﴾

"Bedevîlerden öyleleri vardır ki, (Allah yolunda) harcayacakları şeyi angarya (zarar) sayar ve (bundan kurtulmak için) size belalar gelmesini beklerler. Kötü belalar kendi başlarına olsun. Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir." (98)

1. Bedevilerin Kınanan Tutumu

[حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سُلَيْمَانَ ثنا الْحُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ ثنا عَامِرُ بْنُ الْفُرَاتِ ثنا أَسْبَاطٌ] عَنِ السُّدِّيِّ قَوْلُهُ: وَمِنَ الأَعْرَابِ مَنْ يَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ مَغْرَمًا وَيَتَرَبَّصُ بِكُمُ الدَّوَائِرَ فَيُعِدُّ مَا يُنْفِقُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ غَرَامَةً يَغْرَمُهَا، وَيَتَرَبَّصُ بِمُحَمَّدٍ- صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْهَلاكَ

1114- İbn Ebî Hâtim'den Süddî'nin şöyle dediği nakledilmiştir: "Allah yolunda harcadığını, peşine düşeceği bir alacak gibi görür ve başınıza bir helâk gelmesini bekler."[577]

Tevbe 99:

وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ قُرُبَاتٍ عِنْدَ اللَّهِ وَصَلَوَاتِ الرَّسُولِ أَلَا إِنَّهَا قُرْبَةٌ لَهُمْ سَيُدْخِلُهُمُ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٩٩﴾

"Bedevîlerden kimileri de vardır ki, Allah'a ve ahiret gününe inanır. Harcayacaklarını, Allah katında yakınlığa ve Peygamber'in dualarını almağa vesile sayarlar. Bilesiniz ki bu, (Allah katında) onlar için yakınlıktır. Allah, onları rahmetine sokacaktır. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir." (99)

Tevbe 100:

وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتَهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٠٠﴾

"İslâm'ı ilk önce kabul eden muhâcirler ve ensar ile, iyilikle onlara uyanlar var ya, Allah onlardan razı olmuş; onlar da O'ndan razı olmuşlardır. Allah, onlara içinden ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetler hazırlamıştır. İşte bu büyük başarıdır." (100)

Tevbe 101:

وَمِمَّنْ حَوْلَكُمْ مِنَ الْأَعْرَابِ مُنَافِقُونَ وَمِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ مَرَدُوا عَلَى النِّفَاقِ لَا تَعْلَمُهُمْ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ سَنُعَذِّبُهُمْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ يُرَدُّونَ إِلَى عَذَابٍ عَظِيمٍ ﴿١٠١﴾

577 Suyûtî, 3/269.

"Çevrenizdeki bedevîlerden birtakım münafıklar vardır. Medine halkından da münafıklıkta direnenler var ki sen onları bilmezsin. Biz onları biliriz. Onlara iki defa azap edeceğiz. Sonra da büyük bir azaba itileceklerdir." (101)

Tevbe 102:

وَاٰخَرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَاٰخَرَ سَيِّئًا عَسَى
اللّٰهُ اَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٠٢﴾

"Diğer bir kısmı ise, günahlarını itiraf ettiler. Bunlar sâlih amelle kötü ameli birbirine karıştırmışlardır. Umulur ki Allah tevbelerini kabul eder. Çünkü Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir." (102)

1. Sâlih Amelle Kötü Amelden Maksat

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ سُلَيْمَانَ ثنا الْحُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ ثنا عَامِرِ بْنِ الْفُرَاتِ عَنْ أَسْبَاطٍ عَنِ السُّدِّيِّ، قَوْلُهُ وَآخَرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا وَالصَّالِحُ غَزْوُهُمْ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وتَخَلُّفُهُمْ عَنْهُ

1115- İbn Ebî Hâtim Süddî'den şöyle dediğini nakletmiştir: "Burada Allah Rasûlü (s.a.v.) ile birlikte gazaya çıkmalarıyla ondan geri kalmaları kastedilmektedir."[578]

Tevbe 103:

خُذْ مِنْ اَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ
اِنَّ صَلٰوتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٠٣﴾

"Onların mallarından, onları kendisiyle arındıracağın ve temizleyeceğin bir sadaka (zekât) al ve onlara dua et. Çünkü senin duan onlar için sükûnettir (Onların kalplerini yatıştırır.) Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir." (103)

578 Suyûtî, 3/273; Âlûsî, 2/363.

1. Hz. Nebî'nin (s.a.v.) Mü'minlere İstiğfarı

قَالَ السُّدِّيُّ اسْتَغْفِرْ لَهُمْ إِنَّ استِغفارُكَ يُسَكِّنُ قلوبَهم

1111- İbn Ebî Hâtim'den Süddî'nin şöyle dediği nakledilmiştir: "Onlar için istiğfarda bulun, çünkü senin istiğfarın onların kalplerini teskin eder."[579]

Tevbe 104:

أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ
الصَّدَقَاتِ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١٠٤﴾

"Onlar, kullarının tevbesini kabul edenin ve sadakaları alanın Allah olduğunu; tevbeyi çok kabul edenin, çok merhametli olanın Allah olduğunu bilmediler mi?" (104)

Tevbe 105:

وَقُلِ اعْمَلُوا فَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ وَسَتُرَدُّونَ إِلَى
عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٠٥﴾

"De ki: 'Çalışın, yapın. Yaptıklarınızı Allah da Rasûlü de mü'minler de göreceklerdir. Sonra gaybı da görülen âlemi de bilen Allah'ın huzuruna döndürüleceksiniz. O da size bütün yapmakta olduğunuz şeyleri haber verecektir.'" (105)

Tevbe 106:

وَآخَرُونَ مُرْجَوْنَ لِأَمْرِ اللَّهِ إِمَّا يُعَذِّبُهُمْ وَإِمَّا يَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٠٦﴾

"Diğer bir grup da Allah'ın emrine bırakılmışlardır. O, bunlara ya azap eder veya tevbelerini kabul eder. Allah çok bilendir, hikmet sahibidir." (106)

---

579 Suyûtî, 3/275.

1. Onlara Azap Etmesinin Anlamı

وأَخْرَجَ ابْنُ أَبِي حَاتِمٍ وَأَبُو الشَّيْخِ عَنْ السدي فِي قَوْلِهِ: إِمَّا يُعَذِّبُهُمْ يَقُولُ: يُمِيتُهُمْ عَلَى مَعْصِيَةٍ وَإِمَّا يَتُوبُ عَلَيْهِمْ فَأَرْجَأَ أَمْرَهُمْ، ثُمَّ نسخها فقال: وَعَلَى الثَّلاثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا

1112- İbn Ebî Hâtim'den Süddî'nin, Allah'ın ﴿إِمَّا يُعَذِّبُهُمْ﴾ ***"ya onlara azap edecek"*** sözünü şöyle tefsir ettiği nakledilmiştir: "Günah üzereyken onları öldürmesidir."

[2. Tevbelerini Kabul Etmesi, Nesh]

1113- Yine âyetin, ﴿وَإِمَّا يَتُوبُ عَلَيْهِمْ﴾ ***"ya da onların tevbesini kabul eder"*** kesitini: "Ya da onlarla ilgili kararını erteler" şeklinde tefsir etmiştir. Ancak daha sonra Allah bunu neshetmiş ve ﴿وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا﴾ ***'Ve geri bırakılan üç kişinin de (tevbelerini kabul etti)'*** buyurmuştur."[580]

Tevbe 107:

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَإِرْصَادًا لِمَنْ حَارَبَ اللهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ وَلَيَحْلِفُنَّ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا الْحُسْنَىٰ وَاللهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٠٧﴾

"Bir de zararlı faaliyetlerde bulunmak, küfre yardım etmek, mü'minler arasına ayrılık sokmak için ve öteden beri Allah ve Rasûlü'ne karşı savaşanlara üs olsun diye bir mescit yapanlar vardır. Bunlar, 'Bizim iyilikten başka hiçbir kastımız yok' diye de mutlaka yemin ederler. Ama Allah şahitlik eder ki bunlar mutlaka yalancıdırlar." (107)

1. Dırâr Mescidinin Zarar Verme Noktası

وأَخْرَجَ ابْنُ أَبِي حَاتِمٍ عَنِ السُّدِّيِّ فِي قَوْلِهِ {وَالَّذين اتَّخذُوا مَسْجِدا ضِرَارًا} قَالَ: ضاروا أهل قبَاء {وَتَفْرِيقًا بَين الْمُؤمنِينَ} قَالَ: فَإِن أهل قبَاء كَانُوا يصلونَ فِي مَسْجِد قبَاء كلهم فَلَمَّا بني ذَلِك أقصر من مَسْجِد قبَاء من كَانَ يحضرهُ وصلوا فِيهِ {وَلَيَحْلِفُنَّ إِن أردنَا إِلَّا الْحسنى} فَحَلَفُوا مَا أرداوا بِهِ إِلَّا الْخَيْر

580 Suyûtî, 3/267; Şevkânî, 2/402. Tevbe, 9/118.

1114- İbn Ebî Hâtim'den Süddî'nin şöyle dediği nakledilmiştir: "Kubâ mescidindekilere zarar veriyorlardı. Çünkü daha önce orada namaz kılanlar bu mescidin yapılması ile artık çok az kimse Kubâ'da namaz kılmaya başlamıştı."

[2. Yaptıkları İşte İyiliği Kastettiklerini İddia Etmeleri]

1115- İbn Ebî Hâtim'den Süddî'nin şöyle dediği nakledilmiştir: "Ancak kendilerine sorulunca bununla sadece iyilik yapmak istediklerine dair yemin ederler."[581]

Tevbe 108:

لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا لَمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَى مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَّهِّرِينَ ﴿١٠٨﴾

"Onun içinde asla namaz kılma. İlk günden temeli takvâ (Allah'a karşı gelmekten sakınmak) üzerine kurulan mescit (Kubâ mescidi), içinde namaz kılmana elbette daha lâyıktır. Orada temizlenmeyi seven adamlar vardır. Allah da tertemiz olanları sever." (108)

Tevbe 109:

أَفَمَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَى تَقْوَى مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٍ خَيْرٌ أَمْ مَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَى شَفَا جُرُفٍ هَارٍ فَانْهَارَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠٩﴾

"Binasını takvâ (Allah'a karşı gelmekten sakınmak) ve O'nun rızasını kazanmak temeli üzerine kuran kimse mi daha hayırlıdır, yoksa binasını çökmeye yüz tutmuş bir yarın kenarına kurup, onunla birlikte kendisi de cehennem ateşine yuvarlanan kimse mi? Allah, zalimler topluluğunu doğru yola erdirmez." (109)

581 Suyûtî, 3/275.

Tevbe 110:

لَا يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذِي بَنَوْا رِيبَةً فِي قُلُوبِهِمْ إِلَّا اَنْ
تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١١٠﴾

"Yaptıkları bina, (ölüp de) kalpleri parçalanıncaya kadar yüreklerine devamlı olarak bir kuşku (sebebi) olacaktır. Allah çok iyi bilendir, hikmet sahibidir." (110)

1. ﴿رِيبَةً﴾ "rîbeten" İfadesi

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى أَنْبَأَ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي جَعْفَرٍ الرَّازِيُّ ثنا يَحْيَى بْنُ الضُّرَيْسِ عَنْ سُفْيَانَ عَنِ السُّدِّيِّ قَوْلُهُ: لا يزال بنيانهم الذي بنوا ريبة في قُلُوبِهِمْ قَالَ: حَزَازَةٌ فِي صُدُورِهِمْ

1116- Ebû Ahmed → Süfyân kanalıyla Süddî'nin Allah Teâlâ'nın, ﴿رِيبَةً﴾ ***"rîbeten"*** sözünü, "Göğüslerinde küfür ve kin olarak kalacaktır" şeklinde tefsir ettiği nakledilmiştir.[582]

قَالَ السُّدِّيُّ {لَا يزَال بنيانهم الَّذِي بنوا رِيبَة فِي قُلُوبهم} قَالَ: يَعْنِي الشَّك {إِلَّا أَن تقطع قُلُوبهم} يَعْنِي الْمَوْت وَأَخْرَجَ أَبُو الشَّيْخ عَنِ السُّدِّيِّ قَالَ: قلت لإِبراهيم: أَرَأَيْت قَول الله {لَا يزَال بنيانهم الَّذِي بنوا رِيبَة فِي قُلُوبهم} قَالَ: الشَّك قلت: لَا قَالَ: فَمَا تَقول أَنْت قلت: الْقَوْم بنوا مَسْجِدا ضِرَارًا وهم كفَّارًا حِين بنوا فَلَمَّا دخلُوا فِي الإِسلام جعلُوا لَا يزالون يذكرُونَ فَيَقَع فِي قُلُوبهم مشقة من ذَلِك فتراجعوا لَهُ فَقَالُوا: يَا ليتنا لم نَكُنْ فعلنَا وَكلما ذَكرُوهُ وَقع من ذَلِك فِي قُلُوبهم مشقة وندموا فَقَالَ إِبْرَاهِيم: اسْتغْفر الله

1117- İbn Ebî Hâtim ve Ebû Şeyh Süddî'nin şöyle dediğini nakletmişlerdir: "İbrâhim'i gördüm ve ona Allah Teâlâ'nın ﴿رِيبَةً﴾ ***'rîbeten'*** sözünü sorunca; bana şüphe anlamında olduğunu söyledi. Ben,

'Hayır, bu anlama gelmiyor' dedim. İbrâhim:

582 Taberî, 14/496; Kurtubî, 4/3105; İbn Kesîr, 2/350, 352; Şevkânî, 2/355.

'Peki, sen ne diyorsun?' dedi. Ben,

'Millet bir mescit inşa eti. Bunu yaparken kendileri kâfirdi. Müslüman olduktan sonra hep bu durumu hatırladılar. Bu hatırlama nedeni ile kalplerinde bir zorluk ve meşakkat oluştu ve pişman olup; 'Keşke vaktiyle böyle bir şey yapmasaydık' dediler. Bu durumu her hatırladıklarında kalplerinde bir zorluk oluştu ve yaptıklarına pişman olup keşke yapmasaydık dediler!' dedim. İbrâhim,

'Estağfirullah!' dedi."[583]

Tevbe 111:

إِنَّ اللهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِأَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ وَمَنْ أَوْفَى بِعَهْدِهِ مِنَ اللهِ فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمُ الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهِ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١١١﴾

"Allah mü'minlerden, mallarını ve canlarını, kendilerine (verilecek) cennet karşılığında satın almıştır. Çünkü onlar Allah yolunda savaşırlar, öldürürler, ölürler. (Bu), Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'ân'da Allah üzerine hak bir vaaddir. Allah'tan daha çok sözünü yerine getiren kim vardır! O halde O'nunla yapmış olduğunuz bu alışverişinizden dolayı sevinin. İşte bu, (gerçekten) büyük kazançtır." (111)

1. Nesh

وَأَخْرَجَ أَبُو الشَّيْخ عَنِ السُّدِّيِّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فِي قَوْلِهِ {إِن الله اشْترى} الْآيَة قَالَ: نسخهَا (لَيْسَ على الضُّعَفَاء) (التَّوْبَة الْآيَة ٩١) الْآيَة

1118- İbn Ebî Hâtim'den Süddî'nin şöyle dediği nakledilmiştir: "Bu âyeti Allah Teâlâ'nın, ﴿لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ﴾ ***'Zayıflara, ...günah yoktur'*** sözü neshetmiştir."[584]

583 Suyûtî, 3/279; Âlûsî, 2/371.
584 Suyûtî, 3/381.

Tevbe 112:

اَلتَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ السَّائِحُونَ الرَّاكِعُونَ السَّاجِدُونَ الْآمِرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٢﴾

"Bu alışverişi yapanlar, tevbe edenler, ibadet edenler, hamd edenler, oruç tutanlar, rükû edenler, secde edenler, iyiliği emredip kötülükten alıkoyanlar ve Allah'ın sınırlarını koruyanlardır. O mü'minleri müjdele!" (112)

1. Allah'ın Hududunu Korumanın Anlamı

وَأَخْرَجَ ابْنُ أَبِي حَاتِمٍ عَنِ السُّدِّيِّ فِي قَوْلِهِ: {والحافظون لحدود الله} قَالَ: لفرائض الله الَّتِي افْترض نزلت هَذِه الْآيَة فِي الْمُؤمنِينَ الَّذين لم يغزوا

1119- İbn Ebî Hâtim Süddî'den şöyle dediğini nakletmiştir: "Allah'ın kendilerine farz kıldığı şeyleri yerine getirenler, anlamındadır. Bu âyet savaşmamış mü'minler hakkında nâzil olmuştur."[585]

Tevbe 113:

مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولِي قُرْبَى مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿١١٣﴾

"Cehennem ehli oldukları açıkça kendilerine belli olduktan sonra, -yakınları da olsalar- Allah'a ortak koşanlar için af dilemek ne Peygamber'e yaraşır ne de mü'minlere." (113)

Tevbe 114:

وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ إِلَّا عَنْ مَوْعِدَةٍ وَعَدَهَا إِيَّاهُ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِلَّهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ ﴿١١٤﴾

585 Suyûtî, 3/382.

"İbrâhim'in, babası için af dilemesi, sadece ona verdiği bir söz yüzündendi. Onun bir Allah düşmanı olduğu kendisine açıkça belli olunca, ondan uzaklaştı. Şüphesiz İbrâhim, çok içli, yumuşak huylu bir kişiydi." (114)

Tevbe 115:

وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِلَّ قَوْمًا بَعْدَ إِذْ هَدَاهُمْ حَتَّى يُبَيِّنَ لَهُمْ
مَا يَتَّقُونَ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١١٥﴾

"Doğru yola ilettikten sonra, sakınacakları şeyleri kendilerine apaçık bildirmedikçe, Allah bir toplumu saptıracak değildir. Şüphesiz Allah, her şeyi hakkıyla bilendir." (115)

Tevbe 116:

إِنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَمَا
لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿١١٦﴾

"Şüphesiz göklerin ve yerin hükümranlığı yalnız Allah'ındır. O, diriltir ve öldürür. Sizin için Allah'tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı vardır." (116)

Tevbe 117:

لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ
بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿١١٧﴾

"Andolsun Allah; Peygamber ile içlerinden bir kısmının kalpleri eğrilmeğe yüz tuttuktan sonra, sıkıntılı bir zamanda ona uyan Muhacirlerle Ensar'ın tevbelerini kabul etmiştir. Evet, onların tevbelerini kabul etmiştir. Şüphesiz O, onlara çok şefkatli ve çok merhametlidir." (117)

Tevbe 118:

وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا حَتَّى إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَنْ لَا مَلْجَأَ مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١١٨﴾

"Savaştan geri kalan üç kişinin de tevbelerini kabul etti. Yeryüzü bütün genişliğine rağmen onlara dar gelmiş, vicdanları da kendilerini sıktıkça sıkmış, böylece Allah'(ın azabın)dan yine O'na sığınmaktan başka çare olmadığını anlamışlardı. Sonra (eski hâllerine) dönsünler diye, onların tevbelerini de kabul etti. Şüphesiz Allah, tevbeyi çok kabul eden ve çok merhamet edendir." (118)

Tevbe 119:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ ﴿١١٩﴾

"Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının ve doğrularla beraber olun." (119)

1. Sadıklarla Birlikte Olmanın Anlamı

[حَدَّثَنَا أَبِي ثنا سَهْلُ بْنُ عُثْمَانَ ثنا رَجُلٌ قَدْ سَمَّاهُ] عَنِ السُّدِّيِّ فِي قَوْلِهِ: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ قَالَ: كُونُوا مَعَ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ، وَمَرَارَةِ بْنِ رَبِيعَةَ، وَهِلَالِ بْنِ أُمَيَّةَ

1120- İbn Kesîr'in Süddî'den yaptığı tahriçte onun şöyle dediğini nakletmiştir: "Kâ'b b. Mâlik, Mürare b. Rabîa' ve Hilâl b. Ümeyye gibi kimselerle birlikte olun, anlamındadır."[586]

586 İbn Kesîr, 2/399.

Tevbe 120:

مَا كَانَ لِاَهْلِ الْمَدِينَةِ وَمَنْ حَوْلَهُمْ مِنَ الْاَعْرَابِ اَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنْ رَسُولِ اللهِ وَلَا يَرْغَبُوا بِاَنْفُسِهِمْ عَنْ نَفْسِهِ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ لَا يُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ وَلَا نَصَبٌ وَلَا مَخْمَصَةٌ فِي سَبِيلِ اللهِ وَلَا يَطَؤُنَ مَوْطِئًا يَغِيظُ الْكُفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ نَيْلًا اِلَّا كُتِبَ لَهُمْ بِهِ عَمَلٌ صَالِحٌ اِنَّ اللهَ لَا يُضِيعُ اَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٢٠﴾

"Medine halkına ve onların çevresinde bulunan bedevî Araplara Allah'ın Rasûlü'nden geri kalmaları ve onun canından önce kendi canlarını düşünmeleri yakışmaz. İşte onların Allah yolunda bir susuzluğa, bir yorgunluğa ve bir açlığa dûçar olmaları, kâfirleri öfkelendirecek bir yere (ayak) basmaları ve düşmana karşı bir başarı kazanmaları ancak bunların karşılığında kendilerine sâlih bir amel yazılması içindir. Çünkü Allah iyilik yapanların mükâfatını zayi etmez." (120)

1. ﴿ظَمَأٌ﴾ "zame'ün" ve ﴿نَصَبٌ﴾ "nasabün" İfadeleri

وأَخْرَجَ ابْنُ أبي حَاتِم عَنِ السُّدِّيِّ {لَا يصيبهم ظمأ} قَالَ: الْعَطش {وَلَا نصب} قَالَ: الْعَنَاءُ

1121- İbn Ebî Hâtim Süddî'den şöyle dediğini nakletmiştir: "Âyette geçen, ﴿ظَمَأٌ﴾ ***'zame'ün'*** ifadesi susuzluk; ﴿نَصَبٌ﴾ ***'nasabün'*** ifadesi ise sıkıntı ve cefadır."[587]

Tevbe 121:

وَلَا يُنْفِقُونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً وَلَا يَقْطَعُونَ وَادِيًا إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ اللهُ أَحْسَنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢١﴾

"Allah yolunda küçük, büyük bir harcama yapmazlar ve bir vadiyi katetmezler ki (bunlar), Allah'ın, yaptıklarının daha güzeliyle kendilerini mükâfatlandırması için hesaplarına yazılmış olmasın." (121)

587 Suyûtî, 3/390.

Tevbe 122:

وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا
فِي الدِّينِ وَلِيُنْذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ ﴿١٢٢﴾

"(Ne var ki) mü'minlerin hepsi toptan seferber olacak değillerdir. Öyleyse onların her kesiminden bir grup da, din konusunda köklü ve derin bilgi sahibi olmak ve döndükleri zaman kavimlerini uyarmak için geri kalsa ya! Umulur ki sakınırlar." (122)

Tevbe 123:

يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِنَ الْكُفَّارِ وَلْيَجِدُوا
فِيكُمْ غِلْظَةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿١٢٣﴾

"Ey iman edenler! Kâfirlerden (öncelikle) yakınınızda olanlarla savaşın ve sizde bir sertlik bulsunlar. Bilin ki Allah kendisine karşı gelmekten sakınanlarla beraberdir." (123)

Tevbe 124:

وَإِذَا مَا أُنْزِلَتْ سُورَةٌ فَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ أَيُّكُمْ زَادَتْهُ هَذِهِ إِيمَانًا فَأَمَّا
الَّذِينَ آمَنُوا فَزَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿١٢٤﴾

"Herhangi bir sûre indirildiğinde, içlerinden, (alaylı bir şekilde) 'Bu hanginizin imanını arttırdı?' diyenler olur. İman etmiş olanlara gelince, inen sûre onların imanını arttırmıştır. Onlar bunu birbirlerine müjdelerler." (124)

Tevbe 125:

وَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَى
رِجْسِهِمْ وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿١٢٥﴾

"Kalplerinde hastalık olanlara gelince, onların da pisliklerini büsbütün arttırır ve onlar artık kâfir olarak ölürler." (125)

1. Pisliklerinin Arttırılmasının Anlamı

[حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سُلَيْمَانَ ثنا الْحُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ ثنا عَامِرِ بْنِ الْفُرَاتِ] عَنْ أَسْبَاطٍ عَنِ السُّدِّيِّ قَوْلُهُ: فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَى رِجْسِهِمْ يَقُولُ: شَكًّا إِلَى شَكِّهِمْ

1122- Âlûsî'nin Süddî'den yaptığı tahriçte onun Allah Teâlâ'nın, ﴿رِجْسًا إِلَى رِجْسِهِمْ﴾ ***"pisliklerini büsbütün arttırır"*** kesitini: "Şüphelerine şüphe katar" şeklinde tefsir ettiğini nakletmiştir.[588]

Tevbe 126:

أَوَلَا يَرَوْنَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِي كُلِّ عَامٍ مَرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ وَلَا هُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٢٦﴾

"Görmüyorlar mı ki, onlar her yıl bir veya iki kere belâya çarptırılıp imtihan ediliyorlar. Sonra ne tevbe ederler ne de ibret alırlar." (126)

Tevbe 127:

وَإِذَا مَا أُنْزِلَتْ سُورَةٌ نَظَرَ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ هَلْ يَرَاكُمْ مِنْ أَحَدٍ ثُمَّ انْصَرَفُوا صَرَفَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ ﴿١٢٧﴾

"Bir sûre indirildi mi, 'Sizi bir kimse görüyor mu?' diye birbirlerine göz ederler, sonra da sıvışıp giderler. Anlamayan bir toplum olmalarından dolayı, Allah onların kalplerini çevirmiştir." (127)

588 Âlûsî, 3/388.

Tevbe 128:

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَاعَنِتُّمْ حَرِيصٌ
عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿١٢٨﴾

"Andolsun, size kendi içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya düşmeniz ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, mü'minlere karşı da çok şefkatli ve merhametlidir." (128)

Tevbe 129:

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ
وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿١٢٩﴾

"Eğer yüz çevirirlerse de ki: 'Bana Allah yeter. O'ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Ben ancak O'na tevekkül ettim. O, yüce Arş'ın sahibidir.'" (129)

İÇİNDEKİLER

4. NİSÂ SÛRESİ

Nisâ 1: **5**
1. Tek Nefisle Kastedilen 5
2. Hz. Âdem'in Eşinin Yaratılışı 6
3. ﴿بَثَّ﴾ "besse" İfadesi 6
4. Allah'tan ve Akrabalık Bağlarından Korkmanın Anlamı 7
Nisâ 2: **7**
1. Yetim Malı Konusunda Titiz Olunması Gerektiği 7
2. ﴿حُوبًا﴾ "hûben" İsminin Anlamı 8
Nisâ 3: **8**
1. Âyetin Verdiği Mesaj 8
2. ﴿اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ﴾ "ev mâ meleket eymânüküm" İfadesi 9
3. ﴿ذٰلِكَ اَدْنٰٓى اَلَّا تَعُوْلُوا﴾ "zâlike ednâ ellâ te'ûlû" İfadesi 9
Nisâ 4: **9**
Nisâ 5: **10**
1. Malların Sefihlere Verilmemesiyle Kastedilen 10
Nisâ 6: **11**
1. Yetimlerin Sınanmasının Anlamı 11
2. ﴿رُشْدًا﴾ "ruşden" İfadesi 11
3. Yetim Mallarının İsraf ve Aceleyle Yenilmesinin Yasaklanması 12
4. Yetimin Malı Konusunda İffet 12
[5. Yetimin Malının Maruf ile Yenilmesi] 13
6. Allah'ın Hesap Sorucu Olarak Yetmesinin Anlamı 13
Nisâ 7: **13**

Nisâ 8: **13**
1. Payı Olmadığı Halde Miras Taksimine Katılan Yakınlara Maruf Söz Söyleme 14
Nisâ 9: **14**
1. Ölüm Döşeğinde Vasiyet Edene Karşı Tutunulması Gereken Tavır 15
Nisâ 10: **16**
1. Yetim Malı Yiyenlerin Âkıbeti 16
Nisâ 11: **16**
1. Nüzûl Sebebi 17
2. Miras Taksiminde Gözetilen Faydayla Kastedilen 18
Nisâ 12: **18**
1. ﴿كَلَالَةً﴾ "kelâle" İfadesi 19
2. Birden Fazla Olan Anne Bir Kardeşlerin Mirası 19
Nisâ 13: **20**
1. Allah'ın Sınırları Ne Demektir? 20
Nisâ 14: **20**
Nisâ 15: **20**
1. Âyette Bahsi Geçenler 21
Nisâ 16: **21**
1. Bekâr Erkek ve Kadınların İlk Zina Cezası 22
2. Nesh 22
Nisâ 17: **22**
1. Bilgisizlik ve Tez Elden İfadelerinden Maksat 23
Nisâ 18: **23**
Nisâ 19: **23**
1. Cahiliye Döneminde Eşi Ölen Kadına Uygulanan Âdet 24
2. ﴿وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ﴾ "ve lâ ta'dulûhünne" İfadesi 24
3. ﴿فَاحِشَةٍ﴾ "fâhişetin" İfadesi 24
4. ﴿عَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ﴾ "âşirûhünne bi'l-ma'rûfi" İfadesi 25
5. ﴿خَيْرًا كَثِيرًا﴾ "hayran kesîran" İfadesi 25
Nisâ 20: **25**
Nisâ 21: **26**
1. Birleşme ile Kastedilen 26
2. Sağlam Sözle Kastedilen 26
Nisâ 22: **26**

Nisâ 23: **27**
1. Geçen Geçmiştir İfadesiyle Kastedilen 27
Nisâ 24: **28**
1. ﴿وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ﴾ "ve'l-muhsanâtü mine'n-nisâi" İfadesi 28
2. Allah'ın Emriyle Kastedilen 28
3. Bunların Dışındakiler İfadesiyle Kastedilen 29
4. ﴿غَيْرَ مُسَافِحِينَ﴾ "ğayra müsâfihîne" İfadesi 29
5. Mut'a Nikahı 29
Nisâ 25: **30**
1. ﴿طَوْلًا﴾ "tavlen" İfadesi 31
2. ﴿فَتَيَاتِكُمُ﴾ "feteyâtiküm" İfadesi 31
3. ﴿مُحْصَنَاتٍ﴾ "muhsanâtin" İfadesi 32
4. ﴿غَيْرَ مُسَافِحَاتٍ﴾ "ğayra müsâfihâtin" İfadesi 32
5. ﴿مُتَّخِذَاتِ أَخْدَانٍ﴾ "müttehizâti ahdânin" İfadesi 32
6. ﴿فَإِذَا أُحْصِنَّ﴾ "fe izâ uhsınne" İfadesi 32
7. Sabretmekle Kastedilen 33
Nisâ 26: **33**
Nisâ 27: **33**
1. Âyette Bahsedilenler Kimlerdir? 33
Nisâ 28: **34**
Nisâ 29: **34**
1. Bâtıl Yollarla Mal Yemek 34
2. "Kendinizi öldürmeyin" İfadesiyle Kastedilen 35
Nisâ 30: **35**
Nisâ 31: **35**
1. Kötülüklerle Kastedilen 35
2. ﴿كَرِيمًا﴾ "kerîmen" İfadesi 36
Nisâ 32: **36**
1. Nüzûl Sebebi 36
Nisâ 33: **37**
1. Âzatlı ve Anlaşmalı Kimselerin Miras Durumu 37
Nisâ 34: **38**
1. Erkeğin Karısı Üzerindeki Konumu 38
2. ﴿قَانِتَاتٌ﴾ "kānitâtün" İfadesi 39

3. Gaybı Korumanın Anlamı 39
4. Nüşûz ile Kastedilen 39
5. Nasihat Etmekle Kastedilen 40
6. Kadına Vurma 40
Nisâ 35: **40**
1. Karı-Koca Arasını Bulmak İçin Hakem Tayini 41
Nisâ 36: **42**
1. ﴿وَالْجَارِ الْجُنُبِ﴾ "ve'l-câri'l-cünübi" İfadesi 42
2. ﴿وَالصَّاحِبِ بِالْجَنْبِ﴾ "ve's-sâhibi bi'l-cenbi" İfadesi 42
Nisâ 37: **43**
1. Âyette Bahsedilenler Kimlerdir ve Bunların Cimriliğiyle Ne Kastedilir? 43
Nisâ 38: **43**
Nisâ 39: **44**
Nisâ 40: **44**
1. ﴿مِثْقَالَ ذَرَّةٍ﴾ "miskāle zerratin" İfadesi 44
Nisâ 41: **45**
1. Her Ümmetten Şahitlerin Getirilmesi ve Hz. Nebî'nin (s.a.v.) Şahitliği 45
Nisâ 42: **46**
Nisâ 43: **46**
1. Teyemmüm Sebebi Olan Hastalıkla Kastedilen 47
Nisâ 44: **47**
Nisâ 45: **47**
Nisâ 46: **47**
1. ﴿اسْمَعْ غَيْرَ مُسْمَعٍ﴾ "isma' ğayra müsme'in" İfadesi 48
2. ﴿لَيًّا بِأَلْسِنَتِهِمْ﴾ "leyyen bi elsinetihim" İfadesi 48
[3. Dine Saldırmakla Kastedilen] 48
Nisâ 47: **49**
Nisâ 48: **49**
Nisâ 49: **49**
1. Nüzûl Sebebi 49
2. ﴿فَتِيلًا﴾ "fetîlen" İfadesi 50
Nisâ 50: **50**
Nisâ 51: **50**
1. Cibt ve Tâğût Nedir? 51

2. Nüzûl Sebebi 51
Nisâ 52: **52**
Nisâ 53: **52**
1. "İnsanlara bir zerre vermezler" İfadesinin Anlamı 52
Nisâ 54: **53**
1. Allah'ın Fazlından Dilediğine Verdikleriyle Kastedilen 53
2. Kendilerine Saltanat Verilen İbrâhim Ailesiyle Kastedilen 53
[3. Hikmetle Kastedilen] 54
4. Verilen Büyük Saltanatla Kastedilen 54
Nisâ 55: **54**
Nisâ 56: **55**
Nisâ 57: **55**
1. Tertemiz Eşlerle Kastedilen 55
Nisâ 58: **55**
Nisâ 59: **56**
1. Müm'minlerin Çekişmemesi Gerektiği 56
2. Çekişmeyi Allah ve Rasûlüne Götürmenin Anlamı 58
3. ﴿أَحْسَنُ تَأْوِيلًا﴾ "ahsenü te'vîlen" İfadesi 58
Nisâ 60: **59**
1. Nüzûl Sebebi 59
Nisâ 61: **62**
Nisâ 62: **62**
Nisâ 63: **62**
Nisâ 64: **63**
Nisâ 65: **63**
Nisâ 66: **63**
1. Nüzûl Sebebi 64
2. ﴿تَشْبِيتًا﴾ "tesbîten" İfadesi 64
Nisâ 67: **64**
Nisâ 68: **65**
Nisâ 69: **65**
1. Nüzûl Sebebi 65
Nisâ 70: **66**
Nisâ 71: **66**

1. ﴿ثُبَاتٍ﴾ "sübâtin" İfadesi 66
[2. Hep Beraber Seferberliğe Çıkmakla Kastedilen] 66
Nisâ 72: **66**
Nisâ 73: **67**
Nisâ 74: **67**
1. Ahirete Karşılık Dünyayı Satanlar 67
Nisâ 75: **68**
1. Âyette Kastedilen Anlam 68
2. Âyette Kastedilen Şehir 68
Nisâ 76: **68**
Nisâ 77: **69**
1. Âyette Bahsedilenler Kimlerdir? 69
Nisâ 78: **70**
1. ﴿بُرُوجٍ مُشَيَّدَةٍ﴾ "bürûcin müşeyyedetin" İfadesi 70
Nisâ 79: **71**
1. İyilikle Kastedilen 71
2. "Kendindendir" İfadesiyle Kastedilen 71
Nisâ 80: **71**
Nisâ 81: **72**
1. Âyette Bahsedilenler Kimlerdir? 72
[2. ﴿وَاللَّهُ يَكْتُبُ مَا يُبَيِّتُونَ﴾ "vallâhu yektübü mâ yübeyyitûne" İfadesi] 72
Nisâ 82: **73**
Nisâ 83: **73**
1. Haberi Ehline Teslim Etme Gerekliliği 73
2. Allah'ın Lütfu ve Merhametiyle Kastedilen 74
Nisâ 84: **74**
Nisâ 85: **74**
1. ﴿كِفْلٌ مِنْهَا﴾ "kiflün minhâ" İfadesi 75
2. ﴿مُقِيتًا﴾ "mukîten" İfadesi 75
Nisâ 86: **75**
1. Selamlaşma Adabı 75
Nisâ 87: **76**
Nisâ 88: **76**
1. Nüzûl Sebebi 76

Nisâ 89: **77**
1. Küfürlerini İzhar Edenlere Yapılacaklar 78
Nisâ 90: **78**
1. Müslümanlarla Antlaşmalı Olanlara Katılanların Durumu 78
2. ﴿أَوْ جَاؤُوكُمْ حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ﴾ "ev câûküm hasırat sudûruhüm" İfadesi 79
Nisâ 91: **79**
1. Nüzûl Sebebi 80
2. ﴿سُلْطَانًا مُبِينًا﴾ "sultânen mübînen" İfadesi 80
Nisâ 92: **81**
1. Nüzûl Sebebi 81
[2. Tasadduk ile Kastedilen] 82
3. Mü'min Olduğu Halde Düşman Bir Topluluktan Olan Maktülün Durumu 83
4. ﴿مِيثَاقٌ﴾ "mîsâkun" İfadesi 83
Nisâ 93: **83**
Nisâ 94: **84**
1. Nüzûl Sebebi 84
Nisâ 95: **86**
1. Nüzûl Sebebi 86
2. Güzellikle Kastedilen 87
3. Cihad Edenlerin Üstünlüğü 87
Nisâ 96: **88**
Nisâ 97-98: **88**
1. İman Edip Hicret Etmeyenlerin Vebali 88
Nisâ 99: **89**
Nisâ 100: **89**
1. Nüzûl Sebebi 90
Nisâ 101: **90**
1. Namazların Kısaltılması 91
Nisâ 102: **91**
1. Korku Namazı 92
Nisâ 103: **93**
1. Huzura Kavuşmayla Kastedilen 93
2. ﴿مَوْقُوتًا﴾ "mevkûten" İfadesi 93
Nisâ 104: **93**

1. Âyette Kastedilen Mâna 94
2. Mü'minlerin Allah'tan Umdukları 94
Nisâ 105-106: 94
1. Allah'ın Göstermesiyle Kastedilen 95
2. Nüzûl Sebebi 95
Nisâ 107: 98
Nisâ 108: 98
Nisâ 109: 99
Nisâ 110: 99
Nisâ 111-112: 99
Nisâ 113: 100
Nisâ 114: 100
Nisâ 115: 101
Nisâ 116: 101
1. Allah'ın Mağfireti Kimleri Kapsar? 101
Nisâ 117: 102
1. Müşriklerin Putlara Dişil İsimler Vermeleri 102
Nisâ 118: 102
Nisâ 119: 102
1. Hayvanların Kulaklarının Kesilmesi 103
2. Allah'ın Yarattığının Değiştirilmesi 103
Nisâ 120: 103
Nisâ 121: 104
Nisâ 122: 104
Nisâ 123: 104
1. Nüzûl Sebebi 104
Nisâ 124: 105
1. İmanın Sâlih Amelle, İslâm'ın da İhsan ile Kabul Edileceği 106
Nisâ 125: 106
Nisâ 126: 106
Nisâ 127: 107
1. Nüzûl Sebebi 107
2. Çocukların Miras Hakkı 108
3. ﴿بِالْقِسْطِ﴾ "bi'l-kıstı" İfadesi 108

Nisâ 128: **108**
1. Kadın ile Kocasının Sulh Yapması 109
2. Nefislerin Kıskanç ve Bencilliğe Meyilli Oluşu 110
[3. Nüzûl Sebebi] 110
Nisâ 129: **110**
1. Adamın Bütünüyle Meyletmesinin Anlamı 111
2. Kadının Askıda Kalmasının Anlamı 111
Nisâ 130: **111**
Nisâ 131: **111**
Nisâ 132: **112**
Nisâ 133: **112**
Nisâ 134: **112**
Nisâ 135: **112**
1. Nüzûl Sebebi 113
2. ﴿تَلْوُۥٓا﴾ "telvû" İfadesi 113
[3. Yüz Çevirmekle Kastedilen] 114
Nisâ 136: **114**
Nisâ 137: **114**
Nisâ 138: **114**
Nisâ 139: **115**
Nisâ 140: **115**
Nisâ 141: **115**
1. ﴿نَسۡتَحۡوِذۡ عَلَيۡكُمۡ﴾ "nestahviz aleyküm" İfadesi 116
2. Yol ile Kastedilen 116
Nisâ 142: **116**
1. Allah'ın Münafıklara Kıyamette Vereceği Karşılık 116
Nisâ 143: **117**
1. Münafıkların İki Arada Bir Derede Olma Halleri 117
Nisâ 144: **117**
Nisâ 145: **118**
Nisâ 146: **118**
Nisâ 147: **118**
Nisâ 148: **118**
1. Zulme Uğrayanın Çirkin Sözü Açıklamasının İstisna Edilmesi 118

Nisâ 149: **119**
Nisâ 150: **119**
1. Allah ile Peygamberlerini Ayırma 119
Nisâ 151: **120**
Nisâ 152: **120**
Nisâ 153: **120**
1. Yahudilerin Hz. Nebî'den (s.a.v.) Gökten Kitap İndirmesini Talepleri 121
Nisâ 154: **121**
Nisâ 155: **121**
1. Kalplerinin Durumu 122
Nisâ 156: **122**
Nisâ 157: **122**
1. Havârîlerden Birinin Hz. Îsâ Yerine Asılması 123
2. Kesin Olarak Hz. Îsâ'yı Öldürmediler 123
Nisâ 158: **124**
Nisâ 159: **124**
Nisâ 160-161: **124**
Nisâ 162: **124**
Nisâ 163: **125**
Nisâ 164: **125**
Nisâ 165: **125**
1. Allah'ın Rasûl Gönderme Gerekçesi 126
Nisâ 166: **126**
Nisâ 167: **126**
Nisâ 168: **126**
Nisâ 169: **127**
Nisâ 170: **127**
Nisâ 171: **127**
Nisâ 172: **128**
Nisâ 173: **128**
Nisâ 174: **128**
1. Burhan Ne Demektir? 128
2. Nûr ile Kastedilen 129
Nisâ 175: **129**

Nisâ 176: **129**

5. MÂİDE SÛRESİ

Mâide 1: **131**
1. Akitlerle Kastedilen 131
2. ﴿بَهِيمَةُ الْأَنْعَامِ﴾ "behîmetü'l-en'âmi" İfadesi 131
3. Okunacak Olanlarla Kastedilen 132
Mâide 2: **132**
1. Arapların Câhiliye Devrindeki Bir Âdeti 132
2. Nüzûl Sebebi 133
Mâide 3: **135**
1. ﴿الْمُنْخَنِقَةُ﴾ "el-munhanikatü" İfadesi 136
2. ﴿الْمَوْقُوذَةُ﴾ "el-mevkûzetü" İfadesi 136
3. ﴿الْمُتَرَدِّيَةُ﴾ "el-müteraddiyetü" İfadesi 136
4. ﴿النَّطِيحَةُ﴾ "en-natîhatü" İfadesi 137
5. Arapların Leş Saymadığı Bu Hayvanları Allah Haram Kılmıştır 137
6. ﴿الْأَزْلَامِ﴾ "el-ezlâmi" İfadesi 137
7. İnkâr Edenlerin Müslümanların Dininden Ümit Kesmelerinin Anlamı 138
8. Âyetin Ne Zaman İndiği 138
9. Haram Kılınan Etlerin Yenilebileceği Durum 139
10. ﴿مَخْمَصَةٍ﴾ "mahmesatin" İfadesi 140
11. Günaha Meyletmekle Kastedilen 140
Mâide 4: **140**
1. Av Hayvanlarının Tuttukları Hayvanların Hükmü 141
2. Av Hayvanlarına Allah'ın Öğrettiğinin Öğretilmesinin Anlamı 141
3. Eğitilmiş Av Hayvanı Nasıl Olur? 142
4. Av Hayvanını Ava Gönderirken Besmele Çekilmesi 142
Mâide 5: **142**
1. Ehl-i Kitab'ın Yiyeceklerinin Helal Olmasıyla Kastedilen 143
Mâide 6: **143**
1. Namaza Kalkıldığında Abdestin Emredilmesinin Anlamı 144
2. Uykudan Kalkıldığında Yüzün Yıkanması 144
3. Topuklara Kadar Ayakların Yıkanması 144
Mâide 7: **145**
1. Allah'ın Kullarından Söz Alması 145

Mâide 8: **145**
Mâide 9: **146**
Mâide 10: **146**
Mâide 11: **146**
Mâide 12: **146**
1. İsrâiloğullarından On İki Temsilci Seçilmesi 147
2. Peygamberlere Destek Olmakla Kastedilen 148
Mâide 13: **149**
1. Hristiyanların Nasiplerini Unutmalarının Anlamı 149
Mâide 14: **149**
1. Hristiyanların Arasına Düşmanlık ve Kinin Salınması 150
Mâide 15: **150**
Mâide 16: **150**
1. Dosdoğru Yol 151
Mâide 17: **151**
Mâide 18: **151**
1. Yahudilerin Sayılı Gün Yanacakları İnançları 152
2. Hristiyanların Allah'a Oğul İsnadı 152
3. Allah'ın Dilediğini Bağışlaması, Dilediğine Azap Etmesi 153
Mâide 19: **153**
Mâide 20: **153**
1. Hükümdarlar Kılınmasının Anlamı 154
Mâide 21: **154**
1. Allah'ın Yazmasının Anlamı 154
2. Mukaddes Toprakla Kastedilen 154
Mâide 22: **155**
Mâide 23: **155**
1. İki Kişi Kimdi? 155
Mâide 24: **156**
Mâide 25: **156**
1. Hz. Mûsâ'nın Öfkelenip Beddua Etmesi 156
Mâide 26: **157**
1. Tih Çölü'nde Hapis Kalma 157
2. Fasıklara Üzülmeme 158

Mâide 27: **158**
Mâide 28: **159**
Mâide 29: **159**
1. "Hem benim günahımı hem de kendi günahını yüklenesin" Sözünün Anlamı..159
Mâide 30: **160**
Mâide 31: **160**
Mâide 32: **160**
Mâide 33: **161**
1. Nüzûl Sebebi 161
2. Sürgün Cezası 162
Mâide 34: **163**
1. Yol Kesicinin Tevbesi 163
Mâide 35: **164**
1. ﴿الْوَسِيلَةَ﴾ "el-vesîlete" İfadesi 164
Mâide 36: **165**
Mâide 37: **165**
Mâide 38: **165**
1. Hırsızın Eli Nasıl Kesilir? 165
Mâide 39: **166**
Mâide 40: **166**
Mâide 41: **166**
1. Nüzûl Sebebi 167
2. Yahudilerin Tahrifi 167
Mâide 42: **169**
1. Nesh 169
Mâide 43: **170**
1. Allah'ın Hükmüyle Kastedilen 170
Mâide 44: **170**
1. Nüzûl Sebebi 171
2. İnsanlardan Korkmayın Emrinin Anlamı 172
3. Âyetleri Satmanın Anlamı 172
4. Allah'ın İndirdiğiyle Hükmetmemenin Vebali 172
Mâide 45: **173**
Mâide 46: **173**

Mâide 47: **173**
Mâide 48: **174**
1. Kur'ân'ın Müheymin Olmasının Anlamı 174
Mâide 49: **174**
Mâide 50: **175**
Mâide 51: **175**
1. Nüzûl Sebebi 175
Mâide 52: **176**
1. Hastalıkla Kastedilen 176
2. Felaketle Kastedilen 177
3. Fetihle Kastedilen 177
4. Katından İş İfadesiyle Kastedilen 177
Mâide 53: **177**
Mâide 54: **178**
1. Âyette Bahsedilenler Kimlerdir? 178
Mâide 55: **178**
1. Âyette Kastedilenler Kimlerdir? 179
Mâide 56: **179**
1. Âyetin Verdiği Mesaj 179
2. Allah'ın Taraftarlarıyla Kastedilen 180
Mâide 57: **180**
Mâide 58: **180**
1. Ezanı Alaya Alanın Sonu 180
Mâide 59: **181**
Mâide 60: **181**
1. ﴿مَثُوبَةً عِندَ اللَّهِ﴾ "mesûbeten inda'llâhi" İfadesi 181
Mâide 61: **182**
1. Âyette Bashedilenler 182
Mâide 62: **182**
1. Günahla Kastedilen 182
Mâide 63: **183**
Mâide 64: **183**
1. Yahudiler Ne Dediler? 183
2. Savaş İçin Ateş Yakmaları ve Allah'ın Bunu Söndürmesi 184

Mâide 65: **184**
Mâide 66: **184**
1. Kime İnanmaları Durumundan Bahsedilmektedir? 185
2. ﴿مُقْتَصِدَةٌ﴾ "muktesıdetün" İfadesi 185
Mâide 67: **185**
Mâide 68: **186**
1. ﴿فَلَا تَأْسَ﴾ "fe lâ te'se" İfadesi 186
Mâide 69: **186**
Mâide 70: **187**
Mâide 71: **187**
1. Kör ve Sağır Olmaları 187
Mâide 72: **188**
Mâide 73: **188**
1. Hristiyanların Küfrü 188
Mâide 74: **189**
Mâide 75: **189**
Mâide 76: **189**
Mâide 77: **190**
1. Âyetin Kimler Hakkında İndiği 190
[2. Sevâ-i Sebîl ile Kastedilen] 190
Mâide 78: **190**
Mâide 79: **191**
Mâide 80: **191**
Mâide 81: **191**
Mâide 82: **191**
1. Nüzûl Sebebi 192
Mâide 83: **192**
Mâide 84: **193**
Mâide 85: **193**
Mâide 86: **193**
Mâide 87: **193**
1. Haddi Aşmakla Kastedilen 194
Mâide 88: **194**
Mâide 89: **194**

1. Yemîn-i Lağv İçin Kefâret 195
Mâide 90: **195**
Mâide 91: **195**
Mâide 92: **196**
Mâide 93: **196**
Mâide 94: **196**
Mâide 95: **197**
1. İhramda Av Yasağını Çiğnemenin Cezası 197
2. Cezanın Takdiri Nasıl Yapılır? 198
3. ﴿وَبَالَ أَمْرِهِۦ﴾ "vebâle emrihî" İfadesi 198
Mâide 96: **198**
1. Deniz Avıyla Kastedilen 199
2. "Onu yemek" İfadesiyle Kastedilen 199
[3. ﴿مَتَٰعًا لَّكُمْ﴾ "metâ'an leküm" İfadesi] 199
Mâide 97: **200**
1. İnsanlar İçin Ayakta Kalma Araçları 200
Mâide 98: **200**
Mâide 99: **200**
Mâide 100: **201**
1. Kötü ve Temizle Kastedilen 201
Mâide 101: **201**
1. Soru Sorma Adabı 201
Mâide 102: **203**
1. Öncekilerin İsteyip de Ardından Kâfir Oldukları Şey 203
Mâide 103: **203**
1. Bahîre, Sâibe, Vasîle ve Hâm 203
Mâide 104: **205**
Mâide 105: **205**
1. Mü'minlerin Kendilerini Düzeltmesi 205
Mâide 106: **206**
1. Vatanda ve Gurbette Vasiyete Şahitlik 206
Mâide 107: **208**
Mâide 108: **208**
1. Yetkili Kimse Şahitlere Ne Der? 208

Mâide 109: **209**
1. Peygamberlerin Bilgilerinin Olmadığını Söylemelerinin Anlamı 209
Mâide 110: **210**
Mâide 111: **210**
Mâide 112: **210**
1. Sofranın İnişi 211
Mâide 113: **211**
Mâide 114: **211**
1. Havârîlerin Îsâ'dan Talepleri 212
Mâide 115: **212**
1. Sofra Mûcizesini İnkârın Cezası 212
Mâide 116: **213**
1. Üzerine Atılı İftiraya Îsâ'nın Cevabı 213
Mâide 117: **214**
1. ﴿الرَّقِيبَ﴾ "er-rakîbe" İfadesi 214
Mâide 118: **214**
1. Îsâ'nın Allah'tan Talebi 214
Mâide 119: **215**
1. Kıyamette Allah'ın Kullarına Buyruğu 215
Mâide 120: **216**

6. EN'ÂM SÛRESİ

En'âm 1: **217**
1. Karanlıklar ve Aydınlıkla Kastedilen 217
2. İnkâr Edenlerle Kastedilen 217
En'âm 2: **218**
1. Çamurla Kastedilen 218
2. Tayin Edilen Ecel 218
[3. Allah'ın Katında Belirlenmiş Ecelle Kastedilen] 218
4. Şüpheye Düşmekle Kastedilen 219
En'âm 3: **219**
En'âm 4: **219**
En'âm 5: **219**
En'âm 6: **219**
En'âm 7: **220**

1. ﴿قِرْطَاسٍ﴾ "kırtâsin" İfadesi 220
En'âm 8: **220**
1. İşin Bitirilmesinin Anlamı 221
En'âm 9: **221**
1. İçinde Bulundukları Karmaşaya Düşürülmelerinin Anlamı 221
En'âm 10: **221**
1. Alay Ettikleri Şeyin Onları Kuşatması 222
En'âm 11: **222**
En'âm 12: **222**
En'âm 13: **222**
1. Gece ve Gündüzde Barınan İfadesi 223
En'âm 14: **223**
1. Veli ile Kastedilen 223
2. ﴿فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾ "fâtıri's-semâvâti ve'l-ardı" İfadesi 223
3. ﴿وَهُوَ يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ﴾ "ve hüve yut'imü ve lâ yut'amü" İfadesi 224
En'âm 15: **224**
En'âm 16: **224**
En'âm 17: **224**
En'âm 18: **225**
En'âm 19: **225**
1. Eriştiği Herkese Hz. Nebî'nin (s.a.v.) Uyarıcı Oluşu 225
En'âm 20: **226**
1. Hz. Nebî'yi (s.a.v.) Oğullarını Tanıdıkları Gibi Tanımaları 226
[2. Neden Kendilerini Ziyana Soktular?] 226
En'âm 21: **226**
En'âm 22: **227**
En'âm 23: **227**
En'âm 24: **227**
En'âm 25: **227**
1. ﴿أَكِنَّةً﴾ "ekinneten" ve ﴿وَقْرًا﴾ "vakran" İfadeleri 228
2. Evvelkilerin Esâtîri Ne Demek? 228
En'âm 26: **228**
1. Hz. Nebî'den (s.a.v.) Uzaklaşmaları 228
En'âm 27: **229**

En'âm 28: **229**
1. Onlara Görünen Şey Nedir? 229
En'âm 29: **230**
En'âm 30: **230**
En'âm 31: **230**
1. ﴿حَسْرَتَنَا﴾ "hasratenâ" İfadesi 230
[2. Gevşeklikleri Nedir?] 231
3. Kişinin Günahlarıyla Karşılaşması 231
En'âm 32: **232**
En'âm 33: **232**
1. Müşriklerin Aslında Hz. Nebî'yi (s.a.v.) Yalanlamıyor Olmalarının Anlamı 232
[2. Allah'ın Âyetleriyle Kastedilen] 234
En'âm 34: **234**
En'âm 35: **234**
1. ﴿نَفَقًا﴾ "nefekan" ve ﴿سُلَّمًا﴾ "süllemen" İfadeleri 235
En'âm 36: **235**
En'âm 37: **235**
En'âm 38: **235**
1. Kuşların da İnsanlar Gibi Ümmet Olmalarının Anlamı 236
En'âm 39: **236**
En'âm 40: **236**
En'âm 41: **237**
En'âm 42: **237**
En'âm 43: **237**
En'âm 44: **237**
1. Her Şeyin Kapılarıyla Kastedilen 238
2. Allah'ın Ansızın Yakalaması 238
3. ﴿فَإِذَا هُمْ مُبْلِسُونَ﴾ "fe izâ hüm müblisûne" İfadesi 238
En'âm 45: **238**
1. Zulmedenlerin Ardının Kesilmesi 239
En'âm 46: **239**
1. ﴿ثُمَّ هُمْ يَصْدِفُونَ﴾ "sümme hüm yasdifûne" İfadesi 239
En'âm 47: **239**
En'âm 48: **240**

En'âm 50: **240**
En'âm 51: **240**
En'âm 52: **241**
En'âm 53: **241**
En'âm 54: **241**
En'âm 55: **242**
En'âm 56: **242**
En'âm 57: **242**
En'âm 58: **242**
En'âm 59: **243**
1. Gaybın Anahtarlarıyla Kastedilen 243
En'âm 60: **243**
1. Geceleyin Vefât Ettirmenin Anlamı 243
[2. Gündüzün Kazandıklarıyla Kastedilen] 244
3. Orada Diriltmesinin Anlamı 244
4. Ecel ile Kastedilen 244
En'âm 61: **244**
1. Koruyucularla Kastedilen 245
2. Gevşeklik Gösterilmemesiyle Kastedilen 245
En'âm 62: **245**
En'âm 63: **245**
En'âm 64: **246**
En'âm 65: **246**
1. Üstten ve Alttan Gelen Azap 246
2. Biribirlerine Düşürme ve Birbirlerinden Hınçlarını Aldırma 247
3. Hz. Nebî'nin (s.a.v.) Allah'tan Dört Dileği 247
En'âm 66: **248**
En'âm 67: **248**
1. Müşriklere Vadedilen Azap 248
En'âm 68: **249**
1. Müşriklerle Oturmanın Yasaklanmasının Sebebi 249
2. Şeytanın Neyi Unutturmasından Bahsedilmektedir? 249
En'âm 69: **250**
1. Takvâ Sahiplerine Sorumluluğun Olmadığı Konu 250

[2. ﴿وَلَٰكِنْ ذِكْرَىٰ﴾ "velâkin zikrâ" İfadesinin Anlamı] 250
[3. Sakınmakla Kastedilen, Nesh] 251
En'âm 70: **251**
1. Fidyenin O Gün Kabul Edilmeyecek Olması 251
2. ﴿أُبْسِلُوا﴾ "übsilû" İfadesi 252
En'âm 71: **252**
1. Nüzûl Sebebi 252
En'âm 72: **253**
En'âm 73: **253**
En'âm 74: **254**
1. Âzer İsmi 254
2. İbrâhim'in Rabbini Bulması 254
En'âm 75: **258**
1. İbrâhim'in Göklerin ve Yerin Hükümranlığını Görmesi 258
En'âm 76: **258**
En'âm 77: **259**
En'âm 78: **259**
En'âm 79: **259**
En'âm 80: **259**
En'âm 81: **260**
En'âm 82: **260**
1. Zulüm ile Kastedilen 260
En'âm 83: **260**
En'âm 84: **261**
En'âm 85: **261**
En'âm 86: **261**
En'âm 87: **261**
En'âm 88: **262**
En'âm 89: **262**
1. Kimlerin İnkâr Etmesi Durumunda Kimlerin Getirileceğinden Bahsedilmektedir? 262
En'âm 90: **262**
1. Hz. Nebî'ye (s.a.v.) Önceki Peygamberleri İzlemesi Emredilmektedir 263
En'âm 91: **263**

En'âm 92: **264**
1. Şehirlerin Anası 264
En'âm 93: **264**
1. Nüzûl Sebebi 265
En'âm 94: **267**
1. Bırakacakları Şeylerle Kastedilen 267
[2. "Arkanızda" İfadesiyle Kastedilen] 267
3. Müşriklerin Şefaatçi Sandıkları Kimseler 267
4. Aralarında Kopan Şey Nedir? 268
En'âm 95: **268**
1. ﴿فَالِقُ الْحَبِّ﴾ "fâliku'l-habbi" İfadesi 268
2. Ölüden Diri, Diriden Ölü Çıkarılması 269
En'âm 96: **269**
1. ﴿حُسْبَانًا﴾ "hüsbânen" İfadesi 269
En'âm 97: **270**
En'âm 98: **270**
1. Nefs-i Vâhide, Müstekar ve Müstevda' Kelimeleri 270
En'âm 99: **270**
1. Üst Üste Binmiş Taneler 271
2. ﴿يَنْعِهِ﴾ "yen'ihî" İfadesi 271
En'âm 100: **271**
1. Allah'a Şirk Koşanlar 272
En'âm 101: **272**
1. Allah'ın Evreni Yaratması 272
En'âm 102: **272**
En'âm 103: **273**
1. Allah'ı Gözler İdrak Edemez 273
En'âm 104: **273**
En'âm 105: **273**
1. Ders Almakla Kastedilen 274
En'âm 106: **274**
En'âm 107: **274**
En'âm 108: **275**
1. Müşriklerin Allah'a Sövmemesi İçin Onların İlâhlarına Sövülmemeli 275

En'âm 109: **277**
En'âm 110: **278**
En'âm 111: **278**
En'âm 112: **278**
1. İnsan ve Cin Şeytanları 279
2. Şeytanların Yaldızlı Sözleri 279
En'âm 113: **280**
1. Şeytanlar Neden Fısıldarlar? 280
2. ﴿وَلِيَقْتَرِفُوا مَا هُم مُقْتَرِفُونَ﴾ "ve li yakterifû mâ hüm mukterifûne" İfadesi 280
En'âm 114: **281**
En'âm 115: **281**
En'âm 116: **281**
En'âm 117: **282**
En'âm 118: **282**
En'âm 119: **282**
En'âm 120: **282**
1. Günahın Açığıyla Kastedilen 283
[2. Günahın Gizlisiyle Kastedilen] 283
En'âm 121: **283**
1. Hangi Hususta Müşriklere Uyulursa Şirke Düşülmüş Olunur? 283
En'âm 122: **284**
1. Ölü ve Diri Benzetmesi 284
En'âm 123: **285**
En'âm 124: **285**
1. ﴿صَغَارٌ﴾ "sağârun" Kelimesi 285
En'âm 125: **285**
1. Sadrın İslâm'a Açılmasının Anlamı 286
2. ﴿حَرَجًا﴾ "haracen" İfadesi 286
3. Göğe Çıkıyormuş Gibi Hissetme 286
En'âm 126: **287**
En'âm 127: **287**
1. Selâm Yurdu 287
En'âm 128: **287**
1. Ecel ile Kastedilen 288

En'âm 129: **288**
En'âm 130: **288**
En'âm 131: **288**
En'âm 132: **289**
En'âm 133: **289**
En'âm 134: **289**
En'âm 135: **289**
En'âm 136: **290**
1. Müşriklerin Hayvan ve Ekinleri Allah ile İlâhları Arasındaki Taksimleri 290
En'âm 137: **291**
1. Şeytanın Müşriklere Telkini 291
2. ﴿لِيُرْدُوهُمْ﴾ "li yurdûhüm" İfadesi 292
3. ﴿وَلِيَلْبِسُوا عَلَيْهِمْ دِينَهُمْ﴾ "ve li yelbisû aleyhim dînehüm" İfadesi 292
En'âm 138: **292**
1. Dilediklerini Haram Kılıyorlardı 293
2. Sırtları Haram Kılınan Hayvanlar 293
En'âm 139: **293**
1. Müşriklere Göre Erkeklerin Ayrıcalıklı Kılındıkları Yiyecekler 294
En'âm 140: **294**
1. Âyette Neye Değinilmektedir? 294
En'âm 141: **295**
1. Çardaklı Bostanlar 295
2. Hasat Zamanı Ekinin Hakkını Verme, Nesh 295
3. İsraf Etmemekle Kastedilen 296
En'âm 142: **296**
1. ﴿حَمُولَةً﴾ "hamûleten" ve ﴿فَرْشًا﴾ "ferşen" İfadeleri 296
En'âm 143: **296**
1. Allah, Müşriklerin Saydıkları Hayvanları Haram Kılmadı 297
En'âm 144: **297**
1. Nüzûl Sebebi 298
En'âm 145: **298**
En'âm 146: **299**
1. Her Tırnaklıyla Kastedilen 299
2. ﴿شُحُومَهُمَا﴾ "şuhûmehümâ" İfadesi 299

3. Sırt ve Bağırsakların Taşıdıklarıyla Kastedilen 300
4. ﴿الْحَوَايَا﴾ "el-havâyâ" İfadesi 300
5. Kemiğe Karışanla Kastedilen 300
En'âm 147: **300**
En'âm 148: **301**
En'âm 149: **301**
En'âm 150: **301**
1. Âyetin Mesajı 302
En'âm 151: **302**
1. ﴿إِمْلَاقٍ﴾ "imlâkın" Kelimesi ile Açık ve Gizli Kötülükler 302
En'âm 152: **303**
1. En Güzel Şekilde İfadesiyle Kastedilen 303
2. Rüşd Çağı, Nesh 304
En'âm 153: **304**
1. Bu Âyetlerin Muhkem Olduğu 304
En'âm 154: **305**
En'âm 155: **305**
En'âm 156: **305**
1. İki Toplulukla Kastedilen 305
2. Onların Dirasesinden Gafil Olmanın Anlamı 306
En'âm 157: **306**
1. Âyetin Kastettiği Mâna 306
2. ﴿صَدَفَ عَنْهَا﴾ "sadefe anhâ" İfadesi 307
En'âm 158: **307**
1. Meleklerin Gelmesiyle Kastedilen 307
[2. Rabbin Âyetlerinden Birisiyle Kastedilen] 308
3. İmanda Hayır Kazanmak 308
En'âm 159: **308**
1. Âyette Bahsedilenler 309
2. Dinlerini Bölenlerle Kastedilen 309
3. Hz. Nebî'nin (s.a.v.), Dinlerini Parçalayanlara Karşı Durumu 309
En'âm 160: **310**
En'âm 161: **310**
En'âm 162: **310**

1. Nüsük ile Kastedilen 310
En'âm 163: **311**
En'âm 164: **311**
En'âm 165: **311**
1. Ümmet-i Muhammed'in Yeryüzünün Halifeleri Olmaları 312
2. İnsanların Derecelerle Birbirlerine Üstün Kılınmalarının Anlamı 312

7. A'RÂF SÛRESİ

A'râf 1: **313**
1. Elif, Lâm, Mîm, Sâd ile Kastedilen 313
A'râf 2: **313**
1. Sıkıntı ile Kastedilen 314
A'râf 3: **314**
A'râf 4: **314**
A'râf 5: **314**
A'râf 6: **314**
1. Rasûllere ve Ümmetlerine Sorulacaklar 315
A'râf 7: **315**
A'râf 8: **315**
1. Tartılacak Olan Nedir? 315
A'râf 9: **316**
A'râf 10: **316**
A'râf 11: **316**
1. Yaratılan ve Tasvir Edilen 316
A'râf 12: **317**
A'râf 13: **317**
1. Küçüklükle Kastedilen 317
A'râf 14-15: **317**
1. Şetana Mühlet Verilmesi 318
A'râf 16: **318**
A'râf 17: **318**
1. Şeytanın Önden Gelmesi 319
2. Şeytanın Arkadan Gelmesi 319
[3. Şeytanın Sağdan Gelmesi] 319
[4. Şeytanın Soldan Gelmesi] 320

A'râf 18: **320**
1. ﴿مَذْؤُمًا﴾ "mez'ûmen" ve ﴿مَدْحُورًا﴾ "medhûran" İfadeleri 320
A'râf 19: **320**
A'râf 20: **321**
1. Şeytanın Âdem ve Eşinin Elbiselerini Soyma İsteği 321
2. Şeytanın, Ağacın Yasaklanma Gerekçesine Dair Sözü 321
A'râf 21: **321**
1. Şeytanın Yemin Etmesi ve Âdem'in Bedenine Dair Bazı Bilgiler 322
A'râf 22: **322**
1. Âdem'in Yapılan Yemine Neden İnandığını Açıklaması 322
A'râf 23: **323**
A'râf 24: **323**
1. İn Emri Kimlere Yapılmıştır? 323
A'râf 25: **324**
A'râf 26: **324**
1. Elbise, Süs ve Takvâ Elbisesi 324
A'râf 27: **325**
A'râf 28: **325**
1. Mescidlerde Elbise Giyilmesi Emrinin Arka Planı 325
A'râf 29: **326**
1. ﴿الْقِسْطِ﴾ "el-kıstı" ve ﴿مَسْجِدٍ﴾ "mescidin" İfadeleri 326
2. Başlamakla Kastedilen 326
A'râf 30: **327**
1. İnsanların Dalâlet ve Hidayet Olarak Farklılaşması 327
A'râf 31: **327**
1. Ziynetlerin Alınması ve İsrafın Yasaklanması 328
A'râf 32: **328**
1. Temiz Rızıkla Kastedilen 328
2. Temiz Rızıkların Mü'minlere Özgü Olması 329
A'râf 33: **329**
1. ﴿الْإِثْمَ﴾ "el-isme" ve ﴿الْبَغْيَ﴾ "el-bağye" İfadeleri 329
A'râf 34: **330**
A'râf 35: **330**
A'râf 36: **330**

A'râf 37: **330**
1. Kitap'taki Nasipleriyle Kastedilen 331
A'râf 38: **331**
1. Cehennemde Kim Kimi Lânetleyecek? 331
2. Sonrakiler ve Öncekilerle Kastedilen 332
A'râf 39: **332**
A'râf 40: **332**
1. Ölüm Esnasında Kâfirlerin Yaşayacakları 333
2. ﴿سَمِّ الْخِيَاطِ﴾ "semmi'l-hıyâtı" İfadesi 333
A'râf 41: **334**
1. ﴿مِهَادٌ﴾ "mihâdün" ve ﴿غَوَاشٍ﴾ "ğavâşin" İfadeleri 334
A'râf 42: **334**
A'râf 43: **335**
1. Mü'minlerin İçindeki Kinlerinden Temizlenmeleri 335
2. Mü'minlerin Cennete Mirasçı Kılınmaları 336
A'râf 44: **336**
1. Cennet ve Cehennemliklerin Konuşmaları 337
A'râf 45: **337**
A'râf 46: **337**
1. İki Taraf Arasındaki Perdeyle Kastedilen 337
2. A'râf İsminin Verilme Nedeni 338
A'râf 47: **338**
1. A'râf Ehlinin Cehennemlikleri Gördüklerindeki Tepkileri 339
A'râf 48: **339**
A'râf 49: **339**
1. Bunlar İfadesiyle Kastedilen 340
A'râf 50: **340**
1. Allah'ın Rızkıyla Kastedilen 340
A'râf 51: **340**
A'râf 52: **341**
A'râf 53: **341**
1. Te'viliyle Kastedilen 341
2. Unutmakla Kastedilen 342

A'râf 54: **342**
1. Gündüzün Geceyi Takip Etmesi 342
A'râf 55: **343**
A'râf 56: **343**
A'râf 57: **343**
1. Yağmurun Nasıl Yağdığı 344
[2. Rahmetle Kastedilen] 344
3. Ölülerin Diriltilmesi Neye Benzetilmiştir? 344
A'râf 58: **345**
1. Kötü Belde Benzetmesi 345
2. ﴿نَكِدًا﴾ "nekiden" İfadesi 345
A'râf 59: **346**
A'râf 60: **346**
A'râf 61: **346**
A'râf 62: **346**
A'râf 63: **347**
A'râf 64: **347**
A'râf 65: **347**
1. Âd Kavminin Helâkı 347
A'râf 66: **349**
A'râf 67: **350**
A'râf 68: **350**
A'râf 69: **350**
1. Âd Kavminin Yaşadığı Yer Olan Ahkâf'ın Anlamı 350
2. Âd Kavminin Nûh Kavminin Ardından Halife Olmaları 351
3. Yaratılış Olarak Ziyadeleşmenin Anlamı 351
A'râf 70: **351**
A'râf 71: **351**
A'râf 72: **352**
A'râf 73: **352**
1. Semûd Kavminin Helâkı 352
A'râf 74: **357**
1. Âd Kavminin Dağları Delmesi 357
A'râf 75: **358**

A'râf 76: **358**
A'râf 77: **358**
A'râf 78: **358**
1. ﴿الرَّجْفَةُ﴾ "er-racfetü" İfadesi 359
A'râf 79: **359**
A'râf 80: **359**
A'râf 81: **359**
A'râf 82: **360**
1. ﴿يَتَطَهَّرُونَ﴾ "yetetahherûne" İfadesi 360
A'râf 83: **360**
A'râf 84: **360**
A'râf 85: **360**
1. ﴿لَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ﴾ "lâ tebhasü'n-nâse eşyâehüm" İfadesi 361
A'râf 86: **361**
1. Medyen'in Yollara Oturup Tehditler Yağdırmaları 361
2. Allah'ın Yolu ve Eğrilik İfadeleriyle Kastedilen 362
3. Yolun Başlarına Oturanlar Kimlerdir? 362
A'râf 87: **362**
A'râf 88: **363**
A'râf 89: **363**
1. Kavimleriyle Mü'minlerin Aralarının Açılması Talebiyle Kastedilen 363
2. Açmak İfadesinin Yemen Lehçesindeki Kullanımı 364
A'râf 90: **364**
A'râf 91: **364**
1. Medyen'in Sonu 364
A'râf 92: **365**
A'râf 93: **366**
1. ﴿فَكَيْفَ آسَىٰ﴾ "fe keyfe âsâ" İfadesi 366
A'râf 94: **366**
1. ﴿الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ﴾ "el-be'sâi ve'd-darrâi" İfadeleri 366
A'râf 95: **367**
1. ﴿حَتَّىٰ عَفَوْا﴾ "hattâ afev" İfadesi 367
A'râf 96: **367**
A'râf 97: **367**

A'râf 98: **368**
A'râf 99: **368**
A'râf 100: **368**
1. ﴿أَوَ لَمْ يَهْدِ﴾ "e ve lem yehdi" İfadesi 368
[2. Mirasçı Olanlar Kimlerdir?] 369
A'râf 101: **369**
1. Daha Önceden Yalanladıklarına İman Etmeyecek Olmaları 369
A'râf 102: **369**
A'râf 103: **370**
A'râf 104: **370**
A'râf 105: **370**
A'râf 106: **370**
A'râf 107: **371**
1. Mûsâ'nın Asasının Yılana Dönüşmesi 371
A'râf 108: **371**
1. Mûsâ Elini Nereden Çıkardı? 372
A'râf 109-110: **372**
A'râf 111: **372**
1. Firavun'un Şehirlere Görevliler Göndermesi 372
A'râf 112: **373**
A'râf 113: **373**
1. Sihirbazların Firavun'dan Talepleri ve Yaptıkları 373
A'râf 114: **374**
A'râf 115: **374**
A'râf 116: **374**
1. ﴿وَاسْتَرْهَبُوهُمْ﴾ "ve'sterhebûhüm" İfadesi 374
A'râf 117: **375**
1. Mûsâ'nın Asasının Sihirbazların Asalarını Yutması 375
A'râf 118: **375**
A'râf 119: **375**
A'râf 120: **376**
A'râf 121-122: **376**
A'râf 123: **376**
A'râf 124: **376**

1. Firavun'un Sihirbazlara Ne Yaptığı 376
A'râf 125: **377**
A'râf 126: **377**
1. Allah'ın İman Eden Sihirbazlara Mükâfatı 377
A'râf 127: **377**
1. Firavun'un, Halkına İlâhlık Taslaması 378
A'râf 128: **378**
A'râf 129: **378**
1. İsrâiloğullarının Telaşı 378
A'râf 130: **379**
A'râf 131: **379**
A'râf 132: **380**
A'râf 133: **380**
1. Mûcizeleri Görmelerine Rağmen İnanmamaları 380
A'râf 134: **382**
A'râf 135: **382**
1. Ceza Kalkınca Eski Hallerine Dönerler 382
A'râf 136: **383**
A'râf 137: **383**
A'râf 138: **383**
A'râf 139: **384**
1. ﴿مُتَبَّرٌ مَا هُمْ فِيهِ﴾ "mütebberun mâ hüm fîhi" İfadesi 384
A'râf 140: **384**
A'râf 141: **384**
A'râf 142: **385**
A'râf 143: **385**
1. Mûsâ'nın Rabbini Görme İstediği 385
2. Mûsâ'nın İnananların İlki Olmasının Anlamı 386
A'râf 144: **386**
A'râf 145: **386**
1. Her Şeyin Açıklamasıyla Kastedilen 387
2. "Kuvvetle" İfadesinin Anlamı 387
A'râf 146: **387**
1. Âyetlerden Uzaklaştırılmasının Anlamı 388

A'râf 147: **388**
A'râf 148: **388**
A'râf 149: **388**
A'râf 150: **389**
1. ﴿أَسِفًا﴾ "esifen" İfadesinin Anlamı 389
A'râf 151: **389**
A'râf 152: **390**
A'râf 153: **390**
A'râf 154: **390**
A'râf 155: **390**
1. Mûsâ'nın Kavminden Yetmiş Kişinin Helâkı 391
A'râf 156: **392**
1. ﴿إِنَّا هُدْنَا إِلَيْكَ﴾ "innâ hüdnâ ileyke" İfadesi 392
A'râf 157: **393**
1. Âyetteki Ümmî Rasûl ve Nebî Kimdir? 393
A'râf 158: **394**
1. Allah'ın Kelimeleriyle Kastedilen 394
A'râf 159: **394**
A'râf 160: **394**
A'râf 161: **395**
A'râf 162: **395**
A'râf 163: **395**
1. Âyetteki Kasaba Halkı Kimdir? 396
A'râf 164: **396**
1. Yanlış Yapan Topluluğu Uyarmadaki Motivasyon 396
A'râf 165: **397**
A'râf 166: **397**
A'râf 167: **397**
1. Azabın En Kötüsü ve Bunu Uygulayan Kimse 398
A'râf 168: **398**
A'râf 169: **398**
1. Kötü Nesille Kastedilen 399
[2. Değersiz Geçici Şeyle Kastedilen] 399
A'râf 170: **400**

A'râf 171: **400**
A'râf 172: **400**
1. Elest Bezmi 400
A'râf 173: **402**
A'râf 174: **402**
A'râf 175: **402**
1. Bel'am'ın Kıssası 402
A'râf 176: **404**
1. ﴿تَحْمِلْ عَلَيْهِ﴾ "tahmil aleyhi" İfadesi 404
2. ﴿وَلٰكِنَّهٗٓ اَخْلَدَ اِلَى الْاَرْضِ﴾ "velâkinnehû ahlede ile'l-ardı" İfadesi 405
A'râf 177: **405**
A'râf 178: **405**
A'râf 179: **405**
1. ﴿ذَرَأْنَا﴾ "zera'nâ" İfadesi 406
A'râf 180: **406**
A'râf 181: **406**
A'râf 182: **406**
1. Bilmedikleri Yerle Kastedilen 407
A'râf 183: **407**
1. Nesh 407
A'râf 184: **407**
A'râf 185: **408**
A'râf 186: **408**
A'râf 187: **408**
1. Kıyametin Demir Almasıyla Kastedilen 408
2. ﴿ثَقُلَتْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ﴾
"sekulet fi's-semâvâti ve'l-ardı" İfadesi 409
3. Kıyametin Ansızın Gelmesi 409
4. ﴿كَاَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَا﴾ "keenneke hafiyyun anhâ" İfadesi 409
A'râf 188: **410**
A'râf 189: **410**
1. Hafif Yükle Kastedilen 410
[2. ﴿فَمَرَّتْ بِهٖ﴾ "fe merrat bihî" İfadesi] 411
3. ﴿فَلَمَّآ اَثْقَلَتْ﴾ "felemmâ eskalet" İfadesi 411

A'râf 190: **412**
1. Hz. Âdem ve Eşinin Ortak Koşmaları 412
2. Kimlerin Şirki Söz Konusu Edilmektedir? 414
A'râf 191: **415**
A'râf 192: **415**
A'râf 193: **415**
A'râf 194: **415**
A'râf 195: **416**
A'râf 196: **416**
A'râf 197: **416**
A'râf 198: **416**
1. Âyette Kastedilenler 417
A'râf 199: **417**
1. ﴿الْعَفْوَ﴾ "el-afve" İfadesi, Nesh 417
2. ﴿بِالْعُرْفِ﴾ "bi'l-urfi" İfadesi 417
A'râf 200: **418**
A'râf 201: **418**
A'râf 202: **418**
1. Şeytanların Azgınlığa Sürüklediği Kimseler 418
A'râf 203: **419**
1. ﴿لَوْلَا اجْتَبَيْتَهَا﴾ "levle'ctebeytehâ" İfadesi 419
A'râf 204: **419**
1. "Kurân okunduğunda" İfadesiyle Kastedilen 419
A'râf 205: **420**
A'râf 206: **420**

8. ENFÂL SÛRESİ

Enfâl 1: **421**
1. Nüzûl Sebebi 421
2. Arayı Düzeltmekle Kastedilen 422
Enfâl 2: **422**
1. Allah Anılınca Kalbin Ürpermesinin Anlamı 422
Enfâl 3: **423**
Enfâl 4: **423**
Enfâl 5: **423**

Neyin Ortaya Çıkmasından Sonra İsteksiz Oldular 423
Enfâl 6: **424**
Enfâl 7: **424**
Enfâl 8: **424**
Enfâl 9: **424**
1. Melekler Neyin Üzerine Geldi? 424
2. ﴿مُرْدِفِينَ﴾ "mürdifîne" İfadesi 425
Enfâl 10: **425**
Enfâl 11: **425**
1. Nüzûl Sebebi 426
[2. Ayakların Sabit Kılınması] 427
Enfâl 12: **427**
Enfâl 13: **427**
Enfâl 14: **427**
Enfâl 15: **428**
Enfâl 16: **428**
1. ﴿مُتَحَرِّفًا﴾ "müteharrifen" İfadesi 428
[2. ﴿أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَى فِئَةٍ﴾ "ev mütehayyizen ilâ fietin" İfadesi] 428
Enfâl 17: **429**
1. Hz. Nebî'nin (s.a.v.) Attığı Neydi? 429
Enfâl 18: **430**
Enfâl 19: **430**
1. Zaferin Gelmesinin Anlamı 430
2. Döndüklerinde Allah'ın da Dönmesinin Anlamı 431
[3. Mü'minlerle Kastedilen] 431
Enfâl 20: **431**
Enfâl 21: **431**
Enfâl 22: **432**
Enfâl 23: **432**
Enfâl 24: **432**
1. Hayat Veren Şey Nedir? 432
2. Allah'ın, Kişiyle Kalbinin Arasına Girmesinin Anlamı 433
Enfâl 25: **433**
1. Fitne ile Kastedilen 433

Enfâl 26: **434**
1. Barındırma ve Desteklemekle Kastedilen 434
Enfâl 27: **434**
1. Hainlikle Kastedilen 434
2. Emanetlere Hainlik Nasıl Oluyordu? 435
3. Âyetin Kimin Hakkında İndiği, Nesh 435
Enfâl 28: **435**
Enfâl 29: **436**
1. Furkan ile Kastedilen 436
Enfâl 30: **436**
1. ﴿لِيُثْبِتُوكَ﴾ "li yüsbitûke" İfadesi 436
2. İnkârcıların Tuzak Kurmaları 437
Enfâl 31: **439**
1. Eskilerin Masalları İfadesi 440
Enfâl 32: **440**
1. Gökten Taş Yağdırılması Talebi 440
Enfâl 33-34: **441**
1. İstiğfâr ile Azabın Kalkması 441
2. Kâbe'nin Bakımını Üstlenmeye Layık Olanlar 442
Enfâl 35: **442**
1. ﴿مُكَآءً وَتَصْدِيَةً﴾ "mükâen ve tasdiyeten" Kelimeleri 442
Enfâl 36: **443**
1. Kâfirlerin Harcadıkları Parayla Kastedilen 443
2. Allah'ın Yoluyla Kastedilen 444
[3. ﴿حَسْرَةً﴾ "hasraten" İfadesi] 444
Enfâl 37: **444**
1. Murdarın Temizden Ayıklama 444
Enfâl 38: **445**
1. Öncekilere Uygulanan İlâhî Kanunla Kastedilen 445
Enfâl 39: **445**
1. Fitneyle Kastedilen 446
Enfâl 40: **446**
Enfâl 41: **446**
Enfâl 42: **446**

1. Düşman ve Kervanın Bulunduğu Yerler 447
[2. Kervanla Kastedilen] 447
[3. Kervanın Daha Aşağıda Olmasının Anlamı] 447
Enfâl 43: **447**
Enfâl 44: **448**
1. Savaş Konusunda Müşriklerin Başta Tereddüt Etmesi 448
Enfâl 45: **449**
Enfâl 46: **449**
1. Rüzgâr ile Kastedilen 449
Enfâl 47: **449**
Enfâl 48: **450**
1. Şeytanın Kâfirlere Yaptıklarını Süslü Göstermesi 450
Enfâl 49: **451**
Enfâl 50: **451**
Enfâl 51: **451**
Enfâl 52: **451**
Enfâl 53: **452**
1. Allah'ın Nimetiyle Kastedilen 452
Enfâl 54: **452**
Enfâl 55: **453**
Enfâl 56: **453**
Enfâl 57: **453**
1. Arkalarında Bulunan Kimseleri Dağıtmakla Kastedilen 453
Enfâl 58: **454**
Enfâl 59: **454**
1. Âciz Bırakamamakla Kastedilen 454
Enfâl 60: **454**
Enfâl 61: **455**
1. Barışa Yanaşırlarsa Barış Tavsiyesi 455
2. Âyetin Kimin Hakkında İndiği, Nesh 455
Enfâl 62: **455**
1. Mü'minlerle Kastedilen 456
Enfâl 63: **456**
1. Âyette, Kalpleri Birleştirilenler Kimlerdir? 456

Enfâl 64: **456**
Enfâl 65: **457**
1. Âyette Verilmek İstenen Mesaj 457
Enfâl 66: **457**
Enfâl 67: **458**
Enfâl 68: **458**
Enfâl 69: **458**
Enfâl 70: **458**
Enfâl 71: **459**
1. Âyette Bahsedilenlerin Önceki Hainlikleri 459
Enfâl 72: **459**
1. Birbirlerinin Velisi Olmalarının Anlamı 460
[2. İman Edip Hicret Etmeyenler] 460
[3. Velayetin Olmamasının Anlamı] 460
[4. Din Hususunda Yardım İstemenin Anlamı] 460
Enfâl 73: **461**
[1. Âyetteki Velilikten Maksat] 461
Enfâl 74: **461**
Enfâl 75: **461**
[1. Miras Konusunda Nesh] 462

9. TEVBE SÛRESİ

Tevbe 1: **463**
1. Âyetin Uygulaması 463
Tevbe 2: **463**
1. Dört Ay İzni 464
Tevbe 3: **465**
1. Hacc-ı Ekber Günü 466
Tevbe 4: **466**
1. Süreleriyle Kastedilen 466
2. İstisna Edilen Müşrikler 466
[3. Eksik Etmeme ve Destek Çıkmamakla Kastedilen] 467
[4. Müttakilerle Kastedilen] 467
Tevbe 5: **467**
1. Haram Aylar 468

2. Nesh 468
Tevbe 6: **468**
1. Allah'ın Kelamıyla Kastedilen 469
2. Nesh 469
Tevbe 7: **469**
1. Âyette Bahsedilenler Kimlerdir? 469
Tevbe 8: **470**
1. Müşriklerin Galip Gelmesi Durumunda Yapacakları Şeyler 470
Tevbe 9: **470**
Tevbe 10: **471**
Tevbe 11: **471**
Tevbe 12: **471**
1. Müşriklerle Hangi Durumda Savaşılır? 471
Tevbe 13: **472**
1. Yeminlerini Bozmalarıyla Kastedilen 472
[2. Rasûlü Çıkarmaya Yeltenmekle Kastedilen] 472
[3. İlk Olarak Başlamalarıyla Kastedilen] 473
Tevbe 14: **473**
1. Kalplerine Şifa Vermekle Kastedilen 473
Tevbe 15: **473**
1. Kalplerindeki Öfkenin Giderilmesinden Maksat 474
Tevbe 16: **474**
1. ﴿وَلِيجَةً﴾ "velîceten" İfadesi 474
Tevbe 17: **474**
1. Kendilerinin Küfrüne Tanıklık Edenler Kimlerdir? 475
Tevbe 18: **475**
Tevbe 19: **476**
1. Nüzûl Sebebi 476
Tevbe 20: **477**
Tevbe 21: **477**
Tevbe 22: **477**
Tevbe 23: **477**
Tevbe 24: **478**
1. Kesada Uğramasından Korkulan Ticaret 478

[2. Razı Olunan Meskenler] 478
Tevbe 25: **478**
1. Huneyn Savaşı'ndaki İmtihan 479
Tevbe 26: **480**
1. İnkâr Edenlere Allah'ın Azap Etmesinin Anlamı 480
Tevbe 27: **480**
Tevbe 28: **480**
Tevbe 29: **481**
Tevbe 30: **481**
1. Üzeyir'i Allah'ın Oğlu Olarak Nitelemeleri 481
2. Öncekilerin Sözüne Benzer Söz Söyleyenler Kimlerdir? 483
Tevbe 31: **484**
1. Allah'ın Kitabı'nı Arkalarına Atmaları 484
Tevbe 32: **484**
1. Ağızlarıyla Söndürmek İstedikleri Allah'ın Nûruyla Kastedilen 485
Tevbe 33: **485**
1. İslâm'ın Bütün Dinlere Üstün Gelmesi 485
Tevbe 34: **485**
1. Ahbâr ve Ruhbân Nedir? 486
[2. Allah'ın Yoluyla Kastedilen] 486
3. Biriktirilmesi Eleştirilen Altın ve Gümüş 486
Tevbe 35: **487**
Tevbe 36: **487**
1. Allah'ın Kitabı ile Kastedilen 487
[2. Haram Aylar] 488
3. ﴿الدِّينُ الْقَيِّمُ﴾ "ed-dînü'l-kayyimü" İfadesi 488
4. ﴿كَآفَّةً﴾ "kâffeten" İfadesi 488
Tevbe 37: **488**
1. Nesî Uygulaması 489
Tevbe 38: **489**
Tevbe 39: **490**
Tevbe 40: **490**
Tevbe 41: **490**
1. Nüzûl Sebebi ve Nesh 491

Tevbe 42: **491**
1. Yakın Menfaat ve Kolay Yolculukla Kastedilen 492
Tevbe 43: **492**
Tevbe 44: **492**
Tevbe 45: **492**
Tevbe 46: **493**
Tevbe 47: **493**
Tevbe 48: **493**
Tevbe 49: **494**
Tevbe 50: **494**
1. Önceden Tedbir Almalarıyla Kastettikleri 494
Tevbe 51: **494**
1. Allah'ın Yazmasıyla Kastedilen 495
Tevbe 52: **495**
Tevbe 53: **495**
Tevbe 54: **495**
Tevbe 55: **496**
1. Allah'ın Kâfirlere Murâdı 496
Tevbe 56: **496**
Tevbe 57: **496**
1. ﴿يَجْمَحُونَ﴾ "yecmehûne" İfadesi 497
Tevbe 58: **497**
Tevbe 59: **497**
Tevbe 60: **497**
Tevbe 61: **498**
Tevbe 62: **498**
1. Nüzûl Sebebi 498
Tevbe 63: **499**
Tevbe 64: **499**
1. Nüzûl Sebebi 499
Tevbe 65: **500**
Tevbe 66: **500**
Tevbe 67: **500**
Tevbe 68: **500**

Tevbe 69: **501**
1. ﴿خَلَٰفِهِمْ﴾ "halâkıhim" İfadesi 501
Tevbe 70: **501**
Tevbe 71: **502**
Tevbe 72: **502**
Tevbe 73: **502**
1. Âyetin Anlamı, Nesh 503
Tevbe 74: **503**
1. Yeltendikleri Şey Neydi? 503
Tevbe 75: **504**
Tevbe 76: **504**
Tevbe 77: **504**
Tevbe 78: **504**
Tevbe 79: **505**
Tevbe 80: **505**
1. Nüzûl Sebebi 505
Tevbe 81: **506**
Tevbe 82: **506**
Tevbe 83: **506**
Tevbe 84: **507**
Tevbe 85: **507**
1. Âyetin Anlamı 507
Tevbe 86: **508**
Tevbe 87: **508**
1. Razı Oldukları Şey 508
Tevbe 88: **508**
Tevbe 89: **509**
Tevbe 90: **509**
1. Kıraat ve Anlama Etkisi 509
Tevbe 91: **509**
Tevbe 92: **510**
Tevbe 93: **510**
Tevbe 94: **510**
1. Allah'ın Müslümanlara Bildirdiği Durum Nedir? 511

Tevbe 95: **511**
1. Onlardan Yüz Çevirmekle Kastedilen 511
Tevbe 96: **512**
Tevbe 97: **512**
Tevbe 98: **512**
1. Bedevilerin Kınanan Tutumu 512
Tevbe 99: **513**
Tevbe 100: **513**
Tevbe 101: **513**
Tevbe 102: **514**
1. Sâlih Amelle Kötü Amelden Maksat 514
Tevbe 103: **514**
1. Hz. Nebî'nin (s.a.v.) Mü'minlere İstiğfarı 515
Tevbe 104: **515**
Tevbe 105: **515**
Tevbe 106: **515**
1. Onlara Azap Etmesinin Anlamı 516
[2. Tevbelerini Kabul Etmesi, Nesh] 516
Tevbe 107: **516**
1. Dırâr Mescidinin Zarar Verme Noktası 516
[2. Yaptıkları İşte İyiliği Kastettiklerini İddia Etmeleri] 517
Tevbe 108: **517**
Tevbe 109: **517**
Tevbe 110: **518**
1. ﴿رِيبَةً﴾ "rîbeten" İfadesi 518
Tevbe 111: **519**
1. Nesh 519
Tevbe 112: **520**
1. Allah'ın Hududunu Korumanın Anlamı 520
Tevbe 113: **520**
Tevbe 114: **520**
Tevbe 115: **521**
Tevbe 116: **521**
Tevbe 117: **521**

Tevbe 118: **522**
Tevbe 119: **522**
1. Sadıklarla Birlikte Olmanın Anlamı 522
Tevbe 120: **523**
1. ﴿ظَمَأٌ﴾ "zame'ün" ve ﴿نَصَبٌ﴾ "nasabün" İfadeleri 523
Tevbe 121: **523**
Tevbe 122: **524**
Tevbe 123: **524**
Tevbe 124: **524**
Tevbe 125: **524**
1. Pisliklerinin Arttırılmasının Anlamı 525
Tevbe 126: **525**
Tevbe 127: **525**
Tevbe 128: **526**
Tevbe 129: **526**